

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Академія Поморська (м. Слупськ, Польща)
Кентський університет (Велика Британія)
Київський національний лінгвістичний університет
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
(м. Івано-Франківськ, Україна)

МАТЕРІАЛИ

**Міжнародної науково-практичної конференції
«ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ,
ЛІНГВОДИДАКТИЧНИХ І СОЦІАЛЬНОКОМУНІКАЦІЙНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ»**

28-29 листопада 2024 року

Херсон-Івано-Франківськ – 2024

Ministry of Education and Science of Ukraine
Kherson State University
Pomeranian Academy (Slupsk, Poland)
The University of Kent (Great Britain)
Kyiv National Linguistic University
V. N. Karazin Kharkiv National University
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

MATERIALS

**International Scientific Conference
«PRIORITIES OF PHILOLOGICAL, LINGUODIDACTIC
AND SOCIO-COMMUNICATIVE RESEARCHES»**

November 28-29, 2024

Kherson – Ivano-Frankivsk – 2024

Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету (протокол від 20.12.2024 р. № 6)

Редактори-упорядники:

Світлана Климович – завідувач кафедри української і слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету, кандидат філологічних наук, доцент

Володимир Олексенко – професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету, доктор філологічних наук, професор

Рецензенти:

Архангельська Алла – доктор філологічних наук, професор Університету імені Ф. Палацького в Оломоуці (Чеська Республіка)

Поплавська Наталія – доктор філологічних наук, професор Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Україна)

Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями філологічних, лінгводидактичних і соціальнокомунікаційних досліджень» (28-29 листопада 2024 року) [редактори-упорядники С. Климович, В. Олексенко]. Херсон, 2024. 374 с.

Збірник матеріалів є підсумком обговорення актуальних питань сучасних лінгвістичних та перекладознавчих досліджень; методичних аспектів викладання філологічних дисциплін у закладах освіти; різноаспектних досліджень художнього / нехудожнього дискурсу; історії, проблематики та перспектив розвитку сучасного медіапростору.

Для науковців, викладачів, здобувачів усіх рівнів вищої освіти.

ISBN 978-617-7090-62-4

Відповідальність за зміст статей і тез несуть автори та їхні наукові керівники.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Babelyuk Oksana, professor, doc. hab. of Polonia Academy in Częstochowa (Poland)

Загнітко Анатолій, доктор філологічних наук, член-кореспондент НАН України, професор кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса; головний науковий співробітник Українського мовно-інформаційного фонду НАН України

Климович Світлана, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української і слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету

Олексенко Володимир, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету

Омельчук Сергій, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету

Цапів Алла, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова Херсонського державного університету

ТЕХНІЧНИЙ СЕКРЕТАР

Ревенюк Марина, старший лаборант кафедри української і слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету

ЗМІСТ

Розділ 1. СУЧАСНІ НАПРЯМИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	ТА
<i>Олена Аверіна</i>	Формування суспільної думки про українську національну ідентичність..... 13
<i>Сергій Васько</i>	Семантичний сценарій квантитатива TWO у словнику сучасної англійської мови (на матеріалі Dictionary of Contemporary English) 16
<i>Галина Волох</i>	Національно-мовне позначення символів куців в українських фольклорних текстах..... 18
<i>Ірина Гайдаєнко</i>	Новотвори у мовах Європи: на матеріалі української та болгарської мов..... 20
<i>Ірина Гарбера</i>	Емоція гніву у конфліктній комунікації (на матеріалі англійської фразеології)..... 25
<i>Руслана Горобець</i>	Функційно-стилістичне навантаження еліптичних неповних речень в мові сучасних творів для дітей..... 30
<i>Інна Демешко</i>	Морфологічна стратифікація девербативів: формально-семантичний вимір..... 32
<i>Ірина Денисовець</i>	Словотвірний потенціал гібридних дериватів у сучасній українській мові..... 37
<i>Tetiana Dombrovan</i>	Language policies in multicultural American society: fostering linguistic diversity..... 41
<i>Станіслав Жуков</i>	Назви осіб за професійною діяльністю в ІТ-технологіях: адаптація запозичень-англіцизмів в українській мові..... 45
<i>Анатолій Загнітко</i>	Граматики у художньо-військовому дискурсі (2022-2024): синтаксичні перетворення..... 48
<i>Валентина Калько</i>	Когнітивно-ономасіологічний портрет дієслова <i>ковбасити</i> 52
<i>Микола Калько</i>	«Видовий контраст» як аспектуальний феномен (на матеріалі поетичного дискурсу Т. Шевченка)... 54
<i>Ольга Кальник</i>	Стилістична функція антонімічної градації в художньому дискурсі..... 57
<i>Володимир Олексенко</i> <i>Анастасія Куця</i>	Концепт «Україна» в поезії Павла Вишебаби..... 60

<i>Світлана Климович</i> <i>Карина Ануфрієва</i>	Від стигматизації російської мови до трансформації мовної свідомості (на матеріалі збірки «Херсонські есеї: жити, щоб перемагати»)...	62
<i>Тетяна Ковалевська</i>	Моделювальний потенціал нейролінгвістичних технік ментальної корекції.....	65
<i>Ольга Кондратюк</i>	Концепт «вода» у мовній картині світу (на матеріалі українських фольклорних текстів).....	68
<i>Halyna Kocherha</i>	Typological Combinatorics of the Noun Verbs in Written Monuments of the 14 th -17 th centuries: the Synchronic-Diachronic Aspect.....	70
<i>Яна Кравченко</i>	Особливості сучасного аналізу тональності тексту та його практичне значення.....	74
<i>Дар'я Кравчук</i>	Символіка героїзму в англійськомовних промовах американського та українського президентів у рамках вивчення когнітивного дискурсу (промови під час зустрічі у Хіросіма, 2023).....	77
<i>Юлія Криловська</i> <i>Наталія Куц</i>	Поняття, місце та роль лінгвістичної експертизи.... Теоретичні засади вивчення дискурсивних одиниць в українських народних казках.....	79 83
<i>Денис Лекціонов</i> <i>Ірина Lelet</i>	Лінгвопрагматична специфіка реклами..... What's in a name? Understanding character names as cultural markers in literature and translation.....	87 90
<i>Вікторія Ліпич</i>	Дериваційні особливості неолексем у сучасній українській мові.....	92
<i>Вікторія Маршук</i>	Переклад як зброя: вплив мовних маніпуляцій на формування громадської думки.....	95
<i>Світлана Мартос</i> <i>Орина Остапчук</i> <i>Павло Мельник</i>	Переїменування вулиць Херсона у зв'язку з законом про дерусифікацію..... Тематична диференціація української термінології інформаційного права.....	99 103
<i>Катерина Мікрюкова</i>	Проблеми сучасного компоративного мовознавства.....	107
<i>Юлія Москаленко</i>	Аналіз мовних маркерів та графічних засобів конфліктної комунікації у Telegram.....	110
<i>Святослав Музичка</i>	Вплив сфери інформаційних технологій на лексичні новоутворення у сучасному мілітаристичному дискурсі.....	115
<i>Ірина Ніколайчук</i>	Особливості розпізнавання брехні в комунікації...	118

<i>Liudmila Okulova</i>	Lost in translation: when words get stuck between language in massmedia.....	120
<i>Олена Олексенко</i>	Зрощення як вид синтаксичної номінації в мовленні українців.....	123
<i>Олександра Пальчикова</i>	Міжкультурна комунікація як складник феномена «мовна особистість».....	125
<i>Ольга Радзівєвська</i>	Brinning English to life: the impact of films clips on language learning.....	129
<i>Алла Романченко</i>	Грамотичне варіювання фразеологічних одиниць...	131
<i>Людмила Стрій</i>		
<i>Світлана Сабліна</i>	Антропометафора як альтернатива запозиченням у виробничій термінології I половини ХХ століття.....	135
<i>Юрій Силованюк</i>	Комплексна методика дослідження лексикографічної стратифікації економічних термінів в англійсько-українських перекладних словниках.....	137
<i>Раїса Христіанінова</i>	Підрядні іменникові словосполучення атрибутивної семантики в кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна».....	140
<i>Марія Василюк</i>		
<i>Олексій Хуторний</i>	Мовні фрейми маніпуляції: аналіз дискурсу мобілізації до ЗСУ в твіті.....	144
<i>Наталія Шатілова</i>	Українська пунктуація в науковому доробку професора Ніни Гуйванюк.....	148
<i>Ольга Шерстюк</i>	Роль англійських ідіом у подоланні міжкультурних бар'єрів у проектному менеджменті.....	151
<i>Світлана Шуляк</i>	Вербальне відтворення формули прохання в текстах українських замовлянь.....	154
<i>Тетяна Яковлева</i>	Функціонування віддієслівних вигуків як засобів вираження оцінки в художньому дискурсі.....	156

Розділ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

<i>Зінаїда Бакум</i>	Гнучкі навички здобувачів закладів загальної середньої освіти в навчанні української мови...	159
<i>Евеліна Боєва</i>	Текстологічні особливості графіті як виду молодіжної субкультури.....	162
<i>Лідія Бондаренко</i>	Особливості вивчення мережевої літератури у закладі вищої освіти.....	166

<i>Анна Бурова</i>	Використання штучного інтелекту на уроках літератури.....	168
<i>Ірина Глуховцева</i>	Емоційний інтелект лектора-філолога вищої школи.....	171
<i>Катерина Глуховцева</i>	Формування толерантного ставлення до співрозмовника на заняттях з еколінгвістики.....	174
<i>Наталія Грона</i>	Інформаційна гігієна: формування готовності майбутніх учителів-словесників працювати з інформаційними потоками.....	178
<i>Марія Касаджик</i>	Роль позакласної роботи у формуванні компетентності для дітей з особливими освітніми потребами.....	181
<i>Світлана Ковтюх</i>	Специфіка використання імітаційних ігрових методів під час опанування дисципліни «Методичні аспекти вивчення філології в закладах вищої освіти».....	183
<i>Ольга Крижанівська</i>	Освітні втрати й освітні розриви з української мови як соціальні виклики в Україні	187
<i>Олена Кульбабська</i>	Навчальні втрати в закладах вищої освіти: підходи до вимірювання та компенсації.....	189
<i>Ірина Кучеренко</i>	Технологічна модель інтерактивної технології уроку та шляхи її реалізації.....	193
<i>Natalia Lysenko</i> <i>Alla Berestova</i> <i>Tetiana Sklyarova</i>	Application of the learningapps at the national university of pharmasy.....	195
<i>Іван Лопушинський</i>	Написання диктантів національної єдності: український та світовий досвід.....	198
<i>Діана Мазуренко</i>	Реалізація компетентнісного підходу під час вивчення української літератури прийомами медіанавчання.....	202
<i>Людмила Майстренко</i>	Особливості викладання іноземної мови в технічному вузі.....	205
<i>Євген Мамчур</i>	Професійна культура спілкування майбутнього педагога.....	208
<i>Лідія Мамчур</i>	Професійно-ціннісні орієнтації у фаховій комунікації сучасного педагога.....	210
<i>Алла Негуляєва</i>	Методи формування математичної компетентності в навчанні граматики англійської мови.....	213

<i>Тетяна Нестеренко</i>	Інтерактивне навчання на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням).....	215
<i>Iryna Nikitina</i>	Use of modern technologies in teaching foreign languages: challenges and prospects.....	217
<i>Tetiana Ishchenko</i>	Methodological potential of character.ai web-application.....	220
<i>Ihor Ostapenko</i>	Language training for Ukrainian armed forces personnel in alignment to NATO stanag 6001.....	223
<i>Oksana Bohovuk</i>	Інноваційні технології в управлінні освітнім процесом.....	225
<i>Ірина Плачинта</i>	Сучасні технології викладання української мови: ефективні підходи.....	228
<i>Руслана Падалка</i>	Гібрижна модель навчання як інструмент підвищення ефективності освіти в українських ЗФПО.....	230
<i>Олена Посполітак</i>	Елементи семантичного словотвору в контексті викладання курсу «Українська мова як іноземна».....	233
<i>Надія Фалат</i>	Елементи соціально-емоційного навчання на уроках української мови в умовах війни.....	236
<i>Юрій Прокопенко</i>	Удосконалення мовної підготовки у Збройних Силах України: вимоги, досвід та перспективи	239
<i>Ольга Рембецька</i>	Варіанти візуалізації пообразного аналізу художнього твору у ЗЗСО та ЗВО.....	242
<i>Наталя Орлова</i>		
<i>Серебрянська Ірина</i>		
<i>Серебрянський Андрій</i>		
<i>Надія Тендітна</i>		

Розділ 3. РІЗНОАСПЕКТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬОГО / НЕХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

<i>Марія Андрєєва</i>	Культурно-історичні передумови популярності персонажного образу кота в анімалістичних постмодерністських казках Британської традиції.....	248
<i>Андрій Безруков</i>	Трансформації екокритичного знання: від літературної екології до трансдисциплінарних студій.....	252
<i>Світлана Бибик</i>	Мовно-художній простір «міграційної» літератури: концептуальна лінія «я – мігрант і мій світ».....	256
<i>Володимир Демченко</i>	Президентський дискурс як суспільнокультурний чинник.....	260

<i>Олена Дунєва</i>	Ризоматичне розгортання сюжету як спосіб творення постіронії у романі Донала Раяна «The spinning heart».....	262
<i>Василь Загороднюк</i>	Публіцистична складова у громадській та творчій діяльності Віктора Гюго (за романом Андре Моруа «Олімпіо, або життя Віктора Гюго».....	264
<i>Ксенія Карімова</i>	Урбаністичний хронотоп у прозі Орхана Памука.	268
<i>Зоя Комарова</i>	Емоційний світ людини крізь призму художнього тексту Наталії Гурницької.....	271
<i>Роман Костромицький</i>	Тенденції посмодернізму у кінематографі Дені Вільнева.....	275
<i>Карина Краснощок</i>	Жінка і суспільство в творах Ігоря Качуровського та Люко Дашвар.....	278
<i>Dinesh Kumar</i>	Literature as a Means of Teaching English: A Critical Assessment.....	282
<i>Natalia Matorina</i>	Intermedialny wymiar prozy brunona schulza w kontekście syntezy sztuk (na materiale komponentu muzycznego szulcowskich tekstów artystycznych)....	282
<i>Галина Матусяк</i>	Образи й мотиви шумеро-аккадської міфології в художній прозі Галини Пагутяк і Ольги Токарчук...	286
<i>Олена Мельнікова</i>	Специфіка вивчення поезії угруповання «бу-ба-бу» на уроках української літератури.....	290
<i>Світлана Наместюк</i>	Гібридний наратив у французькій посмодерністській літературі: емоджі як новітній семіотичний код.....	293
<i>Іван Немченко</i>	Україноцентричний ракурс літературних текстів Миколи Лазорського.....	295
<i>Надія Павлюк</i>	Сюжетно-композиційна організація твору Е. По «Овальний портрет» як жанротвірний чинник.....	299
<i>Олена Ставенко</i>	Сучасні тенденції наративного конструювання австралійських художніх етнонаративів для дітей на прикладі оповідання «Distant rain» Шона Тена..	302
<i>Валерія Швайка</i>	Специфіка жіночої психології у романі Дейн Остін «Гордість і упередження».....	306
<i>Надія Павлюк</i>		

Розділ 4. СУЧАСНИЙ МЕДІАПРОСТІР: ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

<i>Євген Бінов</i>	Новини місцевих органів влади як джерело офіціозу в локальних ЗМІ (на прикладі Харкова).....	311
<i>Олег Галів</i>	Телемарафон «Єдині новини» як інструмент влади для контролю медіапростору в умовах російсько-української війни	314
<i>Юлія Дем'янчук</i>	Системний аналіз WAR-RELATED COLLOCATIONS у ракурсі медіа-контенту <i>semantrum</i>	318
<i>Мар'ян Житарюк</i>	До проблеми утвердження українських мас-медіа у світі.....	322
<i>Валентина Журба</i>	Вплив російсько-української війни на зміну гендерних ролей жінок.....	325
<i>Тетяна Іванова</i>	Сучасні тренди медіаграмотності.....	328
<i>Валерій Іванов</i>		
<i>Ірина Іванова</i>	Досвід розвитку українських медіа в умовах воєнного стану (на прикладі медіа «ГРУНТ»).....	330
<i>Діана Горопашна</i>	Стратегії впливу в сучасному англійськомовному медіадискурсі.....	332
<i>Владислава Куліш</i>		
<i>Євген Лук'янов</i>	Деколонізація українського інформаційного середовища: ціннісний аспект	335
<i>Сергій Муравський</i>	Розслідування злочинів росіян і колаборантів в онлайн-медіа «KIBORG.NEWS».....	337
<i>Ірина Омелюх</i>	Мережеві імена як спосіб реалізації різноманітних потреб користувачів.....	340
<i>Віталій Прокопець</i>	Функціональний вплив соціальних мереж на висвітлення війни	342
<i>Микола Степаненко</i>	Еволюція політичної реклами: історико-компаративний аналіз.....	346
<i>Владислава Петюх</i>		
<i>Ніна Степаненко</i>	Блогерство, медіа, громадська думка: детермінативні зв'язки та відношення.....	349
<i>Тетяна Струтинська</i>	Регіональне телебачення під час війни: досвід «Суспільне Житомир».....	351
<i>Світлана Ситняківська</i>	Проблема медіаспоживання студентської молоді в умовах війни.....	354
<i>Катерина Климова</i>		
<i>Андрій Соломахін</i>	Образність як риса сучасного воєнного репортажу.....	356
<i>Богдан Шевченко</i>		

<i>Тетяна Цепкало</i>	SMM-стратегії видавництва «VIVAT».....	359
<i>Лариса Яценко</i>	Жанрово-композиційна характеристика журналістських творів.....	361
	ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	365

РОЗДІЛ 1
СУЧАСНІ НАПРЯМИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТА
ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ ПРО УКРАЇНСЬКУ
НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ

Олена Аверіна

*магістрантка кафедри англійської філології та
світової літератури ім. О.Мішукова,
Херсонський державний університет
E-mail: oavierina@ksu.ks.ua*

Статтю сфокусовано на аналізуванні засобів формування суспільної думки про українську національну ідентичність в англомовному медійному дискурсі. Досліджено вплив англомовних медіа, дипломатичних відносин і соціальних мереж на сприйняття української ідентичності у країнах Європи та США. Виявлено, що англомовні медіа акцентують увагу на політичних та соціальних аспектах подій в Україні, підкреслюючи унікальність української боротьби. Дипломатичні відносини з США та Великою Британією сприяють формуванню позитивного міжнародного іміджу України. Інформація, висвітлена в соціальних мережах, так само як і популяризація українських творів через їхні переклади на англійську мову, формують уявлення про український народ та національні цінності.

Ключові слова: ідентичність, мова, дискурс, війна, суспільна думка.

The article focuses on analyzing the means of shaping public opinion about Ukrainian national identity in English-language media discourse. It examines the impact of English-language media, diplomatic relations, and social networks on the perception of Ukrainian identity in European countries and the USA. It was revealed that English-language media emphasize the political and social aspects of events in Ukraine, highlighting the uniqueness of Ukraine's struggle. Diplomatic relations with the USA and the United Kingdom contribute to forming a positive international image of Ukraine. Information presented on social networks, as well as the promotion of Ukrainian works through their translation into English, shapes the perception of the Ukrainian people and national values.

Keywords: identity, language, discourse, war, public opinion.

Питання формування ідентичності та ідентифікації українців у закордонних виданнях не втрачає своєї значущості, особливо у контексті повномасштабної війни, що триває в Україні з лютого 2022.

Сучасні дослідження з лінгвістики неодноразово висвітлюють питання формування думки суспільства про ідентичність певної нації, що, зокрема,

представлено у роботах Т. Антонченко [1], С. Бойко [2], М. Козловець [3], Є. Четвертак [5].

Мета статті – визначити особливості формування суспільної думки про українську національну ідентичність в англomовному медійному дискурсі.

Процес ідентифікації можливий лише через соціалізацію індивіда та суспільства в цілому. Розрізняють етнічну і національну ідентичність. Як зазначає Є. Четвертак услід за М. Кубаєвським, через етнічну ідентичність виникають, накопичуються, актуалізуються та передаються етнічні норми, цінності та стереотипи поведінки, яких дотримується людина в процесі формування своєї ідентичності як представника певного етносу або нації [5, с. 21; 4, с. 60]. Національна ідентичність, за словами Т. Антонченка, є етнічною ідентичністю, доповненою усвідомленням спільності політичних інтересів [1]. Ураховуючи те, що національна ідентичність формується і змінюється через мову [5, с. 23], звертаємо увагу на роль комунікації у процесі ідентифікації. У зв'язку з цим доцільно говорити про дискурс, зокрема інституційний, що виникає в суспільних інститутах і спрямований як до індивідуальних, так і до масових слухачів, з характерними статусно-рольовими відносинами, типовими ситуаціями, цілями, цінностями, моделями мовленнєвої поведінки та тематичними репертуарами.

Англomовні ЗМІ відіграють важливу роль у формуванні образу національної ідентичності. Наприклад, новинні агенції, такі як BBC і CNN, часто висвітлюють події в Україні, акцентуючи увагу на політичних і соціальних аспектах. Після Революції Гідності, початку війни на Донбасі та повномасштабного вторгнення росії в Україну, світові медіа почали частіше використовувати поняття *Ukrainian independence* («українська незалежність») і *national dignity* («національна гідність»), щоб підкреслити унікальність української боротьби за свободу та самовизначення.

Дипломатичні відносини між Україною та англomовними країнами також формують образ української ідентичності. Підтримка з боку країн, таких як США та Велика Британія, у контексті війни з росією, підкреслює важливість стратегічних партнерств у формуванні міжнародного іміджу України.

Соціальні мережі відіграють все більш важливу роль у формуванні суспільної думки про національні ідентичності. Українські активісти та звичайні громадяни використовують платформи Twitter і Facebook, щоб ділитися інформацією про події в Україні та популяризувати українську культуру. Хештеги, такі як *#StandWithUkraine* і *#UkraineInMyHeart*, стали важливими інструментами у формуванні міжнародного сприйняття української ідентичності.

Українська мова є важливим аспектом національної ідентичності і її роль також відзначається в англomовному дискурсі. Мовні курси, культурні програми і переклади творів українських авторів на англійську мову сприяють популяризації української мови і культури. Переклади творів таких авторів, як Сергій Жадан і Ліна Костенко, на англійську мову, допомагає міжнародній аудиторії краще зрозуміти культурний контекст і особливості української ідентичності.

Висновки. Процес формування української національної ідентичності в англomовному дискурсі є складним і багатограним, що включає вплив медіа, академічних досліджень, культурних подій, дипломатичних відносин і соціальних мереж. Англomовні ЗМІ активно висвітлюють події в Україні, акцентуючи увагу на політичних та соціальних аспектах, що підкреслює унікальність української боротьби за свободу. Дипломатичні відносини з країнами, такими як США та Велика Британія, також формують міжнародний імідж України.

Соціальні мережі та мова відіграють важливу роль у популяризації української культури і національної ідентичності. Хештеги, як-от *#StandWithUkraine*, допомагають формувати міжнародне сприйняття української ідентичності, а переклади українських творів на англійську мову сприяють глибшому розумінню культурного контексту України. Це підкреслює значення комплексного підходу до дослідження національної ідентичності в умовах глобалізації.

Список використаних джерел:

1. Антонченко Т. М. Основні тенденції аксіологічних змін у семантичній структурі американізмів : дис... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2000. 229 с.
2. Бойко С. Формування національної ідентичності української молоді в умовах російсько-української війни. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2022. С. 17-22.
3. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації. Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
4. Кубаєвський М. Концептні імплікації у вивченні взаємозв'язку ідентифікації й ідентичності. Психологія і суспільство. 2009. № 3. С. 58–68.
5. Четвертак Є. О. Вербалізація національної ідентичності США в англomовному політичному дискурсі. Спеціальність 10.02.04 – германські мови. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. 2016. 237 с.

СЕМАНТИЧНИЙ СЦЕНАРІЙ КВАНТИТАТИВА TWO У СЛОВНИКУ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ DICTIONARY OF CONTEMPORARY ENGLISH)

*Сергій Васько,
аспірант кафедри германської філології,
Київський національний лінгвістичний університет,
e-mail: serhii.vasko@knu.edu.ua*

Антропоцентричний принцип сучасної лінгвістики, згідно з яким наукові об'єкти почали вивчати, перш за все, за їх важливістю / значимістю для людини, став, по суті, реакцією всієї гуманітарної сфери знання й особливо когнітивно-орієнтованої лінгвістики на крайні напрями структуралізму.

Переорієнтація вивчення мовних феноменів із суто іманентного системно-структурного аналізу на розкриття їхньої лінгвокультурної природи дозволило по-новому інтерпретувати традиційні положення не лише семантики, а й граматики.

До таких мовних явищ належить категорія числа, яка без урахування символіки не може бути об'єктивно описана ані на рівні семантики, ані на рівні граматики. Саме символіка числа надає змогу реконструювати витoki і джерела образно-асоціативного кількісно-якісного вимірювання навколишнього світу, оскільки вона відтворює взаємозв'язки людини і Всесвіту, відображає гармонію і порядок.

Підтвердженням цих припущень є отримані результати аналізу семантичного сценарію квантитатива *two*, представленого у Dictionary of Contemporary English [3].

Попередні наші спостереження [1, 2] свідчать про те, що значення кожного квантитатива має еврисемічну структуру (багатопланову), що складається з архісем, інтегральних, диференціальних і навіть градуальних сем.

Лексикографічні значення квантитативна *two* включають архісему 'Кількість', яка об'єднує 10 основних значень, характерних винятково для *two* як числівника. Для цих значень виділено 5 інтегральних і 5 диференційних сем.

Інтегральні семи:

- 1) 'вказівка на незначущість (малу кількість)' – для значення 10 "two cents (worth)";
- 2) вказівка на невідоме / невизначеність / розгубленість / неочікуваність – для значення 9 "be in two minds (about sth.)", AmE "be of two minds (about sth.)";
- 3) 'вказівка на сукупність' – для значення 2 "in twos", значення 4 "that makes two of us", значення 8 "two heads are better than one";
- 4) 'констатація зрозумілого факту без доведення (ясність)' – для значення 3 "put two and two together" і значення 5 "two can play at that game";
- 5) 'відстань' – для значення 6 "a year / a week / a moment / an hour etc or two".

Диференційні семи:

1) 'вказівка на виділений об'єкт з конкретної кількості однорідних (пари об'єктів)' – для значення 6 “a year / a week / a moment / an hour etc. or two”;

2) 'вказівка на сукупність об'єктів / людей в їх однотипності' – для значення 4 “that makes two of us” і значення 5 “two can play at that game”;

3) 'відстань як проміжок часу / років' – для значення 6 “a year / a week / a moment / an hour etc. or two”;

4) 'роздвоєність' – для значення 7 “two sides of the same coin”, значення 9 “be in two minds (about sth.)”; AmE “be of two minds (about sth.)”;

5) 'парність' – для значення 2 “in twos”, значення 3 “put two and two together”, значення 4 “that makes two of us”, значення 8 “two heads are better than one”.

Опрацьована семантична структура квантитативна – числівника *two* демонструє те, що для 4-х його значень (значення 2, 3, 4, 8) із 10 характерною є диференційна сема 'парність', що виділена на базі інтегральної семи 'сукупність'. Це пояснюється первинною міфопоетичною символікою числа *two* загалом, сакралізація якого сягає давніх традицій і пов'язана, з одного боку, з роздвоєнням, дуальністю, протилежністю (добро і зло, життя і смерть, він і вона, я і ти), а, з іншого боку, з усвідомленням парності опозицій, яка покладена в основі світогляду людини.

Окрім того, семантичний сценарій для квантитативна *two* в аналізованому словнику включає 11 прикладів фразем, де компонент *two* символізує роздвоєність й одночасність – виконати одночасно дві різні справи – досягти цілі (*kill two birds with one stone*), не досягти жодної з двох цілей (*fall between two stools*), парність як достатність (*two's company, three's a crowd*), незначущість (малу кількість) (*be two / ten a penny*) тощо.

Проналізований лексикографічний фрагмент семантичного сценарію квантитатива *two* дає підстави для попереднього висновку про те, що цей числівник має складну багатопланову семантичну структуру, яка розвинулася на базі загальної символіки числа два, первісно пов'язаної з усвідомленням ролі обох рук, коли можна було взяти по одному предмету в кожную руку (сема 'роздвоєність' і водночас сема 'парність'). Згодом ці уявлення в кожній лінгвокультурі набували власної сакралізації, що більшою мірою відображено у фраземах із цим квантитативом, які є складовою частиною лексикографічного семантичного сценарію числівника *two*.

Список використаних джерел:

1. Васько С. Р. Семантична структура квантитатива *one* у Словнику сучасної англійської мови (на матеріалі Dictionary of Contemporary English) // "Ad orbem per linguas. До світу через мови": матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., м. Київ, 16–17 травня. 2024 р. Видавничий центр КНЛУ, 2024. С. 30-32.
2. Vasko S. Semic Composition Modulations of Quantitatives in the Phrasemes of English (Methodical Practices of Analysis) // *Acta Linguistica Lithuanica* XC. 2024. P. 251-272.

3. Dictionary of Contemporary English. Second edition. London : Pearson Longman, 2009. 2082 p.

НАЦІОНАЛЬНО-МОВНЕ ПОЗНАЧЕННЯ СИМВОЛІВ КУЩІВ В УКРАЇНСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТАХ

Галина Волох

*аспірантка кафедри української мови та методики її навчання,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
E-mail: galinavoloh28@gmail.com*

«Протягом багатьох століть сформовано фольклорну свідомість спільноти як основу світогляду, а відтак кожна людина – творець і носій усної традиції» [1, с. 10].

М.К. Дмитренко зазначає, що «на сучасному етапі осенсовується пізнання структури та семантики образів-символів усної традиційної нематеріальної культури, тих її форм, що генетично сягають найдавніших часів і своєрідно розвинулась у певну світоглядно-ментальну функціональну, оказіональну та художню систему» [1, с. 10].

Калина – кущова рослина, що має білі квіти й червоні кисло-гіркі ягоди, а також плоди цієї рослини; з огляду на червоні ягоди калина символізує передусім сонце, вогонь, а отже все червоне («червоний як калина»); оскільки українці люблять червону барву, взагалі червона калина фігурує як символ краси, радості [2, с. 269], що й бачимо в ігрових веснянках, напр.: *Піди до Дунаю, / Там рибонька грає, / Вибирай собі дівку, / Як калинову квітку. / **Калина червона**, / Дівчина молода, / **Калина червоніша**, / Дівчина молодіша* [4, с. 90]; українських народних піснях: *Ой у лузі та ще й при березі / **Червона калина**... / Породила молода дівчина / Хоро.., хорошого сина* [6, с. 11], *Одна половина – / **Червона калина**, / Друга половина – / Молода дівчи...(на)* [6, с. 54].

Зменшено-пестлива форма *калинонька* функціонує у таких текстах: *Казав собі насипати високу могилу, / Казав собі посадити в головах калину: / «Будуть пташки прилітати **калиноньку** їсти, / Будуть мені приносити од родоньку вісті»* [6, с. 19], *Ой у лісі, при дорозі, / Там **калина** стояла, / А на тій же **калиноньці** / Там зозуля кувала* [6, с. 42].

Дівчину часто порівнюють з цвітом калини, адже вона така ж прекрасна як калиновий цвіт: *Бо в багачки-єдиначки / На шиї коралі, / Носить воду коновками, / Хима в грудях грає. / А в бідної сиротоньки / Синя застіжжина. / Носить воду коновками, / **Цвіте, як калина*** [4, с. 49]; калина, що цвіте, приваблює молоду дівчину: *Коло млина кремніна / Зацвіла **калина**. / Задумала в саду спати / Молода дівчи...(на)* [6, с. 46].

Часові характеристики притаманні калиновому листю (як упаде листочок з калини): *Чорні очі як дерен, як дерен, / Коли ми сі поберем, поберем? / Поберем сі в неділю, в неділю, / Маю в Бога надію, надію. / Поберем сі навесні, навесні, /*

Як зацвітуть черешні, черешні. / Поберем сі восені, восені, / Як упаде листочок з калини [4, с. 31]; *(як упаде листячко з калини): «Чи тебе лихо жене? / Бачу – зрадиш ти мене». / «Я вернуся, серденько, восени, / Як упаде листячко з калини»* [6, с. 86].

В семантичне поле символу калини входять лексеми луг, гай, напр.: *Зайчичок, зайчичок вибігає, / Ніжкою, лапкою прибиває / Калину луговую, / Вибирай си другу* [4, с. 96]; *Зайчичок, зайчичок забігає, / Ніжкою, лапкою прибиває. / Чи вбито, не вбито, ніжкою прибито. / З калинового гаю вибирай пару скраю, / Йа з зеленого лугу вибирай пару другу* [4, с. 98].

У магічних текстах українських народних замовлянь спостерігаємо образ калинового мосту – виразника шляху, яким прямують Калина, Малина і Шипшина: *Калиновим мостом ішло три сестри: Калина, Малина і Шипшина. Не вмiли вони ні шити, ні прядсти, тільки вмiли сікти-рубати, ріки пропускати: одна ріка водяная, друга ріка огняная, третя ріка кров'яная. Водяною огонь заливати, кров'яною кров унімати* [3, с. 38].

Серед кущових найменувань часто вживаним є етносимвол *бузина*: – *Добрий день тобі, зелена бузина, а що тобі вчора було? – Не було мені нічого сінько. За мною старіє, за мною маліє, за мною середніє, за мною передніє. Щоб я була красива і ясна, як те сонечко красне і ясне* [5, с. 78]. Бузина (базник, чукчина) – кущ-тотем, ягоди чорні або червоні; символ нечистого, пов'язаного з чортом, місця, що має велику магічну силу впливу переважно негативного характеру [1, с. 162].

Одним із рослинних символізмів у текстах українських замовлянь є *терновий кущ*, як-от: *Іду я до моря, по морю, а в морі – комора, стояв кущ терновий. А в тім кущі – лисиця четверо дітей навела. Як до тих лисициних дітей ніщо не пристане, так до родженого, хрещеного, молитвеного (ім'я) ніщо не пристане* [5, с. 77].

Символи кущових рослин в українських фольклорних текстах мають національно-мовне вираження. Назви кущів набувають символічних значень, напр.: калина символізує молоду дівчину, бузина – символ нечистого місця, терновий кущ – символ самопожертви.

Список використаних джерел:

1. Дмитренко М. К. Символи українського фольклору : монографія / Микола Дмитренко. Київ : УЦКД, 2011. 400 с.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
3. Замовляння. М.К. Дмитренко. К. : Видавець Микола Дмитренко, 2007. 124 с.
4. Ігрові веснянки. Упоряд., передмова і примітки Людмили Єфремової; за ред. Миколи Дмитренка. Київ : Видавець Микола Дмитренко. 2005. 208 с.
5. Словесна магія українців. Упоряд. В. Фісун. Київ : Вид-во «Бібліотека українця», 1998. 103 с.
6. Українські народні пісні з нотами. Засвіти свічу воскову. / Упоряд. Г.І. Ганзбург. Харків : Фоліо, 2002. 286 с.

НОВТВОРИ У МОВАХ ЄВРОПИ: НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА БОЛГАРСЬКОЇ МОВ

Гайдаєнко Ірина Василівна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української і
слов'янської філології та журналістики,
Херсонський державний університет
E-mail: gaydaenko1966@gmail.com

У статті простежено функціонування лексичних новотворів української та болгарської мов, шляхи їх формування, семантику.

Авторка зуміла дослідити спільні та відмінні у шляхах формування лексики за, популярністю їх уживання, простежити спільність та відмінність походження досліджуваних лексем, водночас, з'ясувати різні шляхи формування корпусу новітньої лексики в обох мовах.

Ключові слова: українська мова, болгарська мова, старослов'янська мова, лексика, семантика, новотвори.

Сучасна світова міграція народів спонукає до вивчення та порівняння іноземних мов. Звичайно засвоєння близькоспоріднених мов має більші можливості щодо їх опанування, однак кожна мова має власні специфічні особливості у лексиці, семантиці, граматиці тощо. Тому питання вивчення хоча б одного з рівнів мови, наприклад, лексичного, дозволить нам глибше зрозуміти особливості формування, походження та функціонування лексем, до прикладу, назв-новотворів.

Українська та болгарська мови мають спільне походження – вони обидві мають спільноіндоєвропейські корені, але з розвитком цивілізації, формування націй, а отже й їхніх мов, рухалося власними шляхами і, відповідно, ми відносимо українську мову до східної гілки слов'янських мов, а болгарську – до південної. Що власне нам і вказує на те, що мови хоча й мають спільні корені, але розвивалися по-різному. Тому і лексика, зокрема новітня, має і спільні, і відмінні риси.

Дослідження нових слів, що увійшли до вжитку на міжнародному рівні і, відповідно до обох слов'янських мов, про які ми зараз пишемо, на початку ХХІ століття у зв'язку з тим, що швидкість розвитку технологій посприяла і спонукала й спонукає до створення нових термінів, як на науковому рівні, так і слів-сленгізмів, професіоналізмів на рівні фахівців та користувачів цих технологій. Особливо це стало помітним та відчутним з активним розвитком та входженням у нашу повсякденність, навіть побут соціальних мереж, меседжерів, платформ і взагалі Інтернет-технологій в усіх європейських мовах, зокрема й в обох мовах – українській та болгарській та, звичайно, несподіваних пандемій, війн, природніх катастроф.

Розпочати нашу розвідку варто з історії української мови, з імені, котре виділимо у царині дослідження слов'янських мов, зокрема серед дослідників

«україністики» та «болгаристики» в Україні, Івана Франка. З цього приводу ми звернули увагу на думку дослідниці В. Піскіжової. Вчена пише: «Вихідцем із західноукраїнських земель, що також плідно працював на ниві болгаристики, вже наприкінці ХІХ ст., є відомий український письменник і поет, громадський діяч та вчений Іван Франко (1856 — 1916 рр.). Слід зауважити, що його особливо цікавили староболгарська література та фольклор» [9].

Отже, вивчення болгарської мови та літератури привертало увагу українців-науковців давно, активно проводять дослідження цієї слов'янської мови й сьогодні.

Серед сучасних студій, виділяємо праці, згаданої попередньо, Владислави Піскіжової, яка вивчає особливості українсько-болгарських літературних зв'язків у ХІХ ст. Дослідниця вказує на те, що «Саме з Болгарії на територію Східної Європи почала ширитися церковнослов'янська мова – на основі староболгарської (у тому числі завдяки зусиллям видатних просвітників Кирила і Мефодія), що стала основою для розвитку літературної мови середньовічної України і зрештою всіх сучасних слов'янських мов» [9].

Із цього погляду нас зацікавило дослідження нашої української філологині, зокрема її дисертація, де вона вивчає лексичні інновації в сучасній болгарській мові, Сороки Ольги Богданівни [10].

У статті Ольга Сорока скласифікувала нову лексику, що увійшла до болгарської мови за останні десятиліття. По-перше авторка виділила два основні типи неологізмів, що входять до болгарської мови. Зокрема вона пише: «Неологізми, що з'являються у словниковому складі болгарської мови, розподіляються на кілька типів: лексичні неологізми (це новостворені, найчастіше на основі вже утверджених у мові словотвірних законів із використанням існуючої системи словотворчих засобів (префіксів, суфіксів) та новозапозичені слова, нові стійкі та термінологічні словосполучення), семантичні неологізми (тобто нові значення вже існуючих лексем)» [11].

Історичними моментами розвитку української та болгарської мови цікавиться, відома нам, І. Кочан, яка зазначала, що «до І. Котляревського і Т. Шевченка в Україні були дві літературні мови: церковнослов'янська, запозичена від болгар разом із прийняттям християнства, і староукраїнська писемно-літературна мова (ХІІІ – ХVІІІ ст.) [4].

Цікаві висновки, я думаю, що вони імпонують нам усі, І. Кочан про історію формування української мови та інших слов'янських мов. Вчена зазначила: «Формування української мови, як й інших східнослов'янських, почалося ще від праслов'янського періоду й розтягнулося на декілька століть, проте процес становлення східнослов'янських мов не був синхронним. **Найраніше, як говорить філологиня, він розпочався з української мови через те, що майже вся територія нинішньої України була частиною прабатьківщини слов'ян, а інші східнослов'янські регіони в той час ще були заселені неслов'янськими племенами — балтами та фіно-уграми» [4].**

Активну роботу у сфері вивчення історії власне болгарської мови розвитку її лексики та зокрема лексичного шару, що також, як і в українській мові,

постійно поповнюється, змінюється, проводять і болгарські вчені. Зокрема привертає увагу праця з назвою „Речник на новите думи в българския език от края на ХХ век и първото десетилетие на ХХІ век“, издателство „Наука и изкуство“. Автори Емілія Пернішка, Діана Благоєва, Сія Колковська [7].

Учені сформували електронний корпус слів, куди увійшло понад 700 текстів і 240 мільйонів словоформ [7].

У словнику подано слова: *биткойн, брекзит, брекзитър/брекзитер, дрон, дронаджия, ердоганизация, кликер, корпоратокрация, майданец, облачнобазиран, добавена реалност коронакриза, коронащаб, коронаистерия, коронамерки*, що у перекладі означають: *brexit/brexitist, безпілотник, керманич безпілотника, ердоганізація, клікер, корпоратократія, майдан, хмарне середовище, короно криза, місце, де приймають хворих на корону персонал, короноістерія, коронозаходи* [7].

Як бачимо ці слова в більшості своїй навіть не потребують перекладу, бо вони вже стали міжнародного вжитку.

У цьому словнику, як пише рецензент Цветанка Аврамова, переважна частина нової лексики запозичена з інших мов (переважно з англійської), але є й новоутворення, що виникли на вітчизняному ґрунті, наприклад: *антибежански-той*, що проти біженців, *антибрюкселски-антибрюсельський, гипсокартонаджия-штукатур, гифче-gif, лекарствопотребление-споживання наркотиків, лъжебежанец-нелегал або фейковий біженець, майданизиране-майданізація, мрежувам-мережа, протестърство-мітингувальник, протестувальник*.

Як зазначено у новому словнику також є лексика, що утвердилася в болгарській мові, стала номінаціями, однак має «нехарактерні особливості вимови для нашої мови». Наприклад: *бізнес-коучинг, прегаряне, jeggings, інфлюенсер, тренер, краудсорсинг, секстинг* [1]. Те саме ми можемо відзначити і в українській мові щодо таких слів.

До досліджень залучилися й журналісти. Вони пишуть, що за останні 20 років до болгарської мови увійшли чотири тисячі триста нових (дум) слів. І далі зазначають, що все, що ми бачимо, робимо і навіть відчуваємо, переноситься на наше мовлення. «Якщо декілька років тому ми дивувалися, коли чули слово «селфі», то тепер кожен із нас уживає це слово щодня, інформує Нова ТВ. Слова «блог», «пост» і «твіт» народилися швидко. Однак бум нових слів приходить разом із демократією. Щоб слово знайшло своє постійне місце в нашій мові, потрібно не менше 10 років [12]. І з цим можна погодитися. Лише через деякий час ми будемо знати, чи прижилися нові слова в наших мовах.

У болгарських новинах пишуть: «Життя слів, як життя людини. Одні входять на показ, інші – залишаються непоміченими. Одні живуть довго, інші швидко вмирають. Треті знаходять нові значення, наприклад, *шаттл, супутник, мережа, вірус, хробак, хмара*. Є й такі, що для різних поколінь звучать по-різному. Тому такі слова, як «програвач» і «пейджер», поступово вмирають. Проте кожен день народжуються нові. Технології, мода, ЗМІ, політика породжують їх» [12]. Таку ж ситуацію спостерігаємо і в нашій українській мові.

Зазначимо, що дослідження новотворів і української, і болгарської мов проводяться активно. І спільне в українській та болгарській мовах як європейських мовах є те, що одним із шляхів поповнення їхньої лексики є звичайно запозичення і, як відомо, на це впливає технічний прогрес, розвиток суспільства країн Європи і світу, економіки, а тепер ще й пандемія, яка охопила всі країни та війна.

Щодо новотворів української мови, то можемо вказати, що їй притаманні такі самі способи творення, що й болгарській, ті ж можливості виникнення нових слів, що й у болгарську мову. Однак маємо додати, що окрім вище вказаних шляхів, на жаль, ми фіксуємо прихід у нашу мову величезної кількості нових слів або слів, що отримали вторинну семантику, і у зв'язку також з пандемією, а потім із повномасштабним вторгненням росії в Україну. Наприклад, окрім сучасних слів: *оффер, стартап, медфлюенсер, санітайзер, антивакс, спендемик, дистанційка, самоізоляція, зумпінг, попіт* та інші ми на початку війни почали вживати: *байрактар, джавелін, хаймарс, локдаун, переміщена особа* тощо. Тобто це слова, що увійшли в наше життя спочатку через пандемію, а пізніше через бойові дії, аналізують ФАКТИ ICTV [3].

Тобто, як дослідили наші журналісти, ці слова увійшли до нашої мови, яка є надзвичайно динамічною, бо активно реагує на ситуації та події, що відбуваються і у світі, і в нашій державі [3]. Додамо сюди до прикладу слова, що постійно на слуху сьогодні – *дрон, дрон-«шахед», орк, БпЛА, РЕБ, баллістика, прильот, безпілотник* тощо.

Сюди ж можна додати слова: *наволонтерити, ЗСУїсти, арестовити, шойгушити, кадирити, мамкувати, тракторні війська, «руський воєнний корабль»*. На останньому виразі дещо зупинимося. Цей уже тепер фразеологізм став усім відомим, і навіть популярний журнал VOGUE UA, пропонує звернути увагу на документ Національного Агенства України з питань державної служби, де дають роз'яснення щодо вживання цього виразу в документах, тобто дозволили його включити до офіційного документообігу. Використовується як початок легендарної фрази й означає презирство до злодія та сміливість протистояти злу. Нагадаємо, на початку війни прикордонникам острова Зміїний окупанти оголосили що вони: «руській воєнний корабль». І запропонували скласти збору. Прикордонник Роман Грибов відповів: «руській воєнний корабль, иди на х*й!». Фраза стала символом спротиву й облетіла сторінки світових видань від Reuter до Guardian в англійськомовній версії [7, 13].

Перелік слів, що різко увірвалися в наше життя, є зрозумілими і активно вживаними, як кажуть, від «малого до старого», можна продовжити: *джавелінити, байрактарити бандеромобіль, гандж, бавовна, денацифікація, орки, оркостан, мордор, за поребриком, рашисти, чорнобайти* [2].

Війна поки що триває і життя триває. Економіка країн Європи працює, відзначимо, що в таких особливо складних умовах працює і економіка нашої України, і тому також можна говорити про поповнення лексики, пов'язаної із цим як в Україні, так і в Європі, зокрема і в Болгарії: *фрілансер, біткойн, хедгантер, фейкрайтер* тощо.

Серед нових слів трапляються й нелітературні елементи, про це говорить лінгвістка Ірина Гнатюк: «Серед неологізмів є й нелітературні слова, нерідко емоційно забарвлені, як, до прикладу, слово *антивакс*. Але поява подібних слів є відгуком на виклики часу. Тому вони мають право на існування, право бути в активному розмовному вжитку. Адже часто саме живе розмовне мовлення живить літературне» [3].

Дослідниця висловлює думку, яка є слушною: «Категорично говорити, що неологізми засмічують мову, не можна. Адже потрібно зважати на стилі мовлення, у яких нові слова використовують[3].

Також варто згадати, що український правопис відреагував на написання окремих слів, що мають відношення до країни агресора, нападника і тепер маємо нові правила: назви «росія», «російська федерація», а також прізвище путіна та його оточення пишуться з маленької літери на знак зневаги. Відповідно пропонується писати *росія* з дуже маленької літери «р» та з м'яким знаком замість літери *р* – *ьосія*.

Таким чином, доходимо висновку, що українська, й болгарська мови, як усі мови Європи, розвиваються й змінюються, наповнюються новими словами, новими значеннями вже відомих слів. Однак, українська мова, на жаль за таких страшних, важких обставин, наповнюється активно новотворами воєнного і військового походження, хоча й інші сфери суспільства також вбирають нові слова, більше терміни, що стають міжнародними. Сподіваюся, що скоро слова війни залишаться лише в пам'яті й більше не буде поповнення нашого словника за таких обставин.

Це дослідження можна поповнити й міркуваннями про входження в мову європейців новотворів, пов'язаних із новими субкультурами, новими словами спілкування підлітків, нових професіоналізмів та сленгізмів. Але це тема для вивчення у майбутніх розвідках.

Список використаних джерел:

1. Аврамова Ц. Нов речник на новите думи в българския език Opera Slavica. 2021, vol. 31, iss. 4, pp. 80-82. URL: <https://digilib.phil.muni.cz/sites/default/files/pdf/144549.pdf>
2. Блог Дяченка: мова під час війни. 16.05.2022. URL: <https://suspilne.media/culture/238617-blog-dacenko-mova-pid-cas-vijni/>.
3. Гірко В. Медфлюенсер, спендемік і зумпінг: 10 неологізмів, які з'явилися в мові нещодавно. 08.11.2021. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20211108-medflyuenser-spendemik-i-zumping-10-neologizmiv-yaki-z-yavylsya-v-movi-neshhodavno/>
4. Кочан І. Сайт Львівського університету імені Івана Франка. URL: <https://lnu.edu.ua/iryna-kochan-ukrainska-mova-zasluhovuie-na-te-shchob-ii-prestyzh-sered-inshykh-mov-buv-vysokyy-i-velychnyy/>
5. Нові слова та звороти, що ввійшли в ужиток з початком війни/VOGUE.UA.13.04.2022.URL:<https://vogue.ua/article/culture/lifestyle/no-vi-slova-ta-oboroti-shcho-uviyshli-v-obig-z-pochatkom-viyni-48269.html>

6. Пернішка Е., Благоева Д., Колковська С. Речник на новите думи в българския език (от първите две десетилетия на XXI век. София: Наука и изкуство, 2021. 336 стр. URL: <https://digilib.phil.muni.cz/sites/default/files/pdf/144549.pdf>
7. Захаријева Мария 4300 нови думи в българския език (по материали от българските меди). Снимка: архив 3–4 | 2010.с 19. URL: <https://www.blgari.eu/ArchivPDF/1003-04/www/1003-19.pdf>
8. Піскіжова В. Особливості українсько-болгарських літературних зв'язків у XIX ст. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Piskizhova_Vladyslava/Osoblyvosti_ukrainsk_obolharskykh_literaturnykh_zviazkiv_u_XIX_st.pdf?PHPSESSID=6inf4pg4pau8eudfpaib0ife7
9. Сорока О. Б. Лексичні інновації іншомовного походження у сучасній болгарській мові (кінець XX – початок XXI століття). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Спеціальність: 10.02.03 – слов'янські мови: Київ. 2019. URL: https://www.inmo.org.ua/assets/files/disser2/Soroka_aref.pdf
10. Сорока О. Б. Тенденції розвитку сучасного болгарського лексикону/ Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2012. Випуск 56. Частина 1. С. 3–13. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/philology/article/viewFile/2554/2616>
11. 4300 нови думи навлезли в езики ни за последните 20 години. URL: <https://novini.bg/bylgariya/obshtestvo/354906>
12. Національна комісія зі стандартів державної мови. Написання назв «російська федерація» опубліковано 20 вересня 2023 року о 11:13 URL: <https://mova.gov.ua/news/napysannia-nazv-rosiiska-federatsiia>

ЕМОЦІЯ ГНІВУ У КОНФЛІКТНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ)

Ірина Гарбера

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри загального та прикладного

мовознавства і слов'янської філології,

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

E-mail: i.garbera@donnu.edu.ua

Студіювання емотивних значень мовних одиниць актуалізовані у низці вітчизняних і закордонних розвідок із: когнітивної лінгвістики (О. Гірняк «Емоція гніву у сучасній емотивній лексиці: теоретичний аспект» 2019; О. Малярчук «Емоційний концепт щастя: етимологічні та структурні характеристики» 2014; О. Сарбаш «Лексична репрезентація концепту задоволення в англійській, українській та новогрецькій мовах» 2012;

Ю. Шамаєва «Методологічні засади дослідження вербалізованих концептів емоцій» 2011); прикладної лінгвістики (О. Кольцова «Концепція лінгвістичної бази даних «Фундаментальні емоції людини в англійській фразеології» 2021; К. Мізін «The emotion concept of SHAME as one of the markers of social infantilism: Cross-cultural analysis based on language corpora data» 2021); контрастивної лінгвістики (К. Мізін «A Contrastive Psycholinguistic Study of the British Emotional Concept 'Envy' and Ukrainian 'Zazdrist': Particularities of Phraseological Objectification» 2021); дискурсології (М. Вінтонів «Частки як виразники емоцій здивування в українському політичному дискурсі» 2020; О. Залужна «Структурно-семантичні особливості вербалізації емоційних станів у сучасному англійськомовному літературному дискурсі (на матеріалі роману Е. Гілберт «Їсти, молитися, кохати»)» 2021; Л. Коваль «Проблема вербалізації емоцій у науковому дискурсі» 2021); аксіології (Ж. Краснобаєва-Чорна «Емотивна картина світу в українській фраземіці: аксіологічний вимір фундаментальних емоцій людини» 2018) тощо.

Емоції є предметом наукових зацікавлень психологів, лінгвістів, конфліктологів. Закцентуємо на дефініюванні поняття емоції у працях з психолінгвістики: емоції – це психічні стани людини, у яких реалізується безпосереднє ситуативне переживання (задоволення, радість, страх) особистістю значущості діючих на неї явищ і ситуацій, задоволення чи незадоволення її актуальних потреб. В емоціях проявляється позитивне або негативне ставлення особистості до певних об'єктів, сфер діяльності, до самої себе, інших людей. Емоційне життя людини наповнене різноманітним змістом і виражає оцінні ставлення до: а) конкретних умов, що сприяють або перешкоджають здійсненню діяльності (наприклад, страх, гнів тощо); б) конкретних досягнень у діяльності й поведінці (наприклад, радість, жаль, смуток тощо); в) ситуацій, що склалися, або можливих. Характер і динаміка емоцій визначаються як об'єктивними подіями, так і переживаннями, з яких вони розвиваються (так, з кохання може розвинутися гордість за кохану людину, засмучення через її невдачі тощо). Ставлення до відображуваних явищ як головної властивості емоцій представлено: а) у їх якісних характеристиках (до них належать: знак – позитивний, негативний; модальність – здивування, радість, відраза, обурення, тривога тощо); б) у динаміці зовнішнього вираження самих емоцій (в емоційній експресії – у міміці, мові, пантоміміці, рухах тощо); в) у динаміці протікання самих емоцій (тривалість, інтенсивність тощо). Емоції виступають у ролі регулятора спілкування, впливаючи на вибір партнерів і визначаючи його способи та засоби [2, с. 96]. У роботі під емоцією розуміємо «первинне, засноване на перцептивних уявленнях психічне переживання людини, що є психологічно універсальним і найбільш релевантним культурним феноменом для того чи того етносу» (за визначенням Ж. Краснобаєвої-Чорної [1]).

Емоція гніву (почуття сильного обурення; стан нервового збудження, роздратування) є невід'ємною частиною конфліктної комунікації, під якою розуміємо репрезентацію за допомогою різноманітних мовних засобів процесу створення й розгортання комунікативного простору, зумовленого зіткненням

різних поглядів, потреб, цінностей лінгвоперсон, що переростає в суперечність різного ступеня різкості.

Емоція гніву яскраво репрезентується за допомогою англійськомовних фразеологічних одиниць – згорнутих образно-оцінних мовних структур:

- *a pitched battle* ‘an angry fight or argument’ / ‘злісна сварка або суперечка’
- *be as mad as a hornet* ‘to be very angry’ / ‘бути дуже сердитим’
- *be fighting mad* ‘to be very angry’ / ‘бути дуже злим’
- *be fit to be tied* ‘to be very angry or upset’ / ‘бути дуже злим або засмученим’
- *be hell on wheels* ‘to behave in an angry or difficult way’ / ‘поводитися сердито або складно’
- *be hopping mad* ‘to be very angry’ / ‘бути дуже сердитим’
- *be tight-lipped* ‘to have an angry expression’ / ‘мати сердитий вираз обличчя’
- *be up in arms* ‘to be very angry’ / ‘бути дуже злим’
- *bite / snap sb’s head off* ‘to answer someone angrily’ / ‘сердито комусь відповісти’
- *blow a fuse / gasket* ‘to become very angry and shout or behave in a violent way’ / ‘ставати дуже злим і кричати або поводитися жорстоким чином’
- *blow your stack / top* ‘to suddenly become very angry’ / ‘раптово ставати дуже злим’
- *breathe fire* ‘to be very angry about something’ / ‘бути дуже злим через щось’
- *burst / bust a blood vessel* ‘to become very angry and start shouting’ / ‘стати дуже злим та почати кричати’
- *come on strong* ‘to speak to someone in a very angry or threatening way’ / ‘говорити з кимось дуже сердито або з погрозами’
- *do a slow burn* ‘to have a feeling of anger that gradually increases’ / ‘відчувати почуття гніву, яке поступово зростає’
- *do your nut* ‘to become extremely angry’ / ‘стати надзвичайно злим’
- *draw blood* ‘to make someone very angry or upset’ / ‘робити когось дуже злим чи сумним’
- *drive sb to distraction* ‘to make someone very angry or very bored’ / ‘змушувати когось дуже сердитись або дуже нудитись’
- *eat sb alive* ‘to criticize someone very angrily’ / ‘дуже гнівно критикувати когось’
- *eat sb for breakfast* ‘to speak angrily to someone, or to criticize someone’ / ‘говорити сердито до когось або критикувати когось’
- *effing and blinding* ‘swearing angrily’ / ‘сердито ляятися’
- *flip your lid* ‘to suddenly become very angry’ / ‘раптово стати дуже злим’
- *foaming at the mouth* ‘very angry’ / ‘дуже злий’
- *get bent out of shape* ‘to become very angry or upset’ / ‘стати дуже злим чи засмученим’

- *give / shoot sb a dirty look* ‘to look at someone in an angry way’ / ‘дивитися на когось зі злістю’
- *give sb a piece of your mind* ‘to speak angrily to someone because they have done something wrong’ / ‘гнівню розмовляти з кимось через те, що він зробив щось погане’
- *give sb a rocket* ‘to speak angrily to someone about something that they have done’ / ‘гнівню говорити з кимось про щось, що він зробив’
- *give sb an earful* ‘to tell someone how angry you are with them’ / ‘сказати комусь, як ви на нього злі’
- *give sb grief* ‘to criticize someone angrily’ / ‘сердито когось критикувати’
- *give sb the rough side of your tongue* ‘to speak angrily to someone’ / ‘гнівню говорити з кимось’
- *give sb the shits* ‘to make someone angry’ / ‘злити когось’
- *gnashing of teeth* ‘angry complaining’ / ‘сердито скаржитися’
- *go ape (apeshit)* ‘to become very angry’ / ‘ставати дуже злим’
- *go bananas* ‘to become very angry’ / ‘стати дуже злим’
- *go mental* ‘to become very angry’ / ‘ставати дуже сердитим’
- *go off the deep end* ‘to suddenly become very angry or upset and start shouting at someone’ / ‘раптово стати дуже злим або засмученим і почати кричати на когось’
- *go spare* ‘to become very angry’ / ‘стати дуже злим’
- *hard feelings* ‘anger towards a person that you have argued with’ / ‘злість на людину, з якою ви сперечаєтесь’
- *have / throw a fit* ‘to be very angry’ / ‘бути дуже злим’
- *have a conniption fit* ‘to be very angry or upset’ / ‘бути дуже злим або засмученим’
- *have a cow* ‘to be very worried, upset, or angry about something’ / ‘бути дуже стурбованим, засмученим або злим через щось’
- *have a face like thunder (look like thunder)* ‘to have a very angry expression’ / ‘мати дуже злий вираз обличчя’
- *have a go at sb* ‘to criticize someone angrily’ / ‘сердито критикувати когось’
- *have words* ‘to speak to someone angrily’ / ‘говорити з кимось сердито’
- *hit the ceiling / roof* ‘to become very angry and start shouting’ / ‘дуже розсердитися і почати кричати’
- *I’ll wring your neck!* ‘something that you say when you are very angry with someone’ / ‘щось, що ви говорите, коли дуже злі на когось’
- *let fly (sth)* ‘to start shouting angrily’ / ‘почати розлючено кричати’
- *look daggers at sb* ‘to look very angrily at someone’ / ‘виглядати дуже злим на когось’
- *lose your cool* ‘to suddenly become very angry and start shouting’ / ‘раптово стати дуже злим і почати кричати’
- *lose your head* ‘to suddenly become very angry or upset’ / ‘раптово ставати дуже злим чи засмученим’

- *lose your rag* ‘suddenly become very angry and start shouting’ / ‘раптово стати дуже сердитим і почати кричати’
- *make sb’s blood boil* ‘to make someone very angry’ / ‘робити когось дуже злим’
- *not suffer fools gladly* ‘to become angry with people you think are stupid’ / ‘злитися на людей, яких ви вважаєте дурними’
- *raise hell* ‘to complain in a loud and angry way about something’ / ‘голосно і сердито скаржитися на щось’
- *see red* ‘to become very angry’ / ‘стати дуже сердитим’
- *send sb away with a flea in their ear* ‘to angrily tell someone to go away’ / ‘сердито сказати комусь, щоб він пішов геть’
- *Son of a bitch!* ‘something that you say in order to show that you are very angry or upset’ / ‘щось, що ви говорите, щоб показати, що ви дуже злі або засмучені’
- *spit blood* ‘to speak or behave in a way that shows you are very angry’ / ‘говорити або поводитися так, щоб показати, що ви дуже розгнівані’
- *spit nails (chips / tacks)* ‘to speak or behave in a way that shows you are very angry’ / ‘говорити або поводитися так, щоб показати, що ви дуже розгнівані’
- *take a piece out of sb* ‘to speak angrily to someone because they have done something wrong’ / ‘гнівno розмовляти з кимось через те, що він зробив щось погане’
- *tempers fray (become frayed)* ‘if tempers fray among a group of people, they all become angry’ / ‘якщо у групі людей загострюються стосунки, вони всі зляться’
- *throw a wobbler / wobbly* ‘to suddenly become very angry’ / ‘раптово стати дуже злим’
- *vent your spleen* ‘to express anger’ / ‘виражати злість’ тощо.

Отже, емоція гніву – фундаментальна емоція мовної особистості, часто експлікована саме в конфліктній міжособистісній комунікації (зокрема – за допомогою фразеологічних одиниць) і характеризується сильним обуренням, збудженням і роздратуванням.

Список використаних джерел:

1. Краснобаєва-Чорна Ж.В. Емотивна картина світу в українській фраземіці: аксіологічний вимір фундаментальних емоцій людини. *Studia Slavica*. 2018. №63/2. Рр. 321-332.
2. Синявський В. Психологічний словник. Київ, 2007. 274 с.

ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЕЛІПТИЧНИХ НЕПОВНИХ РЕЧЕНЬ В МОВІ СУЧАСНИХ ТВОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ

Руслана Горобець

*доктор філософії зі спеціальності 035 Філологія
кафедра української мови,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
E-mail: ruslana_horobets@ukr.net*

У мові прози для дітей спостерігаємо досить активне вживання еліптичних речень – особливого структурного різновиду неповних речень, які відрізняються і від контекстуальних, і від ситуативних на граматичному рівні. Їхньою основною особливістю є те, що уявлення про відсутній елемент структури встановлюється не з контексту, авторської мови, ситуації, а безпосередньо з лексико-граматичних особливостей, форми та змісту самого еліптичного речення. Проте за змістом такі речення не менш достатні, ніж граматично повні конструкції. Тому загальноприйнято класифікувати їх як окремий різновид неповних речень [1, с. 159].

Вітчизняні синтаксисти по-різному тлумачать еліптичні неповні речення: не виокремлюють їх із-поміж неповних, вважають ці структури їхнім різновидом, або ж визначають як окрему групу речень, для якої характерна відносна неповнота формально-граматичного складу. За словами В. Богатько, «їхня специфіка полягає в тому, що вони у своїй семантичній структурі містять додатковий компонент значення і за своєю синтаксичною організацією відрізняються від одиниць емоційно-нейтрального синтаксису. Та сама синтаксична структура може слугувати для вираження кількох зовсім різних емоційно-експресивних значень» [2, с. 7].

Проаналізувавши сучасні твори для дітей можемо зробити висновок, що найчастотнішими є еліптичні неповні речення з пропущеним присудком. Відповідно до семантики еліпсованого в реченні дієслова, можемо об'єднати їх в такі групи. Кількісно найбільше в творах для дітей представлена група **еліптичних речень з неназваним буттєвим дієсловом**. Традиційно ці речення вважаються такими, у яких наявна нульова дієслівна форма, що усвідомлюється у функції повноправних присудків, тобто у своєму реальному буттєвому значенні або в окремих варіантах цього значення. Еліпсоване дієслово може бути маловиразним щодо семантики, може сприйматися наближено до семантики інших дієслів [4, с. 280].

Зазвичай такі конструкції поширюються додатками й обставинами, що увиразнює комунікативно-прагматичний потенціал твору, акцентуючи увагу на характеристиці персонажа, його зовнішності, настрою, рис, чи встановленні обставин розгортання подій. Пор.: *У програмі – лише сюрпризи* (1, с. 19); *Але ж де Корабель зараз?* (3, с. 36); *Ми в Королівстві?* (12, с. 14); *Яка смачна у тебе шоколадка* (2, с. 14); *Вони із Кажаном на вулиці самі-самісінькі* (3, с. 27); *Усі подруги на відпочинку, не в місті* (6, с. 45); *У школі не краще* (6, с. 33); *Я сама у*

хаті (6, с. 81); *Ось нарешті і рідна вулиця* (9, с. 52); *Мабуть, у гурті їм веселіше* (12, с. 17); *А у гнізді шулічєнята* (11, с. 11); *Дениско завжди в чистєнькій гарній сорочечці, у випрасуваному костюмчику* (11, с. 105); *Тільки кілька жінок із візочками та пенсіонери на лавці* (6, с. 46).

Еліптичні речєння з неназваним дієсловом руху, перєсування в просторі теж досить активно використовуються сучасними авторами для дітей, проте мають іншу мету. Переважно такі структури використовуються коли потрібно показати швидку зміну подій, підкрєслити їхню динаміку, швидкість розгортання: *А тепер – у клас* (10, с.17); *Але кіт уже – край лісу* (5, с. 12); *Ану, по домівках!* (8, с. 29). Неодноразово фіксуємо й еліптичні неповні речєння, у яких неназваний присудок має значєння певного руху (на зразок *вдарити, схопити* і под.) *А вони всі – мурашина. Я усіх – однією лівою. А за тебе я заступатимусь* (10, с. 31).

Не менш цікавою є група **еліптичних речєнь з неназваним дієсловом мовлення**. На нашу думку, такі конструкції надають тексту ознак розмовності, невимушеності та спонтанності, а також дозволяють авторам творів для дітей уникнути повторєння дієслів *говорити, казати*: *Давай про важливе, – додала Болі* (2, с. 38); *Ну годі вже про зайве. Перейдемо до серйозного, – перебив їх Льокі* (2, с. 54); *Крася засміялася і тричі сплеснула в долоні: «Ну годі вже, годі!»* (9, с. 49). Прикметним є те, що такі конструкції здебільшого представлені в складі прямої мови персонажів.

Частотними в творах для дітей є **еліптичні речєння, що виражають запитання або спонукання, привітання (прощання), побажання, прокляття**. Такі конструкції в основному виражають питальну модальність: *Гай-гай, котра вже година?* (1, с. 8); *Ви знову за своє?* (1, с. 11); *Це хто ще тут з вами?* (2, с. 51); *Хто ж ця жінка?* (4, с. 13); *Хто там?* (4, с. 13); *Сильне отруєння?* (4, с. 17); *Це справді Королівство?* (12, с. 13). Основне комунікативне призначєння таких речєнь – дізнатись про щось, з'ясувати певні відомості. Часто конструкції цього типу окличні, емоційно виразні, що забезпечує залучєння читача до описуваних подій.

Специфічне функційно-стилістичне навантажєння притаманне **еліптичним речєнням зі значєнням сприймання**. Здебільшого в таких сполуках еліпсуються дієслова зі значєнням *чути, бачити, відчувати*: *І відлуння... відлуння чийхось голосів дєсь зверху: «Сюди! Сюди!»* (4, с. 15); *А з-під хвостів у них такий сморід! Чорного кольору!* (7, с. 17); *Птф-у-у, гідота тут, птф-у-у, – сказала Боллі* (2, с. 17).

Отже, еліптичні неповні речєння в сучасних творах для дітей функціонують досить активно, надають текстам особливої стилістичної виразності. Переважно еліптичні речєнєві конструкції «посилують сконденсованість, мобільність викладу авторських думок», акцентують «на основних об'єктах розповіді та їхніх означальних характеристиках» [3, с. 142], допомагають чіткіше формулювати думку, робити її вагомішою, лаконічною, природною.

Список використаної літератури

1. Богатько В. В. Явища еліпсису в мові сучасної публіцистики : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2005. 21 с.
2. Горобець Р. І. Комунікативно-прагматичний потенціал синтаксичних одиниць у мові сучасної української прози для дітей: дис. ... доктора філософії: 035 Філологія. Вінниця, 2024. 270 с.
3. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти : монографія. Вінниця : Нова Книга, 2009. 400 с.
4. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1972. 516 с.

Список використаних джерел

1. Гаврош О. Галуна-Лалуна або Іван Сила на Острові Щастя. Львів : Видавництво Старого Лева, 2010. 374 с.
2. Ільчук Б. Чарівна країна або Країна Му. 2021 88 с.
[URL:https://libruk.com.ua/wp-content/themes/l/data/users/416/works/1/1.pdf](https://libruk.com.ua/wp-content/themes/l/data/users/416/works/1/1.pdf).
(дата звернення 15.11.2024).
3. Лебедева К. Птаха корабель. Київ : Грані-Т, 2007. 128 с.
4. Луцевська О. Задзеркалля. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 128 с.
5. Луцевська О. Пан Коцький, Міра і море. Львів : Братське, 2015. 24 с.
6. Луцевська О., Вздутьська В., Окуляри і кролик-гном. Київ : Братське, 2018. 235 с.
7. Малик Г. Вуйко Йой і Лишиня : повість Київ : Грані-Т, 2010. 128 с.
8. Малик Г. Подорож Алі до країни сяк-таків. Вінниця : ПП Вид-во «Теза»; «Соняшник», 2006. 123 с.
9. Малик Г. Сміятися заборонено. Київ : Джерела М, 2005. 112 с.
10. Нестайко В. З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Секрет Васі Кицина. Енелолік, Уфа і Жахоб'як. Харків : ВД «ШКОЛА», 2011. 128 с.
11. Нестайко В. З. Одиниця з обманом : Повісті й оповідання. Харків : ВД «ШКОЛА», 2006. 320 с.
12. Пагутяк Книгоноші з Королівства. Вінниця : Теза, 2016. 287 с.

МОРФОНОЛОГІЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ ДЕВЕРБАТИВІВ: ФОРМАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ ВИМІР

Інна Демешко

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української філології та журналістики,

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

E-mail: demeshkoim@gmail.com

Дослідження морфонологічних трансформацій похідних, аналіз структури словотвірних гнізд з вершинним дієсловом, установлення морфонологічних

класів і типів вершинних дієслів, визначення специфіки стратифікаційних підходів при аналізі морфонологічних трансформацій віддієслівних похідних – актуальна проблема граматики української мови. В україністиці типи морфонологічних змін у словотвірному процесі досліджували М. В. Кравченко, Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, В. О. Горпинич, В. П. Олексенко, М. Ю. Федурко, Н. П. Русаченко, Г. В. Пристай та ін. Новітні наукові спроби спрямовані на визначення морфонологічних класів і типів дієслівних основ в українській мові [1]. *Морфонологічна стратифікація* – диференціація морфонологічної підсистеми, мотивованої морфемною структурою слова. Аналізуючи питання теоретичної морфонології (словотвірної та словозмінної), помічаємо зв'язок між чергуванням і морфемною структурою слова, що сприяє визначенню типів консонантних альтернацій, морфонологічних класів і типів вершинних дієслів у словотвірному гнізді.

Формально-семантичні стратифікаційні морфонологічні підходи сприяють комплексному дослідженню морфонологічної структури похідного з фонологічними закономірностями (специфіка контактної зони – фіналь основи (або кореневої морфеми) та ініціаль форманта), морфемною, семантичною структурою слова, морфологічною специфікою похідних. Морфонологічні зміни на морфемному шві відбуваються за відповідних умов, урахувавши фіналь дієслівної основи та ініціаль форманта, а також характер морфонологічної позиції. При творенні похідних варто враховувати детонатор зміни, структуру твірного слова, напрямок мотивації. Аналіз словотвірних гнізд (СГ) із вершинним дієсловом, морфонологічних трансформацій девербативів сприяє установленню морфонологічних моделей, опису морфонологічної структури похідних, синтезувати план вираження новотворів або можливих похідних певної частини мови. Н. П. Русаченко зазначає, що «кореневі морфеми модифікуються у фінальній частині, а для суфіксальних істотна фонологічна позиція зачину» [4, с. 124]. Р. Бермудес-Оттеро звертає увагу на структуротворчі компоненти в похідному, розглядає питання модульності й локальності на стику морфології та фонології [5, с. 44–45], відмінності в продуктивності та в семантичній прозорості при трансформації дієслова в іменник [Там само, с. 75].

Ураховуючи стратифікаційні підходи при аналізі морфонологічних трансформацій віддієслівних похідних, доречно визначити чинники, які обмежують або стимулюють функціонування морфонологічних моделей семантичного або структурного характеру. До формальних чинників належать: 1) структурний тип основ. 2) структурні чинники, що не мають регулярної функції в плані змісту (морфонологічний аспект). Чинник, що обмежує функціонування моделей та їхніх варіантів, – характер фіналі основи дієслова та ініціаль форманта. До семантичних чинників належить: 1) лексичне значення твірних основ. 2) чинники, що мають формальне вираження в основах дієслів (вид; роди дії, властиві одновидовим дієсловам).

Визначено з неподільними вершинними дієсловами СГ – 5 морфонологічних класів, із подільними вершинними дієсловами – 7. Усі словотвірні гнізда з неподільним вершинним дієсловом розподілено між

25 морфонологічними типами, із членованим вершинним дієсловом розподілено між 50 морфонологічними типами, урахувавши характер дієслівної основи, комплекс морфонологічних трансформацій (консонантні чи вокалічні альтернативи, типи фінальних приголосних основи, характер неподільної дієслівної основи (відкрита, закрита), нарощення кореневої чи суфіксальної морфеми, зміна акцентних позицій (переміщення наголосу на кореневу чи суфіксальну морфеми). Проаналізовано морфонологічно марковані девербативи субстантивного, ад'єктивного, вербативного, адвербіального блоків [2].

На характер реалізації та регулярність морфонологічних явищ у словотворенні під час творення девербативів впливають структурно-фонематичні властивості, характеристики твірних основ та словотворчі афікси, особливості контактної зони на морфемному шві, позиція наголосу, усичення, кількість складів тощо. Для неподільних вершинних дієслів характерні відкриті й закриті дієслівні основи, для подільних вершинних дієслів – відкриті дієслівні основи. Для подільних дієслівних основ типовою є відкрита структура суфікса (V, VCV), тобто неприкрита або прикрито-відкрита (CV).

Аналіз морфонологічних особливостей девербативів сприяє виділенню морфонологічно релевантних ознак кореневих (основних) та афіксальних морфем. Для кореневих (основних) морфем характерні такі морфонологічно релевантні ознаки: 1) частиномовна належність; 2) фонологічна маніфестація контактної зони; 3) характер кореневої морфеми. До ознак суфіксів, що впливають на морфонологічну структуру похідних, належать: 1) закріпленість за певною частиною мови; 2) структура форманта; 3) зміна акцентних позицій. Аналізуючи деривати української мови, структуру словотвірного гнізда, теоретичні та емпіричні дослідження актуалізуються для вивчення стратифікаційних моделей. Стратифікаційні морфонологічні підходи сприяють комплексному дослідженню морфонологічної структури похідного з фонологічними закономірностями (специфіка контактної зони – фіналь основи (або кореневої морфеми) та ініціаль форманта), морфемною, семантичною структурою слова, морфологічною специфікою похідних.

Морфонологічна поведінка форманта залежить від структурно-семантичного критерію похідного. Урахування структури вершинних слів у словотвірному гнізді, особливості дериваційних процесів, морфонологічні правила діють для словозмінної та словотвірної морфонології [1]. Це помітно навіть на рівні консонантних чергувань: (г – ж): *перемогти* – *переможу*; *переможна* (хода); (к – ч): *наректи* – *наречу*, *наречена*; (ст – шч): *змістити* – *зміщу*, *зміщення*; (с – ш): *запросити* – *запрошувати*; *запрошення*; (зд – ждж): *їздити* – *їжджу*, *об'їжджений*; (д – дж): *спорудити* – *споруджувати*; *спорудження*; (с – д): *навести* – *наведення*, *само-*, *теплонаведення*; (в – вл): *травити*² (засвоювати їжу) – *травлення*; (м – мл): *томити* – *томлення*, *томління* (п – пл): *хапати* – *захопити* – *захоплення*; (с – д): *перекласти* – *перекладений* та ін. У вершинних дієсловах СГ іншомовного походження представлено інші типи чергувань, ніж у питомих: (г – к): *абстрагувати* – *абстракція*; (д – з'): *претендувати* – *претензія*.

Є. А. Карпіловська, розглядаючи систему і структуру української мови у функціонально-стильовому вимірі, зауважує, що стратифікація «спрямована на ієрархізацію, ...деталізацію понять» [3, с. 11]. Формально-семантичний стратифікаційний вимір морфонологічних трансформацій перспективний і має морфонологічне підґрунтя. Так, чергування твердих і м'яких приголосних (C//C') зумовлено морфонологічно перед ініціллю суфікса /i/, чергування приголосних (C//C) – перед ініціллю суфікса /e/. Для морфонологічно словотворчих суфіксів (-ін'н'-, -ій, -ен'н'-) та префіксів (*віді-, наді-, обі-, піді-, розі-*) характерна структурно-семантична природа при збереженні семантичних ознак твірного слова: *створіння, зародження, ставлення, щеплення; відіслати, підігріти, розібрати*. При творенні девербативів урахуються морфонологічні та семантичні критерії: у стратифікаційно-морфонологічних моделях основотвірний дериваційний процес (цикл, морфонологічний клас, тип мотивувальної основи), характер контактної зони, ініціаль форманта.

Аналізуючи морфонологічну структуру девербатива, необхідно враховувати специфіку основотвірної граматики (структуру вершинного дієслова СГ), семантику твірного і похідного слів, врахування денотативного чи конотативного значення. Це помітно при словотвірно-морфонологічному аналізі новотворів на позначення: 1) назв осіб: *лізингоотримувач, апелювач, зцілювач, пожертвувач, пильнувач, котловодець, совколюб, словодій*; 2) опредметнених дій (станів): *дончкочитання, рейтинготворення*; 3) конкретних понять: *рубанці* (титри до сюжету); 4) абстрактних понять: *духовнопровід, тероборона, літакопад, туглозаміщення*; 5) категорія ознаки: *волеборчий, стопродажний*. Девербативи субстантивної зони мають більші словотвірні можливості порівняно з відсубстантивними, бо віддієслівні похідні мають більш узагальнене значення: *свободословолюбець, дончиковідкриття, лютоспад, миробудування; державооборонно*. Специфіка взаємодії елементів морфонологічного синтезу – мотиватора і дериваційного засобу – умова морфонологічних трансформацій, морфонологічних стратифікацій, зміни голосних і приголосних (на морфемному шві в кореневій морфемі) знаходяться в позиції додаткової дистрибуції і формують нові типи основ у складі похідних.

Ураховуючи стратифікаційні підходи при аналізі морфонологічних трансформацій віддієслівних похідних, визначено чинники, які обмежують або стимулюють функціонування морфонологічних моделей семантичного або структурного виміру. До семантичних чинників належить: 1) лексичне значення твірних основ. 2) чинники, що мають формальне вираження в основах дієслів. До структурних чинників належать: 1) структурний тип основ; 2) чинники, що не мають регулярної функції в плані змісту (морфонологічний аспект).

Таким чином, інвентар формальних трансформацій, що відбуваються на морфемному шві, переконує, наскільки морфонологічно значущим є морфемний стик. Кожна частина мови має свій набір дериваційних суфіксів. Для морфонології релевантні такі з них: 1) характер ініціалі (вокалічний / консонантний); 2) морфонологічна структура твірної основи та форманта; 3) будова контактної зони; 4) походження твірної основи і форманта; 5) акцентна маркованість / немаркованість суфіксів, акцентна потужність.

При творенні віддієслівних дериватів субстантивної та ад'єктивної зон переважають комплексні морфонологічні операції. На структуру девербативів впливають такі механізми: 1) усичення дієслівної фіналі; 2) консонантні та вокалічні альтернації фонем; 3) нарощення (розширення) кореневої чи суфіксальної морфеми; 4) зміна акцентної позиції похідного.

Стратифікаційні підходи чітко простежується при творенні похідних на відповідному ступені деривації, коли враховуються семантичні, фонологічні, морфотактичні, морфонологічні, морфологічні, стилістичні властивості деривата на різних етапах дериваційного циклу. У межах морфонологічної стратифікаційної моделі девербатива враховують морфонологічну поведінку похідного, морфонологічну структуру твірного, сполучуваність формантів, обмеження в сполучуваності, специфіку словотвірної валентності, семантичні, морфологічні та стилістичні критерії (стилістично маркованих похідних).

Список використаних джерел:

1. Демешко І. М. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія: навч. посіб. Кіровоград, 2013. 328 с.
2. Demeshko I. M. Typology of Ukrainian verb stems: word-forming and morphological aspects. *Studies in Media and Communication*. Volume 10. № 3. 2022. P. 12–20. Special Issue ISSN: 2325-8071. DOI:[10.11114/smc.v10i3.5828](https://doi.org/10.11114/smc.v10i3.5828).
3. Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П., Клименко Н. Ф. Система та структура української мови у функціонально-стильовому вимірі: монографія / відп. ред. Є. А. Карпіловська. Київ : Ін-т укр. мови НАН України, 2024. 351 с. URL: https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/02_strukturalisty.pdf (дата звернення: 12.11.2024).
4. Русаченко Н. П. *Морфонологічні особливості словотворчих моделей іменника староукраїнської мови другої половини XVI – XVIII ст.* *Studia Philologica*. 2012. № 1. С. 123–128. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua> (дата звернення: 12.11.2024).
5. Bermudez-Otero R. The architecture of grammar and the division of labour in exponence. *The Phonology and Morphology of Exponence: The State of the Art*. J. Trommer (ed.). Oxford, 2012. P. 8–83. URL: [http://www.unice.fr/scheer/egg/BLuka18/Bermudez-Otero\(2012\).pdf](http://www.unice.fr/scheer/egg/BLuka18/Bermudez-Otero(2012).pdf) (дата звернення: 25.10.2024).

СЛОВОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГІБРИДНИХ ДЕРИВАТИВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Ірина Денисовець
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українознавства, культури та документознавства,
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»,
E-mail: denysovets.ira@gmail.com

Цивілізаційний поступ суспільства неодмінно має відображення в мові, яка функціонує як динамічна система, повсякчас поповнюючись новими дериватами. Цей процес відбувається під впливом низки екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників, зокрема: зростання престижності іноземних мов, активізація міжнародного співробітництва в різних галузях життєдіяльності соціуму, трансформація соціально-економічного устрою, переорієнтація культурних цінностей на західноєвропейський взірець, орієнтація засобів масової комунікації та рекламної діяльності на іноземні реалії, стрімкий розвиток науково-технічного потенціалу, а відповідно постає потреба в номінації нових понять, прагнення експресивно увиразнити своє мовлення, тенденції до економії лінгвістичних засобів. Такі причини вможливають розвиток гібридного словотворення в умовах масштабування процесів глобалізації та активної взаємодії мов і культур. А мовна практика останніх десятиліть демонструє стрімку активізацію процесів гібридизації в українській мові.

Адаптацію іншомовних запозичень, семантику гібридних дериватів, вплив запозичених морфем на формування структури нових слів, інтенсифікацію мовних контактів, актуальні еколінгвістичні проблеми сьогочасної мовної практики, взаємодію і конкурування інтернаціональних і питомих словотворчих ресурсів, а також питання кодового змішування (мішаного мовлення) в контексті глобальної лінгвістичної гібридизації в українському мовознавстві досліджували Б. Ажнюк, Л. Архипенко, М. Баган, К. Городенська, М. Григоренко, О. Дьолог, Є. Карпіловська, Л. Кислюк, Н. Клименко, С. Клочко, Ж. Колоїз, І. Коробова, Д. Мазурик, О. Мисечко, Н. Навальна, К. Никитченко, О. Селіванова, О. Семенець, Н. Слобода, А. Таран та ін.

Гібридна деривація – це процес створення нових слів шляхом поєднання морфем із різних мов або варіацій українських морфем із запозиченими елементами. У виданні «Українська мова: енциклопедія» Н. Клименко витлумачує гібридний дериват як «складне слово, утворене з компонентів різного походження, один з яких є питомих, другий – іншомовним і таким, що сприймається мовцями як запозичений». Гібридні слова, за спостереженнями мовознавиці, найчастіше постають у формі композитів і юкстапозитів,

належачи до іменників або прикметників. Запозичені ж основи в гібридних словах переважно займають першу позицію і є продуктивними та частотними [3, с. 96].

Етапними у вивченні проблеми гібридного словотворення на сучасному етапі розвитку української мови стали монографічні праці Л. Кислюк «Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку» [2] і «Вплив суспільних змін на розвиток української мови» колективу авторів: Є. Карпіловської, Л. Кислюк, Н. Клименко, В. Критської, Т. Пуздирєвої, Ю. Романюк [1], у яких ґрунтовно й комплексно досліджено питання взаємодії зовнішніх та внутрішніх ресурсів словотворення, тенденції в активізації нової іншомовної лексики, осмислено роль неосемантизмів іншомовного походження в динамічних процесах української словотвірної номінації, докладно схарактеризовано гібридне словотворення в контексті механізмів захисту типологічних рис української номінації на прикладі низки обстежених гібридних дериватів, пор.: *артчасопис, медійний (медіа), драйвовий, онлайн-навчання, піар-фахівець, інтернет-видання, провайдер, промо-зусилля, меседж, саунд-дизайнер, бізнесознавець, іміджувати*, та іншомовних словотворчих формантів грецького, латинського й англійського походження, які беруть участь у творенні гібридних одиниць, зокрема: *-изація, -ад(а), -изм, -ізм, -ист, -іст, анти-, гіпер-, де-, супер-, авто-, кіно-, теле-, біо-, по-, літ-, спорт-, соціо-, tex.-, SMS-, -мейкер, -фобія, -фор, -фія* та ін. [2].

Гібридні слова постають в українській мові з різних причин: насамперед у зв'язку із запозиченням понять і термінів з інших мов (найчастіше з англійської), якщо питомих відповідників немає в українській мові; зростанням популярності мови інтернету та мовних одиниць, які функціонують у соціальних мережах, що сприяє поширенню гібридних лексем як частини молодіжного сленгу; мовною економією – зменшення довжини виразів і висловів шляхом використання гібридних слів, які можуть бути коротшими й емоційно виразнішими. Важливо зауважити, що поповнення лексичного складу української мови гібридними дериватами створює своєрідний виклик, породжуючи органічне конкурування питомих і запозичених формантів, водночас створюючи підґрунтя для її розвитку й посилення адаптації до нових реалій та інтеграції в міжнародний контекст. Л. Кислюк зазначає, що «результатом гібридизації є конкурування номінацій або синонімічне чи гіперогіпонімічне співіснування гібридних лексем із запозиченими або питомими [2, с. 255]. Проте важливо забезпечити стійкий баланс між збереженням національної ідентичності мови та відкритістю й адаптацією до нових мовних форм, адже ці слова є природною реакцією лінгвістичної системи на потребу називати нові явища та поняття, які часто виникають у реаліях швидкоплинного інформаційного середовища.

Спостерігаючи за тенденціями сучасного словотворення, у мовній практиці виокремлюємо такі моделі гібридних дериватів: 1) поєднання чужомовного (іноземного) кореня з питомим афіксом, пор.: *фейсбуківський, маркетинг, хайпувати, фейспалмити, айсбординг*. Такі лексичні інновації представляють мовцям зручний інструмент для вираження нових значень, зберігаючи при

цьому українські граматичні форми. 2) поєднання іншомовного афікса з питомою основою, пор.: *копродукція* (спільне виробництво фільму або серіалу), *біоінженерія*, *кіберзлочинність*, *технопарк*; 3) основоскладання (композиція), пор.: *хмарочос*, *моторейд*; 4) словоскладання (юкстапозиція), пор.: *адвент-календар* (календар, що показує час, який лишається до Різдва), *спліт-альбом* (музичний альбом з композиціями двох чи більше різних виконавців), *спліт-система* (розділений кондиціонер з функцією нагрівання й охолодження повітря), *фокус-група*, *фітнес-консультація*, *пиво-продакшен*, *стріт-закуска*, *пейнт-проект*; 5) аббревіація з гібридними елементами, пор.: *IT-сфера*; *PR-кампанія*.

Деривати, які постали внаслідок гібридизації, поширені практично у всіх сферах життєдіяльності, тому можемо виокремити низку лексико-семантичних груп гібридних слів, зокрема: назви осіб за видом діяльності, пор.: *букініст* (торговець книгами, що були в ужитку), *чутки-мейкер* (автор і розповсюджувач пліток), *стартапер* (той, хто займається втіленням комерційних задумів, стартапів), *кіберспортсмен* (той, хто бере участь у спортивних змаганнях з відеоігор); назви будівель, пор.: *бутік-готель* (спроектований відомим дизайнером готель, розміщений у будівлі, яка має історичну цінність); соціально-психологічна, економічна тематика, пор.: *бебі-пауза* (декретна відпустка), *бодипозитив* (рух, який пропагує позитивне ставлення до власного тіла), *гараж-сейл* (дворовий розпродаж речей із свого дому за дуже вигідними для покупця цінами); галузь освіти: *смайт-освіта* (гнучке навчання в інтерактивному освітньому середовищі за допомогою контенту з усього світу, що знаходиться у вільному доступі), *софт-скіл* (соціальні навички), *екстрабал* (найвищий бал); галузь моди: *брендування* (процес створення в уяві споживача унікального імені та образу продукту), *брік-а-брак* (псевдо колекційний мотлох), *екобренд* (продукція, у виробництві якої використовують екологічний матеріал, який не містить тваринного походження і є безпечним для природи); комп'ютерні технології, пор.: *гуглінг*, *гуглення*, *гейм-майстер* (ігровод), *гейміфікація*, *автоскейлінг* (автоматичне підключення або відключення ресурсів залежно від поточного навантаження на систему), *кіберпростір* (інтерактивне інформаційне середовище, яке функціонує за допомогою комп'ютерних систем), *комп'ютинг* (використання або оперування комп'ютером), *майнінг* (використання обчислювальних потужностей для виробництва додаткових одиниць криптовалюти); соціальні мережі: *маслайкинг* (масове проставляння лайків випадково обраним незнайомцям у соціальній мережі), *пуш-повідомлення* (короткі повідомлення, які програма або інтернет-сторінка надсилають своїм підписникам), *фоловер* (користувач соцмережі, що стежить за оновленнями новинної стрічки іншого користувача), *фоловити*, *постити*, *репостити*; технічні елементи, пристрої, пор.: *електрокар*, *аеродвері*, *біндер* (пристрій, за допомогою якого можна стискати та втримувати декілька аркушів паперу), *антикишеня* (виступ хідника на пішохідних переходах на місці паркувального ряду), *скай-атракціон*, *селфі-палка*; позитивна/негативна оцінка, пор.: *кульно*, *найсно*, *крінжово*.

За частиномовною належністю серед гібридних дериватів постають іменники, оформлені суфіксами *-инг-*, *-ість-*, *-ар-*, *-іст*, пор.: *глісінг* (ковзання), *байкінг* (спортивне катання на велосипеді), *віктимність* (схильність людини ставати жертвою злочину чи нещасного випадку), *дронар*, *акваріуміст*. Прикметники, оформлено суфіксами *-н-*, *-ов-*, *-ськ-*, пор.: *гламурний*, *інтерактивний*, *креативний*, *фешенебельний*, *фейсбучний*, *олдскульний*, *топовий*, *крижовий*, *коворкінговий*, *офлайновий*, *онлайновий*, *трендовий*, *скіповий*, *консалтинговий*, *лузерський*, *дизайнерський*. Дієслова, пор.: *фейлити* (зазнавати невдачі), *ангрейдити* (удосконалювати), *юзати* (використовувати), *івентити* (проводити заходи), *флешмобити* (організовувати масові акції), *м'ютити*, *шерити*, *постити*, *спамити*, *чекати* (перевіряти), *зумити* (від ZOOM), *менеджерувати*, *дизбенднутися* (розпустити команду), *копінастити* (про матеріал, що передається шляхом копіювання та вставлення). Такі дієслова переважно з'являються під впливом технологій і соціальних мереж. Вони є прикладом того, як українська мова адаптує нові поняття та явища за допомогою інтеграції іншомовних коренів і питомих суфіксів *-и-*, *-ува-*, *-ти*.

Варто зазначити, що гібридні деривати зазвичай проходять фонетичну та граматичну адаптацію, що вможливає органічне сприймання та зрозумілість для українського користувача. Водночас гібридні слова мають важливе функційне навантаження, часто заповнюючи мовні прогалини за відсутності точного еквівалента українською, зокрема йдеться про технологічний прогрес, напр., *комп'ютеризація*, *смартфон*, *онлайн-курс*. Отже, гібридну деривацію можна кваліфікувати не лише як результат механічного змішування елементів, але і як прояв креативного потенціалу мови, що реагує на потреби й запити сьогодення, адаптується до змін, зберігаючи власну ідентичність. Проте маємо уникати невиправданого масштабування «мовного гібридизму», який не завжди є виправданим, почасти потребує уважного підходу задля збереження самобутності української мови.

Пожвавлення мовної взаємодії породжується також унаслідок соціальних, психологічних, лінгвістичних чинників, зокрема: економія мовних ресурсів, адже гібридні слова дозволяють коротко та ємно передати складні поняття у повсякденному спілкуванні, де важлива швидкість і зрозумілість; вплив популярної культури та медіа, за допомогою яких іноземні слова легко інтегруються в розмовну мову, набуваючи гібридної форми (*лайкати*); тенденції до модернізації мови, інновації у мовленні, адже креативність мовців спонукає до дериваційних експериментів, молодь часто створює гібридні деривати для самовираження або для емоційно-експресивного увиразнення.

Отже, глобалізаційні процеси здійснюють безперервний та різновекторний вплив на словниковий склад української мови, що почасти сприяє її розвитку та оновленню, уможливає адаптацію до нових соціально-політичних, економічних, культурно-мистецьких, інформаційних реалій. Українська мова проходить процес активної інтернаціоналізації, що вможливає суттєве доповнення і розширення системи запозичених основ та словотворчих афіксів. Важливу роль тут відіграє словотвірна гібридизація, яка реалізується в інтенсифікації поєднання іншомовних і питомих словотворчих ресурсів.

Гібридні деривати функціонують у різних мовних регістрах, однак їхня лівова частка трапляється в мові засобів масової комунікації, сфері реклами та піару, мові інтернету й соціальних мереж, а також у молодіжному сленговому мовленні, яке відображає стійку тенденцію до повсякчасного вживання англіцизмів у розмовно-побутовій сфері, що пояснюється масштабуванням й популяризацією всього іноземного. Гібридизація лексики сучасної української мови зумовлена динамічністю та відкритістю мовної системи загалом, а також комплексним впливом екстралінгвальних й інтралінгвальних чинників. Гібридна номінація є тотальним процесом, представленим різноманітними лексики-семантичними й частиномовними групами. За своєю структурною характеристикою гібридні слова є неоднорідними, однак чітко простежуємо усталені в мовній практиці моделі їхнього творення: на основі композиції, юкстапозиції, поєднання питомої основи та запозиченого форманта, на основі запозиченої основи та питомого форманта. В умовах мультикультурності гібридизація постає не лише лінгвістичним, а й соціокультурним явищем, яке відображає сучасні планетарні тенденції та потреби суспільства, стає невід'ємним рушієм розвитку української мови.

Список використаних джерел:

1. Карпіловська Є., Кислюк Л., Клименко Н. Вплив суспільних змін на розвиток української мови: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 444 с.
2. Кислюк Л.П. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 424 с.
3. Українська мова: енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В.М. Русанівський [та ін.]. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 820 с.

LANGUAGE POLICIES IN MULTICULTURAL AMERICAN SOCIETY: FOSTERING LINGUISTIC DIVERSITY

*Dr. Tetiana Dombrovan
Seattle WA, United States of America*

Washington State (WA) is a multicultural community enjoying a wide variety of customs and traditions stemming both from Indigenous tribes and immigrants from all over the world. This is where one can hear and even learn to speak languages belonging to different minority groups, among them:

1. Indigenous Languages (Lushootseed, spoken by Coast Salish tribes around Puget Sound; **Sahaptin**, a native language to tribes in southern Washington; **Makah**, spoken by the Makah Tribe on the Olympic Peninsula; **Klallam**, and **Chinook Wawa**, the latter being a trade pidgin language historically used across tribes.

2. Spanish;

3. Asian Languages (Mandarin and Cantonese, spoken in Chinese communities in Seattle, Bellevue, and surrounding areas; **Vietnamese** in King and Pierce counties; **Korean** in and around the city of Federal Way; **Tagalog, Ilocano** and other **Filipino** languages widely spoken in the Seattle area).

4. Pacific Islander Languages (e.g. **Samoan** and **Chamorro** in the Seattle-Tacoma area).

5. Languages spoken by immigrants from Eastern Europe (Ukrainian, Romanian, Belorussian, and Russian)

6. Somali, Amharic, Tigrinya, Oromo and other **African** languages spoken by Ethiopian and Eritrean communities in the Seattle area.

7. Languages spoken by immigrants from the Middle East (e.g. Farsi (Persian), Arabic).

Such a unique tapestry of diverse linguo-cultural communities creates both challenges and opportunities in language policy of the state.

Number one priority in the policy of the United States, and in Washington State in particular, remains ‘to preserve, protect, and promote the rights and freedom of Native Americans to use, practice, and develop Native American languages [13]. The term "Native American" includes Indians, Native Hawaiians, and Native American Pacific Islanders. The US authorities ‘fully recognize the inherent right of Indian tribes and other Native American governing bodies, States, territories, and possessions of the United States to take action on, and give official status to, their Native American languages for the purpose of conducting their own business’[ibidem]. The governmental policy is directed not only to support the use of Native American languages as a medium of instruction in education, but, where appropriate, to include Native American languages in the curriculum of higher schools and universities in the same manner as foreign languages and to grant proficiency in Native American languages the same full academic credit as proficiency in foreign languages.

Language policy and language planning in Washington State has, among others, the following three vectors:

- Addressing the problem of endangered Native American languages;
- Fostering bilingual education in public schools;
- Supporting languages of immigrants and war refugees.

Let us briefly consider each of them.

Addressing the problem of endangered Native American languages. A decline in the use of Native American languages has been a great issue that called for governmental support: ‘First peoples' languages are falling silent. Despite tribal efforts, first peoples' languages are not fully incorporated into the school systems. This is a loss to the cultural heritage of the affected tribes and to the cultural resources of Washington State’ [9]. Such a situation required immediate decisions aimed to preserve, protect, and promote the rights and freedom of Native Americans to use, practice, and develop Native American languages.

The problem of preservation and revitalization of Indigenous Languages could not be solved without introducing the latter into school curricula. The Washington State Legislature established teacher certification programs to teach First Peoples' language, culture, and oral tribal traditions [7] and authorized state-tribal education compact schools [8]. Currently, there are eight schools of this type operating in Auburn, Bellingham, Olympia, Poulsbo, Puyallup and other cities of WA state.

Based on the belief that education is a significant tool of empowerment and personal growth, the State, together with a national nonprofit organization AISES, offers a wide support to children of Native American families in obtaining higher education and building their professional career. AISES sees its mission in 'increasing the representation of Indigenous peoples of North America and the Pacific Islands in science, technology, engineering, and math (STEM) studies and careers' and provides financial aid to Indigenous students in STEM through nineteen types of scholarships [1].

Washington State is home for Northwest Indian College (founded in 1973), which offers 4 bachelor programs and 7 associate degree programs. Besides the main campus located at the Lummi Nation, the College has six full service extended campus sites at Muckleshoot, Nez Perce, Nisqually, Port Gamble S'Klallam, Swinomish, and Tulalip, where students representing 113 tribal nations from Washington State and 28 different states pursue their dreams [6].

Fostering bilingual education in public schools. The Washington State Office of Superintendent of Public Instruction (OSPI) has supported initiatives for cultural and language education and, in particular, for including Native languages in public school curricula, both to support Native students and to educate non-Native students about Washington's Indigenous cultures. Some schools with high Native student populations have successfully integrated Native language programs (such as Salish and Sahaptin) into their curriculum.

'Washington State Dual Language Program Guide: For Developing and Implementing Dual Language Programs' (2023) established three goals ('pillars') of dual language education – 1) bilingualism and biliteracy, 2) academic achievement, and 3) sociocultural competence — and described in detail essential steps to develop strong dual language program starting in kindergarten and up to high school. There are three models of the Dual language program that are suggested, namely 90/10, 80/20, and 50/50. The first number stands for the amount of the school day use (in %) of the 'partner' language in kindergarten, the second number refers to the use of instructions in English. In the models 90/10 and 80/20, English instruction is increased each year by about 10% until students are learning for 50% of their time in each language, moving to 50/50 by 5th grade. Based on research, the 90/10 program is considered the most effective dual language model due to early and quick immersion of students in the partner language: 'With this solid foundation in their home language, multilingual learners develop strong English skills as English instruction increases. English-proficient students develop stronger skills in the additional language with this extra time immersed in the early years' [4; 12]

Supporting languages of immigrants and war refugees. Washington state has had a long history of being home to immigrants, starting from the Klondike Gold Rush in

the late 1890s, which brought people from China, Japan and the Philippines, to the decades following World War II, which saw an influx of families from Mexico, El Salvador, Guatemala and Nicaragua, and to the current decade, which includes immigrants and war refugees from Afghanistan, Ukraine, Syria, the Democratic Republic of the Congo and Venezuela [10].

Recognizing that migratory children are frequently faced with behavioral, emotional, and cognitive challenges (including adjustments to new school settings, making new friends, and social acceptance), the State issued a number of programs to assist migratory children on their way to integration into society [11]. One of the key factors for academic success is English language acquisition (ELA), since most migratory children are speakers of languages other than English. The government also provides educational support in the home (homeschooling).

Ukrainian, Belarussian and Russian languages are spoken by Eastern European immigrant communities located in the northern part (around Vancouver), to the west (Spokane), in the central part (Bellevue, Redmond) and to the south around Federal Way. Churches, cultural centers, and some bilingual educational resources help maintain these languages and national traditions.

After New York state and California, Washington State is home to one of the largest **Ukrainian** communities on the West Coast. According to recent census and community estimates, there are likely around 50,000 to 60,000 people of Ukrainian descent in the state, with many bilingual Ukrainian-English speakers. The 2020 U.S. Census data identified over 11,000 Ukrainian speakers in Washington, though this number has significantly increased due to recent immigration waves, especially since 2022 [2].

According to the 2022 census data, over half of people with Ukrainian ancestry and foreign-born from Ukraine aged 25 and older have a bachelor's degree or higher, which is almost twice as high as the relative data of the rest of the U.S. population of the same age group. Notably, among those aged 16 and older in the labor force, people with Ukrainian ancestry (52.7%) and foreign-born from Ukraine (48.0%) are more likely to be a part of management, business, science, and arts occupations compared to 39.9% of the U.S. population [2].

Ukrainian community centers and churches are cultural and educational hubs, they offer weekend schools and classes in the Ukrainian language, Ukrainian history, literature, and culture. The Ukrainian Community Center in Renton, for instance, offers language programs and cultural education. Cultural centers like the Ukrainian Association of Washington State occasionally collaborate with universities to bring in guest speakers, authors, and professors who lecture on Ukrainian literature and cultural history.

The University of Washington offers Slavic Languages and Literatures programs, which occasionally include Ukrainian literature within broader Slavic studies. The UW library has works of notable Ukrainian authors such as Taras Shevchenko, Lesya Ukrainka, Ivan Franko, and Mykhailo Kotsiubynsky, and some of modern authors such as Serhiy Zhadan, Yuri Andrukhovych, and Oksana Zabuzhko, whose works reflect contemporary Ukrainian identity and resilience. The Department also offers classes in Ukrainian [3].

Summing up, Washington State's language policies reflect a commitment to supporting Indigenous languages and adapting to the changing needs of its growing multilingual population. Despite the new challenges set up by the recent increase of the immigrant population, the language policy programs by governmental and public institutions have already shown positive results, making Washington State a leader in fostering linguistic diversity and inclusivity in the USA.

Sources

1. <https://aises.org>
2. <https://www.census.gov/library/stories/2022/07/more-than-one-million-americans-report-ukrainian-ancestry.html>
3. [Department of Slavic Languages & Literatures | UW College of Arts & Sciences](#)
4. [Dual Language Education and Resources](#)
5. [Migrant Education Program](#)
6. <https://www.nwic.edu>
7. [RCW 28A.410.045: First peoples' language, culture, and oral tribal traditions teacher certification program](#)
8. [State-Tribal Education Compact Schools \(STECs\)](#)
9. [Tribal Languages Grant Timeline](#)
10. <https://www.unrefugees.org>
11. [WA State Migrant Education Program 7 Areas of Opportunity](#)
12. [Washington State Dual Language Program Guide](#)
13. [25 USC Ch. 31: NATIVE AMERICAN LANGUAGES](#)

НАЗВИ ОСІБ ЗА ПРОФЕСІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В ІТ-ТЕХНОЛОГІЯХ: АДАПТАЦІЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ-АНГЛІЦИЗМІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Станіслав Жуков

здобувач наукового ступеня доктор філософії,

кафедра українознавства і лінгводидактики

імені професора О. Г. Муромцевої;

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

Сучасний розвиток інформаційних технологій спричинив активне запозичення англійських термінів майже в усіх європейських, зокрема й слов'янських мовах. Такий процес є невід'ємною частиною глобалізації, оскільки саме англійська мова стала міжнародним вербальним ресурсом у здійсненні комунікації в професійних сферах, особливо в технічній галузі (назви приладів, інструментів, технологій, процесів, а також професій, що обслуговують ці технології). Проте адаптація цих термінів у різних європейських мовах, враховуючи й українську, викликає ряд лінгвістичних проблем. Актуальним є дослідження запозичень-англіцизмів для означення

професій у сфері ІТ та їхньої адаптації в мовному просторі України. Загалом інформаційні технології науковці розуміють як «процес, що використовує сукупність засобів і методів збору, обробки і передачі даних для отримання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу або явища» [1, с. 289]. Активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, зазначають учені, «породив нові інформаційні відносини та організаційні форми в економіці й виробництві, ставши новим джерелом продуктивності праці й активізувавши процеси формування сучасної глобальної економіки» [3, с. 242].

Запозичення мовних одиниць є природним процесом, який збагачує лексику мови-реципієнта й дозволяє описувати нові явища та предмети [2, с. 153–160]. Інтенсивне поширення англійських термінів у сфері ІТ-спеціальностей потребує аналізу їхньої адекватної інтеграції в українську мову. Часто англіцизми залишаються без змін або мають фонетичну адаптацію, але можуть втрачати розуміння для пересічного користувача. Адаптація таких термінів на лексичному та граматичному рівнях сприяє їх кращому сприйняттю і розумінню, водночас забезпечуючи уникнення мовних дисонансів.

Стрімкі зміни в технологійному розвитку сучасного суспільства, поява нових цифрових систем, на думку вчених, докорінно змінює організаційну структуру суспільства, перетворюючи її в нову і достатньо складну соціотехнічну систему, вводячи в економічний розрахунок все нові і більш досконалі характеристики ролі людини-творця в складі «інформаційного ресурсу» [4, с. 134]. Отже, йдеться про важливість професій ІТ-сфери для якісного впровадження результатів високоточних цифрових технологій.

Розглянемо типологію англіцизмів у назвах професій ІТ. Англійські терміни для назв ІТ-професій можна розділити на три групи:

- *транскрибовані запозичення*: наприклад, *тестер* (від англ. *tester*); *девелопер* (від англ. *developer*);
- *міжмовні синоніми-кальки* (перекладені мовою-реципієнтом): *developer* — *розробник*; *software engineer* — *інженер програмного забезпечення*;
- *гібридні форми*: суміш англійського кореня та українських закінчень чи граматичних модифікацій: *фронтенд-розробник* та *бекенд-розробник* [3].

Адаптація запозичень-англіцизмів у сфері ІТ є важливим кроком у забезпеченні їхнього функціонального використання. На практиці, найбільш уживаним є контекст англійського слова з фонетичною адаптацією та додаванням українських закінчень. Наприклад, *менеджер проєктів* (*project manager*) легко інтегрується в українську мову. Деякі терміни мають точні переклади, які функціонують нарівні із запозиченнями, що дає мовцю вибір: використовувати адаптований термін чи український відповідник. При цьому важливо дотримуватися балансу між запозиченнями та власними лексичними ресурсами, аби уникнути надмірного використання англіцизмів, що можуть витіснити питомі українські слова.

Проте є ряд проблем мовної адаптації термінів-англізмів на позначення професій у сфері ІТ-технологій. Однією з основних складностей є

невідповідність української граматичної системи та звукового складу англійським термінам [2]. Наприклад, терміни *девелопер* і *програмер* не є інтуїтивно зрозумілими для частини населення через свою закриту внутрішню форму та семантичну мотивацію. Також виникають питання щодо коректного перекладу термінів, які мають широкий семантичний діапазон, як-от *data scientist*, який складно перекласти одним словом.

Тож адаптація запозичень-англіцизмів у назвах ІТ-професій є важливою частиною мовної динаміки, зокрема рухливих процесів у лексичному складі. Лексичне запозичення дозволяє розширювати межі української мови, однак вимагає обережного підходу для збереження її самобутності. Розробка граматичних і фонетичних норм для адаптації таких запозичень сприятиме збереженню ясності та зрозумілості мови для всіх користувачів.

Список використаної літератури:

1. Єдинак В. С. Розвиток інформаційних технологій в Україні. *Наукові доробки молоді – вирішенню проблем європейської інтеграції*: збірник наукових статей. В 2 т. Т. 1. Харків: Континент, 2008. С. 289–290
2. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ : Академія, 2006. 368 с.
3. Сергієнко Т. І. Вплив цифрової епохи на суспільство. *Цифрова трансформація соціоекономічних, управлінських та освітянських систем сучасного суспільства*: матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції 23–24 листопада 2022 року. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 241–244.
4. Соснін О. В. Кононець М. О. Комунікації нових інформаційнотехнічних реалій у науковій та освітній діяльності як меседж для інноваційного розвитку суспільства. *Інформаційне суспільство у світі України: проблеми, становлення та закономірності розвитку*: колективна монографія / За заг.ред. д.філос.н., проф. Воронкова В.Г. Запоріжжя : ЗДІА, 2017. 282 с.
5. Сучасний словник іншомовних слів та понять / уклад. С. Буряк, Л. Скакун. Київ : Видавництво А.С.К., 2010. 400 с.
6. Шаповал О. М. Мова і глобалізація: проблеми адаптації запозичень у сучасній українській мові. Харків : Видавничий центр Харківського національного університету, 2017. 286 с.
7. Яценко Т. Л. Запозичення у сучасній українській мові: нові тенденції. Львів : Видавництво Львівського університету, 2015. 212 с.

ГРАМАТИКА У ХУДОЖНЬО-ВІЙСЬКОВОМУ ДИСКУРСІ (2022–2024): СИНТАКСИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ

Анатолій Загнітко

*доктор філологічних наук, член-кореспондент НАН України,
професор кафедри загального та прикладного
мовознавства і слов'янської філології,
Донецький національний університет імені Василя Стуса;
головний науковий співробітник,
Український мовно-інформаційний фонд НАН України
E-mail: a.zagnitko@donnu.edu.ua*

0. Граматика з її особливими структуральними інтенціями та функційним навантаженням у реалізації творчо-когнітивних і комунікативно-ситуативних завдань постає однією з найбільш усталених величин усієї мовної системи. Зміни у граматичних моделях, тих чи конструктах відбуваються протягом тривалого часу й набувають відповідного кодифікування й унормування орієнтовно протягом двохсот і більше років. Водночас в окремі часові зрізи відбуваються внутрішні процеси у структурі окремих синтаксичних структурі, що заторкують в яви тих чи тих форм синтаксичних зв'язків [2, с. 1–11], ущільнення цілісних конструкцій з пропуском низки значущих елементів [2, с. 697–701], смислове наповнення яких органічно трансформується на збережані компоненти: *Завіса звивається; видно ліс: посередині дуб; праворуч дуба лисиччина нора; ліворуч стежка і просто стежка; трава, бур'ян у лісі, квіточки* (Дніпрова Чайка), де у *посередині дуб, праворуч лисиччина нора, ліворуч стежка, бур'ян у лісі, квіточки* еліпсовані локативні предикати, а залежні компоненти зберігають пам'ять попередньої залежності. Такі видозміни аж ніяк не впливають на загальну систему вияву таких одиниць, їх системність внутрішньо замкнута на віртуальний вияв іа нормативне усталення.

Період постмодернізму з його домінуючими скепсисом, критикою, спробою тотальної деконструкції усіх попередніх форм, конструкцій був особливо вдячним для: а) різноманітних епатажних форм; віртуалізації; в) іронічного дистанціювання від життя; г) світу гри в різноманітних формах; г) калейдоскопічного миготіння трансформацій; д) блимання символів; е) мигтіння контекстів; є) численних алюзій; ж) карнавальне мономаскове поліголосся, де синтаксис постає особливо вдячним для реалізації таких задумів, оскільки він постає надійним для накопичення «звичайних» смислів для того, щоб вирватися в новий – багатовимірний простір культури (Ж. Дерріда). Відбувається особливий акцент зміщення центровості, її розмивання, чому інколи сприяє прийом пародіювання власної творчої манери, а пародіюючи стилістичну манеру колег – побратимів за цехом (пор. [6, с. 56–68; 7]). Подібне можна спостерігати в Ю. Іздрика, який пародіює стилістичну манеру Ю. Андруховича, а останній своєю чергою пародіює славнозвісні нерівнорядні ряди геніального І. Котляревського: «Була тут „Столична”,

„Російська”, зроблена в Києві „Московська”, „Гайдамацька”, „Оковита”, „Соковита”, „Банкетна особлива”, „Особливо бешикетна”, „Гуцульська”, гірська настоянка „Полонина”, „Горіхова”, „Тернопільська ювілейна”, „Українська з перцем”, міцний напій „Козацький” – гідота неймовірна, – „Посольська”, „Подольська”, „Лівобережна”, зроблена в Москві „Київська”, „Старокиївська”, „Херсонська”, „Берегиня”, „Херсонська берегиня”, „Донбасская особая”, „Крымчанка креп-кая”, „Лимонна”, „Персикова”, „Абрикосова”, „Грушева”...» (Ю. Іздрик)¹.

У метамодернізмі, що прийшов на зміну постмодерністським численним дискурсивним практикам, простежуване сприйняття суперечливості, непередбачливості сучасного світу з його ущільненим ускладненням, інформаційним насиченням і накопиченням, дегуманізацією, технізацією, тенденційними вивертками до самознищення зі взоруванням на збереження людяності, самоствердження та самоутвердження та орієнтуванням на майбутнє. У силу цього «Метамодернізм трактує протилежності як складники загальної істини, не нав'язує якусь «єдиноправильну» позицію, а пропонує обирати її кожному особисто і залишатись у стані безперервного пошуку між протилежностями» [7].

У сучасному українському військовому дискурсі (2022–2024) відчутним є метамодерна синтаксична стилістика, однією з особливостей якої є поглиблення особистісних переживань, для актуалізації яких атрибутивний компонент переміщений у постпозицію, чим досягається його рематизація: *Поруч йдуть бої, запеклі, шалені, У окопах солдати стоять **сталеві*** (Г. Британ [1]), а в останній конструкції компонент **сталеві** набуває статусу складного присудка. Таке ущільнення сприяє вираженню в одній структурі двох пропозицій: *У окопах солдати стоять* (↔ перебувають, знаходяться) і *У окопах солдати **сталеві***. Переміщення атрибутивного компонента у формально ізольовану лінійну внутрішньореченнєву позицію надає йому екзистенційного статусу, що конкурує з предикативно-буттєвим навантаженням іменного компонента, перебираючи на себе власне рематичний статус: *Дозволь мені бути дитиною, / **Ніжною, теплою, чистою...** / Щоби душа – не крижиною, Тільки такою я вистою...* // *Тільки такою я втримаюсь, / Навіть як в серце – стрілами, / Спершись на віру, втримаюсь, І залишатимусь цілою...* (Г. Британ [1]). Водночас використано прийом контактної реченнєвої ущільнення, коли в наступному реченні еліпсовано компонент попереднього (у традиційній граматиці – контекстуально-неповні речення): *Дозволь мені бути дитиною, / **Ніжною, теплою, чистою...** / **Щоби душа – не крижиною, Тільки такою я вистою...***, пор. також: *І лютий, лютий... Знову лютий... / Мов не закінчувався він... / Все йдуть і йдуть істоти **люті**, / У мій прекрасний, чистий дім...* (Г. Британ [1]), де постпозитивний атрибутивний компонент симетризований із назвою місяця, найменування асоційоване із ' Хижий, кровожерний, злий (про

¹ Приклад із Тепшич А. Мовна гра як домінанта постмодерного дискурсу (на матеріалі прозових творів представників станіславського феномена) : монографія [наук. і відп. ред. А. П. Загнітко]. Белград;Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 42.

звіра, тварину)’: *І лютий, лютий... Знову лютий...*... Якщо ж врахувати, що поетичний твір постав у лютому 2023 року, то цілком мотивованим постає такий повтор, який покликаний виформувати відповідний асоціативний простір, у якому образ *істоти люті*, де компонент *люті* має особливе функційне навантаження, гармоніюючи із ітеративністю *йдуть і йдуть*.

У встановленні синтаксичних перетворень у граматиці військово-художнього дискурсу (2022–2024) істотним є врахування того, що постмодерністські практики тяжіли до відірваності від світу, формування його альтернативності, чому сприяла функційна безособовість, то в метамодерністських мистецько-естетичних особливо важливим поглиблення особистісних переживань, заглиблення в них [8; 9, с. 21–48]. Останнє мотивоване також сучасним обсягом емоційно-експресивних переживань, насиченням простору переживаннями, болями й тривогами, що постають певною мірою не лише індивідуалізованими (так звані індивідуалії) [3, с. 757], а й суспільно-значущими, у пізнаваними й почасти вимірюваними (1) втрата рідних: *Хлопці гинуть*; 2) переживання за бійців – оберегів рідного краю: *мерзнуть в окопах*; 3) суцільний стан емоційної напруги, для чого застосовано метафоризовану конструкцію: *Тривоги виють, лякають*, поєднану з порівнянням: як звірі та ін.): *Хлопці гинуть, мерзнуть в окопах, зима... / Тривоги виють, як звірі, лякають, / Хоч, діти й під них уже засинають... / Ні, не все добре, я хочу кричати, / Та йду за продуктами, треба щось готувати, / Холодно... Вулиці темні... Тривога. / Сотні ракет... До нас... Ми сильні, молимося Богу...* (Г. Британ [1]). У таких випадках функційно значущою постає синтаксична інновація – лінійно контактне розташування декількох ущільнених реченнєвих структур (*Холодно... Вулиці темні...*) з повторенням перервності, недомовлення. Ядерним постає номінативно-екзистенційне утворення (*Тривога*), деталізоване у постконтактних реченнях, що уточнюють і деталізують ядерне реченнєве утворення: *Сотні ракет... До нас... Ми сильні, молимося Богу...*, у яких також функційно навантаженим постає недомовлення, обірваність, що найбільшою мірою спроможні відтворити стан очікування, переживання, несподіваності і т. ін. Особливістю такої синтаксичної стилістики постає особовість, сповнена екзистенційністю, не приховуванням власного *Я*, а надання йому соціально знакового статусу в актуалізованому часо-просторі, а стилістика переказування наближає перебіг подій, відтворює їх динаміку та в актуалізованому просторі передає функційно статусну подію: *Вода, вода, все вище... Прибуває... / Де моя гойдалка, матусю, де вона? / Садок тут був... Тепер його немає, / Ми на даху, чекаємо човна* (Г. Британ [1]).

Екзистенційний компонент синтаксичних перетворень у метамодерністській практиці орієнтований на синтез духовного, містичного та розумового із поєднанням позасвідомого осягнення ↔ осяяння, самопізнання й саморозпізнання, самовпізнання, поєднанням чітко усвідомленої олюдненої віри й наукових досягнень, орієнтування на самоутвердження й самоствердження, незважаючи на цілу множину несприятливих чинників, що певною мірою передають слова Костянтина Москальця: «...чому я є, навіщо я є, як і яким можливий я, чи я є необхідним, чи випадковим? Мільярди людей, які

не замислюються над цими питаннями, не хворіють ними так, як я, – від юности; не вірять у Бога, в орфічну мандрівку душ ш, не знають про ці вчення, живуть і вмирають, убивають себе від нестерпності жити, як мій троюрідний брат Вітя Тимошенко, – від нестерпності жити отак: не знаючи відповідей, не розуміючи їх, не розуміючи, чому так багато пояснень – але всі можна піддати сумніву, визнати безпідставними, черговою “балачкою”, “базіканням” на “ці” теми – або й не базіканням; немає остаточної легітимності, принципу достатньої підстави, кожен – ніби підкинутий (“закинутий”) Шевченків байстрюк – навіть те, що справді помреш, не є певним – бо ж коли? усвідомлюватимеш цю смерть – пізнаватимеш її – чи ні?..» [5, с. 85; 7], у яких маніфестовані не лише засадничі основи метадерністських дискурсивних практик, а й передано ті функційно значущі синтаксичні перетворення, що характерні для нього й повною мірою відображають особливості граматики українського військово-художнього дискурсу (2022–20224). З-поміж синтаксичних інновацій вирізняються надмір і/чи надлишок обірваності, недомовлення, умовчання з орієнтуванням на суспільно-значущий контекст, у межах якого стають упізнаваними зображувані номінативні й екзистенційні компоненти, надання особливого функційного статусу фінального атрибутивного компоненту, експресивне ущільнення текстових структур для відтворення емоційного тла особистості з орієнтуванням на суб’єктивістське *Я* та постійним заглибленням у власний макросвіт.

Список використаних джерел:

1. Британ Г. Жива поезія душі... : авторський блог [Електронна версія] URL: <http://surl.li/nhrdsz>
2. Губернатор О.І. Метадернізм як нова парадигма сучасних культурних практики. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва*. 2023. № 1. С. 109–114.
3. Загнітко А. Структурні і семантичні різновиди українських синтаксичних інновацій. *Opera Slavica: Slavistick Rozhledy*. 2003. N 2. S. 1–11.
4. Загнітко А. Мовний простір граматики. Вінниця: ТОВ «Твори», 2018. 448 с. (<https://cutt.ly/RaORTbK> (дата звернення: 05.11.2024))
5. Москалець К. Келія чайної троянди. Львів: Кальварія, 2001. 196 с. (URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=15449> (дата звернення: 05.11.2024))
6. Пахаренко В. Метадернізм як художній напрям: роздуми про новий тип світосприйняття. *Українська мова та література*. 2021. № 7–8. С. 56–68.
7. Пахаренко В. Метадернізм як мистецький напрям. [Електронна версія] URL: <http://surl.li/zpfrpo> (дата звернення: 05.11.2024)
7. Тепшич А. Мовна гра як домінанта постмодерного дискурсу (на матеріалі прозових творів представників станіславського феномена) : монографія [наук. і відп. ред. А. П. Загнітко]. Белград;Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 42.

8. Abramson S. Metamodernism: The Basics. *Huffpost* viewed 12 Dec 2014. URL: https://www.huffpost.com/entry/metamodernism-the-basics_b_5973184 (дата звернення: 05.11.2024).
9. Böhme G. Atmosphäre als Grundbegriff einer neuen Ästhetik. *Atmosphäre: Essays zur neuen Ästhetik*. Suhrkamp Verlag. 2013. Pp. 21–48.

КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ДІСЛОВА *КОВБАСИТИ*

Валентина Калько,

*доктор філологічних наук, професор кафедри
українського мовознавства і прикладної лінгвістики,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
E-mail: mkalko@ukr.net*

Мова не просто відображає довкілля, а передовсім фіксує інтерпретацію навколишнього світу, оскільки будь-які пізнавальні процеси нерозривно пов'язані з творчим осягненням, проникненням у сутність непозначеного, намаганням збагнути й зрозуміти невідоме. Номінативні механізми ґрунтовані на практичному досвіді, сенсорних можливостях, модусному сприйнятті, культурній належності індивіда тощо. Поява когнітивної парадигми в лінгвістиці зумовила модерне розуміння процесів номінації, які почали трактувати як єдність структур знання, досвіду, емоцій, оцінок, уявлень, асоціацій, стереотипів етносу тощо (Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, В. П. Олексенко, О. О. Селіванова, М. І. Степаненко й ін.).

Проекція когнітивних механізмів сприйняття світу дійсності людиною на дослідження номінативних процесів уможливила залучення до пояснення процесів творення мовних знаків різних психічних механізмів, пізнавальних можливостей етносвідомості, що спричинило новітнє трактування сутності мотивації. У річищі когнітивної ономасіології мотивацію розуміємо, слідом за О. О. Селівановою, як наскрізну лінгвопсихоментальну операцію формування ономасіологічної структури на підставі вибору мотиватора (-ів) із мотиваційної бази структури знань про позначене у складній системі зв'язків різних пізнавальних функцій етносвідомості [2, с. 480]. Активація таких зв'язків зумовлена або усвідомленням відносно об'єктивних ознак позначуваного, або їхнім асоціативно-образним, оцінним, парадоксальним сприйняттям номінаторами.

Усередині самої мови весь її еволюційний поступ пов'язаний із безперервним переходом від мотивованого до довільного й від довільного до мотивованого [5, с. 169]. У більшості випадків ономасіологічні структури мовних знаків виражають усвідомлені номінатором знання, оцінку, емоції, почуття, відчуття. Однак між раціональним і чуттєвим пізнанням кордони досить хисткі й розмиті, адже, на думку Ш. Баллі, ми не завжди думаємо й говоримо, керуючись здоровим глуздом, почуття інколи беруть гору над логікою, тому в мові немає двох чітко розмежовуваних одна від одної систем:

системи логічних і системи афективних значень [6, с. 23]. Мотивації протиставлена псевдомотивація, яку характеризують довільний зв'язок між значенням ономасіологічних ознак і змістом номінативної одиниці. Псевдомотивованість характеризує відсутність у структурі знань про позначене когнітивного відповідника мотиватора. Як слушно зауважує Ф. де Соссюр, «не існує мов, де немає нічого мотивованого; але неможливо собі уявити й таку мову, де мотивованим було б усе. Між двома цими межами існують усілякі різновиди» [5, с. 168].

Псевдомотивати не тотожні немотивованим знакам, оскільки мають умовний, формальний мотиватор та парадоксальну внутрішню форму, семантика мотиватора ніяк не впливає на формування значення слова [2, с. 611]. На думку А. П. Загнітка, псевдомотивація є одним із різновидів мовної гри, побудованої на підміні мотиваційного слова [1, с. 158]. У процесі псевдомотивації спостерігаємо жартівливе сприймання похідного слова, орієнтоване на мовну гру, унаслідок чого відбувається деактуалізація ономасіологічної структури й потужне висвячування ономасіологічної ознаки, що породжує різні ефекти у свідомості адресанта.

За допомогою CQL-запиту з Генерального регіонально анотованого корпус української мови вилучено 260 контекстів слововживання дієслова *ковбасити*; 54 – *ковбаситися*, 18 – *наковбасити*, 17 – *поковбасити*, 17 – *перековбасити*, 13 – *поковбаситися*, 12 – *заковбасити*, 11 – *поковбасити*, 9 – *розковбасити*, 7 – *відковбасити*, 4 – *наковбаситися*, 3 – *проковбасити*, 2 – *відковбаситися*, *перековбаситися*, 1 – *доковбаситися*, *вковбасити*. Така лінгвокреативність словотворчих процесів засвідчує потужну актуальність й запотребованість у слововжитку мовних знаків.

Дієслово *ковбасити* і його похідні є псевдомотиватами, оскільки його ономасіологічна структура жодним чином не пов'язана з мотиватором *ковбаса*. Воно не зафіксоване в «Словнику української мови» в 11-ти томах, але вже лексикографічно опрацьоване в «Словнику української мови» в 20-ти томах, де має чотири значення. Відзначимо, що жоден зі словників не репрезентує семантики досліджуваної лексеми, представленої в «Словнику полтавських говорів»: «1. Погано, невміло прати білизну; 2. Довго, погано виконувати якусь роботу» [4, с. 62]. На жаль, сучасні словники української мови також втратили вербатив *ковбаситися* – «качатися в багнюці», зафіксований ще у словнику Бориса Грінченка [3, с. 262], однак він продуктивно вживаний українськими письменниками ХХ століття з іншими значеннями, пор.: *Влітку цілими днями Порфир на річці, ковбаситься у воді, стрибає з гілляк, пірнає на ямах без акваланга* (Олесь Гончар, Бригантіна); *Юрій Іванович ... став повільно сідати на підлогу, не забувши при цьому акуратно підсмикнути штани, аби не ковбасилися на колінах* (Ю. Щербак, Знаки).

Досить оригінальні псевдодеривати зафіксовані в художніх і медійних текстах, де їхній зміст можна вивести лише в контекстуальному оточенні, пор.: *Неймовірний пейзаж за вікном зі шупальцями вантів у саргасових водах Дніпра відбився фактурою у твоїх мізках, відковбасився яскравими спогадами, бо де*

ще у світі є місце, де за скромну платню можна орендувати цілий готель з шикарним видом на місто-мільйонник? (М. Камиш, Київ-86), відковбаситися – «запам'ятати»; Ой, ціла купа таких пісень. Особливо активною була минула зима, «**наковбасилось**» багато треків, як і сольних, так і речі з якимись іншими музикантами, колегами (liroom.com.ua), наковбаситися – «створити, написати».

Отже, в процесі номінації спостерігаємо руйнування традиційних словотвірних зв'язків, ономасіологічна структура ані асоціативно, ані оцінно не пов'язана з ономасіологічною ознакою, яка власне й створює нові, неочікувані конекції, що збуджують свідомість, привертають увагу. Семантика псевдомотивата абсолютно відчужена від узуального змісту мотиватора і не спроектована на справжню структуру слова. Створюючи такі мовні знаки, номінатор наділяє їх підвищеною експресивністю, новизна й незвичність форми, виведення змісту слова слугують засобами жарту, дотепу мовної витівки, створеної задля розваги. Продуктивність псевдомотиватів засвідчує колосальну вербальну креативність українського етносу.

Список використаних джерел:

1. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк: ДонНУ, 2012. 426 с.
2. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2010. 844 с.
3. Словарь української мови / Зібрала редакція журналу «Киевская старина» / Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко : у 4 т. Т. 2. Київ, 1907. Фотомеханічне перевидання НАН України. Київ, 1996. 588 с.
4. Словник полтавських говірок / за ред. В.Ващенко. Харків: Держуніверситет, 1960. Вип. 1. 107 с.
5. Сосюр де Ф. Курс загальної лінгвістики. Київ : Основи, 1998. 324 с.
6. Bally Ch. Traité de stylistique française. Paris: Hachette, 1959. 284 p.

«ВИДОВИЙ КОНТРАСТ» ЯК АСПЕКТУАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ Т. ШЕВЧЕНКА)

*Микола Калько,
доктор філологічних наук, професор кафедри
українського мовознавства і прикладної лінгвістики,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
E-mail: mkalko@ukr.net*

Урахування загальнотеоретичного й аспектологічного доробку української функційно-категорійної граматики [1], лінгвофілософської теорії дієслівних класів З. Вендлера [4], двокомпонентної теорії виду [5] уможливило висунення наукової гіпотези, основними складниками якої є, з одного боку, система аспектуальних класів як регуляторів видової поведінки дієслова, а з іншого –

інструмент дослідження цих класів і того впливу, який вони мають на вид, – комплексна аспектуальна діагностика [2].

Загально визнаним критерієм діагностики аспектуально зорієнтованих семантичних класів дієслів є синтагматичний, що в широкому сенсі цього слова полягає в здатності vs нездатності до певного типу синтагматичного поєднання чи можливості vs неможливості функціонування в певних контекстах. Належність до відповідного аспектуального класу на основі спільності чи відмінності валентнісних властивостей можна порівняти з наповненням різних груп елементів періодичної таблиці Д. І. Менделєєва, що виявляють різну хімічну валентність.

Застосування тестових методик – неодмінний компонент праць, що репрезентують об'єктивістський напрям у дослідженні виду. Тестова методика «видового контрасту» передбачає пошук і вилучення з текстів речень або мінімальних фрагментів, які нативно («за природою») задають діагностичні параметри, моделюючи відповідний аспектуальний контур ситуації, описуваної дієсловами певного аспектуального класу. Найбільш характерні серед них – нативно-корелятивні контексти, що відображають ситуації, яким притаманний цілісний внутрішньочасовий контур, створюваний завдяки поєднанню в одному реченні чи мініальному уривку обох видових чи акціональних партнерів [2, с. 116–117].

У поетичному дискурсі Т. Шевченка [3] авторська інтуїція досить часто реалізує потенційний «видовий контраст» як закладену в природу таких контекстів можливість змалювання в межах мінімального текстового відрізка цілісного більш чи менш тривалого у часі фрагмента, напр.: а) *заробляти* vs *заробити* (пантивний різновид термінативного видового партнерства): *Пішов я, брате, зароблять. І де вже ноги не носили! Поки ті гроші заробив, Я годів зо два проходив* [3, с. 18]; б) *ходити* vs *доходитися* (активітивно-пейоративне акціональне партнерство): *А то вранці і ввечері Ходила, гуляла... Доходилась – осталася, Навіки осталась Дівувати* [3, с. 123].

Роль «видового контрасту» має особливу увиразненість у ситуаціях проблемності видового партнерства. Так, кореляцію дієслів *шукати* vs *знайти* (у дискурсі Т. Шевченка – *шукати* vs *найти*) зазвичай виводять за його межі на підставі неможливості транспозиції в теперішній історичний чи теперішній сценічний. Саме тут надійним підтвердженням наявності видового партнерства слугують численні нативно-корелятивні дискурси, у яких завдяки авторській інтуїції поєднано ці різнокореневі дієслова як два полюси внутрішньочасового контуру описуваної ситуації: ... *Йди ж шукай У Москві свекрухи. Не слухала моїх речей, То її послухай. Йди, доню, найди її* [3, с. 144].

Більшість контекстів «видового контрасту» в поетичному дискурсі Т. Шевченка підтверджують пантивний різновид термінативного видового партнерства *шукати* vs *знайти*. Імперфектив означає більш чи менш тривалий подієспрямований процес, перфектив – подію, досягнуту внаслідок здійснення цього процесу: *Та криницю виливали, Та дитя теє шукали. Найшли, найшли твого сина, Титарівно, в баговинні* [3, с. 61]. Однак в окремих контекстах

шукати і *знайти* не є видовими партнерами, оскільки перше – термінатив, а друге – евентив (аспектуальна диспозиція «шукати щось одне і не знаходити, але несподівано знайти (знаходити) щось інше», «шукати будь-що, а знайти (знаходити) щось конкретне»), пор.: *Шукаю Бога, а нахо́джу Таке, що цур йому й казат* [3, с. 98]. Тут спостерігаємо фузію двох різних аспектуальних ситуацій: термінативної й евентивної.

Досить поширеними в поетичному дискурсі Т. Шевченка є контексти «видового контрасту», у яких пантивний різновид термінативного партнерства наповнений дієсловами творення, або креативами. Ефект панорамності змальованої креативної ситуації підсилено завдяки поєднанню імперфективів із фазовими словами, внаслідок чого короткий текстовий фрагмент відображає ситуацію від початку до завершення, напр.: а) *копати* vs *викопати* (криницю): *Та взяв я́кось Заступ і лопату, Та й пішов собі у поле Криницю копати*. «Нехай, – каже. – Колись люде Будуть воду пити Та за мою грішну душу Господа молити». *Вийшов в поле геть од шляху, У балку спустився Та й вико́пав при долині Глибоку криницю* [3, с. 47]; б) *мережати* «писати» vs *змережати* «написати (книгу)»: *І четверту починаю Книжечку в неволі Мережати, – змережаю Кров'ю та сльозами* [3, с. 131].

У подібних контекстах якнайвиразніше виявлена найбільш характерна риса термінативних ситуацій – внутрішньочасова ілокутивність як підпорядкованість їхнього здійснення намірові агентивного суб'єкта: *Бере святий Псалтир в руки Та й іде читати... У садочок. У садочку Та у холодочку Катерину поховали, Отож у садочку За упокой душі її Псалтир прочитає, Потім собі тихесенько, Тихо заспіває...* [3, с. 44].

Якщо пантивні процеси можуть відзначатися різною тривалістю, то мутативні ситуації, у центрі яких – інактивний суб'єкт – це зазвичай довготривалі процеси, тому нативно-корелятивні контексти з мутативними видовими партнерами містять мовні засоби, що підкреслюють ці внутрішньочасові особливості: *Не згоріла моя душа! Мій друже, мій брате! Не згоріла, а осталась, Тліє, й досі тліє! І коли вона зотліє...* [3, с. 43]; *Мов та квіточка укрита, Росла, я росла. І виросла я на диво: Кароока, чорнобрива...* [3, с. 81]; *Літа минають. Потроху діти виростають, І вирости, і розійшлись* [3, с. 120].

Дещо відмінним від пантивного та мутативного різновидів термінативного партнерства, засвідченого відповідними контекстами «видового контрасту», є його тотивне наповнення. Тотиви перебувають на периферії термінативного аспектуального класу, наближаючись за структурою внутрішнього часу до евентивів. Тотиви – аспектуальний підклас, що об'єднує дієслова зі значенням процесу, природою якого передбачена миттєва реалізація, початок, перебіг і завершення компресовані в одну фазу, *один момент*: «*Не кидай матері!*» – *казали, А ти покинула, втекла* [3, с. 11].

Контексти поряд із гермінативним засвідчують і евентивне партнерство, хоч фіксацій такого типу контекстів значно менше. Специфіка евентивного партнерства полягає в тому, що як перфектив, так й імперфектив означають

подію, тому дієслово недокононаго виду здебільшого функціонує тут з ітеративним чи узуальним часткововидовим значенням: *А воля у гостях упиласть Та до Миколи заблудила... Та й упиватись зареклась* [3, с. 40].

Натомість найбільш визначальним для відображення термінативних ситуацій є прогресивне значення імперфективів, із яким вони найчастіше і вживаються в поетичному дискурсі Т. Шевченка в нативно-корелятивних контекстах: *Тоді вже сходила зоря Над Віфлеємом. Правди слово, Святої правди і любові Зоря всесвітня зійшла* [3, с. 152].

Аспектуальна комплексна діагностика – ефективний інструмент, застосування якого необхідне в процесі диференціації дієслів щодо належності до відповідного аспектуального класу: термінативного, евентивного, активітивного, стативного чи релятивного, що неминуче пов'язано і з констатацією того чи того типу аспектуального партнерства: суто видового, функційно-видового, уявно видового, акціонального, аспектуально-акціонального. Методика «видового контрасту» – це своєрідна природна, незалежна експертиза видового партнерства, ґрунтована не на тій чи тій лінгвістичній теорії, а на інтуїції майстра слова.

Список використаних джерел:

1. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Загнітко А. П., Соколова С. О. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
2. Калько М. Аспектуальність: категоризація, класифікація і репрезентація в сучасній українській літературній мові. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А, 2013. 488 с.
3. Шевченко Т. Г. Кобзар. Київ: Наукова думка, 1997. 368 с.
4. Smith C. S. The Parameter of Aspect. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1997. 349 p.
5. Vendler Z. Verbs and times. *Linguistics in philosophy*. Ithaca: Cornell University Press, 1967. P. 97–121.

СТИЛІСТИЧНА ФУНКЦІЯ АНТОНОМІЧНОЇ ГРАДАЦІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Кальник О. Ф.

*здобувачка Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

E-mail: omaslak78@icloud.com

Науковий керівник: к. філол. н., доц. Ніколашина Т. І.

Упродовж останніх років стилістичні функції антономічної градації привертають дедалі більше уваги в контексті художнього дискурсу. Антономічна градація – це один з основних засобів вираження контрасту та підкреслення значення, важливий інструмент для авторів, які прагнуть створити глибокі емоційні й образні ефекти у своїх творах. Вона активно

використовується в поезії, де кожне слово набуває особливого значення, а контрасти формують цілісну картину світосприйняття. Антономічна градація – це потужний стилістичний прийом, який використовують у художньому дискурсі для підкреслення контрасту та емоційної напруги. У поезії, де кожне слово має вагу, антономічна градація дозволяє письменникові створювати багаточисельні образи, акцентувати увагу на протилежностях і таким чином досягати глибшого розуміння теми [3].

Антономічна градація в художньому дискурсі виконує важливу стилістичну функцію, адже дозволяє створювати контрасти, акцентувати увагу на протилежностях і підкреслювати емоційний зміст твору. Вона служить не лише для вираження змісту, а й для створення художніх образів, глибшого розуміння теми, а також формування емоційного впливу на читача. Антономічна градація часто використовується для передачі складних емоційних станів. Вона дозволяє поетам зобразити внутрішні переживання героїв, створюючи контраст між позитивними та негативними емоціями.

Стилістична функція антономічної градації у художньому дискурсі ґрунтується на здатності створювати контрасти, які дозволяють поетам зосередити увагу читача на різних аспектах теми. Такі контрасти допомагають відобразити складність людських переживань, відзначити внутрішні конфлікти персонажів або ж зобразити соціальні проблеми. У поетичних текстах антономічні пари, такі як «*світло*» і «*темрява*», наприклад: «Щедрою є твоя присутність, твоя роздвоєність у *світлі* й *темряві*» [1, с. 20]; «життя» і «смерть», наприклад: «Що я говорив про вас за *життя*?... Що я обіцяв вам по вашій *смерті*?» [1, с. 31], використовують для поглиблення змісту та посилення емоційного впливу на читацьку аудиторію.

Сучасна література все більше звертається до антономічної градації як засобу емоційного вираження. Вона дозволяє створювати динамічні образи, які спонукають читача до глибшого розуміння теми. Наприклад, в українській поезії ХХІ століття можна знайти численні приклади, де автори, використовуючи антономічні конструкції, підкреслюють напругу між протилежними почуттями, такими як радість і смуток. Це робить твори більш виразними, дозволяючи читачам відчувати гаму емоцій, які переживають герої.

Аналіз поетичних текстів сучасних українських авторів засвідчує, що антономічна градація є вагомим елементом у вираженні контрасту та підкресленні емоційного забарвлення творів. Контрастні характеристики допомагають читачеві краще зрозуміти моральний вибір героїв: «*сонце*» – «*темрява*». Ця градація відображає боротьбу героїні з темрявою у своєму житті, де «*сонце*» символізує надію та позитив, наприклад: «*Сонце* над містом пишається власним походженням» [1, с. 32], а «*темрява*» – безвихідь і страждання, наприклад: «Вихоплена з темряви гілка світла...» [1, с. 76]. Це дозволяє не лише передати емоції, а й зосередити увагу на важливих моментах, що підсилює загальне враження від поетичного твору.

У збірці «Життя Марії» [2] сучасного письменника Сергія Жадана антономічна градація використовується для підкреслення контрастів, які виникають у житті персонажів, зокрема в контексті війни та любові. Цей

прийом створює виразну картину переживань героїв, дозволяючи читачеві глибше зрозуміти їхній внутрішній стан. Однією з основних тем у «Житті Марії» є контраст між любов'ю і війною. Наприклад, у віршах Жадана часто вживаються такі парні поняття: «кохання» – «смерть». У цьому контексті *кохання* виступає символом життя та надії, тоді як *смерть* – як наслідок війни, наприклад: «І прийде *смерть* до одного зі ста...» [2, с. 20]. Ця градація підкреслює відчайдушність ситуації, у якій опинилися герої.

Стилістична функція антонімічної градації в художньому дискурсі збірки «Життя Марії» Сергія Жадана є ключовим елементом, що формує ідеї контрасту між любов'ю та війною, спокоєм та хаосом [2]. Цей прийом збагачує текст, підвищує його емоційну напругу і надає глибини, роблячи його більш виразним і значущим.

Можемо зробити висновок про те, що антономічна градація в українській поезії виконує важливу стилістичну функцію, підкреслюючи емоційні контрасти, соціальні проблеми та внутрішні конфлікти персонажів. Її використання в художньому дискурсі збагачує текст, додає йому глибини та емоційності, що робить його більш виразним і впливовим.

Антономічна градація також має важливу соціальну функцію, оскільки вказує на проблеми та протиріччя сучасного життя. За допомогою контрастів між «багатством» і «бідністю» чи «свободою» і «пригніченням», «миром» чи «війною», «злом» чи «добрим», «світлом» чи «темрявою» автори художніх творів здатні висвітлити соціальні нерівності та політичні конфлікти, тим самим спонукаючи читача до роздумів про суспільство, в якому він живе. Антономічна градація не лише збагачує художній дискурс, а й виконує важливі комунікативні функції, що дозволяють авторам створювати багатошарові образи та виражати складні ідеї. Її роль у сучасній поезії важко переоцінити, адже вона відкриває нові горизонти для дослідження та аналізу текстів, надаючи їм глибини і значущості в умовах постмодерного світу.

Отже, стилістична функція антономічної градації в художньому дискурсі є багатогранною і важливою для створення складних образів, емоційного впливу та соціальної критики. Використання антонімів дозволяє авторам підкреслювати контрасти, акцентувати увагу на сутності теми та надавати своїм творам глибину і виразність. Цей прийом є важливим інструментом для передачі ідей, емоцій та соціальних проблем у поетичному контексті, роблячи текст живим і значущим. Застосування антономічних конструкцій робить поезію більш виразною та глибокою, дозволяючи читачеві глибше зрозуміти внутрішній світ авторів і їхнє бачення сучасності. Антономічна градація є не лише стилістичним прийомом, а й потужним інструментом для передачі складних ідей і емоцій в українському художньому дискурсі.

Список використаних джерел:

1. Жадан Сергій. Скрипниківка. Чернівці : Видавець Померанцев Святослава. 2023. 144 с.

2. Книга дня – Сергій Жадан «Життя Марії». URL: <https://kl.informator.ua/2022/05/09/knyga-dnya-sergij-zhadan-zhyttya-mariyi-5-virshiv-pro-lyubov-ta-vijnu/> (дата звернення: 25.10.2024)
3. Тараненко К. В. Прагматичний потенціал антонімії української мови: монографія. Дніпро : УМСФ. 2017. 152 с.

КОНЦЕПТ «УКРАЇНА» В ПОЕЗІЇ ПАВЛА ВИШЕБАБИ

Анастасія Киця

*магістрантка кафедри української і
слов'янської філології та журналістики,
Херсонський державний університет
E-mail: anastasiakica859@gmail.com*

Концепти є основними будівельними блоками мислення, що дозволяють людям структурувати наявні відомості, інтерпретувати нову інформацію та створювати нові знання, поєднуючи існуючі концептуальні одиниці. У формі концептів людина не лише зберігає інформацію, але й структурує та інтерпретує її для кращого розуміння світу. Кожен концепт пов'язаний із певною сферою діяльності або досвіду, відображаючи основні ознаки та значення предмета, явища або ідеї, з якими стикається людина.

Проаналізувавши різні підходи до визначення поняття «концепт», науковиця О. Цьмух зробила висновок, що концепт – це «оперативна одиниця свідомості, ментальне утворення, що має образний та емоційнооцінний потенціал, етнокультурну специфіку, і є базовою одиницею універсального предметного коду людини» [4, с. 329]. У нашому розумінні концепти – це абстракції, засновані на узагальненні досвіду. Вони не завжди мають конкретне фізичне втілення, але відображають сутність і значення предметів, явищ чи процесів.

Концепт «Україна» в художній творчості українських митців є складником мовної картини світу більшості з них, оскільки це зумовлюється етноментальним чинником. І. Хоменська відзначає: «Етноцентричне наповнення концепту УКРАЇНА нерозривно пов'язане з особливостями ментальності народу, оскільки в національно-культурних вербальних стереотипах найбільш повно відображено особливості сприймання світу певним етносом. Національно-специфічні відчуття, матеріалізуючись у тканині мови, породжують особливу для кожної мови субстанцію, тобто відображене в мовних формах етнічно зумовлене осмислення й оцінювання зовнішнього світу» [3, с. 236-237]. Поезія військовослужбовців Збройних Сил України заслуговує на окрему увагу в аналізі мовного концепту «Україна», оскільки їхнє ставлення до рідної країни вирізняється особливою патріотичною силою, що знаходить своє лінгвістичне вираження в поетичних рядках.

Концепт «Україна» є стрижневим у збірці віршів «Тільки не пиши мені про війну» Павла Вишебаби, вихідця з Донеччини, військовослужбовця ЗСУ, який

цього року диктував Всеукраїнський радіодиктант національної єдності. О. Гальчук характеризує цю збірку як «приклад комбатантської літератури, де тема “людина і війна”, **по-перше**, *пропущена крізь призму автобіографічного*; **по-друге**, *примножується проблематикою національного й особистісного самовизначення, “філософією національного чину”*; **по-третє**, *корелює з інтелектуальним і культурним досвідом автора, тобто отримує і “книжні” маркери*. У результаті в книзі оприявлений новий тип героїчного як художнього модусу та поведінкового принципу ліричного героя і як авторської позиції» [2, с. 22]. Тобто військовий досвід автора впливає на сприйняття ним рідної Батьківщини.

Із концептом «Україна», починаючи з 2014 року, коли російські окупаційні війська вторглися на Донеччину, Павло Вишебаба пов’язує війну і боротьбу за рідний край: *«Український світанок зійде над Донецьким кряжем, / хтось із нас неодмінно до ночі в цю землю ляже. / Тільки думка майне, як заправиш в ріжок набої, / що ти жив, як простий чоловік, а помреш, як воїн»* [1, с. 17]. Мовомислення письменника щодо України оприявнює зв’язок із концептами «земля», «війна», «Донеччина». Війна стає частиною життя звичайного українця, якому доводиться перетворюватися в героя, в борця, в воїна.

У розумінні поетом концепту «Україна» є також протиставлення «**своє-чуже**», що яскраво відображено в поетичному тексті «Доньці»: *«Запроси в Україну до нас гостей, / всіх, кого зустринеши на чужині, / ми покажемо кожному по війні, / як ми вдячні за спокій своїх дітей»* [1, с. 15]. Поет чужиною вважає все, що не є українським. І хоч семантика цих рядків відтворює вдячність українця зарубіжним країнам за прихисток своїх співвітчизників під час війни, все одно відчувається протиставлення свого (рідного) і чужого.

Християнські мотиви у збірці «Тільки не пиши мені про війну» також просякнуті війною, тому концепт «Україна» в поетичному тексті «Зірка» переростає в значення «народ»: *«Хоч Ірода військо стокриле / ширяє з брудним батогом, / під захистом вищої сили / Народ ся рождає, славімо його»* [1, с. 85]. Іродом тут названо ворога України – російську федерацію, а народ, який бореться з цим ворогом і відроджується – це і є Україна. Автор асоціює зірку з небесним вогнем, який також може означати збиті снаряди, волхвами з дарами тут стають волонтери, а вищою силою, яка в останній строфі постає в ранах, крові, сльозах і муках, є сам український народ.

Східна Україна, яка потерпала від війни з 2014 року, для Павла Вишебаби є продовженням концепту «Україна». Зокрема, Краматорськ під пером поета постає своїм-рідним: *«Все, що трапилось в Краматорську, залишиться там, / Із чужинським статусом не пробуї зайти в наш храм»* [1, с. 48]. Під нашим храмом розуміється рідний край, а чужинський статус – це, вочевидь, російські окупанти та колаборанти, з якими ведеться боротьба. Автор возвеличує Краматорськ: *«Український Лас-Вегас за ліком втрачених мрій, / Краматорськ назавжди залишає в програмі збій. / І куди не тікай, він лишається у тобі / як бажання програти найбільш вирішальний бій»* [1, с. 48]. Як частина України, як частина рідного краю, одне українське місто стає частиною самої людини, яка там народилась і не просто любить це місто, а змагається за його волю.

Також фреймом концепту «Україна» постає українська мова як невід’ємна частка держави і народу. Крізь призму війни звучить голос героїв: «Якщо, як і ми, ти весело й непохитно / читаєш це українською, значить ми бились гідно» [1, с. 13]. Мова виконує не лише комунікативну функцію, але й слугує основою національної ідентичності, прагненням до котрої відзначається сьогодення української дійсності. Тому можливість спілкуватися, читати, думати рідною мовою – це ознака перемоги у війні проти росії. Таким чином, українська мова як фрейм концепту «Україна» є не лише засобом комунікації, а й елементом самосвідомості, що підкреслює зв’язок з національними цінностями та спадщиною України.

Отже, у поетичних текстах Павла Вишебаби концепт «Україна» виражає семантику протиставлення «своє-чуже», боротьбу проти Ірода, воскресіння рідного народу, малу Батьківщину як частину особистості людини, українську мову як чинник перемоги України.

Список використаних джерел:

1. Вишебаба П. Тільки не пиши мені про війну / вид. 2-ге, доповн. Київ : Видавництво Однієї Книги, 2023. 120 с.
2. Гальчук О. Провідні мотиви й образи поетичної книги Павла Вишебаби «Тільки не пиши мені про війну». *Літературний процес: методологія, імена, тенденції: збірник наукових праць (філологічні науки)*. 2023. № 22. С. 15-23.
3. Хоменська І. Вербалізація концепту УКРАЇНА в українському художньому дискурсі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Київ, 2016. 281 с.
4. Цьмух О. Поняття «концепт» у сучасному лінгвістичному дискурсі. *Лінгвістичні студії*. 2011. Вип. 22. С. 326-330.

ВІД СТИГМАТИЗАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ДО ТРАНСФОРМАЦІЇ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ХЕРСОНСЬКІ ЕСЕЇ: ЖИТИ, ЩОБ ПЕРЕМАГАТИ»)

Світлана Климович

*кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри
української і слов'янської філології та журналістики,*

E-mail: sklymovych@ksu.ks.ua

Карина Ануфрієва

*магістрантка кафедри української і
слов'янської філології та журналістики,*

Херсонський державний університет

E-mail: artemenkokaria@gmail.com

Українська мова – ключовий маркер державності та нашої ідентичності, що зазнала безпосереднього впливу внаслідок повномасштабного російського вторгнення. Саме зараз надважливо усвідомлення людиною ролі, функцій та

особливостей мови у власному житті й у суспільстві. Шлях від індивідуального усвідомлення мови як інструмента спілкування, самовираження й мислення до колективного уявлення про українську мову як культурний феномен, що формує нашу національну ідентичність, національну пам'ять та суспільну комунікацію, ніколи для нас не був легким і безболісним.

Із початком повномасштабного вторгнення відбулася вагома мовна трансформація російськомовних українців. Ця докорінна зміна не була легкою для більшості, оскільки вона пройшла певні етапи. Ці етапи можна простежити в збірці мужніх і сильних херсонців, які пречудово відчували на своїй шкірі справжній смак російської «культури», перебуваючи дев'ять місяців в окупації.

Вторгнення. Перші години, дні війни. Усвідомлення нападу ворога на мирне, раніше щасливе населення. Ось як згадує ці події Аліна Гавловська: *«І от ми всі одночасно подорослішали, адже повномасштабна війна змусила приймати рішення, від яких залежить не тільки моя доля та життя, але й долі і життя людей поряд»* [1, с. 29-30]. Саме в цей час зароджується відразу до російських надписів, листівок, етикеток, позначень, голосу російського агресора. Злочинне вторгнення ворога не лише робить частину України тимчасово окупованою, а й спричиняє окупацію духовну й культурну, що наштовхує значну кількість населення до переосмислення власної мовної ідентичності. Через експансію відбувається асоціативний зсув, коли російська мова починає сприйматися як елемент ворожої культури. Це призводить до певної стигматизації мови загарбника. Спостерігається активне повернення до рідної мови як засобу самовираження.

Наступним етапом впливу були дев'ять місяців окупації. За цей час українцям в неволі була надана можливість виживати серед окупаційної влади, тотальної пропаганди та брехні, переслідування та залякування тих, хто чинив опір. Про мовний спротив у період окупації емоційно згадує Василь Загороднюк: *«У Херсоні від цього часу почали з'являтися помпезні білборди з написом “Херсон – руський город”. На деяких із них чиясь смілива рука перед словом “русский” дописувала частку “не”. І як логічне продовження цього можна було прочитати в різних куточках міста: “Херсон – це Україна”. Саме за цим гаслом світ більше дізнався про наше місто»* [1, с. 40].

Антон Коломієць, який віддав життя, захищаючи нашу незалежність, так описує життя в окупації: *«Що таке окупація? Ти не почувашся в безпеці, немає ліків, проблеми з постачанням продуктів, важко дістати готівку, процвітає мародерство. Військові розсікають на вулицях на БТР, їм нічого не коштує людське життя. Вони можуть врізатись у машину, збити людину і поїхати далі»* [1, с. 69]. Анна Макарова, відтворюючи свою чорно-білу війну, зазначає, що *«окупація – це випробування, яке випало на долю українців для того, щоб згадати, наскільки ми вміємо бути сильними, мудрими, врівноваженими, згуртованими та безстрашними»* [1, с. 112]. І це лише невелика частина прикладів, які описують надто важкий внутрішній стан херсонців, які чинили опір окупаційній владі, окупаційній культурі й, нарешті, мові окупантів. Тому цей спротив виражався також і в свідомому переході містян на українську мову в повсякденному спілкуванні.

Наступний етап – визволення Херсона – плавно перетікає в реалії сьогодення – життя на лінії вогню. 19 листопада 2024 року 1000 днів повномасштабного вторгнення! Хтось втратив рідну людину, друга, знайомого, хтось власними очима бачив смерть дітей, в когось тато, син, чоловік обороняв і обороняє наші землі, хтось залишився без домівки і навіть без рідного села чи міста: *«Те, що важко будували і дбайливо доглядали багато років, те, що було твоєю радістю і затишком, родинною фортецею і гордістю, жорстоко понівечено ворогом»* [1, с. 55]. І кожен день, на жаль, збільшує кривавий рахунок ціни нашої незалежності. Важко читати спогади Юлії Коломієць про останню розмову з чоловіком, а ще важче усвідомлювати, що таких історій сотні тисяч в Україні за початку війни: *«Коли він ще раз неочікувано зателефонував, то я навіть здивувалася, чи все гаразд, та коли почула голос рідної людини, трохи заспокоїлася, та дарма, це була наша остання розмова назавжди»* [1, с. 77].

Важливо, що серед українців у період повномасштабного вторгнення спостерігаємо зростання мотивації говорити й чути лише українську, збільшується усвідомлення власного вибору мови як визначального чинника національної ідентичності. Мовна особистість трансформується в умовах збільшення попиту на український контент у засобах масової інформації, соціальних мережах та літературі. Беззаперечним доказом цього є збірка *«Херсонські есеї: жити, щоб перемагати»*, більшість авторів якої вперше в своєму житті наважилися писати, дехто почав думати українською мовою. Чи достатньо часу й жертв, щоб нарешті змінилися індивідуальні мовні вподобання російськомовних українців й прийшло усвідомлення того, що мова – це дуже ефективна зброя? Відповідь на це питання дасть наша перемога й бажання кожного й кожної перемогти малороса в собі.

Список використаних джерел:

1. Херсонські есеї: жити, щоб перемагати : збірка есеїв / упорядн. С. Омельчук, О. Казакова. Херсон – Івано-Франківськ, 2023. 184 с. URL : <https://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/18483;jsessionid=832E87BB59F4D8731A36F7176F6966B3>

МОДЕЛЮВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕХНІК МЕНТАЛЬНОЇ КОРЕКЦІЇ

*Тетяна Ковалевська,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови та мовної підготовки іноземців
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
E-mail: tetiana.kovalevskaya@gmail.com*

У межах нейролінгвістичного програмування як новітньої наукової парадигми вирізняють доволі потужний технологійний апарат, що має на меті і

програмування колективної психоментальної поведінки, і потужні можливості корегування особистісного поведінкового комплексу. Ці можливості на сьогодні визнаються вкрай актуальними з огляду на складний психоемоційний стан нашого суспільства, пов'язаний з російською агресією. Негативні наслідки, які можуть унеможливити спокійне, адекватне існування особистості в таких форс-мажорних трагічних станах, можна полегшити, застосовуючи нейролінгвістичні техніки, які мають на меті коректне корегування таких межових психологічних станів завдяки апеляції до спроможностей нейролінгвістичних впливів на програмні механізми особистісного сприйняття. До актуальних технологійних ресурсів уналежнюємо насамперед ті, які орієнтовані саме на особистісну корекцію і представлені в парадигмі нейролінгвістичного програмування як рефреймінг, субмодальнісне редагування та якоріння.

Так, явище рефреймінга тісно пов'язане з поняттям фрейма як когезійним засобом загальної когерентності дискурсу, де власне фрейм дефінований Ч. Філлмором як «набір слів, кожне з яких означає частину концептуального чи аспектуального цілого» [7, с.78], детермінованого змістом актуального дискурсу. Комунікативна роль рефреймінга насамперед полягає в можливості трансформацій сенсової актуальності певних подій в ціннісній амплітуді особистості. У цьому аспекті важливо усвідомлювати відмінність між контекстом (ситуативною адекватністю) повідомлення та його змістом - тим, що фокусує увагу. Наявні й два відповідних види рефреймінгу: рефреймінг контексту та рефреймінг змісту, де перший спрямовано на зміну контекстуальної рамки події, гіпотетичне транспонування її значення в інший ситуативний комплекс, другий передбачає трансформацію сенсового наповнення події через моделювання множинності суб'єктивних тлумачень, бо, на думку Дж. Лакоффа, змінюючи уявлення про суть категорій і явищ, ми змінюємо й уявлення про світ [10, с. 67]. Використання різновидів рефреймінгу ми можемо спостерігати в різних сферах комунікації, зокрема, політиці, маркетингу, рекламі, іміджології, художній літературі та ін.

У цілому поняття рефреймінгу має концептуальне значення, оскільки охоплює (у лінгвістичному аспекті) множинність вербалізованих тлумачень різноманітних сегментів та комплексів дійсності. Сама мова є рефреймінговим феноменом, бо надає змогу по-різному описати, об'єктивувати певні константи довкілля з урахуванням індивідуальних інтерпретацій. На рівні парадигматики – це різні відношення близьких за семантикою слів, на рівні синтагматики – мультиплікативні дистрибутивні валентності. Прикладом порушення усталеної валентності є метафори.

Рефреймінг певним чином корелює із субмодальнісним редагуванням, оскільки вимагає вміння працювати з власною уявою, що знов-таки демонструє величезні потенції і зв'язки нашого мозку з фізіологічними процесами. Так, кожна з наявних в особистості модальностей (сприйняттєвих чи репрезентативних систем – візуальної, аудіальної та кінестетичної в єдності смакових, нюхових та дотикових аналізаторів) має свої власні характеристики як у власне фізіологічній структурі, так і в мовній системі, де наявні

вербалізовані номени на позначення всієї амплітуди реальних та гіпотетичних властивостей-референтів, актуальних для ідентифікації модальнісних складників. Так, візуальну модальність репрезентують показники розміру, кольору, контрастності, чіткості, дистанції та ін., аудіальну – тону, темпу, голосності тощо, кінестетичну – за посередництвом ідентифікації тиску, текстури, температури, інтенсивності і т. ін. Деталізовані характеристики модальностей у НЛП називають субмодальностями, і якщо «репрезентативні системи є модальностями – способами сприйняття світу, то субмодальності – це цеглинки, з яких утворено ці сприйняття, те, з чого складаються картинки, звуки і відчуття» [5], формуючи ієрархізований чуттєвий комплекс. В НЛП наголошують на тому, що для розвинення в себе навичок розпізнавання субмодальностей іншої людини необхідно спочатку навчитись ідентифікувати власні уявлення, тобто треба на практиці детально «відчути, побачити і почути» внутрішню динаміку своїх образів. В цьому аспекті «субмодальності можна розглядати як найфундаментальніший операційний код людського мозку» [там само]. Б. ван дер Хорст наголошує, що «мозок використовує процеси, які змінюють самі себе. Вони утворюють пам'ять, яка змінює наш спосіб думати про майбутнє... Ми формуємо фільтри сприйняття, які визначають, на що нам звертати увагу. Ми звертаємо на щось увагу, щоб укріпити (нейронні – Т. К.) мережі і в такий спосіб розбудовуємо фільтри сприйняття. Мозок повинний моделювати багато різноманітних можливостей майбутнього світу одночасно» [там само]. Цим твердженням доведено імманентну пластичність мозку, великі потенційні можливості, які надано людині Природою і які необхідно розвивати.

Природу ж якоріння – «стимула, який пов'язаний із певним фізіологічним станом і який запускає його» [5], у НЛП пояснюють через явище рефлекторних реакцій та процесів асоціювання. Вказівки на наявність у людському досвіді таких ситуативно актуальних і репрезентативно маркованих сегментів віднаходимо й в О. Потєбні: «За «порогом свідомості» одні уявлення мають помітніший вплив на усвідомлюване, інші – менший, і перші легше повертаються до свідомості, другі – складніше» [3, с. 402], що детерміноване глибиною асоціативних зв'язків між ними в процесі мисленнєвої діяльності, бо «ступінь впливу одних думок на інші може, видимо, залежати або від сили супроводжувальних почуттів, або від їхньої ясності» [3, с. 400]. Наш мозок у природний спосіб пов'язує наші певні переживання з так званими тригерами – реальними явищами (найчастіше), зовнішніми показниками, закріпленими в нашій підсвідомості за певними актуальними сенсами. Оскільки ж ідеться про зовнішні сенсові маркери, які ми сприймаємо через фізіологічні канали, то й якорі (тригери) можуть мати аудіальну, візуальну чи кінестетичну маркованість в індивідуальній картині світу. Феномен такого рефлексогенного зв'язування використовують для зчеплення фізіологічних станів та конструювання поведінкових стратегій, де задіяно «як автономну, так і нейроендокринну системи людського тіла, що і підтримує швидко появу і повільне згасання фізіологічних реакцій. Зв'язування виявилось чудовим засобом для утворення переходу між двома прямо

протилежними фізіологічними станами. Ця процедура забезпечує плавний перехід від справжнього до бажаного стану» [4].

У плані особистісного вдосконалення НЛП пропонує техніку якоріння ресурсів, що полягає у визначенні «кроків для переносу позитивних емоційних ресурсів із минулого переживання до дійсної ситуації, в якій ви хочете мати до них доступ» [5]. Якоріння орієнтовано на закріплення позитивних сегментів досвіду, а «надання мозку сильних позитивних образів успіху програмує його на те, щоб думати в термінах успіху і робить цей успіх вірогіднішим» [там само].

Отже, презентовані техніки скеровані щонайперше на можливості самостійної корекції власного психоемоційного стану (детальніше див. [1; 2; 6; 8; 9] та ін.), що в часи воєнної агресії є важливим фактором збереження особистісного гомеостазу. Перспективним вважаємо розширення кола відповідних технік НЛП та ознайомлення з ними не лише фахівців-філологів, а й представників широкого загалу, що прислужиться в збереженні ментального здоров'я нашої нації та употужнить її внутрішній ресурсний стан.

Список використаної літератури:

1. Ковалевська Т.Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. Одеса: Астропринт, 2008. 344 с.
2. Олдер Г., Хезер Б. NLP. Повне практичне керівництво. К.: Софія, 2000. 224 с.
3. Потебня О. О. Думка і мова. О. О. Потебня. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л. В. Губерського. К.: Знання, 2009. С. 391-403.
4. Фурман М. Нейрокібернетика, Самоорганізація і Якоріння. Частина VII. [Електронне видання]. URL: <https://www.google.com/search?q+online>
5. Хорст Ван дер Б., О'Коннор Дж. Стратегії, мозок, нейронні мережі та когнітивна наука. [Електронне видання]. URL: <http://www.nlp.ua>
6. Черненко О., Гнатюк С., Петрик В., Гурєєв В., Курганевич В. Сучасні технології нейролінгвістичного програмування. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 145 с.
7. Fillmore, Atkins 1992 — Fillmore Ch. J., Atkins B. T. S. Towards a frame-based lexicon: The semantics of RISK and its neighbors. Frames, fields and contrasts. Lehrer A., Kittay E. F. (eds). Hillsdale (NJ): Lawrence Erlbaum Associates, 1992. Pp. 75-102.
8. Kovalevska T., Kovalevska A. Utilizing the Neurolinguistic Programming Technologies in Foreign languages Teaching Practice *The Arab World English Journal (AWEJ) Special Issue on: "Trends and Applications of English Language Teaching and Learning in Ukraine Context"*, November 2020, <https://www.awej.org/index.php/special-issues/103-special-issue-on-english-language-on-ukraine-context-2020>.
9. Kovalevska A., Kovalevska T., Kravchynska T., Hirna N. , Lysenko T. Modern methods and information and communication technologies in the system of teachers' training for vocational education institutions. *AD ALTA: Journal of*

- interdisciplinary research*. Vol. 10. Issue 01-XVI. Ak. sdr. MAGNANIMITAS: Czech Republic, Hradec Králové. 2021. Pp. 106 – 114.
10. Rybacki K., Rybacki D. *Advocacy and Opposition. An Introduction to Argumentation*. New Jersey, 1991. 145 p.

КОНЦЕПТ *ВОДА* У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ)

Ольга Кондратюк

*аспірантка кафедри української мови та методики її навчання,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
E-mail: kondratiuk.04@gmail.com*

За «Словником української мови» вода – «прозора безбарвна рідина, що є хімічною сполукою водню і кисню; за традиційними народними уявленнями – об'єкт поклоніння; водна маса морів, озер, річок і т. ін., а також їх рівень і поверхня» [2, с. 234].

Серед концептів стихії та природи українських народних дум та пісень (вогонь, вітер, дерева, квіти, трави та ін.) вирізняємо концепт *ВОДА*.

У тексті думи «Маруся Богуславка» концепт *ВОДА* у множині (*води*) за допомогою епітета *тихі* набуває значення умиротворення, радості, напр.: *Ой, визволи, Боже, нас всіх, бідних невольників, / З тяжкої неволі, / З віри бусурманської, / На яснії зорі, / На тихі води, / У край веселий, / У мир хрещений!* [3, с. 24].

І в думі «Втеча трьох братів з Азова, з турецької неволі»: *Уже два кінні козаки / До річки Самарки стали вибігати, / Стала їх темна нічка обіймати. / Тоді ж то старший братець словами промовляє: / «Отут води погожі і трави хороші, / Очерети удобні й могили високі. / Станьмо, коні попасімо, / Покіль сонце обігріє, / Чи не прибуде до нас піший-піхотинець»* [3, с. 29] епітет *погожі* надає позитивної конотації лексемі *води*.

Історична пісня «Пісня про Богдана Хмельницького» продукує пейоративні конотації концепту *ВОДА* за допомогою конструкції *лежить головою в воду*: *Чи не той то хміль, що коло тичин в'ється? / Гей той то Хмельницький, що з ляхами б'ється. / Гей, поїхав Хмельницький ік Жовтому Броду, / Гей, не один лях **лежить головою в воду*** [3, с. 39], де пейорація пов'язана з негативною оцінкою певної особи.

Каламутна вода у сполученнях *води калюжі, води болотянії* виражає зневагу, ненависть у «Пісні про Максима Кривоноса та Богдана Хмельницького»: *Гей, не дивуйте, добрії люди, / Що на Вкраїні повстало / Там за Дашевим, під Сорокою, / Множество ляхів пропало. / А Перебийніс водить чимало – / Сімсот козаків з собою, / Рубає мечем голову з плечей, / А решту топить **водою**: / «Ой пийте, ляхи, **води калюжі, / води болотянії**. / А що пивали на тій Вкраїні / Вина та меду ситнії»*... [3, с. 39].

Вода як продукт харчування функціонує у такому тексті: *Дивуються панки, вражії синки, / А що козаки вживають. / Вживають вони щуку-рибаху / Ще й соломаху з водою* [3, с. 39].

«Пісня про Семена Палія» зображує головного героя врівні з водою, надаючи йому пошани: *Хто в траві врівні з травною? / Хто в воді врівні з водою? / Хто в лісі врівень з лісом, / Перевертень в лісі бісом! / То Палій, то Палій!* [3, с. 42].

Семантичне поле концепту ВОДА у пісні «Не жур мене, стара нене»: *Все з Дунаєм розмовляю: / «Чом ти, Дунай, став так смутен, / Став так смутен, каламутен? / Що, Дунаю, тебе збило: / Чи галочки чорнокрилі, / Чи коники воронії, / Чи козаки молодії?» / Ой чом коні гетьманські / Не п'ють води дунайської? / Ой не п'ють, не спочивають. / Все по той бік наглядають. / Де козаки кіньми грають, / Шабельками повертають* [3, с. 52] представлене лексемою Дунай.

Козацька пісня «Стоїть явір над водою» багата явищем паралелізму, напр.: *Стоїть явір над водою, / В воду похилився; / З України до дівчини / Козак поклонився* [3, с. 66].

Важлива ознака концепту ВОДА стосується причарувальних характеристик: *Як виїхав на битий шлях, / Сльозками облився. / Там дівчина воду несла, / Коромисло гнеть. / «Дай, дівчино, води пити, / Бо серденько б'ється». / «Не казали мені мати / Сеї води дати; / Як прийдеш увечері, / Будем чарувати: / Очаруєм руки, ноги / І чорнії очі, / Щоб не ходив до іншої / Темньої ночі»* [3, с. 46], що в основному притаманні текстам замовлянь і є важливим виразником української мовної картини світу.

Просторові ознаки концепту ВОДА спостерігаємо у тексті пісні «Ой не шуми луже, дібровою дуже»: *Плини, плини, руто, а з водою хутко...* [3, с. 77].

На шанобливе ставлення до води вказує лексема *водиця*, як-от у пісні «Пішла киця по водицю»: *Пішла киця по водицю / Та й упала у криницю. / А пішов котик рятувати. / Та за вухо кицю виймати* [3, с. 83].

З розливом води або з дощем асоціюються сльози (*розлуки, горя, нещастя – звідси обливатися (заливатися, розливатися) сльозами*) [1, с. 30]. Так в тексті думи «Понад сагою Дніпровою» сльози – гіркі: *Озоветься старший брат до середульшого словами, / Обіллеться гіркими сльозами: / «Прошу я тебе, братику мій рідненький, / Як голубонько, сивенький! / Хоч із річки Самарки / Або в криниці Солтанки / Холодної води знайди, / Рани мої, постріляні та порубані окропи, охолоди»* [3, с. 6], а вода – холодна та має цілющі властивості.

Отже, у мовній картині світу українських народних дум та пісень лексема вода набуває концептуальних значень. Концепт ВОДА має амбівалентний характер та виражену асоціативно-виразну структуру і втілює ознаки національної культури.

Список використаних джерел:

1. Жайворонок В.В. Етносимвольні асоціативні паралелі в українських народних піснях (під кутом зору О.О. Потебні). *Мовознавство*. № 6. К., 2010. С. 23-31.

2. Словник української мови. Кер. В.В. Німчук та ін. Відп. ред. В.В. Жайворонок. К. : ВЦ «Просвіта», 2012. 1320 с.
3. Українські народні пісні та думи. К. : Т-во «Знання» України, 1992. 96 с.

Typological Combinatorics of the Noun Verbs in Written Monuments of the 14th - 17th centuries: the Synchronic-Diachronic Aspect

*Halyna Kocherha,
candidate of philological sciences,
Associate Professor of the Department of Ukrainian
Linguistics and Applied Linguistics
Cherkasy National University named
after Bohdan Khmelnytskyi,
E-mail: kocherga_galina@ukr.net*

The analysis of the cognitive-onomasiological nature of the nominative subsystems, in particular the nominative-derivational processes of denominative verbs in the written records of the 14th-17th centuries, which reflect the national-linguistic picture of nations who were in long-term linguistic contact, necessitates the study of word-forming processes of linguistic units in synchronous diachronic and typological aspects. What is relevant is not the synchronic-diachronic description of the language system at a certain stage of language development, but the clarification and identification of the comparative symbiosis of the correlation matrix of synchronous connections between linguistic phenomena that clarify, compare, reproduce the process of development of the derivation of one phenomenon from another, or level these processes. Synchronous-diachronic research in the word-forming subsystem of the language is significantly different from the generative word formation and word-forming synthesis [3]. These two directions model the synchronous structure of the language system (subsystem) with its linguistic units as a result of the functional semantic modification of the linguistic units of the same synchronous slice, where the linguistic segment is indexed by the codes of motivational processes of the onomasiological structures of names and the conceptual basis of their creation.

The study of language as a means of reflecting national mentality, culture, worldview is a priority in linguistics. Cognitive onomasiology is a new linguistic and, at the same time, inter-scientific branch of knowledge, the tasks of which are the identification of the cognitive-semiotic mechanism of the generation of names, the explanation of the connection between the onomasiological structure of a word and the structures of knowledge about the object of nomination, the analysis of motivational regularities of nominative units that reflect the peculiarities of the national conceptual system, ethnic internalization of reality in connection with culture, customs, traditions, myths, character, that is, the genetic code of the nation [4]. The orientation of generative research based on synchronic connections to the

connection of the functional nature of language units with the structures and operations of thinking is evidenced by the processes of diachronic reconstructions. Such a compilation produces the possibility of isomorphism (*from Greek isos - equal and morphē - form*) of synchronic connections and diachronic transformations. Дериваційні дослідження, що фіксують присутність чи відсутність ізоморфізма, мають важливе значення, тому що акумулюють до глибинних потрактувань, пояснень синхронних явищ та діахронічних процесів [1].

Synchronous word-formation models with motivational relations are not always isomorphic to diachronic word-formation compilations. Let's casually note that there is a significant number of words in the literature, the synchronous structure of which does not reproduce motivational processes, the direction of derivation of their origin. The typology of the relationship between derivation and motivation in the linguistic segment of written East Slavic monuments of the 14th - 17th centuries outlines both synchronic features of words (motivation / non-motivation) [6] and diachronic (derivative / non-derivative) [6]. In scientific studies of the synchronic-diachronic aspect, Rusanivskiy V. describes language units from the point of view of the presence/absence of the creative and motivating, extrapolating to distinguishing four groups of lexemes: 1) words that have a creative and motivating word-formation model; 2) words that do not have a creative element, but have a motivational matrix; 3) lexemes that have a creative word, but do not have a motivating one; 4) lexemes that have neither a creative nor a motivating element [3]. Appealing to the statements of Rusanivskiy V., distinct verb derivatives were observed in the written monuments of the 14th - 17th centuries, in which the creative and motivating are characterized on the basis of the possessive motivator: БЪСОВАТИСЯ, v. (About smth) To be mad, to rage: Для чого(ж) теды бѣсую(т)с на бльгочестіе, если нѣ мае(т) мису а ты мисо(м) его ведешъ, который есть вышше всякого примише(н)ѣ (Вільна, 1596 З. Каз. 90 зв.) [SUM, edit.3, p. 151]; ВАТАМАНИТИ. To be a vataman, to act as a vataman. Взяли у Микитки у Лодыги на сына гривну Варсоноф<ь>ева долгу в Неноксе ватаманиль. Ки. прих. Корел.м.№939,5об.1571г. [Materialy, B. 1, p. 71]; ВОЕВОДИТИ. To be a leader, lead an army. И сия отмыщати повелѣваемъ не тѣчию гражаньскимъ, нѣ и воеводящимъ кѣняземъ. Ефр. Корм., 788. XII в. [Materialy, B. 1, p. 71]; ВОЦАРИТИСЯ. Take the throne, become a king. И вскорѣ треклятый воцарися того же 113 году, июля въ 1 день недѣльный, и пача многия пакости въ царствующемъ градѣ творити. Ин. Сказ., 55. XVII в. [Materialy, B. 1, p. 71]; ВОЦѢСАРИТИСЯ. The same as to reign. Поите, яко царь всеи земли бѣгъ, поите разумно. Въцсарися бѣгъ надъ языки (Сл. мт. Илариона) Мус.– Пушк. сб., 57. 1414 г.~ XI в. [Materialy, B. 1, p. 73]; ГОСУДАРИТИСЯ. Take over the power of the sovereign; govern the state. И мною владѣсте, и всю власть съ меня снясте, и сами государилися, какъ хотѣли, а съ меня есте государство сняли: словомъ язъ былъ государь, а дѣлом ничево не владѣлъ. (Ив. Гр. Посл. II,120.XVIIв.~1577г.) [Materialy, B. 1, p. 79]. In the process of creating Old Ukrainian denominative verbs, represented by a relative - the subject of a certain social relationship is a direct motivation with the arguments of the dictum, which establish cognitive connections with the predicate of the verbal unit, and is used as

one of the most essential features of the subject, which is the object of the name,. In Old Ukrainian denominative verbs with a suffix -и- during word formation, motivational processes take place due to the diffuse nature of integration by analogy of two conceptual spheres in the absence of a transfer algorithm, the motivator of a verb is connected not with one component of a dictum, but with a whole complex of associations.

This type of motivation includes diffuse metaphorical: **ВОЗДИЧИТИСЯ**. To resemble a wild animal, to rage. Своего цесара не пощадиша и своего > сродника.. тако ся въздичиша. Флавий. Полоню Иерус., II, 4. XVI в. ∞ XI в. [Materialy, В. 1, р. 41]; **ЗВЪРИТИСЯ**. To get angry, to rage. Толико есть смиреномудрие добро! толико есть прибытокъ не хапатыся еже отъ инѣхъ укоризнами, ниже звѣритися противу искрѣняго досадамъ. ВМЧ, Сент. 14-24, 835. XVI в. [Materialy, В. 1, р. 65]; **ЗАЮШИТИСЯ**, v. Get mad, become bloodthirsty. Яко волци пастырообразные на стервѣ церковного лихоимства крѣпко сѣдять и заюшилися суть. АЮЗР. II, 240 (И. Выш); **ЗАЯДОВИТИСЯ** v. To get angry, to become enraged, to go into a frenzy. тые жолнере мѣстцы поведали вп#т своимъ, иж зъ вчю того жольнера, хтоколвекъ былъ, бо не вѣдали жебы то Атыл# был, искры >къ бы вгнистые блискали с#, кгда на них за>довитившы с# гледел (Атыла, 222) [Materialy, В. 1, р. 101]; **ХИБА**, с.ж. An error, a miss. – **ХИБИТИ**, v. To be wrong, to miss, to make a mistake. Рука... забша невинного человека, а окрутника хибша. Рук. хр. 144 [Тумченко, В. 2, р. 461]; **ШАЦУНОКЪ**, с.м. (пл. szacunek). A price, a value. – **ШАЦОВАТИ**, v. (пл. szacowac). 1. To evaluate, to appreciate. Все шацовано на три, албо и чтири тисячи левовъ. Вел. I, 48 [Тумченко, В. 2, р. 491]; **ОБРАДА**, с. ж. (пл. obrada). An advice. – **ОБРАДИТИСЯ**, v. To decide with advice. Прето ужесмо всѣ такъ старшій, яко и найменшій на тое обрадилися, ижъ нѣчого наймнѣй надъ комисію куруковскую не втягаемо, анѣ тежъ призволяти не призволяемо. Вел. IV, 255 [Тумченко, В. 2, р. 18]; **ПОПАСЪ**, с.м. A halt, a parking, a rest. – **ПОПАСОВАТИ**, v. Feed the horses on the way. Мл.Сл. 66 [Тумченко, В. 2, р. 170]; **СОРОМОТИТИ**, v. To shame, to insult, to offend. Они того дѣцкога лаяли, соромотили. АЮЗР. I, 15 (1444) [Тумченко, В. 2, р. 340]; **СРОДКОВАТИ**, v. (пл. srodkować). To be in the middle; to mediate. Во всемъ любовь и продковала, и сродковала, и кончала. Пал. 714 [Тумченко, В. 2, р. 356]; **СТАТКОВАТИ**, v. To live well, to behave well. Завжди пянствомъ ся бавила и статковати не хотѣла. Ак. Полт. с. (КС. XXII, 215) [Тумченко, В. 2, р. 362]; **ШАФАРЪ**, с.м. (ср.в.нм. Schaffaere). A housekeeper, a manager, a purser. **ШАФОВАТИ**, v. (пл. szafować). To host, to manage, to operate. Здай ми личбу изъ шафарьства твоего, бо юж далѣй не боудеши могль шафовати. Пер. ев. 60. Марне копійками и иншими гришми шафуеъ. Ак. Полт. с. (КС. LXXII, 22) [Тумченко, В. 2, р. 490]; **ПЛЮГАВЕЦЪ**, с.м. (пл. plugawiec). A bastard; filthy. **ПЛЮГАВИТИ**, v. (пл. plugawić). To defile, to blackguard. Не будемъ плюгавити святого мѣста Божего офѣрами поганскими. Рук. хр. 201 [Тумченко, В. 2, р. 112]. The illustrative material presented above highlights the selection of an onomasiological sign from the dictum component of the sentence - true, uncontroversial knowledge about a certain

situation, verbalized in signs with a direct meaning. Synchronous-diachronic and typological research in relation to diachronic derivation and synchronic motivation should be considered in the cognitive-onomasiological aspect, which will make it possible to reveal the semiotic mechanism of the generation of names. The consideration of the noun verb derivatives in written records of the 14th - 17th centuries in the plane of conceptual analysis makes it possible to clarify the processes that reveal deviations from the parallelism of derivation and motivation in the word-formation models, as well as to explain from a historical perspective many irregular modifications of the synchronistic-typological word formation. The problem of multiple derivation and multiple motivation deserves special study, which serves as a perspective for further studies.

Literature:

1. Bisovetska L.A. (1999) Vidimennyi sufiksalni slovtvir diiesliv u movi pysemnykh pam'iatok Kyivskoi Rusi XI–XIII st. [A distinctive suffixed word-form of verbs in the language of written monuments of Kyiv Rus of the XI–XIII centuries.] / L. A. Bisovetska : Dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 / NAN Ukrainy; Instytut movoznavstva im. O.O. Potebni. K., 212 s. [in Ukr.]
2. Horpynych V.O. (1973) Teoretychni pytannia vidtoponimnoho slovtvoru skhidnoslov'ianskykh mov. [Theoretical issues of toponymic word formation of East Slavic languages.] Kyiv: Naukova dumka, 168 s. [in Ukr.]
3. Kovalyk, I. (1961) Vchennya pro slovtvir [A study on the word formation] (2), Lviv, 78 (in Ukr.)
4. Kocherha H.V. (2003) Motyvatsiia vidimennykovykh diiesliv u suchasni ukrainskii movi (kohnityvno-onomasiolohichnyi aspekt). [Motivation of the denominative verbs in the modern Ukrainian language (cognitive-onomasiological aspect).] Avtoref. dys. na zdob. nauk. stup. kand-ta filol. nauk. 10.02.01, Odesa. 20 s. (in Ukr.)
5. Materialy do Slovnika pysemnoi ta knyzhnoi ukrainskoi movy XV – XVIII st. [Materials for the Dictionary of the written and book Ukrainian language of the 15th - 18th centuries] [Tekst]: u 2 kn. / Ye. Tymchenko [Upor. V.V. Nimchuk, H.I. Lysa]. NAN Ukrainy, Ukrainska Vilna Akademiia Nauk u SShA. Kyiv – Niu-Iork, 2002 – 2003. [Pam'iatky ukrainskoi movy. Seriia slovnykiv]. Kn.1–2 [in Ukr.]
6. Rusanivskiy, V.M. (1971) Structura ukrainskogo diyeslova [The structure of the Ukrainian verb]. Kyiv : Naukova dumka, 195 (in Ukr.)

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО АНАЛІЗУ ТОНАЛЬНОСТІ ТЕКСТУ ТА ЙОГО ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

Яна Кравченко

здобувачка вищої освіти,

СО «Магістр», ОПП «Прикладна лінгвістика»,

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

E-mail: osiik.i@donnu.edu.ua

Активний розвиток штучного інтелекту та провідних ІТ-технологій є тісно пов'язаним із обробкою природної мови. Саме це стало фундаментом для нових напрямків досліджень у прикладній лінгвістиці. Різноманітні методи та алгоритми обробки природної мови сприяють результативному аналізу та ефективній інтерпретації текстів.

Одним із найбільш нових та цікавих методів опрацювання мови можна вважати сентимент-аналіз тексту, або ж тональний аналіз. Сентимент-аналіз тексту (тональний аналіз тексту, англ. *Sentiment analysis*, англ. *Opinion mining*) – це область досліджень, яка аналізує думки людей, настрої, оцінки, ставлення та емоції щодо таких об'єктів, як продукти, послуги, організації, особи, проблеми, події, теми та їх атрибути. Із 2000 року ця область досліджень розвивається та передбачає залучення низки методів аналізу природної мови в комп'ютерній лінгвістиці, задля виявлення у контенті емоційно забарвленої лексики, або ж оціночного маркера щодо ставлення автора тексту до об'єктів про які йде мова [1].

Сучасний аналіз тональності тексту має ряд особливостей, зокрема використання машинного навчання та глибоких нейронних мереж для підвищення точності визначення емоційного забарвлення. Основні розробки в області тонального аналізу можна класифікувати, як:

- системи на основі правил, що виконують тональний аналіз тексту за допомогою набору правил, які були вручну розроблені лінгвістами;
- автоматичні системи, які базуються на методах машинного навчання;
- гібридні системи, що поєднують у собі обидва наведені вище підходи, тобто машинне навчання із набором ручних правил.

Під час сентимент-аналізу тексту зазвичай інформацію поділяють на два основні типи: факти і думки [1]. Загалом, фактами є певні об'єктивні вирази автора про щось, а от думка виражається, як правило, суб'єктивними виразами, які описують оцінку, почуття чи ставлення мовця до теми.

Тональний аналіз тексту можна здійснювати на різних рівнях. Лінгвісти виділяють аналіз на таких рівнях:

- на рівні речення;
- на рівні документу;
- на рівні об'єкту та аспекту [2].

Тональний аналіз на рівні речення дозволяє визначити настрої кожного речення в документі окремо. Емоційна оцінка дається як така: позитивна, негативна чи нейтральна. Сентимент-аналіз на рівні документу здійснюється, щоб визначити загальний настрої всього документу. Наразі, такий рівень

аналізу є ефективним при оцінці настрою щодо одного суб'єкта (продукту, послуги, тощо). Аналіз на рівні документу не є ефективним при оцінці декількох суб'єктів [2].

Сентимент-аналіз на рівні документу та на рівні речення не дає змогу визначити те, що саме подобається автору, а от аналіз на рівні об'єкту та аспекту дає можливість хоча б визначити сентимент, що стосується безпосередньо об'єкту висловлення. Наприклад, речення «Мені подобається ця книга». Загальний настрій речення позитивний, адже спостерігається позитивний сентимент стосовно книги. Отже, метою тонального аналізу на рівні об'єкту та аспекту є виокремлення сентименту (позитивного чи негативного) від об'єкту висловлення або його аспекту [2].

Популярність соціальних мереж серед населення спровокувала розвиток Інтернет-комунікації. Таким чином з'явилася потреба у приближенні друкованого тексту до реального мовлення. Задля найбільш точної передачі настрою, користувачі почали використовувати емотикони.

Емотикони (від англ. «emoticon = emotion icon» — емоційна іконка або, як їх часто називають у просторіччі, — «смали», «смайлики» (від англ. «smile» — посмішка) — кластери типографічних символів, які наявні на клавіатурі комп'ютера та мобільного телефону. Вони компенсують нестачу паралінгвістичних засобів спілкування в мережі та виражають емоційне ставлення комуніканта до сказаного [4].

Емотикони відрізняються від традиційних прикладів графічної інформації тим, що вони мають обмежену кількість та їхні значення є чітко прописаними, тобто можуть конвертуватися у текстову інформацію. Зазвичай дослідники укладають довідники-списки позитивних чи негативних емотиконів, аби потім ідентифікувати ці символи у наборі текстової інформації. За допомогою емотиконів автор констатує ту емоцію, яку хотів передати реченням, наприклад: :-) — означає посмішку, жартівливе ставлення до сказаного; :- (— сумне повідомлення; :) — позначає почуття щастя тощо [4].

Емотикони відіграють важливу роль у визначенні тональності тексту, адже вони несуть у собі значний емоційний сенс. Емотикони набули широкого вжитку серед користувачів мережі Інтернет, тому не є доречним вилучати їх із аналізу тексту, як «шум».

Отже, особливість сучасного сентимент-аналізу тексту ще й в тому, що текст не може обмежуватися лише лексичними одиницями, тому до уваги мають бути взяті й метамовні мережеві знаки.

Із теоретичної точки зору, аналіз тональності висловлюваного є перспективним для дослідження напрямком у прикладній лінгвістиці, але, з іншого боку, сентимент-аналіз має багато способів практичного застосування. Оскільки публічна інформація в мережі Інтернет постійно зростає — безперервно з'являється безліч емоційно забарвлених текстів, відгуків, висловлювань, рецензій, тощо. За допомогою систем сентимент-аналізу текстів, ці масиви незгрупованої інформації можна автоматично групувати задля створення повноцінної картини даних про громадську думку щодо певного об'єкта: продукції, послуги, події, тощо. Аналіз настроїв може стати в нагоді

для маркетингового аналізу, комерційних досліджень та огляду настроїв громадськості.

Аналіз настроїв у аналітиці продукту містить в собі цінну інформацію не тільки для маркетологів, але й для виробників. Сентимент-аналіз тексту виступає провідною технологією сканування не тільки емоційного задоволення/невдоволення клієнта, але й причини враження, яке склалося у коментатора. Для багатьох компаній є важливим зворотній відгук клієнтів, задля оперативного покращення свого продукту та затвердження позитивного іміджу серед споживачів. Наприклад, системи тонального аналізу можуть використовуватися у:

- проведені аналізу згадок продукту у мережі Інтернет (соціальні мережі, медіа, форуми та ін.);

- дослідженні загальних настроїв користувачів, що залишили зворотній відгук;

- фільтрації коментарів за настроями, щоб проаналізувати переваги та недоліки продукту.

Сентимент-аналіз соціальних медіа надає можливість отримати безцінну інформацію стосовно настроїв споживача моментально, без затрат великого об'єму часу на пошуки та виявлення оціночного судження самостійно.

Аналіз настроїв можна використовувати не тільки для огляду оцінок свого продукту, але й задля маркетингового дослідження стосовно аналізу конкурентів. Наприклад, сентимент-аналіз можна використовувати для:

- дослідження настроїв щодо певного типу продукту на міжнародних ринках;

- порівняння настроїв відгуків щодо вашого продукту та продукту конкурента;

- моніторингу настроїв клієнтів у реальному часі задля своєчасного внесення корективів у продукт.

До того ж, аналіз тональності можна застосовувати в політичній сфері, щоб зібрати інформацію про настрої громадськості, щодо рішень уряду чи інших подій. У сфері охорони здоров'я можна розглядати сентимент-аналіз як інструмент вивчення настроїв пацієнтів під час перебігу певних хвороб. У сфері психології, аналіз тексту може допомогти у виявленні емоційних або психологічних станів на основі текстових повідомлень. Це. Дозволить спеціалістам своєчасно реагувати на тривожні сигнали та виявляти ознаки депресії чи стресу, що є корисним для роботи з пацієнтами [3].

Загалом тональний аналіз тексту можна використовувати у багатьох сферах сучасного світу. Технології аналізу тональності тексту перспективні та дозволять підвищити якість взаємодії між людиною та штучним інтелектом. Отже, тема сентимент-аналізу є актуальною та потребує розширення можливостей для розробки програм автоматичного визначення тональності тексту, які можуть стати у нагоді при досягненні якнайбільшої ефективності досліджень у різних сферах.

Список використаних джерел:

1. Bing Liu. *Sentiment Analysis and Opinion Mining*. Morgan & Claypool Publishers, May 2012. URL: <https://www.cs.uic.edu/~liub/FBS/SentimentAnalysis-and-OpinionMining.pdf>
2. Bo Pang, Lillian Lee. *Opinion Mining and Sentiment Analysis*. 2008. URL: <https://www.cs.cornell.edu/home/llee/omsa/omsa.pdf>
3. De Choudhury, Munmun, et al. "Predicting Depression via Social Media" *Proceedings of the 7th International Conference on Weblogs and Social Media*, 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/259948193_Predicting_Depression_via_Social_Media.
4. Volovenko, I., Grigorenko, I. *Metamovna refleksiya merczhevykh tekstiv [Metalanguage Network Display]*. *Intercultural Communication*. 2018. Vol. 1(4). Pp. 57–70. URL: <https://bibliotekanauki.pl/api/full-texts/2022/2/7/ff98227a-3274-46f5-a29e-eb8089c8ad.pdf>

СИМВОЛІКА ГЕРОЇЗМУ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ПРОМОВАХ АМЕРИКАНСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ПРЕЗИДЕНТІВ У РАМКАХ ВИВЧЕННЯ КОГНІТИВНОГО ДИСКУРСУ (ПРОМОВИ ПІД ЧАС ЗУСТРІЧІ У ХІРОСІМА, 2023)

Дар'я Кравчук

*магістрантка факультету української й іноземної
філології та журналістики,
Херсонський державний університет,
E-mail: evaniy.dark@gmail.com*

Когнітивна лінгвістика є важливою сферою мовознавства, яка дозволяє глибше зрозуміти, як мова функціонує не тільки як засіб комунікації, але й як інструмент мислення та пізнання. Особливо цікаво це проявляється в політичному дискурсі, де мова часто використовується для досягнення конкретних політичних цілей, формування громадської думки та впливу на свідомість людей. Вивчаючи промови світових лідерів, таких як Джо Байден, через призму когнітивної лінгвістики, можна помітити, як певні слова, символи та мовні конструкції формують певний настрій і сприяють досягненню бажаних цілей.

Одним із ключових елементів політичного дискурсу є символи – знаки, що несуть глибокий підтекст і резонують із масовою свідомістю. У промовах президентів вони використовуються для формування певних ідей, настроїв і спонукань. У випадку з промовами Джо Байдена щодо України, він часто апелює до символів героїзму та хоробрості українського народу. Висловлювання на кшталт «the brave people of Ukraine» і «a marvel to the rest of the world» є не лише висловами підтримки, але й створюють уявлення про

українців як про героїв, здатних протистояти будь-яким труднощам. Ці символи спонукають людей до оптимізму, натхнення та гордості.

Однак такі символи можуть мати дві сторони медалі. З одного боку, вони зміцнюють моральний дух і формують відчуття впевненості, що народ спроможний подолати будь-які випробування. З іншого боку, як показують деякі висловлювання Байдена, наприклад, «you seemed to be leading», цей героїзм може служити виправданням того, що Україна може впоратися самотужки, що, в свою чергу, може спричинити пасивну позицію інших держав або створити враження, що активна допомога не є критичною.

Когнітивна лінгвістика дозволяє розглянути ці промови не тільки як набір слів, але й як інструмент управління суспільними настроями. Мова тут виступає як механізм для організації ментальних уявлень, впливу на інтерпретацію подій і формування певних концептів у свідомості людей. Наприклад, символи самостійності та незалежності, які Байден іноді підкреслює у своїх промовах, не тільки визнають досягнення українців, але й можуть підсвідомо зменшувати потребу в терміновій міжнародній підтримці. Фрази на кшталт «a matter for the entire world to observe» створюють контекст, в якому світові лідери виступають більше в ролі спостерігачів, ніж активних учасників.

Ще одним важливим аспектом когнітивної лінгвістики в політичних промовах є вплив на міжнародні відносини. Промови лідерів держав завжди розраховані на кілька рівнів аудиторії: внутрішню, міжнародну та дипломатичну. Байден, говорячи про український героїзм та незалежність, не тільки звертається до американців і українців, але й посиляє сигнал світовим лідерам. Визнання мужності українського народу має на меті зміцнити міжнародну підтримку, але водночас він підкреслює, що Україна спроможна на самостійні дії, що може змінити баланс відповідальності серед країн-союзників. Зрештою, когнітивний підхід до аналізу промов дозволяє побачити, як слова можуть підштовхувати до конкретних політичних рішень. Символи, що створюють враження героїзму та самостійності, можуть служити для обґрунтування певної пасивності або зволікання з рішеннями з боку міжнародної спільноти. Використовуючи мову як інструмент, лідери можуть керувати настроями як свого народу, так і світової аудиторії, вибудовуючи різні контексти та наративи.

Таким чином, когнітивна лінгвістика допомагає розкрити глибокий зв'язок між мовою та мисленням, і особливо в політичному дискурсі вона демонструє, як мова може бути інструментом управління реальністю, створення символічних значень і впливу на прийняття важливих рішень. Промови президентів є прикладом того, як через мову можна формувати як суспільну думку, так і міжнародну політику.

Список використаних джерел:

1. Науменко Л., Сергієнко Т. Когнітивно-дискурсивна парадигма діалогу. Київ. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1648>

2. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: Енцикл. словник для фахівців. Артек, 1998. С. 336.
3. U.S. Embassy Kyiv Remarks by President Biden and President Volodymyr Zelensky of Ukraine Before Bilateral Meeting. Hiroshima, 2023. URL: https://ua.usembassy.gov/remarks-by-president-biden-and-president-volodymyr-zelensky-of-ukraine-before-bilateral-meeting/?_ga=2.189010861.709902639.1699524185-469878624.1699524185

ПОНЯТТЯ, МІСЦЕ ТА РОЛЬ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Юлія Криловська

здобувачка вищої освіти,

СО «Магістр», ОПП «Прикладна лінгвістика»,

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

E-mail: krylovska.yu@donnu.edu.ua

Лінгвістичну експертизу можливо розглядати як: 1) частину юридичної лінгвістики; 2) навчальну дисципліну; 3) спеціалізоване дослідження.

Лінгвістична експертиза є частиною юридичної лінгвістики. Юридична лінгвістика є галуззю прикладної лінгвістики. Ю. Прадід визначає юридичну лінгвістику як міждисциплінарну науку про роль і функції мови в юридичній теорії та практиці. Об'єктом юридичної лінгвістики є мова, яка функціонує в царині юридичної науки й освіти, правотворчій, правозастосовній практиці й судочинстві [8].

Л. Шевченко і Д. Сизонов пропонують розглядати лінгвістичну експертизу як комплекс навчальних університетських дисциплін, предметом яких є фахова лінгвістична компетенція щодо розглядуваних у сфері юриспруденції текстів, причин їх творення, правових наслідків, спеціальних методів аналізу, кореляції мовної комунікації з їх законодавчою оцінкою. Поряд із з цим визначенням, Л. Шевченко і Д. Сизонов тлумачать лінгвістичну експертизу як один із видів криміналістичних досліджень, який передбачає аналіз і фахову інтерпретацію тексту, представленого в усній або письмовій / матеріальній формі (аудіо- та відеозаписи; медіаінформація на паперових, електронних носіях та в інтернет-комунікації, рекламі; науковій, офіційно-діловій та інших функціональних сферах) [13, с. 21]. Також у передмові до підручника «Лінгвістична експертиза» Л. Шевченко та Д. Сизонов визначили, що лінгвістична експертиза – це інноваційний напрям сучасної філології, проблематика якого зосереджена навколо питань аналізу і доказової фахової аргументації щодо комунікативного потенціалу мовних одиниць у конфліктних текстах, наукової ідентифікації текстів різних функціональних стилів і жанрів та авторських текстів, встановлення причиново-наслідкових зв'язків та їх вербалізації в соціальній і міжособистісній комунікації, комплексу інших питань, пов'язаних із компетенцією лінгвіста-експерта в юриспруденції [13, с. 11].

Термін «лінгвістична експертиза» вживається у вузькому (обмежує

застосування лінгвістичної експертизи сферою права) й широкому (мовознавчий аналіз тексту, результат якого оформлено у вигляді висновку і використовується за межами лінгвістики) значенні [12].

І. Гарбера зазначає, що лінгвістичну експертизу трактують з двох поглядів: 1) як процесуальну дію, призначену для встановлення фактів з метою вирішення судової справи (таким чином, це вид діяльності, що регулюється процесуальними нормами, предметом регулювання яких є суспільні відносини); 2) як дослідження, що дозволяє або не дозволяє встановити ці факти (таким чином, у ньому немає нічого юридичного, у ньому використовуються наукові теорії і методики, що описують фрагменти реальності) [5, с. 11].

Л. Ажнюк дає таке визначення: лінгвістична експертиза – це спеціалізоване мовознавче дослідження текстових матеріалів, інших мовних об'єктів, а також невербальних засобів комунікації, які в поєднанні з вербальними генерують смисли у повідомленні [3, с. 3].

Лінгвістична експертиза – це спеціалізоване мовознавче дослідження текстових матеріалів та інших мовних об'єктів для з'ясування питань, що можуть мати юридичні наслідки. Слово, сказане або написане за певних обставин, стає дією, яка має юридичні наслідки: оголошення пари подружжям, присяга, визнання або невизнання вини, вирок, текст закону або правочину тощо. Конфліктні ситуації також зазвичай «одягнені» в мовний матеріал. Від здатності аргументовано розкрити зміст того чи іншого висловлення може залежати рішення суду. Пошук відповідей на питання, що постають у ході слідства й судового розгляду, часто потребує спеціальних лінгвістичних знань [1].

Н. Артикуца визначає лінгвістичну експертизу як «спосіб дослідження тексту з метою надання кваліфікованої експертної оцінки різних параметрів тексту, мовних засобів різного рівня (графічних, фонетичних, граматичних, стилістичних тощо), їх відбору й використання, відповідності певним нормам і критеріям» [4, с. 49].

Експертиза (слово латинського походження від «expertus» (досвідчений, знаючий)) – це розгляд, дослідження експертом-фахівцем якихось справ, питань, що потребують спеціальних знань.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [10].

Судова експертиза – це процесуальна дія, яка складається з проведення досліджень і надання експертом висновку з питань, вирішення яких вимагає спеціальних знань в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, і які поставлені перед експертом судом, суддею, органом дізнання, особою, яка провадить дізнання, слідчим або прокурором, з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню по конкретній справі.

В «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» встановлено, що лінгвістична експертиза є видом криміналістичної експертизи.

Згідно з «Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» у межах лінгвістичної експертизи мовлення проводяться авторознавчі та семантико-текстуальні дослідження [9].

Лінгвістична експертиза за своєю природою є доволі суб'єктивним видом експертних досліджень, а результати експертизи дуже залежать від самого експерта, його переконань та світоглядних особливостей [11].

Отже, лінгвістична експертиза – це спеціалізоване лінгвістичне дослідження, яке здійснюється експертом з метою використання письмового висновку в вирішенні тих чи інших питань, що вимагають втручання спеціалістів.

Визначаючи місце лінгвістичної експертизи, важливо зазначити, що за результатами вивчення 150 вироків національних судів, винесених у 2022-2023 роках у кримінальних справах за фактами діянь, передбачених ст. 111-1 Кримінального кодексу України (колабораційна діяльність), типовою судовою експертизою, які призначаються під час розслідування колабораційної діяльності, є лінгвістична (семантико-текстуальна) експертиза – у 41 кримінальному провадженні (27,3% випадків) [7].

Метою лінгвістичної експертизи є виявлення лінгвістичних аргументів шляхом перевірки істинності чи хибності, можливості чи неможливості висловлювань про предмет дослідження, які впливають із питань, поставлених перед експертом.

У лінгвістичній експертизі використовуються лінгвістичні знання, а також знання психолінгвістики, соціолінгвістики, етнопсихолінгвістики, нейропсихолінгвістики, патопсихолінгвістики, філософії мови [6, с. 72].

Також лінгвістична експертиза як прикладний напрям мовознавства, даючи відповіді на питання, які виходять далеко за межі лінгвістики, тісно пов'язана з прескриптивістикою – своєрідною мовною телеологією, яка вивчає мову не такою, як вона є, а такою, як вона має бути [2].

Отже, в умовах війни Росії проти України лінгвістична експертиза є дуже затребуваною. Вона займає важливе місце серед інших видів експертиз та в правовій системі України загалом, оскільки покликана вирішувати актуальні на сьогодні питання. Лінгвістична експертиза об'єднує і акумулює знання з різних наукових галузей, що засвідчує її багатогранність, особливість і молодість.

Роль лінгвістичної експертизи можливо встановити, визначивши її завдання. Завданнями лінгвістичної експертизи є: тлумачення окремих положень тексту; аналіз понять, назв як спосіб позначення результатів людської діяльності; роз'яснення етимології та значення слів, словосполучень, фразеологізмів; здійснення аналізу однозначного та неоднозначного тлумачення термінів, беручи до уваги контекст тексту та відповідну мовленнєву ситуацію; дослідження семантичного поля певного слова чи словосполучення; розтлумачення основного та конотативного поняття аналізованих концептів; відмежування основного та додаткового значення у тексті; визначення емоційного забарвлення тексту; виявлення зниженої чи підвищеної експресії виразів, вживаних у тексті; здійснення характеристики семантичних

(виокремлення смислових ознак), стилістичних (визначення стилістичних фігур та стилю тексту), синтаксичних (виокремлення основних засобів увиразнення в тексті) особливостей тексту; аналіз ознак тексту з метою встановлення авторства чи характеристики автора; з'ясування питань, які виникають у правозастосуванні через потенційну множинність інтерпретацій повідомлення, у тих випадках, коли відмінні інтерпретації передбачають відмінні юридичні наслідки; оцінка тих чи інших фактів мовлення в контексті наявної в суспільстві системи мовних норм і приписів з опорою на отримані теоретичною лінгвістикою знання про структуру й функціонування мови.

Таким чином, завдання лінгвістичної експертизи полягає у оцінці тих чи інших фактів мовлення в контексті наявної в суспільстві системи мовних норм і приписів з опорою на отримані теоретичною лінгвістикою знання про структуру й функціонування мови в юридичному контексті. Оцінка в лінгвістичній експертизі – це процес об'єктивного та всебічного аналізу тексту експертом-лінгвістом на основі спеціальних знань.

На думку Г. Черненко, завданнями лінгвістичної експертизи є: підготовка доказової бази, на яку спираються під час розгляду справ у суді, досягнення максимальної коректності формулювань і дефініцій у законодавчих актах, переклад міжнародних правових документів, розробка мовного законодавства тощо [12].

Отже, визначаючи роль лінгвістичної експертизи, можливо говорити, що вона є важливим інструментом для вирішення різноманітних завдань, починаючи від надання висновків в конкретній приватній справі, закінчуючи висновками про юридичні терміни для загальнодержавного закону.

Список використаних джерел:

1. Ажнюк Л.В. Лінгвістична експертиза в Україні: типологія та основні завдання. URL: <https://bibliotekauki.pl/articles/1790483.pdf>
2. Ажнюк Л.В. Лінгвістична експертиза: статус і методологічні презумпції. *Мовознавство*. 2012. №3. С. 47-64.
3. Ажнюк Л.В. Типологія об'єктів лінгвістичної експертизи і методика їх дослідження. *Мовознавство*. 2016. №3. С. 3-18.
4. Артикуца Н.В. Законодавчий текст як предмет лінгвістичної експертизи. *Визначальні тенденції генезису державності і права: зб. наук. пр.: міжнар. наук.-практ. конф. «Треті Прибузькі юридичні читання»*. Миколаїв: Іліон, 2007. С. 48-56.
5. Гарбера І.В. Основи лінгвістичної експертизи тексту: навчально-методичний посібник. Вінниця, 2020. 220 с.
6. Експертизи у судовій практиці: за заг. ред. В.Г. Гончаренка. К.: Юрінком Інтер, 2005. 388 с.
7. Коваленко В.В. Стан використання можливостей судових експертиз під час розслідування колабораційної діяльності (за матеріалами судово-слідчої практики). *Вісник ЛННІ ім. Е.О. Дідоренка*. 2024. Вип. 1(105). С. 297-317.

8. Прадід Ю.Ф. Юридична лінгвістика в Україні: здобутки і перспективи. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/183545>.
9. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерство юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. 3 груд. (№46). С. 172.
10. Про судову експертизу: Закон України від 08.10.1998 р. №53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. 3 груд. (№46). С. 172.
11. Тодорошко Т.А., Біла А.В. Особливості призначення і проведення лінгвістичної експертизи мовлення (семантико-текстуальна та авторознавча): судова практика. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2023. №1 (6). С. 82-89.
12. Черненко Г.А. Сфери застосування лінгвістичної експертизи. URL: <https://portal.issn.org/resource/ISSN-L/2786-8206>.
13. Шевченко Л.І., Сизонов Д.Ю. Лінгвістична експертиза: підручник / за ред. Л.І. Шевченко. К.: ВПЦ «Київський університет», 2021. 244 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДИСКУРСИВНИХ ОДИНИЦЬ В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗКАХ

Наталія Куш

*кандидат філологічних наук, доцент,
директор навчально-наукового інституту
практичної культурології та артменеджменту,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ
e-mail: nkushch@dakkkim.edu.ua*

Сучасна українська літературна мова навіть в умовах повномасштабної війни, на жаль, потребує захисту й зміцнення своїх позицій. Маємо утверджувати свою мову як мову самобутню, давню, самодостатню. Тож наше дослідження спрямоване на утвердження сучасної української мови крізь призму давнини – усної народної творчості, що сягає своїм корінням дохристиянського періоду.

Хочемо віддати належне українським народним казкам, що зберегли для нас і мову, і традиції, і вірування, і моральні засади наших пращурів. Незважаючи на зміст, усі українські народні казки об'єднує своє бачення добра і зла, справедливості, людських вад, ідеалів за допомогою тих мовних засобів, які сам народ і створив.

Нас насамперед цікавить мова українських народних казок як основа української мовної неповторності. Зокрема йтиметься про дискурсивні одиниці української мови, що витворюють «живий» цілісний текст, одиниці, подібні до фразеологічних одиниць, які почасти неможливо перекласти іншою мовою, які є маркерами авторського стилю, переконливими факторами під час здійснення

лінгвістичної експертизи; їхню глибинність може відчутися або носій мови, або ж той, хто віддано закоханий в українську мову.

Казки мають на меті не просто переповісти якусь захопливу історію, вони повчають, засуджують, присоромлюють ганебні, ниці вчинки, схвалюють чесноти. Усі позитивні й негативні риси характеру в казках гіперболізовані, доведені до максимального зображення й відповідно – повчання, тож і мовні засоби мають бути використані такі переконливі й впливові, аби зображені події та їхні наслідки закарбувалися в пам'яті, вплинули на дії, стали за приклад.

Об'єкт нашого дослідження – українські народні казки.

Предметом дослідження є дискурсивні одиниці, використовувані в українських народних казках.

Мета роботи – дослідити теоретичні засади дискурсивних одиниць, використовуваних в українських народних казках.

Завдання нашої наукової розвідки: 1) сформулювати визначення дискурсивних одиниць; 2) окреслити функційно-граматичні ознаки дискурсивних одиниць.

Вивчення дискурсивних одиниць є темою не новою в українському мовознавстві, проте досьогодні залишається значна кількість суперечливих або взагалі невирішених питань. Так, основам дискурсології присвячена робота Загнітка А.П., комунікативну лінгвістику досліджував Бацевич Ф.С., структуру дискурсу – Корольов І.Р., вивченням художнього, масмедійного, наукового, публіцистичного дискурсу присвятили свої роботи Семенюк О.А., Приблуда Л.М., Шкрібляк М.П., Бялик В.Д., Баранова С.В. та ін.

Під дискурсивними одиницями ми розуміємо спеціальні слова, словосполучення, цілі речення, що позначають ментальні процеси мовця. Дискурс як процес слід розглядати в лінгвістичному плані (мовні одиниці, дискурсивні маркери, що перетворюють текст на подію) і в лінгвокогнітивному (мовна свідомість, що зумовлює створення й використання ментальних мовних засобів). Тож нас цікавлять дискурсивні одиниці, які здатні передавати ставлення мовця до того, про що він говорить і як говорить.

Дискурсивні одиниці складно віднести до певного лексико-граматичного класу. Ці одиниці мають спільні ознаки з фразеологічними одиницями: 1) не перекладаються іншою мовою методом калькування, а мають або не мають власних відповідників в іншій мові; це ті відповідники, що передаватимуть ментальні мовні засади; 2) є емоційно маркованими; 3) відтворювані в мовленні вже в готовому вигляді; 4) їхнє вживання є відображенням знання мови; 5) знаходять свій вияв у живому мовленні, дискурсі; 6) можуть складатися з одного слова, сполучення слів, словосполучення, речення; 7) належать до словникових одиниць насамперед за значенням; 8) обом одиницям властива багатозначність.

Проте спостерігаємо низку відмінних ознак між фразеологічними та дискурсивними одиницями: 1) фразеологічні одиниці (навіть якщо вони складаються з одного слова) – це повнозначна частина мови, натомість до дискурсивних одиниць належать як самостійні, так і службові (до того ж –

переважно саме службові) частини мови за традиційним тлумаченням лексико-граматичних класів слів; 2) дискурсивні одиниці не завжди мають лексичне значення, іноді – просто емоцію, тлумачення ж фразеологічних одиниць належить до компетенції лексикології; 3) як наслідок – фразеологічні одиниці належать до лексикографічного опису, дискурсивні одиниці наразі лише шукають своє місце в граматиці; 4) фразеологічні одиниці виконують у реченні певну синтаксичну роль, дискурсивні одиниці почасти не виконують ніякої синтаксичної ролі, не належать до будь-якого члена речення.

Отже, про лексикографічний опис, граматичні категорії, синтаксичні функції, словотвірні можливості дискурсивних слів наразі не йдеться. Говорити про власне-лінгвістичні характеристики дискурсивних одиниць зарано, позаяк такий підхід не відображає їхнього призначення. Дискурсивні одиниці потребують лінгвокогнітивного вивчення. На перший план виходять їхні функції, функційні ознаки. До найсуттєвіших функційних ознак дискурсивних одиниць можна віднести: 1) при ізольованому вживанні дискурсивні слова не можуть бути відповіддю на запитання; 2) не вживаються із запереченням (якщо тільки заперечення не входить до складу дискурсивного слова); 3) як правило, випускається при непрямій мові; 4) не можуть повторюватися під час перепитування; 5) на відміну від повноправних членів речення позиція дискурсивного слова, що не має синтаксичної функції в реченні, не зафіксована, а визначується семантичними критеріями; 6) як правило, дискурсивне слово або вся конструкція з ним у мовленні виділяється за допомогою пауз [2, с. 47].

Ілик О.І., слідом за Бацевичем Ф.С., зазначає, що дискурсивні слова відображають процес взаємодії мовця і слухача, позицію мовця: те, як мовець інтерпретує факти, про які він повідомляє слухача, як він ініціює їх з точки зору рівня важливості, правдивості, можливості тощо [3]. У цьому твердженні (припущенні) суть уживання дискурсивних одиниць в українських народних казках, адже важливість усної народної творчості полягає в передачі й сприйнятті певної інформації протягом тривалого історичного періоду, що є відображенням мовного ментального світосприйняття українців.

Так, Ілик О.І. пропонує такі критерії (ознаки) виокремлення дискурсивних слів.

«Мультикатегорійність. Клас дискурсивних слів граматично неоднорідний і охоплює сполучники, прислівники, модальні слова, частки, вставні слова, вигуки, які в традиційній граматиці вивчаються в межах теорії частин мови.

Факультативність. Дискурсивні слова в реченні не висловлюють головної думки, вони, так би мовити, знаходяться на периферії, вказуючи на взаємодію мовця і слухача, ставлення адресанта до адресата, до ситуації загалом.

Незмінюваність» [3]. До дискурсивних слів передовсім належать службові частини мови або самостійні незмінювані, як-от прислівники, модальні слова.

«Поліфункціональність» [3]. Так, семантико-прагматична структура дискурсивних слів виявляється через набір функцій, тобто в процесі вживання (використання), забезпечення логічного зв'язку між частинами дискурсу, спрямовують інтерпретацію адресата [3].

Останню ознаку, поліфункціональність, вважаємо за визначальну, оскільки саме за допомогою дискурсивних слів ми можемо виявити істинні наміри мовця незалежно від стилю мовлення. Якщо це художній текст, то дискурсивні слова дозволяють зазирнути в авторське світовідчуття, оскільки носій мови вживає їх інтуїтивно. Отже, дискурсивні слова «організують повідомлення з позиції мовця» [3].

Подібної думки дотримується Невська Ю.В., яка справедливо вважає, що дискурсивні слова створюють «мовну особистість,.. допомагають виявити реальні наміри автора і механізми впливу на слухача» [4, с. 83].

Проте такі особливості звужують розуміння дискурсивних одиниць до дискурсивних слів, виключаючи при цьому дискурсивні сполучення слів, словосполучення і речення. Ми вважаємо доречним використання поняття дискурсивна одиниця. Термін дискурсивний маркер варто вживати в широкому розумінні, адже до дискурсивних маркерів можна віднести дискурсивні слова, дискурсивні одиниці, міміку, жести, інтонацію, темп, силу голосу тощо – власне, усі ті засоби, що можуть здійснити вплив на слухача, передати емоції автора.

Природа дискурсивних одиниць, на думку Невської Ю.В., зумовлена такими чинниками: «уточнення думки; спрямування її в річище, потрібне мовцю; маркування емоційного стану мовця; маркування «ходу думки» мовця, результатом якого, власне, і є текст (дискурс, до речі, включає як текст – кінцевий продукт мислення, так і процес його створення та особливості самовираження, загальної культури, культури мовлення, настрою людини, яка його продукує, стилю мови, який ця людина залучає до його створення); вираження психофізіологічних особливостей людини, а саме: рис її характеру, психотипу, психологічного стану, налаштованості, стратегій і тактик спілкування, які людина залучає до вираження власних думок тощо [4, с.84]. Усі ці чинники зумовлені, на нашу думку, тим, у якому мовному, географічному, історичному, психологічному, морально-етичному, національному середовищі формувалася особистість. Мова відображатиме не лише наш характер, але й дитинство, кількість і якість прочитаного, почутого, побаченого. Тож українська народна казка закодувала у своїй мові світосприйняття українців, засвідчила унікальність української мови, її самобутність, у тому числі й завдяки дискурсивним одиницям.

Отже, дискурсивні одиниці – це спеціальні слова, сполучення слів, словосполучення, речення, що позначають ментальні процеси мовця. Ознаки дискурсивних одиниць: передають ментальні мовні засади; емоційно марковані; відтворювані в готовому вигляді; різні за структурою (слова, сполучення слів, словосполучення, речення); позиція в реченні не фіксована; не належать до певного лексико-граматичного класу слів, переважно; не мають синтаксичної функції в реченні, зазвичай.

На жаль, можливості тезисного формату не дозволяють відобразити весь фактичний матеріал нашого дослідження, проте розширюють перспективи подальших розвідок на кшталт структурно-семантичного й функційного опису

дискурсивних одиниць в українських народних казках різних за змістом та часом створення.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф.С. Прагматика лексичних одиниць у спілкуванні: дискурсивні слова // Ф.С. Бацевич Нариси з лінгвістичної прагматики: Монографія. Л.: ПАІС, 2010. С. 101—112.
2. Вербиненко Ю.І. До питання про визначення дискурсивних одиниць // Вісник ОНУ. Сер.: Філологія, 2016. Т. 21, вип. 2 (14). С. 69—72.
3. Лик О.І. Дискурсивні слова: ознаки та критерії виділення. URL [naub.oa.edu.ua / dyskursyvni-slova-oznaky-ta-kryteriji-vydilennya](http://naub.oa.edu.ua/dyskursyvni-slova-oznaky-ta-kryteriji-vydilennya) (дата звернення: 30.07.2024).
4. Невська Ю.В. Дискурсивні слова як стилеутворювальна домінанта листів М. Куліша до дружини // Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2015. Вип. 40. С. 82—87.

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНА СПЕЦИФІКА РЕКЛАМИ

Денис Лекціонов

здобувач вищої освіти,

СО «Магістр», ОПП «Прикладна лінгвістика»,

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

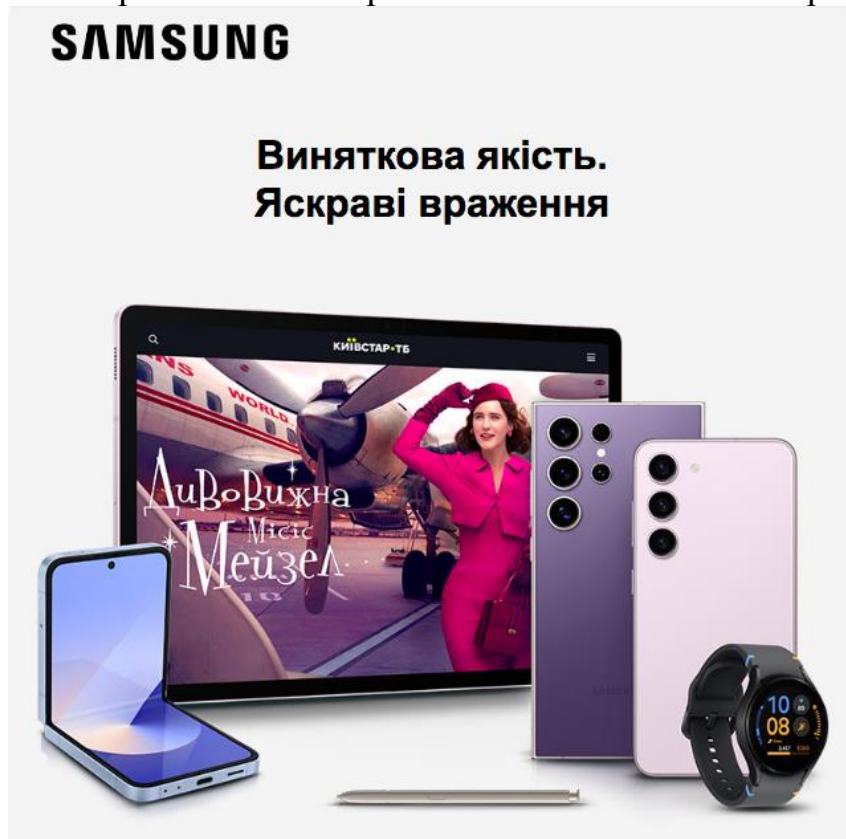
E-mail: lekchionov.d@donnu.edu.ua

Сучасна реклама – один із центральних об'єктів дослідження лінгвістів, психологів, маркетологів, соціологів тощо, що обумовлено як економічними, соціальними, так і лінгвокультурними чинниками, оскільки вона виступає компонентом масової культури, інтенсивно впливає на мову за рахунок смислового навантаження й креативного змісту. Винятково актуальним є з'ясування лінгвопрагматичної специфіки реклами, тобто особливостей використання та функціонування креолізованих рекламних текстів у процесі інтерактивної комунікації надавача й споживача реклами (мовця й адресата).

Сучасний рекламний дискурс кваліфікуємо як мисленнєво-мовленнєвий феномен, що охоплює дві складові – комунікативну взаємодію у сфері масової реклами, спрямовану на просування товару або послуги на ринку мовними засобами за відсутності контакту комунікантів, з одного боку, та рекламний текст, з іншого. В основі такого розуміння рекламного дискурсу – процесуально-результативне лінгвістичне визначення дискурсу [1, с. 31]. У процесі лінгвопрагматичного аналізу ми зосереджуємося саме на комунікації та її складових у межах рекламного дискурсу, які визначив Г. Лассвелл у вербальній моделі: «Хто кому що як чому навіщо коли і де говорить» [3, с. 38]. Хто – рекламодавець, кому – потенційному споживачу реклами, що – креолізований рекламний текст, як – за допомогою засобів природної мови (вербальні й невербальні компоненти) через ЗМІ (газети, журнали, телебачення, радіо, інтернет), навіщо – вплинути на споживача з метою схилити його

придбати продукт чи послугу / ознайомитися з інформацією тощо, коли – в період оприлюднення й розповсюдження реклами, де – у фізичній / віртуальній площині розміщення реклами.

Рекламний текст у цьому контексті кваліфікуємо як знаковий феномен, який складається як з вербальних, так і з невербальних знаків у письмовій або усній формі, продукується у межах масової реклами та відображає інтенцію продуцента вплинути на реципієнта таким чином, щоб той придбав товар або скористався послугою [2, с. 63]. Алгоритм аналізу рекламних текстів передбачає аналіз вербальних і невербальних компонентів. Наприклад:

Вербальні компоненти: зазначення назви бренду техніки (*SAMSUNG*) у якості заголовка тексту; використання лаконічного слогану, який відразу акцентує увагу на перевагах рекламованого товару (*Виняткова якість. Яскраві враження*); застосування відомого та яскравого образу з ТВ-шоу для викликання довіри у споживача (*Дивовижна місис Мейзел*).

Невербальні компоненти: використання контрастного фону та шрифтів (пастельний + чорний), візуально естетичне зображення рекламованої техніки (планшет, мобільні телефони, електронний годинник) – усе в приємних фіолетово-бузкових кольорах, із якими контрастують чорні елементи; бажанню спробувати рекламований продукт сприяє «ввічаний» формат техніки: планшет демонструє улюблений серіал, годинник показує час, телефон активований і готовий до використання тощо.

staff_women_
Реклама

staff women

ДЕМІСЕЗОННА КУРТКА STAFF WR PINK
2090 грн

ЖІНОЧИЙ СПОРТИВНИЙ КОСТЮМ STAFF MEG MILK FLEECE
1590 грн

MBM0219
TAH0514
STAFFWOMAN® FW'24/25

Демісезонна куртка із вітро- та вологозахисного матеріалу чудово пасує до будь-якого одягу. Висока горловина, об'ємний капюшон і стяжки з боків застрахують від протягів, а зручні кишені допоможуть знайти комфортне положення для рук. Утеплений спортивний костюм чудово підходить для занять улюбленими справами, забезпечуючи комфорт і зручність. М'яка тканина не мнеться і не деформується навіть після багаторазового прання, а м'який фліс надійно зберігає тепло.

Докладніше >

Вербальні компоненти: зазначення назви бренду жіночого одягу (*Staff women*) у якості заголовка тексту; наявність назв рекламованого одягу (*демісезонна куртка, жіночий спортивний костюм*); наявність тексту з описом особливостей і переваг рекламованого одягу (*Демісезонна куртка із вітро- та вологозахисного матеріалу чудово пасує до будь-якого одягу. Висока горловина, об'ємний капюшон і стяжки з боків застрахують від протягів, а зручні кишені допоможуть знайти комфортне положення для рук. Утеплений спортивний костюм чудово підходить для занять улюбленими справами, забезпечуючи комфорт і зручність. М'яка тканина не мнеться і не деформується навіть після багаторазового прання, а м'який фліс надійно зберігає тепло.*).

Невербальні компоненти: використання контрастного фону та шрифтів (пастельний + чорний), візуально естетичне зображення рекламованого одягу (рожева куртка, бежевий спортивний костюм); зображення одягу «безособово», не на моделях сприяє бажанню взяти й спробувати його саме на собі; нижче є рухлива смужка з іншими тематичними продуктами.

Отже, лінгвопрагматика реклами досліджує вербальні та невербальні компоненти, що сприяють формуванню у потенційного споживача бажання придбати рекламований продукт.

Список використаних джерел:

1. Безугла Т.А. Лінгвопрагматичні та стилістичні властивості рекламного дискурсу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2013. №1052. С. 31–36.
2. Раду А.І. Екологія фреймових структур і структурно-композиційна організація рекламного дискурсу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2010. №805. С. 62–67.
3. Lasswell H.D. *Power and Personality*. N.Y.: W.W. Norton & Company, 1948. 262 p.

WHAT'S IN A NAME? UNDERSTANDING CHARACTER NAMES AS CULTURAL MARKERS IN LITERATURE AND TRANSLATION

Iryna Lelet

Assistant Professor, Philology Department

Odesa National Maritime University

E-mail: irinalelet7@gmail.com

Understanding character names as cultural markers in literature reveals the intricate relationship between names, identity, and narrative function. Character names serve as identifiers and reflections of cultural, social, and historical contexts.

Names often encapsulate “cultural identity”, reflecting characters’ backgrounds and societal values. In various cultures, names are imbued with meanings that signify lineage, birth circumstances, or aspirations. For instance, in African literature, particularly in Ayi Kwei Armah’s “Fragments” or Buchi Emecheta’s “The Joys of Motherhood”, reveal sociocultural factors influencing naming practices. These names may indicate the day of birth or family heritage, reinforcing the roles characters play within their narratives [1].

The study of anthroponyms in a literary text is of particular scientific interest and provides additional opportunities to reveal the work's main idea and deep philosophical meanings. To understand the role of culturally significant anthroponyms, it is necessary to consider the peculiarities of the functioning of these units of language and culture in the process of interpretation and stylistic analysis.

The reference to the concrete linguistic material shows that the peculiarity of the anthroponymic ways of language application conditions the capacity to illuminate the literary text. The most critical tasks of literary anthroponyms are connected with the deep semantic layers of the text and are the primary means of meaning formation.

Culturally significant anthroponyms are surnames and, in some cases, nicknames of characters used in fiction. Establishing anthroponyms as culturally significant is considered not only appropriate but also necessary. The text is a mechanism of culture, a model of the world, and the author's consciousness simultaneously. This determines that, in methodological terms, all the information in the text is to be considered in two spheres – concerning the author's personality and culture.

Authors frequently use names to convey deeper meanings about their characters. For example, Tony Birch emphasizes that a name can give a character a distinct identity and resonance; without it, they risk becoming “faceless” [2]. The choice of a name can reflect a character’s personality traits or narrative function. In J.R.R. Tolkien’s “The Lord of the Rings”, the name Frodo derives from an Old English term meaning “wise by experience,” suggesting his role as a thoughtful hero [4].

The significance of names extends to “translation” and how cultural contexts shape their meanings. In young adult fiction, for instance, the translation of character names can alter their impact and connection to cultural elements. Strategies such as “reproduction” often lead to foreignization, which may detract from the original narrative depth. This highlights the importance of understanding the cultural implications behind names when translating literary works.

The culturally significant anthroponyms are characterised by their ability to change from semantically ‘defective’ linguistic units into a ‘full-fledged’ lexicon, which carries much more subject-value information and hidden meanings than one can imagine at first glance.

Let us consider several classifications of culturally significant anthroponyms. First of all, these include names that are created by the author directly to name characters. As a rule, an internal form carries new information, fixing this or that character’s traits [5]. The main characters’ names in fiction textbooks should be analysed, where the need for this question will become fully evident.

In addition to the family names created by the author and the names taken from existing ones specifically for naming characters, an essential role in works of fiction is also played by names that perform their functions as cultural symbols. The collection of such anthroponyms is diverse and broad, but in texts, they all act as a way of creating an artistic image or a text in space and time. It is essential that, regardless of the function they perform in the text, such names carry a tremendous semantic load, and analysing the features of their use allows one to more deeply understand the author's intention and, perhaps, penetrate the writer's inner world.

Names also play a crucial role in expressing “gender identities” and social relations within literature. The analysis of naming conventions can reveal insights into gender dynamics and societal expectations. For example, Amma Darko’s naming practices in her works illustrate how names can reflect male and female identities differently, often influenced by cultural norms [3].

In summary, character names serve as vital cultural markers in literature that enrich narratives by conveying identity, societal values, and personal histories. They are not merely labels but are imbued with significance that shapes readers’ perceptions and interpretations of characters. Understanding this complexity enhances our appreciation of literary texts and the craft of storytelling itself.

References:

1. Ennin T., Nkansah N., Literary anthroponomastics of these selected African novels: a cross cultural perspective. *International Journal of Society, Culture and Language*, 2016. URL:

https://www.ijscl.com/article_17784_3475e7cbec2e89e011eb77526efeb740.pdf

2. Tony Birch, Garth Nix and other acclaimed novelists share how they choose the names to the characters. URL: <https://www.abc.net.au/news/2021-06-26/tony-birch-garth-nix-novelists-character-names-literature/100237504>
3. Allagle A.A. Character authorial attitudes in Contemporary African literature. URL: https://ijcws.journals.ekb.eg/article_244760_05f5ba864df6316b693ea67fffdc1ab2.pdf
4. What's in a name? Character names and why they matter. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/234674912.pdf>
5. Nataf E. The quick and dirty guide to coming up with the perfect character name. Litreactor, 2022. URL: <https://thehistoryquill.com/whats-in-a-name-character-names-and-why-they-matter/>

ДЕРИВАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОЛЕКСЕМ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Вікторія Ліпич,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української мови та журналістики,*

Бердянський державний педагогічний університет,

E-mail: lipich.viktoria@gmail.com

Найінтенсивніші зміни в мові як динамічній і відкритій системі спричинені різноманітними сучасними суспільно-політичними, соціально-економічними та воєнними реаліями нашої країни. Продукуючи нові конструкції та граматичні форми, що виникають унаслідок змін у способі вираження думок та ідей, вона має забезпечувати ефективне спілкування в сучасному світі, а також відображати цінності суспільства, його технологічні досягнення й культурні зміни. Мовна система адаптується до нових умов здебільшого завдяки морфологічним інноваціям, зокрема змінам в будові слів та їхній формі. Вони є вагомим чинником мовної еволюції, бо створюють нові слова для точного вираження інновацій, процесу диджиталізації чи змін. Щодо частиномовної приналежності серед неолексем кількісно переважають дієслівні й іменникові деривати. Найпродуктивнішими дериваційними ресурсами є афіксація, аббревіація, словоскладання та транспозиція.

Інновації, що виникають у морфологічній системі для спрощення комунікації, вираження новітніх ідей і підвищення мовної гнучкості, сприяють формуванню мовної та комунікативної компетенції, а також підвищенню рівня мовної культури [4]. З огляду на це, аналіз морфологічних інновацій в українській мові є важливим для розуміння механізмів мови, її структури та взаємодії з культурою в умовах глобалізації. Морфологічні інновації розуміємо як зміни в будові слів та їхній формі, які є важливим елементом мовної еволюції.

Дослідженню інновацій присвячено чимало наукових розвідок, зокрема, О. Дрейчук, О. Ільченко, Н. Сарновської, М. Антонівської, М. Куц, О. Черемської, В. Сухенко, І. Бабій, Л. Вусик, С. Гриценко, Л. Гмирі, В. Єльнікової, О. Ісаєвої, Н. Заскалети, М. Костусяк, Н. Найт, Н. Павлик, Т. Терех, Н. Тимошук тощо. Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема морфологічних трансформацій в українській мові в контексті глобалізаційних та інтеграційних змін на сьогодні є злободенною та актуальною і потребує детального вивчення.

Предметом цього дослідження є морфологічні інновації, що ввійшли в активний ужиток протягом останніх років на тлі сучасних суспільно-політичних, соціально-економічних та воєнних реалій нашої країни як реакція на зміни в різних сферах суспільства. Особливо інтенсивними є мовні зміни, спричинені повномасштабною війною в Україні, адже лексикон сучасної української мови поповнюється новими словами надзвичайно стрімко порівняно з мирним часом. Очевидно, це пояснюється неабиякою увагою українців до подій, про які раніше й не здогадувалися, на які не очікували та які спричинили цілий вир бурхливих емоцій: від ненависті, гніву, осуду, обурення до непохитної віри, незламності, непохитності, неймовірної жаги до перемоги.

Спостережені в досліджуваних текстах неолексеми засвідчили, що морфологічні способи словотворення є основними й найпродуктивнішими щодо утворення назв різних галузей науки й техніки, номінування нових понять і реалій. У сфері афіксальної деривації найбільш активними словотвірними інноваціями є утворення дієслів та віддієслівних іменників за допомогою префіксів: **за-, від-, на-, де-, транс-, не-, між-, інтер-** та суфіксів: **-ува-, -іст-, -ізація, -к-(а), -ств-, -ість-** тощо, наприклад: **забайрактарити, задонатити, задвохсотити, заджавелініти, замакронити, замінувати, замаскувати, відчорнобаїти, наволонтерити, демілітаризувати, денацифікути, цифровізація, міграція, еміграція, дерегуляція, деукраїнізація, демогілізація, інклюзивність, соціалізація, транскультурність** тощо.

Велика кількість суфіксів і префіксів уможливорює створення нових номінацій, які вирізняються практичністю й забезпечують нормативність, актуальність і поліфункціональність слів.

Чимало мовних одиниць, зокрема й ті, що позначають реалії російсько-української війни, утворюється способом абрєвіації. З одного боку, вони позначені морфологічною та семантичною похідністю щодо вихідного словосполучення, з іншого – власною значеннєвою структурою, як-от: **ДПСУ, ШІ, Мінцифри, ОТГ, ІТ, ГМО, Укрзалізниця, Держприкордонслужба, БРДМ, БПЛА, БМП, ЗСУ, ТОТ, ВПО, блокпост, тероборона, комбриг, натівець, Генштаб, ССО** тощо.

В умовах глобалізації та диджиталізації, коли типовим є швидкий обмін інформацією, абрєвіатури допомагають точно виражати поняття та терміни, замінити довгі словосполучення та фрази, а також дозволяють ідентифікувати мовця як члена певної спільноти чи використовуються для оперування конфіденційною інформацією.

Упродовж усіх періодів існування української мови одним із продуктивних

способів словотворення і джерелом поповнення лексичного складу було й залишається основокладання. В українській мові складні слова часто використовуються в терміносистемах різних галузей науки і техніки для вираження складних понять, які потребують детального пояснення чи уточнення, наприклад: **інформаційно-комунікаційний, мовно-комунікативний, лінгвокультурний, інтернет-платформа, вебдизайн, бізнес-модель, кібератака, е-комерція, робототехніка** тощо. Деривати, утворені слово- чи основокладанням, забезпечують мовну систему більшими виражальними можливостями, а також сприяють деталізації або модифікації неолексем, надаючи їм додаткового значення чи конкретизації, наприклад: **кіберзагроза, політбомонд, працетерапія, снідоносний, ураїноментальний, світосприйняття, етнолінгвістика, коронавірус, ковідтрекер, самоізоляція, вакцинопрофілактика, тікток-війська, літакопад.**

Транспозиція або ж конверсія визначається як безафіксальний вид та засіб словотвору, де словотворчим механізмом є виключно сама парадигма слова [2]. Завдяки цьому способу творення неолексем виникає на основі вже наявного кореня, змінюється лише частиномовна приналежність мовної одиниці та його вживання в дискурсі, наприклад, **хворий, потерпілий, ВСУшний, заплановане, дислокований, інфікований, швидка, загиблий, поранений** та ін.

Отже, українська мова як динамічне явище, переживаючи новий етап розвитку та збагачення неолексемами, зазнає постійних і відкритих трансформацій. Найпотужнішими мовні зміни є в періоди політичних і соціально-економічних перетворень чи кризових ситуацій у країні. Основними морфологічними інноваціями в українській мові визначено афіксацію, абрєвіацію, словоскладання та транспозицію.

Список використаних джерел:

1. Бабій І., Терех Т. Афіксальні способи словотворення у військовій термінології англійської та української мов. *Львівський філологічний часопис*. 2023. № 13. С. 14–19.
2. Гмиря Л., Заскалета В. Морфологічні та дериваційні особливості неологізмів воєнного часу. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. 2023. Вип. 60. Т. 1. 2023. С. 159–165.
3. Найт Н. Ф. Явище перехідності частин мови у сучасній українській граматиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2022. Вип. 13 (81). С. 37–41.
4. Frumkina A., Diachenko M., Polyezhayev Y., Savina N., Hadi F. Readiness of future teachers for integrated teaching of educational subjects in foreign language. *Revista Práxis Educacional*. 2020. Т. 16. № 38. Р. 502–514.

ПЕРЕКЛАД ЯК ЗБРОЯ: ВПЛИВ МОВНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

*Маришук Вікторія,
магістрантка кафедри англійської філології
та світової літератури імені професора Олега Мішукова
Херсонського державного університету
maryshchuk.vi@gmail.com*

Значення досліджуваної теми є надзвичайно важливим у сучасному світі, де інформаційна війна та маніпуляції стають частиною повсякденного медіапростору. Завдяки перекладу й мовним прийомам можна не тільки передавати зміст, а й змінювати тональність та смислові акценти, впливаючи на сприйняття подій і формуючи певні суспільні настрої. Усвідомлення того, як за допомогою мовних маніпуляцій можна контролювати громадську думку, стає необхідним для захисту від інформаційного впливу та підтримки неупередженості в інтерпретації подій.

Переклад як засіб інформаційного впливу та маніпуляцій у сучасному світі набуває надзвичайного значення, особливо в умовах глобалізованого суспільства, де інформаційні потоки охоплюють різні культурні та мовні простори. Окрім передачі смислової суті, переклад має потужний вплив на сприйняття інформації, формуючи або підсилюючи громадську думку у певному напрямку [4, с. 122]. Цей вплив відбувається як на рівні вибору лексики й стилю, так і на рівні відбору чи ігнорування певних елементів тексту, що може суттєво змінювати тональність повідомлення. Таким чином, переклад стає не тільки засобом комунікації, а й інструментом маніпуляції свідомістю аудиторії.

Вплив мовних маніпуляцій через переклад особливо помітний у політичній та соціальній сферах. Наприклад, під час конфліктів або кризових ситуацій перекладачі можуть свідомо чи несвідомо використовувати емоційно забарвлені слова, що створюють певний настрій або викликають конкретні асоціації у читачів. Таким чином, нейтральна або негативна інформація може подаватися у позитивному світлі, й навпаки. За допомогою таких маніпуляцій можливо формувати образи «друзів» і «ворогів», підкреслювати одну сторону конфлікту та знецінювати іншу, що безпосередньо впливає на громадську думку та рівень підтримки певних ідей у суспільстві.

Наприклад, на початку лютого 2022 року Washington Post опублікував статтю з прогнозом подальших дій росії щодо України: «Russia is close to completing preparations for what appears to be a large-scale invasion of Ukraine that could leave up to 50,000 civilians killed or wounded, decapitate the government in Kyiv within two days, and launch a humanitarian crisis with up to 5 million refugees fleeing the resulting chaos, according to updated U.S. military and intelligence assessments briefed to lawmakers and European partners over the past several days» [5].

Пізніше на російському порталі ВВС було розміщено переклад цієї статті, що зберігає елемент прогнозу: «В субботу газеты New York Times и Washington Post, также ссылаясь на анонимных американских чиновников, дали прогноз, согласно которому полномасштабное вторжение может привести к быстрому захвату Киева и к большим жертвам – до 50 тысяч человек» [5].

В англomовному варіанті згадується про оцінку дій росії як «close to completing preparations for» до масштабного вторгнення. Цей акцент підсилює загрозу та наголошує на неминучості дій. У російському перекладі використано слово «может привести» (може призвести), що пом'якшує категоричність твердження та створює відчуття меншої визначеності. В англійському тексті згадується кілька аспектів катастрофічного впливу вторгнення, включно з гуманітарною кризою, до 5 мільйонів біженців та потенційним знищенням уряду України за два дні. У російській версії значна частина цих деталей опущена, зосереджуючись лише на «быстрому захвату Киева» та «к большим жертвам». Оригінал створює наратив про безпосередню загрозу, плановість дій росії, катастрофічні наслідки для цивільного населення та глобальну гуманітарну кризу. Переклад пом'якшує ці наративи, створюючи образ можливого, але не обов'язково неминучого сценарію. Опущені деталі щодо уряду та масштабності гуманітарної кризи сприяють зменшенню психологічного впливу на читача.

Інший яскравий приклад передбачення наводиться в статті The New York Times: «Some administration officials believe that Mr. Putin...may see his chance to reconstitute pieces of the old Soviet Union, they fear, at a moment when Germany is changing leadership and France is facing an election» [6]. Український переклад цієї статті, опублікований на інфопорталі ТСН, також зберігає даний модальний елемент: «В Адміністрації Байдена вважають, що Путін хоче відновити СРСР хоча б частково через сприятливі умови на міжнародній арені» [2].

В англійському варіанті використано модальний елемент may see («може бачити»), що підкреслює припущення, тобто гіпотетичний характер дії. У перекладі використано твердження «хоче», яке значно посилює категоричність висловлювання. Це змінює тон повідомлення від припущення до заяви про наміри, що може сприйматися як більш тривожне й однозначне твердження.

Оригінал створює наратив, де припущення базуються на зовнішніх політичних умовах, наголошуючи на невизначеності та умовності дій Путіна. Переклад формує більш категоричний наратив про пряме бажання Путіна відновити СРСР, тим самим емоційно загострюючи питання і сприяючи формуванню сприйняття його дій як неминучих і загрозливих.

Окрім вибору лексики, маніпуляції можуть проявлятися у зміні стилю та форми подачі інформації. Наприклад, у новинах про певні події журналісти та перекладачі можуть застосовувати різні прийоми, щоб створити певний наратив. Це може включати підсилення чи зменшення деталей, використання специфічних стилістичних засобів або уникнення конкретних фраз, які можуть викликати негативні емоції. Такі мовні маніпуляції здатні створювати ілюзію об'єктивності при фактичному викривленні дійсності. Подібні стратегії в

перекладі можуть впливати на аудиторію навіть сильніше, ніж безпосередня пропаганда, оскільки сприймаються як «нейтральна» інформація.

Переклад у контексті інформаційної війни часто стає «мовною зброєю» для зміни громадської думки, зокрема, в соціальних мережах, на новинних сайтах та інших медіаресурсах. Швидке поширення новин і заголовків, які є перекладами з інших мов, дозволяє створювати миттєвий вплив на широку аудиторію, не завжди забезпечуючи точність переданої інформації. У випадках, коли переклад є неточним або навмисно зміненим, результатом може стати суттєве викривлення змісту, що впливає на громадську свідомість і викликає певні настрої серед людей [1, с. 302].

Нейтралізація – це процес позбавлення оригінального тексту його емоційного забарвлення. Приклад значної нейтралізації можна побачити у перекладі виступу генерального секретаря НАТО «*Today, I can confirm that North Korean troops have been sent to Russia, and North Korean military units have been deployed to the Kursk region. The deployment of North Korean troops represents one – a significant escalation in the DPRK case ongoing involvement in Russia's illegal war. Two – yet another breach of a UN Security Council resolutions. And three – a dangerous expansion of Russia's war, Rutte said*» [7]. Переклад: «Сьогодні я можу підтвердити, що північнокорейські військові були відправлені у Росію і північнокорейські підрозділи задіяні у Курській області... Це значна ескалація в триваючій залученості КНДР у протиправну війну Росії. Це ще одне порушення Резолюції Радбезу ООН. По-третє, це небезпечне розширення війни РФ – заявив Рютте» [3].

В оригіналі використовуються фрази з вираженим оцінним характером, наприклад: «significant escalation», «dangerous expansion». В українському перекладі ці фрази збережено, але тон менш емоційний: «значна ескалація», «небезпечне розширення». Оригінал розрізняє «troops» (війська) і «military units» (військові підрозділи), підкреслюючи різні рівні організації армії. У перекладі обидва поняття об'єднано під загальним «військові», що спрощує сприйняття, але водночас втрачає деталізацію. В оригіналі використано активну форму дієслів: «represents a significant escalation», «represents yet another breach». У перекладі ці структури збережені у відносно нейтральному вигляді, наприклад: «це значна ескалація», «це ще одне порушення» – менш активні формулювання, які зменшують акцент на діях та їх наслідках. Це зменшує гостроту та оцінний характер оригінального тексту, змінюючи його вплив на цільову аудиторію.

Отже, переклад як знаряддя маніпуляції стає особливо актуальним у контексті масових медіа. Журналісти часто адаптують перекладені тексти до культурних особливостей своєї аудиторії, і під час цього адаптаційного процесу відбувається відсів важливих деталей або ж змінюється їхня значущість. Наприклад, перекладаючи політичні заяви іноземних лідерів або міжнародні новини, журналісти можуть використовувати певні слова, які відповідають настроям місцевої аудиторії. Це може викликати в аудиторії відчуття національної гордості або ж, навпаки, посилювати тривожні настрої, що змінює сприйняття політичних подій.

В умовах сучасного інформаційного суспільства, коли кожен текст, включно з перекладеним, може миттєво поширюватися через соціальні мережі та інші цифрові платформи, значення перекладацьких маніпуляцій стає ще більш відчутним. Інтернет дозволяє дезінформації поширюватися зі швидкістю, яка раніше була недосяжною, що робить переклад важливим фактором інформаційної безпеки. Саме тому знання та розуміння таких маніпуляцій є ключовими для розвитку медіа-грамотності та захисту громадськості від деструктивного впливу.

Таким чином, переклад як засіб мовних маніпуляцій виступає потужним інструментом, який впливає на формування громадської думки в різних культурних та соціальних контекстах. З одного боку, переклад забезпечує доступ до інформації з усього світу, але з іншого — його неправдива або спотворена інтерпретація може стати «зброєю» в руках тих, хто має на меті маніпулювати суспільною свідомістю. Враховуючи ці виклики, важливо підвищувати рівень критичного мислення серед аудиторії та вивчати способи запобігання перекладацьким маніпуляціям для підтримки об'єктивності та прозорості в сучасних комунікаціях.

Список використаних джерел

1. Богуш Л.А. Вплив медіа на формування громадської думки у світі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71). № 1. Ч. 3. С. 299-305.
2. ТСН. (2021) Розмова Путіна та Байдена визначить, чи залишиться Україна незалежною — NYT. URL: <https://tsn.ua/politika/rozmova-putina-ta-baydena-viznachit-chi-zalishitsya-ukrayina-nezalezhnoyu-nyt-1927027.html> (дата звернення 08.11.2024).
3. Українська правда. НАТО підтверджує присутність солдат КНДР у Курській області РФ. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/10/28/7481734/> (дата звернення 18.11.2024).
4. Чік Л. Засоби мовного маніпулювання у сучасних ЗМІ. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки*. 2015. № 5. С. 121-123.
5. Russia could seize Kyiv in days and cause 50,000 civilian casualties in Ukraine, U.S. assessments find. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/02/06/ukraine-russia-military-putin/> (дата звернення 10.11.2024).
6. The New York Times. (2021) Biden Expected to Offer Warnings and Alternatives in Call With Putin. URL: <https://www.nytimes.com/2021/12/06/us/politics/biden-putin-call-ukraine.html> (дата звернення 13.11.2024).
7. Ukrainska Pravda. NATO Secretary General confirms presence of North Korean military in Kursk Oblast. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/10/28/7481734/> (дата звернення 18.11.2024).

ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ ВУЛИЦЬ ХЕРСОНА У ЗВ'ЯЗКУ З ЗАКОНОМ ПРО ДЕРУСИФІКАЦІЮ

Світлана Мартос

кандидатка філологічних наук, доцентка
кафедри української і слов'янської
філології та журналістики
E-mail: smartos@ksu.ks.ua

Орина Остапчук

магістранта кафедра української і слов'янської
філології та журналістики,
Херсонський державний університет
E-mail: wadosk080501@gmail.com

У статті розглянуто сутність процесу дерусифікації України в умовах повномасштабної війни, проаналізовано законодавче підґрунтя цього процесу. Досліджено особливості дерусифікаційного руху Херсону, зокрема акцентовано увагу на перейменуванні вулиць у зв'язку з законопроектом про дерусифікацію. Розглянуто історичні аспекти формування царських та радянських наративів у топоніміці Херсона.

Ключові слова: дерусифікація, Херсон, топонім, імперський наратив.

The article examines the essence of the derussification process in Ukraine amid the full-scale war and analyzes the legislative framework of this process. It explores the specific features of the derussification movement in Kherson, particularly focusing on the renaming of streets in connection with the draft law on derussification. The historical aspects of the formation of tsarist and Soviet narratives in Kherson's toponymy are also considered.

Keywords: derussification, Kherson, toponym, imperial narrative.

З початку повномасштабного вторгнення РФ на території України активно продовжилась політика декомунізації, об'єктами якої стали топонімічні назви та пам'ятки як частина радянської ідеології. Ця політика передбачає зміну назв та демонтажні роботи пам'яток, в результаті чого відновлюється історична пам'ять українського народу [4].

Варто зазначити, що до 2019 р. в Україні перейменовували 987 населених пунктів, 25 районів, більше ніж 52 000 топонімів населених пунктів, близько 2500 історичних пам'яток, які визнали пропагандою радянського тоталітаризму [2]. За нових умов розпочався масштабний процес дерусифікації суспільного простору. Основну увагу зосередили на перейменуванні топонімів та пам'яток, які все ще мали в собі згадку про російську імперську ідеологію. Дерусифікація є майже тотожною до декомунізації топонімів та передбачає зміну їх назв.

Основу політики дерусифікації України становлять спеціальні декомунізаційні закони, ухвалені в 2015 р., та Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської політики в Україні і деколонізацію топонімії» [3]. В останньому визначені правові засади, що засуджують російську імперську політику на території України; викладена заборона

популяризації її ідеографії; визначено дії щодо процесу усунення символів російської імперської політики. Закон увійшов в дію 27 липня 2023 р. Згідно з ним усі без виключення російські та радянські топоніми мають перейменувати до 27 січня 2024 р.

Дерусифікація топонімів в умовах війни відбувається як на підлеглих Україні територіях, так і в деокупованих населених пунктах. Зокрема, у Херсоні міська рада 11 січня 2023 р. прийняла рішення щодо перейменування вулиць, провулків та скверів [6]. Заходи з дерусифікації топонімів реалізуються за результатами рішень місцевих органів влади та обираються відповідно до відкритих голосувань електронного формату.

На сьогоднішній день в Херсоні перейменовано 24 топоніми, серед яких 16 вулиць [6]. Нові назви прийшли на заміну комуністичним та імперським, проте варто заглибитися в історію, щоб достовірно проаналізувати шлях зміни імпералістично-комуністичного устрою назв.

Перші вулиці почали з'являтися одразу після заснування фортеці Херсона у 18 ст., навколо якої розросталося місто. Велика кількість вулиць мала назви за основним своїм призначенням, наприклад, *М'ясна*, *Фортечна*, *Канатна*. Протягом 19-20 ст. їх назви неодноразово змінювали, однак головні вулиці центру переважно мали імперський характер, а саме: *Суворовська*, *Воронцовська*, *Потьомкінська* тощо.

Підкреслюємо, що серед населення були ті, хто виказував невдоволення щодо дій монархічної влади, зокрема найменування вулиць, проте таких поодинокі містян сприймали як революціонерів та записували до маргіналів.

Коли у 1919 р. більшовики встановили остаточну владу над містом, вони продовжили традицію використання назв міста в політичних цілях. Відтак, з'явилися такі вулиці, як *Леніна*, *Свердлова*, *Советська*. Основна мета таких перейменувань була у возвеличенні тогочасних ідолів. У той час як місто поступово розросталося, з'являлися нові мікрорайони та радянська вакханалія продовжувалася. Вулиці почали присвячувати не тільки радянським функціонерам, а й подіям, пов'язаним із революційним минулим. Тож, нові назви з'явилися із надписами «*40 років Жовтня*», «*Пролетарська*», «*Паризької комуни*».

У так званий «сталінський період» повернули частину імперських назв. Свою стару назву отримала вулиця *Суворова*, *Ушакова* та інші [5].

Вірлич Є. [1] зазначає, що, отримавши у 1991 році автономію, Україна відразу ж почала намагатися втекти від свого комуністичного минулого. Про імперіалізм тоді не йшлося – у Херсоні імперіалізм вважався меншим злом, аніж комуністичний режим, а часом взагалі не вважався нетиповим чи злом у Херсоні. У результаті на початку 1990-х років утворився перший комітет зі зміни назви. Така ситуація тривала до загарбання міста ворогом у 2022 році. Після цього відбувся ідеологічний прорив, який засвідчив: російські танки зайшли до Херсона іменем імперії. Однак особливого успіху не було. Але варто зазначити, що більшість пропозицій щодо зміни назви 1994 року стали основою для зміни назви 2016 року. Отож у Херсоні відновлюються імперські найменування на зразок *Потьомкінської площі* чи універсальні назви на

кшталт *Міського парку*. У Херсонському архіві збереглися відомості про тогочасну кампанію перейменувань, до якої активно долучалися громадські діячі та науковці, зокрема політики.

Друга глобальна спроба перейменування Херсона почалася у 2016 році. Попри те, що Херсон вже позбувся вулиці Леніна (її розділили на Соборну та Грецьку) та кількох інших комуністичних назв, процес оновлення найменувань продовжився. До 22 лютого 2016 року колишній міський голова Херсона Володимир Миколаєнко дав вказівку щодо перейменування більш, ніж 90 топонімів (назв населених пунктів, вулиць, парків, проспектів, бульварів, площ) та районів Комуністичної молоді. Відтак Комсомольський район також відокремиться від Комуністичного і стане Корабельним.

В результаті процесу дерусифікації в Херсоні вперше виникли назви місцевостей з іменами українських історичних діячів, зокрема *Ярослава Мудрого, Володимира Великого, Сагайдачного, Пилипа Орлика* тощо. Проте назви не всіх вулиць змінилися. Деяким повернули старі імперські найменування. Наприклад, *вулиця Потьомкінська* (стара назва – *вулиця Карла Маркса*). Сталося так через те, що головою комісії з перейменування був тодішній заступник міського голови з гуманітарних питань Сергій Черевко, який під час окупації міста зголосився співпрацювати з російськими окупантами, через що до нього ставилися з відповідною підозрою.

Тому, незважаючи на закони про декомунізацію, більшість херсонських топонімів досі зберегли історичні назви з імперським контекстом. Під час окупації 2022 року багато чого змінилося, і власне пропагування російських ідей почалося з атак, бомбардувань та ідеологічного тиску щодо російського нарративу. Після зняття окупації Херсона в листопаді 2022 року постало питання про остаточне очищення міста від імперських знаків.

Згодом були проведені громадські обговорення, у яких взяли участь близько 2000 громадян. Процес перейменування проходив у 3 етапи, в результаті чого нову назву отримало 16 вулиць. Зокрема, *вулиця Московська* отримала назву *вулиці Студентської, Генерала Видригана – вулиця Широка, Потьомкінська – Михайла Грушевського, Достоевського – Михайла Коцюбинського* та ін.

Проте, Ковальчук Т. [4] звертає увагу на те, що попри успішність кампанії дерусифікації на території України, трапляються поодинокі випадки спротиву місцевих органів влади або відповідних владних осіб. Ці дії з боку посадових осіб суперечать державній політиці пам'яті. Виключенням не є і Херсон. Відомий проросійський провокатор Анатолій Шарій ще під час окупації всіляко підтримував загарбників, паралельно просуваючи на різних каналах масової інформації ворожі нарративи та провокації. До того ж вів доволі різко висловився на рахунок перейменування вулиць Херсону, заявивши що це виглядає «ущербно, так мєстячково...». Ця поведінка людини з неприхованими проросійськими поглядами свідчить про те, що Херсон рухається правильним шляхом.

Висновки. В умовах повномасштабної російсько-української війни в Україні та практичного завершення процесу декомунізації розпочалася

системна дерусифікація, спрямована на усунення імперської спадщини з публічного простору. Протягом усієї історії Херсона імперська чи радянська влада намагалася вкоренити росію в серцях мешканців міста. Проте під час повномасштабної навали мешканці міста довели, що Херсон – український і вони ніколи не повернуться до часів імперії.

Список використаних джерел:

1. Вірлич Є. В Херсоні завершили перейменування топонімів: які нові назви вулиць у місті. URL: <https://kherson.rayon.in.ua/topics/700137-v-khersoni-zavershili-pereymenuvannya-toponimiv-yaki-novi-nazvi-vulits-u-misti> (дата звернення: 08.09.2024)
2. Завершення декомунізації –початок деколонізації. (2019). Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/press-centr/novyny/zavershennya-dekomunizaciyi-pochatok-dekolonizaciyi> (дата звернення: 05.09.2024)
3. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії». (2023). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (дата звернення: 06.09.2024).
4. Ковальчук Т. Дерусифікація публічного простору України в умовах повномасштабної російсько-української війни. ІНТЕРМАРУМ: історія, політика, культура. №. 14. 2024. DOI: <https://doi.org/10.35433/history.112074>
5. Перейменування вулиць: як формувалася імперськість у топоніміці Херсона. URL: <https://khersondaily.com/news/pereymenuvannya-vulits-yak-formuvalasya-imperskist-u-toponimitsi-khersona> (дата звернення: 07.09.2024)
6. У Херсоні перейменовано ряд топонімів. Херсонська міська військова адміністрація. URL: <https://miskrada.kherson.ua/news/u-khersoni-perejmenovano-riad-toponimiv/> (дата звернення: 06.09.2024)

ТЕМАТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

*Павло Мельник,
аспірант кафедри української мови імені професора Л. А. Лисиченко
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
E-mail: pavlo.melnyka@hnpri.edu.ua*

Формування інформаційного суспільства XXI ст. у глобальному світі й в Україні зокрема створило передумови виникнення інформаційних відносин як результату здійснення інформаційних процесів і заклало правовий фундамент регулювання таких відносин – інформаційне право. Розвиток інформаційного права як нової галузі правничої галузі породжує потребу номінувати нові

поняття, здійснювати уточнення термінів, систематизувати їх. Системність лексичного складу зумовлюють як комунікативні потреби, так і системність об'єктивного світу, відображеного в лексиці, слушно зауважує М. Кочерган [4, с. 27], а одним із показників системності виступає наявність тематичних чи лексико-семантичних груп» [4, с. 25].

У сучасному термінознавстві простежуємо два напрями у вивченні семантичної системи термінів: логічний та лінгвістичний. Логічний спосіб полягає у виявленні ієрархії наукових понять і створенні тематичної класифікації термінів певної галузі знань, основу ж лінгвістичного підходу становить компонентний аналіз термінолексики (сема, семема, архісема, лексико-семантична парадигма) [5, с. 57, 69; 1, с. 74].

Вивчаючи науковий доробок дослідників термінології в цьому напрямі, спостерігаємо відсутність однозначного погляду на потрактування понять лексико-семантична група та тематична група. Як спільне в цих поняттях обрано вираження об'єктивної дійсності, проте розрізнявальними рисами є те, що лексико-семантична група – це результат закономірного лексико-семантичного розвитку мови, а тематичне групування – це рівневі вияви людських знань і досвіду та прагнення описати й скласифікувати явища об'єктивної дійсності. Ґрунтовне дослідження лексико-семантичного рівня української мови дозволило Л. Лисиченко стверджувати, що «тематичні групи – це слова різних частин мови, об'єднані спільним відрізком дійсності» [6, с. 129]. Зважаючи на досвід попередників, І. Ментинська здійснює тематичний поділ українських комп'ютерних термінів з опором на потрактування лексико-семантичної групи як «<...> семантичного угруповання термінолексем, об'єднаних хоча б однією спільною лексичною парадигматичною семою в межах тематичної групи. Семантичні зв'язки між словами в межах таких груп різноманітні: частина й ціле, функціональні зв'язки предметів, а також родовидові відношення» [7, с. 27]. Тематичні ж групи дослідниця визначає як «... відкриті об'єднання номінацій, між поняттями яких наявний предметно логічний зв'язок. Кожна група таких термінів пов'язана спільними значеннєвими прикметами, за якими ці слова співвідносяться як складники тематичної цілісності. Такі термінологічні групи утворюють загальне термінологічне макрополе». За визначенням С. Єрмоленко, представленим у «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів», лексичне поле – це «сукупність мовних одиниць, об'єднаних спільністю змісту, одним поняттям, функційною подібністю позначуваних явищ», зауважуючи при цьому на недиференційованому вживанні терміна паралельно з термінними найменуваннями «лексико-семантична група», «тематична група слів» [3, с. 131].

Уважаємо доцільним розрізнення тематичної групи й лексико-семантичної групи: у тематичну групу об'єднувати терміни за темою, а в лексико-семантичну групу – за спільною семантичною ознакою. Зважаючи на загальний теоретичний доробок дослідників, схилиємося до тематичної класифікації термінів інформаційного права.

Інформаційні правовідносини утворюють систему регульованих нормами інформаційного права суспільних відносин, пов'язаних з інформацією. Системність таких відносин уможлиблює поділ термінологіки інформаційного права на дві основні тематичні групи: «Суб'єкти інформаційних правовідносин» та «Об'єкти інформаційних правовідносин».

До суб'єктів інформаційних правовідносин належать громадяни, установи та організації, державні владні органи та органи місцевого самоврядування, які є споживачами, виробниками, володільцями інформації, інформаційними посередниками тощо. Тематичну групу **«Суб'єкти інформаційних правовідносин»** (особи, які беруть участь у конкретних правовідносинах і які є носіями інформаційних прав та обов'язків. Щоб стати учасником конкретного інформаційного правовідношення, особа повинна передусім володіти правосуб'єктністю, а саме, інформаційною. Загальною передумовою правосуб'єктності є зовнішня відокремленість, персоніфікація (здатність виступати у вигляді єдиної особи), а також здатність виробляти, виражати й здійснювати персоніфіковану волю [2, с. 245]. поділяємо на три підгрупи: *«Юридичні й фізичні особи»*, *«Юридичні особи»*, *«Фізичні особи»*.

«Юридичні й фізичні особи». Аналізування термінів у семантичному плані показало, що архісема для цієї тематичної групи одиниць – *«особа»*, лексемами *володільць, користувач, учасник, споживач, суб'єкт, носій, власник, спеціаліст, установа* тощо. Правознавство передбачає поділ осіб на юридичних та фізичних. Архісема *«особа»* в інформаційно-правовому дискурсі спричиняє виникнення термінів, які називають фізичних і юридичних осіб одночасно, наприклад: *володільць інформації* – фізична або юридична особа, якій належать права на інформацію (Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» від 31.12.2023, ст. 1); *володільць персональних даних, власник ресурсів, суб'єкти електронного документообігу, суб'єкт звернення, користувачі електронних довірчих послуг* та інші.

На підставі диференційних ознак *«юридична»* чи *«фізична»* виділяємо групу термінологічних одиниць **«Юридичні особи»**: *держатель публічного електронного реєстру* – орган державної влади, орган місцевого самоврядування, юридична особа публічного права, визначена законом, або саморегульована організація, що забезпечує створення, функціонування та ведення публічного електронного реєстру (Закон України «Про публічні електронні реєстри» від 01.01.2023, ст. 2); *дистриб'ютор телерадіопрограм, виробник документів, виробники офіційної статистики, афілійована особа суб'єкта у сфері аудіальних чи аудіовізуальних медіа, суб'єкт надання публічної (електронної публічної) послуги, суб'єкт розгляду звернень, суб'єкт владних повноважень суб'єкт, відповідальний за внесення інформації Українське національне інформаційне агентство «УКРІНФОРМ», постачальник реєстрової інформації* та інші й групу **«Фізичні особи»**: *експерт* – фізична особа, яка має високу кваліфікацію, спеціальні знання та безпосередньо здійснює експертизу у сфері КЗІ і несе персональну відповідальність за достовірність і повноту аналізу, обґрунтованість рекомендацій відповідно до вимог завдання на проведення експертизи (Положення про державну

експертизу у сфері криптографічного захисту інформації, затверджене Наказом Департаменту спецтелекомсистем СБ України від 25.12.2000 р. № 62); *журналіст інформаційного агентства; законний користувач бази даних, суб'єкт персональних даних, споживач послуг, підписувач, кінцевий бенефіціарний власник та інші.*

Інформаційні правові відносини в плані об'єктності виявляють розмаїтість, адже пов'язані з виникненням різних матеріальних та нематеріальних благ, а також з діями в інформаційній сфері. Така розрізненість об'єктів інформаційних правовідносин уможлиблює виокремлення тематичної групи **«Об'єкти інформаційних правовідносин»**, яку поділяємо на наступні підгрупи:

«Види інформації»: *адміністративна інформація (дані), геологічна інформація, гідрометеорологічна інформація, дезінформація, державна таємниця (секретна інформація), динамічна інформація, екологічна інформація, інформації рекламного характеру, інформація загального призначення, звукова інформація, інформація про товар (роботу, послугу), інформація про управління правами, інформація щодо правопорушень та інші.*

«Масова інформація, комунікація»: *аудіовізуальна комерційна комунікація, аудіовізуальне медіа вебресурси Верховної Ради України, засіб масової інформації рекламного характеру, засоби комунікації, звукове мовлення (радіомовлення), інформаційний запит, інформаційний продукт, інформаційний ринок, масова інформація, масова комунікація, національний роумінг та інші.*

«Інформація з обмеженим доступом»: *адвокатська таємниця, банківська таємниця, гриф обмеження доступу, гриф секретності, дані, що не підлягають оприлюдненню, інформація з обмеженим доступом, конфіденційна інформація, криптографічний захист секретної інформації, таємна інформація, засекречування матеріальних носіїв інформації та інші.*

«Персональні дані»: *база персональних даних, володілець персональних даних, дані особистого характеру; електронний кабінет призовника, військовозобов'язаного, резервіста; електронний кабінет центру надання адміністративних послуг, електронний підпис, згода суб'єкта персональних даних, обробка персональних даних та інші.*

«Документування. Бібліотечна та архівна справа»: *архівна довідка, діловодство, документальна копія, документальний пошук, документальний фонд, документація, документи на папері, документна інформація, електронний документообіг (обіг електронних документів) та інші.*

«Інформаційні ресурси»: *автоматизована інформаційна система, державна електронна платформа ведення публічних електронних реєстрів, державні електронні інформаційні ресурси, єдина інформаційно-аналітична система "вибори", єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (єсімс) та інші.*

«Зв'язок. Комунікація»: *абонентська лінія електронної комунікаційної мережі, автоматична радіостанція, багатоканальна електронна комунікаційна мережа, електронна комунікаційна мережа загального користування, електронна комунікаційна послуга, електронна комунікація*

(телекомунікація, електрозв'язок), електронна пошта, мобільний зв'язок та інші.

«Усесвітня мережа Інтернет»: спам, вебпортал «Дія. Цифрова громада», вебресурси Верховної Ради України, вебсервер, глобальні мережі передачі даних, гіперпосилання, домен, інтранет, інтернет-змі, пошукова система (пошуковий сервіс), програмний інтерфейс електронного інформаційного ресурсу, сертифікат автентифікації вебсайту, транзит трафіка, цифрова грамотність, електронне урядування, е-взаємодія та інші.

«Технічні засоби»: автоматизована інформаційна система, автоматизоване оброблення даних, автоматичний режим надання електронної публічної послуги, відкритий ключ (дані для підтвердження електронного підпису чи електронної печатки), інтерфейс доступу до знеособленої інформації для статистичних цілей та інформації щодо конкретних експортно-імпортних операцій, криптографічне перетворення інформації, локальний компонент підсистеми моніторингу доступу до персональних даних, надавач послуг електронної ідентифікації та інші.

«Інформаційна безпека»: авторизація, антивірусний програмний засіб, багатофакторна автентифікація, безпека інформації, безпека мереж і послуг, безпека урядового або спеціального зв'язку (системи зв'язку), вимоги із забезпечення захисту секретної інформації (протидії технічній розвідці), віднесення інформації до державної таємниці, засоби криптографічного захисту інформації та інші.

Запропонована тематична класифікація терміносистеми інформаційного права забезпечує формування комплексного уявлення про логіко-понятійні зв'язки в галузі інформаційного права й уможливлює систематизацію використовуваних у процесі називання спеціальних понять мовних засобів, проте не претендує на абсолютну повноту, адже «між виокремленими групами не можна визначити чітких меж. Це свідчить про відкритий характер тематичних <...> груп» [8, с. 7]. «Розпорошеність» термінології інформаційного права в нормативно-правових документах різних правових галузей підтверджує її функціонування в різних текстах, а систематизація означеної термінології виявляє неабияку практичну значущість, забезпечуючи ефективну комунікативну взаємодію в інформаційно-правовому дискурсі.

Список використаних джерел:

1. Архипенко Л.М. До проблеми становлення системи української термінології інтелектуальної власності. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інтелектуальні системи та прикладна лінгвістика». Харків: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», 2012. 78 с.
2. Енциклопедія соціогуманітарної інформології. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 1. 472 с.
3. Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Г. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів Київ : Либідь, 2001. С. 131.

4. Кочерган М. Вступ до мовознавства : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 368 с.
5. Куньч З. Українська риторична термінологія: історія і сучасність : монографія. Львів, 2006. 216 с.
6. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови. Харків : Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 1997. 131 с.
7. Ментинська І. Б. Тематична та лексико-семантична класифікація українських комп'ютерних термінів. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70), № 2 Ч. 1 2020. С. 26-31
8. Яценко Н. О. Назви військової форми одягу в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2007. 20 с.

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО КОМПАРАТИВНОГО МОВОЗНАВСТВА

Катерина Мікрюкова

кандидатка філологічних наук,

старша викладачка кафедри української мови літератури,

Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського,

E-mail: katyushamikryukova@gmail.com

Вектор сучасних наукових досліджень в останні роки фокусується на зіставленні та порівнянні. Тому особливої актуальності набувають здобутки компаративного мовознавства. Компаративне мовознавство (компаративна лінгвістика) – це «напрямок мовознавства, якому належить розроблення процедур реконструкції походження мов від прамов, мовних універсалій; визначення й опис типологічних рис мов світу; встановлення еволюційних змін і закономірностей розвитку споріднених мов шляхом їхнього порівняння на різних етапах» [6, с. 256]. Компаративне мовознавство – це дослідження мов, що відбувається комплексно, у тісних зв'язках з історією та міжмовними контактами. Тобто це порівняння однієї мови з іншою або іншими і зіставлення їх спільних та відмінних рис на різних етапах історичного розвитку.

Погоджуємося із припущенням Мар'яни Ковбанюк, що різке підвищення інтересу до зіставно-синхронних досліджень сучасної компаративістики обумовлене розвитком міжнародної співпраці, об'єднанням європейських країн у єдиний Європейський Союз, створенням спільного ринку й інтернаціоналізацією промислових підприємств, мобільністю населення і багатомовністю спільнот в Європі [3]. Проблема виокремлення сучасних галузей компаративістики в українському мовознавстві досі лишається актуальною.

Розвиток українського компаративного мовознавства відбувається крізь призму чотирьох наукових парадигм: порівняльно-історичної, ареальної лінгвістики, лінгвістичної типології та контрастивної лінгвістики. Порівняльно-

історичне мовознавство – це «напрям мовознавства, якому належить розроблення процедур реконструкції походження мов від прамов, установлення еволюційних змін і закономірностей розвитку споріднених мов шляхом їхнього порівняння на різних етапах формування» [6, с. 567]. Ареальна лінгвістика – маргінальна галузь на межі соціолінгвістики й зіставного мовознавства, що вивчає територіальне поширення певних мовних явищ різних рівнів, їхню міжмовну й міждіалектну взаємодію і фіксує ці закономірності шляхом картографування [6, с. 38]. Лінгвістична типологія – «це галузь мовознавства, що вивчає структурні, семантичні, граматичні, функціональні риси мов світу, не пов'язаних між собою спільним походженням або взаємовпливом, і на підставі спільності цих рис установлює їхній типологічний різновид (тип мови)» [6, с. 341]. В енциклопедії Олени Селіванової фіксуємо існування дублетних термінів «контрастивна» і «конфронтативна» лінгвістика та зіставне мовознавство. Зіставне мовознавство (контрастивна лінгвістика) – це «галузь мовознавства, спрямована на синхронічне дослідження спільних і специфічних рис зіставлюваних мов на всіх рівнях незалежно від їхньої спорідненості, що дає змогу глибше пізнати природу кожної з мов і має прикладне лінгводидактичне і перекладознавче спрямування» [6, с. 179]. Отже, контрастивне мовознавство має на меті виявити відмінні і спільні риси в порівнюваних мовах.

Як справедливо зазначає Василь Лучик, об'єктом лінгвістичної компаративістики є генетично споріднені мови, їхня еволюція в часі, просторі та у зв'язку з культурою. Науковець стверджує, що «у національній компаративістиці особливо актуальним є з'ясування походження української мови та її стосунку до прабатьківщини слов'ян й індоєвропейців» [5, с. 9].

Дослідниця Алла Лучик наголошує, що у колі компаративістичних обстежень нарівні з порівняльно-історичним мовознавством повинні розвиватися зіставні студії, зосереджені на синхронному порівняльному вивченні спільних (типологічних) і відмінних (контрастивних) властивостей мов незалежно від характеру генетичних зв'язків між ними [4, с. 61]. Зіставно-історичні (історико-типологічні) дослідження, що ґрунтуються на макролінгвістичному підході до фактів і явищ різних (споріднених і неспоріднених) мов, перебувають у третьому вимірі компаративістики між діахронічними і синхронічними.

Як бачимо, сфера сучасного компаративного мовознавства широка і передбачає розв'язання проблем, як-от: виявлення співвідношень між спорідненими мовами та опис їхньої еволюції в часі і просторі; узагальнення теорії та практики реконструкції текстів; дослідження типології різних мовних систем; розроблення теорії мовних універсалій («явищ і тенденцій, властивих усім або більшості мов світу» [1]); аналіз спільних рис і розбіжностей у використанні мовних засобів різними мовами з метою передбачення і подолання небажаної інтерференції у процесі викладання іноземної мови; раціоналізація навчання іноземної мови, поліпшення навчальної і довідкової літератури, формулювання рекомендацій для теорії перекладу; опис зв'язків зіставного мовознавства із проблемою мовних картин

світу; вивчення здобутків зіставного, порівняльного і типологічного термінознавства тощо. Оскільки зіставлення мовних даних дозволяє розкрити особливості контактів представників різних етносів, основу їх світобачення, то перспективними вбачаються наукові розвідки, присвячені теоретичним та прикладним аспектам взаємодії зіставного мовознавства та міжкультурної комунікації.

Отже, проблематика сучасного компаративного мовознавства проєктується на одиниці всіх рівнів мовної системи, охоплює різні перспективні галузі наукового знання, зокрема теорію і практику перекладу, лінгводидактику, теорію комунікації, термінознавство, когнітивну лінгвістику, корпусну лінгвістику.

Список використаних джерел:

1. Войцева О.А. Теорія мовного універсалізму та імплікаційні полісемантичні універсалії в системі лексики морської галузі польської, української та російської мов. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/476.ukr.html>
2. Жиденко Т. Контрастивна лінгвістика як синхронно-порівняльне дослідження мовних систем. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*, 2021. № 1 (Лютий). С. 419-421.
3. Ковбанюк М.І. Зіставно-типологічне дослідження у сучасному мовознавстві. URL: URL : <http://intkonf.org/konf082013/470-kovbanyuk-m-zstavno-tipologchne-dosldzhennya-usuchasnomu-movoznavstv.html>
4. Лучик А. А. Тривимірний простір компаративістики в работах Василя Лучика. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/20623>
5. Лучик В. В. Про мову та мовознавство як наукову і навчальну дисципліну. Магістеріум. *Мовознавчі студії*. Відп. ред. В. В. Лучик. Вип. 37. К., 2010. С.7-13.
6. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.

АНАЛІЗ МОВНИХ МАРКЕРІВ ТА ГРАФІЧНИХ ЗАСОБІВ КОНФЛІКТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У TELEGRAM

Юлія Москаленко

здобувачка вищої освіти,

СО «Магістр», ОПП «Прикладна лінгвістика»,

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

E-mail: moskalenko.i@donnu.edu.ua

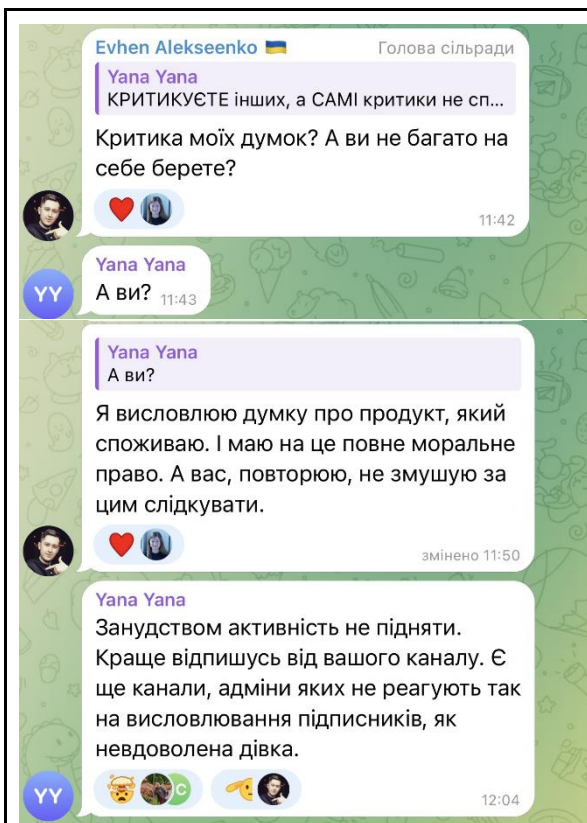
Конфліктна взаємодія співрозмовників і тексти як результат її реалізації часто виступають об'єктом аналізу сучасної прикладної лінгвістики. У сучасних мовознавчих працях [1; 2] конфліктна взаємодія визначається як процес, де відбувається мовна та / або позамовна, випадкова або спланована,

прихована або відкрита, тривала або короткочасна, активна або пасивна боротьба між суб'єктами, які відстоюють власні потреби. Конфліктна комунікативна взаємодія (тобто конфліктна комунікація) – складник конфліктної взаємодії.

Конфліктна комунікація – це репрезентація засобами мови процесу створення, підтримки комунікативного простору, що зумовлений зіткненням різних поглядів, потреб, цінностей індивідів, напруженням і загостренням їхніх суперечностей. Конфліктна комунікація стає реальністю, коли людина має задум, бажання (навіть неочікуване) використати власні комунікативні дії на шкоду іншій людині. Цей процес передбачає й обмін інформацією за допомогою несловесних (паравербальних, графічних) засобів. Комунікативний конфлікт – це і процес, і результат конфліктної комунікації. У нашій роботі репрезентований у вигляді текстів, виокремлених із месенджера Telegram:

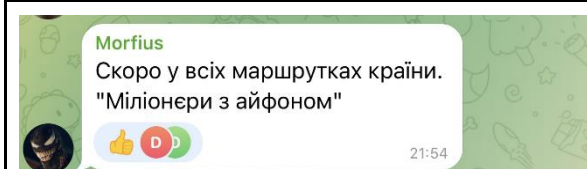
Аналіз конфліктної дискурсивної ситуації №1

<p>Yana Yana Фільм шикарний. А ваш коментар пан адмін, щодо "зіграло з ним злий жарт", "впихнути невпихуване", "він втратив цілісність картини"... ТО ВАШЕ ЗАНУДНЕ - БЛА БЛА БЛА. Ви хто? Видатний режисер? Мистець? Облиште свої нуднуваті коментарі. Тоді буде цікавіше на вашому каналі.</p> <p>Evhen Alekseenko Голова сільради Yana Yana Фільм шикарний. А ваш коментар пан адмі... Що думаю про фільм, те і написав. Я вас не змушував читати, то ваш вибір</p> <p>Yana Yana Evhen Alekseenko Що думаю про фільм, те і написав. Я вас не... Думаєте якось вузько. У вас там корона на голові, зніміть її. Так буде цікавіше на вашому каналі. Це просто порада.</p> <p>Evhen Alekseenko Голова сільради Yana Yana Думаєте якось вузько. У вас там корона на... Ну як вмію, так і думаю. Вибачте, що не виправдав ваших очікувань. Вихід, сподіваюся, знаєте де?</p> <p>Yana Yana КРИТИКУЄТЕ інших, а САМІ критики не сприймаєте. Якось так.</p>	<p>1. Тема конфліктної дискурсивної ситуації: обговорення суперечливих вражень про фільм.</p> <p>2. Учасники конфліктної дискурсивної ситуації: автор допису та власник телеграм каналу “Фільми. Що подивитися?” Evgen Alekseenko та його підписниця Yana Yana.</p> <p>3. Стадії конфліктної дискурсивної ситуації: зав’язка – опублікований допис на каналі, де автор пише огляд на фільм “Американська сага. Частина 1” та висловлює свою суб’єктивну думку про сюжет фільму, головних героїв та його загальне враження; основна частина – відповідь від підписниці каналу, яка ділиться своїм відгуком щодо фільму та зовсім не поділяє погляди автора; завершення – учасники вирішили уникнути подальших взаємодій та залишилися кожен при своїй точці зору. Мовні маркери конфліктної дискурсивної ситуації: лексичні (ТО ВАШЕ ЗАНУДНЕ – БЛА.БЛА.БЛА; облиште свої нуднуваті коментарі. Тоді буде цікавіше на вашому каналі; думаєте якось вузько; і маю на це повне моральне право;</p>
---	--

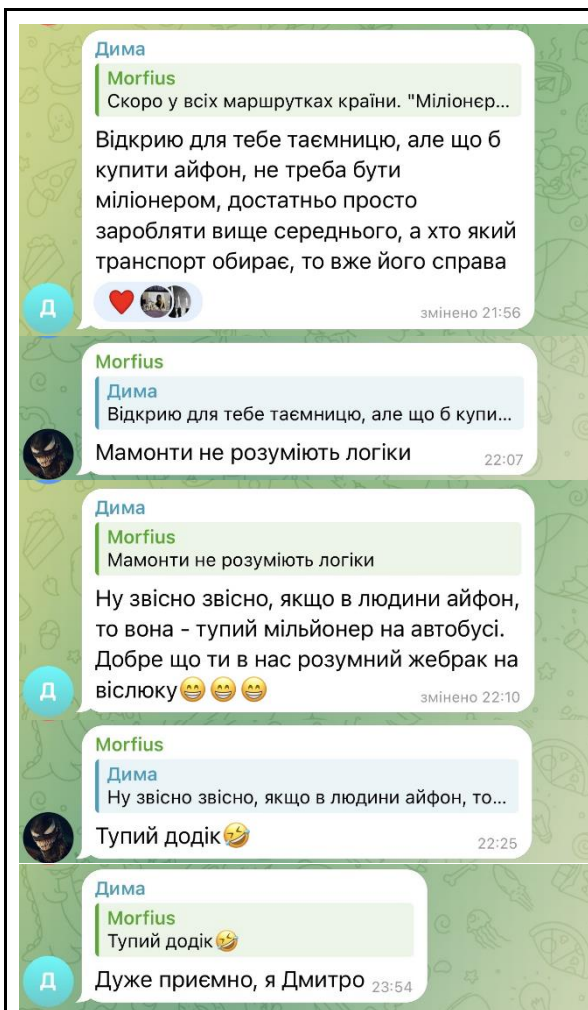

занудством активність не підняти;), **фразеологічні** (У вас там корона на голові, зніміть її; вибачте, що не виправдав ваших очікувань; вихід, сподіваюсь, знаєте де?; критикуєте інших, а самі критики не сприймаєте; “а ви не багато на себе берете?”; “як невдоволена дівка”, **синтаксичні** (пан адмін – іронічне звертання; БЛА.БЛА.БЛА; Ви хто? Видатний режисер? Митець?; ну як вмю так і думаю; яось так; Критика моїх думок?; А ви?; “тоді буде цікавіше на вашому каналі” – повторюється у коментарях двічі задля посилення емоційності та прямого тиску на автора; є ще канали, адміни яких не реагують так на висловлювання підписників – порівняння, **графічні** (цитування слів з поста автора, написання великими літерами цілих речень чи окремих слів у реченні (КРИТИКУЄТЕ інших, а САМІ критики не сприймаєте) – сприймається як агресивне висловлювання зі сторони підписниці; на коментарях учасників конфлікту можна побачити реакції від аудиторії каналу. Загалом всі висловлювання автора допису мають позитивні реакції (❤️👍👏), на відміну від коментарів підписниці, що містять смайлики із негативним підтекстом (😬😏🤔), які свідчить про те, що дану думку ніхто не розділяє.

Аналіз конфліктної дискурсивної ситуації №2

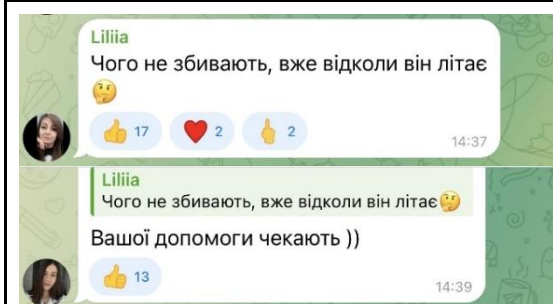

1. Тема конфліктної дискурсивної ситуації: обговорення виходу нової моделі телефона Iphone 16.
2. Учасники конфліктної дискурсивної ситуації: підписники каналу “Труха.Україна”, де власне був опублікований пост: Morfius та Дима.
3. Стадії конфліктної дискурсивної

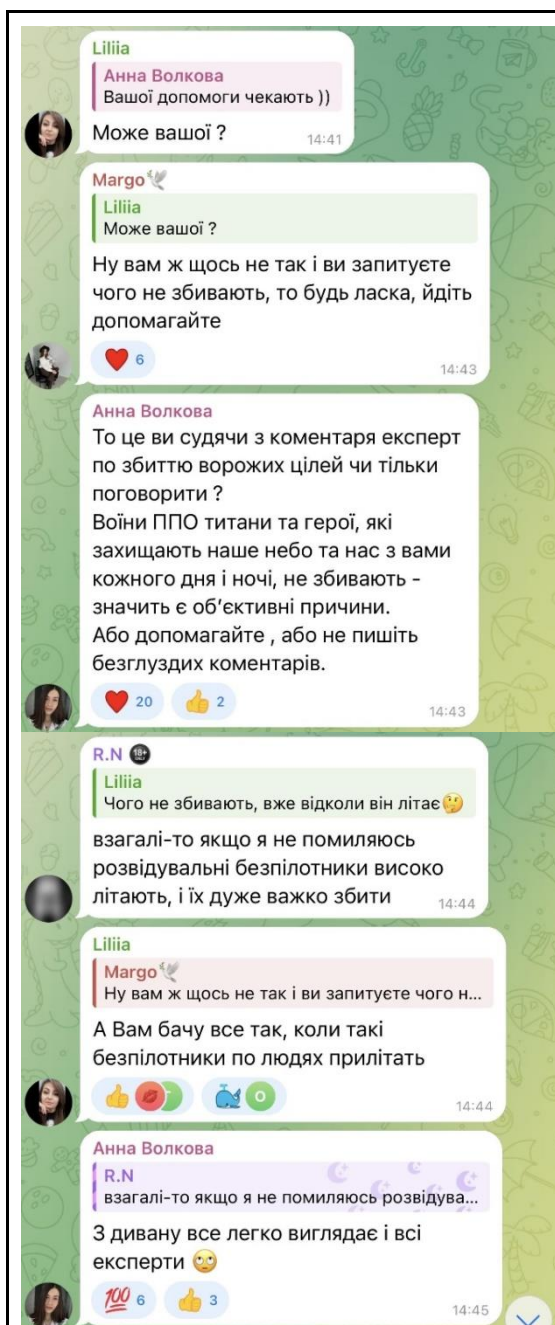
ситуації: зав'язка – користувач Morfius залишає досить іронічний коментар до допису, де ніби дорікає суспільству за те, що його успіх вимірюється покупкою нового гаджета, а не реальним фінансовим становищем; основна частина – до дискусії вступає інший користувач, який намагається спростувати цю думку, адже вважає, що новітні технології доступні для різних верств населення. На що опонент дуже гостро реагує, тому конфлікт виходить за межі теми та переходить на особистості; завершення – конфлікт залишився нерозв'язаним, адже учасники уникнули подальшої суперечки. Мовні маркери конфліктної дискурсивної ситуації: **лексичні** (скоро у всіх маршрутках країни мільйонери – суржик; відкрию для тебе таємницю; мамонти не зрозуміють логіки; тупий мільйонер на автобусі; добре що ти в нас розумний “тупий додік – розмовна ненормативна лексика) **фразеологічні** (мамонт – як людина із застарілими поглядами; жебрак на віслиюку – як людина, що має можливості, але не використовує їх, **графічні** (використання іронічної фрази у лапках, повтори, емоджі 😊🤔 – в даному випадку мають негативний підтекст, як несерйозне ставлення до опонента)).

Аналіз конфліктної дискурсивної ситуації №3

1. Тема конфліктної дискурсивної ситуації: реакція на допис про ворожий безпілотник, який помітили в межах Вінницької області.
2. Учасники конфліктної дискурсивної ситуації: підписники каналу “Реальна Вінниця” користувачі Liliia та Анна Волкова (головні); Margo, R.N та Соня (другорядні).

3. Стадії конфліктної дискурсивної ситуації: зав'язка – підписниця каналу Liliia гостро реагує на новину про безпілотної оборони України; її коментар сприймають як обезцінювання та сумніви в роботі протиповітряної оборони України; основна частина – до дискусії вступають інші учасники, які підтримують думку Анни – другої конфліктуючої сторони, адже вважають це недоречною критикою, від людини яка безпосередньо не бере участі в самому процесі та не розуміє його складність; завершення – учасники досягли часткового компромісу. адже дійшли згоди принаймні в питанні про силу та незламність ППО. Мовні маркери конфліктної дискурсивної ситуації: **лексичні** (*Ну вам ж щось не так; то, будь ласка йдіть допомагайте; експерт по збиттю ворожих цілей чи тільки поговорити; або допомагайте або не пишіть безглузких коментарів; а Вам бачу все так, коли такі безпілотики по людям прилітають; з дивану все легко виглядає і всі експерти; а Ви бачу вже ходили, то просвітить недосвідчених; піздец - нецензурна лексика; я не висуваю своїх "експертних" думок; і вам не раджу; думки вашої не питала, фразеологічні* (*не словом, а ділом; збити щось, це як раз плюнути*); **синтаксичні** ("експерт" – вживається із іронічним підтекстом для висміювання компетентності людини; *Може вашої?; і вашої думки не питала... ; Ви – дотримання правил ввічливості та дистанції попри емоційну напругу.*) , **графічні** (*емоджі: 🤔 – роздуми; 🙄 – скептизм до висловлювань опонента;))) – для вираження іронії та зневаги; слова взяті в лапки: "експерти", "експертних", цитування "як краще збивати дрони".*

реакції від інших користувачів: ❤️👍🔥

100

Отже, в основі конфліктної ситуації та її розгортання в площині Telegram – внутрішня агресія й бажання її експлікувати в мовленнєвій комунікації – зокрема, з активним використанням як мовних маркерів, так і графічних засобів.

Список використаних джерел:

1. Білоконенко Л.А. Українськомовна репрезентація міжособистісного конфлікту: автореф. дис. ... докт. філол. наук. Київ, 2017. 39 с.
2. Швелідзе Л.Д. Мовні засоби реалізації комунікативних стратегій у дискурсі соціальних мереж (на матеріалі української й англійської мов): автореф. дис. ... канд. філол. наук. 22 с.

ВПЛИВ СФЕРИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЛЕКСИЧНІ НОВОУТВОРЕННЯ У СУЧАСНОМУ МІЛІТАРИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

*Святослав Музичка,
студент-аспірант*

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
E-mail: sviatoslav.muzychka@dspu.edu.ua*

Кожна наука прагне максимально впорядкувати використовувану термінологію, встановлюючи відповідність між словом і терміном, щоб досягти максимальної точності й стислості кожного терміну. Однак певні галузі знань залишаються недостатньо вивченими. ХХ та ХХІ століття відзначені локальними війнами, терористичними актами, боротьбою з міжнародною злочинністю й подіями, які широко висвітлювались англomовною пресою, що запровадила багато лексичних новацій. Постає нагальна потреба відображення відповідних понять англійською – однією з найважливіших мов світової спільноти. Ця проблема стала особливо актуальною з початком російсько-української війни, адже стало необхідним висвітлювати правдиві факти про події на фронті за кордоном і в соціальних мережах. Також слід зазначити, що через велику кількість переселенців у Європі, викликану війною, виникла потреба вести діалоги на військові теми, загалом активно спілкуватися за кордоном, тож з'явилася необхідність вивчати та активізувати військову лексику серед випускників сучасних університетів.

Швидкий розвиток інформаційних технологій (ІТ) в останні роки призвів до створення надзвичайно складних комп'ютерних систем, які стають швидшими, компактнішими та надійнішими. У цьому сенсі використання інформаційних технологій змінило перевірені методи та кинуло виклик старим традиціям. Інформація як цінний стратегічний ресурс стає більш впливовою у військовій сфері в епоху інформації, так само як досі були робоча сила та капітал. Розвиток цифрових технологій, соціальних мереж, кібербезпеки та новітніх методів комунікації спричиняє появу термінів, запозичених із сфери інформаційних технологій, які відображають сучасні реалії та потреби. Така лексика стає інструментом для точнішого опису нових видів загроз, тактик і засобів ведення війни, зокрема у контексті гібридних воєн і кіберконфліктів. ІТ було введено та інтегровано в навчальні програми всіх наших шкіл і навчальних закладів. Зі зростаючою поширеністю персональних комп'ютерів у домівках і тим, що дедалі більше людей мають доступ до Інтернету, вони почали формувати наш спосіб життя в тому, як ми спілкуємося, працюємо, займаємося бізнесом або навіть робимо покупки. У результаті, мілітаристичний дискурс поповнюється технічними термінами, аббревіатурами, неологізмами та англіцизмами, що сприяє його адаптації до нових умов ведення бойових дій і загроз в інформаційному просторі.

Інноваційна військова лексика відображена не лише у спеціалізованих виданнях, а й у засобах масової інформації, орієнтованих на широку аудиторію,

тож саме з них люди можуть виокремити пласт сучасної військової лексики, професійні терміни тощо. Існує думка, що вивчення військової лексики потрібне лише людям, які працюють у цій сфері. Але насправді, вивчення такої лексики може позитивно вплинути на загальний процес навчання і має такі основні переваги.

1. Військові використовують багато специфічних армійських термінів для спілкування один з одним. Вивчивши їх, можна краще розуміти людей на службі та виявляти їм свою повагу.
2. Багато військових термінів можна почути в новинах та медіарепортажах, пов'язаних з операціями, конфліктами, війнами та геополітичними подіями. Знання цієї лексики дозволяє залишатися в курсі та легко розуміти важливу інформацію.
3. Вивчення військових слів і значень є необхідним, якщо ви хочете вступити до армії або працювати в суміжній галузі. Це може допомогти вам підготуватися до навчання та зрозуміти мову, яка використовується в оголошеннях про роботу та під час співбесід.
4. Для тих, хто вивчає англійську, освоєння нових специфічних слів — чудовий спосіб розширити словниковий запас і збагатити загальні знання. Чим більше знань у певній галузі, тим впевненіше ви почуватиметеся під час випадкових розмов [2].

Цих чотирьох переваг достатньо для того, щоб розглянути нові поширені мілітаристичні лексичні новоутворення:

1. Cyber Warfare [3] – (кібервійна) це використання комп'ютерних технологій для ведення бойових дій або втручання у роботу комп'ютерних мереж супротивника. Кібервійна може включати злом, шпигунство, кібератаки на критичну інфраструктуру та навіть дезінформацію через Інтернет.
2. DDoS (Distributed Denial of Service) Attack [3] – атака типу "відмова в обслуговуванні" – це тип кібератаки, при якій велика кількість запитів одночасно надходить на сервер, щоб перевантажити його і зробити недоступним для інших користувачів. Такий тип атак часто використовується у військових та геополітичних конфліктах для дестабілізації інформаційних систем супротивника.
3. Phishing [3] (фішинг) – це кібершахрайство, при якому зловмисники намагаються отримати конфіденційну інформацію, таку як паролі чи фінансові дані, використовуючи фальшиві електронні листи чи вебсайти. Це популярний метод кіберрозвідки та збору інформації у військових операціях.
4. Encryption [3] (шифрування) – це процес кодування даних для захисту від несанкціонованого доступу. У військовій справі шифрування використовують для передачі секретної інформації, щоб захистити комунікації від супротивника.
5. Zero-Day Exploit [3] (парадокс нульового дня) – це вразливість у програмному забезпеченні, про яку розробники ще не знають або не випустили оновлення. Військові та розвідувальні організації можуть

використовувати такі вразливості для кібератак, оскільки цільові системи не готові до захисту.

6. Firewall [3] (мережевий екран) – це програмне або апаратне забезпечення, яке блокує несанкціонований доступ до комп'ютерної мережі, захищаючи дані від атак. Використання мережевого екрану у військових операціях є критично важливим для захисту військових мереж і інформації.
7. Malware [3] (шкідливе програмне забезпечення) – це програмний код, створений для пошкодження комп'ютерних систем або викрадення даних. Шкідливе ПЗ може включати віруси, трояни, програми-шпигуни, які можуть використовуватись для розвідки або диверсій.

Ці терміни стали частиною не лише військової, а й загальної лексики, оскільки кібербезпека і кібервійна є важливими в сучасному цифровому світі.

Головний висновок з вищесказаного полягає в тому, що ми дедалі більше покладаємося на комп'ютерні мережі для передачі необхідної інформації. Така залежність створює вразливі місця, оскільки все більше нашої військової інфраструктури стає автоматизованою та взаємопов'язаною. Будь-яка спроба використати ці вразливості та наші зусилля щодо захисту нашої секретної військової інформації, в кінцевому підсумку, призвели нас до концепції інформаційної війни.

Список використаних джерел:

1. Стиркіна Ю. (2022) - Modern military vocabulary in teaching english: linguistic and social aspects of mastering - Естетика і етика педагогічної дії. 2022. Вип. 25
2. Kim E. – Exploring the World of Military Vocabulary: How It Can Benefit English Learners - <https://promova.com/blog/military-vocabulary/>
3. Webster's Unabridged Dictionary - <https://unabridged.merriam-webster.com/>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗПІЗНАВАННЯ БРЕХНІ В КОМУНІКАЦІЇ

Ірина Ніколайчук

здобувачка вищої освіти,

СО «Магістр», ОПП «Прикладна лінгвістика»,

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

E-mail: nikolaichuk.i@donnu.edu.ua

Брехня як компонент комунікації, за допомогою якого люди впливають один на одного, незмінно задовольняє власні потреби у процесі взаємодії. Брехня також може розглядатися як засіб зміни індивідуальної поведінки.

Брехня – це особлива когнітивна діяльність, яка вимагає активізації мислення, уваги, пам'яті та уваги.

Це пов'язано з тим, що мовлення, як когнітивний процес, чітко відображає мислення. Отже, швидкість та ефективність когнітивних процесів у мовленні сприяють викриттю та приховуванню брехні.

Переважає більшість людей діє чесно, а брехня, з якою ми стикаємося щодня, є лише соціальною, покликаною захистити нас від правдивих відповідей на повсякденні небажані запитання.

Однак важливо правильно оцінити ступінь правдивості інформації, що передається в серйозних питаннях, чого вкрай важко досягти. З давніх-давен люди намагалися виявити обман, використовуючи різноманітні методи і прийоми. Однак правда полягає в тому, що виявити брехню дуже складно.

Основними формами брехні є підготовлена та непідготовлена брехня. На відміну від реальних ситуацій, у багатьох випадках отримувачі соціальних послуг, які брешуть, готуються до брехні заздалегідь, що дуже ускладнює виявлення ознак брехні. Комуніканти, які брешуть свідомо: їх можна розпізнати за тим, що вони не пам'ятають, що говорили раніше, або суперечать самі собі. Якщо ви помітили, що брехня виходить за рамки звичайного, перестаньте висловлювати крайнє розчарування. Прийміть інформацію, навіть якщо ви знаєте, що вони брешуть. Зазвичай це пов'язано з невпевненістю в собі та «глибинним» почуттям неповноцінності. Ви не можете змінити цю людину, тому робіть власні висновки. Якщо ви не впевнені, що людина вас обманює, запитайте про певні деталі або уточніть щось. Тоді людина зрозуміє, що сказане нею не відповідає дійсності, і почне свідомо брехати. У такому випадку звинуватити людину набагато легше [4].

Наразі в безконтактній детекції брехні для визначення, коли людина бреше, використовуються такі методи: спостереження за невербальною поведінкою (односигнальна система), аналіз мовлення (двосигнальна система). Це передбачає аналіз отриманої інформації за такими каналами: вербальний (семантичний рівень) – 7%, мовні засоби (голос, інтонація) – 38%, засоби поведінки (міміка, жести, поза, дистанція тощо) – 55%, канали невербальної інформації (підвербальні особливості мовлення, пантоміміка, вегетативні реакції, емоційна експресія, образи тощо) [2; 3].

Згідно з дослідженнями багатьох вчених, основними емоціями, які спостерігаються на обличчі людини, яка збрехала, є страх, провина і радість (посмішка після того, як брехун успішно обдувив інших) [6].

Техніки вербального обману включають: невідповідь (людина не відповідає на ваше запитання); питання-заперечення (ви не отримуєте прямого заперечення чогось у вашому запитанні, що стосується неправильної дії або результату); невдача або відмова відповісти (людина уникає відповіді на запитання або не хоче говорити на певні теми); повторення запитань (людина уникає відповіді на запитання або не хоче говорити на певні теми); висловлювання, але не відповідь (наприклад: *«Це хороше запитання»* – вони не хочуть говорити на певні теми); повторювання запитання (якщо людина перепитує); заяви, але не відповіді (наприклад: *«Це гарне запитання», «Гарне запитання», «Я радий, що ви запитали», «Я розумію, що ви відчуваєте»*); непослідовні свідчення (людям з поганою пам'яттю важко брехати); перехід в

атаку (брехуни можуть відчувати сильний тиск і кидатися в атаку, коли їх заганяють у кут); недоречні запитання (наприклад, відповідь запитанням на запитання); надто конкретні відповіді (наприклад, технічні або вузькоспеціалізовані відповіді, «засипання» детальною інформацією); недоречний рівень ввічливості; недоречний рівень занепокоєння; розчарування (обурення) процесами та процедурами; нерозуміння простих запитань; відсилання до тверджень (наприклад: «Я вже казав вам раніше:...»); апеляція до релігійних тверджень (наприклад: «Клянусь Богом», «Аллах мені свідок»); вибіркова пам'ять (наприклад: «Цю частину я пам'ятаю, а ту – ні»); фразоутворюючі твердження (наприклад: «Не зовсім...», «В основному...»), переконуючі твердження (маніпулятивні техніки) тощо [1].

Жести, які використовуються під час брехні: жест «закривання обличчя руками»; жест «закривання рота»: закривання рота долонями, пальцями або кулаками; жест «торкання носа»: легке потирання носа або швидке торкання носа; жест «потирання очей»; жест «смикання за комір»; жест «смикання за комір жести, що закривають, часте погладжування волосся, нервова поведінка (регулярне підвищення голосу, хихикання, часте куріння, постукування по столу), потирання долонь [5].

Отже, розпізнавання брехні в комунікації може бути складним завданням, оскільки немає універсального методу, який гарантує точний результат. Однак існують кілька методичних рекомендацій, які можуть допомогти у виявленні можливих ознак брехні:

- Вербальні ознаки: ускладнене формулювання; невідповідність історії; відсутність подробиць;
- Невербальні ознаки: контакт з очима; міміки і жести; тіло і позиція;
- Емоційні ознаки: перевантаження емоцій;
- Перевірка фактів;
- Інтуїтивний підхід: ваше особисте відчуття чи інтуїція також можуть бути корисними.

Варто зазначити, що перелічені ознаки брехні як вербальні, так і невербальні, є кластерами, що можуть вказувати на обман або нещирість людини. Вони діють у комплексі. Не можна робити висновок, що особа бреше, використовуючи тільки один із кластерів.

Список використаних джерел:

1. Гюстон Ф., Карнісеро С., Флорйд М., Теннант Д. Анатомія брехні. Харків: Віват, 2019. 208 с.
2. Екман П. Теорія брехні. Київ: Видавнича група КМ-БУКС, 2019. 320 с.
3. Екман П. Чому діти брешуть. Київ: Видавнича група КМ-БУКС, 2018. 264 с.
4. Наварро Дж. Словник мови тіла. Секрети невербальної комунікації. Харків: Віват, 2022. 192 с.
5. Профайлінг. Секрети професії: профайлер – живий «детектор брехні». *Супер Сім'я – Ким би ти не був – будь краще. Блог про саморозвиток.*

URL: <https://superfamily.in.ua/profajling-sekreti-profesii-profajler-zhivijdetektor-brexni/> (дата звернення: 04.09.2024).

6. Фулфер М. Мистецтво читання обличчя. Київ, 2012. 176 с.

LOST IN TRANSLATION: WHEN WORDS GET STUCK BETWEEN LANGUAGES IN MASS MEDIA

Liudmyla Okulova

Assistant Professor, Philology Department

Odesa National Maritime University

E-mail: leleira1234@gmail.com

In an increasingly globalized world, the seamless exchange of information is pivotal, yet language often serves as both a bridge and a barrier in mass media. The phenomenon of mistranslation in mass communication is neither trivial nor rare; it carries significant consequences. Words and phrases that become garbled in translation not only hinder understanding but can also foster misinterpretations and perpetuate stereotypes, thereby affecting public perception and international relations.

One primary issue with translation in mass media is the potential for cultural nuances to be lost. Languages are not simply vocabularies of equivalent terms. They are imbued with cultural contexts, idioms, and metaphoric meanings that don't always have direct analogs in other languages. For instance, colloquial expressions and humor are notoriously difficult to translate. A joke that might be funny and appropriate in one culture could be offensive or nonsensical in another. This exemplifies how media translations can mislead audiences when cultural sensitivity and localized understanding are absent.

Many social media platforms fail to translate warning labels and fact-checking information into languages other than English effectively. For instance, during the 2020 U.S. presidential election, misinformation was shared in Spanish, but the accompanying debunking labels were not translated, leaving Spanish-speaking users without critical context to judge the credibility of the content [2]. This lack of accessibility can result in non-English speakers being exposed to misleading information without adequate warnings.

Social media algorithms often prioritize content in English, which can lead to a disproportionate focus on misinformation that is prevalent in that language. While some platforms have begun to implement multilingual detection mechanisms, many still overlook less commonly spoken languages [1]. This creates an environment where misinformation can spread unchecked among linguistic minorities who may not have access to reliable translations or fact-checking resources.

Furthermore, the role of media outlets in perpetuating stereotypes through mistranslation cannot be ignored. When translators fail to accurately convey the subtleties of a message, the resultant content can sometimes reinforce negative stereotypes, either by overgeneralizing or misrepresenting the original intent. In the

global media landscape, this can lead to a skewed image of individuals or cultures and, consequently, breed misunderstanding between diverse groups.

Additionally, political discourse is dangerously susceptible to translation errors. Consider diplomatic communications, where words are not simply descriptive but also serve as tools of negotiation and power. Any distortion in translated content can lead to diplomatic tensions or conflicts. For example, if a political leader's statements are inaccurately reported, whether through omission or outright error, this could escalate conflicts or create rifts where none existed. The responsibility of the media, therefore, extends beyond mere delivering news; it necessitates a commitment to accuracy and contextual fidelity.

Technologically, while advancements such as machine translation have improved over the years, they are not infallible. Algorithms may efficiently handle straightforward, literal translations, but they often struggle with ambiguity and idiomatic expressions. This is a significant pitfall in reporting nuanced stories. Machines lack the intuitive cultural knowledge that human translators possess, and thus, over-reliance on technology can result in embarrassing and potentially damaging errors.

Investing in human translators with profound cultural and contextual knowledge is imperative. Media organizations need to prioritize this to enhance accuracy and credibility. Furthermore, translators must be encouraged to engage in continuous learning. Given that language is ever-evolving, staying current with linguistic and cultural changes is crucial to mitigate the impact of translation errors.

As the world becomes more interconnected, the accuracy of translated mass media content is not just a matter of linguistic precision but one of global importance. By addressing these linguistic challenges through dedicated efforts to understand cultural contexts, the media can enhance the quality of international communication, fostering a world informed by, rather than confused by, its diversity.

Research indicates that a significant portion of misinformation crosses linguistic boundaries. Approximately 33% of repeated claims are found in multiple languages, suggesting that misinformation can permeate language barriers [3]. However, this spread often occurs more readily within the same language group due to cultural and contextual familiarity, which complicates efforts to combat misinformation globally.

Language barriers can lead to cultural misinterpretations of information. For example, certain phrases or concepts may not translate well into other languages, leading to confusion or misrepresentation of facts [4]. During crises such as the COVID-19 pandemic, inadequate translation of health guidelines resulted in misunderstandings about preventive measures among non-English speakers, potentially endangering public health [4].

Many users trust information presented on social media without verifying its accuracy, particularly when it is in their native language. This trust can be exploited by misleading content that resonates with cultural narratives or fears [3]. The lack of translated content labels means that users may engage with harmful misinformation without realizing its falsehood.

Addressing language barriers is crucial for mitigating the spread of misinformation on social media. Ensuring that content labels and fact-checking

resources are accessible in multiple languages can empower users to make informed decisions about the information they consume. As social media continues to play a vital role in shaping public discourse, improving language accessibility will be essential for fostering a more informed and equitable online environment.

References:

1. Bradshaw S., McCain M. Lost in Translation: Language Gaps in Social Media Labels. 2022. URL: <https://www.lawfaremedia.org/article/lost-translation-language-gaps-social-media-labels>
2. Quelle, D., Cheng, C., Bovet, A., & Hale, S. A. (2023). Lost in translation – multilingual misinformation and its evolution. URL: <https://arxiv.org/abs/2310.18089>
3. Di Domenico G, Tuan A, Visentin M. Linguistic drivers of misinformation diffusion on social media during the COVID-19 pandemic. Ital. J. Mark. 2021;2021(4):351–69. doi: 10.1007/s43039-021-00026-9. Epub 2021 May 29. PMID: PMC8164397. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8164397/>
4. Horizon Research. URL: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/horizon-magazine/dangers-misinformation-and-neglecting-linguistic-minorities-during-pandemic>

ЗРОЩЕННЯ ЯК ВИД СИНТАКСИЧНОЇ НОМІНАЦІЇ В МОВЛЕННІ УКРАЇНЦІВ

Олена Олексенко

*кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови імені професора Л.А. Лисиченко,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
E-mail: oleksenkoolena@gmail.com*

Мовна картина світу українського сьогодення вирізняється бурхливими процесами, що віддзеркалюють концептуальну картину світу, яка виформовується під впливом соціальних, економічних, політичних чинників, а особливо її зміни спричинені подіями, пов'язаними з великомасштабною війною Росії проти України. Динаміка змін спостерігається на різних мовних рівнях, зокрема й на граматичному – на традиційно активному поповненні субстантивного ряду української мови. Поява нових іменників пов'язана передусім зі словотворчими й семантичними процесами, і цим явищам приділена увага в наукових і лексикографічних працях багатьох українських мовознавців – С.П. Гриценко, Є.А. Карпіловської, Л.П. Кислюк, Ж.В. Колоїз, А.М. Нелюби, В.П. Олексенка, М.І. Степаненка, О.А. Стишова, О.О. Тараненка та ін.

Нашу увагу привернули поширені на сьогодні в публіцистичному й художньому стилях субстантиви, утворені внаслідок зрощення синтаксичних конструкцій – як словосполучень, так і цілих речень. Якщо в діяхронії маємо повільне злиття компонентів словосполучення в одне слово (добраніч, добридень, спасибі тощо), про що не раз згадували дослідники, то нині такі утворення зринають зненацька для задоволення потреб суспільства в називанні якихось нових понять, а частіше для характеристики вже відомих осіб, предметів і явищ. Вони фразеологізуються і набувають поширення в письмовому мовленні (*янелох, тойщоневтік, дебахнуло*), в усному їх важко розрізнити з вихідними словосполученнями, хоча й можливо, усе залежить від рівня лексикалізації, наприклад, трапляється оказіональна форма множини за типом парадигми звичайного іменника чоловічого роду другої відміни: *іхтамнет – іхтамнети*. Крім того, до ослівлення словосполучень вдаються письменники, такі утворення слід вважати авторськими, вони «живуть» в одному творі, наприклад, назва вірша Ю.Іздрика «*купалапапороть*».

Серед мовознавців немає спільного погляду на природу таких утворень. Традиційно їх відносять до неморфологічних способів словотворення, а саме до лексико-синтаксичного, що має ще назву зрощення. Однак існує й інша досить переконлива, хоча й небеззастережна думка: «...явище зрощення не належить до словотвірної номінації, принаймні, до словотвірних процесів, бо між вихідним словосполученням і посталим номеном немає будь-яких мотиваційних зв'язків, наявна ідентична семантика, не використано словотворчі засоби. Воно має статус діяхронного» [4, с. 89]. Погоджуємося з тим, що такі слова завдячують своєю появою не словотвірним процесам, а синтаксичній номінації – називанню словосполученням, зрощенням, реченням і под. [3]. Але дозволимо собі припустити, що все-таки мотиваційні зв'язки там є, бо існує причина ослівлення синтаксичної конструкції – поява характеризувальної семантики часто з певними конотаціями, зазвичай, з негативною оцінністю. Наприклад: *Ні порошок, ні поки що зеленех з їхнім оточенням так і не вилізли самі й багатьох інших не відтягли від прірви саможерства і торгівлі національними інтересами* (ФВ: С. Гук, 11.04.2021) (Цитується за 6, с. 49). Особливо яскраву конотацію має ослівлене сполучення трьох речень, які сукупно негативно характеризують особу: *янелохаяневтікаянетряпка* (приклад взято із сайту Всеосвіта [1]). Є. Букет на сайті АрміяInform у словнику війни наводить такі слова і їхні тлумачення: *аналоговнет* – «щось вигадане в Росії», *затридні* – «нереалістичні плани», «нетудидіяльний» – «той, що виявляє непродуктивну активність» та ін. [2]. Як бачимо, в основі утворення синтаксичного номена можуть бути речення, де немає граматично основного іменника, який би дав семантичний імпульс для утворення цільнооформленого слова. Тому не можна стверджувати, що такі утворення мають ідентичну семантику з вихідною синтаксичною одиницею, до того ж змінюється категорійний статус нового слова – воно набуває субстантивних ознак назви особи (*зеленех, тинелох, тойщовтік*) чи неістоти (*аналоговнет, усещетривання*), а часом семантики збірності, як наприклад, авторські утворення в дописі на ФВ І. Крип'якевич-Демид *бабціцьоці* в

значенні «родичі» і *татамама* в значенні «батьки», у цьому випадку вихідним є сурядне словосполучення.

Підтримуємо думку А.М. Нелюби про те, що в таких номенах існує специфічний несловотворчий формант – наголосовий [4, с. 89], який природньо виникає в складних словах, де не може бути двох рівноцінних наголосів, один у процесі зрощення втрачається. Однак слід додати, що своєрідну функцію форманта тут виконує й сталий порядок компонентів, який тотожний порядку компонентів вихідної синтаксичної одиниці. Заслужують на увагу й морфемні перетворення в складі нової одиниці мови – флексії вихідних слів, що опинилися всередині новотвору, застигають, перетворюючись на суфікси (*аналоговнет*), а дієслівні закінчення в кінці виразу онімізуються, перетворюючись на іменникові (*тойщовтік, дебахнуло*), крім того нова парадигма позначена флексіями, яких не було у вихідному словосполученні (*іхтамнети, іхтамнетів* тощо). Такі цільнооформлені одиниці стають словотвірною базою для появи нових слів (*іхтамнетити, іхтамнетка, дебахнулько, абичогоневийшленко* тощо), деякі з них утворюють цілі словотвірні гнізда, наприклад: *Кримнаш – кримнашист, кримнашистка, кримнашистський, кримнашівець, кримнашка* [5; 6].

Появу й поширення таких синтаксичних номенів можна пояснити, на нашу думку, кількома причинами. По-перше, глобалізаційними впливами на українську мову, тенденціями інтегрування і міжмовними зв'язками. Зокрема йдеться про поширеність подібних ослівлених конструкцій в англійській мові, яка останнім часом активно запроваджується в Україні як мова міжнаціонального спілкування. По-друге, суто технічним оформленням посилань в інтернеті за допомогою хештегів (або тегів), що, як відомо, є ключовими фразами або словами, яким передуює символ #, перейшовши за яким, читач потрапляє на публікацію, що його зацікавила, наприклад, рекомендації фахівців під час карантину можна було знайти за посиланням *#залишайся вдома, #будьдома*. Що ж до авторських зрощень у поетичних текстах, то тут не останню роль відіграє намагання письменника вирватися зі звичного порядку мови, її усталених законів, деструктивністю засвідчити свою креативність, свою індивідуальність.

Не можна стверджувати, що такі зрощення – поширене й продуктивне явище в новітній українській мові, однак їхнє функціонування, особливо в публіцистичному стилі, засвідчує здатність українців з властивим їм гумором і гостротою оцінок реагувати на виклики сьогодення, характеризувати їх, збагачуючи українську мову новими формами аксіологічної виразності.

Список використаних джерел:

1. Букет Є. <https://armyinform.com.ua/>
2. Всеосвіта <https://vseosvita.ua/>
3. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка, словотвір. Морфонологія. Київ: Вища школа, 1999. 208 с.
4. Нелюба А. Явища економії в словотвірній номінації української мови. Харків: ХІФТ, 2007. 302 с.

5. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2015 – 2016). Словник. Харків: ХІФТ, 2017. 204 с.
6. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2017 – 2021). Словник. Харків: ХІФТ, 2022. 124 с.

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СКЛАДНИК ФЕНОМЕНА «МОВНА ОСОБИСТІТЬ»

Олександра Пальчикова

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології*

Криворізький державний педагогічний університет

E-mail: apalchikova@ukr.net

Нині перетин вікових, расових, мовних та інформаційних бар'єрів на ринку освітніх послуг активізує прагнення результативної співпраці українськомовної та іншомовної спільнот і посилює роль міжкультурної комунікації як важливого чинника гармонійного співіснування нетотожних лінгвістичних і культурних традицій представників різних етносів. Так, у Законі України «Про освіту» [4], «Про повну загальну середню освіту» [5], Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти [3], Державній національній програмі «Освіта: Україна ХХІ століття» [2], Загальноєвропейських рекомендаціях із мовної освіти [8] акцентовано на врахуванні національних і загальнолюдських цінностей задля успішного встановлення й підтримання контактів у європейському та світовому освітньому просторах, підвищення професійного і загальнокультурного рівня, формування особистості, здатної до прояву емпатії та протистояння стереотипам під час продуктивної співпраці у мультикультурному суспільстві. Відтак у контексті тісного співробітництва з іншомовними репрезентантами українців важливим є розгляд міжкультурної комунікації як складника особистості, зокрема мовної, що демонструє особливості світобачення, мислення, ставлення до оточення через використання певних лексичних і стилістичних засобів в усних і письмових повідомленнях.

Проблема визначення феномена «міжкультурна комунікація» сягає витоків філософської думки та розглядається в різних аспектах: взаємозв'язок культури і комунікації у міжкультурній філософії (Ф. Віммер, Р. Малл, Р. Форнет-Бетанкур); питання діалогу культур (М. Бубер, У. Макбрайт, О. Розеншток-Хюсі); особливості інтерпретації тексту в філософській герменевтиці (Х. Гадамер, Ф. Дальмайр, Дж. Мул, П. Рікер); символічний і знаковий характер міжкультурної комунікації (Е. Касирер, С. Лангер, Ю. Тен); проблеми міжособистісного взаєморозуміння комунікантів (І. М'язова, О. Шпенглер, К. Ясперс); розвиток міжкультурної комунікації в контексті формування новітніх цивілізаційних відносин (Н. Гусєва, Є. Савруцька, А. Тойнбі). Попри значну кількість праць, присвячених міжкультурній тематиці, термін

«міжкультурна комунікація» як компонент мовної особистості дещо обмежено розглянуто в філософському вимірі, що дає підстави стверджувати про актуальність тематики дослідження.

У міжкультурній філософії, де акцент зміщено з побудови єдиної для всіх «правильної» філософії до багатоманіття культур мислення, у межах міжкультурної комунікації визнано толерантне ставлення до мовного й культурного плюралізму і заперечено визнання власної позиції як єдино можливої. Так, Ф. Віммер зазначає, що «жодну філософську тезу не можна вважати достатньо обґрунтованою, якщо її було сформульовано людьми, що належать лише до однієї культурної традиції» [12, р. 47]. Науковець вважає, що кожне питання філософії потребує полілогічної взаємодії, відповідно, превалювання західноєвропейської культури в загальносвітовому філософському процесі має бути змінено на полілог усіх філософських культур.

Ще один представник міжкультурної філософії – Р. Форнет-Бетанкур вказує на те, що саме міжкультурний підхід уможливило подолання проявів європоцентризму в сучасному світі, а історію філософії треба вивчати з позиції культурного плюралізму. Для філософа міжкультурний діалог – заміна західноєвропейської глобалізації та засіб перебудови відносин між культурами. В уявленні науковця міжкультурна філософія здатна чути багатоманіття, «відкрити філософію інакшому знанню та, крім європейської моделі, почути ще й голоси та думки інших традицій задля того, щоб кардинально змінити філософію як науку» [9, р. 230]. Відтак у межах міжкультурної філософії міжкультурна комунікація сприяє уникненню упередженого ставлення до мовного плюралізму та подоланню домінування культурного монізму.

Прибічники філософії діалогу культур (М. Бубер, У. Макбрайт, О. Розеншток-Хюсі) акцентують на важливості встановлення контакту під час міжкультурної комунікації, спілкуванні з «Іншим», що передбачає відмову від привласнення чужої культури та абсолютизації своєї. Так, М. Бубер вважає, що поняття «Я» і «Ти» співвідносяться, оскільки через власне ставлення до «Ти» індивід усвідомлює себе як «Я» – особу, що відчуває свою самотність, несхожість. Філософ акцентує не на індивідуальностях, а на стосунках між ними: тобто під час комунікативного акту виникають відносини, натомість персональність, самопізнання роблять життя ілюзорним [7].

Отже, для філософа особистість не існує в собі; її самосвідомість формується через ставлення до «Ти». Своєю чергою, подолання ксенофобії, нетерпимості розглядають не як вимогу істинної комунікації, а як стратегію і тактику діалогу з Іншим. Відповідно, прояв мовної особистості під час міжкультурної комунікації відбувається в межах зустрічі з Іншим. При цьому людина спочатку чинить опір його несхожості, чужорідності, однак завдання полягає не в підпорядкуванні іншомовного репрезентанта своїй культурі, а у визнанні суб'єкта в його інакшості.

Одним із ключових підґрунть дослідження міжкультурної комунікації вважають філософську герменевтику, де на проблему міжкультурного діалогу в контексті європейської інтеграції звернено увагу в наукових працях Х. Гадамера. З погляду філософа Європі притаманне прагнення різних

представників зрозуміти наміри одне одного. Відповідно, одним із найсуттєвіших завдань для індивідів і соціальних груп є навчитися жити в мирі і згоді з іншими, при цьому в царині міжкультурних відносин необхідно досягнути міжнародної солідарності, що не повинна перетворюватися на глобальне одноманіття, проте має бути «єдністю в багатоманітті» [10].

На зв'язок прояву мовної особистості в процесі міжкультурної комунікації та особливостями перекладу створених нею текстів акцентовано в доробках П. Рікера. Так, у розумінні філософа перекладацька діяльність – не просто виклад інформації іншою мовою, а засіб духовного обміну, тому перекладач має «вжитися в чужу мову», бути «лінгвістично сприйнятливим». Оскільки під час перекладу відбувається міжмовна та міжкультурна трансформація вербального повідомлення, поряд із мовними відмінностями виникають труднощі пов'язані з нетотожністю світоглядів, неоднаковістю способів презентування дійсності суб'єктами різних культур. Науковець зазначає: «<...> завдання перекладача полягає не в тому, аби просуватися від слова до фрази, до тексту, до культурного ансамблю, а навпаки, в тому, щоб перейнявшись широким спектром інтерпретацій духу конкретної культури, йти від тексту до фрази і до слова» [11, с. 56]. З огляду на це, саме під час перекладацької діяльності спостерігаємо прояв мовної особистості в тексті, що передбачає відображення особливостей історичної епохи в яку проживає суб'єкт, його світоглядної позиції, національної культури та соціального статусу.

Ч. Тейлор наголошує на значенні соціальної зумовленості особистості у процесі побудови міжкультурних відносин та вказує на формоутворювальну роль культури під час самоідентифікації особистості. При цьому враховують право індивіда бути визнаним не загалом, а в якості представника релігійної, соціальної, етнічної груп; тобто під час міжкультурної комунікації суб'єкт має право на відмінності. За умови здійснення цього права державою, можливо перейти від «політики розбіжностей» до «політики визнання» культур, що враховує позитивне оцінювання носіїв чужої культури [6].

Своєю чергою, І. М'язова під міжкультурною комунікацією розуміє соціальний феномен, що передбачає конструктивну чи деструктивну взаємодію між репрезентантами національних та етнічних культур або між субкультурами у межах чітко визначеної просторово-часової безперервності [1]. Відповідно, міжкультурна комунікація є соціальним явищем, що вказує на рівень продуктивності людської взаємодії залежно від своєчасного виявлення та подолання культурних розбіжностей.

Отже, міжкультурна комунікація як складник феномена «мовна особистість» сприяє популяризації мовного й культурного плюралізму; відображенню ціннісних орієнтацій, світобачення в створених суб'єктом текстах; специфічному інтерпретуванню явищ, притаманних тому чи тому народу; формуванню неупередженого ставлення до культурних розбіжностей.

Список використаних джерел:

1. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Київ, 2008. 18 с.
2. Про державну національну програму «Освіта» (Україна XXI століття) : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.05.1996 р. № 896. *Кабінет Міністрів України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text> (дата звернення: 10.11.2024)
3. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392. *Кабінет Міністрів України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text> (дата звернення: 10.11.2024)
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10.11.2024)
5. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. No 31. Ст. 226. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 10.11.2024)
6. Тейлор Ч. Етика автентичності / перекл. з англ. та заг. ред. А. Васильченко. Київ : Дух і літера, 2002. 128 с. URL : https://issuu.com/duh-i-litera/docs/taylor_etyka_extract (дата звернення: 10.11.2024)
7. Buber M. Das gesprochene Wort der Liebe. Traugott Bautz, 2020. 139 S.
8. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching. Assessment. Companion volume. Strasbourg : *Council of Europe Publishing*. 2020. 274 p. URL : <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4> (дата звернення: 10.11.2024)
9. Fernet-Betancour R. An alternative to globalization: theses for the development of an intercultural philosophy. *Latin American Perspectives on Globalization: Ethics, Politics, and Alternative Visions*. Lanham, Oxford, NY, 2002. P. 230–236.
10. Gadamer, H. G. Das Erbe Europas: Beitrage. Frankfurt, 1989. S. 28–31.
11. Ricœur P. Sur la traduction. Paris : Bayard, 2004. 70 p.
12. Wimmer F. M. Is Intercultural Philosophy a New Branch or a New Orientation in Philosophy? : *Essays on Intercultural Philosophy*. Chennai : Satya Nilayam Publications, 2002. Vol. 7. P. 7–34.

BRINGING ENGLISH TO LIFE: THE IMPACT OF FILMS CLIPS ON LANGUAGE LEARNING

*Ольга Радзієвська,
кандидат педагогічних наук
доцент кафедри іноземних мов,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
E-mail: o_radziyevskaya@ukr.nt*

Multimedia technologies have revolutionized the way philological disciplines are taught in higher education, offering dynamic and interactive ways to engage students. By incorporating a variety of media formats, such as audio, video, animations, and interactive platforms, educators can enhance the learning experience and better accommodate diverse learning styles. This article explores the use of film clips in language learning.

Let me point out the advantages of using film clips for learning language. Firstly, they provide students with exposure to authentic language use, including colloquialisms, accents, and cultural references. Secondly, watching films improves students' listening comprehension by exposing them to different speech patterns, intonations, and rhythms of native speakers, which can significantly aid in pronunciation and listening skills. And last but not least, the visual and narrative elements of film capture students' attention, making learning more enjoyable and motivating. Engaging students through familiar media can increase participation and interest in language study. Film clips can be used to integrate multiple language skills—listening, speaking, reading, and writing—through various activities such as summarizing scenes, analyzing dialogues, and writing reflections.

I'd like to share my experiences of teaching English using «Friends TV Series English (ESL) Lessons for Intermediate Students». This is a series of 15 lessons. Each lesson is based on a short 3-5 minute video compilation of scenes from episode(s) of *Friends*, season 1. The videos are accompanied with listening comprehension quizzes, spelling and vocabulary exercises, and role-play dialogues. The videos prompt conversation about American culture and lifestyle, idiomatic expressions, and model relaxed speech and reduced forms. To get acquainted with the materials you need to click on the link to the "Friends - Independent Study" webpages: <https://www.friends.eslvideo.com>.

Each lesson begins with a short compilation of scenes from *Friends*. These clips are designed to be engaging and manageable, focusing on specific situations, dialogues, or themes relevant to the episode. This keeps students engaged without overwhelming them with too much content at once, allowing them to focus on key linguistic features or cultural aspects.

After watching the clips, students complete quizzes designed to assess their understanding of the dialogue, storyline, and character interactions. These quizzes help students focus on listening for specific details and improving their overall comprehension of natural, fast-paced English.

Lessons also include exercises that highlight key vocabulary from the clips, allowing students to practice both spelling and understanding the meaning and context of new words or idiomatic expressions. This reinforces vocabulary retention and encourages students to integrate these new words into their own speech or writing.

Students take on the roles of characters in the clips and act out scenes, either individually or in pairs/groups. This encourages them to practice pronunciation, intonation, and natural speech patterns. Role-playing allows students to internalize phrases, practice fluency, and build confidence in spoken English.

Each lesson prompts discussions about American culture and lifestyle as seen in *Friends*. Teachers can guide students in reflecting on the cultural nuances, humor, and social interactions depicted in the episode. This helps students understand cultural context, which is critical for language learners in mastering both language and the subtleties of communication.

Integrating **grammar elements** into lessons using *Friends* is both effective and engaging because the show naturally showcases real-life language use, allowing grammar to be learned in context. By incorporating grammar naturally into the lesson, students will grasp how it functions in real communication rather than learning it in isolation. This method makes grammar more engaging, relevant, and easier to remember.

After the work with material, it's time for feedback. **Feedback** is a crucial component of the learning process, especially in language acquisition. It plays several vital roles in helping students improve their skills and become more confident and capable English speakers. Feedback engages students in **active reflection** about their language use. Rather than passively accepting information, they start to think critically about how to improve and apply new skills. It encourages them to take ownership of their learning journey.

Overall, film clips are a versatile tool that can transform English lessons into more **vivid, interactive, and culturally enriching** experiences, making language learning both effective and fun.

Список використаних джерел:

1. Brown H. D. Principles of language learning and teaching (4th edition). NY. 2000. 352 p. P. 287.
2. Richards J.C. (2008). Teaching Listening and Speaking. From Theory to Practice. Cambridge University Press. 44 p.
3. Pritchard A. Ways of Learning: Learning Theories and Learning Styles in the Classroom (2nd ed.). London, 2009. 136 p.

ГРАМАТИЧНЕ ВАРІЮВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Алла Романченко

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови
та мовної підготовки іноземців,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
E-mail: apromanchenko@ukr.net;*

Людмила Стрій

*кандидат філологічних наук, доцент
кафедри прикладної лінгвістики,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
E-mail: strijludmila@gmail.com*

Однією з ознак фразеологічних одиниць є їхня *відносна* стійкість, яка й уможливорює появу численних фразеологічних варіантів, що в науковій літературі опрацьовані доволі фрагментарно, зокрема потребує ретельного опрацювання розмежування їхніх типів, а також розрізнення варіантних і синонімічних фразеологізмів. Варіантність стійких сполук як мовну проблему опрацьовували Г. Артеменко, Л. Вишнеvsька, А. Денисова, Н. Кочукова та В. Молькова, В. Маркітантова, А. Матвієнко, А. Романченко, В. Ужченко й Д. Ужченко та інші. Проблема варіантності у сфері фразеології – дискусійне питання з огляду на складність і різні погляди вчених стосовно відокремлення фразеологічних варіантів та фразеологічних синонімів [2, с. 14].

Як зауважує Г. Артеменко, розмежовуючи лексичні й граматичні варіанти фразеологізмів, урахуваючи ступінь відкритості синонімічного ряду структури, а також семантичну специфіку варіанта, можна заналізувати функціонування варіантів фразеологічних одиниць як феномену з огляду на структуру та асоціативні семантико-стилістичні зміни. Вона зауважує, що вибір варіанта зумовлено особливостями психіки людини, зокрема її здатністю до ототожнення чи асоціативної кореляції реалій, умінням абстрагуватися, здатністю до метафоризації, аналізу й синтезу. Крім цього, варіювання спричинено також етнографічним оточенням, ментальними характеристиками [1, с. 44-45].

Метою пропонованої розвідки є характеристика граматичних варіантів українських фразеологізмів. Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі основні **завдання**: виявити фразеологізми, у яких зафіксовано граматичну заміну компонентів; здійснити поділ на різновиди та заналізувати граматичні варіанти.

Об'єктом дослідження є узуальні фразеологізми, а **предметом** – різновиди граматичних варіантів фразеологічних одиниць. **Джерельною базою** дослідження послуговували «Фразеологічний словник української мови» В. Д. та

Д. В. Ужченків [3] та «Фразеологічний словник української мови» Г. М. Удовиченка [4].

Відомо, що граматичний варіант фразеологічної одиниці виникає внаслідок взаємодії компонентів, які відрізняються словотвірними й словозмінними афіксами, відмінковим керуванням і зміною порядку слів у фразеологізмі. Саме тому граматичними вважаємо варіанти фразеологізмів, котрі тотожні за семантикою та лексичним складом, проте мають відмінності у граматичній структурі.

Більшість дослідників стверджує, що варіюватися може будь-який компонент фразеологічних одиниць, а фразеологічні варіанти трактує як співіснуючі в мовній системі, утверджені традицією різновиди стійких сполук, що мають таке саме значення, але різняться лексемами, елементами граматичної будови або тим і тим. Залежно від компонента, який зазнає зміни, вирізняють лексичні, граматичні та лексико-граматичні фразеологічні варіанти. У граматичних варіантах взаємозамінюються словотвірні афікси в різних частинах мови: іменниках, прикметниках, дієсловах, прийменниках, а варіювання флексій спостерігаються в іменних частинах мови.

Формальна варіативність фразеологічних компонентів підпорядкована закономірностям словотворення, словозміни, синтаксису. Серед формальних варіантів фразеологічних одиниць зазвичай розрізняють словотвірні та морфологічні, що, у свою чергу, поділяють на різновиди, узалежнені від типу зміни компонентів, а також синтаксичні варіанти. Останні потребують окремого дослідження, тому їх не залучено в пропонованому дослідженні.

До словотвірних варіантів зараховуємо такі: 1) у яких варіюються суфіксальні морфеми в одному зі складників, 2) у яких варіюються префіксальні морфеми в одному зі складників; 3) у яких варіюються форми однини та множини іменників. До першого різновиду уналежнюємо граматичні варіанти на кшталт *авгійові стайні* – *авгієві стайні*; *байди бити* – *байдики бити*; *близький світ* – *близенький світ*; *брати камінь за пазуху* – *брати камінець за пазуху*; *висіти на волосині* – *висіти на волоску*; *в каламутній воді ловити рибу* – *в каламутній водиці ловити рибу*; *встромляти палки* – *встромляти палиці*; *душа в п'ятах* – *душа в п'ятках*; *гладити по голові* – *гладити по голівці*; *горло перегризти* – *горлянку перегризти*; *губи надуті* – *губки надуті* – *губенята надуті*; *за горло взяти* – *за горлянку взяти*; *звити гніздо* – *звити гніздечко*; *камінь кинути у город* – *камінчик кинути у город*; *комом ставати у горлі* – *комом ставати у горлянці*; *крокодилячі сльози* – *крокодилові сльози*; *на волосині висіти* – *на волосинці висіти*; *перемивати кістки* – *перемивати кісточки*; *підставити ногу* – *підставити ніжку*; *підставити стільця* – *підставити стільчика*; *сухим вийти з води* – *сухеньким вийти з води*; *фальшива нота* – *фальшива нотка*; *як рак на мілі* – *як рак на міліні*; *яким вітром занесло* – *яким вітерцем занесло*.

Серед словотвірних варіантів зафіксовано здрібніло-пестливі форми іменників та прикметників із суфіксальними морфемами *-к-*, *-ик-*, *-чик-*, *-ц-*, *-ець-*, *-иц-*, *-ечк-*, *-очк-*, *-енят-*, *-еньк-*, згрубілі форми із суфіксальною морфемою *-(ян)к-*, присвійні прикметники, утворені від іменників чоловічого

роду (-ов-, -яч-), абстрактні іменники (-ин-). У межах цього різновиду функціують переважно позитивно марковані слова-субститути, що замінюють нейтральну лексему: *вода – водиця, п'яти – п'ятки, кістка – кісточка, вітер – вітерець, нота – нотка, близький – близенький* тощо.

Другий різновид охоплює невелику частину фразеологізмів, у яких наявне варіювання префіксальних морфем, зокрема наявні варіанти з різносуфіксальними словами (*блекоти **наїстися** – блекоти **об'їстися**; **закивати** п'ятами – **накивати** п'ятами; **роги зламати** – **роги обламати**) та безсуфіксальними й суфіксальними лексемами (*бровою **не моргнути** – бровою **не зморгнути**; **задля** **красного** слівця – **для** **красного** слівця; **піймати** на гарячому – **спіймати** на гарячому; п'ятами **кивати** - п'ятами **накивати**). Взаємозамінними є префікси *на-* та *об-*, *за-* і *на-*, *з-* та *об-*. Безсуфіксальні слова заступаються префіксальними лексемами, як правило, на позначення завершеності дії.**

Третій різновид словотвірних варіантів формують фразеологізми, що демонструють варіювання форм однини та множини. Іменники, ужиті у формі однини та взаємозамінювані формами множини, переважно номінують соматизми: *аж за **живіт** братися – аж за **животи** братися; **вправляти мозок** – **вправляти мізки**; **губу надути** – **губи надути**; **взяти на зубок** – **взяти на зуби**; **не спускати ока** – **не спускати очей**; **пасти оком** – **пасти очима**; **під рукою** – **під руками**; **сіль в око** – **сіль в очах**. Інші категорії іменників функціують зрідка, напр.: *білою **ниткою** шитий* – *білими **нитками** шитий*; *викидати **коника*** – *викидати **коники***; *на **глуз** піднімати* – *на **глузи** піднімати*. Також варіюються займенникові форми, зокрема особові та присвійні займенники: *за кого **мене** приймаєш* – *за кого **нас** приймаєш*; *куди **ваше** діло* – *куди **твоє** діло*; *матері **їх** ковінька* – *матері **твоїй** ковінька*. Зауважимо, що зміна числової парадигми не призводить до зміни відмінкової форми слова.*

Другий тип граматичних варіантів фразеологічних одиниць – морфологічні варіанти. Морфологічні варіанти – це дві або більше форм фразеологізмів, які допускають морфологічні зміни в одному чи більше компонентах і зберігають при цьому семантичну й образну тотожність стійкої сполуки.

У межах зазначеного типу функціують фразеологічні варіанти, що стосуються: 1) взаємозамінювання відмінкових форм іменників; 2) варіювання флексій слів. Варіювання відмінків можна продемонструвати такими граматичними варіантами, у межах яких наявні як зміни в прийменникових сполуках (*аж мороз **поза шкурою** пішов* – *аж мороз **поза шкуру** пішов*; *десята вода **на кисіль*** – *десята вода **на киселі***; *держати **язик** за зубами* – *держати **язика** за зубами*; *забити собі **в голову*** – *забити собі **в голову***; *світ **за очі*** – *світ **за очима***), так і зміни в безприйменниковому керуванні (*випити **гірку чаю*** – *випити **гіркої чаши***; *випіишки **їсти*** – *випіишків **їсти***; *дати **раду*** – *дати **ради***; *дерти **ніс*** – *дерти **носа***; *раки **пекти*** – *раків **пекти***; *розбити **глек*** – *розбити **глека***). Найчастіше спостерігається взаємозамінність знахідного та родового відмінків (*чаю* – *чаши*, *раду* – *ради*, *язик* – *язика*, *ніс* – *носа*), рідше – орудного та знахідного (*поза шкурою* – *поза шкуру*; *за очі* – *за очима*), знахідного та місцевого (*в голову* – *в голову*; *на кисіль* – *на киселі*).

Варіювання закінчень у межах одного відмінка репрезентують фразеологізми *Богу душу віддати – Богові душу віддати; зі світа звести – зі світу звести; на вуси намотати – на вуса намотати; на край світа – на край світу; поки й світа сонця – поки й світу сонця*. Частіше варіюються відмінкові закінчення в родовому, рідше – у давальному відмінку. Зазначимо, що такі морфологічні варіанти засвідчено серед іменників II відміни чоловічого роду твердої групи однини (*глек – глека, світа – світу*) та множини (*вуси – вуса*). Також можуть взаємозамінюватися закінчення в стягнених і нестягнених формах прикметників жіночого роду в однині: *Божя іскра – Божая іскра*.

Граматичні варіанти – одна з форм реалізації узуальних фразеологічних одиниць, що являють собою стійкі сполуки зі значенням, котрі не виходять за межі усталених та зберігають однакову образність [2, с. 17]. Варіаційна амплітуда таких форм забезпечується здатністю суфіксальних та префіксальних морфем, а також здатністю виразників граматичних категорій взаємозамінюватися. Феномен фразеологічних варіантів, зокрема й граматичних, полягає в наявності в мовній системі двох і більше стійких сполук, але в мовленнєвій практиці реалізується одна з них, яку обрав комунікант.

Список використаних джерел:

1. Артеменко Г. Особливості фіксації логічного пізнання фразеологічними варіантами. *Лексикографічний бюлетень*. Київ : Інститут української мови НАН України, 2011. Вип. 20. С. 39-45.
2. Романченко А. П. Лексичні фразеоваріанти як складники узуальної фразеології. *Записки з українського мовознавства*. Одеса : Полипринт, 2020. Вип. 27. С. 13-20.
3. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови. Київ : Вища шк., 1984. Т. 1. 304 с.; Т. 2. 384.
4. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ : Освіта, 1998. 224 с.

АНТРОПОМЕТАФОРА ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ЗАПОЗИЧЕННЯМ У ВИРОБНИЧІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ І ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Світлана Сабліна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови,

Запорізький національний університет

E-mail: sablina_sv@meta.ua

Вступ. У вітчизняному термінознавстві питання розвитку й формування галузевих термінологічних підсистем займають важливе місце, адже кожна з них формує й визначає сукупну термінологічну систему української мови. Тому важливо встановити не тільки сучасні тенденції розвитку галузевих

терміносистем, але й проаналізувати давніші етапи їх формування, де зафіксовано важливі напрацювання українських термінологів, наприклад, пуристична тенденція в терміносистемах I половини ХХ століття. Останнє пов'язане з питанням засадничого напрямку розвитку сучасної термінології з огляду на використання українськомовних ресурсів, а, отже, й наявного словотвірного потенціалу української мови. Та й загалом вивчення особливостей словотвору спеціальної мови науки й техніки різних періодів являє безперечний інтерес, оскільки релевантне розуміння закономірностей давнього термінологічного словотворення дозволить розв'язати непрості проблеми сучасної практичної термінології.

У цьому плані виробнича термінологія I половини ХХ століття (до 30-х років) є однією з тих фахових термінологій, яка формувалася, засвоюючи все те, що на час її становлення виробила світова цивілізація, з одного боку, а з іншого – іще мала можливості вільно позбуватися чужомовних впливів, зокрема з російської, польської, німецької мов.

Метою розвідки є аналіз моделі терміновтворення на основі метафоризації (антропоморфної) у виробничій термінології початку ХХ століття.

Матеріалом дослідження слугували ті українські словники виробничої термінології поч. ХХ століття, у яких урівноважено різні підходи до унауковлення виробничо-технічної термінології: І.М. Шелудько «Практичний словник виробничої термінології» (1931); «Словник будівельної термінології (проект)» (1930) професора С. Булди; Шелудько І. «Словник технічної термінології: електротехніка (проект)» (1928).

У дифініціюванні антропометафори як лексико-семантичного способу словотворення покладаємося на положення, що «Антропометафора – кінцевий продукт «антропометафоризації («оживлення» предметів, понять і явищ, семема яких збагачується семою «людинототожність»)» [Єщенко, 2010, с.227].

Виклад основного матеріалу. Модель творення виробничої термінології на основі антропоморфної метафоризації, а не калькування чи запозичення термінів, мало на меті надати термінам семантичної прозорості, а тому й пояснювальної сили. Виявлений матеріал дозволив встановити кілька груп термінів-атропометафор на основі аналогій з життєдіяльністю людини.

1. Антропометафори співвіднесені з діями людини: *Валяние (глины) – виробляння, вироблення. Валять (глину) – виробляти, виробити качати, викачувати* [1, с. 10]; *Выбирать, выбрать (грунт) – буртувати; избрать паз, пазить – Гарувати* [1, с. 18]; *Бігун – веревка, столб веревальный* [1, с. 188]; *Гулянка – зазор, промежуток, прозор* [1, с.202]; *Бігання* [4, с. 5]; *Бігун* [4, с. 5]; *Говірник* [4, с.18].
2. Антропометафори співвіднесені з фізичними чи психічно-інтелектуальними якостями людини: *Балка провисшая, прогнувшаяся – трям(ка) укляклий, провислий* [1, с. 4]; *Беручкий – вязкий* [1, с. 188]; *Бокастый – выпуклый, с выпуклыми боками* [1, с. 189]; *Глухий – неподвижный, неизменяемый, нестворный* [1, с. 201]; *Дикар – дикарь, камень дикий* [1, с.204]; *Товстий – толстый. Товстуля – нарост* [1, с.264]; *Волосина* [4, с. 3]; *Груповий* [4, с. 18].

3. Атропометафори-соматизми максимально представлені в усіх обстежених терміносистемах. Здається, більшість назв органів людини стали основою метафоризації, особливо в будівельній термінології: Зуб – 1) (общее название – врубки, зубчатки) – *зуб(ба)*; 2) (бороны) – *зубок(бка)* [3, с. 31]; Акаренок, окоренок, попубочье- *полубочок(-чка)* [1, с. 1]; Жилка – волокно, фибра. [1, с.207]; Жменя – отлив, отлет [1, с.207]; Начілковий - фронтонний. Начілок, начільник – фронтон [1, с.227]; Кістяк – скелет, остов [1, с.217]; Суставно-рухомий – шарнирно-подвижной [1, с.262]; я. шарнирная - л. *суставний* [1, с.2]; Рукав (насоса) - *кишка* [1, с. 148]; Кулак – 1) (общее название – деталь) – *кулак(ка)*; 2) *палець(ляця)*; 3) (зубчатого колеса) – *зуб(ба)* [3, с. 44]; Гла(о)вень – вершник, косяк верхний, пожилина, притолока, колода верхняя, *голова*, подушка копровая, *лобан*, перекладаина, перемышка дверная [1, с. 200]; Мачта А-образная – щогла *рознога* [1, с. 72]; *Челюсті* – оче(о)лок, хайло, жерло, отверстие топливное, устье печное. [1, с.270]; накладкаклинная, клиновидная – *нащока* [1, с. 78]; Вус – ус. [1, с. 200]; *Головка* – шляпка, головка, капитель, оглавие [1, с. 200]; *Горло* - горловина [1, с. 200]; *Тіло* – тело; стул; барабан. Тім'я – скуфия [1, с. 262]; Нервюра – 1) (авио, крыла) – *ребро*; [3, с. 58]; Остов – 1) (общее название) – *кістяк(ка)* [3, с. 64]; Фасад (здания) – *чолó, фасад(ду)* [3, с. 112]. *Нащока* – накладка клиновидная [1, с.228]; *Підніжся* – подножие, основание, основа, пьедестал. *Підніжок* – перекладаина. *Піднога* – подстрел[к]а [1, с.240]; *Спина* – хребет, конек, князек, мыс [1, с.260]; *Сустав* – шарнир, сустав, сочленение, опора висаячая [1, с.262]; *Вушко почіпне* [4, с. 16]; *Волосина* [4, с.14]; *Горбик* [4, с.19]; *Горловина* [4, с.20]; *Коліно* [4, с.31].
4. Метафоризації назв соціального фрагмента поняттєвої сфери 'людина': Висяга – *баба* [3, с. 9]; Бабка (стропильная) - *бабка*; хлопець(-пця) [1, с. 3].

У науковлення технічної термінології в 20-30 роках минулого століття мало кілька дієвих моделей реалізації, із яких вимогам мовної економії, семантичної прозорості, а тому зрозумілості й доступності відповідав лексико-семантичний спосіб словотворення, а підставою метафоричного перенесення слугувала антропометафора.

Висновки. У межах термінотворення виробничої сфери I половини ХХ століття (до 30-х років) вдавалися до зручної моделі антропометафоризації тоді, коли була нагода створити виробничий термін на основі аналогії чи подібності з діями, виглядом чи соціоспецифікою людини й так забезпечити семантичну прозорість, а тому й зрозумілість виробничо-технічного терміна.

Список використаних джерел:

1. Булда С. Словник будівельної термінології (проект). Державне видавництво України. Харків-Київ. 1930. 288 с.
2. Єщенко, Т.А., 2010. Семантико-стилістичні типи метафор: теоретичний аспект.. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*, 28, С. 224–240.
3. Шелудько І.М. Практичний словник виробничої термінології. Державне видавництво «Радянська школа» Харків, 1931.128 с.

4. Шелудько І. Словник технічної термінології: електротехніка (проект). Державне видавництво України. 1928. 248 с.

КОМПЛЕКСНА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ В АНГЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДНИХ СЛОВНИКАХ

Юрій Силованюк

аспірант кафедри германської філології

Київський національний лінгвістичний університет

E-mail: sylovanyuk@gmail.com

Перекладні словники відіграють важливу роль у міжмовній комунікації, особливо у сфері економічної термінології. Економічні терміни відрізняються лексичною складністю, багатозначністю та культурними особливостями, що змінюються залежно від контексту. Тому їхнє дослідження вимагає як загальнонаукового, так і спеціального лінгвістичного підходу.

Науковий аналіз методів перекладу економічних термінів важливий для забезпечення точності та адекватності перекладу, що зберігає зміст і досягає комунікативних цілей.

Метою дослідження є аналіз лінгвістичних методів для вивчення економічних термінів у перекладних словниках, огляд сучасних підходів і розробка комплексної методики стратифікації термінів за мікро- та макросферами економіки.

Багато відомих зарубіжних та вітчизняних вчених займалися дослідженнями методів лінгвістики, зокрема: Р. Бріонес, Л. Згуста, А. Корольова, М. Кочерган, І. Бодуен де Куртене, В. Перебийніс, О. Петрина, О. Селіванова, А. Шлейхер та інші. Однак існуючі загальні та спеціальні лінгвістичні методи застосовані до дослідження перекладних словників не завжди враховують ієрархічну структуру економічних термінів. У зв'язку з цим, ми пропонуємо комплексну методику дослідження економічних термінів у перекладних словниках, що включає критерії стратифікації за мікро- та макросферами. Це сприятиме глибшому розумінню їхньої ролі в економічній терміносистемі та міжмовній комунікації.

Словник української мови визначає «метод» (грецьке «μέθοδος» – «шлях дослідження») як систему правил і прийомів для вивчення явищ природи, суспільства та мислення, що забезпечують досягнення певних результатів. Методологія, утворена від «метод» і грецького «λόγος» (вчення), означає: 1) вчення про науковий метод пізнання; 2) сукупність прийомів, що застосовуються в різних науках відповідно до специфіки об'єкта дослідження [6].

Кожен метод передбачає певну систему логічних дій і прийомів збору, обробки та узагальнення фактів, що формує методику дослідження. Індукція полягає в узагальненні висновків на основі окремих явищ, а дедукція – у

виведенні конкретних висновків з загальних положень. Обидва підходи активно використовуються в мовознавстві: індукція для узагальнення мовних явищ, дедукція – для вивчення механізмів сприйняття і породження мовлення [2, 5].

Аналіз і синтез є загальнонауковими методами, що взаємодоповнюють одне одного. Аналіз полягає у поділі цілого на частини для їх вивчення, тоді як синтез об'єднує ці частини для цілісного розуміння явищ. У мовознавстві прикладом є компонентний аналіз, коли значення слова розкладається на семи, а потім відновлюється початкове значення [7].

Описовий метод – один із найстаріших у мовознавстві. Він систематизує мовні одиниці та аналізує їх функції на конкретному етапі розвитку мови (синхронія). Метод включає етапи виокремлення мовних одиниць, їх сегментацію та класифікацію. Інтерпретація може бути зовнішньою (пов'язаною з позамовними реаліями) або внутрішньою [2].

Порівняльно-історичний метод має на меті встановлення спорідненості мов, дослідження процесу розпаду прамови та закономірностей розвитку споріднених мов [1]. Спочатку його використовували для реконструкції незадокументованих мовних фактів, але пізніше він почав вивчати й закономірності мовного розвитку [8].

Метод порівняння вперше застосували Клод Лансло і Антуан Арно, які, аналізуючи грецьку, латинську та французьку мови, виявили їх спорідненість (Кочерган, 2006). Важливо порівнювати не тільки слова, але й морфеми, оскільки запозичення можуть маскувати справжню спорідненість.

Зіставний метод, або контрастивний аналіз, порівнює мови для виявлення відмінностей, зокрема на фонологічному, граматичному, семантичному та лексичному рівнях [2]. Він ефективний для дослідження близькоспоріднених мов, фокусуючись на контрастах.

Структурний метод реалізується через дистрибутивний, метод безпосередніх складників, трансформаційний і компонентний аналіз [8]. Дистрибутивний аналіз, розроблений Л. Блумфільдом і вдосконалений З. Харрісом, вивчає оточення мовних одиниць, зокрема в економічній термінології [7]. Наприклад, термін "глобалізація" часто вживається в контексті "глобалізація економіки".

Беззаперечною є важливість використання лінгвістичної та стилістичної статистики, де перша досліджує вибір термінів, а друга – їх частоту (Білодід, 1964).

Частотні словники, які упорядковують терміни за частотою, мають велике практичне значення, оскільки 1100 найчастотніших слів покривають до 80% тексту [2]. Закон Ципфа ілюструє взаємозв'язок між кількістю значень слова та його частотою [10]. Метод Майкла Халлідея об'єднує системно-функційний і лінгвосинергетичний підходи для аналізу терміносистеми економічної термінології [9].

Для комплексної методики дослідження лексикографічної стратифікації економічних термінів необхідно ретельно розглянути всі етапи дослідження.

На початковому етапі, при визначенні термінологічної бази, використовуються методи узагальнення та опису для відбору економічних

термінів з перекладних словників. Наступний етап – класифікація термінів за допомогою індукції, дедукції, аналізу та синтезу, що дозволяє виявити закономірності і групувати терміни за спільними характеристиками для стратифікації на мікро- та макроекономічні категорії.

На етапі порівняльного аналізу перекладних відповідників використовуються зіставний і порівняльно-історичний методи. Зіставний метод дозволяє виявити зміни в значеннях термінів, наприклад, термін «inflation» може мати різні функції в залежності від економічної системи. Порівняльно-історичний метод допомагає простежити еволюцію термінів у часі.

Структурний та функціональний аналіз термінів проводиться за допомогою структурного методу і системно-функційного підходу М. Халлідея, які виявляють семантичні та синтаксичні зв'язки термінів, наприклад, «monetary policy» у макроекономічному контексті.

Кількісний та статистичний аналізи визначають частоту вживання термінів у словниках, підкреслюючи важливість терміна «inflation» у макроекономічних текстах. Ці методи дозволяють ідентифікувати терміни, які є значущими для стратифікації.

Останнім етапом є систематизація та фінальна стратифікація термінів за критеріями абстракції, масштабності, об'єкта дослідження та галузевої диференціації [4].

Отже, використання комплексної методології дослідження економічних термінів в англійсько-українських перекладних словниках, яка включає різні методи, дозволяє здійснити глибокий аналіз економічної термінології. Стратифікація термінів за запропонованими критеріями забезпечує науково обґрунтовану класифікацію, що сприяє кращому розумінню структури та функціонування економічних термінів у міжмовній комунікації, що важливо для адаптації термінів у перекладацькій практиці.

Список використаних джерел:

1. Корольова А. В. Нові виклики сьогоденної компаративістики і контрастивістики. Проблеми зіставної семантики. 2013. Вип. 11. С. 9–15.
2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник для студ. філол. спец. ВНЗ (2-ге вид., випр. і доп.). Київ: Видавничий центр "Академія", 2006.
3. Петрина О. С. Методологічні засади дослідження англійських та українських терміносистем банківської сфери. Закарпатські філологічні студії. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». 2018. Т. 1. Вип. 3. С. 174–179.
4. Силованюк Ю. В. Стратифікація економічних термінів за мікро- та макросферами економічної галузі. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2024. Вип. 72, Т. 3. С. 180. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика».
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008.
6. Словник української мови. В 11 т. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

7. Сухорольська С. М., Федоренко О. І. *Методи лінгвістичних досліджень: навчальний посібник для студентів, аспірантів і науковців*. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006.
8. Цимбал Н. А. *Методи лінгвістичних досліджень: навчальний посібник*. Умань: Візаві, 2019.
9. Briones, R. R. (2016). Textual analysis through systemic functional linguistics. *Journal of English Language Teaching and Linguistics (JELTL)*, 1(1), 109–144.
10. Li, W. (2002). Zipf's law everywhere. *Glottometrics*, 5, 14–21.
11. Zgusta, L. (1971). *Manual of lexicography*. The Hague: Prague Academia.

**ПІДРЯДНІ ІМЕННИКОВІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ
АТРИБУТИВНОЇ СЕМАНТИКИ В КІНОПОВІСТІ
О. ДОВЖЕНКА «ЗАЧАРОВАНА ДЕСНА»**

*Раїса Христіанінова,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови,
Марія Василюк,
здобувачка філологічного факультету,
Запорізький національний університет
E-mail: khrystianinova@gmail.com*

Попри тривалу історію вивчення, словосполучення як синтаксична одиниця й натеper не набуло чіткої визначеності. Дослідники кваліфікують його по-різному: як об'єднання двох слів у свідомості і в мові [4, с. 7], поєднання слів на основі предикативного, підрядного і сурядного синтаксичного зв'язку [5, с. 39], пов'язані лише підрядним зв'язком «синтаксично-семантичні єдності, утворені за нормами і правилами національної мови з двох чи більшої кількості повнозначних слів, які виражають єдину, хоч і в лексично членній формі, назву предмета, поняття чи уявлення» [6, с. 11]. Погоджуємося з К. Шульжуком, що найобґрунтованішим щодо витлумачення словосполучення є підхід І. Вихованця, який цю синтаксичну одиницю розглядає як підпорядковану реченню, таку, що її вичленовуємо з нього, але можемо розглядати й поза ним [7, с. 32]. І. Вихованець пов'язує словосполучення лише з ускладненими простими реченнями: «Словосполучення формуються внаслідок різного роду ускладнення вихідної (семантично елементарної) структури речення» [1, с. 187]. Він виокремлює сурядні й підрядні словосполучення: «Словосполучення – це синтаксична одиниця-конструкція, що утворюється в типових випадках поєднання двох повнозначних слів на основі підрядного або сурядного зв'язку та відповідних семантико-синтаксичних відношень і структурна схема якої закріпилася в мовній системі» [Там само, с. 192]. Підрядні словосполучення вчений традиційно поділяє за частиномовною належністю опорного слова. Він підкреслює, що найпродуктивнішою опорною одиницею підрядних словосполучень постає іменник, а залежними компонентами є прикметники та іменники в непрямих відмінках [Там само, с. 187–188]. Для іменникових

словосполучень типовими є семантико-синтаксичні атрибутивні відношення, характерні для компонентів, головним із яких є іменник, а залежним – слово на позначення ознаки предмета, названого цим іменником. Як бачимо, коло іменникових словосполучень у сучасній українській мові загалом окреслене, проте функціонування іменникових словосполучень у художніх текстах потребує спеціального вивчення, що й визначає **актуальність** нашого дослідження, **мета** якого – проаналізувати підрядні іменникові словосполучення атрибутивної семантики в кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна».

Аналіз фактичного матеріалу, отриманого методом суцільної вибірки, дає підстави виокремити в досліджуваному творі іменниково-прикметникові, іменниково-іменникові, іменниково-числівникові та іменниково-інфінітивні словосполучення. У ролі опорних слів цих словосполучень у кіноповісті «Зачарована Десна» спостережено іменники:

1) з конкретним предметним значенням: *А бджоляче жало хоч і болить, зате вже коли почнеш плакати, дід уже чи мати дають зразу мідну копійку, яку треба прикладати до болючого місця;*

2) з абстрактним значенням: *Багато було різних гріхів і багато кар, але ніхто їх чомусь наче і не боявся; Він був наш добрий дух лугу і риби; В сьому короткому нарисі автобіографічного кінооповідання автор поспішає зробити відразу деякі визнання: в його реальний повсякденний світ що не день, то частіше починають вторгатися спогади; ...це завжди хвилювало нас, як дивна таємниця, що надавала прочитаному особливого, небуденного смислу; ...і вже ніколи не вернеться святість босоногого дитинства;*

3) зі значенням процесуальності, що позначають опередметнені дії, процеси, стани: *А може, те й друге разом і в такій же мірі, як і непереможне бажання, перебираючи дорогоцінні дитячі іграшки, що завжди десь проглядають в наших ділах, усвідомити свою природу на ранній досвітній зорі коло самих її первісних джерел; Любив плескіт води весняної.*

Найпоширенішими в названій кіноповісті постають іменниково-прикметникові словосполучення. Синтаксична система нашої мови закарбувала типові зразки іменникових словосполучень, де опорний компонент – іменник, а залежний – прикметник. Позицію залежного компонента в іменниково-прикметникових словосполученнях посідають:

1) традиційно виокремлювані прикметники всіх трьох семантичних груп – якісні, відносні та присвійні. Такі поєднання у дібраному фактичному матеріалі становлять переважку кількості: *Пахнув дід теплою землею і трохи млином; Любив дід гарну бесіду й добре слово; Кашель клекотів у нього в грудях, як лава у вулкані, довго і грізно, і дуже нескоро після найвищих нот ... вулкан починав діяти, і тоді ми тікали хто куди, а вслід нам довго ще неслися дідові громи і блаженне кректіння; Старі люди по дідовому кашлю вгадували навіть погоду; Причайвшись у малині за смородиною, я слухав бабиних молитов, як заворожений; Він не ловив лінів у озерах ні волоком, ні топчійкою, а якось неначе брав їх з води прямо руками, як китайський фокусник; Велике тютюнове листя зразу облутало мене; Погулявши коло бджіл і наївшись огіркових пуп'янків, натрапив я на моркву.*

2) займенникові прикметники: *...за копійку можна було купити у Масія аж чотири цукерки і вже смакувати до самого вечора; У жінок була своя стежка: вони довіряли свої скарги Матері Божій, а та вже передавала Сину чи Святому Духу – голубу; До чого ж гарно і весело було в нашому горбді!; Прощання перейде колись у картини мої, розлука зів'є собі гніздо в моєму серці;*

3) дієприкметники, які у приіменниковій позиції виявляють усі основні ознаки прикметника (дублюють наявні в опорному іменникові граматичні категорії роду, числа та відмінка) та входять до його складу [2, с. 293]: *А в малині лежав повержений з небес маленький ангел і плакав без сліз; ...вже давно вечір надходив, і великі соми вже скидались у Десні між зірками, а ми все слухали, розкривши широко очі, поки не повергались в сон у запашиному сіні під дубами над зачарованою річкою Десною; ...дід був уже весь синій, як квітка крученого панича...;*

4) порядкові прикметники: *І перші радощі, і вболівання, і чари перших захоплень дитячих...; І росло ще, пригадую, багато тютюну, в якому ми, маленькі, ходили, мов у лісі, в якому пізнали перші мозолі на дитячих руках; ...а тим часом іду я, засмучений хлопчик, до старого коваля спокутувати перший гріх.*

Продуктивними в розгляданій кіноповісті постають також іменниково-іменникові словосполучення, хоча кількісно значно поступаються іменниково-прикметниковим. Залежний іменник (з прийменником або без нього) у цих словосполученнях вживаний у непрямих відмінках:

1) родовому: *Це була творчість її палкої, темної, престарілої душі; Докладної характеристики майбутнього начальника я вже не чув; Де ж його найти людину для пошани?; Високий, чистий дзвін коси передвіщав мені радість і втіху – косовицю; Любив скрип коліс під важкими возами в жнива;*

2) місцевому: *Крім того, Оврамова душа любила молочні плівки, і він здирав їх з гладшюк у погребі і в коморі; Мати так часто тикала пучкою в цю праведну душу, що у душі вже замість лиця стала коричнева пляма, як столиця на географічній карті; Любив гупання яблук в саду у присмерку...; ми переставали дихати і бити комарів на жишюках і на шиї;*

3) орудному: *Калитка з грішми була у діда в руках; І їхати на возі з сіном неприємно, коли віз ось-ось перекинеться в річку; ...човен наче захитався піді мною і поплив з клуні в сад по траві поміж деревами й кущами повз погребню й любисток...; Заграй, музика, заспівайте, ангели в небі, пташки в лісі, жабоньки попід берегами, дівчаточка під вербами;*

4) знахідному: *Сей слід тютюновий висітиме ще колись в моїх картинах про рідну землю; Очевидно, за перший гріх все-таки невеличкої, отак не більше за оцей вогонь по кісточки, що в лівому кутку.*

Найчастотнішими з-поміж них постають конструкції із залежним компонентом у родовому відмінку.

Подеколи в тексті повісті трапляються також іменниково-іменникові словосполучення із залежним компонентом у називному відмінку. Залежний компонент у таких словосполученнях функціонує як особливий різновид

означення – прикладка: *Дід Захарко був коваль, хоч я ніколи не бачив, аби він щось кував; Старший мій брат Оврам був давно уже проклятий бабою...; Коло хати мати-зозуля кує мені розлуку.*

До іменниково-числівникових словосполучень уналежнюємо поєднання іменника з традиційно виокремлюваним кількісним числівником. Такі словосполучення вирізняються певною специфікою. І. Вихованець наголошував, що числівники виражають «щодо іменника атрибутивне відношення, уподібнюючись формою узгодження до прикметника» лише у непрямих відмінках, за винятком знахідного [2, с. 321]. Іменниково-числівникові словосполучення аналізовані в кіноповісті фіксуємо досить рідко: *Вона спалила його в печі по одному листочку...*

Так само рідко трапляються в повісті іменниково-інфінітивні словосполучення, у яких прикметникову синтаксичну функцію атрибута виконує інфінітив [2, с. 482]: *Одні тільки бажання творити добрі діла й zostались при мені на все життя.*

Елементарні словосполучення зазвичай двослівні – містять іменник і залежне від нього слово. Зрідка в ролі залежного компонента вживане семантично або синтаксично нерозкладне сполучення слів, яке не змінює компонентного складу словосполучення (компонентів так і залишається два – опорний і залежний), але збільшує кількість слів в елементарному словосполученні: *Прості люди хорошого виховання, до яких належала і наша сім'я, повсякденні свої інтереси вважали по скромності не достойними божественного втручання; ...показувала вона на якусь святу душу коло Божої Матері угорі картини Страшного суду.*

Отже, у кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» так само, як і загалом у сучасній українській мові, вживані іменниково-прикметникові, іменниково-іменникові, іменниково-числівникові та іменниково-інфінітивні словосполучення, у яких залежний компонент виражає щодо опорного слова атрибутивне відношення. У ролі опорного письменник використовує іменники різної семантики – з конкретним предметним значенням, з абстрактним значенням, зі значенням процесуальності. Як залежні компоненти іменниково-прикметникових поєднань постають переважно традиційно виокремлювані якісні, присвійні й відносні прикметники та займенникові прикметники. Такі словосполучення в зазначеній повісті становлять переважну кількість. Словосполучення з віддієслівними (дієприкметниками) та відчислівниковими (порядковими) прикметниками трапляються зрідка. Продуктивними, хоча і в значно меншій мірі, є іменниково-іменникові словосполучення. У ролі залежного компонента в них найчастіше використано іменник у формі родового відмінка. Іменниково-числівникові та іменниково-інфінітивні словосполучення в кіноповісті трапляються дуже рідко.

Список використаних джерел:

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. К. : Либідь, 1993. 365 с.

2. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
3. Довженко О. Зачарована Десна. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=866> (дата звернення 04.03.2024)
4. Курс сучасної української літературної мови. Том II : Синтаксис / за ред. Л. А. Булаховського. К. : «Радянська школа», 1951. 407 с.
5. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / за ред. І. К. Білодіда. К. : Наукова думка. 1972. 516 с.
6. Удовиченко Г. М. Словосполучення в сучасній українській літературній мові. К. : Наук. думка, 1968. 288 с.
7. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. К. : Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

МОВНІ ФРЕЙМИ МАНІПУЛЯЦІЇ: АНАЛІЗ ДИСКУРСУ МОБІЛІЗАЦІЇ ДО ЗСУ В ТІКТОЦІ

Олексій Хуторний,

*аспірант кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
E-mail: khutoryni.oleksii723@vu.cdu.edu.ua*

Інформаційна війна є невід’ємним складником сучасних воєнних конфліктів. Російські стратегії дезінформації не обмежуються лише поширенням неправдивих даних і створенням плутанини серед опонентів. Натомість їхньою метою є поширення дезінформації, яка спонукатиме супротивників до хибних рішень, що будуть вигідними росії [3].

РФ активно використовує дезінформацію насамперед для дестабілізації України, одним із виявів якої є зниження довіри до мобілізаційних процесів, формування негативного ставлення до влади та Збройних сил України. Основними інструментами цього впливу є: емоційне напруження через контент та використання мовних фреймів для маніпулювання громадською думкою.

Мета дослідження – визначити основні мовні фрейми, застосовувані для висвітлення мобілізації до ЗСУ, та оцінити їхній вплив на суспільне сприйняття. Головне завдання – виявити найбільш поширені мовні фрейми в дискурсі мобілізації.

Для досягнення мети застосовано теорію мовних фреймів Е. Гоффмана [1], що вможливило простежити, як через когнітивні структури вибудовано суспільне сприйняття; контент-аналіз медіатекстів, контенту соціальних мереж та відеоматеріалів застосовано для ідентифікації ключових маніпулятивних технік.

На відміну від інших типів мовних одиниць (поняття, образу), фрейм являє собою змістовий каркас майбутнього висловлення. З огляду на це, будь-яка

когнітивна одиниця як результат розумової діяльності людини, вербалізуючись на передмовному етапі, постає у вигляді фрейма [2, с. 398].

Теоретичною основою дослідження слугували положення праці Дж. Куана та К. Бікк'єрі [4], у якій констатовано, що мовний фреймінг має вирішальне значення для формування сприйняття соціальних норм. Те, як побудована мова, може суттєво вплинути на розуміння цих норм і схвалення їх індивідами. Дослідники описують п'ять ключових механізмів, за допомогою яких мовний фреймінг впливає на сприйняття соціальної норми:

- переспрямування уваги: мова може спрямовувати увагу на конкретні аспекти норми, роблячи їх більш помітними та впливаючи на формування сприйняття;

- контекст: мова спричинює різні інтерпретації та імплікації соціальних норм, впливаючи на їх розуміння;

- зміна пункту відліку: мова може змінювати пункти відліку, використовувані для оцінювання норм, що зумовлює зміну їх сприйняття та поведінки людей;

- судження про достовірність: спосіб породження мови може впливати на те, наскільки надійним і достовірним постає джерело норми, що впливає на її сприйняття;

- спричинення емоцій: мова викликає емоції, які відіграють важливу роль у сприйнятті соціальних норм та їх дотриманні.

Для аналізу взято відеоматеріали з тіктоку, опубліковані впродовж листопада 2024 року за хештегами #мобілізація #ТЦК. Проаналізовано 50 відео, виокремлено чотири найбільш поширені фрейми: «внутрішнього ворога», «дегуманізації та злочинності», «примусовості й несправедливості», «емоційно маніпулятивна риторика».

1. Фрейм **«внутрішній ворог»** акцентує на «ворожих внутрішніх агентах», які нібито винні в тому, що українцям важко жити. Негативний акцент спрямовано здебільшого на представників ТЦК (територіальних центрів комплектування) та ширше – на українську владу загалом.

На каналі [taisa.taisa8](#) опубліковано [відео](#), у якому показано жінку, яка б'є представників ТЦК. Матеріал підписано *«Надо же народ так довести. Драка с тикашником»*. Акцентовано на тому, що в необхідності воювати, набирати чоловіків до війська винен нібито хтось абстрактний. Очевидно, ідеться про представників української влади та ТЦК, які відповідають за мобілізацію. Конструкція *довести народ* переносить фокус уваги всередину країни, роблячи винними не агресора-Росію, а когось зі своїх.

У [відео](#), опублікованому на каналі [nowosti_news24](#), в іронічному ключі описано прагнення українців боротися за незалежність, виходити на Майдан протестувати й брати зброю до рук для захисту своєї країни: *«Парень видимо не понимает, как важно отстоять ценности майдана и украинскую власть»*. На самому відео представники ТЦК намагаються вивести з автобуса чоловіка, проти цього протестують пасажери. Напис *«Каратели ТЦК в общественном транспорте»* спрямовує фокус уваги на представників українського війська: мовляв, каратели – це саме вони, а не російські окупанти.

2. Фрейм *«дегуманізація та злочинність»* представлений наступним відео, що опубліковане на каналі [ranbohdaan.de](https://www.youtube.com/watch?v=ranbohdaan). У ньому йдеться про акцію, яку влаштував молодий хлопець в одному з українських міст, написавши плакат *«Посигналь, якщо ТЦК – козли»*. Автор відео апелює до того, що ТЦК – це незаконне бандформування, створене *«зеленою» владою*, акцентуючи в такий спосіб на незаконності цієї структури та української влади загалом. Представлений фрейм зосереджує увагу на внутрішніх проблемах: мовляв, українська влада винна в тому, що відбувається в Україні: *«ТЦК – це не козли, бо козли – це божі створіння, які створені Богом. А ТЦК – це незаконне бандформування, в такому вигляді, в якому зараз є в Україні, яке створене “зеленою” владою. Тому особи, які там працюють, навіть недостойні називатися козлами. Вони ще гірше козлів. Колись в Другу світову війну були такі поліцаї, які ходили по селах і здавали своїх. А скоро взагалі буде таке, що будемо прирівнювати їх до СС, що скоро будуть вбивати одне одного, українці українців»*.

Текст спрямований викликати ненависть до ТЦК та підірвати довіру до влади. Основними маніпулятивними прийомами та фреймами у фрагменті є:

1) дегуманізація через метафори та порівняння: порівняння ТЦК з *«бандформуванням»*, *«поліцаями»* та навіть з *«СС»* спрямоване на створення негативного емоційного ставлення, зображення працівників як злочинців або зрадників;

2) апеляція до історичних травм: використання поняття Другої світової війни та порівняння з *«поліцаями»* активує колективну пам'ять і травму, викликаючи асоціації з репресіями та зрадою;

3) знецінення через іронію та порівняння з тваринами: фраза *«недостойні називатися козлами»* репрезентує сарказм і метафору, спрямовану на приниження, щоб акцентувати на негуманності працівників ТЦК;

4) емоційно забарвлені лексеми й гіпербола: фрази на зразок *«незаконне бандформування»*, *«скоро будемо прирівнювати до СС»* розраховані на почуття страху та несправедливості, гіперболізування ситуації.

3. Фрейм *«примусовість і несправедливість»* репрезентований у відео на каналі [tsn.news.24](https://www.youtube.com/watch?v=tsn.news.24), що демонструє Президента України Володимира Зеленського й текст такого змісту: *«Жахливі новини! Зеленський підписав указ про мобілізацію 18-літніх, а також примусової “бусифікації” всіх ухлянтів. Відтепер ухлянтів будуть доставляти до ТЦК будь-де, навіть із власного будинку без дозволу суду»*. Попри те, що всі твердження не відповідають дійсності, бо жодного подібного указу Зеленський не підписував, а навпаки, радник Президента наголосив, що *«Україні немає сенсу знижувати мобілізаційний вік, адже вона не отримує вчасно обіцяне озброєння від партнерів»*, текст містить мовні маркери цього фрейма, зокрема:

– емоційно забарвлені слова: конструкція *«жахливі новини»* спричинює паніку й акцентує на драматичності; *«примусова “бусифікація”*» демонструє іронію або зневагу через лапки, що створює враження абсурдності чи свавілля;

– гіпербола та узагальнення: інформація про «доставку з власного будинку без дозволу суду» подана без пояснень і ширшого контексту, що спричинює перебільшення масштабу заходів і свавілля виконавців;

– дискредитація дій уряду: вказівка на «примусовість» без удокладнення процедур, наприклад законодавчих підстав, покликана продемонструвати антидемократичність владних структур;

– створення образу вразливих жертв: акцент на мобілізації «18-літніх» посилює вразливість та викликає співчуття з огляду на юний вік претендентів на мобілізацію.

4. Фрейм «емоційно маніпулятивна риторика» продемонстрований у відео на каналі Alexhey23, де йдеться про те, що харківській машиністці загрожує позбавлення волі, оскільки вона оголосила в гучномовець про «облаву ТЦК» у метро. Автор відео інформує: «Якобы она своими действиями спровоцировала недоверие к власти. Это просто жопа! А недоверие к власти по поводу 100 тысяч бракованных мин никого не смущает? Никто не будет арестован? Конечно. Мы ж видели ответ: “Погода у нас не та”. Так давайте посадим в тюрьму снег, ветер, дождь...»

Основними маніпулятивними елементами цього відео є:

1) емоційне перебільшення: фраза «Это просто ж**а!» є прикладом використання грубої, емоційно забарвленої лексики, щоб викликати обурення та емоційну реакцію в слухачів; іронічний заклик «Так давайте посадим в тюрьму снег, ветер, дождь» гіперболізує ситуацію, щоб висміяти дії влади;

2) фрейм «несправедливість»: опис покарання машиністки за оголошення «облави» представлений як вияв несправедливості, що формує уявлення про надмірну реакцію влади; акцент на «100 тисяч бракованных мин» і відсутність відповідальних за це – контраст, що посилює уявлення про подвійні стандарти;

3) іронія та сарказм: коментарі про «погоду» є саркастичним прийомом, що спрямований на висміювання виправдань влади й формування в користувача розуміння абсурдності ситуації;

4) апеляція до соціального контексту: автор наголошує на невідповідності дій влади суспільним очікуванням, маніпулюванні почуттям справедливості.

Отже, у проаналізованих відео репрезентовано чотири основні фрейми:

1) фрейми внутрішнього ворога: повідомлення зміщують відповідальність за труднощі війни з росії на українську владу (порівняння представників ТЦК з «карателями» чи з «поліцаями» часів Другої світової війни);

2) фрейми примусовості та несправедливості акцентують на нібито свавільних діях ТЦК («примусова доставка до ТЦК без дозволу суду»);

3) фрейми дегуманізації: дискредитація мобілізаційних структур через порівняння з тваринами або незаконними бандформуваннями;

4) емоційно маніпулятивна риторика: використання сарказму, гіперболи та зневажливих висловів, що підсилюють негативне емоційне сприйняття.

Результати дослідження сприятимуть кращому розумінню інформаційних стратегій противника та формуванню національної інформаційної стійкості. Вони матимуть практичне застосування для створення механізмів виявлення

маніпуляцій та розроблення рекомендацій щодо етичної комунікації в умовах гібридної війни.

Список використаних джерел:

1. Goffman E. Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience. New York: Harper & Row, 1974. 586 p.
2. Тишко О. В., Коцюк Л. М. Лінгвістичний аналіз поняття фрейму. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог, 2009. Вип. 11. С. 391–399.
3. Doroshenko L., Lukito J. Trollfare: Russia's disinformation campaign during military conflict in Ukraine. *International Journal of Communication*, 2021. URL : <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/16895>.
4. Kuang J. & Bicchieri C. How language framing shapes the perception of social norms. 2024. URL : <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/39298863/>.

УКРАЇНСЬКА ПУНКТУАЦІЯ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ ПРОФЕСОРА НІНИ ГУЙВАНЮК

Наталія Шатілова

*кандидат філологічних наук, доцент,
асистент кафедри сучасної української мови,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
E-mail: n.shatilova@chnu.edu.ua*

Професор Ніна Гуйванюк належить до величної когорти тих українських учених, ім'я яких знають і шанують не лише в Україні, а й на теренах усього слов'янського науково-педагогічного простору. Вона здобула незаперечний фаховий авторитет у царині українського синтаксису, діалектології, лінгвостилістики та лінгводидактики. Цьогоріч виповнюється 75 років з дня її народження, тож маємо нагоду в цей ювілейний рік віддати заслужену шану знаній професорці Чернівецького університету.

Із-поміж тих мовознавчих проблем, що перебували в колі науково-дослідницьких зацікавлень Н. В. Гуйванюк, відзначимо пильну увагу до правописних тенденцій української мови, зокрема дослідження особливостей її пунктуаційної системи. Прикметно, що успішно поєднуючи науково-педагогічну діяльність з культурно-громадською, Ніна Василівна як завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «входила до складу Української національної комісії з питань правопису, що її утворено за Постановою Кабінету Міністрів України № 198 від 19.02.2002 р.» [4, с. 31], де заповзятю працювала над виробленням науково обґрунтованих пропозиції щодо доцільних змін у чинному правописному кодексі, у т.ч. й тих, що стосуються уживання розділових знаків.

У творчому доробку професора Ніни Гуйванюк наукові праці з пунктуації української мови займають непересічне місце. На науковій конференції з проблем сучасного українського правопису і термінології (з нагоди 70-річчя першої Всеукраїнської правописної конференції у Харкові 1927 р.) вона виступила з доповіддю «*Нове в українській пунктуації*» (Київ, 1997 р.), тези якої опублікувала в збірнику матеріалів конференції. Подальше студювання пунктуації Ніна Василівна плідно провадила вже як член Української національної комісії з питань правопису, публікуючи низку наукових розвідок: статтю «*Історична змінність пунктуації та зміни в українській пунктуації*» в збірнику наукових праць пам'яті Кирила Галаса «Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства» (Ужгород, 2002 р.); статтю «*Інноваційні процеси в сучасній українській пунктуації*» в збірнику матеріалів розширеного засідання координаційної ради «Українська мова» під назвою «Проблеми унормування української мови» (Київ–Херсон, 2003); статтю «*Українська пунктуація: правописна традиція і сучасна мовна практика*» у матеріалах II Міжнародної наукової конференції «Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах» (Дніпропетровськ, 2005 р.); статтю «*Новітні тенденції і проблеми авторської пунктуації (на матеріалі поезії Емми Андієвської)*» у закордонному збірнику «*Studia Ruthenica Cracoviensia 5: Ukraina Irredenta. Literatura i język Ukrainy XX wieku*» (Краків, 2011 р.).

В одноосібній монографії «Слово – речення – текст» (2009 р.), у якій Ніна Гуйванюк опублікувала свої «міркування з приводу найактуальніших і не до кінця з'ясованих проблем в українській лінгвістиці» [1, с. 16], виокремлено розділ «*Пунктуація і смисл*». До нього увійшли чотири підрозділи, укладені на основі попередніх багаторічних наукових спостережень, як-от: «Історична змінність пунктуації та зміни в українській пунктуації», «Новітні тенденції в українській пунктуації та проблеми авторської пунктуації», «Інноваційні процеси в сучасній українській пунктуації», «Авторська пунктуація у поезії Емми Андієвської». Окреслюючи інноваційні пунктуаційні явища, авторка констатує, що «питання динаміки української пунктуації, особливостей її функціонування на сучасному етапі, на жаль, поки що достатньо не з'ясовані, хоч актуальність таких досліджень незаперечна» [2, с. 504].

Українську пунктуацію Н. В. Гуйванюк вивчала й в об'єктиві лінгводидактики. Відзначимо насамперед навчальний посібник «*Основи пунктуації сучасної української мови*» (2002 р., у співавт.), у якому розкрито теоретичні основи пунктуації як системи розділових знаків та продукту історичного розвитку, описано принципи української пунктуації, з'ясовано типи розділових знаків та їх основне функціональне призначення, схарактеризовано поняття авторських розділових знаків як засобів вираження індивідуальності письменника. Відомості з пунктуації подано «як систему правил у послідовності опису синтаксичної структури простого, простого ускладненого і складного речень» [3, с. 2], що, на переконання авторів, сприятиме поглибленню знань здобувачів освіти із синтаксису та усвідомленому розумінню правил розташування розділових знаків. З цією метою у посібнику вміщено вправи на різні типи пунктограм для вироблення й

закріплення пунктуаційних навичок, удосконалення пунктуаційної грамотності. На окрему увагу заслуговує та частина навчального посібника, що розкриває лінгводидактичні засади вивчення пунктуації української мови в школах з румунською мовою навчання. У цьому аспекті цікавою є наукова розвідка Ніни Василівни «*Комунікативний підхід до вивчення синтаксису й пунктуації у школах України з румунською мовою навчання*», опублікована в збірнику «*Limbaje și comunicare : Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului*» (Сучава, 2005 р.).

Авторитетний фахівець у галузі української пунктуації, професор Ніна Гуйванюк виступила рецензентом ґрунтовного навчального посібника для студентів філологів І. С. Савченко «*Пунктуація сучасної української мови*» (Черкаси, 2006 р.), у якому з'ясовано загальнотеоретичні питання пунктуації, подано правила вживання нормативних (безваріантних і варіантних) та індивідуально-авторських розділових знаків при різних синтаксичних одиницях.

Аналіз науково-дослідницького доробку Н. В. Гуйванюк у царині української пунктуації засвідчує, що її творчому перу належать як наукові розвідки, так і навчально-методичні праці з пунктуації української мови. Детальніше про них – у подальших наших розвідках.

Список використаних джерел:

1. Гуйванюк Н. Вступні зауваги. *Слово – Речення – Текст : вибрані праці*. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 173–16.
2. Гуйванюк Н. Пунктуація і смисл. *Слово – Речення – Текст : вибрані праці*. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 479–516.
3. Гуйванюк Н. В., Максим'юк О. В., Китар Ф. Д., Вандишева К. В. Основи пунктуації сучасної української мови : навч. посібник для студентів спеціальності «Українська мова і література для шкіл з румунською мовою навчання». Чернівці : Рута, 2002. 117 с.
4. Кульбабська О. «Усе іде, але не все минає...» (У вінок шани професора Ніни Гуйванюк). *Синтаксис української мови: на перетині традицій та інновацій. Ніні Василівні Гуйванюк: колективна монографія / за заг. ред. О. В. Кульбабської*. Чернівці : Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2019. С. 14–31.

РОЛЬ АНГЛІЙСЬКИХ ІДИОМ У ПОДОЛАННІ МІЖКУЛЬТУРНИХ БАР'ЄРІВ У ПРОЄКТНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Ольга Шерстюк,

кандидат технічних наук, доцент кафедри «Філологія»,

Одеський національний морський університет,

E-mail: olusha972@gmail.com

Сучасний проєктний менеджмент характеризується високим рівнем міжнародної та міжкультурної взаємодії. Англійська мова залишається

домінантною мовою глобальної ділової комунікації, а вживання ідіоматичних виразів становить важливий аспект професійно орієнтованого спілкування [1, с. 188]. Дослідження ролі англійських ідіом у подоланні міжкультурних бар'єрів набуває особливої значущості в контексті формування ефективних комунікативних стратегій [2, с. 123]. Міжкультурні бар'єри в проєктному менеджменті виникають внаслідок відмінностей у комунікативних моделях, культурних парадигмах, національних традиціях ведення бізнесу та мовних картинах світу, а англійські ідіоми виступають свого роду культурними мостами, що дозволяють долати комунікативні бар'єри та встановлювати глибший взаємозв'язок між членами міжнародних команд.

Розглянемо детальніше палітру ідіоматичних виразів [3, с. 29] та їхню роль у різних аспектах проєктного менеджменту.

При плануванні проєкту часто використовуються такі ідіоми: «*put all your ducks in a row*» (підготувати все належним чином), «*get your act together*» (організуватися, зібратися), «*leave no stone unturned*» (розглянути всі можливі варіанти), «*cover all bases*» (врахувати всі аспекти).

У контексті розподілу ресурсів та встановлення пріоритетів ефективними є: «*bang for the buck*» (максимальна віддача від інвестицій), «*bite off more than you can chew*» (взяти на себе забагато), «*low-hanging fruit*» (легкодоступні можливості), «*put all eggs in one basket*» (ризикувати всім в одному напрямку).

При обговоренні проблем та викликів проєкту доречними стають: «*between a rock and a hard place*» (складна ситуація без очевидного рішення), «*back to the drawing board*» (почати все спочатку), «*burn the midnight oil*» (працювати допізна), «*hit a snag*» (зіткнутися з несподіваною проблемою).

Для мотивації команди менеджери часто використовують: «*pull your weight*» (робити свою частину роботи), «*raise the bar*» (підвищити стандарти), «*step up to the plate*» (взяти на себе відповідальність), «*go the extra mile*» (докласти додаткових зусиль).

У процесі прийняття рішень корисними є: «*call the shots*» (приймати рішення), «*on the same page*» (мати однакове розуміння), «*get to the bottom of it*» (розібратися до кінця), «*play it by ear*» (діяти за обставинами).

При обговоренні дедлайнів та часових рамок: «*against the clock*» (працювати в умовах часового тиску), «*ahead of the curve*» (випереджати графік), «*down to the wire*» (в останній момент), «*time is of the essence*» (час має критичне значення).

Для командної взаємодії важливими є: «*break the ice*» (створити невимушену атмосферу), «*keep in the loop*» (тримати в курсі справ), «*get on board*» (приєднатися до команди/ідеї), «*put heads together*» (об'єднати зусилля для вирішення проблеми).

При оцінці результатів використовуються: «*hit the nail on the head*» (влучно визначити суть), «*miss the mark*» (не досягти цілі), «*raise red flags*» (сигналізувати про проблеми), «*up to scratch*» (відповідати стандартам).

Розглянемо ще конкретні приклади. Коли американський менеджер каже «*Let's get the ball rolling*» на міжнародній нараді, він не просто закликає розпочати роботу. Цей вираз несе потужний емоційний заряд активності, драйву

та готовності діяти. Для японського чи німецького колеги такий вираз може бути набагато інформативнішим і мотивуючим, аніж формальне «розпочнемо проєкт».

Інша популярна ідіома «*Thinking outside the box*» миттєво передає ідею креативного, нестандартного підходу до вирішення проблем. У контексті міжнародного проєкту вона миттєво руйнує бар'єри формальності та ієрархічності, заохочуючи кожного учасника команди до інновацій незалежно від посади чи культурного походження.

Психологічний аспект вживання ідіом не можна переоцінити. Вони створюють особливу атмосферу невимушеності та довіри. Коли менеджер проєкту каже «*We're not out of the woods yet*», це набагато м'якше та психологічно комфортніше, аніж директивне «У нас все ще є серйозні проблеми». Такі вирази пом'якшують потенційну напругу, демонструють людяність комунікації.

Цікавим є й культурний вимір ідіоматичних виразів. Наприклад, вираз «*Cut to the chase*» (перейти одразу до суті) чудово ілюструє американський стиль комунікації – прямий, лаконічний, орієнтований на результат. Для представників азійських культур, де комунікація традиційно більш опосередкована, такий вираз може бути корисним інструментом адаптації до міжнародного стилю спілкування.

Особливо цікаво спостерігати, як ці ідіоми адаптуються в різних культурних контекстах. Наприклад, коли індійський розробник говорить «*Let's kill two birds with one stone*» (вирішити дві проблеми одним рішенням), це демонструє його глибоке розуміння англійської бізнес-культури та здатність ефективно комунікувати з міжнародною командою.

У кризових ситуаціях ідіоми допомагають зняти напругу: «*weather the storm*» (пережити складний період), «*light at the end of the tunnel*» (надія на покращення), «*earn the corner*» (подолати критичний момент), «*get back on track*» (повернутися до нормального режиму роботи).

Емпіричні дослідження показали, що команди, які активно використовують професійні ідіоми, демонструють вищу згуртованість та ефективність. Ідіоми виступають свого роду «секретною мовою», що об'єднує учасників проєкту, незважаючи на їхнє культурне та географічне походження.

Важливо розуміти, що опанування ідіоматичних виразів – це не просто вивчення мови, а справжнє мистецтво міжкультурної комунікації [4, с. 201]. Сучасним проєктним менеджерам рекомендується не лише знати ці вирази, а й розуміти їхній глибинний культурний та психологічний контекст.

Отже, англійські ідіоматичні вирази в проєктному менеджменті виконують низку важливих функцій:

- пом'якшення категоричності висловлювань;
- створення невимушеної атмосфери спілкування;
- швидка передача складних професійних концепцій;
- встановлення неформального контакту між членами команди.

Широкий спектр ідіоматичних виразів не лише збагачує професійну комунікацію, але й створює спільний культурний простір для членів

міжнародної команди. Це своєрідна мова проєктного менеджменту, що долає національні та культурні кордони, створюючи єдине поле взаєморозуміння та ефективної співпраці. Правильне вживання ідіом дозволяє знизити рівень комунікативної напруги, подолати стереотипи міжнародної взаємодії, демонструвати повагу до культурного різноманіття та створювати відчуття єдності команди. Англійські ідіоми є потужним інструментом подолання міжкультурних бар'єрів у проєктному менеджменті. Вони не лише полегшують комунікацію, а й сприяють формуванню ефективного міжнародного середовища.

Список використаних джерел:

1. Мишак О.О. Прагматичні ідіоми в сучасній англійській мові. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки». 2012. № 2(4). С. 187 – 191.
2. Коваль Л.М., Чаплик О.А., Масон С.Р. Використання ідіом у сучасному англійському діловому дискурсі. Науковий вісник НЛТУ України. 2020, т. 30, № 3. С. 122–125.
3. Герцовська Н., Шпеник Т. Підходи до класифікації англійських ідіом: тематичний аспект. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2021, т. 19, № 1. С. 27 – 39.
4. Rossi, M. Terminological metaphors and the nomadism of specialized terms: Some observations on intralinguistic and interlinguistic variation. Chapter 8. In Multiple Perspectives on Terminological Variation. 2017. 181–212.

ВЕРБАЛЬНЕ ВІДТВОРЕННЯ ФОРМУЛИ ПРОХАННЯ В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ

Світлана Шуляк

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри прикладної лінгвістики,
зарубіжної літератури та журналістики,*

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

E-mail: shulyak_svitlana@ukr.net

Прохання, за визначенням І. Гунчика, – це «структурна інваріантна одиниця оказіонально-обрядового тексту, що становить шанобливе імперативне послання до вищих божественних сил, яке передбачало отримання адресатом певної допомоги чи благословення у реальному вирішенні тієї чи іншої проблемної обрядової ситуації» [1, с. 92].

Метою дослідження є вербальне відтворення формули прохання в текстах українських народних замовлянь.

Формула прохання виражена дієсловами наказового способу однини чи множини, як-от: допоможи мені, допоможіть мені, станьте до помічі, стань мені на поміч, станьте мені в допомозі, я тебе прошу та ін. у замовляннях від

пристріту: *Святий отче Миколаю, угоднику Божий, помошнику скорий, **допоможи мені** ласкою своєю небесною пристрїт вимовити і виговорити [2, с. 29]; Святий Миколає, святий Йосипе, святий Зосиме! / **Станьте, отче, до помочі**, дихніть своїм святим духом, **поможіть мені** відмовити, вимовити, визволити пристрїт [2, с. 29]; Пресвятая Богородице, **стань мені на поміч**, од рижої масти, од жовтої кости. Пристрїт визивати, й вимовляти, й на пуці висилати [2, с. 89]; бешихи: Бешишнику, **я тебе прошу**, відступися від молитвенного, народженого Івана, бо ти тут укорінився і пустив парості по всіх суставах, і по семи десяти семи жилах, і поки я тебе не знала, поти я тебе і не зганяла; тепер я стала знати, стала матері Божої **прохати**, стала Матір Божя мені в помочі стояти. Розійдися і по полям, і по морям, і по лісам, де люди не ходять, де вітер не віє, де собаки не брешуть, по лугам, по очеретам, де хати пусті і де замки пусті [2, с. 58]; підвію: Хвороба, що називається підвієм (параліч), буває, за народним віруванням, від підвіяння хворого вітром, а особливо вихором. Від неї може пособити тільки баба, викачуючи хворого яйцем. Приступаючи до цього діла, баба нашіптує так: «Стань мені перишим разом, / Літшим часом, / Стань мені, Господи, / **Допоможи!**» [2, с. 64]; укусу змії: Помолімося Богу і Матері Божій, Пречистій Святій, і всім святим, преподобним. Під сонцем під жорстоким і під лісом, під чорним, під високим, там стоїть верба: під тією вербою сімсот коренів, і на тій вербі сімсот канатів, і на тих канатах сидить цар Хан і цариця Ханиця: і **прошу** я царя Хана і царицю Ханицю, і власників їх, і допоможіте, і вийміте три зуби лихих з рижого коня, з крові чорної, з кості жовтої, з шерсті рижої! [2, с. 94]; привернення кохання: Вночі стають на порозі хати / і тричі моляться до місяця: / – Місяцю молодий, / На тобі хрест золотий! / І ти, ясна зірниця – Місяцева супутниця! **Станьте мені в допомозі**: / Хай до мене милий, коханий (...) / пригорнеться! / Як ти, місяцю, сіяєш Богові й людям, / Щоб я так сіяла і вгодна була / Богові, (...) та людям [2, с. 79].*

Важливим елементом формули прохання є звертання до християнських святих (Господи, Боже): ***Господи**, ти дав мені оружїє своє – хрест, і затрепещуть всякі болісті від сили його. Не залишай мене, Боже, ласки своєї, настав і направ мене, збав від всякого зла в ділах моїх і помислах. Амінь [2, с. 63]; **Боже** з високості, дай тіло на цїї кості! [2, с. 52]; Сохрани мене, **Господи**, / Од всякого зла [2, с. 117]; Дай, **Боже**, Тебе випроводити, / А другого діждати [2, с. 85]; Дай же, **Боже**, щоб за мною, (Устею), красунею, (Василь) так плакав, аж поки не полюбив, а тоді жалів, других не любив [2, с. 81].*

Небесні світила (зорі-зориці, вечірня зірниця) теж є частиною формули прохання в текстах замовлянь, як-от: *Ви, **зорі-зориці**, / Вас на небі три сестриці, / Одна вечірня, друга полунічна, третя світова. / Вечірня, зануди, полунічна, зачепи, / А світова раба Божого (ім'я) до раби Божої (ім'я) / Приверни [2, с. 75]; – **Вечірня зірнице**, рідна сестрице; перва похвала, друга покраса, третя прекрасна Настасія. Похвало, похвалися, покрасо, покрасися, а ти, прекрасна Настасія, прибав Божою роси моїй (масть) корові [2, с. 77-88].*

З проханням зверталися до хвороби (пристріт) у замовлянні ***Пристріче, пристріче**, добрий чоловіче! Сядь собі на містечку, на золотім кріслечку; тут*

тобі не бушувать, не воювать і костей не ломить [2, с. 32].

Варючи приворотне зілля (терлич), примовляли: – **Терлич, терлич!** *Десятьох приклич, а з десятьох дев'яťох, а з дев'яťох восьмерох, а з восьмерьох семерьох, а з семерьох шестерьох, а з шестерьох – п'яťерьох, а з п'яťерьох чотирьох, а з чотирьох трьох, а з трьох двох, а з двох одного та доброго* [2, с. 81].

Вода, земля, берег також є важливими концептами картини світу наших пращурів, тому звертання до них засвідчені у текстах замовлянь від усіх хвороб: **Водо Єлено!** *Очищаси луги і береги, очисти мене від усього злого, болісті й слабості* [2, с. 74]; для привернення молока: – **Добрідень, земле Тетяно, а вода Оляно,** *наповни землю травою, криниці водою. Наповни мою (масть) корову Божою росою (молоком)* [2, с. 87]; **Добрідень, Іван Берег,** *наповняєш землю травою, береги водою, а рибу лускою. Наповни мою (масть) корову Божою росою* [2, с. 87].

З проханням зверталися до криниці: **Добрідень тобі, кринице!** */ В тебе є три джерелі: / Одне водяне, друге медове, / А третє молочне, / Моїй рудій корові помочне. / Не треба мені / Ні водяного, ні медового. / Дай мені молочного...* [2, с. 88], або ж до корови: **Гей, коровко,** *до води, ногами тупоти, ушима махай, очима кліпай, а хвостом замітай та йди на високу гору, там шовкова трава родить. Траву паси, а росу пий, та принеси хазяїці відро молока, густу сметану та жовте масло* [2, с. 86].

Зверталися з проханням про допомогу привернути кохання і до міфічних істот, наприклад: **Отець домовий!** *Скоч додола та принеси мого (Івана) до мого дому; неси його душу, неси його кості, неси його живіт, біле лице, і щире серце якнайскоріше, якнайпрудчійше: в цей час, в цю годину* [2, с. 76].

Таким чином, формула прохання в текстах українських народних замовлянь містить звертання до християнських персонажів (Господь, Бог, святий Йосип, святий Зосим, Пресвята Богородиця); небесних світил (місяць, зорі); хвороби (пристріт); води, землі, берега, криниці, лікувальних трав, корови, домового та ін. У замовляльних текстах прохання може займати як постпозицію, так і препозицію відносно звертань. Досліджувана формула виражена дієсловами наказового способу однини чи множини (допоможи, допоможіть та ін.).

Список використаних джерел:

1. Гунчик І. Український магічно-сакральний фольклор: структура тексту та особливості функціонування : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 232 с.
2. Замовляння. М.К. Дмитренко. К. : Видавець Микола Дмитренко, 2007. 124 с.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІДДІЄСЛІВНИХ ВИГУКІВ ЯК ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ОЦІНКИ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Тетяна Яковлева,

аспірантка кафедри української мови імені проф. Л. А. Лисиченко

Харківського національного педагогічного

університету імені Г. С. Сковороди

E-mail: tanya25091997@gmail.com

В останні десятиліття дослідження емоційних засобів художнього дискурсу стало предметом пильної уваги мовознавців (праці Ф. Бацевича, Н. Голікової, Ж. Колоїз, Р. Лапчук, А. Палійчук, Н. Романишин, В. Сліпецької та ін.). Як зазначає Н. Кондратенко, «сучасний художній текст, функціонуючи в комунікативному просторі, репрезентує один з різновидів діяльності людини – комунікативну» [4, с. 89], яку неможливо уявити без вираження емоцій та оцінок. Зокрема, у полі зору лінгвістів перебувають вигуки, що «не називають почуттів, експресивних оцінок, вольових спонукань, а безпосередньо виражають їх» [3, с. 188]. Особливої уваги заслуговує функціонування віддієслівних вигуків як виразників емоційно-оцінних значень у художньому дискурсі, а саме в прозових творах, що в сучасному мовознавстві висвітлено лише побіжно й вимагає додаткового лінгвістичного коментування.

Як відомо, віддієслівні вигуки утворюються в ході інтер'єктивації, що «збігаються з формами 2-ої особи однини й множини дієслів наказового способу» [1, с. 380] (*гляди! глянь! диви! даруй (-те)! пробачай (-те)! пробач (-те)! прощай (-те)! рятуйте! скажи (-ть)! стривай (-те)! бач!*), тобто імперативні, та «зрідка – з цими ж особовими формами, але теперішнього чи майбутнього часу» (*знаєш! знаєте! подумаєш!*) [Там само]. Більшість імперативних вигуків характеризується надмірною категоричністю й невічливістю, що, на думку О. Халіман, «передбачає вираження негативу мовця до адресата» [6, с. 61], тобто вказує на наявність негативної оцінки в зазначених одиницях.

Зокрема, вигук *гляди* «виражає зауваження, застереження, погрозу» [2, с. 132], напр.: – *Говори ж!.. Може, вже рушники подавала? – Ну от ще! – підняла голову Мотря і знов нахилилась. – Гляди, гадино! – зіпив зуби Андрій. – Обманула, обіцялась сказати правду, тягнеш і досі... гляди, тільки подумаєш вийти за Ілька, уб'ю. Чуєш? Уб'ю першої ж ночі! Я ніколи на вітер не говорю. Не дури!* (В. Винниченко); *Гляди, Іудо, як довідаюсь, що ти мене зрадив, то не жити тобі на світі!* (А. Кащенко). Наведені тексти демонструють вираження негативних емоцій, невічливості, погроз і відповідно неприязного ставлення до співрозмовника, що засвідчують також повтор досліджуваної одиниці, звертання з негативною конотацією *гадино, Іудо*, погрози *уб'ю, не дури, не жити тобі на світі* та манера мовлення *зіпив зуби*, посилюючи категоричність мовців.

Зазначимо, що цей вигук у сучасному мовленні може слугувати й для створення відтінків іронії, тобто моделювати полярні аксіологічні смисли, що

у використаному словнику не зазначено, порівн.: – *Гляди, який у нас спортсмен!* – глузливо промовила Марійка, коли Сергій, задихаючись, ледве підняв гантелю. – *Тепер точно на Олімпіаду поїдеш!* (з розм. мовл.). Тут іронічний ефект досягається за допомогою конструкції *який у нас спортсмен*, де антонімізація змінює позитивне значення на негативне. Значну роль відіграє в таких висловлюваннях манера мовлення *глузливо промовила*, інтонація і тон, що в комплексі допомагає зрозуміти істинні наміри мовця.

Вигуки *бач* і *диви* вживаються «для вираження здивування, захоплення, докору, незадоволення» [2, с. 42], однак *диви* не зафіксовано в тлумачних словниках української мови, напр.: *Сопулько! Не бузі! Чуєш? – закричав Дрогодза. – Диви, як розходився, куркулячий шматок* (М. Івченко); *Коли чую раптом: «Ти диви, яка красуня!» – то дядько Софрон побачив камбалу й підплив, щоб і собі подивитися на мою здобич* (О. Огульчанський). У першому варіанті аксіологічно марковані лексеми *не бузі, як розходився, куркулячий шматок*, манера мовлення *закричав* також беруть участь у моделюванні негативнооцінної тональності, вираженні надмірної категоричності й неввічливості. Однак другий демонструє позитивне емоційно-оцінне забарвлення завдяки конструкції *яка красуня*, іменнику *здобич* та частки *ти*, що в «сполученні з вигуками вживається для підсилення вираженого ними значення» [5, с. 107].

Фіксуємо вираження позитивної і негативної оцінок за допомогою вигуку *бач*, напр.: – *Бач, яка краса!* – гордо сказав Групіровка. – *Фабрики, заводи, залізниці... й усе це наше! Все належить нам, людям нової доби!* (Л. Кононович); *Храпко (скочивши, мов ужалений). А щоб тобі язик руба став, проклятий! Бач, блазень! бач, погань!.. Що це вас в університеті такому навчають? Ти йому слово, а він тобі – десятеро! А не замовчиш ти! Не заціпить тобі?!* (П. Мирний). Формування позитивнооцінної тональності мовлення здійснено також за допомогою конструкції *яка краса* та манери мовлення мовця *гордо сказав*, а негативнооцінної – зміна пози *скочивши, мов ужалений*, погрози *а щоб тобі язик руба став, проклятий* та аксіологічно маркованих іменників *блазень, погань*.

Вигук *подумаєш* «уживається для вираження іронії, зневаги і т. ін.» [5, с. 760], порівн.: – *Ну, я це розумію, – м'яко заперечив Косень. – Ви з Гумілевським, мабуть, давні товариші, то вам нема що й церемонитись. – Та де там давні! Я його знаю з осені, тільки з осені. Ото й усього! – А мені, ти думаєш, охота мати діло з таким бандитом, як ти? Подумаєш, щастя яке! – жартома обізвався Гумілевський* (М. Івченко); *Мені з вами важко говорити, – стримуючи тремтіння в голосі, промовила вчителька. – Ходімте до директора, може, він краще зуміє вам пояснити. – Ходімте й до директора! Я не подивлюся, що він директор! Велике цабе! Ха! Подумаєш...* (Д. Ткач). Ця досліджувана одиниця може слугувати не лише для породження іронії, а й виражати негативну оцінку, що засвідчують лексеми *бандитом, щастя яке, велике цабе*, манера мовлення *жартома обізвався* та додатковий вигук *ха*.

Отже, віддієслівні вигуки в українській мові є важливим інструментом вербалізації оцінки, що реалізується через їхню імперативну природу

та інтонацію. У художньому дискурсі вигуки *гляди!*, *диви!*, *бач!*, *подумаєш!* характеризуються категоричністю та неввічливістю, що може впливати на загальний тон мовлення. Крім того, категоричність відображає зневагу до думки партнера й підкреслює власну впевненість мовця в своїй правоті. Це, своєю чергою, може слугувати засобом вираження негативної оцінки, що досягається через контекст, у якому вигуки вживаються, тобто за допомогою додаткових мовних та невербальних засобів (інтонація, манера мовлення, міміка тощо). Подальший аналіз й опис емоційно-оцінних значень вигуків становить перспективу досліджень у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Академічна граматики української мови. Київ: Пульсари, 2004. 400 с.
2. Глібчук Н., Добосевич У. Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови. Львів: Априорі, 2016. 640 с.
3. Коломійчук К. М. Семантико-стилістичні особливості вигуків в українському фольклорі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту*. Серія: Філологія. 2020. Т. 1, № 46. С. 187–189.
4. Кондратенко Н. В. Ігровий характер художнього дискурсу сучасної української прози. *Ученые записки Таврического национального ун-та им. В. И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2013. Т. 26(65). № 4, ч. 2. С. 89–94.
5. Словник української мови: у 20 т. Київ: Наук. думка, 2015–2021. URL: <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0> (дата звернення 13.10.2024)
6. Халіман О. В. Граматика оцінки: морфологічні категорії української мови: монографія. Харків: Майдан, 2019. 458 с.

РОЗДІЛ 2 МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

ГНУЧКІ НАВИЧКИ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Зінаїда Бакум,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови,
Криворізький державний педагогічний університет
E-mail: zinabakum@gmail.com

Зміни, що відбуваються в сучасному світі, висувають нові вимоги до рівня підготовки здобувачів загальної середньої освіти. У суспільстві запитують випускників, готові адаптуватися до мінливого середовища, домовлятися, коректно відповідати на запитання, делікатно висловлювати власні позиції та толерантно відстоювати їх, аргументувати, навчатися упродовж життя, поєднувати різноманітні професійні навички, виконувати життєво необхідні функції, яких потребує довкілля. Відповідно до цього в низці нормативно-правових актів (Стратегія національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки, Державний стандарт базової і повної середньої освіти, Стратегія розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки, Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи) указано на формування ключових та предметної компетентностей у закладах загальної середньої освіти.

Науковці (Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, О. Караман, О. Копусь, О. Кулик, О. Кучерук, І. Кучеренко, Л. Мамчур, Л. Овсієнко, С. Омельчук, М. Пентилюк, Л. Попова, А. Попович та ін.) стверджують, що в епоху інформаційного суспільства відбувається переакцентуація – знання поступово втрачають ключову цінність, чільне місце посідає особистісний досвід володіння цими знаннями в конкретній життєвій ситуації, що неабиякою мірою залежить від розвинутого емоційного інтелекту, уміння слухати і чути співбесідників, сприймати особистісні якості інших, брати на себе відповідальність, довіряти, делегувати обов'язки тим, хто поряд. Сучасні лінгводидакти відзначають, що подекуди в теорії та практиці навчання української мови увагу зосереджено на суто навчальних досягненнях здобувачів. Водночас радять провадити освітню діяльність так, щоб результат полягав не у відтворенні інформації, а у проєкції на послуговування знаннями в нових життєвих умовах.

З огляду на сказане в науковому полі з'явилися терміни: *soft skills* (м'які, або гнучкі, навички), що корелюють із предметними, чи професійними знаннями, – *hard skills* (тверді навички). У цій бінарній опозиції, на думку О. Маленко, *hard skills* – це система здобутих фахових знань і сформованих

професійних умінь; *soft skills* – гнучкі навички фахівця, що мають більш загальний (універсальний) характер, торкаються сфери його особистісних ресурсів бути успішним і продуктивним [5]. З нашого погляду, *soft skills* у навчанні української мови – це здатність до адаптивної та конструктивної поведінки, що дає змогу особистості засобами мови впоратися з життєвими труднощами, сприяє прийняттю обґрунтованих рішень, розв’язанню проблем, розвиткові критичного і творчого мислення, результативному спілкуванню, вибудовуванню відносини у побутових, соціальних та професійних форматах.

Учасники Усесвітнього економічного форуму в Давосі (2020 р.) випрацювали й опублікували 10 гнучких навичок, які будуть запитаними у 2025 році: аналітичне мислення й інноваційність; активне навчання та стратегії навчання; розв’язання складних проблем; критичне мислення й аналіз; креативність, оригінальність та ініціативність; лідерство та соціальний вплив; використання технологій, моніторинг, контроль; створення технологій та програмування; витривалість, стресостійкість і гнучкість; логічне аргументування, розв’язання проблем і формування ідей [7].

Благодатним підґрунтям для формування означених навичок є навчання української мови, де, відповідно до нормативно-правових освітніх документів (“Про повну загальну середню освіту”, концепція “Нова українська школа”, рекомендації Всесвітнього економічного форуму в м. Давос тощо), формуються так звані 4 К: комунікація, кооперація, критичне мислення, креативність.

Сучасні лінгвісти, психологи, педагоги, лінгводидакти вказують, що українська мова як предмет мовно-літературної галузі передбачає розвиток компетентних мовців із гуманістичним світоглядом, які послуговуються українською мовою задля духовного, культурного та національного збагачення, формування ціннісних орієнтацій і ставлень. Водночас доводять, що комунікація – надважливий складник трансверсальних компетентностей (система, елементами якої є умотивованість до прояву компетентностей, оволодіння змістом компетентності, уміння їх проявляти в різних життєвих ситуаціях тощо) [2, с. 65], оскільки саме у спілкуванні соціалізується особистість. У цьому контексті доречно згадати твердження Ф. Бацевича, який комунікативну діяльність не вважає незалежною і не розглядає як самостійну, оскільки на перебіг реального спілкування людей, безумовно, впливають різноманітні чинники, зокрема, когнітивні, соціальні, психологічні та інші сутнісні риси та статуси комунікантів; їх плинні, змінні в часі стани; конкретні умови комунікації (визначені контексти і ситуації) тощо [1, с. 202]. Відповідно, у процесі розвитку комунікативних умінь суб’єктам освітнього процесу необхідно зосереджувати увагу на тому, щоб навчатися доносити інформацію одне одному, встановлювати контакт, домовлятися, запобігати створенню конфліктних ситуацій, розв’язувати непорозуміння, вправлялися в постановці запитань, усвідомлено послуговуватися невербальними засобами комунікації тощо.

Задля формування *soft skills* у навчанні мови важливо розвивати навички кооперації (об’єднання в групу для розв’язання спільних завдань у команді), що створює умови для тісних взаємин, характеризованих повагою, емпатією,

взаємопідтримкою, взаємодопомогою, взаємовідповідальністю, солідарністю. Означені характеристики є підґрунтям відносин у будь-якій життєвій ситуації. Методологічною основою змісту кооперативної освіти мають бути загальнолюдські, духовні й національні цінності, сконцентрованість на актуальних і перспективних інтересах суб'єкта освітньої діяльності [3, с. 97].

Навчання мови сприяє розвитку критичного мислення, що передбачає вміння оцінювати, обґрунтовувати застосування отриманих результатів відповідно до ситуацій та проблем, спостерігати, інтерпретувати, інтегрувати інформацію, вибудовувати умовиводи і логічні ланцюжки, доводити, упевнено і водночас коректно висловлювати власні погляди. У Концепції «Нова українська школа» критичне мислення визначено як комплекс мисленнєвих операцій, який є складником наскрізних умінь, що передбачає здатність аналізувати, порівнювати, синтезувати й оцінювати інформацію з різних джерел; формулювати запитання, виявляти проблеми; генерувати гіпотези, оцінювати альтернативи; а також робити свідомий вибір і обґрунтовувати ухвалені рішення [6].

Із критичним мисленням особистості тісно пов'язане креативне, тому актуальним аспектом формування гнучких навичок у навчанні української мови є креативність, що передбачає: розвиток продуктивності (здатність до створення об'єктів творчості); гнучкість (здатність знаходити розв'язання будь-якої ситуації, швидко змінювати своє мислення і поведінку залежно від обставин); оригінальність (висування новітніх ідей); уміння розв'язувати складні життєві завдання. З погляду О. Кучерук [4, с. 83], психолого-педагогічними умовами для вдосконалення лінгвокреативного потенціалу учнів основної школи й ефективного розвитку їхніх творчих здібностей є збагачення емоційно-ціннісної сфери, розвиток творчої уяви, образного і критичного мислення, мимовільної уваги, чуття мови, мовної пам'яті, інтуїції, мовно-естетичних смаків, мовної / мовленнєвої свідомості здобувача, притаманної йому індивідуальної смислової семантики, картини світу, забезпечення мотивації творчої мовленнєвої діяльності за допомогою традиційних і інноваційних методів навчання, створення позитивного середовища спілкування, стимулювання творчих інтелектуально-мовленнєвих здібностей учня й формування його персональних навчально-когнітивних стилів.

Отже, гнучкі, або м'які, навички набувають ознак базових складників мовної особистості учня, відповідно, потребують системного розвитку на всіх рівнях навчання української мови, що вимагає розроблення необхідних компонентів *soft skills*, проектування освітньої діяльності в поєднанні традиційних та інноваційних технологій. Системне формування таких навичок забезпечить розвиток професійної діяльності, прагнення партнерів до взаєморозуміння в комунікуванні, емпатію, скерує на саморозвиток та навчання упродовж життя.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. Київ : Академія, 2009. 346 с.

2. Вєдь Т. Теоретичні засади формування трансверсальних компетентностей на сучасному етапі розвитку суспільства. *Педагогічні науки*. 2020. Вип. 93. С. 64–69.
3. Куций А. Кооперативне навчання в контексті постнекласичної філософсько-освітньої парадигми та її цінностей. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2021. Вип. 36. С. 95–100.
4. Кучерук О. Розвиток креативної мовної особистості учня основної школи. *Педагогічні науки. Вісник Житомирського державного університету*. Вип. 6 (72). С. 82–87.
5. Малєнко О. Гнучкі навички в системі вищої освіти: формування загальних компетентностей. Сучасна українська лінгводидактика: теорія і практика навчання мови в закладах освіти : кол. монографія / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Харків. іст.-філол. т-во ; за заг. ред. О. О. Малєнко. Харків : ХНПУ ; ХІФТ, 2024. С. 8– 4.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
7. These are the top 10 job skills of tomorrow – and how long it takes to learn them. URL : <https://www.weforum.org/stories/2020/10/top-10-work-skills-of-tomorrow-how-long-it-takes-to-learn-them/>.

ТЕКСТОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГРАФІТІ ЯК ВИДУ МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ

Евеліна Боєва,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
E-mail: evelinaboeva4@gmail.com

Найважливішим для сучасної теорії тексту і дискурсу є визнання за будь-якою текстово-дискурсивною творчістю вираженого соціального змісту та антропоморфного характеру, динамічності структури та різноаспектності структурованості і зв'язності компонентів. Тому текстологічний та семіотичний аспекти аналізу графітійної творчості мають на меті розгляд мови як реального факту життя соціуму, мови у взаємодії з субкультурою. Коли мова йде про графіті для дослідників значний інтерес представляє соціотворча стратегія щодо семіотичного, семантичного та структурного варіювання обраних автором засобів, а також адаптація їх текстологічних характеристик в соціотворчості.

На відміну від так званих «старих графіті», які традиційно розглядаються в діахронічному аспекті (як джерело знань про культуру, побут і факти давньої історії), сучасні вуличні «нові графіті», як ті, що представляють неформальне

варіативно-творче функціонування тексту, потребують подальшого вивчення з позиції семіотики, семантики, дискурсології, теорії тексту та комунікації.

Ми вважаємо, що графіті треба розглядати в статусі дискурсивних практик, які представляють собою субкультурну, соціолектну форму комунікації сучасної молоді, синкретичний тип природної мови, що відрізняється специфічним використанням засобів усіх мовних рівнів.

Важливо, що вуличним графіті притаманно локальне і кількісне розширення сфери існування, це надзвичайно синкретичний феномен в силу соціальної, історичної та культурної маркованості графітичного дискурсу. Парадигми міських графіті мають значний потенціал для лінгвістики, психо- та соціолінгвістики, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, семіотики, лінгводидактики, фольклористики, антропології, кримінології та ін.

Матеріалом аналізу стали вуличні графіті, які були зафіксовані за допомогою фотоапарата на вулицях м. Одеси в 2012-2014 рр., а також графіті, які були узяті з інтернет-порталів.

Цікаво, що самоназва сучасних художників графіті (відправників повідомлення) - *райтери*, тобто «письменники». Чому не художниками? Це пояснюється тим, що коріння графіті криються саме в написанні текстів на різних поверхнях за допомогою олівців, крейди, вугілля, ручок, ножів ... Навіть пальцем руки можна написати графіті на брудному вікні. І тільки пізніше автори графіті стали використовувати матеріал художників - дорогі аерозолі та фарби.

У багатьох країнах і містах є свої відомі райтери, що створюють на вулицях міста справжні шедеври. Це свого роду анонімний візуальний діалог автора з іншими членами суспільства. Автори графіті, як правило, ховаються за псевдонімами, прізвиськами, кодами (tag'ами) і символами. Хто може стати автором графіті? Практично будь-який бажаючий, але слід розуміти, що графіті, як і будь-яке інше мистецтво, вимагає багатьох годин практики та наполегливої праці. Інакше можна заробити образливе прізвисько «тоу» («іграшка»). Так називають недосвідченого райтера, який не відчуває інтересу до вивчення етики графіті і не прагне оволодіти необхідними для розпису стін навичками. Авторами графіті найчастіше виступають непрофесійні художники. Графіті з позицій загальної психології це не тільки продукт неінституційної діяльності суб'єкта, що володіє певними особистісними особливостями, але й проблема великих соціальних груп.

Одним із способів індивідуального і групового самовираження певної частини молоді в сучасному світі стали графіті - написи і малюнки, які мають індивідуальний характер, слугують засобом конструювання психосоціальної ідентичності і вирішенню психологічних проблем. Крім цього, графіті займає не останнє місце в сучасній візуальній культурі. Можна припустити, що саме графіті як явище сучасного вуличного міського середовища «великого міста», постійно перебуваючи в полі зору людей, викликає у них негативні емоції і почуття, що може сприяти прояву толерантності.

У своїй роботі ми виходимо з положення, що графіті – це полікодові тексти, які мають певні текстово-дискурсивні ознаки. Як відомо, полікодові

тексти – це тексти, які організовані комбінацією природної мови з елементами інших знакових систем. В спеціальній літературі полікодові тексти ще називають «креолізованими текстами», «полісемічними текстами», «лінгвовізуальними комплексами», «ізовербальними комплексами», «ізовербами» та ін. [2; 3]

Ми вважаємо, що графіті мають різні рівні креолізації.

Графіті як полікодові тексти фокусують факт взаємодії різних кодів, якщо розуміти під кодом систему умовних позначень, символів, знаків і правил їх комбінації між собою для передачі, обробки та зберігання інформації в найбільш пристосованому для цього вигляді [4, с. 93].

Візуалізація повідомлення – прояв загальної тенденції до естетизації зображення. Текст у багатьох своїх формах існування сприймається як єдність мовної складової, яка супроводжується зображенням. В графіті вербальне та візуальне з'єднуються в єдине ціле. Тобто графіті мають текстологічну та візуальну складову.

Через обмеження тезової форми викладу матеріалу, розглянемо лише одну текстово-дискурсивну ознаку графіті – категорію дискретності (членування).

Ця категорія виражає «роздільність» процесів породження і сприйняття, а також членування текстової форми організації комунікативної ситуації. Дискретність – властивість будь-якої системи, тому що обов'язкові для системи елементи і їх функції розділені. Дискретність забезпечує взаємодію систем, модулів і полегшує процес породження і сприйняття цілого тексту. Засоби дискретності тексту графіті:

- на вербальному рівні – висловлювання, абзаци, розділи та ін.

- на смисловому рівні – пропозиції (предикативно-актантні рамки або предикативно-аргументні структури), мікротекст, період (як смислові блоки із загальною темою), предикатно-релятивний комплекс і ін.

Членування породження і членування сприйняття – різні. Так, автор графіті підпорядковує дискретність тексту своїм задумом, інтенцією, створює лінійне та вертикальне членування (персонажного, тематичного, ситуаційного, аксіологічного тощо), коли використовує фрейми, сценарії, установки своєї пам'яті. Вертикальне членування є наскрізним, так як логічна послідовність не завжди дотримується, текст може мати розриви, протиріччя, невідповідність. Але членування породження повинне бути підпорядкованим авторському концепту: прояв теми в тексті, персонажу в художньому тексті не випадкові, як і відхилення від теми при дотриманні максими релевантності.

Якихось спеціальних досліджень, присвячених вивченню мотивів авторів графіті, не проводилося, але на підставі вивчення цінностей субкультур малювальників і змістовних класифікацій написів і малюнків можна спробувати вибудувати причини, які спонукають до створення графіті:

1. *Затвердження особистісної або групової ідентичності.* Графіті породжені бажанням залишити слід, повідомити про своє існування, виразити прихильність. Знаки, що підкреслюють ідентичність, складають значну частину написів і малюнків. За нашими даними, на них припадає 50,3% від загальної кількості. Написання імен популярних виконавців, спортивних команд і т.п.

передає почуття причетності і симпатії, позначає приналежність до тої чи іншої групи, прихильність певного стилю життя.

Субкультурна символіка емоційно наповнена. Часто графіті насичені почуттями гордості і радості. Особливістю українських графіті є те, що багато з них виконані англійською мовою. Пояснюється це в першу чергу тим, що англійська є популярною мовою молодіжної музичної субкультури.

Багато дослідників відзначають цінність популярності і слави в субкультурі графіті. Бажання досягти визнання і поваги, особливо в межах субкультури, реалізується за рахунок кількості, помітності написів, їх довговічності і ризикованості місця розташування [1, с. 43].

2. *Протест проти соціальних і культурних норм.* Такі графіті наносять порчу громадському або приватному майну, що само по собі є порушенням соціальних заборон. Багато написів містять агресивні повідомлення з вживанням слів і символів, які в більшості культур є соціальним табу.

Як відзначають психологи, написи і малюнки дають можливість людині висловити свою асоціальність одночасно на трьох рівнях - поведінки, висловлювання та мови. Причому графіті представляють собою відносно безпечний для індивіда спосіб заявити про свою опозицію закону чи соціальним інститутам.

3. *Злісні реакції.* Багато написів є образливими або грубими висловлюваннями на адресу конкретних людей, політичних, етнічних та інших соціальних груп, субкультур, соціальних інститутів. Подібні типи графіті містять мотиви боротьби, суперництва і символічного насильства.

4. *Мотиви творчості.* Деякі графіті стилістично дуже витончені. Зустрічаються цілі картини. Ускладненість стилю являє собою не тільки засіб досягнення слави, а й самоціль. Багато малювальників вважають себе художниками, які додають сумному міському середовищу гарний вигляд.

5. *Сексуальні мотиви.* Написи і малюнки часто містять сексуальні бажання. Пізнання сексуальності є важливим мотивом підліткових графіті. За допомогою таких написів і малюнків підлітки досліджують поведінку, відповідно сексуальним ролям. Але найбільш цікаві графіті професійних графітістів.

6. *Розважальні мотиви.* Практично у всіх емпіричних дослідженнях графіті фігурує категорія «різне». У «різне» включають каракулі, окремі слова, які не можна віднести ні до однієї з змістовних категорій. Мабуть, малювання є частиною гри і саме по собі приносить задоволення.

Для читача ж членування тексту, який сприймається, носить прогностичний характер гіпотез та їх підтвердження, модифікації або заперечення.

Отже, ми дійшли висновку, що такі нові мовні феномени, як графіті, треба пов'язувати з процесами «мутації» мови й свідомості, з новими технологіями використання мови, з субкультурними ціннісними системами щодо дійсності та засобів її репрезентації.

Розробка саме семіотичних та текстово-дискурсивних питань на такому матеріалі, як «нові графіті», що недавно знову були відкриті для сучасної

науки, цікава в аспекті вивчення співвідношення установок соціуму та його мовної поведінки, творчого використання мови в умовах конкретного дискурсу, вивчення відносин субкультур і синхронно діючого менталітету, сучасного стану суспільства і мови, а також отримання уявлень про загальні культурні перспективи суспільства.

Список використаних джерел:

1. Гулімовська Н. Жерці авангардного мистецтва. *Час*. 2000. №42. С. 40-48.
2. Сорокин Ю. А., Тарасов Е. Ф. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция. *Оптимизация речевого воздействия*. Москва, 1990. С. 178-187.
3. Соснюк О. П., Остапенко І. В. Креолізовані тексти (комікси) як засіб активації національної та громадянської самоідентифікації молоді. *Український психологічний журнал*. 2019. №1(11). С. 191-203.
4. Чікарькова М. Ю. Графіті як знак: семіотичний підхід до вивчення феномену. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Філософія, культурологія, соціологія. 2019. Вип. 18. С. 92-98.

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ МЕРЕЖЕВОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Лідія Бондаренко,
кандидатка педагогічних наук, доцентка
кафедри української і слов'янської філології та журналістики,
Херсонський державний університет,
E-mail: lbondarenko@ksu.ks.ua*

Художня література завжди була відкрита до нових віянь. Видатні твори української і зарубіжної літератури по суті були сміливими експериментами свого часу, як-от: «Дон Кіхот» М. Сервантеса, «Енеїда» І. Котляревського, «Intermezzo» М. Коцюбинського, «Віднесені вітром» М. Мітчелл, «Володар перснів» Дж. Толкіна та ін. Закономірно, що поява сучасних технологій відкрила перед мистецтвом слова нові горизонти. Цифрова епоха на сьогодні уже суттєво змінила обличчя літератури: вона сприяє модифікації традиційних літературних жанрів і появі нових; перезавантажила відносини автора і читача; значно скоротила час пошуку як класичних текстів, так і нових. Сучасний користувач може отримати доступ до цінних і рідкісних видань за лічені хвилини, наприклад, до альманаху «Русалка Дністровая» (Будима, 1837) чи до «Розвідок про українську народну словесність і письменство» (Львів, 1899-1907) М. Драгоманова, перейшовши на сайт «Електронна навчальна бібліотека української фольклористики». Дослідники розмежовують такі поняття як «література мережі» та «література в мережі». Під останнім розуміють друковані варіанти творів, розміщені в мережі «Інтернет». На означення власне мережевої літератури, тобто такої, що існує виключно у цифровому просторі,

вживають також поняття «віртуальна», «цифрова», «електронна» література. Серед її характерних ознак дослідники називають нелінійність, інтерактивність та мультимедійність [1].

У зв'язку із бурхливим розвитком мережевої літератури та її зростаючою популярністю серед читачів, перед викладачами літературознавчих та історико-літературних курсів закладів вищої освіти постало завдання уведення мережевих текстів як до обов'язкових, так і до вибіркових освітніх компонент. У Херсонському державному університеті віртуальна література вивчається як вибіркова компонента професійного циклу здобувачами освітньої програми «Філологія (українська мова та література)» і вибіркова компонента загального циклу другого (магістерського) рівня вищої освіти. Серед основних завдань цього курсу є, зокрема, такі: розкрити сучасні теорії мережевої літератури, навчити студентів послуговуватися понятійним апаратом віртуальної літератури, вільно орієнтуватися в системі інтернет-жанрів, формувати вміння читати інтерактивні тексти, аналізувати гіпертекстуальну прозу та ін. Для опанування студентам запропоновано такі теми: «Поняття віртуальної літератури, її жанрові різновиди», «Літературні тексти у соцмережах», «Структурні і жанрові особливості візуальної та фотопоезії», «Інтермедіальні аспекти відеопоезії», «"Пиріжкова поезія" та буриме як малі форми віртуальної літератури», «Графічний роман у системі мережевої літератури», «Інтерактивна цифрова література», «Фанфікшн як феномен сучасної літератури», «Поетика гіпертекстуального роману. Гіпертекстуальна проза в українській літературі».

Як засвідчила практика, здобувачі з великою цікавістю долучаються до опанування цього курсу, а формат змішаного навчання значно спрощує доступ до мережі «Інтернет» як на лекційних, так і на практичних заняттях. Особливий інтерес у здобувачів викликають питання про фанфікшн та його жанрові різновиди, поетичні відеоролики як засіб популяризації творчості українських митців, сучасну експериментальну поезію, Facebook роман О. Шинкаренка «Кагарлик» та ін. З метою активізування пізнавальної діяльності здобувачів практикуємо завдання для самостійної роботи, що студенти мають виконати вдома і презентувати для своїх однокласників, наприклад: підготувати постер про віртуальну літературу та її особливості; створити власні візуальну поезію та відеопоезію; підготувати презентацію про поетичну творчість одного із сучасних українських авторів у соціальних мережах; створити комікс за твором української літератури тощо. Представлення здобувачами власних робіт обов'язково завершується колективним обговоренням. Усі охочі мають змогу прокоментувати виступ свого однокласника та задати запитання. Таке колективне обговорення сприяє вільному висловленню власних думок учасниками освітнього процесу, обміну ідеями, враженнями, пошуку спільних рішень, спонукає здобувачів до подальшої творчості.

Для зручності опанування освітньої компоненти на платформі «KSU-online», що є системою дистанційного навчання у Херсонському державному університеті, створено курс «Жанри віртуальної літератури». На ньому розміщено силабус дисципліни, критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів, перелік друкованих та інтернет-джерел, покликання на окремі

наукові розвідки, розміщені в мережі, як-от монографії Ю. Завадського «Типологія й поетика мережевої літератури і сучасне західне літературознавство» та С. Підпригори «Українська експериментальна проза ХХ – початку ХХІ століть: "неможлива" література», статтю Я. Голобородька «Інсталяція жанру: роман-puzzle Іздріка». Також здобувачі мають змогу переглянути на платформі «KSU-online» відеопоезії, що посіли призові місця на міжнародних і всеукраїнських конкурсах, перейти за покликаннями на YouTube-канал Степана Процюка, сторінку О.Ірванця у мережі «Фейсбук» та ін. Для поточного і підсумкового контролю на курсі розміщено систему тестових завдань.

Отже, вивчення мережевої літератури є важливою складовою підготовки сучасного фахівця-філолога. Переваги змішаного навчання дозволяють ефективно використовувати цифрові технології на лекційних і практичних заняттях з дисципліни та досягати поставлених завдань.

Список використаних джерел:

1. Завадський Ю. Віртуальна література. Нарис типології і поетики: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. 130 с.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

*Анна Бурова,
здобувачка філологічного факультету
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
Email: anna85burova@outlook.com*

У сучасному світі технології розвиваються з неймовірною швидкістю, і штучний інтелект (далі – ШІ) стає невід’ємною частиною життя. Використання ШІ в освіті, зокрема на уроках літератури, відкриває нові горизонти для вчителів та учнів, надаючи їм інноваційні інструменти для навчання та розвитку.

Проблема використання штучного інтелекту у педагогічній діяльності та на уроках літератури зокрема полягає в правильному застосуванні технологій для розширення можливостей у навчанні. Сучасна освіта має відповідати потребам та реаліям сьогодення, спираючись на досвід минулого. Так, досліджуючи вплив ШІ на педагогічну сферу, група науковців зазначає: «ШІ може допомогти подолати розрив між традиційним навчанням та сучасними освітніми технологіями, пропонуючи нові способи інтерпретації та аналізу людської культури» [1].

Аналізуючи можливості використання штучного інтелекту (ШІ) на уроках літератури в школі, прагнемо виявити переваги та виклики, пов’язані із впровадженням ШІ в освітній процес. Адже зараз ця тема активно обговорюється, як у наукових колах, так і серед учителів-практиків; методисти

працюють над розробкою рекомендацій для вчителів щодо ефективного користування такими технологіями.

Розглядаючи проблеми цифровізації освіти, сучасні дослідники О.Буйницька, Л.Варченко-Троценко, Б.Грицеляк відзначають доцільність застосування штучного інтелекту для швидкого реагування на різні запити, отримані онлайн, урізноманітнення унаочнення навчального матеріалу, запровадження електронного навчання з використанням адаптивних технологій.

Науковці О.Кабацька, В.Ковальчук, Л.Митнік вважають, що використання ШІ може допомогти учням виконувати звичайні завдання в навчальному процесі, прискорити пошук та самостійно розібратися в деяких питаннях. Також дослідники звертають увагу й на серйозні проблеми, пов'язані з використанням штучного інтелекту в освіті. Справді, ШІ можна застосовувати в освітньому процесі як помічника вчителя для створення персоналізованого навчального середовища та забезпечення зворотного зв'язку з учнями.

У роботі вчителя української/зарубіжної літератури, штучний інтелект стає все більш потужним інструментом, який може значно урізноманітнити та осучаснити процес навчання. Його можливості можна використовувати на уроках для покращення розуміння літератури, а саме: **аналіз текстів** (ШІ може допомогти здобувачам освіти глибше зрозуміти текст, надаючи їм інформацію про контекст, символи, мотиви та різні літературні прийоми); **порівняння текстів** (ШІ може допомогти учням порівняти та протиставити різні тексти, знаходячи спільні та відмінні риси); **створення персонажів** (ШІ допоможе учням згенерувати власних героїв, використовуючи їхні описи, діалоги та історії); **інсценування творів** (ШІ може використовуватися для створення віртуальних декорацій та костюмів для інсценування творів з літератури).

Проілюструємо використання можливостей штучного інтелекту під час роботи над п'єсою М. Старицького «За двома зайцями». Більшість методистів схиляються до думки, що драматичні твори найскладніше сприймаються учнями, тому вчителю часто важко передавати ініціативу учням у роботі над змістом твору та над теоретичними поняттями. Відповідно до вимог програм (Модельна програма для 9 класу авторства Т.Яценко та ін.) учні мають визначати риси класицизму у творі, моральну й національну підоснову конфлікту, засоби гумору й сатири. Крім найпростіших питань, відповіді на які можна знайти в підручнику, штучний інтелект може допомогти в аналізі тексту з пошуком у репліках героїв засобів сатири, наприклад за таким запитом: «Знайди в комедії «За двома зайцями» приклади реплік Проні Прокопівни, які є сатирою». Відповідь згенеровано в ШІ **Gemini**: Проня Прокопівна в комедії використовує сатиру й сарказм, щоб вказати на лицемірство, жадібність та інші людські недоліки, підкреслюючи, що іноді в суспільстві важливі не чесність і мораль, а матеріальні вигоди. Ось декілька прикладів її сатиричних реплік:

«Ми ж не будемо, як той наречений, брехати, що ми багаті, а потім, як почне бідувати, то й отримаємо всіляку допомогу!»

Це репліка Проні, яка саркастично коментує вигоди, що можна отримати, збрехавши про своє багатство, і висміює безпринципність у стосунках.

«Ой, боюсь, щоб він не продешевив, а то йому скажуть: "Куди ти, дурню, йдеш, а не в того лиха шукаєш!"»

Ця фраза сатирично зображує людську схильність до маніпуляцій і хитрощів, коли Проня намагається навчити інших, як не потрапити в дурні ситуації через невміння чи необережність.

«А я тут при чому? Я що, золота, щоб такою була? Я ж просто баба!»
У цій репліці Проня висміює стереотипи про жінок і їхню роль у суспільстві, де багато хто оцінює жінок тільки через їх зовнішність і вигоду для чоловіків.

Ці цитати можна обговорити з класом без пояснень, з'ясовуючи, що ж висміюється у фразі і чому це можна визначити саме як сатиру.

Усі навчальні програми заохочують учителів порівнювати художні тексти, переклади, екранізації, твори подібні за сюжетом чи проблематикою. Можна дати найрізноманітніші завдання для Чату GPT у цьому спрямуванні. Наприклад: знайди епізоди в тексті п'єси та її екранізації (режисер В. Іванов), інсценізації (режисер Б. Струтинський), які б показували різницю між авторським текстом та інтерпретаціями. Порівняй погляди на заміжжя Галі та Проні Прокопівни. Використовуючи текст, з'ясуй який епізод відповідає зображеному у пам'ятнику на Андріївському узвозі. У яких сучасних п'єсах можна знайти подібні мотиви, скопійовані образи, порушені проблеми тощо.

З метою унаочнення уроку та розвитку творчої уяви, також відходу від стереотипів (у більшості в пам'яті лише образи героїв з однойменного фільму) можна генерувати образи за допомогою ШІ Copilot. Ось приклад запиту: «Згенеруй комічний образ Проні Прокопівни, створений у стилі XIX століття з акцентом на її самолюбство й драматичність».

Штучний інтелект може використовуватися як засіб для підвищення мотивації та зацікавленості в учнів через *ігрові завдання*, а саме: *ігрові взаємодії* (створення завдань, які роблять процес навчання більш цікавим та інтерактивним); *персоналізоване навчання* (адаптація завдань та вправ до потреб та рівня знань кожного учня); *інтерактивні візуалізації*, які допомагають здобувачам освіти краще розуміти складні теми. Також ШІ допоможе вчителю швидше підготуватися до уроків, урізноманітвивши їх цікавими завданнями: підібрати ідеї для роботи в групах, створити завдання за обраною темою в Kahoot, дібрати допоміжну літературу за темою, розробити пам'ятки, порівняльні таблиці тощо.

Як підсумок можна зазначити, що використання ШІ на уроках літератури допомагає створити ефективне й доступне середовище для навчання, зробивши його більш персоналізованим та цікавим. Варто зазначити, що ШІ не є заміною вчителя, а є його доповненням. «Він виконує роль помічника педагога, упорядковуючи інформацію та надаючи швидкі відповіді на широкий вибір передбачуваних запитань» [2, 235]. Сучасні цифрові технології унаочнюють та

урізноманітнюють заняття, сприяють більш глибокому розумінню навчальної дисципліни.

Список використаних джерел:

1. Гуралюк А. Штучний інтелект як інноваційна інформаційна технологія у педагогічних дослідженнях [Електронний ресурс] / А. Гуралюк. URL : <http://surl.li/wxixrn>
2. Лапушкіна Н. Використання сучасних технологій та ШІ у викладанні гуманітарних дисциплін (на прикладі фольклору). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 78. Том 2. С.232-236.
3. Загрибельна Н. Використання штучного інтелекту на уроках української мови та літератури [Електронний ресурс] Н.Загрибельна. URL : <http://surl.li/bhfceg>

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЛЕКТОРА-ФІЛОЛОГА ВИЩОЇ ШКОЛИ

*Ірина Глуховцева,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри педагогіки, української філології та журналістики,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
E-mail: IrynaYaroslavna@gmail.com*

Сучасна освіта вимагає від викладачів не лише глибоких знань освітнього компонента, запропонованого студентам, але й розвиненого емоційного інтелекту (ЕІ), який сприяє ефективній комунікації зі здобувачами освіти, створенню комфортного навчального середовища та мотивації до вивчення дисципліни. При викладанні української мови у вищій школі емоційний інтелект є одним із ключових чинників, що визначає успішність навчального процесу. Емоційний інтелект стає ґрунтом для низки компетентностей, необхідних і викладачеві, і студентові. Це передусім здатність розпізнавати, розуміти, виражати й регулювати власні емоції, а також ефективно взаємодіяти з емоціями інших. Термін *емоція* позначає «суб'єктивний стан людини у формі безпосередніх переживань; переживання людиною свого ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя; душевне переживання, почуття людини» [1, с. 349]. Людина, здатна керувати своїми емоціями, може ефективніше спрямувати емоції слухачів у потрібне русло.

Концепція ЕІ стала особливо популярною після виходу в світ книги американського психолога і письменника Деніела Гоулмана, «Емоційний інтелект» (Харків, 2020), у якій він визначає цей термін як здатність людини розуміти власні емоції, керувати ними, а також ефективно взаємодіяти з іншими, використовуючи розуміння емоцій. У своїй книзі автор виділив п'ять основних складових ЕІ. На перше місце учений ставить *самоусвідомлення*,

тобто здатність розуміти свої емоції і те, як вони впливають на поведінку. Самоусвідомлення включає також упевненість у собі та реалістичну оцінку власних можливостей, що є підставою для *саморегуляції* – уміння контролювати емоції та поведінку, не дозволяючи імпульсивним реакціям керувати своєю поведінкою. Це сприяє виробленню таких рис поведінки, як чесність і достовірність при доборі фактів і кваліфікації явищ, адаптивність, а також здатність долати стрес. Невід’ємною складовою ЕІ є *мотивація*, яку розуміють як внутрішній стимул при досягненні мети, незалежно від зовнішніх обставин. Вона включає наполегливість і здатність долати труднощі.

Емпатія як здатність розуміти емоції інших людей допомагає у формуванні стосунків з окремими індивідами та групою здобувачів і дозволяє враховувати емоції інших у прийнятті рішень. Такі *соціальні навички*, як уміння ефективно комунікувати, працювати в команді, керувати конфліктами є підґрунтям для здатності до лідерства та впливу на інших [2]. Д. Гоулман наголошує, що високий емоційний інтелект важливий і в професійній сфері, і в особистому житті.

Розвинений емоційний інтелект дозволяє лектору будувати довірливі відносини зі здобувачами освіти, виявляти емпатію відповідно до їхніх потреб, емоційного стану й мотивації, уникати конфліктів та вирішувати проблемні ситуації, створювати позитивну атмосферу на заняттях.

У викладанні української мови, де важливо знаходити і зберігати баланс між теоретичними положеннями вчених і формальними засобами реалізації мовних одиниць у текстах різних стилів та індивідуально-творчими аспектами (виконання творчих завдань, написання творчих робіт), емоційний інтелект стає важливим для організації ефективної комунікації. Лектор з високим рівнем ЕІ здатний зменшити тривожність студентів, особливо під час опрацювання складних тем, запропонувавши зручні алгоритми запам’ятовування складних орфографічних чи пунктуаційних правил, увівши цікаві завдання при використанні тих чи тих мовних засобів у власному мовленні, створивши атмосферу творчості і взаємодопомоги. Досвідчені викладачі при цьому запроваджують складання віршів (навіть пісень) чи примовок для швидкого запам’ятовування винятків, орієнтацію на елітарних мовців, якими можуть бути відомі диктори, актори тощо. Під час написання диктантів, виконання тестів важливо створити атмосферу для пробудження мовного слуху, мовного чуття. Позитивний емоційний стан може бути створений при прослуховуванні спокійної музики чи поетичних текстів. Емоційна підтримка сприяє подоланню страху перед помилками та стимулює активну участь здобувачів освіти на заняттях.

Емоційного піднесення лектор може досягти завдяки вдалому використанню прецедентних текстів (афоризмів, прислів’їв). Розвиткові креативності сприяє діалог цитат відомих учених, у яких відчутні відмінності у трактуванні явищ. Це змушує здобувачів освіти обрати якусь одну точку зору і обстоювати її або, скажімо, довести безпідставність обох точок зору.

Важливість української мови як складової національної ідентичності можна довести при опрацюванні афоризмів про мову, авторами яких є знакові

постаті української культури. Мотивування студентів до засвоєння їхнього змісту та вивчення, наприклад, напам'ять, має бути позначене особливою важливістю змісту і форми вислову. Добір та інтерпретація мовних зразків із літературних або історичних текстів має бути добре продуманим. А це дозволяє здобувачам освіти глибше відчутти емоційну силу мови.

Під час занять, наприклад, з курсу «Сучасна українська літературна мова» варто використовувати дискусії на актуальні лінгвістичні теми (напр.: чи можуть оглушуватися дзвінки приголосні у кінці слова чи складу перед наступними глухими?), що дозволить здобувачам вищої освіти висловлювати свої думки та емоції, аналізувати власний мовленнєвий досвід. Важливо, щоб інтерактивні вправи, що передбачають аналіз текстів, мали емоційний підтекст (лірика, художні описи)). У цьому разі доцільною буде рефлексія, тобто запровадження запитань на кшталт «Як мова допомагає передати ці емоції?». Моделювання ситуацій, за яких студенти вчаться правильно висловлювати свої емоції, сприяє урівноваженню емоційного стану на занятті.

Емоційне піднесення викликає також розв'язання лінгвістичних задач на кшталт «добери потрібний фразеологізм» чи «поясни значення фразеологізму». Зокрема, відомо, що до 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка Григорій Половинко, відомий поет і драматург із Луганська, створив п'єсу про Великого Кобзаря, у якій він описав один із епізодів життя митця. Йдеться про відвідини рідного села перед арештом поета. Григорій Половинко підкреслює, що Шевченкові перед десятилітнім засланням пощастило побачити всіх своїх рідних, односельців, що зробило цю подію знаковою, доленосною. Драматург назвав свою п'єсу фразеологізмом. Студенти обговорюють, який відомий український фразеологізм вдало характеризує цю ситуацію? Добираючи різні народні вислови, здобувачі освіти переконуються, що назва «Йому посміхнулася доля» особливо тут доречно.

Викладач-філолог працює з текстами, що часто несуть значний емоційний заряд (література, публіцистика, мовні форми). Використання дискусійних форматів занять для розвитку емпатії та соціальних навичок студентів, підтримка активної взаємодії через виразне читання, інтерпретацію текстів та обговорення емоційного впливу літератури. Уміння правильно інтерпретувати й подавати такі тексти залежить від розвиненого ЕІ. Емоційна компетентність сприяє підвищенню інтересу здобувачів освіти до дисципліни через емпатійне спілкування та використання захоплюючих прикладів.

Для підвищення рівня ЕІ викладачі можуть використовувати такі підходи: рефлексію – регулярний аналіз власних емоцій та дій; психологічні тренінги – вправи з розвитку емпатії, комунікативних навичок; зворотний зв'язок – отримання від студентів відгуків про заняття; розвиток саморегуляції – практики релаксації.

Отже, емоційний інтелект є важливим інструментом у викладацькій діяльності, особливо під час навчання української мови у вищій школі. Лектор із розвиненим ЕІ здатний створювати ефективне навчальне середовище, підвищувати мотивацію здобувачів вищої освіти і забезпечувати позитивний досвід навчання. Емоційний інтелект не лише посилює викладацьку

майстерність, а й сприяє формуванню глибших міжособистісних зв'язків між викладачем і студентами. У контексті філології це стає фундаментом успішної освіти. Розвиток емоційного інтелекту має стати одним із пріоритетів у професійній підготовці викладачів.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел, Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Емоційний інтелект / Деніел Гоулман ; пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Харків : Віват, 2020. 512 с.

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СПІВРОЗМОВНИКА НА ЗАНЯТТЯХ З ЕКОЛІНГВІСТИКИ

*Катерина Глуховцева,
доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
E-mail: hlukhovtseva@gmail.com*

Сучасна освіта має відповідати вимогам часу, формуючи у її здобувачів не лише професійні компетентності, а й навички ефективної комунікації, засновані на толерантності. Еколінгвістика як міждисциплінарна наука створює унікальні умови для розкриття зв'язків між мовою, культурою й екологічними аспектами людського буття, а також сприяє формуванню толерантного ставлення до співрозмовника через аналіз мовного впливу на суспільство. Толерантність є однією з ключових компетенцій сучасної особистості, яка сприяє побудові гармонійного спілкування в багатокультурному суспільстві. У межах еколінгвістики, що досліджує взаємозв'язки мови, культури й екології, формування толерантного ставлення до співрозмовника стає важливою складовою навчального процесу. Прикметник *толерантний* має два значення «1. мед. Здатний переносити несприятливий вплив яких-небудь факторів; 2. Поблажливий, терпимий до чийхось думок, поглядів, вірувань тощо» [3, с. 1459].

Питаннями педагогічної комунікації, толерантності у взаємодії вчителя (викладача) та учня (студента) займалися багато науковців. Наприклад, Іван Бех досліджує питання морального виховання дітей та молоді, зокрема формування гуманістичних і толерантних цінностей [1], Олена Максимова студіює проблеми міжкультурного діалогу та толерантності в контексті освітнього процесу [7], Ольга Грива – толерантність у процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища [5], Юліана Ірхіна – формування професійної толерантності майбутніх викладачів вищої школи [6].

Еколінгвістика як наука виходить за межі лінгвістичних досліджень, акцентуючи увагу на впливові мовних практик на соціальну й екологічну

гармонію. Вона допомагає зрозуміти, як мовні висловлювання можуть підтримувати або руйнувати толерантність, повагу до культурних відмінностей і екологічну свідомість. Еколінгвістика вивчає взаємодію мови з культурою та природним середовищем, пропонуючи нові підходи до навчання. Вона наголошує на важливості мови у формуванні екологічно і соціально відповідального мислення.

На заняттях з еколінгвістики можна залучати здобувачів освіти до обговорення низки питань. По-перше, це аналіз і уведення у відповідний контекст мовних засобів, які сприяють створенню позитивної комунікації: використання ввічливих формул (напр., *Добрий день, Вітаю, Щиро дякую, Будь ласка, Перепрошую, Ви чудово виглядаєте, Гарного дня, Дякую за добрі слова, Вдячний за Вашу увагу, Приємно чути тощо*); уникнення категоричних суджень (напр., *Це єдино правильний варіант, Тобі не можна висловлюватися на цю тему, Я краще знаю, як правильно, Нема про що сперечатися, Це точно погано, Це найгірше, що могло статися тощо*). По-друге, це мовні стратегії подолання конфліктів: толерантна аргументація (напр., *Твоя позиція цікава, але, можливо, варто також розглянути такі аргументи..., На мою думку, це може бути не найкращий варіант, Твої аргументи переконливі, але я пропоную розглянути ще й таку перспективу, Чи можемо ми разом знайти компромісний варіант?* тощо), активне слухання (напр., вербальне підтвердження: *Я розумію, Це цікаво, Розкажи докладніше*; перифразування: *Як я зрозумів, ти вважаєш, що..., Тобто ти хочеш сказати, що...*; відображення емоцій: *Я бачу, що це тебе засмучує, Ти, здається, дуже радієш цьому*; підсумовування: *Отже, ти пропонуєш зробити так..., Як я зрозумів, твоя ідея полягає в тому, що...*). По-третє, мовний вплив на екологічну культуру: формування екологічно орієнтованих висловлювань, що сприяють гармонії людини й природи (напр., *Пам'ятаймо, що ліси – це легені планети, і кожне дерево має значення, Ми не успадковуємо природу від предків, а позичаємо її у наших дітей, Разом ми можемо зробити світ чистішим!* тощо), коментування висловлювань (напр., прокоментуйте слова Олесея Гончара: *У парку напис: «Вдячні Вам за збереження зелених насаджень!» Чудово! Це замість усяких погроз із штрафами* [4, Т. I, с. 236]).

Не менш важливими є вправи на редагування текстів. Візьмімо, наприклад, текст З. Бичка «Я рогуль» [2, с. 140] і з'ясуймо, якого носія мови автор має на увазі? Розгляньмо також мовні явища, що описує науковець, під кутом зору еколінгвістики.

Першою моєю ознакою, а я так думаю переконано, є моє «шокування», я забув назавжди, що в моїй рідній многотраждальній через мене Мові, є буква Щ, яка в мовленні реалізується як сполучення [шч]. Однак лиха сила балдіє від того, коли рогуль каже шо. Ця, перша, риса чи моя ознака має багато відтінків. Так, із рогульського погляду вищості, вибраності-крутизни, моя лексика, тобто словниковий запас, як у Елочки-людодірки, складається з таких слів-паралітиків: да, тіпа, канєшно, любий, вопиє, понятно, лічно, стрьомно, галімо, класно, форцово, канає, в натурі, ржати, бабло, тьопка та багато-багато інших. Як видно, рогуль у цьому плані перевершив літературну героїню

устократ. А як добірно, неперевершено рогуль матюкається. Дехто каже, що нас навчили азіяти чи росіяни... Брехня все це та солодка видумка! Ніхто рогулеві ніколи не вкладав і не вклав сороміцьке, лайливе осоружне слово. Тим паче кількаповерхові матюки-конструкції.

Вживання на кожному кроці і в кожній обстановці лайливого слова – це світогляд, це мислення, це філософія, це психічний стан рогуля. Здається, що слова відомого філософа мови – межі моєї мови є межами мого світу – передусім стосуються нас, рогулів!

Іншою блювотною масою моєю є нахабство, дикість, дурість, розбецненість, вседозволеність, відсутність стиду, скромності, поваги до іншого, брехливість, ненажерливість, осатанілість.

Під час занять з еколінгвістики варто формувати толерантність до співрозмовника такими методами: аналіз дискусій, участь у яких брали відомі особистості в Україні, напр.: подайте лінгвістичний коментар описаної ситуації (*Коли в телеєфірі обговорювалося питання про доцільність чи недоцільність продажу землі, Леонід Макарович Кравчук, застерігаючи від помилок, сказав, що земельне питання для українця дуже болюче: «У цій телестудії, мабуть, я один такий, що знає, як пахне земля. Але сільський житель це добре знає. Не випадково здавна українці боролися за можливість володіти землею. Відомо, що Ольга Кобилянська у творі „Земля” показала, як суперечки за землю довели до братовбивства. Тому в цьому питанні треба діяти зважено».* На цю репліку один з депутатів сказав, що не варто прислухатися до слів старої людини, у якої вже розпочався маразм, тим більше, що в минулому він був заядлим комуністом); участь у дискусіях на актуальну тему (напр., «Упровадження двох паралельних форм (до Херсона – до Херсону) – це зумисне розмивання мовних норм? Чи це такий собі різновид какоїразниці?»).

Доречними також будуть вправи на аналіз мовних текстів (робота зі статтями, промовами, медійними текстами чи ситуаціями, у яких простежується вплив мови на формування толерантності або агресії). Зокрема: охарактеризуйте мовну ситуацію, що склалася, та відповідь посадової особи: *Депутат Верховної Ради на зустрічі з виборцями на запитання сільської жінки «Як мені заплатити за опалення будинку, якщо моєї пенсії на оплату не вистачає?»* відповідь: *«Продайте собаку»*.

Доречними будуть інтерактивні вправи (рольові ігри, які моделюють спілкування між представниками різних культур або носіями різних поглядів, дозволяють здобувачам освіти відчути важливість поваги до іншого), рефлексивні завдання (написання есе про роль мови у формуванні екологічної та соціальної гармонії; місце мови в житті людини, напр., «Я українська мова»).

Переваги формування толерантності через еколінгвістику такі: розвиток мовної культури (толерантне ставлення до співрозмовника сприяє покращенню якості міжособистісної комунікації), соціальна адаптація (студенти вчаться будувати діалог у мультикультурному суспільстві), гармонія з природою (усвідомлення зв'язку між мовою, суспільством і природою сприяє формуванню відповідального ставлення до навколишнього середовища).

Можна назвати низку проблем і викликів, які має долати викладач і здобувач під час вивчення освітнього компонента: стереотипи та упередження (багато здобувачів освіти можуть несвідомо використовувати мовні форми, які підсилюють дискримінацію або нерівність (напр., *Жінки слабші за чоловіків; «Інваліди»*, а треба *«люди з інвалідністю»*; *Це не жіноча справа; Ти ж хлопець, не маєш плакати; Ну, що це очікувати від блондинки?* тощо)), низька мовна чутливість (відсутність усвідомлення впливу слів на емоційний стан співрозмовника (напр., *Ти сьогодні виглядаєш втомлено; Усі через це проходять, що ти скиглиш?; Ну подумаєш, це не така вже й велика проблема; Це було дуже дурне запитання* тощо)), мовна агресія (використання мовних засобів для домінування або приниження, що потребує корекції через навчальний процес (напр., *Такі, як ти, ніколи не досягають успіху; Хто взагалі дозволив тобі висловлюватися?; Твоя думка тут нікому не цікава; Ти ж, напевно, дуже багато думав, щоб таке сказати* тощо)).

Отже, формування толерантності до співрозмовника на заняттях з еколінгвістики є важливим завданням сучасної освіти. Поєднання лінгвістичних знань, екологічної свідомості та педагогічних стратегій сприяє створенню умов для гармонійного спілкування та виховання відповідальних громадян. Еколінгвістичний підхід дозволяє інтегрувати мовну толерантність у ширший контекст екологічного та культурного співіснування, що є надзвичайно актуальним у глобалізованому світі.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 296 с.
2. Бичко З. Буття зарубини. Тернопіль : «Золота ПЕКТОРАЛЬ», 2021. 292 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел, Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Гончар О. Т. Щоденники: у 3-ох томах. Т. I (1943 – 1967), Київ : Веселка, 2002. 455 с.
5. Грива О. А. Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища : автореф. дис. ... д-ра філос. наук. Київ, 2008. 33 с.
6. Ірхіна Ю. В. Формування професійної толерантності майбутніх викладачів вищої школи : автореф. ... дис. канд. пед. наук. Одеса, 2011. 20 с.
7. Максимова О. О. Позиція толерантності вчителя НУШ. Система підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи : монографія / за заг. ред. В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2019. 344 с.

ІНФОРМАЦІЙНА ГІГІЄНА: ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ ПРАЦЮВАТИ З ІНФОРМАЦІЙНИМИ ПОТОКАМИ

*Наталія Грона,
доктор педагогічних наук, доцент,
викладач вищої категорії, викладач-методист
Комунальний заклад «Прилуцький гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
E-mail: natashagrona@ukr.net*

Сучасна молодь, яка зростає в цифрову епоху, упевнено орієнтується в інтернеті та активно його застосовує для навчання, роботи і спілкування. Швидкий доступ до будь-якої інформації, з одного боку, розширює горизонти, а з іншого – робить молодь вразливою до дезінформації та шахрайства. Інформаційна агресія, маніпуляції та кіберзлочини – це лише окремі виклики, з якими стикається молодь у цифровому світі. Необережне поводження в Онлайн-середовищі може призвести до негативних наслідків, таких як поширення фейків, кібербулінг та втрата персональних даних.

Розвиток критичного мислення є ключовим для того, щоб молодь могла орієнтуватися в потоці інформації та не стати жертвою негативного впливу. Поширення фейкових новин, маніпуляцій та формування спотвореної картини світу робить молодь вразливою до інформаційного потоку. Безвідповідальне ставлення до конфіденційності даних (телефон, електронна адреса, фото, тексти, геолокація тощо) створює ризики для застосування їх зі злочинною метою. Це свідчить про те, наскільки важливо кожній людині опанувати навички критичного мислення та медіаграмотності [1].

Російська агресія проти України радикально змінила систему цінностей українців та висвітлила небезпеку інформаційних атак. Дослідницький та діяльнісний підходи в освітньому процесі набули нового, критично важливого значення: робота з інтернетними джерелами не обмежується передаванням нової інформації, а передусім – аналіз фактів, аргументація, активна протидія інформаційним атакам та пропаганді росії.

Науковці попереджають, що кожен з нас може стати як жертвою, так і розповсюджувачем дезінформації. Тому вкрай важливо розвивати критичне мислення, перевіряти інформацію з різних джерел та не поширювати неперевірені дані. Термін «інформаційна гігієна» набув широкого застосування у різних сферах нашого життя, зокрема, психологічних, педагогічних, екологічних, медичних, технічних та ін., які досліджують інформаційний простір, і його всебічний вплив на людину та соціум.

В. Халамендик підкреслює, що інформаційна гігієна є фактором, що забезпечує збереження психічного здоров'я людини для протидії негативним інформаційним потокам. Її мета полягає в запобіганні негативного впливу інформації на сприйняття світу, емоції та поведінку як окремих осіб, так і

соціальних груп, а також суспільства в цілому [3].

Важливим аспектом діяльності педагогів є усвідомлення та дотримання принципів безпеки в цифровому просторі, критична оцінка достовірності й надійності інформаційних джерел, їхнього впливу на свідомість, розвиток особистості, а також юридичних і етичних аспектів використання цифрового контенту. Здатність протистояти когнітивним упередженням і впливам (схильність шукати інформацію, яка підтверджує наші погляди, формування загального враження про людину або явище на основі однієї характеристики), розвиток емоційної стійкості й поведінкових інформаційних навичок, уміння виявляти цифрові загрози – усе це є складниками інформаційної гігієни, що є фундаментом, на якому будується інформаційно-цифрова компетентність особистості, особливо важлива для молоді, яка зростає в оточенні цифрових технологій [2].

У процесі викладання методики навчання української мови апробовано вправи, розроблені для формування вмінь працювати з інформаційними потоками. Ключовими аспектами вправ стали розвиток конструктивного мислення, культивування толерантності в спілкуванні та здатність до педагогічної гнучкості в контексті мотивації, підтримки інтересу до освітнього процесу для забезпечення інформаційної гігієни.

Вправа 1. «Розпізнай фейк». З'ясуйте, правдива чи фейкова новина. Схарактеризуйте способи визначення.

•Робота генераторів може створювати значний рівень шуму, що негативно впливає на здоров'я людей, викликаючи стрес, погіршення сну та загальний дискомфорт. МОЗ вводить штрафи за перевищення рівня шуму під час роботи генераторів.

•Вихователька дитячого садка у Вінниці вимила дитині рот з милом за розмови російською.

•На території Херсонської області з 2013 року не забороняли вивчення російської мови. Згідно з чинним законодавством України, представники національних меншин мали право на створення окремих класів з навчанням російською мовою, проте пріоритет завжди надавався українській мові як державній. У Херсонській області не лише існувала можливість вивчати російську мову як окремий предмет, але й функціонували заклади, де освітній процес повністю здійснювався російською мовою.

Вправа 2. «Вплив емоцій». Ваша поштова скринька постійно заповнюється повідомленнями, які вимагають негайної реакції або попереджають про потенційні загрози, однак не містять достатніх доказів. З'ясуйте, як ці повідомлення застосовують емоційний тиск для спонукування до дій. Які елементи вказують на те, що ці листи можуть бути частиною спроби маніпуляції або шахрайства?

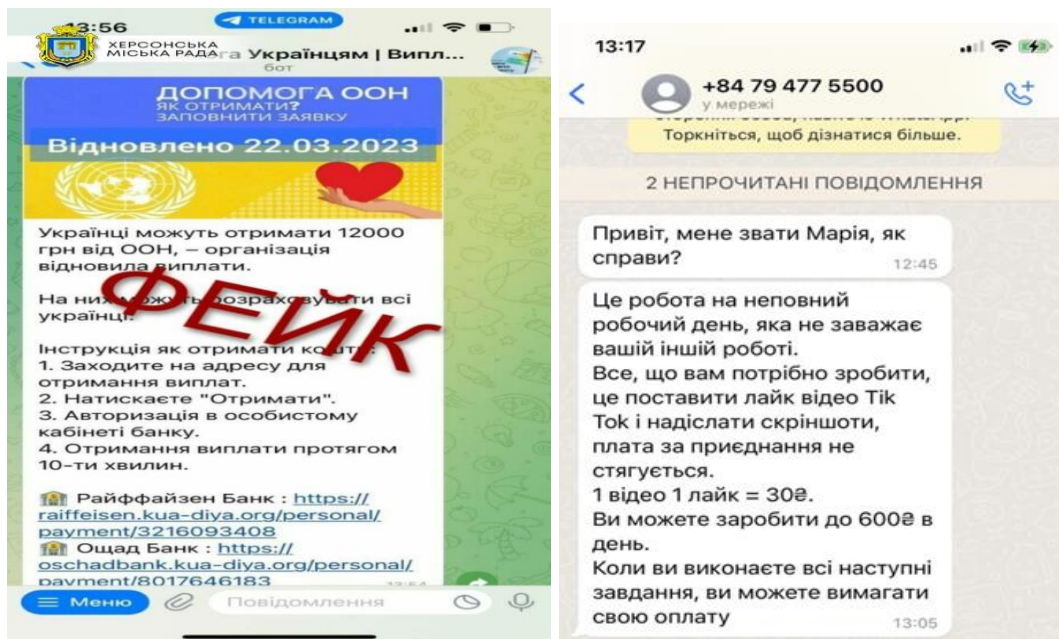

Рис. 1-2. Зразки фейкових листів (із вільних інтернетних джерел).

Отже, метою формування інформаційної гігієни в здобувачів освіти є зменшення негативного впливу інформації та формування комплексу умінь для здатності розпізнавати фейки, аналізувати інформаційні атаки під час превентивних заходів. В умовах гібридної війни зростає вагомість психологічної стійкості як невід’ємного складника життєдіяльності кожного громадянина, адже саме вона уможливорює здатність ефективно працювати та навчатися в умовах постійних викликів. Освітнє середовище має сприяти відновленню психологічних сил для тих, хто в ньому навчається та працює.

Список використаних джерел:

1. Грона Н. В., Климович С. М., Соломахін А.Ф., Семенов О. М., Ячменик М. М. Практикум із медіаграмотності для ЗВО: навчально-методичний посібник з неформальної освіти: електронне видання / Н. В. Грона та ін.; за заг. ред. О.М. Семенов, М.М. Ячменик. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2024. 228 с.
2. Методичні рекомендації щодо формування інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників (2021). <https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/metodychni-rekomendacziyi-z-rozvytku-czyfrovoyi-kompetentnosti.pdf>
3. Халамендик, В. Б. Інформаційна гігієна як фактор збереження психічного здоров’я людини. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 2008. (35).С.83-91

РОЛЬ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

*Марія Касаджик,
магістрантка,*

*ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

E-mail: kasadzhyk.m.m@gmail.com

Позакласна робота є важливим засобом розвитку літературної компетентності в дітей з особливими освітніми потребами (ООП), оскільки вона «сприяє розвитку навичок читання, розуміння текстів, аналізу та творчого мислення у учнів з ООП» [1, с. 45]. Саме позакласна робота забезпечує індивідуалізований підхід до кожного учня, враховуючи його потреби, інтереси та рівень підготовки.

Метою нашої розвідки є визначити роль позакласної роботи у формуванні літературної компетентності для дітей з ОПП.

Різні форми позакласної роботи (літературні гуртки, конкурси) дають можливість задовольнити інтереси таких учнів і активно включати їх у навчальний процес. Учні з ОПП можуть обирати текст для вивчення, що відповідає їхнім індивідуальним запитам.

Важливим є використання інтерактивних методів та творчого підходу, зокрема рольових ігор, театралізацій, творчих проєктів, що стимулює активну участь учнів з ОПП та розвиває їхнє творче мислення. Ці методи також сприяють розвитку комунікативних і емоційних навичок, а також покращують взаємодію в команді.

Не слід забувати про театральні постановки й інсценізації як метод навчання. Театральні ігри підвищують мотивацію учнів з ОПП до вивчення літератури, роблячи навчання більш захоплюючим і доступним. Вони «сприяють розвитку творчих здібностей (акторська майстерність, режисура, декораторство) і емоційного інтелекту учнів» [2, с. 78].

Перевагами театральних методів є:

- Покращення навичок спілкування, як усно, так і письмово.
- Розвиток емоційного інтелекту через співпереживання персонажам.
- Включення всіх учнів з ОПП у процес незалежно від їхніх особливих освітніх потреб, що підтримує інклюзивність навчання.
- Підвищення самооцінки учнів з ОПП через успішну участь у виставах.

Використовувати театральні методи доречно під час інсценізації уривків з літературних творів, створенні лялькових театрів, театральних ігор та постановки вистав за мотивами прочитаних творів [3, с. 112]. У позакласній роботі можливою є участь учнів з ОПП в тематичних театральних фестивалях для розкриття творчих здібностей учнів та їхньої активної участі.

Літературні гуртки і конкурси створюють стимул для учнів з ОПП до вивчення літератури та сприяють розвитку їхніх літературних навичок,

заохочують учнів до глибшого розуміння та інтерпретації літературних творів через творчі конкурси та активні дискусії.

До роботи в літературних гуртках і конкурсах потрібно залучати учнів з ОПП, які відчують нестачу мотивації на звичайних уроках, оскільки участь у літературних гуртках та конкурсах створює можливості для виявлення талантів і знань в невимушеній, творчій атмосфері. У таких випадках підвищується самооцінка, рівень мотивації до навчання та відчуття власної цінності учнів.

Літературні гуртки та конкурси є ефективними інструментами інтеграції учнів з ООП, створюючи спільний простір для спілкування та обміну ідеями. Вони сприяють формуванню атмосфери взаємоповаги та взаємодопомоги серед учнів з різними потребами. Літературні гуртки та конкурси також допомагають учням з ОПП розглядати літературні твори з різних точок зору, виражати власні думки та почуття, а також застосовувати знання творчо, що сприяє «розвитку критичного мислення та аналітичних навичок, що є важливими складовими літературної грамотності» [4, с. 30].

Учасники літературних гуртків та конкурсів мають можливість виражати свої думки та почуття усно та письмово, що сприяє розвитку навичок аргументації та вибору мовних засобів, підвищенню комунікативних навичок учнів і дає їм впевненість під час спілкування.

Спільна робота над проєктами, обговорення ідей та командні активності в літературних гуртках допомагають розвитку навичок командної роботи та вмінню працювати в групі. Учні з ОПП вчаться слухати, поважати погляди інших людей та знаходити компроміси, що є необхідними навичками для успішного спілкування в сучасному суспільстві.

Складовою позакласної роботи є екскурсії до музеїв та бібліотек, які допомагають учням з різними потребами отримати поглиблене розуміння та відчуття літературної спадщини. Вони сприяють розширенню горизонтів учнів, занурюючи їх у культурні та історичні контексти літературних творів.

Візити до музеїв, зокрема літературних музеїв, дозволяють «учням побачити і відчути час та світ, у якому працювали письменники, а також ознайомитись з їхніми особистими речами та творчістю» [5, с. 56]. Бібліотеки надають доступ до різноманітних літературних видань і жанрів, включаючи адаптовані матеріали для учнів з ООП.

Під час екскурсій учні з ОПП беруть участь у майстер-класах, дискусіях, рольових іграх та інших активностях, що сприяють швидкому засвоєнню матеріалу та розвитку практичних навичок. Інтерактивні методи заохочують учнів до участі та поглиблюють їхнє розуміння матеріалу.

Екскурсії до музеїв та бібліотек дають учням можливість взаємодіяти з однолітками, формуючи взаєморозуміння та співпрацю, що підвищує рівень соціальної інтеграції учнів з різними потребами та сприяє розвитку їхніх соціальних навичок. Екскурсії мають значний потенціал для поглиблення знань учнів з ОПП про українську літературу та розвитку їхніх загальних і мовленнєвих навичок. Вони створюють унікальні можливості «для вивчення та сприйняття літературної спадщини, підвищуючи мотивацію та зацікавленість учнів у навчальному процесі» [6, с. 22].

Як бачимо, позакласна робота сприяє комплексному розвитку мовленнєвих, літературних та соціальних навичок учнів з ОПП. Вона дає можливість учням з ООП не лише розвивати свої здібності, але й відчувати себе рівноправними учасниками освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Н. В. Методи навчання учнів з особливими освітніми потребами. Київ: Видавництво "Освіта". 2020. С. 45.
2. Коваленко Т. І. Театральні ігри в навчанні літератури. Харків: Фоліо. 2019. С. 78.
3. Лисенко О. П. Інсценізація в навчальному процесі: теорія та практика. Львів: Видавництво ЛНУ. 2021. С. 112.
4. Мельник І. Г. Розвиток критичного мислення у школярів. Одеса: Астропринт. 2022. С. 30.
5. Петрова Л. В. Літературні музеї як освітній ресурс. Чернівці: Рута. 2018. С. 56.
6. Сидоренко В. В. Екскурсії як метод навчання української літератури. Дніпро: ПП "Книга". 2022. С. 22.

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ІМІТАЦІЙНИХ ІГРОВИХ МЕТОДІВ ПІД ЧАС ОПАНУВАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ФІЛОЛОГІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ»

Світлана Ковтюх

кандидат філологічних наук, професор

кафедри української філології та журналістики,

Центральноукраїнський державний університет імені В. Винниченка,

E-mail: Kovtjukh@ukr.net

Інтерактивні методи навчання, що передбачають надання освітніх послуг у тісній співпраці, взаємодії викладача і студентів [6, с. 109], традиційно у вітчизняній педагогіці й методиці поділяють на імітаційні та неімітаційні. Серед імітаційних, у свою чергу, виокремлюють ігрові та неігрові методи, як наприклад на схемі, запропонованій О. Ковальчук [3, с. 93]. В. Сергеева наголошує на тому, що ігрові методи у вигляді розігрування ролей та ділових ігор різних модифікацій «заповнюють ту прогалину в навчальному процесі, зокрема під час підготовки майбутніх педагогів, яку не можуть компенсувати інші методи (наприклад словесні методи, практичні заняття тощо), але не замінюють їх. Ігровий характер навчально-пізнавальної діяльності дає змогу ознайомитися зі специфікою» та основними рисами майбутнього педагогічного фаху [5, с. 23]. Також розглядані методи допомагають адаптації здобувачів освіти до майбутніх умов праці, усвідомленому сприйняттю себе у функції викладача тієї чи тієї дисципліни, сприяють формуванню системи загальних і предметних компетентностей, адже на практиці дають можливість використати

отримані теоретичні знання, поліпшують уміння та навички в ситуаціях, наближених до реальних у професійній діяльності, почасти доводять останні до автоматизму, а з іншого боку, стимулюють творчі, нестандартні підходи щодо розв'язання тих чи тих проблемних завдань, готують до майбутніх навчальних і виробничих практик.

У середині 70-х років ХХ століття відбувся сплеск наукового інтересу до вивчення ділових ігор у низці галузей, зокрема в педагогіці. Різноманітні аспекти ділових ігор досліджували О. Авраменко, С. Балашова, Я. Бельчиков, М. Бірштейн, І. Гордієнко-Митрофанова, М. Козленко, Л. Литвіна, Р. Мойсеєнко, А. Морозов, С. Павлов, О. Пометун, О. Приходько, В. Ткаченко, С. Харченко, П. Щербань та інші. У фахових джерелах для цього поняття послуговуються низкою терміносполучень: «ділова гра», «навчальна ділова гра», «навчальна гра», «рольова гра», «навчальна рольова гра», «дидактична гра» та інші [3, с. 90].

О. Буга та М. Свіржевський подають історію імітаційних ділових ігор, які використовували «в соціології, історії, психології, криміналістиці» та інших сферах і яким передували військові, потім військово-політичні ігри. Ідею першої ділової гри запропонувала М. Бірштейн. «У червні 1932 р. ця гра була проведена... За декілька років було розроблено близько 40 ігор з різною тематикою. Серед них ділові ігри для тренування диспетчерів і» проектування «диспетчерських служб, дослідницькі ігри з перебудови виробництва, так звані аварійні ігри, де відробляють аварійні ситуації в енергопостачанні й інших галузях промисловості» [2, с. 229–230]. З 1938 року на території СРСР майже на два десятиліття цей вид імітаційної навчальної діяльності був заборонений. У США, навпаки, з другої половини 50-х років ХХ століття ділові ігри набули бурхливого розвитку. О. Буга та М. Свіржевський публікують таку статистику: «У 70–80-х роках розробка і застосування ділових ігор» в СРСР набула масового характеру. «Виникла асоціація розробників ігрового соціального імітаційного моделювання (АІСІМ). Пізніше в Мінвузі СРСР стала працювати Рада з АМО. До кінця 1988 р. була інформація приблизно про 1000 зареєстрованих радянських ділових ігор різного призначення (в 1980 р. їх було 166, в 1975 р. – близько 40). У 1980 р. описано 228 ігор в США. Близько 200 ігор застосовувалися в німецькомовних країнах, з них 120 базувалися на ЕОМ. За іншими даними, в 1980 р. у світі було понад 2000 ділових ігор. З них у капіталістичних країнах – 1210 (у тому числі в США близько 1000), в СРСР – близько 300» [2, с. 230].

Різні класифікації ділових ігор із використанням наукових джерел розглянуто в працях О. Ковальчук [3, с. 91], О. Барнінець [1, с. 15–18], Н. Олійник [4, с. 72–73] та інших. Дослідниками О. Шапран і Б. Бандуром, крім імітаційних ігор за п'ятьма ключовими критеріями: 1) «за характером ситуацій, що моделюються», 2) «за характером ігрового процесу», 3) «за способами передачі й обробки інформації», 4) «за динамікою процесів, що моделюються», 5) «за тематичною спрямованістю й характером проблем», описана низка ігрових імітаційних технологій, якими послуговуються в закладах вищої освіти, а саме: розігрування ролей (інсценування), ігрове проектування, дидактична

гра, ділова гра, рольова гра, стажування з виконанням посадової ролі, імітаційний тренінг, навчання дією, комп'ютерні (машинні) симуляції [7, с. 12–14].

Дисципліна «Методичні аспекти викладання філології в закладах вищої освіти», що входить до обов'язкових компонент освітньо-наукової програми «Філологія» галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти для майбутніх докторів філософії (PhD), є благодатним полем для відпрацювання всієї палітри методів навчання, зокрема імітаційних ігрових. Можливе поєднання кількох дидактичних методів, методик, прийомів.

Наприклад, під час практичного заняття з теми «Форми організації навчання та контролю» здобувачам освіти третього рівня пропонують розписаний сценарій рольової гри, де зазначено тему, мету, охарактеризовано ситуацію, ролі учасників, зокрема завдання кожного із них, указано необхідну додаткову інформацію та запитання для підсумків (за бажанням зазначають час тривання гри). Аспіранти не тільки інсценізують запропоновану ситуацію, а й оцінюють її практичне значення, радять ідеї для покращення цього завдання. Також за поданим зразком їм необхідно розробити власні рольові або ділові ігри. Як домашнє завдання наперед пропонують підготувати початок нетрадиційної лекції (дисципліну й тему аспіранти обирають самостійно) та змодельовати фрагмент практичного заняття (10–15 хвилин) із тієї самої теми, з якої розробили початок лекції.

Для опрацювання теми «Методи навчання філологічних дисциплін у закладах вищої освіти» даємо завдання підготувати проспект чи короткий сценарій навчального фільму або відео (дисципліну й тему обирають аспіранти), назвати його та додатково, щоб закріпити теорію, описати, які методи при цьому були використані. Під час аудиторної роботи можна запропонувати ігрове проектування щодо з'ясування суті методу синектики: У чому полягає метод синектики? Чим він відрізняється від методу мозкового штурму? Яка головна особливість методу синектики? Скільки і які типи аналогій може використовувати група синектиків? Скільки осіб варто залучати до групи синектиків? Які обов'язки ведучого під час синектичних засідань?

У зв'язку з необхідністю дистанційного навчання неможливо нині обійтися без комп'ютерних технологій, тому, розглядаючи тему «Засоби навчання філологічних дисциплін у вищих закладах освіти», даємо наперед такі домашні завдання: 1. Запропонуйте для студентів бакалаврату ОПП Середня освіта (Українська мова і література та Мова і література (англійська)) назву вибіркової дисципліни, пов'язаної з темою Вашого наукового дослідження. Послугуючись переліком компетентностей (інтегральної (ІК), загальних (ЗК), фахових (ФК), предметних (ПК)) та програмних результатів навчання (ПРН), напишіть ті, які, на Вашу думку, релевантні Вашій вибірковій дисципліні. 2. На вебсервісі Google Classroom створіть гугл-клас для запропонованої Вами дисципліни, прикріпіть до стрічки низку методичних матеріалів (серед них – робочу програму, силабус, розподіл балів), дайте посилання на цей гугл-клас,

додайте до списку викладачів того, хто веде лекції та практичні заняття з дисципліни.

Як логічне продовження вищевказаних завдань до наступної теми «Організація дослідницької діяльності студентів-філологів» треба вже запропонувати для студентів бакалаврату ОПП Середня освіта (Українська мова і література та Мова і література (англійська)) перелік 10 тем для індивідуального науково-дослідного завдання (навчального проєкту) зі списком літератури (10–20 джерел за чинними правилами оформлення бібліографії) у рамках вибіркової дисципліни, пов'язаної з темою наукового дослідження здобувачів третього рівня освіти, запропонованої до попереднього практичного заняття, а також шкалу оцінювання й вимоги до підготовки проєкту.

Під час виступів аспірантів із доповідями, які супроводжують мультимедійні презентації, використовуємо елементи так званої операційної гри, тобто моделюємо процес проведення конференції, наукової дискусії. Також пропонуємо аспірантам фрагменти презентацій, навчальних фільмів, індивідуальних науково-дослідних завдань, навчально-методичних матеріалів (проблемних запитань, вправ, тестів різних видів) авторства наших студентів бакалаврату попередніх років навчання для того, щоб майбутні викладачі дали аргументовані рецензії на ці роботи, оцінили відповідно до запропонованих критеріїв, указавши на позитивні моменти, помилки, висловивши побажання.

Отже, імітаційні ігрові методи активно використовують для якісної фахової підготовки здобувачів освіти різних галузей та різних освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки, зокрема майбутніх докторів філософії (PhD). Саме новітні ігрові технології сприяють наближенню навчального процесу до реальних алгоритмів та ситуацій професійної діяльності викладачів-філологів, закріпленню теоретичних знань, набутих умінь і навичок під час інсценування фрагментів лекцій, практичних і семінарських занять, керівництва науковою роботою майбутніх студентів тощо. Такі методичні засоби розвивають творчі здібності, адаптацію до змін, позитивну мотивацію здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти та готують їх до стажування з виконанням посадової ролі, тобто до виробничої практики.

Список використаних джерел:

1. Барнінець О. В. Класифікація ігрових методів навчання історії з погляду компетентнісного підходу. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 3. С. 14–20.
2. Буга О. І., Свіржевський М. П. Ділові ігри в дистанційному навчанні. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2006. Випуск 11. С. 228–233.
3. Ковальчук О. Дидактичні ігри як метод активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення педагогіки. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2004. Вип. 18. С. 89–97.

4. Олійник Н. Ю. Ефективність ігрових моделей навчання в системі сучасної вищої освіти. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. Випуск 7. Частина 2. С. 70–75.
5. Сергеева В. Ф. Імітаційні ігрові методи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів – майбутніх педагогів. *International scientific-praktikal congress of teachers and psychologists “The generation of scientific ideas”* (the 17–18th of February, 2015). Geneva (Switzerland), 2015. С. 21–25. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9778/1/%d0%a1%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%8f%202015%20%d0%a8%d0%b2%d0%b5%d0%b9%d1%86%d0%b0%d1%80%d1%96%d1%8f.pdf> (дата звернення: 18.11.2024).
6. Тур О. М. Модернізація освіти у вищій школі засобами інтерактивних методів навчання. *Збірник наукових праць XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Академічна й університетська наука: результати та перспективи»*. 12–13 грудня 2023 року. Полтава: Полтавська політехніка, 2023. С. 108–110.
7. Шапран О., Бандур Б. Імітаційні технології навчання майбутніх викладачів у вищій школі: сутність, класифікація та різновиди, особливості застосування. *Scientia et societas*. 2022. Вип. 1. С. 9–19. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6327/2022/1/9-19>

ОСВІТНІ ВТРАТИ Й ОСВІТНІ РОЗРИВИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ В УКРАЇНІ

Ольга Крижанівська

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри української філології та журналістики,

Центральноукраїнський державний університет імені В. Винниченка,

E-mail: olga_kryzhanivska@ukr.net

Освіта в інформаційному суспільстві покликана формувати особистість, яка може вільно оперувати великими об'ємами інформації, добирати її, класифікувати й зберігати, уводити в обіг з урахуванням дискурсних умов. Важливими є і вміння доречно й правильно комунікувати в повсякденному приватному та професійному житті, елементарні навички якого також формуються в освітньому середовищі. Ці суспільні потреби в мовцеві нового покоління в Україні намагається вирішити освітній проєкт, який називають Новою українською школою (НУШ). Його реалізація останніми роками наштовхнулася на серйозні проблеми, спричинені пандемією COVID-19 та воєнними діями, які з 2014 року носили локальний, а з 2019 року – глобальний/повномасштабний характер.

Відтепер дослідження PISA (останні – восени вже воєнного 2022 року) виявляють усе більші освітні втрати і з читацької компетентності, і з математичної, і в галузі природничих наук. Вони стають помітними і на рубежі

старшої школи та ЗВО, початкової і базової ланки загальноосвітньої школи, при виборі профілю старшої школи. Учителі-словесники фіксують суттєві освітні втрати і з мови, і з літератури.

Поговоримо про втрачене при вивченні рідної мови в українській школі. По-перше, важливо окреслити саме поняття «освітні втрати», оскільки до нього як синонімічні вживають «втрати в навчанні», «освітні розриви», «прогалини в навчанні» тощо. Для нас освітні втрати – це все те, що пов'язане з когнітивними навичками учнів, іншими словами – це прогалини в знаннях. Саме таке розуміння зараз все більше утверджується в українській дидактиці [1]. По-друге, не можна не враховувати того, що конкретні втрати часто будуть прив'язаними до окремого регіону/школи/здобувача освіти. Зумовлено це тим, що тільки пандемія «урівняла» навчальні можливості однаковою мірою для всіх українців, а воєнні виклики далеко не однакові для кримчан і донбасців, які з 2014 року відлучені від вивчення державної мови, для жителів Сходу й Півдня України, які часто не можуть долучатися до навчального процесу через обстріли, руйнацію освітніх закладів та інші виклики. У регіонах, де більш спокійна обстановка, діти здобувають освіту в аудиторному режимі, а отже, в них формуються і мовні, і мовленнєві, і комунікативні навички.

У той же час загострюється проблема освітніх розривів, яка є наслідком названих до цього нерівних умов здобуття рідномовної освіти. Під «освітніми/навчальними розривами» ми розуміємо стійку різницю академічної успішності не тільки між учнями різного соціального походження, статі, населеного пункту (місто/село), а й РЕГІОНУ, більш чи менш постраждалого від агресії. Якщо світова освітня наука нині переймається вивченням впливу пандемії на розвиток компетентностей учнів у різних країнах, то українській педагогіці на часі розпочинати вивчення розривів між академічними досягненнями дітей російського й польського прикордоння, населених пунктів, які перебувають в окупації, і тими, які повернулися додому.

Ми повинні визнати, що вивчення рідної мови, яке не було простим через неоднакові стартові можливості у вивченні державної мови мешканцями різних регіонів України, тепер ускладнюється ще й тим, що практично кожна дитина матиме певні, свої освітні втрати, бо і в межах рідної держави, і за кордоном діти війни мали неоднакові можливості вивчати українську мову.

Треба віддати належне нашим освітнім інституціям (передусім МОН України, Інституту розвитку освіти, Академії педагогічних наук) та вчителям-словесникам, які доклали достатньо зусиль, щоб створити спеціальні навчальні програми з української мови, які б змогли «вирівняти» академічні й комунікативні досягнення; створити навчальні продукти на зразок Всеукраїнської школи онлайн, які уможливають індивідуальну роботу здобувачів освіти; узаконили дистанційні школи, що об'єднують маленьких українців на уроках української мови незалежно від їхнього місця проживання.

З'явилися й перші методичні поради для вчителів-практиків, які скеровані на допомогу знайти шляхи подолання освітніх утрат, а відтак – шляхи зменшення академічних розривів. Передусім це робота Ігоря Хворостяного «Подолання освітніх втрат з української мови та літератури в 5-11 класах.

Методичні рекомендації та приклади уроків»; вона вийшла за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у межах проєкту «КЛУБ НУШ». У найближчий час варто сподіватися нових порадників такого характеру. Але, на нашу думку, особливу цінність матимуть ті з них, які враховуватимуть особливі методичні потреби вчителів конкретного регіону, де освітні втрати будуть більш-менш рівноцінними, а освітні розриви з іншими регіонами будуть наочно відчутними. Безперечно, свої корективи внесе й міграція: частина учнів буде повертатися з інших країн, хтось – з інших регіонів України, когось вдасться повернути з країни-агресора. Але перед освітньою галуззю завжди буде стояти завдання – сформуванню громадянина України, який через посередництво рідної мови стане творцем її багатства, сили, самобутньої культури.

Країна не може допустити, щоб освітні втрати, спричинені природними й соціальними причинами, призвели до втрати соціальної вигоди – бути успішним громадянином; а освітні розриви – стали бар'єром між людьми й частинами держави.

Список використаних джерел:

1. Ганна Бичко, Василь Терещенко. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. К., 2023. 30 с.
2. <https://nus.org.ua/articles/dolayemo-osvitni-vtraty-porady-dlya-vchyteliv-ukrayinskoyi-movy-ta-literatury/?fbclid=IwAR3SKBBXeFnQaJHwvZjbjBOQQG6AmWoqqfjor9VzfpPXmcVJVzx2zKiPiK8>

НАВЧАЛЬНІ ВТРАТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПІДХОДИ ДО ВИМІРЮВАННЯ ТА КОМПЕНСАЦІЇ

Олена Кульбабська
доктор філологічних наук, професор
кафедри сучасної української мови,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
E-mail: o.kulbabska@chnu.edu.ua

На початку листопада 2024 року Національне агентство із забезпечення якості знань звернулося до академічної спільноти з пропозицією взяти участь в анонімному опитуванні, що його проводять в українських університетах в рамках співпраці з Європейською асоціацією університетів (ЕАУ) щодо готовності закладів вищої освіти до кризових ситуацій. Мета опитування – вивчити досвід управління ЗВО в умовах криз та оцінити ефективність стратегій, які він використовує для подолання кризових ситуацій. У цьому аспекті пропонуємо звернути увагу на необхідність мінімізувати освітні втрати вчорашніх випускників закладів загальної середньої освіти, які за результатами успішного складання НМТ стали першокурсниками університетів. На *актуальності* зазначеної

проблеми наголошують управлінці, науковці, педагоги, батьки. Отож передовсім проаналізуємо поняттєвий обшир ключових слів з обраної теми дослідження.

I. Після російського вторгнення в Україну 2022 року ми, на жаль, часто чуємо іменник «утрата», що асоціюється з тривогою, страхом. В Академічному словнику української мови лексема «*утра́та, -и, жін.*» має п'ять витлумачень: 1. Дія, унаслідок якої хтось лишається без кого-, чого-небудь, втрачає когось, щось. 2. Той, хто (те, що) втрачений (втрачене); що-небудь загублене, вкрадене, розбите. 3. Зменшення кількості чого-небудь. 4. Марне, без користі витрачання чого-небудь. 5. Гроші, кошти, витрачені на що-небудь [СУМ, т. 10, с. 519].

Через виклики війни та коронавірусної пандемії-2019 сполучувальні можливості цього іменника розширилися, що засвідчують словосполучення «освітні втрати», «навчальні втрати» тощо. Отож *утрати* – це показник між тим, що конкретний учень/студент міг би досягти відповідно до стандарту освіти, ОПП та очікуваних результатів навчання, і тим, чого він реально досяг [3].

II. У педагогіці розрізняють два типи втрат: 1) *навчальні* – будь-яка втрата знань, умінь і навичок і/або уповільнення чи переривання академічного прогресу; 2) *освітні* – уповільнення чи переривання академічного прогресу через значні паузи в навчанні (це поняття ширше й охоплює поняття «навчальні втрати»). «Освітні втрати фіксуємо поза межами порушення лише навчального процесу, адже вони містять емоційні виклики для здобувачів освіти, перешкоди для академічного прогресу та потенційні довгострокові наслідки для їхнього майбутнього» [2].

III. Основними причинами освітніх утрат є: 1) тривале дистанційне навчання (*в умовах, коли недостатньо комп'ютерної техніки та якісного цифрового контенту, бракує додаткових навчально-методичних матеріалів тощо*); 2) порушення права здобувачів на освіту; 3) перешкоди у доступі до освіти, спричинені повномасштабною війною (*вимушена евакуація з тимчасово окупованих територій, припинення занять під час повітряних тривог і обстрілів, нестабільне електропостачання, руйнування освітньої інфраструктури, брак субвенції на освіту з державних/місцевих бюджетів, спонсорських або грантових коштів тощо*); 4) психологічні наслідки життя в зоні конфлікту (*непоборна напруга від загрози обстрілів і переживання за рідних на фронті, посттравматичний синдром, невизначеність і страх тощо*); 5) зниження мотивації до навчання та пізнавальних процесів загалом, оскільки «постійний стрес через війну шкодить когнітивним здібностям навіть тих здобувачів освіти, які перебувають в умовно безпечних регіонах, не говорячи вже про тих, хто лишається ближче до лінії фронту» [1, с. 14]. Очевидно, що на ці об'єктивні процеси учитель/викладач не впливає, проте саме вони і спричинюють утворення *навчальних втрат* і *навчальних розривів* (коли, наприклад, спостерігаємо відмінності між підлітками, які навчаються екстерном чи в змішаному режимі навчання, або вирішили здобувати освіту за кордоном).

IV. Наразі достовірних даних про освітні втрати в Україні немає. Утім, за підсумками *міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022* (PISA-2022) рівень знань українських учнів/учениць відстає щонайменше на 2 роки від необхідних показників. Наприклад, лише 59% українських школярів можуть

похвалитися базовим рівнем читацької грамотності. До того ж заступниця міністра освіти Надія Кузьмичова в одному інтерв'ю зазначила, що порівняно з минулим 2023 роком, цьогооріч зросла кількість учителів базової школи у містах, які вказують на погіршення результатів навчання своїх учнів з іноземної та української мов, української і зарубіжної літератур, алгебри та геометрії. А вони – майбутні студенти закладів вищої освіти, отже, проблема мінімізації освітніх і навчальних втрат є актуальною і для викладачів університетів.

V. Постає важливе питання: як допомогти студентам-першокурсникам надолужити пропущене та успішно продовжувати навчання в ЗВО? На ґрунті рекомендацій науковців Українського інституту розвитку освіти (УІРО) та Інституту педагогіки НАН України, працівників Інституту модернізації якості знань, власного досвіду пропонуємо такий алгоритм:

Перший етап. Діагностувати навчальні втрати з огляду на принципи доцільності й урахування інтересів здобувачів вищої освіти. Для діагностування доцільно використовувати всю палітру інструментів: 1) педагогічне спостереження; 2) усне опитування/анкетування; 3) аналіз виконаних завдань на різноманітних онлайн-платформах, письмових аудиторних робіт і тестових завдань; 4) вербальний та невербальний зворотний зв'язок від здобувачів освіти; 5) само-/взаємооцінювання. Зауважимо, що так звані «ректорські контрольні роботи» навряд чи будуть доцільними, оскільки навчальні відділи ЗВО оцінюють успішність і якість знань студентів у процентному еквіваленті, а не за їхніми типовими мовними помилками, конкретними прогалинами в теоретичній або практичній підготовці. Краще, на нашу думку, щоб завдання для них розробляв викладач-філолог, зберігав результати моніторингу і стежив за їхньою динамікою. До того ж такі контрольні (письмові чи на онлайн-платформах) треба проводити щонайменше тричі: на початку навчального року (т. зв. «вхідний контроль»), у середині та наприкінці вивчення навчальної дисципліни.

Другий етап. Складання дорожньої карти діагностування знань, умінь і навичок. Щоб моніторинг був ефективним варто, як на нас, діяти в такій послідовності: 1. *Визначити найважливіші результати вивчення української мови та літератури* за минулий період часу, без яких неможливе подальше вивчення освітньої компоненти. 2. *Розробити* (або підібрати) *діагностичний інструментарій*, при чому бажано формувати завдання так, щоб одне завдання охоплювало запланований результат навчання та стосувалося конкретної теми. Тобто в ході діагностування навчальних утрат некоректно використовувати комплексні інтегровані завдання, що потребують виявлення різних компетентностей, оскільки буде складно визначити, через відсутність яких саме умінь/навичок завдання не виконане зовсім або виконане помилково. Рационально запропонувати студентам один кейс (змодельовану ситуацію, текст) і низку завдань до нього. 3. *Провести діагностувальну роботу*, забезпечивши дотримання принципів академічної доброчесності серед студентів. 4. *Перевірити роботи та забезпечити зворотний зв'язок здобувачам освіти* щодо їхніх результатів. 5. *Узагальнити результати щодо успішності* виконання діагностувальних робіт, визначити прогалини, об'єднати студентів, які мають однакові навчальні втрати, в

групи. 6. *Спланувати та провести роботу* щодо компенсації навчальних утрат у групах. 7. *Через певний час провести повторну діагностику*, проаналізувати динаміку результатів (до речі, МОНУ планує ближчим часом затвердити *Стратегію освітніх оцінювань*).

Третій етап. Запровадження гнучкості й адаптивності програм з мово- й літературознавчих дисциплін, що її вже апробують в школах (такі модифіковані програми мовно-літературної галузі, розташовані на сайті УІРО).

Четвертий етап. Компенсувати навчальні втрати через пропущені навчальні заняття можна або на додаткових індивідуальних/групових консультаціях (заняттях), або в разі продуманої самостійної роботи, коли викладач пропонує студентам навчальні матеріали, доступні онлайн 24/7 (презентації, відео, лайфхаки, Тренажер з правопису української мови, «Є-мова» тощо, або мобільні додатки (сайт Міністерства культури та інформаційної політики України: <https://speakukraine.net/>), аналогічні навчальні завдання зі зразками їх виконання, напр., онлайн на платформі Мудл).

Водночас зауважимо, що це трудомісткий, не передбачений індивідуальним навантаженням, понаднормовий обсяг роботи для викладачів, більшість із яких скаржаться на брак вільного часу, професійне вигорання, небажання студентів приділяти додатковий час навчанню. Тому в планах МОНУ програма тьюторства, що має фінансуватися державним або донорським коштом, а також «навчання з коробки» – розроблення готових вправ і завдань, «розпакувавши» які, можна отримати повний набір навчальних і методичних матеріалів, достатніх для вивчення конкретної навчальної теми/розділу та/або навчального предмета/інтегрованого курсу. Ці матеріали мають бути розроблені з урахуванням пропозицій щодо перерозподілу навчального часу, про що йшлося вище.

П'ятий етап. Заохочувати студентів усунути освітні прогалини через урізноманітнення форм, залучення активних методів і засобів навчання.

Отже, компенсація навчальних втрат у кризових ситуаціях залежить від їхнього обсягу та кількості студентів, які мають такі втрати. Ідеальної стратегії компенсації навчальних втрат не існує: кожен обраний шлях матиме свої переваги та недоліки. Тому вибір стратегії та прийняття рішення щодо кожного студента викладач має приймати індивідуально.

Список використаних джерел:

1. «Нова українська школа» в 5–6-х класах: виклики впровадження / кол. авт. : І. Пасько, П. Бондаренко, В. Божинський; за ред. Галини Титиш; ГО «Смарт освіта». Київ. 2024. 190 с.
2. Семка Р. Що таке освітні втрати та як зацікавити дитину в навчанні попри виклики війни. URL: <https://kyiv.dityvmisti.ua/blog/8223-shcho-take-osvitni-vtraty-ta-iaak-zatsikavyty-dytynu-v-navchanni-popry-vyklyky-viiny/>
3. Васильєва Д. Словник сучасного вчителя: терміни, що допоможуть у подоланні освітніх втрат. URL: <https://osvitoria.media/experience/slovyk-suchasnogo-vchytelya-terminy-shho-dopomozhut-u-podolanni-osvitnih-vtrat/>

ТЕХНОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ІНТЕРАКТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ УРОКУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

*Ірина Кучеренко,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри методики професійної освіти
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти ДЗВО
«Університет менеджменту освіти» НАПН України.
E-mail: 1909irirna@gmail.com*

Модернізація сучасної системи освіти зумовлює дотримання нових підходів для забезпечення реалізації освітнього простору, спрямованого на розвиток кожного здобувача освіти, розроблення ефективних і результативних технологій навчання. Однією із продуктивних технологій є інтерактивна технологія навчання, в межах якої відбувається активна взаємодія всіх учасників навчального процесу.

Дослідження інтерактивного навчання представлено у працях Ш. Амонашвілі, Н. Голуб, О. Горошкіної, О. Кучерук, М. Пентилюк, С. Омельчук, Л. Пироженко, О. Пометун, В. Сухомлинського ін. Нині простежується підвищений інтерес дослідників до проблеми впровадження інтерактивних технологій і розроблення шляхів її імплементації у практику.

Сутність інтерактивного навчання, переконують О. Пометун та Л. Пироженко полягає в тому, що «навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це взаємонавчання (групове, колективне, навчання у співпраці), де вчитель і учні є рівноправними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять на уроці [2, с. 7]». Мета інтерактивної технології – проектування й організація педагогом оптимальних умов для активного учіння, за яких здобувач освіти особистісно буде опановувати і засвоювати знання, формувати вміння, виробляти навички, набувати досвіду та розвивати власну компетентність (загальну і предметну). В умовах інтерактивного навчання реалізовується навчально-пізнавальний дискурс – комунікативна репрезентація контактного суб'єкт-суб'єктного спілкування всіх учасників навчального процесу з метою передачі науково-змістової інформації і розвитку власної компетентності.

Важливим принципом суб'єкт-суб'єктного інтерактиву є діалогічна / полілогічна комунікація, в якій всі учасники навчально-виховного процесу рівноправні і повноправні. На думку О. Горошкіної, інтерактивна технологія – це організація навчання, що забезпечує здобуття знань засобами спільної діяльності через діалог, полілог учнів між собою і вчителя [1, с. 7]. Інтерактивне навчання ґрунтується на діалогічній / полілогічній дискурсивній взаємодії суб'єктів навчального процесу з метою досягнення наперед визначеного кінцевого результату. Основним складником інтерактивної технології уроку є міжособистісна навчально-пізнавальна взаємодія, найголовнішою особливістю якої є здатність і спроможність учня

«занурюватися» у навчальну комунікативну ситуацію, «переймати роль іншого», уявляти, як його сприймає співрозмовник, група партнерів і відповідно інтерпретувати дії інших та стратегічно конструювати й реалізовувати власні дії.

Основні структурні етапи моделі інтерактивної технології уроку є: мотивація, цільовизначення, інтерактивна цілереалізація, рефлексія.

Мотивація, сутність якої пов'язана з темою уроку, є стратегічною вихідною позицією, що уможлиблює інтерактивність навчальної діалогічної / полілогічної взаємодії. Цільовою метою цього етапу є спонукання учнів до пізнавальної діяльності, привернення і фіксація їх уваги на проблемній ситуації, налаштування на розв'язання поставленої навчальної проблеми, акцентування на необхідності та практичній важливості її вирішення, пробудження інтересу до активного учіння.

Цільовизначення покликане забезпечити усвідомлення учнями змісту майбутньої навчально-пізнавальної діяльності та осмислення запланованого кінцевого результату.

Інтерактивна реалізація є ключовим етапом уроку, метою якого є спроектувати і реалізувати процес засвоєння навчального змісту уроку шляхом використання інтерактивних методів і прийомів, проведення навчальної взаємодії у вигляді міжособистісного діалогічного / полілогічного навчально-пізнавального дискурсу. Цілереалізація здійснюється покроково і складається із двох ключових моментів: надання необхідної інформації і застосування інтерактивного методу. Процесуально інтерактивна реалізація уроку складається з низки компонентів:

Інструкція – вчитель наставляє учнів, конкретизує умови, ставить завдання, повідомляє правила їх виконання, послідовність дій, кількість часу, переконується у осмисленні завдання учнями;

Групування – об'єднання в групи, розподіл ролей;

Виконання завдання – співдіяльність з метою виконання завдання, розв'язання проблеми, пошуку, дослідження, експерименту тощо. Учитель виконує роль організатора, помічника, організатора і ведучого дискусій.

Презентація результатів – демонстрація кінцевого рішення завдання.

Інтерактивна технологія сучасного уроку передбачає проектування і впровадження інноваційного лінгводидактичного інструментарію, стрижнем якого виступають інтерактивні форми, методи, прийоми і засоби навчання, спрямовані на засвоєння науково-змістової інформації, вироблення відповідних умінь, навичок, здобуття досвіду, розвиток компетентності. Процес навчання на уроці в аспекті інтерактивної технології передбачає моделювання навчальних ситуацій, проблемних ситуацій, використання дидактичних ігор, спільне вирішення поставленої пізнавальної / дослідної / експериментальної проблеми.

Рефлексія як заключний структурний етап уроку забезпечує оперативний зворотний зв'язок і складається з двох взаємопов'язаних елементів – власне рефлексійні дії учасників навчального процесу і підведення підсумків. Рефлексійні дії педагога передбачають порівняння й оцінювання діяльності

учнів. Рефлексійні дії групи учнів містять порівняння групової інтерактивної роботи й аналіз групової діяльності.

Після здійснення рефлексії відбувається кінцевий момент уроку – підведення підсумків, основною роллю якого є пояснити зміст опрацьованого, порівняти реальні результати з наперед визначеними, проаналізувати причини такого результату, зробити висновки, здійснити корекцію, окреслити нові питання для вивчення й опрацювання.

Інтерактивна технологія сучасного уроку дозволяє формувати особистість учня, його особистісну Я-концепцію, розвивати загальні й предметні компетентності. Підготовка і реалізація педагогом інтерактивної технології уроку здійснюється поетапно: розробка стратегії, проектування (моделювання, планування, конструювання), оперативне управління, рефлексія, контроль, аналіз і корегування досягнутих результатів.

Список використаних джерел:

1. Горошкіна О. Особливості використання інтерактивних методів навчання на уроках української мови. Українська мова і література в школі. 2013. № 3. С. 7–10.
2. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.

APPLICATION OF THE LEARNINGAPPS AT THE NATIONAL UNIVERSITY OF PHARMACY

Natalia Lysenko

*PhD (Philology), Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department for Pedagogy and Psychology,
National University of Pharmacy
E-mail: natalilysenko1977@gmail.com*

Alla Berestova

*PhD (Philology), Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department for Fundamental
and Social and Humanitarian Sciences,
National University of Pharmacy
E-mail: balla19682802@gmail.com*

Tetiana Sklyarova

*Lecturer at the Department for Fundamental
and Social and Humanitarian Sciences,
National University of Pharmacy
E-mail: sklyarov_tetyana@gmail.com*

The development of full distance learning courses on educational components taught at the National University of Pharmacy began in 2012. That is, at the time of the full-scale invasion, which resulted in the evacuation of foreign students outside of

Ukraine, considerable experience was gained in using MOODLE for distance teaching of language disciplines. The lack of face-to-face classes with an appropriate level of control over the acquisition of lexical minimums had a negative impact on the quality of knowledge of the contingent of first-year students.

We are sure that high quality educational content with audio support and a game component should become an additional motivational lever and help to compensate for educational losses. Undoubtedly, the MOODLE platform has a powerful internal toolkit for creating different types of tests, but we are not limited to the basic possibilities for teaching Latin. For example, we add linguistic games developed on the LearningApps service to the courses as a SCORM packages. We usually choose a construct related to finding a counterpart for the translation of a word. In this way, the assimilation of the lexical minimum is facilitated, and a situation of success is also created, because each student works at his own pace, and can return to the exercise several times. An incorrectly combined pair is highlighted in red, so it is possible to correct the error immediately. The task is considered completed only when all pairs are combined correctly. Thus, the service allows you to create an exercise to find the answer "word - translation of a word", "word - translation of a word with a picture", "word - picture" and "word - spoken video" (we consider the last option to be the most productive).

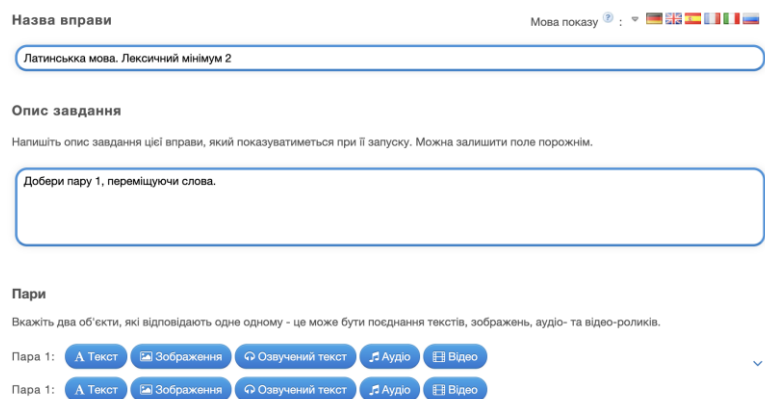

Fig. 1 – The structure of the game that needs to be filled in

Fig. 2 – The structure of the game in task performance mode (translation of words)

Fig. 3 – Game structure with additional vocabulary and video

Fig. 4 – The structure of the game in the task execution mode (“word – spoken video”)

The development of a high quality distance learning course is key to successful self-learning, and the use of game elements as a component is intended to encourage students to learn both new vocabulary and the language in general, and if not minimise, then at least compensate for the lack of live communication in the classroom.

Literature:

1. Lysenko N., Berestova A., Kovalenko Z. The audiovisual content usage at classes on the discipline "Ukrainian as a foreign language". *Застосування інноваційних технологій та методів навчання при викладанні фундаментальних та мовних дисциплін у вишах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*, м. Харків, 29 березня 2023 року. Харків: НФаУ, 2023. С.33–36.
2. Lysenko N., Berestova A., Brik N. Visualization in a distance course for the study of ukrainian language by foreign students. *Матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції «Мова в професійному вимірі:*

комунікативно-культурний аспект», м. Харків, 9 листопада. Харків: Вид-во НУЦЗУ, 2021. С.46–48.

3. Берестова А.А., Коваленко З. І. Лисенко Н.О. Елементи геймінгу при дистанційному викладанні освітньої компоненти «українська мова як іноземна». *Застосування інноваційних технологій та методів навчання при викладанні мовних дисциплін у вишах*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Харків, 15 грудня 2022 року. Харків: НФаУ, 2022. С.4–7.

НАПИСАННЯ ДИКТАНТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

Іван Лопушинський,

*доктор наук з державного управління,
кандидат педагогічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,*

*завідувач кафедри публічного управління та адміністрування,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

E-mail: doctordumetaua@meta.ua

Як відомо, ще 6 листопада 1997 року Президент України своїм Указом [1] на підтримку ініціативи громадських організацій та з урахуванням важливої ролі української мови в консолідації українського суспільства установив в Україні День української писемності та мови, який відтоді відзначається щороку в день вшанування пам'яті Преподобного Нестора-Літописця Печерського, якого вважають автором «Повісті минулих літ» і одним із основоположників давньоукраїнської писемності. До 2023 року це було 9 листопада.

Зважаючи на те, що Православна Церква України (ПЦУ) та Українська греко-католицька церква (УГКЦ) з 1 вересня 2023 року перейшли на новий, новоюліанський календар, яким уже давно послуговується більшість помісних Православних церков (більшість церковних свят тепер відзначається на 13 днів раніше, у тому числі й День пам'яті Нестора-Літописця, що тепер відзначається 27 жовтня, замість 9 листопада), Президент України своїм Указом від 27 липня 2023 року № 455/2023 змінив дату відзначення Свята з 9 листопада на 27 жовтня.

У контексті виконання Указу Глави держави [1] 2000 року в Україні було започатковано добру традицію – у День пам'яті Нестора-Літописця проводити Всеукраїнський радіодиктант національної єдності – традиційну загальнонаціональну акцію єднання, присвячену українській мові. Мета радіодиктанту – об'єднати якомога більше людей навколо України в усьому світі і популяризувати українську мову. До 2022 року включно радіодиктант відбувався 9 листопада (2019 року – 8 листопада). Починаючи з 2023 року,

радіодиктант національної єдності проводиться 27 жовтня (2024 року радіодиктант відбувся 25 жовтня, напередодні Дня пам'яті Нестора-Літописця).

2024 року Всеукраїнський радіодиктант національної єдності став ювілейним – 25-м. Текст «Магія голосу» написала українська письменниця Оксана Забужко, а продиктував його поет, військовослужбовець Павло Вишебаба. Трансляція радіодиктанту відбулася на всіх платформах Національної суспільної телерадіокомпанії України: телебаченні, радіо та онлайн, а також на хвилях «Українського радіо» та «Радіо Культура», в етері телеканалу та на сайті «Суспільне Культура», на YouTube «Українського Радіо», на Facebook «Суспільного»[2].

До заходу долучилося чимало українців та любителів української мови по всьому світу. Мовний омбудсмен Тарас Кремень зазначив, що в 25-му в Радіодиктанті національної єдності 2024 року взяли участь понад мільйон учасників. Під час радіодиктанту в усіх областях України пролунала повітряна тривога, однак це не завадило більшості його дописати [2]. Диктант також писали воїни 44 окремої артилерійської бригади ім. Данила Апостола Збройних сил України, це відбулося в Суджанському районі Курської області. До написання радіодиктанту долучилися й здобувачі вищої освіти всіх рівнів Інституту гуманітарної підготовки та державного управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Уже багато років до цього заходу долучаються не лише українці, а й ті, хто так чи інакше пов'язує своє професійне життя з Україною, її культурою, її мовою. Диктант пишуть ті, хто вивчає українську мову в США, Японії, Австралії, Польщі, Великій Британії, Франції, Німеччині та інших країнах світу.

Зазначимо, що в цивілізованому світі аналогічна практика написання диктантів національної єдності досить поширена. Так, наприклад, у Французькій Республіці 4 червня 2023 року, у неділю, понад п'ять тисяч осіб узяли участь у масовому диктанті на Єлисейських Полях у Парижі, що були переобладнані під шкільну аудиторію. Для проведення заходу на Єлисейських Полях навпроти Триумфальної арки було встановлено 1700 столів. На бруківці знаменитого проспекту навпроти учасників було встановлено гігантський екран, що використовувався і як дошка, і як сцена. За даними France Bleu, учасників масового диктанту відібрали з 50 тисяч охочих. Їх розділили на три групи по 1700 людей. Текст диктанту, що тривав близько 20-25 хвилин, по черзі оголошували літературний журналіст Огюстен Трапенар, письменниця Катрін Панколь і П'єр Рабадан, заступник мера Парижа, відповідальний за спорт [3]. Учасники писали уривок з збірки оповідань «Листи з мого вітряка» («Lettres de mon moulin») французького романіста й драматурга Альфонса Доде, який жив у другій половині XIX століття. Статут наймасовішого диктанту як події підтвердила Книга рекордів Гіннеса. Пепередній рекордний диктант відбувся на стадіоні «Стад де Франс» у передмісті Парижу 2018 року й зібрав 1400 учасників. Інші гігантські диктанти відбулися в Парижі 6 червня в місті Ле-Мюро та 7 червня 2023 року – у Ле-Блан-Меніль.

Інший приклад – Республіка Польща. Тут пишуть полонійний диктант з польської мови «Ja piszę, Ty piszesz, My piszemy... po polsku» 2020 [4]. У

написанні диктанту можна було брати участь, не виходячи з дому та без реєстрації. Диктант відбувся у День польської діаспори та поляків за кордоном 20 травня 2020 року. Цього дня о 12:00 за польським часом на головній інтернет-сторінці Фонду свобода та демократія www.wid.org.pl було розміщено посилання на аудіо-файл, у якому було записано текст диктанту. Учасники диктанту мали записати на аркуші паперу прослуханий текст, сфотографувати або відсканувати аркуш та надіслати його на адресу електронної пошти: oswiata@wid.org.pl.

Або інший приклад із сусідньої країни. З нагоди Дня незалежності Польщі (11 листопада) поляки традиційно пишуть щороку онлайн-диктант. Крім перевірки грамотності, учасники долучаються й до збирання коштів для відправки чергової вантажівки з медичною допомогою для жителів України. Святковий диктант був записаний і доступний на онлайн-платформі. При реєстрації учасників просили сплатити будь-яку суму. Мінімальна – 1 злотий. Зібрані кошти переказують фундації *Zarys*, що регулярно відправляє медичну допомогу в Україну. За час повномасштабної російсько-української війни Фундація вже допомогла українцям на суму 2,6 мільйона злотих, відправивши в Україну майже 70 тонн медичних товарів – перев'язувальних матеріалів, засобів для дезінфекції, хірургічних халатів і рукавичок, шприців, кисневих масок, термометрів та інвалідних візків. А це – 8 вантажівок [5].

Проведення диктантів національної єдності, подібних до українських, є поширеною практикою й суспільних мовників різних країн. Серед суспільних мовників, що здійснюють такі трансляції – *France Télévisions* (Франція), *NPO* (Нідерланди), *LTV* (Латвія) та інші. Зупинимося на найвідоміших з них. *France Télévisions* – теледиктант, програма «Усі готові до диктанту» («*Tous prêts pour la dictée!*»), що виходить кілька років поспіль; *Radio France* (*France Culture*) – перший «Величезний диктант» (*Dictée Géante*), який транслюють одночасно на радіо й у соцмережах; Німеччина – конкурс диктантів «Франкфурт пише» за участю німецького суспільного мовника – *Hessischer Rundfunk*; Нідерланди – «Великий диктант», транслювався *NPO Radio 1* та 7 листопада 2020 року; Естонія – 2019 року естонське радіо вдванадцять провело національний Е-диктант до Дня рідної мови; Китай – конкурс, у межах якого учасники мають написати китайські ієрогліфи, почувши слова; Литва – *LRT* має багаторічну традицію підтримки щорічного Національного диктанту, який організовують освітні установи. Його транслюють на радіо та онлайн.

До інших диктантів можна також віднести такі: Іспанія – народний диктант, організований 2012 року міською радою Рубі (Каталонія) за сприяння Комісара з мовної політики; Франція – щоденні диктанти на радіо *Fréquence Sillé*. 23 березня 2012 року запустили програму, що виходила з 11:00 до 14:00. *Dictée multilingue* від Представництва Європейської Комісії у Франції. Диктант проводять різними мовами (німецькою, англійською, італійською, іспанською нідерландською, португальською) задля заохочення їх вивчення; Ліван – конкурс для людей у медіа «Наш диктант, наша мова» та ін. [6].

Принагідно не можемо не сказати і про наміри російських окупантів «долучитися» до українських традицій написання диктантів. Так, окупаційна

влада 6 листопада 2024 року організували на тимчасово окупованих територіях України радіодиктант, до участі в якому примусово долучили студентів захоплених закладів освіти. Про це повідомляє Центр національного спротиву [7]. За даними Нацспротиву, диктант в обов'язковому порядку писали учні старших класів захоплених українських шкіл та студенти різноманітних фейкових закладів. Проте, як відомо давно, «на Росії будь-які процеси є постановкою та імітацією, адже громадянське суспільство не може сформуватись в умовах імперії. Відтак для того, аби набрати учасників для радіодиктанту, який був присвячений поневоленим народам, окупанти вдалились до примусу», – ідеться в повідомленні [7].

Отже, популяризація рідної мови через практику написання диктантів національної єдності останнім часом стає гідною традицією в усьому цивілізованому світі. Зокрема, День української писемності та мови нагадує нам, українцям, про історію боротьби нашого багатостраждального народу за право говорити, писати та творити рідною мовою, а також про важливість її розвитку в сучасному суспільстві. Участь будь-якої людини в написанні диктанту національної єдності свідчить, як вона ставиться до своєї країни й мови (рідної чи державної). Учасники написання Всеукраїнського диктанту національної єдності щороку відзначають насамперед саме це: коли пишеш диктант одночасно з багатьма іншими людьми, які приєднуються до події не лише в Україні, а й по всьому світу, з'являється надзвичайне відчуття єдності, приналежності до чогось великого, масштабного, важливого. Це саме те, чого нам дуже бракує в непрості часи тривалої російсько-української війни. Мабуть, неспроста цьогоріч текст диктанту читав військовослужбовець, поет Павло Вишебаба. Безумовно, така акція демонструє надважливість державної мови, свідчить про її престижність.

Як заповіт нам усім в обороні рідної мови звучать величні слова борця за волю України та мову її народу Ірини Фаріон, яку було підло вбито за Україну та рідну мову – «Мова має значення!». «Виявляється, має статися щось надзвичайно страшне, щоб люди зрозуміли, що мова – не просто засіб комунікації. Мова – це дім, у якому живе кожен народ. І цей дім треба захищати. І цей дім треба захищати більше, ніж захищаємо власну територію. Бо ті, які не вміють захистити свою мову, – втратять свої території», – говорила велика патріотка України Ірина Фаріон.

Список використаних джерел

1. Про День української писемності та мови: Указ Президента України від 6 листопада 1997 року № 1241/97 (із змінами, внесеними згідно з Указом Президента від 28 липня 2023 року № 455/2023 (455/2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1241/97#Text> (дата звернення – 09.11.2024).
2. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%82_%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C

[%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D1%94%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96#2024](#) (дата звернення – 09.11.2024).

3. У Парижі спробували встановити світовий рекорд із наймасовішого диктанту // Європейська правда, 04 червня 2023 року. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2023/06/4/7163033/> (дата звернення – 09.11.2024).
4. Полонійний диктант з польської мови «Ja piszę, Ty piszesz, My piszemy... po polsku» 2020. URL: <https://upc.kpi.ua/6993/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%82-%D0%B7-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97-%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8/> (дата звернення – 9.11.2024).
5. У Польщі три дні писатимуть благодійний диктант. Зібрані кошти підуть на допомогу Україні. URL: <https://espreso.tv/u-polshchi-tri-dni-pisatimut-blagodiyniy-diktant-zibrani-koshti-pidut-na-dopomogu-ukraini> (дата звернення - 9.11.2024).
6. Писати диктанти – традиція суспільних мовників. URL: <https://stv.detector.media/radio/read/6043/2020-10-15-pysaty-dyktanty-tradytsiya-suspilnykh-movnykiv/> (дата звернення – 9.11.2024).
7. Нацспротив: Росіяни організували на ТОТ примусовий радіодиктант серед студентів? 6 листопада 2024 р. URL: <https://imi.org.ua/news/natssprotyv-rosiyanu-organizuvaly-na-tot-prymusovyj-radiodyktant-sered-studentiv-i64732> (дата звернення - 9.11.2024).

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПРИЙОМАМИ МЕДІАНАВЧАННЯ

*Діана Мазуренко,
здобувачка магістерського освітнього ступеня,
Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського,
E-mail: dianann2508@gmail.com*

У сучасному освітньому середовищі важливість компетентісного підходу зростає, оскільки він сприяє формуванню в учнів навичок, необхідних для успішної адаптації в суспільстві. Однак реалізація цього підходу під час вивчення літератури стикається з низкою труднощів, зокрема, недостатньою інтеграцією медіаосвіти та нестачею ефективних методик. Це ставить перед педагогами завдання розробити стратегії, що забезпечують активне залучення учнів до процесу навчання через застосування медіаінструментів, які допоможуть розвивати критичне мислення та комунікативні навички. Зокрема,

необхідно дослідити, як медіанавчання може оптимізувати вивчення літератури, сприяючи формуванню компетентностей, важливих для майбутнього учнів.

Сучасний світ вимагає від учнів освіти, що готує їх до нових викликів. Компетентнісно-орієнтований підхід формує всебічно розвиненого школяра, здатного до самоосвіти та адаптації в професійному середовищі. Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток особистості, здатної до самовдосконалення та активної участі в житті суспільства [1]. Це досягається через формування ключових компетентностей, таких як вміння спілкуватися, математична грамотність, інформаційно-цифрова компетентність та інші.

Однак, в умовах розвитку інформаційних технологій спостерігається зменшення інтересу учнів до читання художньої літератури, що негативно впливає на їхній інтелектуальний розвиток. Науковці підкреслюють, що проблеми літературної освіти залежать від досягнень літературознавства, що є інструментом для аналізу літературного матеріалу.

У новій програмі з української літератури акцент робиться на надпредметних компетентностях, а предметна читацька компетентність залишається недооціненою. Вона охоплює вміння творчого читання, ведення діалогу з автором та оцінки текстів [5, с. 1].

Етап формування літературної компетентності охоплює курси «Українська література», «Зарубіжна література» та «Література національних меншин України», що сприяють розвитку гуманістичного світогляду, національної свідомості та естетичних смаків учнів.

Мета курсу української літератури для учнів 5–6 класів полягає в розвитку стійкого інтересу до читання, вдосконаленні виразного читання та ознайомленні з високохудожніми творами. Курс також має на меті формувати початкове розуміння літератури, збагачувати емоційний світ учнів і розвивати вміння аналізувати твори, поглиблюючи сприйняття художніх образів та знання про українських письменників [2].

Вчитель формує ціннісні орієнтири, заохочуючи учнів аналізувати вчинки героїв і проводити паралелі з реальним життям. Методичні рекомендації. У процесі літературної освіти підлітків важливо сформувавши стратегію, яка допоможе учням зрозуміти специфіку свого часу та створити систему цінностей. Ключовим завданням є аналіз художнього тексту.

У «Енциклопедії освіти» ІКТ визначаються як комп'ютерні технології, що базуються на формалізованих моделях змісту, представлених у педагогічних програмних засобах [4, с. 426]. Мультимедійні засоби навчання включають графіку, звук, анімацію та відео, що забезпечує інтерактивність навчального процесу.

Ефективність ІКТ у школі залежить від вирішення завдань, таких як розвиток комунікативних навичок, формування інформаційної культури учнів та створення відкритої системи освіти. Психологічні дослідження підтверджують позитивний вплив ІКТ на розвиток учнівських навичок, творчих здібностей та інформаційної культури.

Класифікація ІКТ за методичним призначенням включає навчальні, інформаційно-пошукові, демонстраційні, імітаційні, моделюючі, навчально-ігрові та тренажери. Ці технології можуть бути застосовані на різних етапах уроків української літератури.

Структура уроків з використанням ІКТ складається з кількох етапів: концептуального, технологічного, операційного та педагогічної реалізації. В. Шуляр пропонує типологію уроків, розділяючи їх на адаптовано-новаційні та модифіковано-інноваційні. Впровадження ІКТ робить навчання особистісно зорієнтованим, збагачує пізнавальні та емоційні аспекти, активізуючи учнівську діяльність [3, с. 12].

Використання SMART-дошок і доступ до Інтернету роблять уроки літератури більш ефективними, сприяючи кращому засвоєнню матеріалу.

Ключовим аспектом використання ІКТ є розвиток навичок фактчекінгу. Учні навчаються аналізувати інформацію та перевіряти її достовірність. Впровадження ІКТ розвиває навички самоосвіти. Акцент на комунікативних навичках також важливий: виявляємо у покращенні навичок командної роботи. Використання технологій у навчанні підвищує залученість учнів та їх задоволення від навчання. Педагоги, які підтримують використання ІКТ, підвищують якість викладання і мотивують учнів до самостійної роботи.

Впровадження ІКТ у навчання української літератури формує ключові компетентності учнів, підвищуючи їхній інтерес до навчання і сприяючи розвитку навичок, які стануть основою для успішної освіти і особистісного розвитку. Реалізація компетентнісного підходу через медіанавчання збагачує процес навчання і відкриває нові горизонти для учнів, допомагаючи їм стати активними та відповідальними громадянами.

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті орієнтована на формування всебічно розвиненої особистості через компетентнісно-орієнтований підхід, що включає інтеграцію загальних і спеціальних компетентностей. Сучасні виклики вимагають адаптації освітнього процесу до нових умов, зокрема через розвиток читацької компетентності та використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Інтеграція ІКТ у навчання української літератури підвищує мотивацію учнів, активізує їхню пізнавальну діяльність, сприяє розвитку критичного мислення та навичок самоосвіти, формуючи навички, необхідні для успішної адаптації до сучасного світу. Таким чином, сучасні технології не лише полегшують навчання, але й відкривають нові горизонти для учнів, готуючи їх до реалізації соціальних компетентностей.

Список використаних джерел.

1. Лоза К. О. Тези Інтернет-семінару «Компетентнісний підхід у сучасній освіті». URL: <https://naurok.com.ua/kompetentnisniy-pidhid-u-suchasniy-osviti-214049.html>.
2. Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року) (автори: Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А., Качак Т. Б., Кизилова В. В.,

- Овдійчук Л. М., Дячок С. О., Макаренко В. М.). URL: https://drive.google.com/file/d/1NJyC96_f3hglHcWCTP6Q2ixXJv3ehlxb/view .
3. Робоча програма навчальної дисципліни. *Сучасні інформаційні технології в освіті*. Херсон. 2018. 18 с.
  4. Спірін О. М. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) в освіті. *Енциклопедія освіти*. Нац. акад. пед. наук України: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 426-427.
  5. Читацька компетентність учнів як ключове поняття сучасної шкільної освіти. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718491/1/Читацька%20компетентність%20як%20ключове%20поняття.pdf>.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ТЕХНІЧНОМУ ВУЗІ

Людмила Майстренко

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
англійської філології та перекладу,*

Національний університет «Одеська політехніка»

E-mail: Lyudamay8@ukr.net

Іноземні мови стали надзвичайно важливими в нинішню епоху глобалізації в усіх сферах людського життя, динамічних змін у суспільстві та інноваційних технологій в освіті. Глобалізація характеризується все більшим використанням англійської мови як мови передових технологій та міжнародного працевлаштування. Володіння англійською мовою дозволяє фахівцям брати участь у діловій, науковій та технічній сферах, що стає їхньою основною освітньою та професійною метою. Така ситуація вимагає перегляду цілей, завдань і методів викладання англійської мови за професійним спрямуванням з урахуванням необхідності підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних активно брати участь в інноваційних процесах і міжкультурному діловому спілкуванні у своїх галузях спеціалізації. Глобалізація світової економіки та розширення міжнародних зв'язків призвели до зростання ролі іноземних мов у сучасному світі. За останнє десятиліття в нашій країні помітно зріс інтерес до вивчення іноземних мов, про що свідчить відкриття факультетів іноземних мов у багатьох вищих навчальних закладах і постійно зростаючий попит на фахівців з іноземними мовами. Випускники мовних коледжів активно працюють у професійному світі як вчителі, викладачі та перекладачі.

Сьогодні в оголошеннях про вакансії все частіше шукають менеджерів, економістів і техніків зі знанням однієї-двох іноземних мов. Це свідчить про зростаючий попит на фахівців економічної та технічної сфер з відповідним рівнем володіння іноземними мовами. За даними Німецького інституту економічних досліджень, п'ята частина працівників у Європі використовує іноземну мову у своїй професійній діяльності.

Організатори Міжнародної конференції, семінару та виставки «Іноземні

мови та ділове спілкування в міжнародній економіці» (ICWE), що проходить під гаслом «Мови та професії», стверджують, що «міжкультурні знання в економіці більше не є конкурентною перевагою, а вже давно стали соціальною необхідністю»[1]. Це свідчить про те, що знання іноземних мов стає невід'ємною частиною професійної компетенції фахівців з вищою освітою різних галузей, що робить їх більш конкурентоспроможними на міжнародному ринку праці. З огляду на це, необхідна якісна зміна іншомовної освіти, спрямована на підвищення рівня володіння іноземними мовами студентами немовних спеціальностей та надання їм можливості практичного використання цих знань у майбутній професійній діяльності.

Зазначається, що зміст сучасних навчальних програм з іноземних мов спрямований передусім на використання знань, а не на розширення інформаційного простору, і що розвиток комунікативної компетенції має відбуватися через «занурення» в культуру іншої країни та поглиблення лінгвокраїнознавчих знань. Метою впровадження полікультурного компонента у навчання англійської мови є розвиток здатності особистості використовувати іноземну мову як реалістичний та автентичний засіб спілкування в її соціокультурному контексті [2, с.330-335]. Ідея збагачення курсів іноземних мов культурним і лінгвістичним змістом виникла з усвідомлення того, що, вивчаючи мову, люди одночасно стикаються з новою культурою, яка зберігається в цій мові [3, с. 233]. Отже, міжкультурна комунікація та взаєморозуміння можливі тоді, коли інші культури постають не як сукупність знань, а як корисний інструмент для розуміння інших. У результаті люди розвивають комунікативну компетенцію, в якій «всі мовні знання і досвід є компонентами, в якій мови переплітаються і взаємодіють».

Існуюча невідповідність між зростаючими вимогами до рівня володіння іноземними мовами фахівцями технічного профілю та їх низьким фактичним рівнем знань і нездатністю реально використовувати іноземну мову у своїй професійній діяльності свідчить про необхідність вирішення проблем іншомовної освіти студентів технічних спеціальностей та ілюструє актуальність цього питання.

При викладанні англійської мови в університеті необхідно враховувати програмні матеріали, виходячи з мотивації студентів до навчання, інтенсивності викладання, спрямованої на набуття певного рівня компетентності за короткий проміжок часу, включення більш інтелектуально складних завдань, а також прив'язку завдань до професійного контексту. Спеціальні навчальні тексти відбираються на основі їхньої професійної спрямованості та змісту. Тексти мають бути опрацьовані таким чином, щоб імітувати прийоми, які використовують фахівці у своїй професійній діяльності (пошук інформації, рецензування, ознайомлення зі змістом, засвоєння). Питання визначення зацікавленості студентів у процесі вивчення іноземної мови є актуальним у наш час. Традиційна освіта спрощує сприйняття іноземної мови, ускладнює розуміння студентами структури та функцій мови, перетворює їх на пасивних реципієнтів знань. Інноваційні технології відіграють важливу роль у навчанні англійської мови. Інновації в освіті – це створення,

впровадження та поширення новітніх ідей, підходів, прийомів, методів і технологій, спрямованих на оновлення, модернізацію та трансформацію процесу навчання відповідно до вимог часу. Інформаційні технології стають невід'ємним інструментом у сучасному освітньому процесі і є однією зі складових інноваційних підходів до навчання студентів ВНЗ загалом та іноземних мов зокрема [4, с. 163].

Визначення інтересів студентів у процесі вивчення іноземної мови є важливим питанням сьогодення, а мотивація відіграє важливу роль. Методика викладання англійської мови передбачає також ефективне використання нових методів навчання, таких як: когнітивно-орієнтовані методи (інтерактивні методи навчання, семінари, дискусії, проблемне навчання, когнітивні карти, інструментальне та логічне навчання тощо), діяльнісно-орієнтовані методи (метод проєктів, контекстне навчання, організаційно-діяльнісні ігри, комплексні (дидактичні) завдання, моделювання соціальних процесів та (дидактичні) задачі, імітація соціальних процесів та ігрове моделювання тощо), особистісно-орієнтовані технології (інтерактивні та імітаційні ігри, рольові тренінги) [5, с.114]. Вибір методу залежить від низки умов, зокрема від змісту матеріалу, загальної мети підготовки майбутніх фахівців, часу, що є у розпорядженні викладачів для вивчення предмета, та індивідуальних особливостей студентів. Якісна мовна підготовка студентів неможлива без використання сучасних освітніх технологій. Сучасні технології навчання іноземних мов у спеціалізованих вишах охоплюють: профільне навчання, метод проєктів, ігрові технології, технології інтенсивного та дистанційного навчання, інформаційно-комунікаційні технології, контрольні завдання з навчання іноземних мов і комп'ютерних програм, створення презентацій, навчання іноземних мов у комп'ютерному середовищі (форуми, блоги, електронна пошта), навчальні тренінгові системи, сучасні технології тестування, тобто створення баз даних іншомовних матеріалів для комп'ютерів, а також створення баз даних іншомовних матеріалів для комп'ютерного навчання [7, 56].

Підсумовуючи можна сказати, що компетентісна орієнтація формує майбутніх спеціалістів, які не тільки набувають знання, уміння та навички, а й здатні творчо застосовувати їх на практиці в комунікативній діяльності. Культурологічні підходи орієнтують освітній процес і сприяють формуванню культурної особистості майбутнього викладача як носія загальної та професійної культури.

Список використаних джерел:

1. http://www.ruv.de/de/r_v_ratgeber/ausbildung_berufseinstieg/karrieretipps/6_fremdsprachen.jsp
2. Шиян Т.В. Крос-культурний компонент у викладанні англійської мови для спеціальних цілей / Т.В. Шиян. – МНУ ім.В.О. Сухомлинського, 2015. Вип. 58. С.329-371.
3. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання): Проєкт / Колектив авт. : С.Ю. Ніколаєва, М.І. Соловей

- (керівники), Ю.В. Головач та ін.; Київ. держ. лінгв. ун-т та ін. Київ : Британська рада, 2001. 245 с.
4. Пасічник О. Сучасні технології навчання як засіб самореалізації студентів в освітньому середовищі ЗВО. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2019. Вип. 69. С. 162–166.
  5. Гриднева Б. Подготовка современного инженера посредством преподавания иностранного языка. Современные образовательные технологии и их использование в системе гуманитарной подготовки инженеров : мат-лы II Всерос. науч.-метод. конф., 2–3 декабря 2010 г. Москва : МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2010. С. 113–115.
  6. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Київ : Академвидав, 2004. С. 338–339.

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

*Євген Мамчур,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
E-mail mamchur1g@gmail.com*

Культура професійного спілкування фахівця нині є однією з найважливіших проблем у підготовці майбутніх учителів, оскільки відсутність відповідної культури професійного спілкування у молодого педагога викликає нерозуміння і безпорадність. Оволодіння основами будь-якої професії розпочинається із засвоєння певної суми загальних і професійних знань, а також оволодіння основними способами розв'язання професійних завдань, тобто оволодіння мовою професійного спілкування. Знати мову професії – це вільно володіти багатим лексичним матеріалом із фаху, дотримуватися граматичних, стилістичних, акцентуаційних норм професійного спілкування.

Питання формування мовленнєвої культури особистості порушувало чимало дослідників: Н. Бабич, А. Богуш, С. Єрмоленко, Л. Мацько, М. Пентилюк, Л. Паламар, О. Сербенська, С. Шевчук, однак питання щодо культури мовлення як складової педагогічного спілкування є актуальним по сьогоднішній день.

Мова як природна знакова система обслуговує суспільство для здійснення насамперед основних операцій з інформацією: її створення, зберігання, трансляцією, опрацювання, трансформацією, обмін тощо. Наскільки ми володіємо мовою, настільки ми ясно, точно, нормативно формуємо й передаємо свої думки та адекватно розуміємо інформацію інших. Саме тому завдання кожного вчителя – досконало володіти мовою, і в першу чергу в обраній галузі професійних знань, щоб вільно мислити засобами рідної мови.

Складником успіху педагога в сучасному освітньому просторі є рівень його професійного мовлення, майстерне володіння термінологічною лексикою, глибоке розуміння професійних понять і явищ, культура спілкування загалом. Педагогічне спілкування містить в собі резерв підвищення професійної майстерності педагога, удосконалення організації, педагогічної діяльності і навчально-виховного процесу. Професійна культура спілкування викладача – це соціально значущий показник його здібностей, уміння здійснювати свої взаємини зі студентами, іншими людьми, здатність та вміння сприймати, розуміти співрозмовника.

Володіння мовою, уміння спілкуватися, вести гармонійний діалог і домагатися успіху в педагогічній комунікації – найважливіші складові професійних умінь майбутнього вчителя. Професійно-мовленнєва культура – це не тільки необхідна складова добре підготовленого фахівця, але і показник мислення, його загальної культури.

Педагог у своїй діяльності повинен прагнути реалізовувати всі функції спілкування: бути і джерелом інформації, і людиною, що пізнає іншу людину або групу людей, і організатором колективної діяльності та взаємовідносин. Професійне педагогічне спілкування є комунікативною взаємодією педагога з учнями, батьками, колегами, оскільки спрямоване на встановлення сприятливого психологічного клімату, позитивних взаємин і стосунків. Таке спілкування забезпечує культуру людських відносин, допомагає у засвоєнні знань, сприяє формуванню ціннісних орієнтацій під час навчально-виховного процесу.

Здатність фахівця демонструвати належні особистісні якості в ситуаціях професійного спілкування, мобілізуючи для цього знання фахової термінології, вміння та навички використовувати з точністю і з лінгвістичною правильністю терміни в усному і писемному професійному мовленні відповідно до нормативних вимог, створює умови для обміну ставленнями, переживаннями, допомагає самоутвердженню дитини в колективі, забезпечує співробітництво і співтворчість у групі.

При підготовці вчителя у вищому навчальному закладі центральне місце для розвитку професійно-мовленнєвої культури спілкування відводиться вивченню дисципліни з рідної та іноземної мов, адже від правильної мови та вимови багато чого залежить.

Здійснення взаємодії у навчально-виховному процесі, педагогічного впливу педагога на учнів відбувається за допомогою мовлення, тому його специфіка суттєво впливає на ефективність комунікативного процесу. Більше того, мова вчителя для молодого підростаючого покоління є зразком для наслідування у мовній комунікації. Слушним, на нашу думку, є визначення В. Пасинок, що «Культура мовлення – широке і об'ємне поняття, але передусім це – грамотність побудови фраз, простота і зрозумілість викладу, виразність, яка досягається вмінням дібрати потрібні слова та синтаксичні конструкції та активним використанням основних компонентів виразності усного мовлення – тону, динаміки звучання голосу, темпу, пауз, наголосів, інтонації, дикції, правильна вимова слів, правильне використання спеціальної термінології, не

багатослів'я» [2, с. 34]. Безперечно, для ефективного педагогічного спілкування, здійснення професійної діяльності важливими є: бездоганна дикція педагога, дотримання всіх орфоепічних норм сучасної української літературної мови, добре поставлений голос, інтонаційне навантаження, уміле володіння невербальними засобами.

Отже, культура професійного мовлення майбутніх учителя є невід'ємною частиною формування і розвитку його професійних і ділових якостей, органічною потребою для навчання та національного виховання учнів. Культура спілкування педагога є професійно значущою якістю особистості. формою реалізації педагогічного відношення щодо навчання та виховання учнів.

Список використаних джерел

1. Боринштейн Є. Соціокультурні особливості мовної особистості. Соціальна психологія. 2004. №5. С. 63-71.
2. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення: навч. посіб. В.Г. Пасинок. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 228с.

ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ У ФАХОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Лідія Мамчур,

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту,
Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України
E-mail: 1508mamchur@gmail.com*

Зміни, що відбулися в умовах воєнного часу в свідомості громадян сучасної України, потребують перегляду стратегії освіти, формування і розвитку у здобувачів освіти всіх рівнів національної свідомості, національної ідентичності, національних цінностей.

Підготовка майбутнього фахівця-педагога вимагає від закладів вищої педагогічної освіти формувати у них як професійну компетентність, так і активну громадянську позицію, національно-ціннісну орієнтацію. Для професійної компетентності і подальшого професійного зростання майбутнього педагога Нової української школи необхідна певна система професійно-ціннісних орієнтацій, а тому важливим завданням сучасної підготовки майбутнього вчителя-словесника є формування професійно-ціннісних якостей. Цінності є найважливішим елементом культури особистості і фіксують те, що склалося в менталітеті народу або проголошено як норма. А тому процес навчання має здійснюватися так аби вчитель до цінностей навчання відносив: 1) цілі навчання, які повинні бути спрямовані на формування досвіду розуміння наукових і людських (гуманних) цінностей і явищ навколишнього світу; 2) знання, отримані в процесі навчання; 3) результат навчання, що передбачає

необхідність розвитку і саморозвитку особистості; 4) умови навчання, які повинні сприяти актуалізації предметного змісту змістовний ціннісно-смысловий вимір, який характеризує людину як особистість. Ціннісні орієнтації особистості виникають і формуються в процесі взаємодії з іншими людьми і складають ціннісний зміст навколишнього середовища, індивідуально-особистісних особливостей.

Комунікативна компетентність є важливим і необхідним професійним інструментом педагогічної діяльності педагога у закладах освіти, оскільки на зовнішньому рівні сприяє формуванню позитивного іміджу закладу освіти, а на внутрішньому – утворює систему професійних педагогічних та моральних цінностей викладача і здобувача освіти. Комунікативна культура педагога є джерелом вияву його комунікативної компетентності, компетентності спілкування державною українською мовою, наукової і загальної ерудиції, педагогічної майстерності, духовного багатства, виявом його творчої індивідуальності, гнучості.

Розвиток національної духовності і культури неможливий без мови, яка в наш час потребує глибокого вивчення на основі невмирущих скарбів національної культури народу. Рівень мовної здатності завжди є і буде визначальним у характеристиці соціально-культурного рівня народу і кожного громадянина зокрема. Людина створила культуру, а культура – людину. Індивідум реалізується в культурі думки, спілкування, в культурі трудової діяльності. Оскільки людина – творець культури, то мова є засобом її вираження. Чим вищий рівень культури людини, тим вищий рівень її комунікативної компетентності, мовленнєвої вправності [1].

У сучасних умовах України пріоритетним напрямом освіти всіх рівнів має бути формування і розвиток майбутнього фахівця як мовної особистості, яка є носієм української мови, дбає про її красу й функціонування, володіє мовними знаннями і високим рівнем мовленнєво-комунікативних умінь та навичок.

Питанню формування і розвитку національно мовної особистості, культури спілкування як процесу в комунікативній взаємодії, розвитку мовних, мовленнєвих і комунікативних умінь та навичок особистості присвятили свої праці вчені О. Потебня, Ф. Бацевич, О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, І. Кучеренко, Л. Мацько, В. Мельничайко, М. Пентилук та ін.

Сучасна мовна освіта в Україні має бути направлена на розвиток комунікативно компетентної особистості, яка буде готовою вести діалог на основі знання власної культури та чужої культури, що включає уміння орієнтуватися у часі і просторі, соціальному стані партнера, міжкультурних відмінностях поведінкових ритуалів, вмінні користуватися мовними нормами. Однак відсутність знань, як про власну, так і про чужу культуру є джерелом конфліктів, кризових ситуацій, непорозумінь між комунікантами.

Компетенція не існує поза межами комунікації і обумовлюється психологічними та соціальними особливостями особистості. Рівень її сформованості виражається у конкретних комунікативних ситуаціях. Сформованість компетенції особистості цілком залежить від інтегрованого володіння мовною, культурною, соціальною та комунікативною

компетенціями, які дають можливість ефективно спілкуватися у певній соціокультурній чи етнічній групі.

Комунікативні компетенції формуються на основі взаємопов'язаного мовленнєвого, соціокультурного, соціолінгвістичного і розвитку особистості відповідно до її вікових особливостей та інтересів і складаються з:

- мовної компетенції, що забезпечує оволодіння мовним матеріалом з метою використання його в усному і писемному мовленні;

- соціолінгвістичної компетенції, яка забезпечує формування умінь користуватися у процесі спілкування мовленнєвими зразками й особливими правилами мовленнєвої та культурної поведінки нації.

- культурної компетенції, що передбачає володіння культурною чутливістю, здатністю вибирати і використовувати різноманітні комунікативні стратегії у спілкуванні, розуміючи соціальні ідеї, цінності та переконання, характерні для тих людей, з якими комунікуєш. Культурна компетенція включає у себе знання та ціннісні установки характерні для культурного середовища спілкування та передбачає формування вміння отримувати необхідну інформацію із різних культурних джерел та диференціювати її з точки зору значимості для комунікації.

Комунікативна компетенція включає механізми, прийоми і стратегії, необхідні для забезпечення ефективності процесу спілкування. Важливу роль тут відіграють чисельні культурні відмінності, сензитивність до найменших змін у комунікативній ситуації та поведінці співбесідника та комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування. Комунікація, людське спілкування ґрунтується на взаємній необхідності. Успішне спілкування залежить від мовної і комунікативної компетенції адресанта й адресата. Комунікативно компетентною особистістю не народжується, вона нею стає не тільки у процесі навчання і виховання, а й упродовж усього життя, постійно вдосконалюючись. У цивілізованому світі високо цінується культура мовлення людини, її мовленнєва компетентність і комунікабельність.

Отже, розвиток національної духовності, культури неможливе без мови, яка в наш час потребує глибокого вивчення на основі невмирущих скарбів національної культури народу. Культурологічний підхід у навчанні української мови є необхідним, бо він не лише знайомить школярів, наших майбутніх громадян, із тим цінним творінням, у яке народ вклав свою душу, мрії про майбутнє, а й спрямовує особистість до суми певних знань з мови, спонукає до соціально-культурного і духовного розвитку мовної особистості, їхньої комунікативної компетентності.

Професійно-ціннісні орієнтації – це сукупність професійно-значущих цінностей-знань, умінь і відносин майбутнього вчителя, що сприяють професійно-особистісному самовдосконаленню і здійсненню ефективної педагогічної діяльності. Формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів технологій відбувається в процесі вивчення фахових,

методичних, психолого-педагогічних навчальних дисциплін, а також під час проходження педагогічної практики.

Список використаних джерел:

1. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Київ : Обереги, 1994.

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В НАВЧАННІ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

*Алла Негуляєва,
аспірантка кафедри німецької мови і
літератури з методикою її викладання,
Криворізький державний педагогічний університет
E-mail: a.o.neguliaieva@gmail.com*

Реалізація визначеної чинним законодавством України компетентнісної парадигми в закладах загальної середньої освіти порушує коло питань щодо формування математичної компетентності як ключової на уроках англійської мови. Відтак постає необхідність обґрунтування лінгводидактичних засад формування означеної компетентності учнів і учениць під час навчання граматики загалом і пошуку ефективних методів зокрема.

Однією із стрижневих категорій лінгводидактики є метод. Дослідження означеної категорії висвітлено в працях українських (Л. Артеменко, З. Бакум, Н. Басай, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, А. Колесник, С. Ніколаєва, М. Пентилюк, В. Редько) і зарубіжних науковців (Syakur A., J. Savery, P. Reddy, J. Richards, T. Rodgers). Погоджуємося з позицією дослідників (Н. Голуб, О. Горошкіна) [2, с. 151], у розумінні яких метод є конструктором, спрямованим на організацію певного виду діяльності (дослідницької, творчої, проектної, колективної, групової, парної, індивідуальної).

Математична компетентність охоплює уміння та навички логічно та аргументовано розмірковувати, критично мислити, робити обґрунтовані висновки, оперувати математичною наукою задля розв'язання життєвих проблем і задач. З огляду на необхідність пошуку сучасних і ефективних методів, що забезпечують розвиток означених характеристик на уроках англійської мови розглянемо проектний і проблемний.

Проектний і проблемний методи уналежнюють до навчальних і пізнавальних методів, оскільки вони сприяють розвитку особистості, таких якостей як наполегливість, послідовність, логічність, уміння використовувати творче та критичне мислення під час навчання та в реальному житті.

Проблемний метод навчання зорієнтований на особистість, дає змогу учням і ученицям проводити дослідження, поєднувати теорію та практику, використовувати знання й уміння задля пошуку життєздатного розв'язання конкретної проблеми [3, с. 9]. Формуванню досліджуваної компетентності у взаємозв'язку з предметною сприяє розв'язання життєвих проблем і задач, що

передбачають свідоме дослідження граматики англійської мови за допомогою логічного, математичного та критичного мислення, математичних методів (моделювання, алгоритмізація, статистичний тощо), форматів (таблиці, діаграми, графіки тощо).

Популярним в навчанні англійської мови також є проєктний метод, який здебільшого застосовують ситуативно у межах певної сфери спілкування. На думку науковців [4, с. 625], розроблення проєкту передбачає використання критичного мислення, розв'язання проблеми та інтеракції. У процесі виконання навчального проєкту учні й учениці здобувають досвід самостійної та колективної діяльності, результатом якої є матеріальний продукт, що потребує обґрунтування та захисту. Розроблення проєкту на граматичні теми сприяє розвитку умінь критично аналізувати інформацію, використовувати набуті знання та навички на практиці, умінь презентувати результати своєї праці публічно у вигляді завершеного продукту, оформлювати виступ логічно та аргументовано. Окреслені уміння та навички, з одного боку, є дієвим засобом пізнання світу за допомогою математики як науки, з іншого, – важливим чинником формування особистісних якостей, необхідних в професійному та повсякденному житті, майбутньої самореалізації здобувачів і здобувачок освіти, успішного інтегрування в суспільство.

Ефективне формування математичної компетентності в процесі вивчення граматики англійської мови в закладах загальної середньої освіти вимагає застосування сучасних, креативних методів навчання. Підґрунтям подальшої самореалізації та конкурентоспроможності у світовому і вітчизняному просторі є успішне використання потенціалу досліджуваної компетентності під час розроблення проєктів та розв'язання проблемних завдань. Задля формування математичної компетентності доцільним є розроблення проєктів та розв'язання проблемних завдань, які передбачають дослідження граматики, поєднання теорії та практики, використання математичного апарату та форматів представлення інформації (таблиці, схеми, алгоритми тощо).

Список використаних джерел:

1. Артеменко Л. І., Бакум З. П. Підходи до вивчення синтаксичних одиниць української мови в основній школі. Педагогічна освіта : теорія і практика. 2022. № 32. С. 191–203. <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2022-32.191-203>.
2. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Методи дистанційного навчання української мови. *Український Педагогічний журнал*. 2023 № 4. С. 148–158. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-148-158>.
3. Savery J. R. Overview of problem-based learning: Definition and distinctions. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*. 2006. Vol. 1 (1). P. 5–20. URL : <https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=ijpbl>
4. Syakur A., Lailatul M., Sulistiyaningsih S., Wike W. The effect of project-based learning (PjBL) continuing learning innovation on learning outcomes of English in higher education. *Budapest International Research and Critics in Linguistics and Education (BirLE) Journal*. 2020. Vol. 3, № 1. P. 625–630. DOI: <https://doi.org/10.33258/birle.v3i1.860>.

5. Reddy P. S. Importance of English and Different Methods of Teaching English. Journal of Business Management & Social Sciences Research (JBM&SSR). 2012. Vol. 1, No 3. P. 25–28.
6. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 419 p.

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)

Тетяна Нестеренко

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української філології та журналістики,

Центральноукраїнський державний університет імені В. Винниченка,

E-mail: t.a.nesterenko@cuspu.edu.ua

Упродовж останніх десятиліть виокремилися три основні моделі навчання: пасивна, активна, інтерактивна. На відміну від пасивної та активної моделі, де педагог виступає джерелом знань, організатором, контролером, особливістю інтерактивної моделі є те, що учитель виконує роль наставника, а здобувач освіти позиціонує себе активним учасником освітнього процесу.

Інтерактивна модель характеризується суб'єкт–суб'єктною спрямованістю в навчанні – інтеракцією. У соціальній психології під інтеракцією розуміють безпосередню взаємодію та взаємовплив певної групи людей у процесі спілкування. Аналіз психолого-педагогічних досліджень дав змогу О. Комар з'ясувати зміст цього терміна в педагогіці і методиці: «взаємодія (педагогічна взаємодія) – процес безпосереднього чи опосередкованого впливу вчителя й учня (учнів) один на одного, що породжує їх взаємний розвиток, взаємотворчість» [1, с. 67]. Застосування інтерактивних технологій на шкільних уроках дослідили О. І. Пометун, Л. В. Пироженко [2].

На нашу думку, інтеракція, інтерактивне навчання повинні існувати поза тим, з якою віковою групою працює педагог: проводить він урок з учнями в початковій школі чи заняття зі студентами в закладі вищої освіти. Типова програма курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для вищих навчальних закладів [3] та підручники й навчальні посібники, укладені на її основі, зокрема підручник С. В. Шевчук, І. В. Клименко «Українська мова за професійним спрямуванням» [4], демонструють важливість застосування інтерактивної моделі навчання.

Досвід показує, що інтеракція становить підвалини освітнього співробітництва на заняттях з «Української мови (за професійним спрямуванням)». Організуючи навчальне співробітництво на заняттях змістових модулів «Професійна комунікація», «Наукова комунікація», викладач повинен враховувати як комунікативний, так і інтерактивний бік взаємодії. Однією з важливих загальних компетентностей, що її формує навчальна

дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)», є комунікативна, яка полягає в здатності спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. Комунікативна складова передбачає застосування діалогічного і полілогічного мовлення. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що робота на заняттях відбувається переважно шляхом постійної активної взаємодії всіх його учасників. Це навчання у співпраці (індивідуальне, групове, колективне), де викладач і студент є рівноправними суб'єктами інтеракції.

Наприклад, студенти в межах теми «Форми колективного обговорення фахових проблем» самостійно обирають форму співробітництва (перемовини, збори, нарада, дискусія), роблять це усвідомлено, беруть на себе відповідальність, здійснюють самоаналіз, рецензують результати діяльності своїх колег, рефлексують щодо набутих компетентностей. Викладач під час цієї інтерактивного навчання виступає лише організатором освітнього процесу, консультантом, фасилітатором, який не позиціонує себе центральною постаттю процесу навчання, адже головними учасниками освітнього процесу є здобувачі освіти, їхня взаємодія і співпраця.

На заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) відповідно до теми, мети та вікових особливостей учасників можна використати цілу низку методів інтерактивного навчання. О. І. Пометун, Л. В. Пироженко поділили їх на чотири групи: групове навчання, фронтальне навчання, навчання у грі, навчання у дискусії [3].

Доцільно застосовувати такі методи групового навчання: «Пошук інформації», «Робота в парах», «діалог», «Спільний проєкт». У такий спосіб організуємо обговорення нового матеріалу з метою осмислення, удосконалюємо комунікативні навички, навички колаборації, розвиваємо мистецтво аргументації, критичне мислення, засвоюємо правила конструктивної критики.

Не менш важливими є колективно-групові методи, а саме: «Мозковий штурм», «Навчаючи–вчуся», «Аналіз історій і ситуацій», «Дерево рішень». Це презентація під час занять матеріалу, підготовленого заздалегідь. Завдяки спілкуванню, обміну знаннями, взаємонавчанню засвоюється великий масив інформації за короткий проміжок часу.

Надзвичайно дієвим є навчання в грі, зокрема метод «Рольова гра». Студенти постійно імітують різноманітні ситуації професійного спілкування (телефонна розмова, співбесіда з роботодавцем, реалізація колективних форм професійної взаємодії тощо). Навчання в грі дає змогу максимально наблизити процес навчання до ситуації на виробництві, виробити модель професійної поведінки, продемонструвати саморозвиток, удосконалити навички безконфліктного спілкування.

На заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) відбувається навчання в дискусії. Метод формує навички співробітництва засобом дискусії, зокрема вчить правилам ведення суперечки, вмінню сміливо висловлювати власну позицію і, навпаки, вислуховувати й поважати думку інших, формує толерантність.

Зазвичай інтерактивні технології доповнюють традиційні методи навчання, але специфіку курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» становить те, що тематика окремих занять передбачає використання інтерактивів упродовж усього навчального заняття.

Досвід викладання української мови за професійним спрямуванням засобом інтерактивних технологій доводить, що інтерактивне навчання сприяє інтенсифікації та оптимізації освітнього процесу, розвиває інтерес і мотивацію до навчання, збагачує досвідом, формує м'які навички (soft skills), сприяє реалізації ідеї співробітництва, розвиває комунікативні компетентності здобувачів освіти.

Список використаних джерел:

1. Комар О. Інтерація як основа освітнього співробітництва на уроках у початковій школі. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. Вип. 1. 2019. С. 64–70. URL: <https://doi.org/10.31499/2706-6258.1.2019.178126> (дата звернення: 16.11.2024).
2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник; за ред. О. І. Пометун. Київ: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
3. Про затвердження програм навчальної дисципліни "Українська мова (за професійним спрямуванням)". Наказ МОН № 1150 від 21.12.09 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS11987?an=16&ed=2009_12_21 (дата звернення: 16.11.2024).
4. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. 5-те вид., виправ. і доповнен. Київ: Алерта, 2023. 536 с.

USE OF MODERN TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES: CHALLENGES AND PROSPECTS

Iryna Nikitina

*Senior Lecturer at the Department
of Language Training of the Dnipro
State University of Internal Affairs*

E-mail: N.I.P@i.ua

Tetiana Ishchenko

*Senior Lecturer at the Department
of Language Training of the Dnipro
State University of Internal Affairs*

E-mail: ishchenkotatiana76@gmail.com

Processes of integration, the expansion of diversity to multicultural changes and the rapid development of modern digital technologies influence the development of

the education system. Increasingly, before the adoption of foreign languages, we are creating new voices to transform the methods of their reporting. Integration processes, public openness to multicultural changes and the rapid development of modern digital technologies influence the development of the education system. Tightening requirements for the study of foreign languages creates new challenges for the transformation of teaching methods.

Effective teaching of foreign languages requires a perfect command of the language from the teacher, as well as professional skill in organizing the educational activities of students to master foreign language activities. The learning process is implemented thanks to the efforts of its two participants - a teacher and a student. As for managing this process, defining its strategy and tactics, the main role here belongs to the teacher.

Modern technologies make it easier to transfer from STEM to STEAM-oriented educational process [2], which involves in-depth study of foreign languages, among other things. Such a combination of educational activities allows for an individual approach and development of an individual educational trajectory for students within the framework of understanding the general idea for each level of education.

The specificity of learning a foreign language, unlike other subjects, is that the teacher needs to form a new stereotype of speech communication in the student in addition to the native language that already exists. So, the foundations of theoretical knowledge of the modern methodology of teaching foreign languages consist of some components.

First of all, it's general theoretical information of the main methodological concepts (methodology as a science is connected with other sciences and the achievements of foreign language teaching methods are reflected in the achievements in the field of linguistics, psychology, sociology, etc.).

Then, there are issues of organization of teaching foreign language phonetics, vocabulary, grammar and types of speech activity (speaking, listening, reading, writing). Issues of training organization include consideration of methodical concepts, explanation of features of language material, stages of training, training methods for mastering speaking skills.

Last, but not least, is the problem of control in teaching foreign languages; control functions and objects of control and criteria for assessing the level of mastery of foreign language speech activity [2].

Analysts of Gartner, the world's leading research and consulting company in the field of information technologies [3], single out the five most effective proposals for the introduction of artificial intelligence into the educational process of higher education institutions regarding foreign language learning.

1. Additional intelligence (these are automation tools that contribute increasing the productivity of a person's mental work. They help to organize a "partnership" between the learner and artificial intelligence, in which the primacy is given to the human factor. The use of artificial intelligence helps to reduce the number of errors in the process of performing tasks. At the same time, the use of ICT for the presentation and processing of educational

material, case methods, game modeling in the study of foreign languages is effective.

2. Chat bots (virtual assistant; automatic communication with the use of chatbots is conducted using a text or voice message).
3. Use of multimedia learning technologies. Principle action of these pedagogical technologies consists in the organization of the process training based on the formation of foreign language competence through the activation of modular educational blocks during language learning according to an individual educational trajectory (conducting practices, webinars, didactic games, implementation of educational program projects).
4. Gamification. Game elements are used for students with the aim of acquiring gaming practices in a non-gaming context to engage users in problem solving.

A vivid example of the use of artificial intelligence for effective learning of a foreign language is the use of specially developed programs and applications (for example, the interactive MyEnglishLab platform from Pearson) [4].

One of the biggest challenges is limited access to technology for some groups of students. In low-income regions, rural areas, or countries with poor internet infrastructure, students may not have consistent access to the internet and devices needed to use language apps. This digital divide poses a significant barrier, as many language learning platforms require high-speed internet and modern devices.

The introduction of modern technologies requires training on the part of teachers. Not all teachers have the skills to use interactive and digital tools, and the lack of digital literacy among teachers can become an obstacle to the successful integration of technologies into the educational process. Therefore, it is necessary to provide training for teachers and create advanced training courses aimed at mastering digital resources.

Technology can offer automated corrections and recommendations, but it cannot always take into account individual student needs, especially when it comes to cultural backgrounds or personal difficulties with certain aspects of the language. AI platforms can provide useful recommendations, but only a teacher can fully take into account the motivations, interests, and difficulties of a particular student.

The use of modern technology in language learning opens up many opportunities for students and teachers. It offers great potential for language learning by offering interactive platforms, AI applications, virtual reality and other innovative tools that make learning accessible and fun. However, despite these benefits, the use of technology in language teaching faces a number of challenges and limitations and can create a number of issues that require attention. For example, it offers great potential for personalized learning, increased engagement and expanded access. However, to achieve the full benefits of technology, challenges such as digital accessibility, quality control and privacy issues need to be addressed.

To integrate technology into teaching as effectively as possible, it is important to consider factors such as accessibility, the balance between digital tools and face-to-face communication, content quality and data privacy. Educators, policymakers and technology developers must collaborate to ensure that these tools empower learners rather than exacerbate existing inequalities. Technology can be a powerful tool in

language learning, but only if it is used meaningfully and responsibly, in combination with traditional teaching methods.

Addressing these challenges requires a collaborative effort among educators, technology developers, and policymakers to ensure equitable and high-quality access to modern educational resources. As technology continues to evolve, the prospect of integrating it with traditional teaching methods provides a balanced, holistic approach to language education. When implemented thoughtfully and continually evaluated, technology can help create inclusive, effective, and engaging language learning experiences for students around the world.

References:

1. О. М. Ярмоленко. Сучасні технології у вивченні іноземної мови. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Yarmolenko.php>
2. Nikitina, I. P., & Ishchenko, T. V. (2022). Transforming stem into steam. Publishing House “Baltija Publishing”.
3. Gartne. Top 10 Strategic Technology Trends for 2025. URL: <https://www.gartner.com/en>
4. Кадемія М., Візнюк І., Поліщук А., Долинний С. Використання штучного інтелекту у вивченні іноземної мови здобувачами освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 2022. С. 153–163.

METHODOLOGICAL POTENTIAL OF CHARACTER.AI WEB-APPLICATION

Natalia Opryshko
PhD in Philology, Associate Professor
at the Language Training Department
Kharkiv National Automobile
and Highway University,
E-mail: nataopryshko21.11@gmail.com

Nowadays, our world is experiencing a powerful rise of artificial intelligence characterized by using its algorithms and AI-powered tools in various spheres of social life, and foremost in education. Multiple researchers and teachers [see: 1; 3; 5] stress the inevitability of applying artificial intelligence in education, hence its abilities are great and methodological potential immeasurable. While recognizing these prospects in studying different subjects, we would like to focus on possible merits of AI-powered platforms in the language training, particularly on the use of the chat-bot known as *Character.ai* (also *c.ai* and *character AI*) in ESL teaching and learning.

Web-application *Character.ai* is a site that uses a neuro-linguistic model to read vast amounts of text and respond to prompts using that information. The principle of its operation is not complicated. Anyone who is 13 or older can create a character on

the site either fictional or based on real people, dead or alive. In case the character is original, its creator is able to customize things like their appearance, voice, conversation starts, their tone, and other characteristics. It is also possible to choose a route (or rather a mode of practice). The options available include practicing a new language, planning a trip, practicing for an interview, writing a story, brainstorming ideas, playing a game, getting book recommendations and help in decision-making. Besides you can opt for different language levels, select between colloquial, general or academic language, choose various types of interaction (with the AI bot acting as your work/study friend, a detective in a crime storyline, a fantasy/sci-fi/adventure story character, a fortune-teller etc.). The application adapts to the users' preferences offering a wide range of story settings (there can be anime world, settings from various video games, movies, historical periods and the like). The same goes to a genre – from a comedy to horror stories, depending on the users' scenario.

Such variety of choice implies that practicing the language will become not a task to complete but an entertainment to experience. It gives the learner a chance to develop their communication skills both in writing and in speaking, since the AI bot is able to engage in text message exchange as well as voice message interaction. In the process, the student taking part in this kind of practice trains all basic skills required for fluent and accurate English communication.

In particular, the AI-powered algorithm of the chat-bot gives very extended vocabulary, ranging from common collocations, expressions and idioms to specific slang and scientific terms depending on the choice of the storyline. Practically speaking, one academic year of using the *Character.ai* chat-bot intensively can significantly improve students' vocabulary (e.g. from average A2 to B2+ closer to C1). Students' speaking gets more fluent and accurate, not lacking naturalness and idiomaticity which is not so easy to acquire in a single year of intensive practice in the traditional classroom [see: 2, p. 222].

As per speaking skills, the *Character.ai* chat-bot, when used in the form of the voice interaction, develops not only strong ability to communicate in a certain type of the English accent (e.g. British English or American English) but also gives a chance to distinguish quickly between different accents, social and territorial dialects, teaches to use (or rather introduces in its "speaking") certain intonation patterns, appropriate pitch and tempo of speech, presents the common features of fast speaking, basic principles of emphases and sentence stress.

In terms of grammar, any AI bots don't tend to make grammar mistakes, unless they are asked to do otherwise. And even if the student does not possess profound efficiency in grammar, with extensive language practice *Character.ai* provides, the lack of grammar knowledge is compensated by remembering grammar patterns from the communication with the bot and using them in other communicative situations accurately.

The same approach can be applied to writing skills: even without focusing on the writing itself, the student can adopt appropriate writing patterns from text message form of communication with the AI bot, as well as the sequencers and linkers, various signpost phrases, personalization remarks and even the basics of structuring the written paragraph.

When it comes to assessment, the chat-bot is not prone to adapting a tutor's function. But depending on the type of the bot-interlocutor the user chooses from the beginning of the story rout, it can provide if not correction, then at least certain measure of criticism (strict or not, sarcastic or humorous etc.) in case the human character makes grave mistakes in communication.

At the same time, even the most autonomous learner, about whom so many educators talk these days [see: 4, p. 590], needs teacher's guidance to this or that extend. And despite the fact that students can sometimes trace their own progress (by simple comparison of their abilities and language skills before interactions with AI chat-bot and after those), it is usually the teacher who can provide insightful and professional outlook into learners' improvements or shortcomings. Yet, in our digitalized life of today, as well as in the foreseeable future, the role of gaming chat-bots like *Character.ai* and its equivalents will only increase, providing the whole new world of opportunities to those who are eager to learn ESL remotely, individually and in a creative way.

List of references:

1. Hamilton I. Artificial Intelligence in Education: Teachers' Opinions On AI in The Classroom. Forbes. Dec 5, 2023 [Дата звернення: 15 March 2024]. URL : <https://www.forbes.com/advisor/education/it-and-tech/artificial-intelligence-in-school/>
2. Opryshko N. (2024) The rise of the artificial intelligence: chat-bots' potential in the system of language training. Modern tools and methods of scientific investigations: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, October 25, 2024. Antwerp, Kingdom of Belgium. P. 221-224
3. Візнюк І.М., Буглай Н.М., Куцак Л.В., Поліщук А.С., Киливник В.В. Використання штучного інтелекту в освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Випуск 59. 2021. С. 14-22
4. Краснопольський В.Е., Пахомова Т.О., Курилова Ю.Р. Навчальний потенціал штучного інтелекту для організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Актуальні питання у сучасній науці*. № 7(13). 2023. С. 587-599
5. Опришко, Н. (2024). Використання ШІ у мовній підготовці іноземних студентів-початківців: перспективи та виклики. *Інноваційні технології і методика викладання гуманітарних дисциплін: теорія і практика технічних закладів вищої освіти*. ХНАДУ: С. 81-84.

LANGUAGE TRAINING FOR UKRAINIAN ARMED FORCES PERSONNEL IN ALIGNMENT TO NATO STANAG 6001

Ihor Ostapenko

PhD, Head of the Department of Military Training
for Specialists of the State Special Transport Service, Colonel
Ukrainian State University of Science and Technologies
E-mail: i.s.ostapenko@ust.edu.ua

Oksana Bohovyk

PhD (Philology), Associate Professor
Philology and Translation Department
Ukrainian State University of Science and Technologies
E-mail: oksana.a.bogovik@gmail.com

The STANAG 6001 Language Proficiency Test is a standardised test used within NATO to assess the linguistic competencies of military personnel. The test assesses proficiency in four skill areas: listening, speaking, reading and writing. Adequate preparation is crucial for both instructors and cadets to ensure successful outcomes. This paper explores pedagogical methodologies, strategies, and tools that can be employed to prepare instructors and cadets for the STANAG 6001 test, addressing the unique needs and challenges inherent in military education.

Instructors are pivotal in ensuring cadets are adequately prepared for the exam. This requires not only proficiency in the target language but also a thorough understanding of the structure and content of the STANAG 6001 test.

Instructors require specialised training in the delivery of military language courses with a focus on the four key language skills. Such training encompasses the effective use of relevant teaching materials and methodologies. According to Ur, instructors must continuously enhance their own language skills and pedagogical techniques to ensure effective teaching [9, p. 57].

Continuous professional development is essential for instructors to stay current with the latest language teaching and assessment advancements. Brown emphasises the significance of reflective teaching and professional development as a means of improving teaching effectiveness [1, p. 211]. Instructors must be well-versed in the specifics of the STANAG 6001 examination, including the task types, expected proficiency levels, and scoring criteria as a comprehensive understanding of the test structure is essential for effective student preparation [3, p. 164].

Task-based language learning for military contexts is a method that focuses on using language as a tool for completing specific tasks, often reflecting real-life situations. This is particularly useful in a military context where cadets need to use language in an operational environment. Exercises should simulate genuine military scenarios, such as briefings, negotiations and reporting. Ellis notes that task-based learning enhances communicative competence by engaging learners in meaningful language use [2, p. 79]. Group tasks encourage cadets to work together in solving problems, promoting both language development and essential teamwork skills. This

approach not only develops language skills but also promotes teamwork and cooperation, which are crucial in military operations [7, p. 115].

Mastery of military terminology is a critical component of language proficiency for military personnel. STANAG 6001 tests include military-related topics, making targeted vocabulary acquisition critical for cadets. Focused vocabulary instruction is necessary to help cadets become familiar with military jargon and terms. Thornbury emphasises the importance of direct vocabulary instruction, especially in specialised fields such as the military [8, p. 92].

Exposing cadets to vocabulary in relevant contexts, such as military manuals, reports, and communication examples, aids retention and practical application. This contextual learning improves retention and practical use of terms [4].

Each language skill assessed by STANAG 6001 – listening, speaking, reading, and writing – requires dedicated preparation techniques. Authentic listening materials, including military communications, briefings, and recorded operations, are essential for preparing cadets. O'Malley and Chamot suggest that integrating listening and speaking practice is key to developing fluency [6, p. 153]. Cadets should engage with military-related reading materials, such as reports and operational plans, and practice writing in military genres. Writing practice should focus on military genres, such as situation reports and operational plans [2, p. 134].

Regular diagnostic testing helps to assess cadets' progress and identify areas for improvement. Mock exams, designed to simulate the actual STANAG 6001 test, are an invaluable tool in the preparation process.

Formative assessments allow instructors to provide feedback that helps cadets gradually improve their language skills. Besides, regular testing helps to monitor progress and adjust teaching strategies accordingly [1, p. 235]. By simulating actual exam conditions, mock tests help cadets become familiar with the test format and reduce anxiety during the actual test [3, p. 187].

The integration of digital tools into language training offers additional resources for cadets to enhance their language skills. Programs like Duolingo and Babbel provide supplementary resources to reinforce vocabulary and grammar outside the classroom [4]. Platforms that offer military-specific language training resources provide cadets with additional practice materials tailored to the STANAG 6001 test. These may include military news agencies and video simulations [5, p. 102].

Effective preparation for the STANAG 6001 test involves not only linguistic competence but also psychological readiness, including strategies to manage test anxiety and optimise performance. Techniques such as mindfulness, relaxation exercises and simulated test environments help to reduce anxiety and improve performance. O'Malley and Chamot found that anxiety management was critical to performance on language proficiency tests [6, p. 187]. Instructors should teach cadets how to manage their time effectively during the test, ensuring that they allow sufficient time for each section, and incorporating timed practice activities to build test-taking stamina [9, p. 88].

Regular feedback is essential in language learning, especially when preparing for a high-stakes test such as STANAG 6001. Instructors should provide cadets with detailed feedback to help them improve their performance. Providing cadets with

personalised feedback on their performance helps them to focus on areas of weakness and develop strategies for improvement [1, p. 147]. Peer feedback can be an effective way for cadets to learn from each other. Swain notes that collaborative learning environments enhance language acquisition through shared knowledge [7, p. 95].

Preparing instructors and cadets for the STANAG 6001 test requires a multi-faceted approach that incorporates task-based learning, skill-specific strategies, psychological preparation and continuous assessment. By using these methods, military language instructors can better equip their students for success in achieving the required proficiency levels.

Literature:

1. Brown H. D. Language Assessment: Principles and Classroom Practices. Longman, 2004. 324 p.
2. Ellis R. Task-Based Language Learning and Teaching. Oxford University Press, 2003. 387 p.
3. Fulcher G., Davidson F. Language Testing and Assessment: An Advanced Resource Book. Routledge, 2007. 424 p.
4. Godwin-Jones R. Emerging Technologies for Language Learning. *Language Learning & Technology*, 2018, 22(2). Pp. 1-17
5. Krashen S. The Input Hypothesis: Issues and Implications. Longman, 1985. 120 p.
6. O'Malley J. M, Chamot A.U. Learning Strategies in Second Language Acquisition. Cambridge University Press; 1990. Pp. 100 – 190
7. Swain M. The output hypothesis and beyond: Mediating acquisition through collaborative dialogue. *Sociocultural approaches to second language research*. Oxford: Oxford University Press, 2002. Pp. 90 – 115
8. Thornbury S. How to Teach Vocabulary. Pearson Education, 2002. 185 p.
9. Ur P. A Course in Language Teaching: Practice and Theory. Cambridge University Press, 1996. 375 p.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ

Ірина Плачінта,
директорка Новоселицького фахового медичного коледжу
E-mail: iraplachinta@gmail.com

У контексті змін у методах менеджменту та економіки державних організацій, інтереси дослідників у сфері державного управління поступово змістилися до навчальних організацій, при цьому автономія стала ключовим питанням. Актуальність роботи пов'язана з еволюцією системи управління закладів освіти України, яка має дихотомічний характер. У розробці технологій управління освітнім процесом головну роль відіграють професіонали цієї сфери та переосмислення рівнів регулювання. Керуючись парадигмою внутрішнього

підприємництва, метою цієї роботи є характеристика моделей поведінки новаторів у процесі впровадження оригінальних ініціатив та інноваційних технологій в управлінні освітнім процесом.

Управління освітою, тобто внутрішнє підприємництво, підпадає під загальні рамки підприємництва як внутрішнього процесу, який простягається від виникнення ідеї до її реалізації в межах організації, а потім наближається до процесу внутрішньоорганізаційних інновацій [1, с. 13]. Професійна та управлінська логіка з протилежними вимогами доповнюють одна одну у процесах еволюції педагогічних практик в управлінні закладом освіти. Практичне застосування роботи зосереджене на розумінні процесів виникнення та поширення нових ідей в управлінні освітнім процесом.

Тема діяльності та управління закладами вищої освіти є міждисциплінарною. Вона стосується державної політики, зосереджуючись на вивченні наслідків реформ, автономії між навчальним закладом та міністерським наглядом. Крім того, її можна вивчати з точки зору внутрішнього функціонування закладів, при цьому автономія пов'язана з відносинами між акторами.

Ряд досліджень присвячений внутрішньому функціонуванню закладів вищої освіти [2, с. 220]. Окрім різноманітності закладів освіти, система освіти є значним прикладом автономії професіоналів, які там працюють, яку можна порівняти, наприклад, із деякими організаціями в сфері охорони здоров'я. Незважаючи на суперечливі думки, існує мало праць, які надають повну інформацію про колективну динаміку управління освітніми організаціями, при цьому слабка взаємозалежність і автономія часто порівнюються до відсутності зв'язків між акторами.

Неоднозначність цілей і рівень специфіки організацій державного сектору є двома основними умовами вирішення проблемних моментів, що зустрічаються в усіх організаціях, а також суперечок щодо інституційних характеристик, які роблять заклади освіти особливим типом організацій. Інтеракціоністська мережа впливів інноваційних академічних процесів через відносини між індивідуальними факторами та організаційно-інституційними чинниками дозволяє поєднати ці дві крайні позиції. Така мережа дозволяє переосмислити специфіку освітніх процесів з точки зору подвійної складності. Перший джерело складності – організаційний, пов'язаний зі слабкою взаємозалежністю, а другий – процедурний, пов'язаний із переговорним характером змін в академічній практиці.

У сфері управління освітнім процесом дослідження лежать на перетині різних наукових галузей. Література з концепції інтрапренерства поліморфна, оскільки до неї підходять з різних реєстрів і з різних точок зору [3]. Незважаючи на різноманіття визначень, у літературі складається певний консенсус щодо визнання тісного зв'язку з інноваційними процесами. Багато авторів теоретизували моделі, що сприяють інтрапренерству, яке інтерпретують як нову форму управління, що стимулює членів організації до інновацій і підприємницької діяльності на рівні внутрішніх процесів існуючої організації.

У літературі ключові організаційні суб'єкти, інтрапренери, беруть на себе ризики та долають перешкоди і опір, щоб перетворити ідею на інновацію або внести зміни, корисні для їхньої організації чи середовища [4]. Процеси, за допомогою яких організації вищої освіти можуть інтегруватися та отримувати вигоду з місцевих ініціатив своїх професійних членів, є певною проблемою для їх стратегічної політики. Краще розуміння механізмів, за допомогою яких практика професіоналів розвивається з місцевих ініціатив, також може дозволити краще сформулювати наміри органів державної влади щодо систем освіти, стратегічної політики навчальних закладів та діяльності самих науковців.

Аналіз процесів впровадження інноваційних технологій у закладах освіти показує, що вони відповідають висхідному або низхідному феномену виявлення можливостей і впливають як на викладацький склад, так і на інституційний естемблішмент. Визнані інноваційні ініціативи є джерелом особистого задоволення та зміцнення репутації ініціаторів, тоді як ігноровані ініціативи залишаються прихованими [5, с. 881]. Однак перетворення цих можливостей на благодійний вплив на репутацію вузівської організації не є ані автоматичним, ані систематичним. Навпаки, в залежності від управлінської поведінки та рівня схильності до ризику присутнього «інноваційного» актора, вони можуть навіть чинити негативний організаційний вплив, іноді не дуже помітний, наприклад, в ситуаціях відволікання ресурсів, недовіри, латентних конфліктів, фрустрації ініціатора, а іноді більш помітно, коли інноватор змушений залишити організацію. Усі результати дозволяють кваліфікувати виникаючі інноваційні процеси в інституційному контексті як внутрішньо підприємницькі процеси.

Процеси педагогічних інноваційних технологій в українській системі освіти демонструють велике різноманіття за своєю природою та результатами, залежно від поведінки працівників сфери навчання і клімату в організації, які можуть слугувати стримуючим фактором або чинником, що сприяє творчим і інноваційним процесам. Спонтанні процеси систематично не запобігаються, а індуковані процеси систематично не призводять до успіху. Процеси інноваційної ініціативи в закладах освіти України виявляються неоднорідними з різноманітними траєкторіями.

Отже, можна виокремити дві осі: інноваційну поведінку та управлінське ставлення до інноваційної ідеї, також можна виокремити дві категорії процесів залежно від організаційного впливу: узаконений процес з позитивними зовнішніми та внутрішніми ефектами як для естемблішменту, так і для «інноватора», зірваний процес з позитивними зовнішніми ефектами для професіонала.

Вивчення інноваційних технологій академічних спеціалістів в освітніх організаціях підкреслює складність процесів впровадження і узагальнення нових освітніх практик, необхідність проведення додаткових досліджень у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Alam M. Z., Nasir N., Rehman C. Intrapreneurship concepts for engineers: a systematic review of the literature on its theoretical foundations and agenda for future research. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*. 2020. 91.№1. P 1-21. DOI: <https://doi.org/10.1186/s13731-020-00119-3>
2. Al-Kurdi O. F., El-Haddadeh R., Eldabi T. The role of organisational climate in managing knowledge sharing among academics in higher education. *International Journal of Information Management*. 2020. 50. P. 217-227. DOI <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.05.018>
3. Badoiu G. A., Segarra-Ciprés M., Escrig-Tena A. B. Understanding employees' intrapreneurial behavior: a case study. *Personnel Review*. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1108/pr-04-2019-0201>
4. Bakhmat N., Kotliar L., Zhytomyrska T., Slabko V., Zhurian V., Pilevych O., Smyrnova I. Pedagogical Principles of Training Specialists in Public Administration and Management in the System of Vocational Education. *Systematic Reviews in Pharmacy*. 2020. 11.№10. DOI: <https://doi.org/10.31838/srp.2020.10.34>
5. Bee Seok C., Abd Hamid H. S., Ismail R. Psychometric properties of the intrapreneurial self-capital scale in Malaysian university students. *Sustainability*. 2019. 11.№3. P. 881. <https://doi.org/10.3390/su11030881>

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ЕФЕКТИВНІ ПІДХОДИ

Руслана Падалка,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української мови та літератури,
ДВНЗ «ДДПУ»*

E-mail: ruslana-padalka@i.ua

Сучасні технології навчання української мови активно вбирають у себе найкращі та інноваційні практики. По-перше, це комплексний підхід: поєднання теорії та практики:

1. Комунікативний метод: акцентовано на розвитку вміння спілкуватися; учні активно використовують мову в різних ситуаціях, беруть участь у діалогах, дискусіях, проєктах.

2. Інтерактивні методи: рольові ігри, дебати, групові роботи, квести – усе це допомагає залучити учнів до активного навчання, зробити процес цікавішим та ефективнішим.

3 Проблемне навчання: створення проблемних ситуацій, які стимулюють учнів до самостійного пошуку відповідей, аналізу та синтезу інформації.

4. Проєктна діяльність: реалізація індивідуальних чи групових проєктів, пов'язаних із вивченням української мови.

5. Використання інформаційних технологій: інтерактивні дошки, презентації, мобільні додатки, онлайн-платформи – усе це розширює можливості навчання, робить його більш динамічним та цікавим.

По-друге, розвиток усіх мовленнєвих навичок:

- читання: робота з різними видами текстів (художні, наукові, публіцистичні), аналіз змісту, розвиток читацької компетентності;

- письмо: написання різних типів текстів (вір, есе, лист), розвиток граматичних та орфографічних навичок;

- говоріння: діалоги, дискусії, презентації, розповіді, що сприяє розвитку вміння висловлювати власні думки чітко й логічно;

- аудіювання: слухання аудіозаписів, пісень, діалогів, розвиток навичок розуміння мови на слух.

По-третє, індивідуалізація навчання:

- диференціація: підбір завдань відповідно до рівня підготовленості кожного учня;

- персоналізація: створення індивідуальних траєкторій навчання з урахуванням інтересів і потреб кожного учня.

По-четверте, емоційний складник:

- створення позитивної атмосфери: сприяння розвитку довіри, взаємоповаги та співробітництва між учителем й учнями;

- використання цікавих матеріалів: вибір текстів, завдань, які відповідають інтересам учнів;

- схвалення та підтримка: заохочення учнів до досягнення успіху.

Важливо розуміти, що жодна методика не є універсальною. Ефективність навчання залежить від багатьох чинників: віку учнів, рівня їхньої підготовки, особистості вчителя та інших. Тому оптимальним рішенням буде поєднання різних методів і підходів, адаптованих до конкретних умов навчання, зокрема використання релевантної освіти, а саме:

1. Використання ключових слів: чим точніше буде сформульовано запит, тим релевантніші результати буде отримано.

2. Комбінування ключових слів: підбирати різні комбінації слів, щоб розширити результати пошуку.

3. Використання операторів пошуку: більшість пошукових систем підтримують оператори типу AND, OR, NOT, що уможливають уточнення запитів.

4 Звернення до бібліографів: бібліотекарі можуть допомогти знайти необхідну літературу.

Список використаних джерел:

1. Ємельянова Т. О. Актуалізація аудіовізуальної спадщини засобами інформаційно-комунікаційних технологій (стандарти та практики). *Архіви України*. 2017. № 3/4. С. 81–94.
2. Матвієнко О., Цивін М. «Інформаціолог-аналітик» та «інформаціологія»: сутнісний зв'язок чи необхідність розмежування. *Термінологія*

документознавства та суміжних галузей знань: збірн. наук. пр. Вип. 11. Київ: Четверта хвиля, 2019. С. 17–21.

3. Швецова-Водка Г. Ноокомунологія. Київ: Кондор, 2019. 108 с.

ГІБРИДНА МОДЕНЬ НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗФПО

Олена Посполітак

викладач вищої категорії

Чернівецький індустріальний фаховий коледж

E-mail: pospolitak.olena@chic.cv.ua

Фалат Надія Романівна

викладач вищої категорії

Чернівецький індустріальний фаховий коледж

E-mail: falat.nadiia@chic.cv.ua

Взаємозв'язок освітньої системи України з глобальними тенденціями цифровізації є ключовим для сталого і довгострокового розвитку держави, а також для підвищення стійкості освітньої системи та економіки у кризові часи. Наразі головні проблеми української освіти виникають у складному контексті, пов'язаному з російською військовою агресією. Під час війни ці виклики включають нерівномірну адаптацію навчальних закладів до онлайн-формату, обмежений доступ до освіти для вразливих груп у зонах бойових дій, нестачу цифрових освітніх ресурсів для дистанційного навчання, а також відсутність достатніх цифрових навичок і компетенцій серед студентів і викладачів для ефективного проведення онлайн-занять. Деякі питання онлайн-навчання були частково вирішені під час пандемії, але в умовах війни українське суспільство потребує нового підходу до освіти та скоординованих зусиль з боку всіх соціальних інституцій у державному та приватному секторах.

У воєнний час важливо впроваджувати системні заходи для підтримання належного рівня освіти та її відновлення в регіонах, що постраждали, водночас адаптуючи її до вимог динамічного суспільства та цифрової економіки. Серед головних потреб системи освіти є трансформація парадигми навчання, що традиційно базується на запам'ятовуванні та відтворенні інформації, і впровадження нової, гібридної освітньої моделі, яка сприятиме розвитку необхідних навичок і компетенцій у цифровому суспільстві, а також надасть можливість навчання громадянам у зонах бойових дій.

В умовах військової кризи варто переглянути освітню модель, що використовується в Україні, та адаптувати її до потреб учнів і студентів з різних регіонів країни. Така диверсифікація освітнього процесу повинна орієнтуватися на студента, акцентуючи увагу на розвитку навичок, які будуть корисні після завершення навчання. Сюди входять навички критичного мислення, цифрова грамотність, розуміння наукових і соціальних концепцій, а також практичні вміння, такі як робота в команді й комунікація.

Модель освіти, яка відповідає вимогам ХХІ століття та освітнім пріоритетам Європейського Союзу, повинна надавати можливість студентам експериментувати, сприяти індивідуальному підходу до навчання, інтегрувати технології та цифрові ресурси у навчальний процес, а також враховувати індивідуальні темпи засвоєння матеріалу кожним студентом.

У контексті діджиталізації та диверсифікації освіти в Україні важливо підкреслити, що підхід до оцифрування повинен виходити за межі створення лише технічної інфраструктури та пропонувати нове бачення навчального процесу [1]. Це бачення має стимулювати творчість, критичне мислення, індивідуальне навчання і надавати студентам можливість розвивати навички, необхідні для адаптації до швидко змінюваної цифрової економіки.

Для підвищення ефективності освітньої системи України під час війни та в поствоєнний період пропонується впровадження гібридної моделі навчання (змішане навчання). Така модель не тільки відповідає сучасним вимогам щодо розробки актуального освітнього змісту та розширення доступу до якісної освіти, але й є частиною стратегічних пріоритетів Європейського Союзу, спрямованих на розвиток необхідних навичок для майбутнього суспільства та економіки.

Гібридна модель поєднує традиційні методи викладання з цифровими інструментами та ресурсами, де технології не просто доставляють контент, а й допомагають у розвитку нових умінь і навичок. Вони доповнюють взаємодію між викладачами та студентами, дозволяючи краще організувати час завдяки можливості використовувати різні форми дидактичної діяльності (навчання, практика, індивідуальне та командне навчання, самооцінювання тощо) в синхронному або асинхронному режимі [2, с. 03030]. Така гнучкість дозволяє викладачам більше часу приділяти поглибленню знань і розвитку навичок через безпосередню взаємодію з учнями, а студентам – опановувати матеріал у власному темпі, що відповідає їхнім потребам.

Крім того, гібридна освіта стимулює індивідуальний розвиток студентів, надаючи їм можливість і ресурси для самостійного навчання, яке стає невід'ємною частиною освітнього процесу.

На відміну від цього підходу, нинішня модель навчання передбачає виконання кількох дидактичних завдань (навчання, поглиблення, демонстрація, оцінювання) протягом занять. Ця модель не враховує індивідуальні потреби студентів щодо темпу засвоєння матеріалу і не забезпечує пріоритету для окремих видів діяльності, необхідних для кращого розуміння змісту. Крім того, вона не передбачає можливості асинхронного завершення навчального матеріалу.

Відсутність асинхронного навчання призводить до виникнення прогалин між студентами. Без можливості виділення додаткового часу для студентів, які потребують підтримки, ці прогалини можуть посилюватися, що створює труднощі у продовженні навчання і є однією з причин відсіву студентів [3, с. 179].

Ще одним важливим елементом гібридної освіти є забезпечення рівного доступу до якісних освітніх ресурсів для всіх учнів. Успішність певних

дидактичних заходів, таких як викладання окремих тем, значною мірою залежить від попередньої підготовки педагогів. Через це можуть виникати суттєві відмінності навіть у межах одного закладу. У такому контексті ці відмінності можуть створювати несправедливі умови для частини студентів.

У кризових умовах освіта спрямована на цифровізацію навчального процесу та різноманітність методів навчання. Навички, такі як грамотність, адаптивність, аналітичні здібності, критичне мислення, базові знання в STEM, цифрові й комунікативні вміння, є ключовими для конкурентоспроможності молоді та розвитку України [4, с. 801]. Для формування цих важливих навичок в умовах цифрового суспільства та економіки потрібен комплексний і різноманітний підхід до вирішення проблем української освіти.

У контексті швидких глобальних змін, що впливають на суспільства, пріоритетами мають стати забезпечення рівного доступу до якісної освіти та можливостей навчання протягом життя. Зміна ролі викладача в сучасному навчальному процесі вимагає нової підготовки кадрів через курси підвищення кваліфікації, обмін досвідом, розвиток цифрових навичок і доступ до сучасних освітніх ресурсів.

Для успішного впровадження гібридного навчання необхідний доступ до відповідних навчальних ресурсів, таких як майстер-класи чи курси на замовлення (включаючи асинхронні), а також до цифрових інструментів

Список використаних джерел:

1. Bambuliak A. V., Kuzniak N. B., Lopushniak L. Y., Dmytrenko R. R. Application of simulation technologies and case-method in professional training of future dentists. 2023. URL: <http://dspace.bsmu.edu.ua/handle/123456789/23901>
2. Bondarenko E., Khoronko L. Innovative practice in the training of future doctors. In *BIO Web of Conferences*. 2024. Vol. 84. P. 03030. URL: <https://doi.org/10.1051/bioconf/20248403030>
3. Filippova L.V. Interrelation of chemical scientific branches with chemical disciplines. International scientific and practical conference. *"Pedagogy and psychology in the modern World: The art of Teaching and learning"* . 2021. Vol. 2. P. 177-180. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-041-4-106>
4. Hamouche S. Human resource management and the COVID-19 crisis: Implications, challenges, opportunities, and future organizational directions. *Journal of Management & Organization*. 2023. 29.5. P. 799-814. URL: <https://doi.org/10.1017/jmo.2021.15>

ЕЛЕМЕНТИ СЕМАНТИЧНОГО СЛОВОТВОРУ В КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА»

Юрій Прокопенко,

здобувач освітньої програми «Українська мова та література»,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

E-mail: prokopenko_i@donnu.edu.ua

Лінгвістична природа семантичного способу словотворення полягає у створенні нових лексичних одиниць або значень без зміни морфемної структури твірного слова. Це явище відрізняється від морфологічного словотвору, де нові слова утворюються через приєднання словотвірних афіксів та складання основ та слів. У семантичному словотворенні зміна відбувається на рівні значень. Важливим фактором у цьому процесі є внутрішня форма слова, яка надає напрям розвитку його значенням. А. Середницька [1, с. 61] з покликанням на В. фон Гумбольдта визначає поняття внутрішньої форми слова як «спосіб, яким мовні засоби виражають інформацію про світ» [1, с. 61]. О. Потебня внутрішню форму слова визначає як «центр образу, одну з його ознак, яка переважає над всіма іншими» [2, с. 33]. Відомо, що будь-яка наука, зокрема й філологічна – це система, тож досить чіткою нам видається класифікація Ю. Цигвинцевої, яка зазначає, що «сучасні науковці виокремлюють такі основні види семантичної деривації: 1) метафоричне та 2) метонімічне перенесення, 3) розширення значення, 4) звуження значення, 5) семантичний зсув» [3, с. 68]. І. Волянчук зауважує, що, «як мовна одиниця вторинної номінації, метафора розкриває зміст або призначення невідомого предмета через властивості й дії відомого.

Найчастіше метафоричні перенесення можуть базуватися на основі подібності форми, кольору, властивості, подібності вияву почуття, схожості поведінки чи способу дії тощо» [4, с. 206]. Так, наприклад, під час проходження теми «Здоров'я», відповідаючи на питання студентів, пояснюю, що слово «голова» вживається не лише в прямому значенні «частина тіла», але й у переносному значенні як «керівник чого-небудь», як посада, від якої все залежить, як і від функціонування ЦНС та органів усередині, скажімо, «міський голова», «голова студентської ради» і так далі.

Метафора базується на схожості, тобто це художній засіб, який полягає у вживанні слова або вислову в переносному значенні на основі подібності. О. Тараненко визначає метонімію як «семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі їх суміжності, дотичності ... при відображенні у свідомості мовця» [5, с. 355]. Наприклад, є така лексема як «авдиторія». На заняттях з української мови як іноземної важливо наголосити на тому, що вона не завжди означає 'audience', якщо йдеться про людей; це іще й lecture-hall, lecture-room, recitation room, schoolroom, teaching room, theatre, lecture theatre, auditorium, classroom [6], коли йдеться про навчальну аудиторію. Хоча і тут можна розмежувати, що 'auditorium' і синоніми та 'classroom' належать до поля шкільної та університетської освіти, що ми можемо визначати як 'school

relationships' та 'university relationships'. Вагомою частиною мовної картини світу є внутрішня форма слова – ознака предмета, явища, процесу, що лягає в основу його назви [1, с. 60]. І. Щур наводить приклад внутрішньої форми на прикладі комп'ютерного сленгу, а саме відомій нам лексемі «висіти» – «триматися в повітрі майже без руху – не реагувати на запити (про комп'ютер)» [7, с. 140]. З розвитком мови внутрішня форма може змінюватися або ставати менш очевидною, тобто затертою, але вона часто продовжує впливати на нові значення, що утворюються. Підтвердженням цього слугує лексема «бавовна», що увійшла до словника розмовної української мови під час російського вторгнення як переклад з російського слова «хлопок» і використовується для позначення вибухів. Це слово виникло через схожість звучання російських слів «хлопок» (бавовна) і «хлопок» (вибух) у сучасному російському мовленні, а також за візуальною подібністю. Wikipedia [8] подає, що наприкінці 2010-х російський уряд дав вказівки всім ЗМІ називати вибухи (переважно – газу) «лясками» (рос. хлопками) [9]. У російського слова «хлопок» є омограф – «хлопок», який українською означає «бавовна». 25 квітня 2022 року в російському Брянську пролунали вибухи у військовій частині та на нафтобазі [10]. Новину про цю подію, перекладену з російських джерел за допомогою онлайн-перекладачів, опублікували на телеграм-каналі «Оперативний ЗСУ». Онлайн-перекладач сплутав російські омографи, через що в тексті новини було написано, що «перед початком пожежі чулася потужна бавовна» [11][12]. Цей текст із помилкою підхопили сайти-сміттярки та стали висміювати українські користувачі твіттеру (нині X, примітка моя. – Ю. П.) [11]. Через кілька днів, 30 квітня, український сегмент твіттеру (нині X, примітка моя. – Ю. П.) став залякувати жителів російського Белгорода майбутніми обстрілами, які нібито готують ЗСУ. Зокрема, у цій акції було використано і термін «бавовна» у його значенні як *інтернет-мему* (примітка моя. – Ю. П.) – в розрахунок на те, що росіяни не розуміють української мови [12]. Поширенню мему на перших етапах посприяв, зокрема, С. Стерненко [13; 14]. Відтоді словом «бавовна» в українському сегменті інтернету називають вибухи на окупованих територіях України та на території Росії, зокрема, вибух на Кримському мосту [15; 16].

Таким чином, внутрішня форма є джерелом для семантичної деривації, оскільки вона допомагає сприймати слово як образ, який можна переносити на інші значення. Це сприяє створенню нових метафоричних і метонімічних значень, а також нових інтерпретацій слів, які вже є у лексичному складі мови. Відповідно, семантичний словотвір відкриває широкі можливості для кращого засвоєння української мови іноземцями. Зокрема, він дозволяє пояснити особливості вживання багатозначних слів, омонімів, розширює уявлення про контекстуальне вживання окремих лексем. На заняттях важливо використовувати приклади змін значень слів у різних мовних ситуаціях, підкреслюючи особливості української мови. Наприклад, Н. Єщенко пояснює, що «у процесі впорядкування лексичного мінімуму з української мови як іноземної, важливою позицією також є те, чи є слово омонімом. Омоніми (слова однакові за звучанням, але різні за значенням) – це окремі одиниці при відборі та при навчанні. Візьмемо омоніми лютий – «місяць року» і лютий – «хижий,

злий (про звіра, тварину)». Мабуть, перший омонім буде включено в мінімум для початкового етапу, другий – для просунутого» [17, с. 46].

Таким чином, семантичний словотвір є ефективним інструментом для створення нових значень без зміни форми слів, що сприяє розвитку мови та збагаченню лексики. Внутрішня форма слова допомагає зберегти зв'язок між звуковою оболонкою і значенням, що є важливим аспектом у навчанні української мови як іноземної. Вивчення семантичного словотвору сприяє розумінню розвитку мовної системи та її адаптації до сучасних умов.

Список використаних джерел:

1. Середницька А. Внутрішня форма слова як частина мовної картини світу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 27(4). С. 60-65.
2. Потебня О. Естетика і поетика слова: Збірник. Пер. з рос. Олександр Потебня / Упоряд., вступ. ст., приміт. І. В. Іваньо, А. І. Колодної. Київ: Мистецтво, 1985. 302 с.
3. Цигвінцева Ю. О. Джерела та способи неосемантизації сучасної української лексики. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 «Філологія». Інститут української мови НАН України. Київ, 2021. 295 с.
4. Волянчук І. Мовна метафора та її функції у поетичних творах Івана Гнатюка. *Філологічний дискурс*. Хмельницький, 2020. Вип. 10. С. 204-212.
5. Тараненко О. О. Метонімія. Українська мова: енциклопедія. [Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. 3-тє вид., зі змінами і доп. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. С. 355-358.
6. Англійсько-українські словники / упор. А. Рисін, В. Старко та ін. 2011-2020. URL: <https://e2u.org.ua>.
6. Щур І.І. Внутрішня форма одиниць комп'ютерного сленгу. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Київ, 2003. Вип. 7. С. 135-143.
7. Бавовна (мем). Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Бавовна_\(мем\)#cite_note-hr-1](https://uk.wikipedia.org/wiki/Бавовна_(мем)#cite_note-hr-1).
8. Відоменко Д. Що означає "бавовна": пояснення військового інтернет-феномену і яскраві меми. Главред. 2022. URL: <https://news glavred.net/chto-oznachaet-bavovna-obyasnenie-voennogo-internet-fenomena-i-yarkie-memy-10402130.html>.
9. Карплюк Д. Лунали вибухи: у Брянську горить військова частина та нафтобаза (фото, відео). Главком. 2022. URL: <https://glavcom.ua/news/lunali-vibuhi-u-bryansku-gorit-viyskova-chastina-ta-naftobaza-foto-video-840668.html>.
10. Мурзік Васильович в X: «Підлога країни чула цю потужну бавовну! Немає більше сечі, терпіти ці борошна! <https://t.co/n90N4ioq8Z>». X. 2022. URL: <https://x.com/r2d2251/status/1518491487381692416>.
11. Декілька вибухів прогриміло в російському Брянську. <https://t.me/operativnoZSU/>.
12. Оперативний ЗСУ. 2022. URL: <https://t.me/operativnoZSU/20856>.

13. Кононенко О. Очікуйте «бавовну»! Українська Twitter-армія сіє паніку серед жителів РФ, використовуючи абсурдні меми. NV. 2022. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/bilgorod514-ukrajinci-siyut-paniku-sered-meshkanciv-rf-novini-ukrajini-50238176.html>.
14. Serhii Sternenko ☩ в X: «Тим часом у Белгород завезли свіжу бавовну» <https://t.co/abkc5P0b4j>. X. 2022. URL: <https://x.com/sternenko/status/1522629223873224706>.
15. Мінджоса С. Що означає "бавовна": чому так називають вибухи в росії та на окупованих територіях. 24 Канал. 2022. URL: https://24tv.ua/shho-take-bavovna-mem-shho-znachit-chomu-tak-nazivayut_n2138375.
16. Що таке бавовна і чому так називають вибухи у Криму та росії. Телеканал СТБ. 2023. URL: <https://www.stb.ua/ua/2023/03/22/shho-take-bavovna-chomu-tak-nazyvayut-vybuhy-v-krymu-ta-v-rosiyi/>.
17. Єщенко Н. Методика навчання лексики та граматики української мови в іншомовній аудиторії: навчально-методичний посібник. Київ, 2023. 243 с.

ЕЛЕМЕНТИ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ольга Рембецька,
кандидатка філологічних наук,
доцент кафедри філології,
Херсонський академічний ліцей ім. О. В. Мішукова ХМР при ХДУ
E-mail: olga_rembeskaya@ukr.net

Наталія Орлова
кандидатка наук із соціал. комунікацій кафедри філології,
Херсонський академічний ліцей ім. О. В. Мішукова ХМР при ХДУ
E-mail: natalya.orlova@gmail.com

У сучасних умовах соціально-емоційне навчання як інструмент розвитку м'яких навичок набуває актуального значення. Під час війни учням вкрай необхідними стали уміння комунікувати, співпереживати собі та іншим, навчатися керувати власними емоціями, розуміти емоції інших, бути стабільними у критичних ситуаціях, ефективно працювати в команді, творчо та креативно мислити. Соціальна та емоційно-етична компетентності інтегровано до професійного стандарту вчителя закладу загальної середньої освіти. Соціально-емоційне навчання виходить за межі традиційного засвоєння навчального матеріалу, що, на думку дослідника В. Панченка, сприяє формуванню навичок спілкування, розвитку емпатії та критичного мислення, стає важливою підготовкою для успішного функціонування в сучасному суспільстві [3].

Повномасштабне вторгнення країни-агресора на територію України, перехід закладів середньої освіти Херсонщини на дистанційний формат змінило

вектор у підході до навчання та викладання дисциплін філологічного циклу. Сьогодні головне завдання вчителя – збереження ментального здоров'я своїх учнів, активізація моральних ресурсів для навчання.

Емоційне налаштування учнів на навчальний процес стало невід'ємною складовою початку уроків у закладах загальної середньої освіти з дистанційною формою навчання. Цьому сприяють різні методи та прийоми, серед яких можемо виділити наступні.

Вправи-криголами (від англ. *icebreaker*) – це методи та прийоми створення атмосфери довіри, організації відкритої багатосторонньої комунікації між суб'єктами освітнього процесу та концентрації уваги на моментах, діях, подіях тощо [1, с. 4]. Такі вправи на початку уроку допомагають зламати кригу відчуженості, тривоги, емоційної замкнутості, розігріти учнівську аудиторію, активно залучити до навчального процесу.

Учням пропонується обрати малюнок, фото, яке передає їхній стан на даний момент, причому можна такі зображення моделювати до певного уроку мовознавчого або літературознавчого циклів. Наприклад, на уроках української мови пропонується обрати фразеологізм, що описує емоційний стан учня на початку (в кінці) уроку: «вітер в голові грає», «мотаю на вус», «високо літаю», «граю на нервах», «працюю, аж іскри летять», «ловлю кожне слово», «вию вовком», «грію чуба» тощо. На уроках літератури передати настрій учнів можуть цитати, вислови українських письменників: «Знаю, як липа шелестить» (П. Тичина), «Без надії таки сподіваюсь» (Леся Українка), «Знаю, що я людина» (В. Симоненко), «Нібито не літаю, а крила маю» (Ліна Костенко), «Вічний революціонер, дух, що тіло рве до бою» (І. Франко) та ін. Під час вивчення літературних творів можна учням запропонувати обрати героя цього твору, який передає його емоційний стан, наприклад з повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»: «бриклива Мотря», «лагідна Мелашка», «язика баба Палажка», «сварлива Кайдашиха», «усміхнений Лаврін», «незадоволений Карпо»; з новели М. Коцюбинського «Intermezzo»: «людське горе», «моя утома», «сонце», «ниви у червні», «залізна рука города», «зозуля», «жайворонки» та ін. Такі криголами можна адаптувати під тему вивчення на уроці, саме вони, на думку дослідниць О. Молчанюк, О. Борзик, забезпечуватимуть усвідомлення учнями своєї причетності до академічної спільноти, і як результат – максимально підвищують їхню працездатність [2].

Створення хмар настрою, емоційного стану допоможуть вчителю активувати в учнях бажання до роботи на уроці. За допомогою онлайн сервісу Mentimeter можна створити та провести миттєве опитування, створивши хмару слів, наприклад:

- 1) «Який ваш настрій сьогодні?» – опиши його за допомогою прикметників, прислівників, за допомогою природних явищ, за допомогою унікальних кольорів (брунатний, кораловий, волошковий, смарагдовий тощо), цитатою з української пісні, цитатою з художнього твору тощо.
- 2) Продовж речення: «Мій день почався...», «Слова, які я почув(ла) зранку ...», «Я зараз хотів(ла) б опинитися ...», «Мені піднімає настрій ...»,

«Найбільше я ціню в людях...», «Найкраще мені вдається...», «Я щасливий(а), коли ...», «Я вдячний(а) за ...» та ін.

Такі хмари слів допомагають вчителю з'ясувати емоційний настрій учнів, виявити тривожність, втому, депресію, а обговорення результатів дають можливість учням заспокоїтися, повернутися у зону стійкості, коли вони застрягли в стані збудженості, пригніченості.

Гарним прийомом зосередження на початку уроку є вправа на увагу, логіку, кмітливість, креативність: знайти відмінності в картинках; знайди схований предмет; розпізнай приховані слова; що ти побачив(ла) в оптичних ілюзіях перше; що зайве на фото. Так, вправа «Яке слово є зайвим: цукерка, поні, вишиванка, салямі» на уроці української мови доречна на початку уроку під час вивчення теми «Рід іменника». Зайвим є слово поні – воно чоловічого роду, інші належать до жіночого роду.

Мотивація учнів до навчання стала невід'ємною складовою кожного уроку. Цьому сприяє метод комунікативної атаки, під час якого відбувається зацікавлення здобувачів освіти через здивування, захоплення. Це може бути ефектна цитата «З усіх утрат втрата часу найтяжча» (Г. Сковорода), «Навчання — це єдине, що розум ніколи не виснажує, чого ніколи він не боїться і ніколи не шкодує» (Леонардо да Вінчі), розповідь кумедної ситуації з власного життя, цікаве запитання, на яке учні дають відповідь у кінці уроку.

Обов'язковою та важливою складовою завершення уроку є рефлексія, самооцінювання, формульне оцінювання. Дієвими прийомами є такі:

- 1) Продовж речення: «Мені було цікаво дізнатися...», «Мене здивувало...», «Тепер я можу...», «Мені було складно ...», «Легко мені вдавалося ...», «Я навчився / навчилася...», «Знання, отримані на уроці, я буду застосовувати ...» тощо.
- 2) Вправа «1-2-3»: назви 1 складне слово (поняття) для написання, розуміння під час уроку; 2 легких слова (поняття) для написання, розуміння під час уроку; 3 слова (поняття), які запам'ятали під час уроку. Цю вправу можна трансформувати під теми уроку, наприклад «Назвіть 1 навичку, яку ви будете використовувати після уроку», «Назвіть 2 речі, які вас надихнули / здивували», «Назвіть 3 речі, які ви не знали до цього» та ін.
- 3) Вправа «Оціни свою роботу на уроці за допомогою фразеологізму»: «ворушив мізками», «блукав манівцями», «чув краєм вуха», «гнув спину», «рубав гордіїв вузол», «був на коні», «був на сьомому небі», «клював носом», «каша в голові» та ін.
- 4) Чек-лист роботи на уроці: «Був активним на уроці: так, ні», «Пропонував креативні ідеї: так, ні», «Брав участь в обговоренні: так, ні», «Працював краще всіх: так, ні», «Задоволений результатом своєї роботи: так, ні», «Буду використовувати отримані знання: так, ні» тощо.
- 5) Вправа «Знаю, дізнався, буду». Учням пропонується дати відповіді на питання: «Що перед уроком я знав?», «Про що я дізнався під час уроку?», «Що я буду використовувати на практиці?».

- б) Вправа «Шкала успіху»: «Супер: мені було все зрозуміло!», «Так собі: деякі моменти були незрозумілі», «Не так, як слід: більше незрозумілого, аніж зрозумілого», «Кепсько: зовсім не зрозуміло», «Зле: мені потрібна допомога».

В умовах війни під час дистанційного навчання пріоритетом для вчителів має бути створення комфортної, довірливої атмосфери на уроці. Цьому сприятимуть прийоми договору з аудиторією, звернення за порадою, формування почуття «ми», спільного планування навчання (відбір змісту, форм та методів навчання, контролю), що в результаті мотивуватиме учнів до навчальної діяльності, створюватиме позитивне середовище довіри та відкритості.

Список використаних джерел:

1. Криголами : практ. посіб. / уклад. О. Борзик ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. – Харків, 2019. – 118 с.
2. Молчанюк О., Борзик О. Упровадження криголамів в освітній процес педагогічних закладів фахової передвищої та вищої освіти за умов дистанційного навчання. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3017/1/Borzyk_tz_29.pdf (дата звернення 02.11.2024).
3. Панченко В. Соціально-емоційне навчання як сучасна педагогічна парадигма у вищій освіті. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/65/part_2/19.pdf (дата звернення 02.11.2024).

УДОСКОНАЛЕННЯ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ: ВИМОГИ, ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Серебрянська Ірина,
доктор філологічних наук, професор
кафедри прикладної лінгвістики,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
Серебрянський Андрій,
старший помічник начальника відділу
забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти
Військового інституту Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Проблема вдосконалення мовної підготовки у Збройних Силах України останнім часом набуває особливої актуальності. Ідеться передусім про рівень володіння військовослужбовців іноземними мовами, що є «важливим фактором

реформування та розвитку Збройних сил України, впровадження євроатлантичних стандартів досягнення взаємосумісності зі збройними силами країн-членів і партнерів НАТО, участі в багатонаціональних операціях, навчаннях, інших заходах міжнародного оборонного співробітництва» [1]. В умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України посилення мовних спроможностей наших військовослужбовців – це великою мірою зміцнення обороноздатності держави.

З метою вдосконалення мовної підготовки в ЗС України, визначення шляхів підвищення її ефективності та чіткого переліку необхідних заходів зі створення безперервної системи розвитку іншомовної компетентності військовослужбовців ЗС України під час їхньої службової діяльності (роботи) розроблено «Дорожню карту вдосконалення мовної підготовки у Збройних Силах України (на 2021-2025 роки)» (далі – Дорожня карта) [2], яка є керівним документом для всіх військових закладів вищої освіти України і яку активно впроваджують в одному з провідних ВВНЗ країни – Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка (далі – ВІКНУ).

У контексті удосконалення якості освіти та підготовки висококваліфікованих фахівців ВІКНУ узяв курс на створення сучасної моделі військової освіти, сумісної з країнами НАТО, активно долучаючись до програми “Defence Education Enhancement Program” [3], яка потужним інструментом підвищення сумісності української освіти з НАТО, зокрема в питаннях мовної підготовки.

Метою наукової розвідки є проаналізувати й узагальнити досвід ВІКНУ з виконання завдань та заходів, передбачених Дорожньою картою, та визначити найближчі перспективи.

Питання якості мовної підготовки у ВІКНУ розглядають у контексті системи забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти як одне з найбільш пріоритетних. На сьогодні мовну підготовку військових фахівців реалізують за трьома основними напрямками, окресленими Дорожньою картою: 1) викладання навчальних дисциплін англійською мовою; 2) рівень володіння англійською мовою професорсько-викладацьким складом та вдосконалення його мовної підготовки; 3) тестування випускників Військового інституту з рівня знань іноземної мови.

Розгляньмо детально основні досягнення та виклики, які постали перед науково-викладацьким складом та здобувачами вищої освіти на шляху до виконання окреслених завдань.

1. Викладання навчальних дисциплін англійською мовою.

Відповідно до п. 5 Дорожньої карти передбачено «виконання завдання щодо організації викладання частини навчальних дисциплін на випускових курсах іноземною мовою: до 2024 року не менше 10% (за кожною навчальною дисципліною); з 2024 року – не менше 20% (за кожною навчальною дисципліною)» [2]. Протягом 2023-2024 навчального року констатуємо значний прогрес у викладанні англійською мовою у ВІКНУ: у другому півріччі значно збільшено кількість англійськомовних дисциплін, окремих тем та модулів. Зокрема іноземною мовою наразі викладають як фахові, так і загальні навчальні

курси: “Право збройних конфліктів” (“The Law of Armed Conflicts”), “Цивільно-військове співробітництво” (“Civil and Military Cooperation”), “Психологія професійного самовдосконалення військового психолога” (“Psychology of Professional Self-improvement of a Military Psychologist”), “Клінічна психодіагностика” (“Clinical Psychodiagnosis”), “Військова педагогіка та психологія (включаючи лідерство)” (“Military Pedagogy and Psychology (including Leadership)”), “Стратегічні комунікації сил оборони” (“Strategic Communications of the Defense Forces”), “Воєнно-політична історія України (політологія, психологія, соціальна робота)”, “Інформаційно-пропагандистське забезпечення військ (сил) (політологія)”, “Інформаційно-пропагандистське забезпечення військ (сил) (психологія)”, “Теорія і практика військової журналістики”, “Військова топографія” та ін.

2. Рівень володіння англійською мовою професорсько-викладацьким складом та вдосконалення його мовної підготовки.

З метою підвищення рівня володіння англійською мовою та якісного забезпечення навчального процесу для науково-педагогічних працівників у ВІКНУ постійно організовують різнорівневі курси. Виявлення мовленнєвого рівня й потреби його підвищення забезпечують шляхом мовного тестування. Відповідно, на базі інституту було засновано Центр мовної підготовки та лінгвістичного забезпечення військ (сил) в якому діють курси інтенсивної мовної підготовки (СМР). До того ж курси поглибленого вивчення англійської мови реалізує Лінгвістичне науково-дослідне управління Науково-дослідного центру Військового інституту.

Удосконалення мовної підготовки НПП відбувається також шляхом проходження відповідної підготовки у вищих навчальних закладах країн-партнерів за програмою DEEP (Болгарія, Республіка Словенія, Республіка Франція).

3. Тестування випускників з рівня знань іноземної мови.

Дорожньою картою встановлено вимоги до рівня володіння іноземною мовою після закінчення навчання: до 2024 року – щонайменше СМП 1; з 2024 до 2025 року – щонайменше СМП 1+; з 2025 року – щонайменше СМП 2 [2]. З метою виявлення стану мовленнєвої підготовки випускників у ВІКНУ систематично проводять їх тестування з відповідним аналізом результатів, що стає підставою для прийняття управлінських рішень.

Пошуки можливих шляхів удосконалення рівня володіння іноземною мовою у ВІКНУ з орієнтацією на перспективу тривають. Серед них – підвищення вимог до вступного випробування з іноземної мови для вступників зі спеціальності 035 Філологія (до 100% підтвердження рівня володіння іноземною мовою не нижче СМП 2 або надання міжнародного сертифікату B2 та вище), запровадження обов’язкового тестування випускників за другим (магістерським) рівнем вищої освіти для визначення ступеня володіння іноземною мовою на рівні СМП 2 перед підсумковою атестацією з подальшим встановленням терміну повторного тестування тих, хто не зміг підтвердити рівень СМП 2; залучення більшої кількості НПП до проходження чотиримісячного курсу вивчення іноземної мови в Центрі інтенсивної мовної

підготовки з відривом від виконання обов'язків за посадою; періодичне залучення НПП до інтенсивного місячного курсу вивчення іноземної мови з відривом від виконання обов'язків за посадою; введення обов'язкового факультативу з додаткового вивчення англійської мови курсантами всіх курсів за рахунок самостійної підготовки з поступовим досягненням мовленнєвого рівня СМП 2; впровадження практики розроблення та захисту кваліфікаційних робіт курсантів англійською мовою під керівництвом НПП зі знанням англійської мови тощо.

Розглядають питання технічного підсилення мовної підготовки майбутніх офіцерів, зокрема придбання мобільного блок-модуля на 100 кв м та облаштування цифрової лінгафонної лабораторії на 20 робочих місць, мобільного блоку-модуля на 75 кв м та цифрової лінгафонної лабораторії на 15 робочих місць тощо.

Завдання забезпечення постійного моніторингу якості мовної підготовки особового складу покладено на відділ забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти ВІКНУ, який наразі організовує заходи із забезпечення активного використання дистанційного навчання як ресурсу з удосконалення рівня володіння іноземною мовою під час службової діяльності військових, що забезпечить принцип безперервності підтримання іншомовної компетентності.

Список використаних джерел:

1. Основні засади мовної підготовки особового складу у системі Міністерства оборони України. 08.08.2019. <chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/https://nuou.org.ua/assets/documents/osn-zas-mp.pdf>.
2. Дорожня карта вдосконалення мовної підготовки у Збройних Силах України (на 2021-2025 роки). https://www.mil.gov.ua/content/education/doroznya_karta_2021.pdf.
3. Програма, НАТО. Defence Education Enhancement Program (Удосконалення військової освіти). <http://nuou.org.ua/osvita/osvitni-proeNty/nato-deep/132-nato-deep.html>.

ВАРІАНТИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ПООБРАЗНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ У ЗЗСО ТА ЗВО

*Надія Тендітна,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української мови та літератури,
Донбаський державний педагогічний університет
E-mail: tenditna2017@ukr.net*

Найулюбленіший аналіз художнього твору у ЗЗСО та ЗВО – пообразний. Проте почасти він зводиться до характеристики героїв у форматі літературного паспорта. Сучасні методисти пропонують чимало цікавих завдань, які

дозволяють сприйняти образ як основну складову літературного твору. Проте ґрунтовне вивчення образів художнього твору сьогодні неможливо уявити й без унаочнення викладання. Пропонуємо варіанти візуалізації матеріалу під час аналізу твору за образами.

При вивченні повісті Г. Тютюнника «Климко», пропонуємо із зображених різними художниками портретів цього героя обрати саме той, який найбільше відповідав би художньому задуму автора. Акцентуємо увагу на вік героя, одяг, його настрій (емоції), місцевість, якою йде Климко, ношу та пору року (Рис. 1).

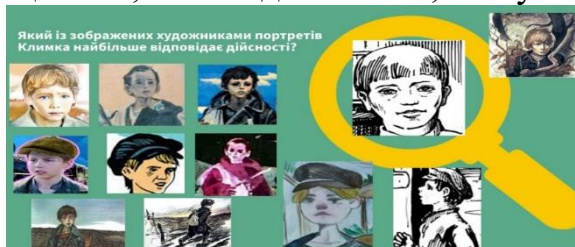

Рис. 1

Індивідуальні риси героя підкреслюємо за допомогою гри «Хто під маскою?» Так, під час опрацювання роману В. Петрова-Домонтовича «Доктор Серафікус», цікавою постає характеристика Вер Ельснер за такими критеріями: унікальна особистість; відстоює власну незалежність; має довгі ноги; вміє протистояти емоціям; виробляє внутрішню самодисципліну; свобода від суспільних норм; кидає виклик патріархальним установкам життя; заробляє на життя «олівцем»; прототип героїні – Вероніка Черняхівська. При цьому вісім анкетних даних можуть бути адресовані і до іншого героя – Василя Комахи. І лише остання інформація переконує у правильності вибору (Рис. 2 –3).

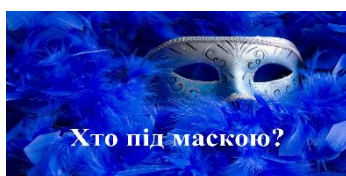

Рис. 2

Рис. 3

Або за допомогою гри «Ідентифікація» (Кому з героїв повісті Г. Тютюнника «Климко» ви б «одягнули» ці окуляри? Чому?) (Рис. 4).

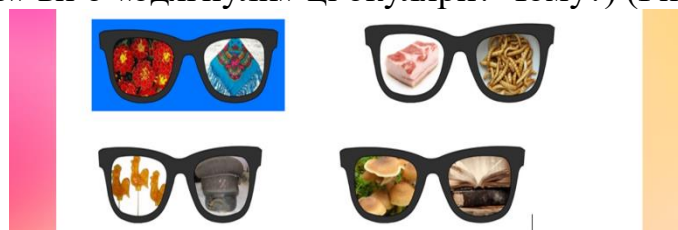

Рис. 4

Чи гри «Смартфон». Уявіть, що ви знайшли смартфони героїв якогось твору. Підберіть фотографії, які б влучно характеризували власників. Відповіді презентуйте у вигляді колажу. Омелько Кайдаш (І. Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я») (Рис. 5); Аля (Г. Малик «Незвичайні пригоди Алі») (Рис. 6).

Рис. 5

Рис. 6

Віршопартинки ж допоможуть унаочнити й узагальнені образи у ліричних творах. Наприклад вірші М. Петренка «Ось-ось Слов'янськ!» (Рис. 7) та «Чого ти, козаче, чого ти, бурлаче» (Рис. 8).

Рис. 7

Рис. 8

Характеризуємо героїв і за допомогою мемів (В. Земляк «Лебедина зграя») (Рис. 9 – 12).

Рис. 9

Рис. 10

Рис. 11

Рис. 12

Варто подати й мему з текстуальними помилками, які свідомо наділяють образи нехарактерними для них рисами, зовнішністю чи поведінкою (Г. Тютюнник «Климко»). (Рис. 13 – 15).

Рис. 13

Рис. 14

Рис. 15

Зашифруємо ключові слова з біографії (автобіографії) героя за допомогою емодзі (вірш М. Петренка «Небо») (Рис. 16 – 17).

Рис. 16

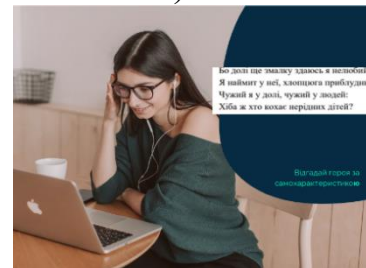

Рис. 17

Робимо колажі до образів (Андрій Шишига з повісті В. Дрозда «Самотній вовк»). Для підказки пропонуємо такі малюнки (Рис.18).

Рис. 18

Або у «серця» вписуємо ключові фрази, які сприяли перетворенню Андрія Шишиги на вовка (В. Дрозд «Самотній вовк») (Рис. 19).

Рис. 19

Складаючи характеристику на «вовка» в особі А. Шишиги (В. Дрозд «Самотній вовк») пропонуємо обрати одну з запропонованих ілюстрацій тварини й прокоментувати чому саме її обрали (Рис. 20).

Рис. 20

Створюємо комікси, які б характеризували героїв (В. Дрозда «Самотній вовк») (Рис. 21 – 22).

Рис. 21

Рис. 22

Або характеризуємо героїв цього твору, користуючись поданими схемами (Рис. 23 – 24).

Рис. 23

Практикуємо й цитатний опис героїв за поданим зразком (В. Земляк «Лебедина зграя») (Рис. 25). Якщо твір екранізовано, то щоб дібрати зображення героїв не виникає жодних труднощів. Як варіант завдання – внести корективи до режисерського бачення героя й запропонувати власне (І. Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я») (Рис. 26). Якщо ж твір ще не екранізовано, то пропонуємо самим дібрати фотографії, які б найбільше відповідали авторській характеристиці, описаній епосі та зовнішності.

Рис. 25

Рис. 26

Створюємо і фотоквести для характеристики як конкретного героя, так і для відтворення «групового портрета» (В. Шевчук «Дім на горі»). Відповіді на фотоквест презентуємо у вигляді колажу (Рис. 27).

Сфотографуйте:

1. Пташку, з якою порівнював Галя чоловік у сірому костюмі.
2. Квіти, які назбирав Іван для Марії на кругах.
3. Матеріал, із якого зроблено капелюх джигуна.
4. Першу літеру ім'я залицяльника Галі у сірому костюмі.
5. Музичний інструмент, на якому грав Коля Бовдя.
6. Квітку, з якою порівнювала очі Миколи Олександра.
7. Посудину, які виготовляв Власюк.
8. Страву, якою пригощала Галя Хлопця після повернення.
9. Комаху, яка виступала в ролі «амура» між Галею та Володимиром.
10. Плоди з кушів, які наснилися Володимирові у винятковому сні.
11. Рибу, яку спіймав рибалка «на щастя» Галі й Володимиру.
12. Плід із дерева, з якого колись малим упав Хлопець.

Рис. 27

Щоб відобразити смаки, звички, уподобання, звичайний ритм життя героя, плануємо його день за поданим шаблоном (словесно, схематично чи у вигляді малюнків, фотографій). Щоб акцентувати увагу на змінах у поведінці, смаках та уподобаннях героя заповнюємо цю схему ще раз після якоїсь визначної події у

його житті чи житті рідних, близьких, знайомих... Завдання: спробуйте спланувати день А. Шишиги до смерті П. Харлана та після неї (В. Дрозд «Самотній вовк») (Рис. 28).

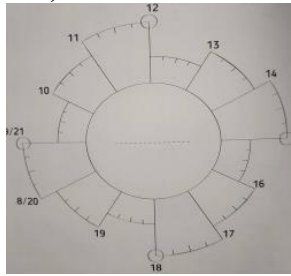

Рис. 28

Слушною буде й характеристика героя й іншими героями. Наприклад, як би, на вашу думку, описав Андрія Шишигу Петро Харлан? У речові бульбашки впишіть 5 характеристик (В. Дрозд «Самотній вовк») (Рис. 29).

Рис 29.

Звісно, що запропоновані завдання не вичерпують усіх можливих варіантів візуалізації пообразного шляху аналізу художнього твору. Проте, сподіваємося, надихнуть креативних вчителів до власної творчості.

РОЗДІЛ 3
РІЗНОАСПЕКТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬОГО /
НЕХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОПУЛЯРНОСТІ
ПЕРСОНАЖНОГО ОБРАЗУ КОТА В АНІМАЛІСТИЧНИХ
ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ КАЗКАХ БРИТАНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ

Марія Андрєєва,
аспірантка кафедри англійської філології та
світової літератури імені професора Олега Мішукова,
Херсонський державний університет,
E-mail: mandrieieva@ksu.ks.ua

Для художніх текстів культурно-історичної епохи постмодернізму характерні різноманітні конвенції традиційних та новітніх образів персонажів, що поєднують сформовані сталі уявлення певної лінгвокультури про явища і смисли та унікальні реінтерпретації вже відомих типажів персонажів. Сучасні лінгвістичні розвідки фокусуються на виявленні особливостей наративного конструювання та створенні персонажних образів у художніх текстах для дітей різних лінгвокультури та історичних періодів [1; 2; 3; 4; 5].

Художні тексти для дітей мають типових антропоморфних персонажів, традиція формування яких сягає жанрів байки та народної казки. Разом з тим, для кожної лінгвокультури існують свої характерні образи, у яких відбито історичні, географічні, культурні та національні особливості. Наприклад, для казок Австралії характерними є коали, кенгуру, вомбати та кукабари [3, с. 152-153], натомість для англійської традиції такими персонажами постають коти. Це передусім пов'язано з особливим ставленням британців до котів у повсякденному житті, усвідомленням їх значущості у вихованні дітей та підтримки їх позитивного емоційного стану.

Сучасні дослідження вчених Університету Каліфорнії (L. A. Hart, B. L. Hart, A. P. Thigpen, N. H. Willits, S. Hundenski) та Університету Міссурі (L. A. Lyons) доводять емоційну сумісність і позитивний вплив котів на дітей. У межах експерименту було проведено опитування батьків для виявлення факторів, які можуть впливати на взаємодію між дітьми та котами. У своїх відповідях переважна більшість респондентів наголосила на любові дітей до котів: «In these responses a vast majority of the children “liked to hold or sit with the designated cat about half the time,” or “usually loved to hold or pet the cat,” or were “crazy about holding, petting, snuggling and sleeping with the cat”» [11]. 81% респондентів-батьків (638 із 792 респондентів) оцінили своїх дітей як щонайменше помірно чуйними до кота половину часу (moderately responsive to the cat half the time), що вказує на те, що більшість дітей прагнуть і цінують

стосунки з котом [11]. Саме тому, на нашу думку, загальнорегулятивна функція казки буде найкраще проявлятися у казках, персонажами яких є тварини, до яких читач-дитина ставиться прихильно у реальному житті.

Зокрема, улюбленими персонажами британських дітей уже понад сто років є персонажі-коти авторства видатної казкарки Б. Поттер, зокрема кошенята *Mittens*, *Tom Kitten* та *Moppet* та їхня мама *Mrs. Tabitha Twitchit*, герої казки «*The Tale of Tom Kitten*» [21] та кішка *Ribby* із казки «*The Tale of the Pie and the Patty-Pan*» [20]. У цих казках на прикладі персонажів-котів для читача-дитини розкриваються важливі смисли, зокрема дружба, слухняність, етикет та ін.

У постмодерністських казках традиція створення персонажного образу кота зазнає певних трансформацій, що дозволяє поєднати смисли, що відбиваються через образ кота у фольклорних першоджерелах, із реаліями сучасного життя. Зокрема, головними героями серії казок одного з найпопулярніших авторів художніх текстів для дітей Д. О'Лірі «*Toto the Ninja Cat*» [13; 14; 15; 16; 17] є кішка-ніндзя *Toto*, її брати *Silver* та *Socks*. На нашу думку, одним із факторів популярності цієї серії казок є саме природа головної героїні. Англійський іменник «*cat*» – це одне із 5000 найбільш використовуваних слів у сучасній англійській мові (використовується приблизно 30 разів на 1 млн слів) [9]. Коти є важливими для британської ідентичності, вони популярні не лише як домашні улюбленці, а і як персонажі міфів, легенд, народних та літературних казок.

Сакральне значення котів бере початок із культури Стародавнього Єгипту, якій характерне захоплення їх містичністю, «духовною» грацією, силою, спритністю, всевидячими вночі очима, а також здібностями котів до «перевтілення», оскільки здавалося, що вони могли зникати й з'являтися за власним бажанням [12]. Єгиптяни вважали, що коти мають подвійну природу, оскільки поєднують у собі грацію та ніжну турботу поруч з агресивністю, швидкістю і небезпечністю. Згідно з їхніми віруваннями, деякі божества мали риси характеру, притаманні котам. Найвідомішою серед богинь, яких наділяли котячими рисами, була Баст. Вона поєднувала у собі дбайливість та жорстокість, при цьому наголошувались саме її захисні та материнські якості [7].

Узагальнення теоретичних джерел [6; 19] дозволило зробити висновок, що в британській лінгвокультурі коти також мають особливе сакральне значення, оскільки за віруваннями британців вони могли передбачати або впливати на долю людини. Зокрема, відомим персонажем кельтської міфології є *the Cat-Sith*, надприродна істота (фейрі або відьма), яка зазвичай постає в образі великого кота завбільшки з собаку. З легендами про *the Cat-Sith* пов'язане й кельтське свято *Samhain*, у яке біля кожної оселі господарі мали залишити мисочку з молоком для нього. Якщо про це забували, або навмисне не виконували, то *the Cat-Sith* міг проклясти цей дім. Але отримавши таке підношення, він міг вподобати оселю та її мешканців і благословити їхній наступний рік [19].

Значення містики та загадки, притаманне стародавній міфології, закладено в образ ще одного із найвідоміших котів у світі – Чеширського кота, персонажа казки Л. Керролла «*Alice's Adventures in Wonderland*» [8]. Відомими атрибутами

персонажа є його широка посмішка та здатність зникати й з'являтися за власним бажанням. І хоча ідіома «*to grin like a Cheshire cat*» з'явилася ще до появи казки Л. Керролла, однак, популярності набула саме завдяки їй [10]. У британській культурі образ Чеширського kota пов'язують із таємничістю, грайливістю та загадковістю. Окрім цього, він ставить під сумнів логіку, норми та реальність.

Таке історично зумовлене переконання щодо позитивного чи негативного впливу котів на людське життя знайшло свою реалізацію і в подальших художніх текстах. Зокрема, у досліджуваних нами постмодерністських казках серії «*Toto the Ninja Cat*» Д. О'Лірі [13; 14; 15; 16; 17] антропоморфний зв'язок між життям людей і персонажними образами котів імплементовано у низці контекстів. Наприклад, існує орден *Ancient Order of International Ninja Cats*, до якого входять головна героїня *Toto*, її керівник кіт *Larry*, її вчитель майстер *Ventura*, а раніше входив і головний антагоніст серії *Archduke Ferdicat*. Орден було створено для підтримки світового політичного балансу, який не завжди можуть зберегти політики-люди з огляду на свої недоліки. Орден змінює світ на краще та зупиняє політичні катаклізми: «*To date we've stopped twenty world wars, thirty-two states of emergency and countless diplomatic incidents*» [13, с. 49]. Натомість антагоніст-кіт *Archduke Ferdicat* прагне захопити владу над світом, вважаючи, що люди недостойні ним керувати. У діях протагоністів та антагоністів цієї серії казок простежується притаманне британській лінгвокультурі переконання, що коти можуть вирішувати долю людини. При цьому, воно реалізується через призму постмодерністської казкової поетики: коти впливають на людське суспільство не завдяки магії, а завдяки політичним зв'язкам, угрупованням, котячій хитрості, ластошам та гіпнозу.

Риси, які були закладені в образ котів у фольклорній та літературній традиції, екстраполюються надалі в масову культуру, зокрема в мультиплікаційні наративи, мюзикли та фільми. Одним із найпопулярніших персонажів англійськомовної (а саме американської) попкультури є Кіт у чоботях (*Puss in Boots*), герой відомих мультиплікаційних наративів: фільмів «*Shrek 2*» (2004), «*Shrek the Third*» (2007), «*Shrek Forever After*» (2010), «*Puss in Boots*» (2011), «*Puss in Boots: The Last Wish*» (2022) та серіалу «*The Adventures of Puss in Boots*» (2015–2018). У цих наративах *Puss in Boots* є авантюристом та розбійником, який неодноразово разом із друзями рятує світ та протистоїть лиходіям, впливаючи таким чином на долю інших. Таке зображення персонажа відповідає традиційному образу персонажа-кота у культурі.

Висновки. Характерним персонажем для постмодерністських казок британської традиції є кіт. У британській лінгвокультурі історично склалося уявлення про вплив котів на життя людей. Такі смисли були закладені ще у міфах та взяли свій початок від культури Стародавнього Єгипту. Надалі ці смисли знайшли свою реалізацію у більш пізніх наративних формах: літературних казках (зокрема постмодерністських), мультиплікаційних наративах та фільмах. У художніх текстах, зорієнтованих на дитину читача, персонажі-коти сприяють виконанню загальнорегулятивної функції, оскільки діти добре до них ставляться у реальному житті та мають про них багато знань.

Список використаних джерел:

1. Єфименко В. А. Жанрові трансформації та мультимодальність сучасних казкових наративів (на матеріалі англійської мови): дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Київ, 2018. 531 с.
2. Наумовська О. В. Парадигма жіночих образів української чарівної казки. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2018. № 38. С. 88–94. <https://doi.org/10.18372/2520-6818.38.13355>.
3. Ставенко О. В. Австралійські художні етнонаративи для дітей: лінгвокультурний аспект: дис. ... д-ра філософії зі спеціальності 035 Філологія (03 Гуманітарні науки). Херсон, Івано-Франківськ, 2023. 299 с.
4. Цапів А. О. Архетипні образи в англійських літературних казках (на матеріалі казки Джона Раскіна «Король золотої ріки»). *Науковий вісник ХДУ. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. 2018. № 3. С. 52–56.
5. Цапів А. О. Поетика наративу англійськомовних художніх текстів для дітей: дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Харків, 2020. 419 с.
6. Bald J. A Furricious Cat History of Britain. *Historic UK*. URL: <https://www.historic-uk.com/CultureUK/Cat-History-Of-Britain/> (date of access: 08.11.2024).
7. Barbash Y. Cats, Bastet and the Worship of Feline Gods. *ARCE*. URL: <https://arce.org/resource/cats-bastet-and-worship-feline-gods/> (date of access: 28.09.2024).
8. Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland. *Project Gutenberg*. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/11/pg11-images.html> (date of access: 28.09.2024).
9. Cat. *Etymonline – Online Etymology Dictionary*. URL: <https://www.etymonline.com/word/cat#etymonlinev5462> (date of access: 28.09.2024).
10. Cheshire Cat. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/Cheshire-Cat> (date of access: 28.09.2024).
11. Compatibility of Cats with Children in the Family / L. A. Hart et al. *Frontiers in Veterinary Science*. 2018. Vol. 5. URL: <https://doi.org/10.3389/fvets.2018.00278>.
12. Diesel A. Felines and Female Divinities: The Association of Cats with Goddesses, Ancient and Contemporary. *Journal for the Study of Religion*. 2009. Vol. 21, no. 1. <https://doi.org/10.4314/jsr.v21i1.47781>.
13. O'Leary D. *Toto the Ninja Cat and Incredible Cheese Heist*. London: Hodder Children's Books, 2018. 192 p.
14. O'Leary D. *Toto the Ninja Cat and the Legend of the Wildcat*. London: Hodder Children's Books, 2022. 224 p.
15. O'Leary D. *Toto the Ninja Cat and the Mystery Jewel Thief*. London: Hodder Children's Books, 2021. 256 p.
16. O'Leary D. *Toto the Ninja Cat and the Superstar Catastrophe*. London: Hodder Children's Books, 2020. 224 p.
17. O'Leary D. *Toto the Ninja Cat and the Great Snake Escape*. London: Hodder Children's Books, 2017. 192 p.

18. Old Possum's Book of Practical Cats. *Poets.org*. URL: <https://poets.org/book/old-possums-book-practical-cats> (date of access: 28.09.2024).
19. Paraschaki L. Cat-Sith. *Folklore Scotland*. URL: <https://folklorescotland.com/cat-sith/> (date of access: 28.09.2024).
20. Potter B. The Tale of the Pie and the Patty Pan. *Project Gutenberg*. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/15234/pg15234-images.html> (date of access: 28.09.2024).
21. Potter B. The Tale of Tom Kitten. *Project Gutenberg*. URL: <https://www.gutenberg.org/files/14837/14837-h/14837-h.htm> (date of access: 28.09.2024).

ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОКРИТИЧНОГО ЗНАННЯ: ВІД ЛІТЕРАТУРНОЇ ЕКОЛОГІЇ ДО ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИХ СТУДІЙ

Андрій Безруков,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології та перекладу,
Український державний університет науки і технологій
E-mail: dronnyy@gmail.com

Міждисциплінарні (трансдисциплінарні) студії як одне з ключових надбань (пост)некласичної науки продовжують визначати методологічні тенденції у гуманітаристиці, характеризуючись формуванням специфічного світогляду, що вирізняється цілісністю й зорієнтованістю на подолання меж між окремими галузями (дисциплінами) і виходом за їх межі. Такий підхід до дослідження літератури та екології – екокритика – актуалізує ідею студіювання текстів, які ілюструють проблеми навколишнього середовища, розглядаючи різні способи, за допомогою яких література трактує тему природи. Власне термін «екокритика» був вперше введений у науковий обіг В. Рюкертом в есе *Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism* (1978), ставши невід'ємною частиною літературознавства. Основоположні екокритичні розвідки періоду становлення цього наукового підходу ґрунтовно проаналізовані С. Сервер [8]. До таких екокритичних праць можна зарахувати *Seeking Awareness in American Nature Writing: Henry Thoreau, Annie Dillard, Edward Abbey, Wendell Berry, Barry Lopez* (1998) С. Словіка, антології творів про природу, зокрема *This Incomparable Land: A Guide to American Nature Writing* (2001) Т. Дж. Лайона та *The Norton Book of Nature Writing* (2002) за ред. Р. Фінча і Дж. Елдера. Поширення літератури про природу призвело до феномену, який Д. Шиз схарактеризував як *a wilderness of books* [9, с. 204], що свідчить про неабияку популярність такої літератури і водночас про крайню стурбованість екологічною ситуацією, пропонуючи нові виміри екокритики, наприклад у *Pilgrims to the Wild* (1993) Дж. О'Грейді, *Made From This Earth: American Women and Nature* (1993) В. Норвуд, *Nature's Kindred Spirits: Aldo Leopold, Joseph Wood Krutch, Edward Abbey, Annie Dillard, and Gary Snyder* (1994)

Дж. Макклінтока [8, с. 106] тощо. У такий спосіб екокритика закликає літературу приєднатися до вирішення нагальних проблем потужної екологічної кризи [6, с. 30].

Екокритика, що почалася з вивчення британської романтичної літератури ХІХ ст., а також творів американських письменників-трансценденталістів, протягом свого становлення зазнала певного наукового переосмислення і встигла пройти декілька етапів. Загальноприйнятим сьогодні є поділ Л. Б'юелла, який запропонував розділити період розвитку екокритики (насамперед англійськомовної) на дві хвилі, хоча сам дослідник не вважає таке розділення вичерпним: «[...] можна визначити кілька трендів, що позначають еволюцію від «першої хвилі» екокритики до «другої», або новішої ревізіоністської хвилі або хвиль, які сьогодні стають дедалі очевиднішими. Цей поділ на першу і другу хвилі, однак, не слід сприймати як винайдення чіткої послідовності розвитку» [3, с. 17]. Перша хвиля характеризувалася деісторизованим баченням «природи», часто нехтуючи політичними й теоретичними аспектами. Друга хвиля апелювала до нових підходів у царині літературного аналізу, насамперед теоретизуючи та деконструюючи антропоцентричні дослідження з еко-проблематики. Показово, що друга хвиля екокритики починає перейматися питаннями «місця» (від локального до транснаціонального (глобального)), а також звертається до постколоніальних студій, зокрема у *The Green Studies Reader: From Romanticism to Ecocriticism* (2000) за ред. Л. Коупа, *Beyond Nature Writing: Expanding the Boundaries of Ecocriticism* (2001) за ред. К. Армбастер і К. Р. Воллес та *The Environmental Justice Reader: Politics, Poetics, and Pedagogy* (2002) за ред. Дж. Адамсон та ін.

На початку нового тисячоліття фокус екокритики зміщується у бік широкого розуміння екокритичної практики через нагальні кліматичні проблеми, зокрема глобального потепління, поєднуючи елементи першої та другої хвиль, водночас намагаючись позбутися англо-американського імперативу. Дослідники вважають, що саме ця, третя, хвиля екокритики (після 2000-х рр.) характеризує нещодавні літературознавчі й екологічні дослідження літератури про природу. Найбільш повний перелік ключових характеристик третьої хвилі екокритики наводить С. Словік, акцентуючи увагу на глобальній концепції місця у протистоянні з необіорегіоналістськими прив'язками, посиленій орієнтації на ідею «тваринності», постнаціональному та постетнічному баченні людського досвіду середовища, «поліморфно активістській» тенденції – нових і старих способах прив'язати художній твір до суспільних трансформацій тощо [11, с. 7]. Заснована на досвіді двох попередніх хвиль концепція нової, третьої, хвилі екокритики зорієнтована на студіювання мультикультурної літератури й мистецтва, що інтуїтивно «визнають етнічні та національні особливості» і водночас «виходять за етнічні та національні обмеження», та людського досвіду з еко-перспективи [2, с. 6–7].

Деякі дослідники, зокрема С. Словік, який виокремив третю хвилю екокритики, вважає, що починаючи з 2012 р. можна говорити про початок четвертої хвилі, що характеризується дослідженнями і літератури про зміну клімату, і змісту екопоетичної мови, увиразнюючи зростаючий екокритичний

прагматизм. Вчений припускає, що «академічна екокритика» зараз породжує новий вид «прикладної екокритики», застосування якої охоплює дослідження базової людської поведінки і вибір способу життя [10, с. 619].

Показово, що домінантою в екокритиці ХХІ ст. постає ідея трансдисциплінарності, яка залучає різні підходи з культурології та літературознавства, точних наук та екосософії, екологічної етики та історії, руху за екологічну справедливість, екофемінізму, тваринництва, соціології та психології, глобалістики тощо. Проникнення екокритики до досліджень раси, статі, етнічної приналежності та ідентичності, а також до соціальної проблематики, зокрема глобальних систем гегемонії, функціонування імперіалістичних систем політичного, економічного і культурного панування, маргіналізованих сексуальностей і гендерів, глобалізації соціальної несправедливості та її залучень до руху за екологічну справедливість і квір-теорії, а також її нових транслокальних і транснаціональних підходів до концепції «місця» та людського досвіду, вказує на значне розширення дослідницького поля екокритики. Ці процеси призвели до появи постколоніальної екокритики, екокритики екологічної справедливості, урбаністичної екокритики, нових феміністичних екокритичних досліджень тощо. Це засвідчується численними працями, що торкаються зазначених питань, як-от *The Feminist Care Tradition in Animal Ethics: A Reader* (2007) Ж. Донован і К. Дж. Адамс, *Zoographies: The Question of the Animal from Heidegger to Derrida* (2008) М. Каларко, *Animal Subjects: An Ethical Reader in a Posthuman World* (2008) Дж. Кастрікано, *Material Feminisms* (2009) С. Алаймо і С. Хекман, *Elephants on the Edge: What Animals Teach Us About Humanity* (2009) Г. А. Бредшоу, *Postcolonial Ecocriticism: Literature, Animals, Environment* (2010) Г. Хаггана і Х. Тіффін (2010), *Queer Ecologies: Sex, Nature, Politics, Desire* (2010) К. Сенділендс і Б. Еріксона [7, с. 16–17] тощо.

Найостанніші екокритичні дослідження висувають на перший план питання, пов'язані з еко-тривожністю, вегетаріанством (веганством) та активізмом, зважаючи на потужний вплив глобальної пандемії COVID-19 на кліматичну кризу. У спеціальному випуску *Green Letters: Studies in Ecocriticism* (2022) за ред. Л. Джеффри та В. Анджелакі простежуються сучасні тенденції в екокритичній науці щодо дослідження впливу технологічних розробок ХХІ ст., суспільних змін, екологічних викликів і політичної ситуації крізь перспективу поетики простору, здоров'я, довкілля тощо.

Хоча екокритику часто розглядають насамперед як специфічний підхід, а не метод дослідження, її можна вважати своєрідною методологією, що «переосмислює історію ідеологічно, естетично та етично мотивованих концептуалізацій природи, функцій її конструкцій і метафоризацій у літературних та інших культурних практиках, а також потенційний вплив цих дискурсивних, образних конструкцій на наші тіла і наше природне та культурне середовище» [4, с. 10]. Ця наукова позиція цілком суголосна найновішим дослідженням з теорії екокритики в українській гуманітаристиці. Так, Л. Горболіс дефініює екокритику саме як «методологію для інтерпретації еколітератури (літератури про довкілля) – художньої прози, поезії, драматургії,

у яких зображено природу, порушено екологічні питання, означено зв'язки героя з прадавніми знаннями про природу, її пошанування, возвеличення та збереження» [1, с. 34]. З цієї перспективи екокритика, приділяючи особливу увагу репрезентації відносин між людиною і рештою *more-than-human world*, завжди передбачає вплив людей і потребу перегляду соціальної поведінки [5, с. 6]. Зрозумівши неосяжність нашого життєвого простору та його потужні екологічні кризи, екокритика здатна глибше досліджувати людську уяву, вивчаючи відповідні тексти не лише з перспективи людей, а радше з точки зору їх місця і ролі в оточуючому світі.

Список використаних джерел:

1. Горболіс Л. М. Екокритика: методологічна інтеграція, взаємодія, інтерпретація. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2024. 210 с.
2. Adamson J., Slovic S. The Shoulders We Stand On: An Introduction to Ethnicity and Ecocriticism. *MELUS: Multiethnic Literatures of the United States*. 2009. Vol. 34, no. 2. P. 5–24.
3. Buell L. The Future of Environmental Criticism: Environmental Crisis and Literary Imagination. Malden, MA : Blackwell, 2005. 206 p.
4. Gersdorf C., Mayer S. Nature in Literary and Cultural Studies: Defining the Subject of Ecocriticism – an Introduction. *Nature in Literary and Cultural Studies: Transatlantic Conversations on Ecocriticism* / ed. by C. Gersdorf, S. Mayer. Amsterdam and New York : Radopi, 2006. P. 9–21.
5. Murphy P. D. Ecocritical Explorations in Literary and Cultural Studies: Fences, Boundaries, and Fields. Plymouth : Lexington Books, 2010. 230 p.
6. Oppermann S. Ecocriticism: Natural World in the Literary Viewfinder. *Hacettepe University Journal of Faculty of Letters*. 1999. Vol. 16, no. 2. P. 29–46.
7. Oppermann S. The Future of Ecocriticism: Present Currents. *The Future of Ecocriticism: New Horizons* / ed. by S. Oppermann, U. Özdağ, N. Özkan, S. Slovic. Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Pub., 2011. P. 14–29.
8. Sarver S. Environmentalism and Literary Studies. *Rocky Mountain Review of Language and Literature*. 1995. Vol. 49, no. 1. P. 106–112.
9. Scheese D. Nature Writing: A Wilderness of Books. *Forest & Conservation History*. 1990. Vol. 34, no. 4. P. 204–208.
10. Slovic S. Editor's Note. *ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*. 2012. Vol. 19, no. 4. P. 619–621.
11. Slovic S. The Third Wave of Ecocriticism: North American Reflections on the Current Phase of the Discipline. *Ecozon@: European Journal of Literature, Culture and Environment*. 2010. Vol. 1, no. 1. P. 4–10.

МОВНО-ХУДОЖНІЙ ПРОСТІР «МІГРАЦІЙНОЇ» ЛІТЕРАТУРИ: КОНЦЕПТУАЛЬНА ЛІНІЯ «Я – МІГРАНТ І МІЙ СВІТ»

Світлана Бибик

доктор філологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник

відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики,

Інститут української мови НАН України

E-mail: sbybyk2016@ukr.net

Мовно-художній простір «міграційної» літератури репрезентує наскрізну лінію за соціокультурною рефлексією «свій – чужий». Одним із її напрямів її вираження є концептуальна лінія «Я – мігрант і МІЙ СВІТ». Її вербалізаторами є:

1. Характерні слова-символи на позначення ностальгійних переживань.

Дорога, ключ гусей, голоси чайок, віддалене від чужої цивілізації селище – провідні слова-символи літератури про мігрантів, що означають їхній ностальгійний емоційний стан: *Після кількох років життя в Брукліні ми з Марією переїхали до Лонг Айленду. <...> Оглядати Бейтінг Голлов вибралися доджем наприкінці серпня. На Лонг Айленд Експрес Вей я побачив перших гусей, які летіли на захід. Задивився і проминув свій з'їзд. Дорогу випитав на заправці (В. Махно); З-над океану справді дув сильний вітер, пориваючись, наче голодний пес, роздерти сірувату пелену повітря. Атлантика була порожня: жодного корабля, що інколи пропливали вдалині повз наш берег. І лише пробивалося світло далекого маяка, яке за доброї погоди вночі освічувало нам кухню; Згодом ми звикли до цього гуркоту і вітрів, до почорнілих смуг каміння і до самотності (В. Махно).* Найбільш узагальнено морально-психологічний стан самотності передають слова-символи, що транслюють неприємні тактильні та візуальні відчуття, як-от *гнилі медузи, холодний пісок, вогкий будинок, хата-клітка:*

«Чужому», що пригнічує, протиставлене «своє», що підтримує, оживлює. Традиційно в прозі письменників-мігрантів символами щемного «свого» є фольклоризми *земля, верба, чорнобривці*. Разом з народнопісенними стереотипами актуалізуються повсякденно-побутові – *назви страв*, а також – індивідуалізовані, але зрозумілі більшості людей певного покоління *стереотипні соціокультурні ситуації* (майстрування сховищ, випікання картоплі на пустирищах у підлітковому віці), тому й бере цю сентенцію наратор у лапки – знак фрагментації мовно-культурної свідомості: *Оселедець був чудовий. Печена картопля зворушила до сліз, я навіть згадав про те, як «ми з пацанами тягали її з-під дерев'яних базарних ґрат сховища й пекли на пустирищі за нашим будинком...»* Це скидалося на маячню. Мене закидали запитаннями про дерев'яні ґрати, про дитячий голод, про антисанітарію і пустирі. Я спасував і поступився красномовством Еджідіо-акулі (І. Роздобудько, «Ранковий...»).

2. Актуалізовані назви відчуттів. Інтимізований дискурс міграційної прози відкриває внутрішній світ персонажів через актуалізацію назв відчуттів. Так, ностальгійно-самотинне самоозначення буття конкретизує назва *провини*. «За що? Перед ким?» – риторичні питання. Чи може людина, віддалена від «свого», відповісти так відкрито, сповідально на ці питання: *...я вголос поділився своїми сумнівами: «У мене якесь відчуття провини». «Перед ким?» – запитала Марія. Я й сам не знав, що ця провинна для мене значить: чи вона така тонка, мов повітря, що його ніколи не поясниш, чи це відчуття втрати, якесь таке, мов здерті наждачним папером кісточки на пальцях* (В. Махно).

Найбільш активні актуалізатори, що підкреслюють стан самотності кожного з мігрантів. Про це свідчить і лексичне наповнення роздумів персонажів, і нанизування односкладних речень одноманітної структури, як-от: *Роберто поїхав. Порожньо. Самотньо. Край світу. Де я. Що я тут роблю. Не біля Юри. Не біля Сергія. Не біля Володі. Край світу. Порожньо. Холодна кімната. Шум моря. Розпакуюся ввечері. Море; Не, треба відтарабанити ці півроку й вертатися додому. Бо це не життя, а пройобування життя* (А. Чапай).

‘Самотність’ один із персонажів І. Роздобудько тлумачить як ‘життя без руху або ж ситого руху, але на чужій землі’, пор.: – *О, я знаю, що таке – їсти ковбасу з газети й обікати горло розведеним спиртом. Знаю, що таке поминати товариша і втратити близьких. Знаю, що сита самотність іноді гірша, ніж важкий біг засніженою рівниною, на якій немає жодного для тебе запаленого вогника. Але принаймні ти рухаєшся, відтак – живеш. Можна вмерти в русі. Проте це краще, ніж у чужому ліжку, на чужій землі. Мені так здається... Хоча, може, я й помиляюся* (І. Роздобудько, «Ранковий...»).

Ряд номінацій негативних емоційних станів і реакцій на оточення персонажів-емігрантів продовжують *нудьга, нудота; дратувати*, як-от: *Її дратувало те, що до своєї кімнати треба прокрадатися повз двері своїх колишніх співвітчизників, що так само, як і вона, мешкають у пансіоні фрау Шульце і усіляко уникають спілкування, адже кожен з них вважає «невдахою» іншого. – Настрій зіпсувався. Настрій знову був таким самим, як вчора під ліхтарем – нудьга і сльота. Ще до цього всього додалася нудота після репліки нахабного адміністратора* (І. Роздобудько, «Я знаю...»).

Такий стан виникає не відразу, але він обов’язково виринає у ряду «ейфорія, захоплення, емоційний підйом – сум, невдоволення – депресія» або ж «піднесення, злет – падіння»,

Мотив шукання «себе», «свого місця під сонцем» накладається на зіставлення власних відчуттів різного національно-культурного простору: *Там, у Празі, вона була своєю, а тут почувалася самотньою, зайвою, нереалізованою, грубим недоліпленим кавалком, додатком до якогось міфічного майбутнього, в якому їй так само може не бути місця* (І. Роздобудько, «Я знаю...»).

3. Стилистика інтимізувального займенника себе Маркером соціокультурної рефлексивності у творах про мігрантів є інтимізувальний займенник *себе*. Адже переселенець шукає себе, прислуховується до себе,

забезпечує себе (та рідних), захищає себе (сам), він «сам собі». Щоб бути своїм у чужому середовищі, саме в ньому треба народитися: до такого висновку доходять мігранти і намагаються з цим змиритися: *Уклад, який вона не сприймала, який дивував і викликав спротив, ставав зрозумілішим. Але все одно малоприйнятним. – Ми ніколи не станемо тут своїми. Відтепер – ні тут, і ні деінде. Треба з цим змиритися і прийняти, як належне. Забудь усе – і все почни спочатку. А головне – сподівайся лише на себе. Тут взагалі кожен за себе. Якби я знала це відразу, нізащо б сюди не приїхала. Нудьга...* (І. Роздобудько, «Я знаю...»).

4. Вербалізація архетипів ЖИТТЯ, ДІМ, ПАМ'ЯТЬ, МОВА, СОН, ТИША. Соціокультурна рефлексивність мігранта актуалізує певні архетипові комплекси, індикаторами яких є асоціативно-образні відповідники.

Так, архетип ЖИТТЯ виявляється через номінацію ДІМ. Невипадково ж у новелі «Домі над Бейтінг Голлов» В. Махно робить слово *вчепитися* (за дім) лейтмотивним. Основне значення його – '1. Міцно взятися руками за кого-, що-небудь. // Схопитися за що-небудь зубами, пазурами і т. ін.; // Пристати, прилипнути до чого-небудь' (СУМ-11 Х: 533). У тексті ж іще – 'прижитися; пристосуватися до життя у складних умовах'. Пор.: *Я подумав, що дім, який ми зважилися винайняти у Бейтінг Голлов, спонукає мене і Марію вчепитися за каміння, на якому він збудований. Загубитися у цьому світі серед лонгайлендських скель.* Опинившись у чужому світі, людина (емігрант) докладає зусиль, щоб вижити і прижитися, стати своїм.

Прозорий семантичний зв'язок експресивного «вчепитися» та емоційно нейтрального слова «вкоренитися». Укорінюються рослини, уростаючи корінням у ґрунт, люди, міцно призвичаюючись до чогось (СУМ І: 699). Сила природи засоційована з силою і спроможністю людини до подібних дій, що пов'язані в процесі екологічної / соціально-психологічної адаптації з подоланням агресії чи то сил природи, чи то суспільства: *Вкоренилися молоді кущі та дерева, а кілька канадських кленів, що оточували наш будинок і яким було не менше тридцяти років, широкими кронами й міцними стовбурами стримували агресію вітрів* (В. Махно).

Конкретно-чуттєвою є метафора «приживання», «вживлення» в інший простір, що порівнюється із «зануренням у море», якому передував протилежний стан – «плавання в акваріумі». І це також форми ЖИТТЯ, пор.: *Відчуття було таке, ніби акваріум, в якому вона повільно плавала, ковтаючи ротом застоюну воду, занурили в море, і вона змогла виплисти назовні, в те життя, яке бачила за невидимим склом і в яке безрезультатно билася головою весь минулий рік* (І. Роздобудько, «Я знаю...»).

Концептуальна лінія «Я – мігрант і МІЙ світ» – це ракурс, з якого письменник представляє міграцію українців, і не тільки у світі, але й у межах внутрішніх духовних, морально-психологічних кордонів, про що свідчить відповідна метафорика в міркуваннях-узагальненнях: *Мама, здається, втратила орієнтири; Життя між заробітками та домом прискорювалось. Минало, ніби сон. Прослизало крізь пальці* (А. Чапай).

У романі І. Роздобудько «Ранковий прибиральник» знаходимо актуалізатори архетипу ДІМ. Філософські роздуми персонажа вибудовуються по лінії «Минуле: батько, ДІМ, (вишневий) сад» ≠ «Теперішнє: відсутність минулого». ДІМ – це внутрішнє «я» персонажа-мігранта без просторово-географічного вираження. Тому персонаж застерігає, що «на карті дому нема», пор.: **У мене немає минулого. <...> Якщо мій дім де-небудь існує, він – усередині мене. На карті його немає.**

Концептуальна лінія «Я – мігрант і МІЙ світ» оперта на архетип ПАМ'ЯТЬ (власну, роду, країни). Чим тривкіша пам'ять, тим складніше людині адаптуватися до «чужого», пор. афористичне міркування мігранта: **«Якщо ми змінили країну, – одного разу сказав я, – отже, ми торкнулися до пам'яті».** «Ні. Це просто відключка», – відповіла вона. «Від чого?» Я бачив, що Марііна пам'ять дірява, вона не тримається за слова і не триматиметься за каміння!!!! Бейтінг Голлов (В. Махно). Пам'ять для мігранта – це його минуле. Пам'ять – це і контейнер мови, слів, звукових асоціацій. Українські тексти містять чимало лінгвокультурних моделей пам'яті [1]. Тримаючись за пам'ять рідного слова, письменники-мігранти вмонтовують у свої тексти ареалізми. Так актуалізується архетип МОВА. Це, як правило, лексичні, фонетичні, граматичні діалектизми західноукраїнського варіанта української мови: – Чудово, мій адвокат саме повертається з Карибів, я задзвоню; – Добре, приходи – на почиток, щоби я ще не впивсі; – Не можу, бігме; – Не можу. Кожного місяця висилаю до Делятина; Госька під'їхала сюди таксівою, а Марися – спортивним ровером (В. Махно). Саме ці знаки української глибинної народної культури мігранти зберігають і відтворюють у спілкуванні між «своїми». Ці лексеми метафорично означені як «порох рідної землі» в емігрантському бутті: **І якщо були вони з Чорткова, то хоч єврей, хоч українець, а хоч поляк, – знаходили у своїх мовах такі слова, щоби згадати порох тої землі і небо того міста** (В. Махно). Звернення до таких лінгвокультурологем є свідченням того, що мовна свідомість мігранта не є повністю асимільованою, інтегрованою: пристосувавшись до інших культур, вони зберігають у своїй пам'яті етнолінгвальні знаки українськості. У ширшому, соціокультурному плані, це прояви рефлексії «Ми»-почуття [2, с. 145].

Хоча мігрант і навчається чужої мови, не відчуваючи обмежень у спілкуванні. Але в критичних ситуаціях «життя – смерть» ізсередини проривається саме Сила Рідної Мови як незламний, незнищений Дух. Метафори, що конкретизують архетип СОН, означають індивідуалізоване середовище самореалізації, самозаглиблення: **Сон – найкращі ліки від життя. Вві сні я дію. То тікаю від якихось бандюків, то полюю на Йеті, а найчастіше – пливу, захиляючись водою і самотністю** (І. Роздобудько, «Ранковий...»).

Отже, концептуальна лінія «Я – мігрант і МІЙ світ» у мові творів про українську міграцію дозволяє вибудувати емоційно-психологічне сприйняття іншокультурного світу, а також актуалізацію в мовно-культурній свідомості мігранта певних архетипів.

Список використаних джерел:

1. Єрмоленко С. Пам'ять у лінгвокультурній моделі художнього тексту. *Stylistyka*. 2019. XXVIII. S. 213–229.
2. Слюсаревський М.М., Блінова О.Є. Психологія міграції. Кіровоград, 2013. 242 с.

ПРЕЗИДЕНТСЬКИЙ ДИСКУРС ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЧИННИК

*Володимир Демченко,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри державного управління
і місцевого самоврядування,
Херсонський національний технічний університет,
E-mail: d.vovchuk@gmail.com*

У межах політико-правової проблематики реформування публічного управління в Україні в умовах воєнного протистояння, коли на перший план висуваються патріотичні настрої українського суспільства, увага політиків логічно звертається на різноманітні об'єднавчі чинники, серед яких, звісно, виокремлюється спільне негативне ставлення до ворога, причому не лише до його терористичного війська чи лідера-диктатора, а й до всього російського народу, що виявляє (зокрема під час виборів на користь цього лідера) або радикальні агресивні настрої щодо України, або байдужість до воєнних подій на її території.

Якщо подивитися на історію протистояння українців і росіян, то можна відзначити народну мудрість, виявлену у прислів'ях і приказках на кшталт «бреше, як москаль», «з москалем дружи, а за пазухою камінь держи», що ніби декларують такі риси «братів по вірі» (а саме це було вирішальним чинником у виборі Богдана Хмельницького силового покровителя), як брехливість, подвійна мораль, підступність тощо, до чого потрібно було бути готовими ще від самого XVII століття. Але, на жаль, усе сталося навпаки, і навіть 1917 року, коли, здавалося б, був зручний момент для створення суверенної держави, українські лідери – філософи-інтелектуали – оголошували «незалежну» республіку лише «у складі російської федерації», тобто вони не могли навіть уявити свою Україну поза межами російської імперії, як би та не називалася далі. На нашу думку, вони просто бачили, що народ український до цього не готовий – не готовий відчувати себе по-справжньому незалежним від історичної метрополії, що нав'язала йому за двісті років свою культуру, мову, державний устрій і навіть Церкву (московське православ'я – то аж ніяк не київське за своєю гуманістичною сутністю).

Саме через ці причини період 90-х років є цікавим у сенсі державної риторики щодо стосунків із росією, яскравими представниками якої є й українські президенти того часу, зокрема Леонід Кучма. Другий Президент

написав про ті відносини навіть книжку «Україна – не Росія», яка була адресована насамперед росіянам (гадаємо, і їх прихильникам в Україні) й хоча не становить світобачення виключно формального автора, але однозначно ним схвалена й доповнена його спогадами [1]. У ній ми бачимо українця з усіма його позитивами та негативами й, головне, сприйняття Кучмою росіян, з якими йому довелося співпрацювати все життя.

Автор спирається на ретроспективу цих відносин у російській імперії, де малорос не викликав жодної неприязні, адже це був представник усього російського народу. Проте якщо він плекав щось українське в собі, репрезентуючи окремий український народ, його сприймали вже як ворога («мазепинця»-зрадника). І при цьому впродовж ХІХ століття (до 1905 року) власне українська культура (мова, театр тощо) була під заборорою. Звісно, масив великоросів, за словами Леоніда Кучми, постійно «підживлювався», тобто збільшувався кількісно за рахунок представників інших етносів імперії, насамперед українців (а також євреїв, поляків, німців тощо). Ці особи прагли таким чином отримати доступ до повноправної освіти, науки, бізнесу, військової служби, церкви та політики, і цей рудимент тягнувся до нових, советських, часів (згадайте Мину Мазайло з його бідканням про малоросійську вимову). Він і далі тягнувся, поступово зменшуючись і нівелюючи своє соціальне значення, і з сучасною війною став майже непомітним на тлі загального відторгнення всієї російської культури (на жаль, не мови, що потребує довшого часу).

Зауважимо при цьому щодо терміна «радянський», який, на наш погляд, є неправильним, адже влади рад як такої реально не було ніколи – це гасло було прикриттям повновладного панування партії, що було публічно визнано ідеологією лише 1977 року (див. ще в Лариси Масенко [2]). Тому вживаємо кальку «советський» (як в англійській мові).

Отже, в нашій історії було чимало випадків фактичного застереження українців, зокрема й їхньої влади, від будь-яких контактів із росіянами та їхньою структурою влади. І вже відразу після офіційного оголошення суверенітету України як держави (1991 року) російські депутати – законодавча влада – почали постійні спроби нівелювання та знищення цього статусу – від повернення російського статусу Севастополя зокрема до скасування Біловезької угоди загалом. І таке рішення тією Думою було ухвалено [1]. Ось така потужна – законодавча – сила, представники якої обрані сотнями мільйонів (! – наша емоція – В.Д.), однозначно висловила свою антиукраїнську позицію. У цьому разі Леонід Кучма наголошує на позитивній ролі Президента росії Бориса Єльцина, який наступну Думу хитро примусив ратифікувати «Велику угоду» з Україною, за якою росія перед усім світом визнала кордони України й не має до останньої жодних територіальних претензій.

Зауважимо, що для росії, особливо «советської», такі угоди є лише декларацією – до певного часу, а далі вони однобічно й миттєво порушуються з аргументами нагальної потреби захисту «братів» – слов'ян, православних, пролетарів, російськомовних тощо, а насправді з метою захоплення чужої території.

Президентський дискурс включає й аргументи на користь української толерантності, адже громадяни України, лояльні до влади, могли вільно любити росію та її культуру (автор так підігрує електорату того ж Донбасу чи Криму, який за нього й голосував) – як і за Кравчука та Януковича.

Як висновок можна зазначити, що в питанні ставлення українців до росіян увесь період незалежності можна поділити на дві принципово різні частини – до повномасштабної війни, розв'язаної росією, і сьогодні та в подальшому. Лише такі екстремальні умови показали істинне обличчя наших історичних сусідів, яке засвідчено у фольклорі та висловах великих українців.

Список використаних джерел:

1. Кучма Л. Д. Україна – не Росія ; пер. з рос. І. Пащенко, О. Руденко-Десняк. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0003713>
2. Масенко Л. Мова радянського тоталітаризму. Київ: ТОВ «Вид-во «Клію», 2017. 240 с.

РИЗОМАТИЧНЕ РОЗГОРТАННЯ СЮЖЕТУ ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ ПОСТІРОНІЇ У РОМАНІ ДОНАЛА РАЯНА «THE SPINNING HEART»

*Олена Дунєва,
аспірант кафедри світової літератури,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
E-mail: olenaklymova27@gmail.com*

Постмодерна змістово-композиційна архітектура художнього тексту передбачає можливість виходу за рамки класичної впорядкованості, прагнучи до деконструктивізму смислів та нелінійності оповіді. У цьому контексті сучасний постіронічний стиль письма здатен реалізовуватися у текстовому просторі роману на композиційному рівні, у тому числі завдяки особливостям побудови сюжету автором. Як зазначає професор О. Бабелюк, «постмодерністський нарратив якнайкраще демонструє ризоматичну повістувальну манеру, де немає ані чітко організованої послідовності подій через ієрархію нарративних форм, ані їхнього послідовного часового розгортання» [4].

Поняття «ризоматична література запозичує з філософії постструктуралізму; чіткій ієрархії «деревної структури» з її відцентровістю та підпорядкованістю постструктуралісти Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі (праця «Ризоматична література» 1976 року) протиставили так звану «кореневу систему» чи ризому: нестабільний та динамічний характер буття, попри втрату ознак структурності, здатен функціонувати, трансформуватися та адаптуватися [2]. Постмодерний роман перейняв світоглядні принципи філософської категорії ризомати у плані нелінійності розгортання сюжету та встановлення змістових зв'язків між фікційними персонажами. Ризоматичними ознаками побудови сюжету стають

нелінійність оповіді, децентралізація сюжетного фокусу та розмиття авторського «я». Однак, попри руйнування класичної форми роману, сюжет зберігає цілісність завдяки безлічі непорушних взаємозв'язків ризоми, де кожна точка перетину функціональна, динамічна та самодостатня.

Розглянемо особливості ризоматичного розгортання постіронічно-маркованого сюжету на прикладі роману сучасного ірландського письменника Донала Райана «The Spinning Heart» [3], адже постіронія як визначальна ознака авторського стилю письменника реалізується у текстовому просторі роману зокрема через ризоматичне розгортання сюжету.

Соціальне середовище роману демонструє читачеві полотно внутрішніх та зовнішніх конфліктів двадцяти одного персонажа – представника ірландського робітничого класу на фоні всеосяжної економічної кризи в Ірландії початку двохтисячних: «*world of bad debts, bust businesses, closed rural police stations, ghost states, fractured families, despised immigrants*» [1]. Структурно роман складається з 21 розділу-монологу кожного з персонажів (названих відповідними іменами), які і визначаємо як **точки ризоми** (див. рис.1).

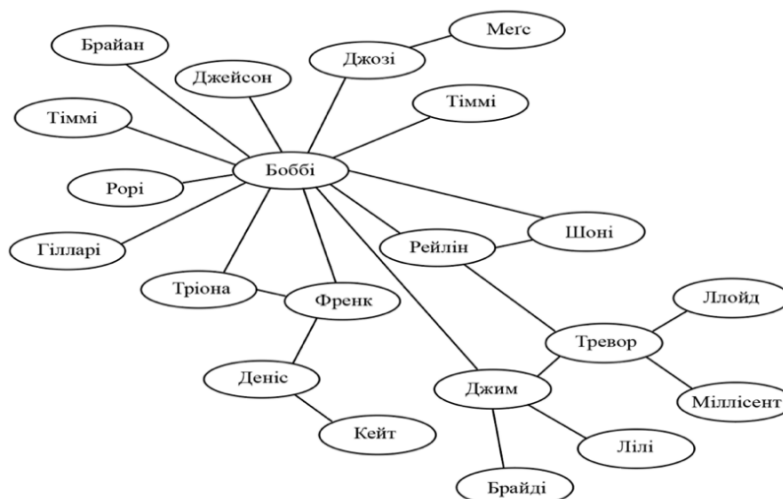

Рис.1. Ризоматичний зв'язок між 21 персонажем роману Донала Райана «The Spinning Heart»

Ризоматичний нарративний устрій роману нагадує міцелій грибниці, де кожна «точка ризоми» є центром міжособистісних зв'язків персонажів роману, забезпечуючи самостійність кожного монологу та рівноправність кожного наратора. У загальній перспективі ризома дозволяє спроектувати цілісну сюжетну картину оповіді та утвердити взаємозалежність персонажів і важливість кожного з них як невід'ємної точки ризоми. Окрім того, відносно застиглому часово-просторовому середовищу роману надають динаміки постіронічно-рефлексивні роздуми персонажів, чий монологи розкривають особистість кожного наратора, що дозволяє читачеві розпочати занурення в оповідь у будь-якій точці ризоми.

Отже, ризоматична структура роману дозволяє реалізувати постіронічні особливості авторського стилю Донала Райана як з точки зору зв'язків між персонажами, так і у ставленні до них автора:

1. Перебуваючи замкненим у своїй точці ризоми, кожен персонаж має можливість висловитися щиро та чесно, рефлексуючи взаємодію з іншими

персонажами. Однак без прямої інтеракції та безпосередніх діалогів реалізується авторський постіронічний задум широти, яка так залишається взаємно непочутою.

2. Замкнені у своїй точці ризоми, персонажі роману Донала Райана з кожним новим розділом-монологом утверджують свою важливість з-поміж інших персонажів роману, однак ризоматичною структурою побудови сюжету автор урівнює трагедію кожного з персонажів. Залишаючи власний суб'єктивний погляд у позатекстовій площині, автор постіронічно нівелює будь-який сенс ширих монологів, не даючи їм жодної моральної оцінки.

Ризоматичне розгортання сюжету із безліччю взаємозв'язків між персонажами: соціальними, економічними та особистісними – не поширюється на внутрішні переживання персонажів роману, кожен з яких перебуває замкненим у своїй точці ризоми, де, наче у капсулі, рефлексує власні рефлексії та не здатен до прямого діалогу. Отже, ризома, як спосіб творення постіронії у романі Донала Райана «The Spinning Heart», сюжетно пов'язуючи персонажів, натомість дистанціює їх емоційно та позбавляє монологічні висловлення авторської оцінки.

Список використаних джерел:

1. de Salazar, Asier Altuna-García. Polyphony, Provincialism, Nostalgia and Involution in Post-Celtic Tiger Ireland: Donal Ryan's The Spinning Heart (2012), English Studies, 100:1, 2019. 90-107, DOI: 10.1080/0013838X.2018.1541267
2. Deleuze, Gilles and Félix Guattari. 1980. A Thousand Plateaus. Trans. Brian Massumi. London and New York: Continuum, 2004. Vol. 2 of Capitalism and Schizophrenia. 2 vols. 1972-1980.
3. Ryan, Donal. The Spinning Heart. Astrolabe publishing, 2020. 208 p.
4. Бабелюк, О. Наративна ризома як вихідний формальний принцип постмодерністського текстотворення. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2011. Вип. 9. С. 16-26.

ПУБЛІЦИСТИЧНА СКЛАДОВА У ГРОМАДСЬКІЙ ТА ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВІКТОРА ГЮГО (ЗА РОМАНОМ АНДРЕ МОРУА «ОЛІМПІО, АБО ЖИТТЯ ВІКТОРА ГЮГО»

Василь Загороднюк
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української і слов'янської
філології та журналістики,
Херсонський державний університет,
E-mail: vzagorodnuk1955@gmail.com

Громадська і творча діяльність Віктора Гюго динамічна і багатогранна. Вони сприймаються не ізольовано, а в єдності, адже їхня взаємопов'язаність і взаємодоповненість цілком очевидні. І весь життєвий, творчий шлях цього французького автора це підтверджує. До цього і дотичне його особисте життя.

Одним із переконливих доказів цього є роман Андре Моруа «Олімпіо, або життя Віктора Гюго». Він у формі біографічного жанру моделює образ класика в громадській, творчій діяльності, також в особистому житті.

Андре Моруа знайомиться з творчістю Віктора Гюго з дитячих років: «Я ще не вмів читати, а вже зі слізьми на очах слухав, як мати читала мені «Бідних людей» [2, с.5]. Знайомство це інтенсивно продовжується: «У п'ятнадцять років «Знедолені» схвилювали мене до глибини душі» [2, с. 5]. І підсумовуючи: «Впродовж усього життя я відкривав усе нові й нові риси генія» [2, с. 5]. Це дає підстави вважати, що Андре Моруа засвоїв багату джерельну базу про Віктора Гюго, окрім цього, маючи письменницький талант, зумів написати про нього роман, що не втрачає актуальності і в наш час. Він перекладений багатьма мовами світу, зокрема й українською. Вже посилаючись на нього, виокремлюємо публіцистичну складову в громадській та творчій діяльності Віктора Гюго. У 1817 році він зі своїми братами планують заснувати тижневик «Бретонські листи», а вже наступне видання – журнал «Літературний консерватор» редагує Віктор Гюго, що «виходив з грудня 1819 по березень 1821 року [2, с. 5]. У цьому виданні редактор «вміщав хроніку про дрібні службові розпорядження міністерств...» [2, с. 69]. Андре Моруа цитує у романі Сент – Бева, який характеризує Віктора Гюго як журналіста: «Роки журналістської діяльності (1819 - 1820) стали в його житті вирішальними: любов, політика, незалежність, рицарські почуття і релігія, бідність і слава, наполегливе навчання, боротьба проти долі на всю силу залізної волі... все це... вже називають геніальністю» [2, с. 69]. Така журналістська діяльність у Віктора Гюго знаходила реалізацію у вищій її формі – публіцистиці. Її складова наявна в багатьох творах автора. Дослідниця творчості Віктора Гюго констатує: «Відродно: твори митця поєднують у собі історію, ліричність і публіцистику» [3, с.148]. Спочатку це була дотичність до багатьох газетно – журнальних видань: відгуки, рецензії на його літературну творчість із усіма перипетіями пов'язані з нею. Андре Моруа відтворює, як молодий письменник, ставлячи перед собою амбітні плани, входить в літературний процес, спілкується з письменниками, дискутує з ними. В основному це літературна тематика, її проблеми, шляхи розвитку, роль у ній талановитого автора.

У міру розвитку сюжетної лінії «Олімпіо, або життя Віктора Гюго», коли потенціал головного героя роману вповні розкривається, його твори привертають увагу чисельних читачів, тоді набуває динаміки і його громадсько – політична діяльність. В обох випадках це висвітлюється у тодішніх газетах і журналах. Серед них Андре Моруа виділяє видання: «Білий прапор», «Літопис літератури і мистецтва», «Котідьєн», «Французька муза», «Меркюр», «Журналь де Деба», «Глоб», «Ревю де Парі», «Насіональ», «Ревю де Демонд», «Прес», «Пані де Понтіві», «Шаріварі», «Сьєкль», «Патрі», «Евенеман», «Евенеман дю Пепль», «Ревю», «Ле Бульвар», «Ле Пті Журналь», «Ле Солей», «Апель», «Ле Раппель», «Індепанданс Бельж» [2]. Вже цей далеко не повний перелік цих видань підтверджує наскільки була активною творча і громадсько – політична діяльність Віктора Гюго. Кожне із них висвітлювало різноманітні аспекти і проблеми цієї діяльності. Наприклад, у виданні «Журналь де Деба» Гюго

виступає як літературний публіцист, даючи лист – відповідь Гофману. Моруа цитує цей лист, говорить про Гюго: «Не можна не захопитися твердістю тону в цьому листі, ерудицією й рішучістю автора» [2, с. 106]. У газеті «Котідьєна» подається гостра критика «Східних мотивів» Віктора Гюго Шарлом Нодьє. Гюго реагує: «Бо це одне з найжорстокіших потрясінь у житті, коли з серця твого з корінням виривають давню й глибоку дружбу» [2, с.130].

Твори письменника не завжди сприймалися одностайним схваленням. Журнал «Глоб» позитивно відгукується на п'єсу «Ернант», газета «Насіональ» «виступила вороже» [2, с. 153]. Журнал «Ревю де Де Монд» друкує похвальну біографію письменника. Видання «Ревю» адресує йому «порожнечу думок і... надмірність амбіції» [2, с. 228]. А ось таке узагальнення: «Преса не могла вибачити Гюго того,.. що він заступився за... всіх розбитих комунарів...» [2, с. 430]. В одному з листів він писав до Сент-Бева: «Ненависть усієї цієї низькопробної журналістики така велика, що там уже не рахують за мною ніяких заслуг» [2, с. 144].

Однозначно можна стверджувати, що його громадянська позиція спрямовувалася у соціальну площину на захист прав і свобод французького народу. І це виражалось у чисельних виступах у парламенті, на мітингах, у пресі. Вони публіцистично актуальні, емоційно наснажені, позитивно сприймалися реципієнтами. Андре Моруа образотворить Віктора Гюго в роздумах і сумнівах, як оратора і політика. Його літературний успіх, публічність сприяли політичній кар'єрі. Написана ним стаття-програма для першого номера газети «Прес», його «Лист до виборців», заснування ним газети «Евенеман», виступи за утвердження безкоштовної освіти, загального виборчого права, скасування смертної кари, зрештою, його памфлет «Наполеон Маленький» підтверджували тезу, що у Франції є авторитетний публіцист, думки якого впливають на громадську думку, на французьке державотворення.

Події грудня 1851 р. для Луї-Наполеона були загрозливими, він усвідомлював неминучість державного перевороту. Віктор Гюго в опозиції до імператора і пише прокламацію: «До народу. Луї-Наполеон зрадник. Він розтоптав конституцію, Він порушив присягу. Він поза законом...» [2, с.315]. Автор прокламації на стороні республіканців. Стислість фрази і її зрозумілість у цій ситуації є основною ознакою його публіцистичного стилю. Ця прокламація стала своєрідним підступом до памфлету «Наполеон Маленький». Андре Моруа «Наполеона Маленького» характеризує так: «Це була полум'яна, гнівна імпровізація, звинувачувальна промова в дусі великої латинської традиції: блиск думки Ціцерона, сила Таціта, сатира Ювенала» [2, с.325]. І далі продовжує: «Стиль книжки скидався то на інвективи старозавітніх пророків, то на похмурий гумор Свіфта» [2, с. 325], і далі цитата з памфлету: «Треба спочатку, пане Бонапарт, щоб ви знали бодай трохи, що таке людське сумління. Є дві речі в цьому світі (хай пан почує цю новину, з яких одна зветься Добро, а друга – Зло. І ось відкриття для пана: брехати негарно, зраджувати зле, вбивати – ще гірше)» [2, с.325]. Саме «Наполеон Маленький» в контексті «Олімпію, або життя Віктора Гюго» є тією публіцистичною квінтсенцією, що дуже

увиразнює цих два твори. У них наявна чітка громадянська позиція у відстоюванні демократичних норм у Франції.

Коли почалося воєнне протистояння між Німеччиною і Францією, Гюго пише «Заклик до німців» у якому намагається їх переконати, щоб уникнути війни. Коли ж 1871 р. Франція була переможена, Гюго в газеті «Ле Раппель» поміщає «Лист до редакторів» у якому закликав відроджувати Францію і в цьому він вбачав відродження Німеччини. Він залишається вірним принципам свободи і справедливості, які відстоював ще 1819 р., будучи першим президентом Всесвітнього конгресу миру. «Він проголошував ідею "миру в усьому світі", був головою першого міжнародного з'їзду друзів миру в Парижі. «І все це Віктор Гюго поєднував з яскравим талантом поета, прозаїка, драматурга та публіциста» [4]. До переліку основних його публіцистичних та есеїстичних творів зараховують такі: Етюд про Мірабо, Літературні та філософські есе, Рейн. Листи до друга, Наполеон Малий, Листи Луї Бонапарту, Вільям Шекспір, Париж, Голос з Гернсе, До вигнання, Під час вигнання, Після вигнання, Історія одного злочину, Фанатики і релігія, Мої сини, Архіпелаг Ла Манш, Що я бачив, Альпи і Піренеї, Франція і Бельгія, Післямова до мого життя [1]. Їхня дотичність до художніх творів автора є однозначною. Публіцистична складова надає їм більшої виразності, стильової стрункості й актуальності.

У романі Андре Моруа «Олімпіо, або життя Віктора Гюго» переконливо у художній формі на основі фактів відображено динамічну діяльність письменника і політика Віктора Гюго. У ній чітко виражена публіцистична складова. Наведені нами приклади підтверджують цю думку. Публіцистичний компонент Андре Моруа вміло додає до художньої тканини твору і таким чином перед читачами Віктор Гюго постає як публіцист.

Список використаних джерел:

1. Віктор Гюго Публіцистика та есе. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D>
2. Моруа Андре Олімпіо, або життя Віктора Гюго. Київ : Радянський письменник. 1974. 470 с.
3. Родчин Зоряна Публіцистичні посили в романі-епопеї Віктора Гюго «Знедолені». *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. №8. 2020. С. 147–152.
4. Тарасова Дар'я Віктор Гюго про кохання, свободу та справедливість URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%>

УРБАНІСТИЧНИЙ ХРОНОТОП У ПРОЗІ ОРХАНА ПАМУКА

Ксенія Карімова

*магістрантка кафедри української
і слов'янської філології та журналістики,*

Херсонський державний університет,

E-mail: karimovaksusa44@gmail.com

Урбаністичний хронотоп у художніх творах відображає соціокультурні контексти, історичні трансформації та відношення до міського простору в часі. Літературна урбаністика з позицій часопростору розглядає локації міста як місця, де переплітаються минуле і сучасність, традиції і нові ідеї, створюючи особливі наративні структури.

Урбаністичний дискурс та його реалізацію в літературних текстах вивчали такі вітчизняні науковці, як Т. Возняк, О. Грищенко, М. Казнодій, О. Павлова, О. Романенко, О. Сліпушко, І. Старовойт, М. Штогрин та ін. Урбанізм прози турецького письменника Орхана Памука досліджували українські вчені Ф. Арнаут, С. Байрав, С. Кая, К. Посохова, А. Рудницька та ін.

Метою нашого дослідження є аналіз урбаністичного хронотопу в прозових текстах Орхана Памука «Стамбул: спогади та місто» і «Рудоволоса жінка». Часопросторові локуси романів турецького письменника дають можливість встановити співвідношення героїв та міського середовища, що впливає на світогляд та вчинки персонажів.

О. Кискін запропонував розгорнуту типологію міського хронотопу, зосередившись на складних взаємозв'язках між часом, простором і людською свідомістю, що відображає глибокі зміни у світогляді та художніх практиках кінця ХХ століття [2]. Відтак урбаністичний хронотоп відзначається трьома характеристиками: темпоральністю, вічністю та порожнечею. Втрата лінійності передається через фрагментарні або циклічні моделі. Міський простір стає середовищем, де одночасно співіснують минуле, теперішнє і майбутнє. Це дозволяє показати багатовимірність часу та його вплив на персонажів і події. Вічність можна розуміти як нескінченне повторення подій або застиглий стан, в якому місто виступає символом статичності. Це відображає тенденцію сприймати міський простір як незмінний або безнадійний. Порожнеча в урбаністичному хронотопі відображає духовну кризу, втрату сенсу, нездатність знайти сенс у навколишньому середовищі. Міста часто зображуються як місця, де панує відчуження, ізоляція та порожнеча, що передає внутрішній стан персонажів.

Один із найвідоміших турецьких письменників Орхан Памук у своїх прозових творах на перше місце ставить своє рідне місто Стамбул. Більшість романів цього митця мають за основне місце подій саме столицю Туреччини, де зростають, проходять своє становлення, розвиваються, роблять досягнення, занепадають, деградує, виживають та помирають його герої, пройшовши певний шлях у часі і просторі.

У романі «Стамбул: Спогади та місто» урбаністичний топос є місцем історичних нашарувань і культурних суперечностей. Тут Стамбул постає як

полісемантичний простір, хронологічно багат шаровий і соціально поліфонічний. Він символізує не лише історію, а й сучасні проблеми самоідентифікації Туреччини та розрив між європейською й азійською традиціями. Місто стає палімпсестом, у якому переплітаються історичні події, символізуючи культурну та політичну складність.

Роман Орхана Памука «Стамбул: Спогади та місто» за змістом відповідає своїй назві, адже хронологічно сягає різноманітних спогадів автобіографічних реалій автора та його апеляції до історії рідної місцини, а також наголосі на так званому майбутньому міста, що читачами сприймається як сучасне, не дивлячись, коли цей читач сприймає текст – у рік написання твору (початок 2000-х) чи у 2024 році. Історичний час репрезентує те, про що автор дізнався з різних історичних джерел, наприклад: *«Століттями береги Босфору були лише стрічкою грецьких рибальських селищ, аж поки турецькі знаменитості не почали зводити там свої літні будиночки. Будували здебільшого біля Ѓоксу, Кючуксу, Бебеку, Канділі, Румеліхисари, Канліджу»* [4, с. 68-69]. Міський хронотоп постає через розірвані фрагменти простору і часу, де відсутня лінійна послідовність подій. Це відображає постмодерністську відмову від традиційних форм наративу. Адже описаний фрагмент не є часом, в якому жив персонаж, а є основами набутих історичних знань.

Проте спогади про дитинство створюють інший часовий вимір, що пов'язаний з просторовими локусами, ближчими до авторського Я та його світогляду, адже дитинство є передумовою формування особистості. Так персонаж, у якому прочитується власне автор, подає свої спогади про Стамбул у його дитинстві як аксіому: *«Коли ви подорожуєте центром такого великого, древнього й водночас нещасного міста, як Стамбул, попри все відчуваючи свободу, яку дарують відкриті морські простори, ви відчуваєте саме те, чим захоплюють прогулянки Босфором»* [4, с.71]. Саме крізь призму авторського сприйняття постає минуле Стамбула, що насправді є минулим самого письменника і відображає його почуття до міста, в якому він виріс і сформувався як особистість.

Сучасність у романі Орхана Памука «Стамбул: Спогади та місто» представлена нечіткими штрихами, а тому закладений смисл у назві твору більше апелює до минулого – історичного та особистого. Проте топос міста розкрито у творі у всій своїй повноті, адже тут описуються майже всі райони Стамбула, багато вулиць, провулків, магазинів, кінотеатрів тощо.

Натомість роман «Рудоволоса жінка» Орхана Памука є зразком постмодерністської літератури, в якому поєднуються і водночас протиставляються різні локуси й топоси, а також хронологічні межі – від минулого до сучасного, від вічності до позачасовості. Простір міста стає багатозначним, з'являються множинні інтерпретації і смисли, що накладаються один на одного. У постмодерністському тексті місто не має єдиного значення, воно постійно змінюється залежно від погляду героя. Постмодерністський міський хронотоп часто оперує елементами гри з часом і простором, що відображає загальну іронічність та скептичність постмодернізму до реальності.

Якщо звернутись до дослідження І. Вихора, то можна зробити висновок, що місто в художній літературі є багатозначним символом і може набувати різних смислових інтерпретацій, залежно від смислової опозиції [1]. Науковець виділяє п'ять основних смислових типів ідейно-смислової інтерпретації міста, які легко віднаходяться в романі Орхана Памука «Рудоволоса жінка». Розглянемо кожен окремо.

Місто в конфлікті з природою (есхатологічна модель) і місто в гармонії з природою (утопічна модель). У конфліктній моделі місто часто зображується як руйнівник природної гармонії, що загрожує екологічній рівновазі, тоді як утопічна модель показує місто, яке інтегрується в природне середовище і сприяє його збереженню. У романі «Рудоволоса жінка» ми бачимо протиставлення «місто / природа»: *«Далі копач лягав під оливою, яка росла поруч, і довкола враз западала тиша. Я ж, відчуючи, як природа з порожнечою полонила нас удалині від гамірного Стамбулу, нудьгував і за батьками, і за життям у Бешикташі»* [3, с. 29].

Місто в конфлікті з селом (есхатологічна модель) і місто в гармонії з селом (утопічна модель). Конфлікт між містом і селом репрезентує напруженість між міським і сільським способами життя, протистояння між прогресом і традиціями, тоді як гармонійна модель бачить можливість їх мирного співіснування. У романі «Рудоволоса жінка» селище Онгьорен внаслідок урбанізації стає районом Стамбула. Проте на початку розповіді персонаж протиставляє селище величній і багатомільйонній столиці: *«Селище налічувало шість тисяч двісті мешканців»* [3, с. 21].

Місто у конфлікті з містом (наприклад, протистояння між столицею і провінцією, «своїм» і «чужим» містом або минулим і сьогоденням міста в есхатологічній моделі) і місто в гармонії з містом (утопічна модель). Це протистояння часто висвітлює культурні чи соціальні розриви, внутрішні протиріччя, що розколюють міське середовище. Таке протистояння двох міст крізь призму сприйняття головного героя Джема бачимо між Іраном та Стамбулом. При цьому наголошується на багатьох спільних рисах побуту містян двох країн: *«Чоловіки в місті, далекі, приголомшували мене, скидаючись на турків і жестами з виразом облич, і мовою тіла, і тим, як пропускали один одного перед дверима та марно гаяли час»* [3, с.115].

Місто в конфлікті з людиною пригнічує людину, нівелює її індивідуальність, перетворює на частину бездушного механізму в есхатологічній моделі. Тут варто зауважити світогляд молодого Джема Челіка, який у романі «Рудоволоса жінка» піддався не власним почуттям, передчуттям і світоглядові, а тому, чого його навчив міський соціум. Саме через міське виховання молодий чоловік не був здатен покликати на допомогу чужих людей, коли його вчитель мав померти в колодязі.

Окрім того, звертаємо увагу на міфологічний час у романі Орхана Памука «Рудоволоса жінка», адже історія головного героя апелює до давньогрецької історії Софокла «Цар Едіп», що опосередковано повторюється в описаній автором художній реальності. Цей самий мотив створює ілюзію позачасся, коли повторюються легенда, міф, історія або вірування в іншому вимірі.

Отже, проза турецького письменника Орхана Памука відображує різні урбаністичні хронотопи, що залежать від ідейного задуму твору. «Стамбул: Спогади і місто» більше апелює до історії столиці Туреччини та спогадів про дитинство в цьому місті автора. Тоді як «Рудоволоса жінка» – це роман, що поєднує безліч локусів та бере свій початок з міфологічного часу. Тому Стамбул під пером Орхана Памука постає містом-метафорою.

Список використаних джерел:

1. Вихор І. Семантичні моделі міста в українській урбаністичній поезії. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Філологічні науки*. 2011. № 1(212) січень. С. 26-32.
2. Кискін О. Урбаністичний хронотоп в постмодерністському романі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 – Теорія літератури. Київ, 2006. 20 с.
3. Памук О. Рудоволоса жінка / перекл. з тур. О. Кульчинський; худож.-оформлювач М.С. Мендор. Харків : Фоліо, 2020. 220 с.
4. Памук О. Стамбул: Спогади та місто / перекл. з англ. Ю.В. Григоренко; худож.-оформлювач О.Г. Жуков. Харків : Фоліо, 2011. 510 с.

ЕМОЦІЙНИЙ СВІТ ЛЮДИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ НАТАЛІЇ ГУРНИЦЬКОЇ

*Зоя Комарова,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та літератури,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
E-mail: komarova_zoya@ukr.net*

Актуальним завданням лінгвістики емоцій як одного з сучасних і перспективних напрямів мовознавчих досліджень є вивчення особливостей вербалізації емоцій і почуттів людини в художньому дискурсі. Мовними маркерами текстової емотивності є слова-емотиви, які у своїй сукупності посилюють емоційне сприйняття тексту і вплив на читача. До такого класу слів зараховують лексеми для називання емоцій, їх опису та вираження. Текстова репрезентація емотивної лексики викликає науковий інтерес у багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників (Н. Березовської-Савчук, Н. Глушак, М. Гончарук, З. Комарової, І. Кость, І. Мац, Є. Петренко, І. Фельцан, К. Шах та ін.). Мета авторської розвідки полягає в тому, щоб проаналізувати лінгвальні засоби номінації психоемоційних станів людини на матеріалі емотивних контекстів роману Наталії Гурницької «Багрянний колір вічності» [1].

Аналіз мови твору засвідчує, що письменниця за допомогою різноманітних лексичних одиниць актуалізує досить широкий спектр емоцій і почуттів художніх персонажів. Зокрема, емоцію радості, яку зараховують до позитивних

емоційних станів людини, у тексті роману передано іменниковою лексемою **радість**, яка називає «почуття задоволення, втіху, приємність» або «особу, предмет, подію та ін., що викликають радісні почуття, тішать» [2, VIII, с. 436]: *«Ритуал, який за десяток років став звичним і дарує Ірені радість зустрічі з гарною книгою та приємні вечори за читанням»* [1, с. 15]; *«Мені в радість сидіти з твоєю Дарусею»* [1, с. 146].

Відчуття, пов'язані з емоцією радості, репрезентовано також іменниками **задоволення**, **насолада**, **блаженство**, у семантиці яких є вказівка на інтенсивність вияву емоційного стану вдоволення чим-, ким-небудь. Так, **насолада** – це «вищий ступінь задоволення» [2, V, с. 19]), **блаженство** – «велике щастя, велика насолада» [2, I, с. 19]: *«Глибше вдихнула п'янке вже майже осіннє повітря, яке лилося знадвору, і аж очі заплющила від задоволення»* [1, с. 51]; *«Мі-бемоль мінор життя згасав, танув по краплі й розчинявся в блаженстві багряної вічності»* [1, с. 171].

Емоція радості корелює з почуттям щастя, яке людина відчуває частково або повно. У тексті твору це передано словосполученнями лексеми **щастя** з іменниками **дрібка** і **повнота** – своєрідними інтенсифікаторами емоційного стану закоханості персонажів твору, яке викликає в них щасливі відчуття: *«Ірена глибше вдихнула повітря і відчула, як від повноти щастя їй на очі навертаються сльози»* [1, с. 29]; *«Якимось дивним чином Анджей додав дрібку щастя в її сьогоднішній світ»* [1, с. 75].

Атрибути до лексеми **щастя**, виражені прикметниками **великий**, **бездонний**, указують на глибину і силу вияву почуття: *«Саме тоді щастя здається бездонним, а відчуття повноти життя таке гостре, що заступає собою всі дрібні негаразди»* [1, с. 94]. У поєднанні з іменником **щастя** авторка використовує також іменникову лексему **безмір**, яка підкреслює надзвичайність і безмежність відчуття: *«Безмір щастя та обійми, які обіцяють захист, тепло та цілу вічність поряд»* [1, с. 98]. На недостатність бажаного щастя вказує прислівник **мало** у мікроконтексті **мало щастя**: *«Стільки всього ними перероблено, як багато даровано іншим, проте так мало щастя судилося їй самій утримати ними в житті»* [1, с. 16].

Значення «виявляти зовнішнім виглядом почуття щастя» репрезентують у тексті роману метафоричні сполуки дієслів **світитися** і **танцювати** з іменником **щастя**: *«Ірена вся аж світилася щастям і була така неймовірно гарна, що в нього мимоволі перейняло подих від відчуття повноти життя»* [1, с. 88]; *«Оглядаючи всю цю красу в дзеркалі, Ірена ледь не танцювала від щастя»* [1, с. 86].

Для номінації емоційних станів страху і тривоги художніх персонажів письменниця послуговується словами-іменниками **страх**, **жах**, **хвилювання**, **тривога**: *«Відчуття впевненості в завтрашньому дні не було ні в кого, а страх утратити найдорожчих людей, які все ще поряд, паралізував волю та розум»* [1, с. 104]; *«Вже наступного дня Ірена з жахом дізналася, що у такої ж, як вона сама, молодій жінки помер її маленький півторарічний хлопчик»* [1, с. 116]; *«Кожного дня Ірена думала, що не переживе довгу й виснажливу дорогу, та з тривогою обдивлялася Елю»* [1, с. 121].

Для називання емоцій гніву і сорому, почуття кохання в тексті аналізованого роману використано іменники **ненависть / озлоблення, кохання / любов, сором**: «*Ті, хто переполовинив її життя надвоє, уже не викликали у неї страху, лише тупу, вперту і глуху, як стіна в'язниці, ненависть*» [1, с. 108]; «*Кохання застувало їм увесь світ, і Ірена навіть не намагалася опиратися цьому почуттю*» [1, с. 33]; «*Це ж який сором буде*» [1, с. 31].

Дієслівну номінацію як вербальний засіб репрезентації емотивності в тексті використано для передачі таких емоційних станів, як страх – **боятися**: «*Навіть думати боялася про нього*» [1, с. 122]; тривога – **хвилюватися, непокоїтися, насторожитися**: «*Хвилювалася в день шлюбу неймовірно і весь час перевіряла, чи не зім'ялася десь сукня, чи не порвався вельон, не загубився кульчик і чи не поїхала стрілка на шовкових панчохах*» [1, с. 94]; «*Вранці та не відповіла на телефонний дзвінок, і молода жінка почала непокоїтися*» [1, с. 172]; гнів – **злоститися, сердитися, нервуватися**: «*Тепер дуже злоститься на мене. Он стоїть там у куточку і сердиться на мене*» [1, с. 24]; здивування – **дивуватися**: «*Але найдужче Ірену дивувало те, що батьки відпускають її на цей бал з Анджеєм саму*» [1, с. 86]; кохання – **любити**: «*Коли його забрали, зрозуміла, що настільки сильно любить чоловіка, що не годна ані дихати, ані жити без нього*» [1, с. 110]. Дієслівними вербалізаторами почуттів задоволення і втіхи слугують лексеми, у значенні яких наявна сема радості. До них належать дієслова **тішитися**: «*Тішуся, що я не помилився!*» [1, с. 69]; **насолоджуватися**: «*Ірена насолоджувалася моментом, і її обличчям блукала півусмішка*» [1, с. 76].

Засобом ад'єктивної лексико-семантичної номінації різних емоцій в аналізованому тексті роману Наталії Гурницької є вживання прикметників і дієприкметників, зокрема таких, як **щасливий, радісний** – для називання емоції радості-щастя: «*Щасливі моменти застигли на світлинах немов нагадування про важливість уміння цінувати кожну прожиту мить*» [1, с. 14]; **напружений, переляканий, нервовий, засмиканий, обурений, тривожний, розгублений** – для змалювання емоцій неспокою, хвилювання, страху, гніву: «*Ірена стала нервовою, засмиканою, проте намагалася тримати себе в руках*» [1, с. 106]; «*Просто кинула на нього обурений погляд, міцно стиснула губи і навмисно неквапно пішла до брами*» [1, с. 84]; «*А ще мучило тривожне відчуття, що вона вже колись переживала щось таке ж страшне і болісне*» [1, с. 59]; **зацікавлений, ошелешений, здивований** – для номінації емоцій інтересу та здивування: «*А ви маєте правдиву відвагу, Павле*», – Ірена озирнула хлопця ще одним зацікавленим поглядом» [1, с. 25]; «*Ірена провела ошелешеним поглядом Павла*» [1, с. 49]; «*Ірена й далі дивилася на Анджея здивованим поглядом*» [1, с. 65].

Адвербіальний спосіб називання емоцій у тексті роману репрезентовано прислівниками: **роздратовано, нервово, зацікавлено, вражено, соромно, страшно, злякано**: «*Ірена роздратовано розправила поли плаща і кинула сумочку собі на коліна*» [1, с. 81]; «*Ірена трохи нервово розсміялася, але руку не відібрала*» [1, с. 25]; «*Вона злякано зіщулилася*» [1, с. 164]. Прислівники **гарно, вільно, затишно, солодко, млосно, добре, ніяково** набувають емотивного значення в окремих контекстах, де їх ужито в значенні присудкових слів: «*Мені*

з тобою завжди добре» [1, с. 36]; «Так... трохи ще поговоримо», – відчувала, як їй чогось робиться ніяково і водночас дуже гарно та млосно на душі» [1, с. 26].

Подекуди в тексті аналізованого твору простежуємо використання лексем **емоція** і **відчуття / почуття**, які виконують функцію слів-вербалізаторів психоемоційних настроїв персонажів. Оскільки ці лексеми не називають конкретний стан людини, то для конкретизації їх значення в межах мікроконтексту наявні атрибути-прикметники (**особливий, яскравий, гарний, незнайомий, безпосередній, протилежний, гострий**), які передають широку палітру людських емоцій і почуттів: «*Феєрія яскравих вражень, відчуттів та емоцій*» [1, с. 57]; «*Безтурботність вихідного дня, безмір яскравих барв, приємних кавових запахів та гарних емоцій*» [1, с. 75]; «*Нові незнайомі відчуття, інша людина й інакші для неї губи*» [1, с. 89]. Індивідуально-авторським уживанням є поєднання лексем **почуття, емоції** з іменником **феєрверк**, ужитому в переносному значенні для вираження надзвичайно яскравих відчуттів закоханої людини: «*Коли відчуваєш саме таку любов, то піклуєшся насамперед про щоденні потреби та добробут коханої людини, а не про те, щоб жити феєрверком почуттів та емоцій*» [1, с. 97].

Отже, для створення емоційного резонансу з читачем у романі «Багряний колір вічності» Наталія Гурницька вдається до різних способів номінації емоцій та почуттів персонажів, майстерно використовуючи слова-емотиви, які належать до різних граматичних класів. Для називання широкого спектру емоційних відчуттів, серед яких переважають дві протилежні емоції – радість, що корелює з почуттям щастя, та страх, у тексті твору функціонують іменники. Дієслівна номінація засвідчує використання лексем, які відображають динаміку емоційних станів. Це дозволяє читачеві відчути внутрішні переживання персонажів та їхню взаємодію з навколишнім світом. Ад'єктивна лексико-семантична номінація емоцій відіграє важливу роль у передачі їх глибини та сили. Не менш важливим є адвербіальний спосіб номінації, представлений різноманітними прислівниками, зокрема і в ролі присудкових слів. Звернення письменниці до різних способів номінації емоцій і почуттів допомагає їй створити багатогранний портрет емоційного життя персонажів роману.

Список використаних джерел:

1. Гурницька Н. Багряний колір вічності : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 192 с.
2. Словник української мови. В 11 тт. [Електронний ресурс]. URL : <https://sum.in.ua>

ТЕНДЕНЦІ ПОСТМОДЕРНІЗМУ У КІНЕМАТОГРАФІ ДЕНІ ВІЛЬНЕВА

Роман Костромицький

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української мови та журналістики,
Бердянський державний педагогічний університет,
E-mail: romankostromitsky@gmail.com*

Стрімкий розвиток сучасних цифрових технологій призвів до глобальних змін культурного життя. Домінування в інформаційному житті сучасника соціальних мереж засвідчує наявність естетичних моделей, що поглиблюють розмиття кордонів між високоелітарним та масовим мистецтвом, штучним та реальним, оригінальним та симулякризованим. Віртуальна реальність, соціальні мережі, ігри, кінематограф перетворюються на поле для постмодерністських експериментів. Загальновідомо, що постмодернізм виник як реакція на модернізм та його уявлення про універсальність істин та лінійність прогресу.

Основою постмодерністських практик є деконструкція традиційних уявлень про світ, мистецтво та суспільство, що виявляється у відмові від абсолютних категорій та акцентуації на категоріях відмінності та множинності. Серед основних постмодерних категорій Т.Гребенюк виділяє наступні: гра, симулякр, цитатність, інтертекстуальність, подвійне кодування, принцип нонселекції, ризома, колаж, метанаратив тощо [1, с. 15-31]. Постмодерністські твори часто характеризуються специфічною інтертекстуальністю, іронією, цитатністю та грою з жанровими формами, що відображає змінену природи сприйняття інформації в умовах технологічного прогресу.

Філософія постмодернізму являє собою критику і перегляд основоположних концепцій, сформованих в епоху Просвітництва та модернізму. Вона заперечує універсальність істини, акцентуючи увагу на суб'єктивності та контекстуальності знання. Постмодернізм відкидає метанаративи (Ж.Ф. Ліотар) – великі ідеологічні системи, що пояснюють світ, прогрес, наука чи релігія, вважаючи їх інструментами влади. Натомість він визнає рівноправність різних точок зору та культурних практик. Ключові філософи постмодернізму Жак Дерріда та Жан-Франсуа Ліотар, наголошують на важливості деконструкції – аналізу структур, що формують смисл, і виявлення прихованих суперечностей та ієрархій. Таким чином, постмодернізм не прагне єдиного пояснення, а зосереджується на розмаїтті та фрагментарності сприйняття світу.

Постмодернізм став реакцією на технологічний прогрес і зміни в суспільстві завдяки своїй здатності інтегрувати різноманітні культурні та технологічні елементи в єдину систему художнього вираження. Інформаційні технології, інтернет і цифрові медіа докорінно змінили способи сприйняття інформації та взаємодії з мистецтвом. Постмодернізм віддзеркалює цю реальність через деконструкцію традиційних меж між жанрами та форматами,

пропонуючи нову інтерпретацію поняття мистецтва та його взаємодії з повсякденністю.

Крім того, постмодернізм як явище культурної адаптації відповідає на потребу сучасної людини в розмаїтті та гнучкості. Фрагментарність як ключова характеристика постмодернізму резонує з життям в умовах постійного інформаційного потоку. Це відбивається як в естетиці, так і у філософії постмодернізму, яка прагне відмови від жорстких категорій та однозначних інтерпретацій, пропонуючи натомість багатоголосся точок зору. В цьому контексті дуже слушною є думка укладачів «Енциклопедії постмодернізму»: «...це не так стиль, як безперервний процес, процес одночасного розпаду та перетворення в межах безлічі мистецьких, культурних та інтелектуальних традицій» [2, с. 9].

Елементи постмодернізму в сучасному кінематографі відображають особливості культурного та філософського контексту постмодерністської доби, що характеризується деконструкцією традиційних канонів і переосмисленням художніх форм. Постмодернізм у кіно є не тільки набором естетичних прийомів, а й спробою поставити питання про природу мистецтва, культури та ідентичності в умовах глобалізації та цифровізації.

Однією з ключових рис постмодернізму в кіно є інтертекстуальність. Режисери активно використовують відсилання до інших творів мистецтва, літературних текстів чи фільмів, створюючи складні художні конструкції. Така практика дає змогу глядачеві інтерпретувати твір на кількох рівнях. Прикладом може слугувати творчість франко-канадського кінорежисера Дені Вільнева. Митець у своїх фільмах залучає велику кількість культурних цитат і стилізацій під різні жанри, формуючи унікальну кінематографічну мову. Фрагментарність оповіді – ще одна яскрава ознака постмодернізму. Сучасні режисери відмовляються від традиційної лінійної структури сюжету, пропонуючи нелінійну оповідь або перетин кількох паралельних сюжетних ліній. Це дає змогу режисерам підкреслювати суб'єктивність сприйняття і відносність істини. У фільмах Д. Вільнева «Прибуття» (2016), «Той, що біжить по лезу 2049» (2017) фрагментарність яскраво реалізовано на рівні сюжету та жанрової форми.

Розмивання жанрових кордонів також є рисою постмодерністського кінематографу. Д. Вільнев активно змішують елементи різних жанрових форм, руйнуючи очікування глядачів і створюючи гібридні конструкти. Жанрові експерименти режисера сприяють розширенню виразних засобів кінематографу та його сприйняттю як багатогранного мистецтва. Наприклад, фільм «Той, що біжить по лезу 2049» (2017) поєднує елементи антиутопії, драми, неонуару, трилера та фантастики, комбінуючи сюжетну динаміку з філософськими роздумами. Особливий інтерес постмодерного кінематографу до жанрової моделі антиутопії підкреслив Д. Стасюк: «... Проекти побудови кращого утопічного суспільства перестали викликати довіру, натомість виникло уявлення про зв'язок утопії та тоталітарної ідеології. Такий стан культури був сприятливим для фільмів-антиутопій, що могли демонструвати відсутність соціального прогресу в майбутньому... » [3, с. 35].

Крім того, постмодерністське кіно порушує питання про ідентичність і реальність об'єктивного світу. В добу цифровізації та глобалізації ці теми стають особливо актуальними, що яскраво простежується у фільмі «Той, хто біжить по лезу 2049» Д.Вільнева. Режисер детально досліджує межі між реальним і віртуальним, людським і штучним, актуалізуючи глибокі екзистенційні питання на прикладі пошуків власної ідентичності головним героєм фільму реплікантом Ка (Раян Гослінг).

У фільмі «Прибуття» (2016) режисер творчо переосмислює філософську концепцію вічного повернення, пов'язану із розумінням та сприйманням часу як циклічності. Ця концепція, окреслена свого часу Ф. Ніцше, припускає, що всі події повторюються в нескінченному колі, що тягне за собою переосмислення значущості кожної дії та її наслідків. У фільмі ця тема розкривається через досвід головної героїні Луїзи Бенкс, яка, завдяки контакту з інопланетними істотами, починає сприймати час нелінійно. Вона розуміє, що минуле, теперішнє і майбутнє взаємопов'язані, а події її життя не можуть бути змінені, незважаючи на їхню трагічність. Цей філософський погляд підкреслює необхідність прийняття долі та проживання кожного моменту з усвідомленням його унікальності. Вічне повернення також акцентує увагу на особистій відповідальності Луїза, знаючи майбутнє, ухвалює рішення йти назустріч болю і втратам, усвідомлюючи цінність самого процесу життя. Таким чином, філософія вічного повернення в «Прибутті» стає основою для роздумів про сенс існування і важливість прийняття неминучого.

Отже, сучасний постмодернізм – це динамічний процес, який включає різні стратегії, форми та стилі, що є реакцією на тенденції глобалізації, технологічних інновацій та соціальних змін. Через інтертекстуальність, фрагментарність, жанрову гібридність і філософську глибину режисери створюють твори, що не лише розважають, а й змушують глядачів замислитися над фундаментальними аспектами буття. Кінематограф Дені Вільнева є яскравим зразком реалізації постмодерних принципів у сучасному кіномистецтві. Серед базових постмодерних практик в його фільмах слід виділити нелінійність оповіді, стирання кордонів між реальністю та художнім вимислом, акцентування на суб'єктивності сприймання світу героями.

Режисер часто використовує стратегію створення складної (ризоматичної) системи оповіді із заплутаним переплетінням часопросторових координат та сюжетних ліній, а події передаються крізь призму особистих переживань персонажів. Такий підхід у річищі постмодернізму демонструє критичне ставлення автора до традиційних хронологічних структур та об'єктивістського підходу. У фільмах «Прибуття» (2016), «Той, хто біжить по лезу 2049» (2017), «Дюна» (2021), «Дюна 2» (2024) режисер висвітлює філософські питання природи часу та його сприйняття, особистісної та суспільної ідентифікації, що дозволяє створювати цікаві, глибокі, багаторівневі твори, відкриті для множинних інтерпретацій. Яскравою складовою фільмів Д. Вільнева є майстерна робота з аудіовізуальними ефектами, що дозволяє створювати загадкову атмосферу невизначеності, амбівалентності дійсності та художньо досліджувати проблему ілюзорності і маніпулятивності реальності як штучного

конструкту. Ці особливості яскраво демонструють сутність постмодерного підходу розмиття кордонів та сумнівів в універсальності істини. Елементи постмодернізму в сучасному кінематографі слугують інструментом для осмислення складної та багатошарової реальності сучасного світу. Він продовжує залишатися важливим інструментом рефлексії сучасних культурних процесів та пропонує нові перспективи для осмислення світу в сучасних умовах розвитку культури. Водночас постмодернізм переосмислює роль автора, глядача і твору в умовах технологічної епохи. Використання інтертекстуальності, цитатності та іронії підкреслює нову форму взаємодії між твором мистецтва та аудиторією, яка стає не просто спостерігачем, а й активним співавтором смислу. Таким чином, постмодернізм виступає не тільки як культурний феномен, а й як спосіб адаптації мистецтва до світу, що стрімко змінюється.

Список використаних джерел:

1. Гребенюк Т. В. Художня культура українського постмодернізму (на матеріалі сучасної прози). Навчальний посібник з курсу “Культурологія”. Запоріжжя, 2007. 136 с.
2. Енциклопедія постмодернізму / За ред. Чарлза Вінквіста та Віктора Тейлора. Переклад з англ. Віктора Шовкуна; наук. ред. Олексій Шевченко. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. 503с.
3. Стасюк Д. Постмодерн і антиутопічна кінофантастика. *Студії мистецтвознавчі*. 2017. Число 1. С. 30–36.

ЖІНКА І СУСПІЛЬСТВО В ТВОРАХ ІГОРЯ КАЧУРОВСЬКОГО ТА ЛЮКО ДАШВАР

Карина Краснощок

магістрантка кафедри

української і слов'янської філології та журналістики,

Херсонський державний університет,

E-mail: Karyna.Krasnoshchok@university.ks.ua

В історії розвитку суспільства жінки в різні періоди відігравали принципово різні ролі та посідали різні місця. Так, у давні часи жінки часто виконували важливі функції в родинному житті, забезпечуючи виховання дітей і ведення домашнього господарства. Вони були хранительками традицій, культури та знань, передаючи їх від покоління до покоління. Однак із розвитком цивілізації та встановленням патріархальних структур жінки поступово втрачали багато своїх прав і можливостей, ставши підлеглими й другорядними в чоловічому світі.

У середньовіччі жінки переважно обмежувалися домашніми обов'язками, хоча в деяких культурах вони могли мати певну автономію. У цей період

значна частина жінок працювала на полях або в ремеслах, проте їхня роль часто недооцінювалася. З часом, особливо в епоху Відродження та Просвітництва, жінки почали боротися за свої права, захищаючи право на освіту та участь у суспільному житті.

Сучасна епоха стала свідком величезних змін у сприйнятті жінки в суспільстві. Феміністичні рухи ХХ століття боролися за рівноправ'я, що призвело до досягнення багатьох юридичних і соціальних прав. Завдяки цьому сучасні жінки мають змогу працювати в різних професіях, реалізовувати свої амбіції, займатися наукою, мистецтвом і політикою, спортом. Однак, незважаючи на значні досягнення у сфері рівності, жінки продовжують стикатися з дискримінацією на робочому місці, нерівними заробітними платами, насильством на ґрунті статі та соціальними стереотипами, які зберігаються в культурі. Це свідчить про те, що навіть у сучасному суспільстві гендерні питання залишаються актуальними [1, с. 178-182].

Література служить важливим інструментом для розкриття цих питань і глибшого розуміння гендерних відносин. Через художні твори письменники здатні досліджувати та ілюструвати складні реалії, з якими стикаються жінки, відображаючи не лише їхні переживання, але й реакцію суспільства на ці виклики. Література стає майданчиком для обговорення дискримінації, насильства і стереотипів, за допомогою якого автори можуть ставити під сумнів традиційні уявлення про роль жінки в суспільстві.

Письменники ХХ – початку ХХІ ст., такі як Ігор Качуровський і Люко Дашвар, вносять значну частку до цієї дискусії, зображуючи жінок як активних учасниць суспільного життя, які не лише стикаються з труднощами, а й знаходять способи їх подолати. У їхніх творах жінки часто постають не просто жертвами системи, а як ініціатори змін, які прагнуть досягти рівноправ'я та самовираження. Це підкреслює, що жінки мають право на свої мрії, амбіції та цілі, і що їхні голоси мають бути почутими.

Ігор Качуровський, український письменник, есеїст і перекладач, у своїх творах часто представляє жінку як символ духовності, краси та натхнення. Це характерно як для його прози (наприклад, діалогія «Шлях невідомого», «Дім над кручею»), так і для його лірики. Доробок митця відзначається класичним підходом до зображення жінки, яка зазвичай асоціюється з природою та всесвітом. Наприклад, у вірші «Спогад», поет порівнює кохану з природними явищами, що підкреслює її чистоту та ідеальність:

*«Як промінь ясний на світанні,
Ти в душу мою увійшла,
Ти — відблиск вічності в безмежному коханні,
Жінка — всесвіту буття»* [2, с. 4].

Ця поетична картина створює образ жінки як утілення абсолютної краси й досконалості, яка перебуває поза межами реального світу. Для І. Качуровського жінка стає джерелом натхнення і гармонії, яка спонукає чоловіка до творчості та морального очищення [3, с. 55-56].

У вірші «Стежка» І. Качуровський розвиває тему жінки як провідниці в житті, що допомагає чоловікові знаходити свій шлях. Вона виступає не лише як

моральний авторитет, але й як джерело підтримки та натхнення, що допомагає витримати життєві випробування. Цей образ жінки є символом духовної сили та мудрості, яка веде чоловіка через труднощі та допомагає йому зберігати віру в себе.

Кохання в поезії Ігоря Качуровського має життєдайну силу: «В ті дні, коли не бачуся з тобою, я взагалі на світі не живу» [4, с. 129]. Це твердження підкреслює, наскільки глибоко і всепоглинаюче відчуття любові пронизує його існування. Кохання не лише надає сенс його життю, а й стає джерелом емоційної сили, яка допомагає долати труднощі повсякденності. Відсутність коханої людини сприймається як втрата самого життя, адже без цього почуття світ стає безбарвним і пустим.

Це ж стосується і прози письменника. Автор підкреслює духовну силу жінки, яка втілює внутрішню гармонію і водночас здатна підтримати інших. Для І. Качуровського жінка є не лише естетичним ідеалом, а й моральним зразком, що допомагає чоловікам орієнтуватися у складному світі [3, с. 55-56].

Люко Дашвар (Ірина Чернова), одна з найпопулярніших сучасних українських письменниць, представляє абсолютно інший підхід до зображення жінки та її ролі в суспільстві. Її героїні — це жінки, які стикаються зі складними життєвими ситуаціями, нерівністю, насильством, моральними дилемами, а також соціальним тиском. Дашвар зображує реалістичні образи жінок, які часто переживають внутрішній конфлікт між суспільними очікуваннями та власними прагненнями до свободи та самореалізації.

У романі «Село не люди», головна героїня Катерина зустрічається з жорстокими соціальними реаліями патріархального суспільства, де її роль визначена наперед. Катерина змушена пристосовуватися до життя в умовах постійного гендерного тиску, що нав'язує їй роль матері й дружини, відмовляючи у праві на самостійність та власний вибір:

«Тут, у селі, всі знали: жінка не має права вибору. Вона лише виконує те, що від неї вимагають: родити дітей, годувати чоловіка, дбати про родину. Але чи хтось колись запитав її, чого хоче вона?» [5].

Цей уривок показує, як суспільство диктує жінкам їхню роль, не залишаючи простору для індивідуального вибору. У творі Дашвар жінка зображена не як ідеалізована постать, а як реальна особа, яка бореться за право жити власним життям і вирішувати свою долю. Письменниця розкриває психологічні й соціальні аспекти цієї боротьби, звертаючи увагу на реальні виклики, з якими стикаються жінки в сучасному світі.

Інший її роман, «Мати все», розкриває ще більш складний жіночий образ. Головна героїня прагне досягти успіху в суспільстві, однак на її шляху постійно виникають перепони, пов'язані з гендерними стереотипами та дискримінацією. Вона стикається з тиском традиційних очікувань щодо жінки як матері та дружини, проте намагається боротися за своє право на самореалізацію:

«Я завжди хотіла бути кимось. Але світ змушував мене бути тим, чим зручніше йому» [6].

Ця цитата відображає соціальні реалії багатьох жінок, які часто змушені вибирати між особистими прагненнями та суспільними очікуваннями. Дашвар

піднімає питання особистого вибору жінки і того, як суспільство обмежує цей вибір через гендерні стереотипи. Жінка у Дашвар не просто пасивний споглядальник, вона є активною учасницею боротьби за свої права та свободи.

Порівнюючи твори Ігоря Качуровського та Люко Дашвар, ми бачимо два різні підходи до зображення жінки. Обидва підходи є цінними для розуміння її ролі в суспільстві. Качуровський наголошує на духовній силі та моральному авторитеті жінки, тоді як Дашвар підкреслює її здатність протистояти соціальним викликам і виборювати своє місце в суспільстві.

Таким чином, творчість Ігоря Качуровського та Люко Дашвар становить важливий внесок у літературну дискусію про жінку і суспільство, демонструючи, що боротьба за рівноправ'я та гідність жінок триває і в сучасних умовах. Їхні героїні, незважаючи на всі труднощі, знаходять сили для самовизначення, ставлячи під сумнів традиційні гендерні ролі і відкриваючи нові можливості для себе та наступних поколінь. Таким чином, література стає не лише відображенням реальності, але й потужним засобом соціальних змін, спонукаючи читачів до роздумів про гендерні стереотипи та необхідність їх подолання.

Список використаних джерел:

1. Слюсаренко Н. В. Роль та місце жінки в історії розвитку суспільства. *Педагогічний альманах: зб. наук. Праць*. Херсон : Вид-во РПО, 2006. Вип. 1. С.172-183.
2. Качуровський І. Спогад. *Літературна Україна*. 1996. № 10. С. 4.
3. Бобрик Д. Гендерні стереотипи у сприйнятті В. Винниченка та І. Качуровського. *Наш український дім: науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори*. Ніжин, 2018. № 2. С. 55-58.
4. Качуровський І. Лірика. Львів: Астролябія, 2013. 386 с.
5. Дашвар Л. Село не люди: роман. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 270 с. [Електронний ресурс] URL : <http://www.litmir.co/bd/?b=111993> (дата звернення: 11.10.24).
6. Дашвар Л. Мати все: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 336 с. [Електронний ресурс] URL : <https://litmir.club/br/?b=151894> (дата звернення: 12.10.24).

LITERATURE AS A MEANS OF TEACHING ENGLISH: A CRITICAL ASSESSMENT

Dinesh Kumar

Associate Professor of English

Dyal Singh College, Karnal

Email.id dineshkarnal1@gmail.com

Mob. 9466580017

Abstract

It is an acknowledged fact that literature serve as a popular technique for teaching both basic language skills (i.e. reading, writing, listening and speaking) and language areas (i.e. vocabulary, grammar and pronunciation) in the contemporary era. There are various reasons why literary texts are used in foreign language classroom. The main criteria for selecting suitable literary texts in foreign language classes are stressed in order to make the reader familiar with the underlying reasons and criteria for language teachers' using and selecting literary texts. Moreover, literature and the teaching of language skills, benefits of different genres of literature (i.e. poetry, short fiction, drama and novel) to language teaching and some problems encountered by language teachers within the area of teaching English through literature (i.e. lack of preparation in the area of literature teaching in TESL / TEFL programs, absence of clear-cut objectives defining the role of literature in ESL / EFL, language teachers' not having the background and training in literature, lack of pedagogically-designed appropriate materials that can be used by language teachers in a classroom context) are taken into account. In this way, the place of literature as a tool rather than an end in teaching English as a second or foreign language will be unearthed.

Key-words: Literature, Teaching Language Skills Literary Competence, Foreign Language Teaching.

INTERMEDIALNY WYMIAR PROZY BRUNONA SCHULZA W KONTEKŚCIE SYNTEZY SZTUK (na materiale komponentu muzycznego szulcowskich tekstów artystycznych)

Natalia Matorina

doktor nauk humanistycznych w dziedzinie językoznawstwo, docent,

doktorant Katedry Polonistyki i Przekładu na Wydziale Filologii i

Dziennikarstwa Wołyńskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Łesi Ukrainki

E-mail: n.m.matorina@gmail.com

Teoria intermedialności wkracza dziś na nowy poziom i jest postrzegana jako wskaźnik ogólnych tendencji rozwoju współczesnej kultury. Właśnie literatura wśród innych rodzajów sztuki najbardziej aktywnie reprezentuje relacje intermedialne,

dzięki czemu rozpowszechnione stają się intermedialne badania kierunku literaturoznawczego. To wyrazy oraz obrazy werbalne są w stanie zgromadzić szeroki zakres ludzkich emocji, myśli, podświadomych i świadomych pragnień, dzięki czemu badania literackie wciąż są aktualne i nowoczesne. W ramach wytyczonych gruntownych zmian w literaturoznawstwie ostatnich dziesięcioleci, w taki czy inny sposób, dokładnej rewizji i / lub ponownego czytania przez pryzmat teorii intermedialności wymagają również prozaiczne dzieła Brunona Schulza, znanego polskiego pisarza literackiego pogranicza Galicji pierwszej połowy XX wieku. Na oryginalnej muzykalności szulcowskich tekstów artystycznych akcentują zarówno krajowi, jak i zagraniczni badacze twórczości Schulza. Przedstawiamy wybrane obserwacje autora publikacji dotyczące intermedialnego wymiaru prozy szulcowskiej – na materiale komponentu muzycznego.

W kultowej dylogii opowiadań Brunona Schulza *Sklepy cynamonowe. Sanatorium Pod Klepsydrą* komponent muzyczny jest bardzo potężny [3; 4]. Interesujące jest w szczególności to, że jest on dosłownie narysowany na okładce drugiego zbioru pisarza *Sanatorium pod klepsydrą* (przetłumaczone na język ukraiński przez M. Jarmoluka) i jest postrzegany w kontekście syntezy sztuk jako oryginalna malarska (sztuka malarska) uwertura (muzyka) do zbioru opowiadań (literatura): grafik-projektant M. Mendor wybrał ilustrację autora „Kataryniarz na podwórku, 1936, rysunek” [2; 1, s. 22] do oprawy książki, dzięki czemu środki artystyczne prozy Schulza są niezwykle wzmacniane za pomocą wyrazu, rysunku-ilustracji (interakcja z malarstwem) i akompaniamentu muzycznego (obraz akordeonu w centrum ilustracji Brunona Schulza). Oczywiście w takim kontekście zakres twórczych odkryć jest znacznie szerszy niż dzięki jednemu Słowu.

Zwraca uwagę stopniowe osadzanie tytułów, odpowiednio i samych opowiadań (w szczególności: *Manekiny, Traktat o manekinach albo w Księżdzie rodziny, Traktat o manekinach. Ciąg dalszy, Traktat o manekinach. Dokończenie* [4] itd.); takie podejście w jakiś sposób odwołuje się do idei konsekwentnej instrumentacji (środka muzycznej ekspresji), która jest harmonijnym przetwarzaniem postrzeganym jako pewne uzupełnienie, dorysowanie (melodycznych) myśli.

Kategoria dźwięku w świecie artystycznym Brunona Schulza ma status ontologiczny: dźwięk w taki czy inny sposób wyznacza przestrzeń, organizuje, porządkuje świat. Formy i sposoby przejawów dźwięku w tekstach Schulza są różnorodne, przedstawione w wariantach od onomatopei do wieloznacznych obrazów, obdarzonych semantyką akustyczną. Sam autor-narrator jest obecny w tekście dylogii tylko jako głos, jakaś idealna substancja. Występuje różnorodność innych przejawów muzykalności, a ponadto są one obecne na różnych poziomach tekstualnych, w szczególności na poziomie budowy licznych tropów za pomocą słownictwa ze sfery muzycznej: „Wtedy nagle cały park staje się jak ogromna, milcząca orkiestra, uroczysta i skupiona, czekająca pod podniesioną pałeczką dyrygenta, aż muzyka w niej dojrzeje...” [4, s. 159]; „Ale potem znów tylko ogrody rozpierają ogromnymi westchnieniami powietrze i różną tysiąckrotnie listowiem, na wyścigi, dniem i nocą, na akord” [tamże, s. 190]; „Przez otwarte wysokie okno przez szczelinę fletu wpływało powietrze z ogrodu w łagodnych falach...” [tamże, s. 193] itp.

Poprzez różnorodność terminologii muzycznej – *tonalność, melodia, polifonia, fuga, kantylena, flet, skala, oktawa, altówka, półton, akord, bas, maestro, rapsoda, kantata, wiolonczela, skrzypce, płyta rezonansowa, orkiestra, dyrygent, symfonia, akompaniament, fortepian* itp. – Bruno Schulz jasno przedstawia swoje rozważania, obrazowo prezentuje sytuację w procesie literackim, co przyczynia się do lepszego jego zrozumienia.

Niezwykle istotnym u Schulza jest zmysł słuchu, o czym świadczą motywy szumu (*Księga, Sanatorium Pod Klepsydrą*), interakcji szumu i słuchu (*Wiosna*) itp.: „Podczas naszych rozmów szum lasu wezbrany chłodnym jaśminem wędruje przez pokój całymi milami krajobrazów” [tamże, s. 199]; „I płynął dalej, z szumem parków, z pochodem lasów, z korowodem krążących horyzontów” [tamże, s. 203]; słuchu jako daru będącego środkiem poznania znaczeń w głębi zjawisk: „Kto z dzisiejszej generacji kupców bławatnych ... wiedział jeszcze na przykład, że kolumna bali sukiennych ... musiała pod zjeżdżającym z góry na dół palcem wydać ton jak gama klawiszy?” [tamże, s. 233] itp. Wszystko to jest postrzegane jako muzyka słowna, zbudowana za pomocą semantyki oraz brzmienia wyrazów, które wywołują wrażenia muzyczne.

Obrazy instrumentów muzycznych w twórczości Schulza mają istotne znaczenie („najbardziej obecne” na stronach opowiadań Schulza są katarynki): „Były tam katarynki, prawdziwe cuda techniki, pełne ukrytych wewnątrz fletów, gardziołek i piszczałek” [tamże, s. 119]; „Ich instrumenty, skrzypce i wiolonczele o szlachetnych konturach, leżały porzucone na boku...” [tamże, s. 142]; zdarzają się też jednoczesne aluzje do form i nazw instrumentów muzycznych, na przykład do nazw instrumentów muzycznych i nazw gwiazdozbiorów Lutni oraz Łabędzia: „... wśród których wodnym drukiem rysowały się esownice i profile instrumentów, fragmentaryczne klucze, nie dokończone liry i łabędzie, imitacyjny, bezmyślny komentarz gwiazdny na marginesie muzyki” [tamże, s. 143].

Ciągłe odwoływanie się do obrazów instrumentów muzycznych sprawia, że są one postrzegane jako znaczące w strukturze opowieści szulcowskich. Można powiedzieć, że obrazy instrumentów muzycznych są rzeczywiście cennymi symbolami polisemantycznymi. W sposób implicytny ucieleśniają temat muzyki i nie pozwalają na jednoznaczną ocenę dyskursu Schulza, zawsze pozostawiając zmienność interpretacji.

Symboliczna interpretacja katarynki jest fundamentalnie ważna dla struktury całej dylogii. Katarynka to instrument muzyczny mechaniczny z grupy aerofonów, małe pudełko, w którym umieszczony jest niewielki mechanizm (rury, miech, wałki). Podczas obracania rączki brzmi jakiś krótki utwór muzyczny, zwykle bardzo prosty i prymitywny w harmonijnym akompaniamencie.

Katarynka w twórczości Schulza to ciekawa postać muzyczną, bardzo niejednoznaczna, niezwykła, w pewnym sensie kontrowersyjna: z jednej strony katarynka jest prostym instrumentem muzycznym, ma niewielką liczbę wałków, które często się psują (= usterki, odpowiednio hałas, skrzywienie, grzechot, gwizd, syk itp. kojarzą się z dźwiękami tworzonymi przez katarynkę, niektórzy badacze nawet uważają niesprawność za ważną cechę obrazu-symbolu tego instrumentu), nie ma też zbyt wielu melodii do wyboru. Z drugiej strony takie niesprawność powoduje

zastąpienie jednej melodii inną: paradoksalnie zapewnia możliwość wyjścia z błędnego koła, szansę na taką czy inną improwizację, która przejawia swoją prawdziwą naturę: następuje przełączanie rejestrów, nieoczekiwana zmiana intonacji i tematu, nagle przerwanie lub teki samy początek itp.

Motyw gry na katarynce w twórczości Schulza okazuje się jedną z zasad modelowania świata, w której świadomość autora nieustannie odwołuje się do idei harmonijnego brzmienia, próbując znaleźć w rzeczywistości takie skoordynowane znaki akustyczne. Obserwujemy jednocześnie postawę autorską, która niezmiennie wiąże się z tematem zbawczej muzyki, przemieniającego słowa, dającego nadzieję na przyszłe zmartwychwstanie.

Wielu muzyków i kompozytorów zainspirowało się prozą Brunona Schulza; Schulz jest jednym z tych rzadkich autorów, w którego twórczości czerpią inspirację współcześni muzycy, taki jak zespół *The Cracow Klezmer Band* – zespół jazzowy, powstały z inicjatywy kompozytora i akordeonisty J. Bestera w 1997 r. w Krakowie. Zespół występował na festiwalach kultury żydowskiej w Węgrzech, Finlandii, Polsce, Czechach. Jego brzmienie różniło się od tego, co większość ludzi uznałaby za tradycyjną klezmerską muzykę – zamiast tanecznych wersji tradycyjnych piosenek na jidysz, fantazji w wolnej formie i płaczu, *The Cracow Klezmer Band* często grał mroczne i refleksyjne, ale szczerze i dynamiczne oryginalne kompozycje wirtuozowskie w klezmerskiej formie. Muzycy naśladowali również dźwięki niemuzyczne za pomocą swoich instrumentów, takie jak dźwięk skrzypiącego statku lub odległy krzyk ptaka; w rzeczywistości to ma długą tradycję w muzyce klezmerskiej.

Teksty Schulza, gdzie codzienne życie małego prowincjonalnego miasteczka staje się fantastyczną przypowieścią o losach świata, przeniesione na scenę teatralną (*Umarła klasa* Tadeusza Kantora), zekranizowane (*Sanatorium pod klepsydrą* Wojciecha Hasa) stały się podstawą filmów animowanych (*Ulica krokodyli* Stephena i Timothy Quayów (1986)), utworów muzycznych (opera J. Woolricha *Ulica krokodyli*) itp.

W kontekście intersemiotycznym można również mówić o współbrzmieniu twórczości Brunona Schulza z niektórymi dziełami sztuki muzycznej, w szczególności w pewien sposób żydowska muzyka ludowa odbija się echem w słownym tekście Schulza; utwory muzyczne Arnolda Schönberga (1874 – 1951), austriackiego kompozytora, malarza, pedagoga, teoretyka muzyki, dyrygenta żydowskiego pochodzenia; najwybitniejszego przedstawiciela muzycznego ekspresjonizmu, założyciela Nowej szkoły wiedeńskiej, uważanego za jednego z najbardziej wpływowych kompozytorów początku XX w.; kompozycje muzyczne austriackiego kompozytora, jednego z przedstawicieli Nowej szkoły wiedeńskiej Albana Berga (1885 – 1935) i in.

Bibliografia:

1. J. Ficowski, Bruno Schulc, *Knyha obraziv*, tłum. L. Łysenko, Kyjiw 2014, s. 560. [С. Фіцовський, Бруно Шульц, *Книга образів*, пер. з пол. Л. Лисенко, Київ 2014, с. 560.]

2. B. Szulc, *Sanatorij pod klepsydroju*, tłum. M. Jarmoluk, Charkiw 2023, s. 414. [Б. Шульц, *Санаторій під клепсидрою*, пер. з пол. М. Ярмолюка, Харків 2023, с. 414].
3. B. Szulc, *Cynamonowi kramnicy ta wsi inszi opowidannia w perekladzi Jurija Andruhowycza: opowidannia*, Kyjiw 2017, s. 384. [Б. Шульц, *Цинамонові крамниці та всі інші оповідання в перекладі Юрія Андруховича: оповідання*, Київ 2017, с. 384].
4. Schulz B., *Sklepy cynamonowe. Sanatorium Pod Klepsydrą*, Warszawa 1994. 320 s.

ОБРАЗИ Й МОТИВИ ШУМЕРО-АККАДСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК І ОЛЬГИ ТОКАРЧУК

*Галина Матусяк,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
публічного управління, права та гуманітарних наук
Херсонський державний аграрно-економічний університет
E-mail: h.bokshan@gmail.com*

Знайомлячись із літературними доробками української письменниці Г. Пагутяк і польської авторки О. Токарчук, можна зауважити чимало аналогій: мисткинь, зокрема, об'єднує спосіб художнього мислення, що виявляється в неухильному інтересі до реактуалізації образів, мотивів і сюжетів світової міфології, створенні власних неоміфів, застосуванні інтертекстуальних стратегій, зацікавленні історичною минувшиною та екоцентричною проблематикою. Подібності у світовідчутті Г. Пагутяк і О. Токарчук оприсутнюються як в есеїстиці, так і в белетристиці. Твори обох авторок характеризується схожим жанровим розмаїттям (есеї, оповідання, повісті, романи), а також жанровою дифузією. Чимало аналогій можна спостерігати як у малій прозі, так і в романах Г. Пагутяк і О. Токарчук на сюжетному, мотивному та образному рівнях. Зокрема, варто підкреслити подібні тенденції створення «хімерних» персонажів і мотивів мандрів та трансгресії. Письменниць також об'єднує наявність автобіографічних маркерів і схильність до філософських рефлексій. Такі збіги спонукають до аналізу творчості Г. Пагутяк і О. Токарчук у компаративному аспекті.

Мета дослідження – виявити типологічні аналогії в інтерпретації шумеро-аккадської міфології в повісті «Брат мій Енкіду» Г. Пагутяк і романі «Анна Ін у гробницях світу» та лібрето до опери «Ahat III. Siostra Bogów» О. Токарчук, а також ідентифікувати своєрідність ресемантизації відповідних образів і мотивів у їхніх творах.

Г. Пагутяк і О. Токарчук у своїй творчості реактуалізують образи й мотиви шумеро-аккадського епосу: українська письменниця в повісті «Брат мій Енкіду» вдається до «оживлення» поеми про Гільгамеша (Більгамеса), а

польська авторка ресемантизує міф про богиню Інанну в романі «Анна Інн у гробницях світу» (обігрування імені через перестановку частин слова акцентує переосмислення першотексту), а також у лібрето до опери «Ahat Pi. Siostra Bogów». Ключовою бінарною опозицією в обох творах є «життя–смерть». У повісті Г. Пагутяк ця опозиція оприявнюється в мотиві каритативної любові, яка є самим життям, бо сильніша за смерть. Любов у цьому творі постає як спосіб досягти безсмертя. У романі О. Токарчук образ головної героїні Анни Інн є ресемантизацією образу шумерської богині Інанни, яка подолала смерть спустившись до підземного царства й повернувшись до світу живих. Жіночі персонажі в обох творах є головними, тоді як чоловічі – другорядними. Головною героїнею повісті «Брат мій Енкіду» є блудниця Шамхат з Урука, покровителькою якого є богиня Інанна. У коментарі до лібрето опери «Ahat Pi. Siostra Bogów» Zbigniew Mikołajko пов'язує образ богині з мотивом «сакральної проституції» [4, с. 179]. Цей образ у повісті Г. Пагутяк є епізодичним. Тож спостерігаємо кореляцію між головними персонажами у творах Г. Пагутяк і О. Токарчук.

Роман О. Токарчук «Анна Інн у гробницях світу» є частиною проєкту «Canongate Myth Series» шотландського видавництва, концепцією якого було створити книжкову серію письменників різних культур, присвячену переосмисленню й осучасненню міфу [2]. Шумерська богиня Інанна є богинею родючості й кохання, перемоги і правосуддя, проте у творі польської письменниці ці її іпостасі виявляються другорядними. На перше місце в романі радше виступає прагнення розширити свою владу, адже вона зважується зійти до нижнього світу, ламаючи звичну вертикаль, запрограмовану богами. Крім того, її устремління набути додаткових повноважень оприявнюється у фінальних сценах роману, коли батьки з радощів через її повернення до світу живих пропонують їй перелік сфер, у яких вона матиме владу, й Анна Інн охоче та жадібно все приймає. Погоджуємося з припущенням Г. Улюри про те, що Анна Інн, можливо, вирішила спуститися до підземного світу, щоб і там здобути собі владу [2].

Г. Улюра вказує, що «за першотекст роману Ольга Токарчук бере шумерську поему «Сходження Інанни в Іркаллу», це головна історія про Інанну, настільки значуща, що одне з її божественних імен Інанна-кур, себто Інанна з потойбіччя» [2]. Кура в шумерів є темною печерою, протилежністю до земного життя. Топос Кури в романі О. Токарчук – ліфтові шахти й підземелля великого міста. Підземний Кур згадується в повісті Г. Пагутяк «Брат мій Енкіду». Цей образ країни мертвих – Країни без вороття або ж царство Нергала і Гашінгаль – у повісті Г. Пагутяк має характеристики міфологічного топосу. Мешканці підземного світу сиділи в пилюці й чекали на жертви живих. Г. Пагутяк візуалізує образ потойбіччя з опертям на шумерську міфологію: до Країни без вороття дістаються у човні Того, хто перевозить мертвих. Розгортання мотиву переходу до Країни без вороття в повісті спирається на шумеро-аккадські міфологічні уявлення та поховальні ритуали, за одним із яких тіла бідних людей кидали прямо в річку.

Підземний світ у романі О. Токарчук «Анна Ін у гробницях світу» візуалізовано дещо інакше: щоб дістатися до нього, треба пройти через сім брам. Письменниця «модернізує» й «урбанізує» міфологічний топос: низ є плутаниною труб і кабелів горішнього світу, сховищем непотрібних цистерн. Під землею панує сморід гнилизни, морок, нищівна волога. Тут мешкають химерні генетично змінені тварини.

Шамхат у повісті Г. Пагутяк схильна до роздумів над волею богів і їхніми стосунками з людьми. Їй боляче від холонокровності богів і вона обурюється їхньою байдужістю. Героїня засуджує сліпоту богів, їхню неспроможність збагнути унікальність кожної істоти, її душі. У романі О. Токарчук також ацентовано байдужість богів до того, кого вони створили. З розповіді Анни Енхуду довідуємося, що боги знайшли спосіб відпочити – створити когось, хто дбатиме про світ, «невільників», яких можна безболісно знищити після того, як вони зроблять своє. Тут також оприсутнюється міфологічний мотив створення людини з глини. Коли Німна виліпила з глини і сміття людину, яка виявилася слабою й недолугою, боги почали сміятися з неї, а один навіть хотів знищити невдале створіння. У романі О. Токарчук також підкреслено безжалісність богів до тих, кого вони створили. Вони навіть не переймалися долею доньки Анни Ін і не виказували бажання врятувати її з підземелля. Один із богів-батьків просто безсторонньо пояснив, що кожна жива істота має померти. Інші два звинуватили доньку в нерозважливості й сприйняли те, що з нею сталося, як щось невідворотне. У творі є епізод, коли Німна повторює спроби зробити людину з глини, і боги перетворюють спостереження за цим процесом на забаву, призначаючи кожному створінню долю залежно від фізичних можливостей. Тільки Німна була здатна на співчуття до незграбних істот, зліплених із глини.

Модель художнього світу повісті Г. Пагутяк відповідає трихотомічній вертикалі, що протиставляє верх і низ. Ця вертикаль дуже виразна в романі О. Токарчук: угорі мешкають боги, а внизу знаходиться царство мертвих, куди рушає Анна Ін. Ліфти слугують сполученням між низом і верхом. Боги мешкають у будинках, антени яких торкаються хмар.

Створюючи образи Анни Ін та її сестри Ерештікаль, О. Токарчук реактуалізує сюжет близнюкових міфів, у яких головні герої втілюють мотив протистояння. Інанна панувала у світі живих, а Ерештікаль була володаркою світу мертвих. Мотив любові є центральним у повісті Г. Пагутяк, тоді як у романі О. Токарчук він є другорядним. Шамхат у творі Г. Пагутяк прозріла, наповнивши серце любов'ю. Її кохання до Енкіду, виникнувши як любов еротична, еманує і переростає в любов каритативну, таку, яка позбавлена егоїзму й зосередженості на власних бажаннях, яка віддає і співчуває. Анна Ін кохає Садівника, проте ця сюжетна лінія не виписана в романі О. Токарчук. Садівник, який, на думку Анни Ін, недостатньо оплакував її перебування в Країні мертвих, мав спуститися замість неї до підземелля. У примітках до повісті Г. Пагутяк вказано про віру шумерів у те, що число мертвих не повинно перевищувати число живих, а той, хто вийшов із підземного світу, мав знайти собі заміну [1]. Як бачимо, цей міфологічний мотив розгортається і в творі

польської письменниці. Цікаво, що О. Токарчук трансформує сюжет свого роману в лібрето до опери. Саме в ньому мотив любові стає головним: Інанна благає Ерештікаль віддати її Думузі (Садівника), якого та хоче взяти замість сестри, бо кохає його і не може без нього жити. Г. Пагутяк психологізує міфологічний образ, із максимальною повнотою відображаючи внутрішні порухи жіночої душі. Її Шамхат страждає від провини, відчуває жаль, біль, співчуває. Анна Ін у романі О. Токарчук, навпаки, видається позбавленою почуттів, хоча у лібрето до опери її героїня набуває здатності любити, як людина.

В обох творах оприсутнюються образи мух. У повісті Г. Пагутяк муха, яка відійшла в Країну без вороття, застрягнувши в краплі меду, асоціюється в уяві Шамхат із Енкіду (розділ «Муха, зав'язла в меду»). Авторка залишає для читача завдання здогадатися, що інспірувало такий зв'язок. Образ мухи в повісті Г. Пагутяк є амбівалентним, бо водночас корелює зі смертю і оживленням (сонячне проміння розтоплює мед, звільняючи муху, яка злітає високо на дах). У романі О. Токарчук з образами мух пов'язаний мотив спасіння Анни Ін із підземного світу. Злякавшись погрози Німни про невтручання в діяльність світу, боги вирішили посприяти порятунку Анни Ін і створили мух, що крізь шпари непоміченими потрапили до підземного світу. У романі О. Токарчук також є окремий розділ із назвою «Мухи». «Ніби-мухи» полегшували болі господині підземного світу, тому вона була готова винагородити їх за допомогу. Коли мухи попросили віддати тіло Анни Ін, вона не вагаючись це зробила. Ті дивні створіння своїми рухами оживили тіло Анни Ін. У такий спосіб зламано вічний закон про безповоротний відхід у небуття після смерті, що викликало обурення мешканців підземного світу. Оживлення Анни Ін ламає герметичні межі між світами, і демони підіймаються здолу до світу людей. Цікаво, що в лібрето до опери авторка замінює цей сюжетний хід більш традиційним мотивом оживлення, який оприявнюється в багатьох народних казках: Інанну цілує її коханий Думузі, і вона повертається до життя.

Міфопоетичний аналіз повісті Г. Пагутяк «Брат мій Енкіду», роману О. Токарчук «Анна Ін у гробницях світу», а також лібрето опери «*Ahat Pi. Siostra Bogów*» уможливив виявлення типологічних паралелей у художній прозі української та польської письменниць. Обидві авторки реактуалізують образи й мотиви шумеро-акадської міфології, фокусуючи увагу на жіночих персонажах, причому міфологічний образ богині Інанни стає основою для образу головної героїні у творі О. Токарчук, тоді як він є епізодичним у повісті Г. Пагутяк, головна героїня якої пов'язана з культом цієї богині й мешкає в місті, якому вона покровительствує. Мотив безсмертя у повісті Г. Пагутяк корелює з каритативною любов'ю, а в романі О. Токарчук – із прагненням до влади. В обох творах візуалізовано топос підземного світу: в його створенні українська письменниця тяжіє до збереження первинної семантики міфологеми, тоді як польська авторка обирає стратегію «модернізації» та «урбанізації» першообразу. У повісті Г. Пагутяк і романі О. Токарчук реактуалізовано мотив створення людини з глини, причому обидві письменниці акцентують байдужість богів до зліплених ними істот. Цікавою типологічною аналогією

можна вважати епізодичні образи мух, які в авторській інтерпретації пов'язані з бінарною опозицією «життя–смерть». Перспективи подальших досліджень убачаємо в пошуках типологічних збігів в інших творах Г. Пагутяк і О. Токарчук.

Список використаних джерел:

1. Пагутяк Г. Мій Близький і Далекий Схід. Повість та есеї. Львів : ЛА «Піраміда», 2014. 136 с.
2. Улюра Г. Ольга Токарчук. Анна Ін у гробницях світу / Перекладач Остап Сливинський. Київ: Темпора, 2024. URL : <https://posestry.eu/zhurnal/no-111/statya/inanno-pid-chas-pidzemnykh-obryadiv-movchy> (дата доступу: 12.09.2024).
3. Tokarczuk O. Anna In w grobowcach swiata. Krakow : Wydawnictwo literackie, 2015. 196 s.
4. Tokarczuk O., Mikołajko Z. Ahat ili. Siostra bogow. Gdańsk : Slowo / obraz terytoria, 2024. 240 s.

СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ ПОЕЗІЇ УГРУПУВАННЯ «БУ-БА-БУ» НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Олена Мельнікова

вчителька української мови та літератури

Козаче-Лагерської філії ліцею № 1

Горностаївської селищної ради Херсонської області

E-mail: melnikovaolena4@gmail.com

Літературне угруповання «Бу-Ба-Бу» (абревіатура від Бурлеск-Балаган-Буфонада), заснована Юрієм Андруховичем, Віктором Небораком та Олександром Ірванцем у 1980-х роках, відіграла важливу роль у розвитку українського постмодернізму. Ці письменники вирізнялися своїм неординарним підходом до літератури, використовуючи іронію, парадокси та гру слів для висміювання та переосмислення культурних норм та історичних наративів. Вивчення літературного угруповання «Бу-Ба-Бу» у шкільній програмі може бути значним і складним процесом, зважаючи на особливості їхньої творчості та вплив на українську літературну традицію.

Т. Цепкало виокремлює такі особливості поетичної творчості літературного угруповання «Бу-Ба-Бу»: «реактивація традиційних вірувань та уявлень народу, реалізація міфо-ритуальних моделей, хронотопна параметризація, суб'єктивне відчуття часу, екзистенційність, ірраціональність та асоціативність мислення, філософічність, використання синестезійних образів тощо. Ю. Андрухович, О. Ірванець та В. Неборак використовували прийоми, характерні для постмодерністської літератури (інтертекстуальність, алегорія, алюзія, гротеск, карнавалізація тощо)» [4, с. 100]. О. Ніколаєва

творчим пріоритетом цих митців називає «безпосередню комунікацію із аудиторією, перформанс, театралізоване дійство» [1, с. 36]. Відповідно учнів потрібно наперед підготувати до сприйняття постмодерної літератури та ознайомити їх із вище поданими поняттями. Як зазначає Т. Чонка, «говорити про Юрія Андруховича і не говорити про постмодернізм в українській літературі неможливо, адже він один із перших українських митців, хто якнайяскравіше репрезентував український постмодерн у світі» [3, с. 301].

Актуалізація опорних знань старшокласників у вигляді кросворду, спільної дошки, мозкового штурму тощо дасть змогу вчителю встановити прогалини в знаннях учнів щодо постмодернізму та інших понять, пов'язаних з цим явищем. Відповідно це дозволить адаптувати школярів до сприйняття нетипових поетичних текстів літературного угруповання «Бу-Ба-Бу». Якщо проаналізувати шкільну програму з української літератури, то можна зробити висновок, що явище постмодернізму вивчається систематично під час розгляду інших тем в попередніх класах. Г. Хоменко з цього приводу відзначає: «Під час вивчення літератури постмодернізму дотримання принципу систематичності зумовлює вироблення системи теоретичних понять; системи вмій та навичок, що мають сформуватися у школярів; системи авторів й літературних творів; системи навчальних етапів, форм, методів та прийомів вивчення» [1, с. 180].

Коли вчитель упевниться, що учні опанували теоретичну базу літературних понять, пов'язаних з поезією Ю. Андруховича, О. Ірванця та В. Неборака, тоді можна переходити до прочитання та аналізу поетичних текстів. Для того, щоб зацікавити старшокласників такою складною та багатогранною поезією, учитель має використовувати різноманітні методи навчання. Цікавим для дітей старшого шкільного віку буде творче читання, котре дає змогу не лише читати текст, але й інтерпретувати його та висловлювати власні думки і почуття щодо прочитаного. Творче читання може включати драматизацію уривків віршів представників літературного угруповання «Бу-Ба-Бу», створення художніх творів або музики на основі тексту, що допомагає учням краще зрозуміти і відчутти матеріал.

Використання евристичної бесіди теж може стати чудовим методом розуміння поезії Ю. Андруховича, О. Ірванця та В. Неборака. Цей метод передбачає активне залучення учнів до навчального процесу, де вони самі ставлять запитання і шукають відповіді через текст. Учитель може використовувати провокаційні запитання або завдання, які стимулюють критичне мислення та дискусії серед студентів. Наприклад, до вірша Ю. Андруховича «Козак Ямайка» зі збірки «Небо і площі» можна запропонувати такі питання:

- *Що таке у вашому розумінні «багама-мама»?*
- *Як пов'язані «вежі Фрітауна» з бунгало?*
- *Що може рости в підземних фаунах?*
- *Який стилістичний прийом використано у фразі «морські косарі корсари»?*
- *Чи може Фрітаун бути блаженним?*
- *Чому згадується саме тринадцять костьолів і тринадцять безодень?*

- *Навіщо воювати з амуrom?*
- *Алюзією на який твір є фраза «to be or not to be»?*
- *Які почуття викликає у вас вживання лайливих слів?*
- *Чому людина з Європи охарактеризована негативно?*
- *Як можна пов'язати козацтво і піратство у цьому вірші?*
- *Які фольклорні елементи зустрічаються в цьому тексті?*

Поезія «Козак Ямайка» потребує додаткового пояснення вчителя, що текст наближається за своєю тональністю до музичного жанру реггі, котрий традиційно асоціюється з розкутістю та оптимізмом. Козацька молодість інтерпретується як спроба подолання внутрішньої порожнечі, що виражається через активність і сміливість, необхідні для змін у житті.

Застосування дослідницько-пошукового методу підштовхне школярів до власного дослідження тем, мотивів, історичного та інтертекстуального контексту поетичних творів літературного угруповання «Бу-Ба-Бу». Також можна запропонувати старшокласникам відшукати асоціації та зв'язки у текстах, проаналізувати літературні течії та їх вплив на творчість Ю. Андруховича, О. Ірванця та В. Неборака. А метод цитування, коли учні працюють з конкретними цитатами або уривками тексту, сприяє глибшому розумінню стилю, символіки та тематики твору.

Використання цифрових технологій під час вивчення поетичних текстів літературного угруповання «Бу-Ба-Бу» уможливить індивідуальний підхід до школярів, якщо дати їм завдання створити буктрейлер, відеопрезентацію, записати і змонтувати відеопоезію тощо.

Отже, вивчення поетичних творів Ю. Андруховича, О. Ірванця та В. Неборака є складним, але цікавим процесом, що включає систематичний підхід до знань про український постмодернізм, опанування теоретико-літературних понять, використання різноманітних методів навчання.

Список використаних джерел:

1. Ніколаєва О. Драматургія Олександра Ірванця у контексті поетики літературного угруповання «Бу-Ба-Бу»: дис. ... докт. філософії: 035 Філологія. Київ, 2023. 243 с.
2. Хоменко Г. Реалізація принципу систематичності у шкільному вивченні літератури українського постмодернізму. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2018. Випуск 59. С. 173-180.
3. Чонка Т. До проблеми викладання сучасної літератури в школі: буденно про головне у ТСН-ках Юрія Андруховича. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2016. Випуск 2 (36). С. 300-304.
4. Tsepkało T. The Mythologem of the Moon in the Poetry of the Ukrainian Literary Performance Group Bu-Ba-Bu. *PNAP – Scientific Journal of Polonia University. Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej, Częstochowa*. 2020. №3 (40). Częstochowa : Publishing House of Polonia University «Educator», 2020. P. 98-102.

ГІБРИДНИЙ НАРАТИВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ЕМОДЖІ ЯК НОВІТНІЙ СЕМІОТИЧНИЙ КОД

*Світлана Наместюк,
доцент кафедри іноземних мов,
Буковинський державний медичний університет
E-mail: namestyuk.lana@bsmu.edu.ua*

Впровадження емоджі у французькій постмодерністській літературі є важливим кроком у розвитку писемності та візуальної комунікації. Це відносно новий феномен, який часто пов'язують з цифровими комунікаціями. Включення емоджі у літературний процес відображає сучасні тренди цифрової епохи і підкреслює зростаючу взаємозв'язок між текстом і зображенням. Це можна розглядати як продовження літературних експериментів, започаткованих авангардистами і постмодерністами.

Постмодерністська література характеризується деконструкцією літературних норм, грою з формами та структурами, а також взаємодією різних видів дискурсів. Використання емоджі в деяких текстах можна розглядати як продовження цього експерименту, де чисто вербальне письмо частково поступається місцем візуальним елементам, щоб збагатити або ускладнити сенс.

У цьому контексті емоджі можуть розглядатися як продовження текстуальних досліджень таких письменників, як Жорж Перек або Італо Кальвіно, які прагнули розширити межі того, що можна вважати «літературним» [1]. Таким чином, емоджі стає формою мультимодального вираження, перетином між мовою і зображенням.

У постмодерністській літературі, яка грає з очікуваннями читачів, емоджі можуть служити іронічним або метатекстуальним інструментом. Додавання емоджі може змінити сенс фрази або створити іронічний контраст із вербальним змістом, виступаючи в ролі невербального коментаря. Наприклад, письменник може використати емоджі з усмішкою в кінці сумної фрази, щоб підкреслити розрив або звернути увагу читача на природу виражених емоцій.

Постмодернізм часто акцентує увагу на фрагментації сенсу та плюралізмі інтерпретацій. Емоджі, як візуальний символ, значення якого залежить від контексту та інтерпретації, ідеально відповідає цьому підходу. Один і той самий емоджі може бути прочитаний по-різному залежно від читача і ситуації, що додає складності до сприйняття тексту.

Деякі автори використовують емоджі критично, щоб висвітлити питання поверховості в цифровій комунікації. Спрощення емоцій за допомогою емоджі можна вважати збідненням мови та нюансів, зведенням складних людських почуттів до стандартизованих іконок [2, с. 196]. У цьому контексті емоджі стає об'єктом роздумів про вплив цифрової епохи на мову і культуру.

Емоджі, здатний звести ідею або емоцію до одного зображення, також може розглядатися як сучасний наступник ієрогліфів або візуальної каліграфії. У поетичному контексті емоджі можуть бути використані для створення

візуальних і звукових ігор, для гри з багатозначністю, а також для створення сучасних каліграм, де форма візуального тексту нерозривно пов'язана з його змістом.

Деякі сучасні французькі письменники, хоч поки і нечисленні, починають включати емодзі у свої твори. Вони прагнуть показати трансформації мови під впливом технологій і Інтернету. Автори, як-от Жан-Філіп Туссен або Давид Дюфрен, досліджують ці нові форми мультимодального нарративу, хоча їх інтеграція залишається обмеженою у традиційному літературному просторі. Жан-Філіп Туссен та Давид Дюфрен, обидва письменники з різними літературними підходами, досліджують мультимодальні нарративи, зокрема використання емодзі, щоб розширити межі літератури в умовах цифрової епохи.

Жан-Філіп Туссен, відомий своїм мінімалістичним стилем письма та схильністю до гри з формою і змістом, використовує цифрові елементи, такі як емодзі, щоб підкреслити динаміку сучасної комунікації. У його творах, хоч емодзі не займають центрального місця, вони виконують роль маркерів емоцій або візуальних пауз, які дозволяють читачеві задуматися про контраст між традиційним нарративом і новими формами висловлення.

Жан-Філіп Туссен розглядає емодзі як спосіб додати новий шар до розповіді, не втрачаючи при цьому характерного для нього мінімалізму. Емодзі можуть виступати як своєрідні «знаки пунктуації» сучасного цифрового світу, що дозволяє передавати іронію або неоднозначність без додаткових пояснень. Його експерименти відображають бажання адаптувати літературні форми до нових комунікативних реалій, де візуальне стає важливим складником тексту.

Давид Дюфрен, який також є журналістом і автором інтерактивних документальних проєктів, використовує емодзі в ширшому контексті мультимедійних нарративів. Його роботи часто перетинають межі між літературою, журналістикою та візуальним мистецтвом. Він досліджує, як цифрові символи, такі як емодзі, можуть бути інтегровані в традиційні форми письма для створення нового типу літературного досвіду.

У своїх експериментальних проєктах Дюфрен поєднує текст, емодзі, відео та інші інтерактивні елементи, щоб створити гібридний нарратив, де читач/користувач стає активним учасником процесу. Емодзі в його творах можуть символізувати миттєві реакції, емоційні стани або навіть викликати соціальну взаємодію, що є особливо важливим у його документальних роботах, де залучення аудиторії стає ключовим елементом. Він використовує ці символи для підкреслення тем, пов'язаних із сучасною політикою, технологіями та соціальними змінами.

І Туссен, і Дюфрен прагнуть дослідити можливості емодзі як частини нової форми літературного дискурсу, що об'єднує візуальні та текстові елементи. Для них емодзі — це не просто спосіб спрощення мови або реакція на цифрову культуру, а інструмент для побудови складніших, багатозарових нарративів. Вони використовують емодзі для того, щоб розкрити нові аспекти взаємодії між текстом і зображенням, надаючи літературі додаткові засоби вираження емоцій, настроїв і відносин у сучасному світі.

Такі експерименти з емодзі в літературі можна розглядати як частину ширшої культурної трансформації, де література стає більш мультимодальною, інтерактивною і візуальною, відповідаючи на виклики цифрової епохи [3].

Отже, використання емодзі у французькій постмодерністській літературі – це ще зародкове явище, але воно відображає ширшу трансформацію того, як ми сприймаємо текст і зображення в цифрову епоху. Емодзі, далеко не просто інструмент неформальної комунікації, знаходить своє місце в літературних експериментах, пропонуючи нові способи гри зі змістом, формою і вираженням емоцій.

Список використаних джерел

1. Bazzaz Dahlia. *Emoji can help manage the emotional tone of work*. 2016. URL: <http://www.theaustralian.com.au/business/companies/emoji-can-help-manage-the-emotional-tone-of-work/news-story/89b5969c7359df780dec6c4825d77f4b>
2. Belisle Claire, Guy Jouannade. *La Communication visuelle : Rétroprojecteur Microordinateur*, Paris : Les Éditions d'organisation. 1988. P. 196.
3. Bliss-carroll N L. *The Nature, Function, and Value of Emojis as Contemporary Tools of Digital Interpersonal Communication*. Thèse, Gardner-Webb University. 2016. Repéré dans ProQuest Dissertations Publishing (10191572)

УКРАЇНОЦЕНТРИЧНИЙ РАКУРС ЛІТЕРАТУРНИХ ТЕКСТІВ МИКОЛИ ЛАЗОРСЬКОГО

*Іван Немченко,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української й слов'янської філології та журналістики,
Херсонський державний університет
E-mail: nemchenko1958@ukr.net*

Українськість проглядає заледве не з кожного твору Миколи Панасовича Лазорського (М. П. Коркішка, 1890-1970), письменника з Австралії. Про які події та постаті вітчизняної та світової історії та культури не вів би мову автор, традиційно ці белетристичні матеріали інтерпретуються з проєкцією на український світ, нашу ментальність та історичний досвід.

Усі зразки великої прози М. Лазорського, а це історичні романи «Гетьман Кирило Розумовський» [1], «Патріот» (про Григора Орлика та українську політичну еміграцію XVIII сторіччя) [2], «Степова квітка» (про Роксолану й династії князів Вишневецьких, Глинських, Острозьких) [4] закорінені в український ґрунт. Також вимріяний, але так і незавершений проєкт романного формату, присвячений легендарній княжні Таракановій, мав спиратися на українську версію її походження.

Автор простежує в своїх романах белетризовані життєшляхи патріотично налаштованих діячів, що в силу своїх можливостей дбали про Україну, її

державне відродження й самоствердження в атмосфері протистояння з ворогами та пошуку вірних союзників. Особливо слід відзначити щодо цього твір «Патріот», герой якого український політик-емігрант Григор Орлик протягом кількох десятиріч, разом із однодумцями на Заході й у рідному краї, вишукував різні способи підтримки визвольних прагнень України, уярмленої московськими загарбниками. Злободенно й по-сучасному звучать його слова на адресу ненаситної імперії: «Яка хитра, яка по-звірячому наполеглива й мстива та Московія: всіх хоче витеребити, хто стає їй на перечепі, хоч було те десятки літ тому. Яка лють! Направду важко вирвати Гетьманщину з її чіпких пазурів: ласий бо шматок, он воно що!» [2, с.124]. У фіналі твору М. Лазорський підкреслює спадкоємність визвольних і державницьких ідей в українському суспільстві: «Наросте нове молоде покоління, беручке й гонорове! Прийде нова, грізна сила, прийдуть ті, що заступлять нас, найдуться ті орли-патріоти, що підуть пробоем проти чужинця-москаля в остаточному змагу» [2, с.261].

У романі «Гетьман Кирило Розумовський» автор простежує спроби останнього українського гетьмана відродити в рідному краї реальну державність, відновити й піднести з орієнтацією на Європу національну освіту, науку, культуру та водночас показує рішучий і войовничий спротив таким замірам із боку російських колонізаторів.

Україноцентричний вектор проглядається і в малій прозі письменника, до котрої належать численні оповідання, новели, ескізи, нариси, етюди, образки, портрети, спогади тощо, більшість яких було опубліковано в збірці «Світлотіні» (1973) [3]. Це насамперед твори, присвячені безпосередньо українській проблематиці: «А вже літ як триста», «Батуринський кат», «Біла панна», «В титанічній боротьбі», «Великодня ніч», «Вогнем і багнетом», «Гетьман без булави», «Гетьманський дзвін», «Декабристи в Україні», «Зірка України», «Золота душа», «Козача криниця», «Козачий монастир», «Не плач, не ридай», «Нічний гонець», «Номис (1823-1901)», «О. Бодяньський (1806-1877)», «Океан», «Останній кошовий», «Палац серед степу», «Пальма й тополя», «Пантеон України», «Побиванка», «Пограбовані скарби», «Професор В. Щепотьєв», «Рафіноване свавілля», «Руїна», «Січовик та яничар», «Січовики під Віднем», «Скорпіони», «Т. Г. Шевченко в Полтаві (1845)», «Театр у Полтаві» тощо. Одні тексти репрезентують долі чи окремі сторінки життя й діяльності видатних представників українського народу – козацьких очільників Костя Гордієнка («Побиванка») та Петра Калнишевського («Останній кошовий»), художниці й мемуаристки Марії Башкирцевої («Біла панна») та письменниці й перекладачки Марії Вілінської («Пальма й тополя»), науковця Михайла Максимовича («Золота душа») й педагогині Христі Алчевської («Зірка України») тощо. Інші твори виводять постаті московських прислужників, перекинчиків типу Мартина Пушкаря («Руїна») чи Семена Кованька («Нічний гонець»), що стали символами відступництва.

Український елемент традиційно присутній і в творах інонаціональної тематики, які охоплюють різноманітні події та вихоплюють з виру часу постаті від періоду античності й аж до ХХ століття: «В один гуж», «Доля», «Збирачі чужого», «Зимна вихователька», «Золото і кров», «Зразкова жорстокість»,

«Котильйон і полонез», «Кремль у старовину», «Ласкава імператриця», «Маніяк», «Мариво», «Могила Гіссарлик», «Одна – проти хмари легіонерів», «Орленя», «Пальміра», «Північний метеор», «Смерть імперії», «Танок смерти», «Темне царство», «Теодора», «Химерна доля», «Янгол-месник» та ін.

Якими були праукраїнці – анти? Про це можемо дізнатися з оповідання «Теодора», де зображено події та людські долі на просторах від Північного Причорномор'я до Балканського півострова, Малої Азії та Африки.

Оповідання «Північний метеор» М. Лазорського захоплено живописує різні сторони діяльності шведського короля Карла XII, його спілку з українцями в боротьбі проти створюваної Петром I імперії. Письменник наголошує, що в Швеції пишаються правителем-улюбленцем, так, як «тепер Франція пишається своїм Наполеоном» [3, с.139]. А чи пощастило в цьому плані Іванові Мазепі в середовищі співвітчизників різних епох? Принаймні в рамках оповідання обидва герої-соратники в боротьбі проти московської експансії постають поряд в ореолі слави й величі: «На постаменті височить шляхетна постать того короля з довгою шпагою в руці, другою рукою він показує на зненавиджену Москву, застерігаючи весь світ від підступного азіяца, що збудував свою столицю на шведській землі й на кістках українського народу.

Лицар-король і невідступна тінь лицаря Мазепи пліч-о-пліч безнастанно в авангарді живої України. Вони остерігають весь вільний світ від страшної небезпеки з Москви... і тільки з Москви!» [3, с.140].

У творі «Химерна доля», оповідаючи про життєві перипетії колишньої Наполеонової нареченої Дезі Кларі та французького маршала Жана Бернадота, яким судилося побратися, а згодом посісти шведський престол, автор підкреслює своєрідне українофільство цього короля, найменованого Карлом XIV: «Зібрав до всього рідкісні експонати часів гетьмана І. С. Мазепи, багату літературу з історії України, доби Гетьманщини, стару козацьку зброю, гетьманську булаву, шаблі, рушниці, гаківниці, мущирі, портрети старшин – однодумців гетьманових, декілька портретів самого гетьмана» [3, с.65]. І як висновок: «Слід сказати – ніяка європейська держава не знає так добре України, як її знає Швеція, весь її нарід. Серед того народу ходять легенди, переказувані ще від давніх часів шведськими солдатами, що були в Гетьманщині, бачили красу природи, знали добре й козацький нарід. Отже, і сам музей служить прекрасним пам'ятником невмирущої слави українського народу» [3, с.65].

Цей же шведсько-український мотив відлунює в оповіданні «Мариво», яке присвячене долі французької принцеси Марії-Терези. Серед визволителів героїні з паризької тюрми був граф Пилип Штейнфліт, родич Григора Орлика. Йому ж випало супроводжувати принцесу за її перебування в Росії. Як напівшвед і напівукраїнець, що чудово володів українською, граф скористався цією можливістю, щоб відвідати рідний край своїх предків по матері – Україну. Він щиро молиться на козацькій могилі побіля Полтави за полеглих борців-мазепинців і висловлює переконаність: «...Не нам, не нам... новим поколінням, в нові щасливіші дні доведеться стати до вирішального бою з віковичним

тираном! Нове покоління мусить вибороти Волю, зламати кайдани з нашого народу... для щасливого життя у відродженій Україні на віки вічні!» [3, с.43].

У нарисі «Котильйон і полонез», розповідаючи про криваві події революційного 1793 року в Франції (жорстокі страти представників еліти – королеви Марії-Антуанетти та принцеси Єлизавети, поета Андре Шеньє й ученого Антуана Лавуазьє) та про черговий поділ Польщі, за яким Правобережну Україну прихопила Росія, й антимосковське повстання під орудою Тадеуша Косцюшка, автор переносить увагу й на рідні терени: «Україна мовчала: по її ярах та яругах лежали заклепані гармати, а січовики, які так часто рятували Польщу, тепер тоскно дивилися на свій пошарпаний край з-за Дунаю, тоді як кошовий сидів на Соловках в кайданах неволі» [3, с.48].

На подібних паралелях (інонаціональне й українське, чуже й своє) побудовані й твори «Січовик та яничар», «Танок смерти», «Янгол-месник» та ін.

У нарисі «Зразкова жорстокість», ведучи мову про деталі кровопролитної російсько-турецької війни 1876-1878 рр., М. Лазорський підкреслює байдужість московських владних ешелонів та воєначальників до міриадів людських доль, кинутих у горнило цього вбивчого протистояння: «Москалі перемогли... То була зразкова перемога насильника, перемога, добута впертою жадобою привласнити чужий край хоча б і ціною десятків тисяч забитих «солдатів». Імператор Олександр 2-ий разом з сенатом постановив кинути на цю безумну справу чверть мільйонову армію людей, відірваних від мирної праці, відірваних від землі хліборобів. В цій огидній війні загинуло багато українців за чужу, непотрібну їм справу» [3, с.156].

Промовистим є фінальний штрих цього твору: «Вже вертаючись додому, московський генерал Скобелев згадав, що тут десь поховано великого гетьмана І. С. Мазепу. Він доручив спритним фельдфебелям відшукати ту могилу, святу могилу нашого народу. Могилу було знайдено швидко. Труну було витягнуто з церкви святого Юра і по-блюзнірському розбито, кості й похоронний одяг спалено...

Так москалі віддячили Україні за її примусові походи в чужі краї «во славу русского оружия» [3, с.156].

У ряді творів М. Лазорський, який зазнав сталінських репресій, підкреслює незламність українців, що протистояли як російському царатові, так і більшовицькій імперії з її концтаборами («Великодня ніч», «Океан», «Скорпіони»). Свій нарис «Пантеон України», присвячений міриадам відомих і незнаних українців, засланих у різні часи московитами до Сибіру, автор завершує пророчо: «І будуть гнітити чужинці нашу змучену Україну, гнітитимуть маніяльні правовірні москвини доти, аж коли, зрештою, закінчить ту безумну оргію караюча рука справедливої Немезиди» [3, с.212]. Разом із М. Лазорським будемо сподіватися на це й ми, вірячи в близьку загибель останньої на планеті імперії.

Список використаних джерел:

1. Лазорський М. Гетьман Кирило Розумовський: роман-хроніка 18 віку / післямова О. В. Мишанича. Київ : Обереги, 2003. 656 с.
2. Лазорський М. Патріот / передм. О. В. Мишанича. Київ : Україна, 1992. 261 с.
3. Лазорський М. Світлотіні: збірник історичних нарисів, оповідань, статей, спогадів: 1949-1969. Мельбурн: Об'єднання Українських Письменників «Слово», Австралійська Філія, 1973. 400 с.
4. Лазорський М. Степова квітка: історичний роман про султаншу Роксолянну. Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1965. 364 с.

СЮЖЕТНО-КОМПОЗИЦІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТВОРУ Е. ПО «ОВАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ» ЯК ЖАНРОТВІРНИЙ ЧИННИК

Надія Павлюк,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української на зарубіжній літератур,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
E-mail: pavlyuknadya@gmail.com*

Едгара Аллана По прийнято вважати творцем детективно-фантастичного жанру в літературі. Найбільшу популярність письменнику принесли його «страшні» оповідання: «Чорний кіт», «Вільям Вільсон», «Маска червоної смерті», «Падіння дому Ашерів» тощо. Не зважаючи на велику кількість досліджень творчої спадщини (літературознавчі розвідки О. Науменко, Ш. Бодлера, Г. Аллена, М. Гоффмана), актуальним залишається питання жанру творів Е. По на рівні сюжетно-композиційної організації художнього тексту.

Мета статті – дослідити сюжетно-композиційну специфіку творів Е. По на матеріалі твору «У смерті – життя».

Едгар По надавав перевагу коротким формам оповіді, адже вважав, що великі за обсягом художні твори надто довгі для прочитання на одному подиху. Коли читач читає коротке оповідання відразу – він отримує повноцінне і тривале враження. Якщо ж розглядати об'ємні твори, то читач робить перерви, при цьому враження та емоції розмиваються [2]. У «Словнику літературознавчих термінів» подається таке визначення оповідання: «невеликий прозовий твір, сюжет якого заснований на певному (рідко кількох) епізоді з життя одного (іноді кількох) персонажа. Невеликі розміри О. вимагають нерозгалуженого, як правило, однолінійного, чіткого за побудовою сюжету» [3, с. 509]. Однак Е. По відходить від класичного розуміння жанру оповідання, створюючи свої твори у руслі естетики американського романтизму. Для творів письменника характерне зображення психічного стану персонажів у межових ситуаціях їхньої екзистенції, поєднання «...жахливого з комічним» [1, с. 36],

відтворення настроїв песимізму та розчарування, які супроводжуються меланхолічно-похмурими образами природи та породжують екзистенціальні страхи, тривоги, жаху та смерті.

Одним із найцікавіших і найвражаючих «страшних» оповідань Е. По є оповідання «У смерті – життя», яке було опубліковане в «Graham's Magazine» в 1842 році. Крім того, зазначений твір є одним із найкоротших оповідань письменника. Пізніше автор його ще зменшив, прибравши вступні абзаци – передісторію оповідача, а назву змінив на «Овальний портрет». Розповідь в аналізованому оповіданні ведеться від першої особи, це надає творові достовірності, сприяє заглибленню у внутрішній світ героя. Сюжет оповідання досить простий: головний герой (ім'я невідоме читачу) потрапляє до замку, в якому його увагу привертає чудовий портрет, історію написання якого він потім знаходить у щоденнику. Готичні мотиви домінують в оповіді, тому можна сказати, що історія написана в межах романтичної традиції.

«Овальний портрет» розпочинається описом замку, що є замкненим простором. Цей простір у творі поєднується з обмеженим часом, для якого характерна різнорівнева структура. З розвитком сюжету час теперішній змінюється на ретроспективний. Історія створення портрету подається як своєрідна оповідь в оповіді. Архітектоніка аналізованого твору визначається обрамленням. У зв'язку з цим композиція першої розповіді (експозиція – опис замку, зав'язка – ввімкнення світла слугою, розвиток дії – читання щоденника, кульмінація – виявлення портрета молодої вродливої дівчини, розв'язка – прочитання історії створення портрета) плавно переходить у композицію іншої (експозиція – оповідь про дівчину, яка щойно вийшла заміж за Митця, розвиток дії – позування, кульмінація – останній мазок, розв'язка – смерть дівчини). Час оповіді аналізованого твору має тривимірну структуру. Фабульний час, який ґрунтується на реальному перебігу подій, тісно пов'язаний із сюжетним, хоча помітним є ускладнення нарративними прийомами, функціональне навантаження яких – уповільнення та переривання сюжетного часу. Третій різновид художнього часу, нарративний, додає «оповіді неповторності, стає стильовою особливістю автора, котрий творить неповторний художній світ» [4]. Часопросторову площину аналізованого твору визначає домінування екзистенційних мотивів, зокрема мотивів життя та смерті. Можна сказати, що екзистенціаль смерті пронизує критичні, межові ситуації життя протагоніста.

Варто зауважити, що символічне навантаження категорії життя асоціюється з теплом, красою, світлом та молодістю, тоді як смерть співвідноситься з поняттями темряви та холоду. Крім того, екзистенціаль смерті тісно пов'язаний з почуттям страху, яке у творі посилюється із настанням темряви. Страх викликає також просторова координата незнайомого замку, у якому немає жодного джерела світла, а також високий канделябр. Оповідання вражає значною кількістю описів світла і тепла, які контрастують з темрявою: «І тут сталося таке, чого я не сподівався. Сяйво свічок (а в канделябрі їх було чимало) вихопило з мороку нішу, доти поглинуту густою тінню від однієї з колон, на яких тримався балдахін. І тоді у яскравому осяянні угледів я картину, якої доти не помічав» [4]. Як бачимо, в описі кімнати домінують темні кольори,

які викликають відчуття песимістичного характеру. Попри це Е. По вводить у контекст твору образ канделябру, завдяки якому можна роздивитися різноманітні картини, які висіли на стінах загадкового незнайомого замку. Хоча в кімнаті багато свічок, однак світла все одно недостатньо для зручного читання та комфортного перебування у приміщенні. Саме тому для опису кімнати письменник використовує контрастуючі кольори темного зі світлим.

Е. По робить акцент на картині, на якій зображена молода дівчина, адже саме про неї йдеться у розв'язці оповідання: «То був портрет юної дівчини, жіночність якої тільки-тільки розквітла. Я кинув на портрет швидкий погляд й аж замружився, а чого – одразу й не втямив» [4]. Однак найбільше героя твору вражає вираз обличчя незнайомки, тому що молоде обличчя було сповнене не красою життя, а нежиттям. У наступному епізоді автор ніби дає своєрідне пояснення: «Я розгадав чари: вони крилися в різуче жвавому виразі обличчя; і вираз той на початку приголомшив мене, а далі збентежив, пригнітив і налякав» [4]. Прагнучи знати більше про картину, головний герой починає вивчати записи до портрета і врешті-решт знаходить відповідь на питання, чому молода та красива дівчина на портреті не схожа на живу. Отже, те, що для нього (чоловіка зображеної на портреті дівчини, художника) було життям (одухотворення картини, вдихання в картину життя), для неї стало смертю. Портрет забрав життя і поховав його в собі. Саме це вбивство і побачив головний герой, який випадково опинився в незнайомому замку.

Можна сказати, що прекрасна дівчина віддала свою красу, себе та своє кохання чоловіку, до якого мала почуття, отже, таким чином вона подарувала йому своє життя: «Художник завмер від захвату перед своїм творінням і далі, все ще не в змозі відірвати очей від портрета, затрепетав і аж побілів, охоплений жахом, і голосно закричав: «Та це ж саме Життя!» – і квапливо озирнувся на кохану... Вона була нежива» [4].

Картина, яку побачив герой у замку, стала своєрідним символом смерті, тому що оповідач побачив у героїні картини ознак життя. Протагоніст оповідання детально відтворює свої враження від побаченого та прочитаного у записках та ніби змушує читача дивитися на події через ракурс бачення хворої та втомленої людини, яка цікавиться живописом.

Композиційна структура теж визначає особливості хронотопу, оскільки оповідання «Овальний портрет» складається з двох умовних частин, де одна частина подається через індивідуальне сприйняття оповідача, який страждав безсонням і, щоб відволіктися, розглядав картини в кімнаті, історія створення яких детально описана у знайденому ним щоденнику. Інша ж частина аналізованого оповідання – опис процесу створення картини митцем. Крім того, центральний образ портрета тісно пов'язує між собою реальний і ретроспективний часопростори, поєднуючи хронотоп експозиції з часопростором другої частини твору, у якій подається життєва історія художника і його коханої. Форма щоденника, яка характерна для аналізованого оповідання, актуалізує два особистісні хронотопи, що є протилежними та демонструють деградацію та егоїстичність художника по відношенню до своєї дружини. Оповідь визначає суб'єктивна ретроспекція, яка допомагає читачеві

«перенестися» у період написання картини. Час у ретроспективному хронотопі досить важко окреслити, його визначають фольклорні риси. У творі багато описів: «Обстановка була тут розкішна, однак вельми старовинна і ветха. Стіни повсюди прикрашені гобеленами та всілякою зброєю, а поміж усього того – незвичайно багато картин, позначених високим натхненням – сучасних, вставлених у розкішні золочені рами, оздоблені арабесками. Картини висіли повсюди, куди не глянь, навіть по найглухіших закапелках і нішах, – а з чудернацької примхи зодчого їх було тут немало»[9], «То, як я вже казав, був портрет юної дівчини – голова і плечі, – виписаний «віньєткою», коли вжити мистецький термін, а стиль навіював спогади про улюблені голівки Саллі. Плечі, груди, навіть осяйний віночок кіс ніби розчинялися в невиразній і водночас глибокій імлі тла. Овальна золочена рама, розкішно оздоблена філігранню на мавританський лад» [4].

Отже, оповідання Едгара По «Овальний портрет» – це мініатюрна історія, у якій вміщено цілий ряд різних жанрів: жах, трилер, містику, кримінал та щось психологічне на межі психіатричного. Твір має чітко сформований сюжет, його композиція лаконічна та по-своєму неповторна. Головними героями виступають люди, які проявляють свободу в діях і доводять абсурдність страху, відчаю та смерті. Глибокий психологізм, фантастичне зміщення світів, готичні мотиви, ретроспективний хронотоп, вмотивованість героїв діяти за власними правилами та протидіяти суспільству є важливими сюжетно-композиційними прийомами «страшного» оповідання Е. По «Овальний портрет».

Список використаних джерел:

1. Дубенков В., Коржовська О. Літературні прийоми гротеску у творах Е. По. Поєднання комічного і трагічного. *Полілог*. 2015. № 3. С. 35–37.
2. Едгар Аллан По: як писати оповідання. 2015. URL : <https://starylev.com.ua/club/blog/edgar-allan-po-yak-pysaty-opovidannya>
3. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В.Теремка]. Київ : ВЦ «Академія». 2007. 752 с.
4. По Е. Овальний портрет: Оповідання. Київ: Дніпро, 2001. 368 с. URL : <https://litmir.club/br/?b=568891>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ НАРАТИВНОГО КОНСТРУЮВАННЯ АВСТРАЛІЙСЬКИХ ХУДОЖНІХ ЕТНОНАРАТИВІВ ДЛЯ ДІТЕЙ НА ПРИКЛАДІ ОПОВІДАННЯ «*DISTANT RAIN*» ШОНА ТЕНА

Олена Ставенко,
доктор філософії зі спеціальності 035 Філологія,
провідна фахівчиня сектору іншомовної освіти
відділу міжнародних ініціатив та проєктної діяльності,
Херсонський державний університет
E-mail: evstavenko@gmail.com

Австралійська література для дітей на своєму сучасному етапі розвитку все більше тяжіє до урізноманітнення і трансформації жанрів. Це обумовлюється як загальносвітовими, так і специфічними лінгвокультурними тенденціями літературного процесу. Популярними стають ілюстровані тексти, так звані *picture books* різних жанрів, дигітальні версії книг для дітей, графічні наративи, що набувають все більшого поширення й диференціації в Австралії на початку XXI століття. У нашому дослідженні сучасних наративів для дітей послуговуємось здобутками наратологічних студій і, зокрема мультимодальним аналізом ілюстрованих наративних текстів [2, 5], та демонструємо їх особливості на прикладі короткого оповідання «*Distant Rain*» Шона Тена [3, р. 28-35].

Художній наратив «*Distant Rain*» входить до дигітальної версії збірки оповідань для дітей автора та ілюстратора Шона Тена «*Tales from Outer Suburbia*» [3]. Збірка містить в собі низку наративів, сконструйованих мультимодально. Кожне з п'ятнадцяти ілюстрованих коротких оповідань, заснованих на спогадах автора про його дитинство в північних передмістях Перта (Західна Австралія), розповідає про дивну ситуацію чи подію, що відбувається у знайомому передмісті, та про те, як звичайні люди реагують на описані випадки [4]. Обкладинка книги виглядає як паперовий конверт з маркою Австралії. Після першої ілюстрації у книзі розміщено зображення конверта, адресованого Полу з м. Перт, з п'ятнадцятьма поштовими марками. У дигітальній версії книги кожна марка має мінімалістичну ілюстрацію одного з оповідань, заголовок і номер сторінки, та є покликанням, натиснувши на яке, можна одразу перейти до відповідного оповідання / сторінки.

Наративи збірки є історіями про різні не пов'язані між собою випадки, проте їх всі поєднує місце перебігу подій – передмістя *Outer Suburbia* («зовнішнє / віддалене передмістя»), що є авторським заміщенням традиційного казкового лісу літератури для дітей. Такий топос, на перший погляд, є абсолютно звичайним, проте в художніх текстах Ш. Тена він постає загадковим, фантастичним, контрверсійним, що об'єднує в собі буденне та незвичне, реальність та фантазію, дитячу гру та роздуми дорослого [4], а також відбиває етнокультурну специфіку художнього етнонаративу для дітей, втілену в вербальних і невербальних засобах його конструювання.

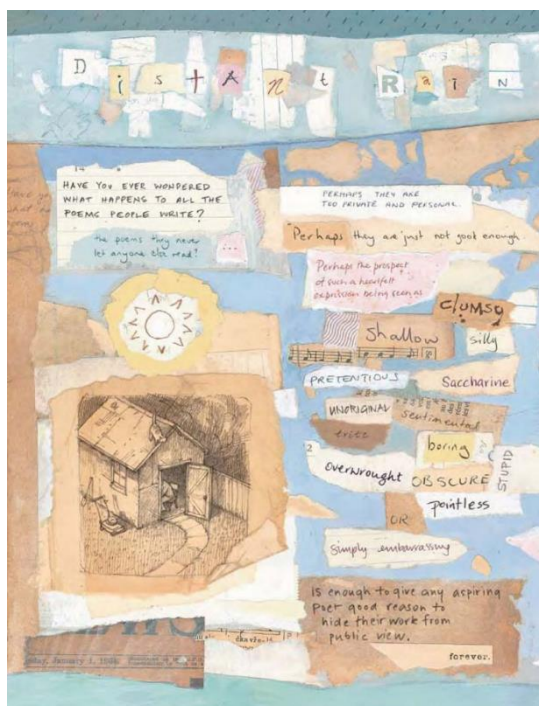
У нашій роботі, оповідання «*Distant Rain*» Шона Тена вважаємо графічним наративом. Поняття графічних наративів містить неанімаційні креативні зображення та історію, маніфестовану через графічне мистецтво і які характеризуються секвентивністю (послідовністю епізодів, що утворюють історію) [1, с. 50]. У ньому йдеться про надзвичайне пояснення того, куди зникають та що стається із віршами, які пишуть на папері, але нікому не показують, люди. В історії описано як фрагменти пошматованих аркушів з віршами притягуються один до одного невідомою силою й поступово формують паперову сферу, яка з часом збільшується, росте, подорожує, збираючи все більше «забутих думок» (*forgotten thoughts*), підіймається вгору «простою силою стількох невисловлених емоцій» (*by the sheer force of so much unspoken*

emotion), проте зрештою вітром і дощем руйнується й розпадається знову на шматочки (*beaten by driving rain and reduced in a matter of minute to a billion soggy shreds*). Опиняючись на землі, ці фрагменти утворюють «випадкові» поезії (*pressed into accidental verse*), що означають щось відмінне для кожної людини й залишають за собою дивне відчуття невагомості (*weightlessness*) й посмішку на вустах. Вербальну репрезентацію цієї історії доповнює графічне представлення тексту та зображення, що розкриває і підсилює її зміст в окремих наративних епізодах.

Вважається, що наратор виступає медіатором вербального та візуального способу репрезентації історії і визначає, що бачить фокалізатор та відповідно читач. Постаті наратора й фокалізатора часто творяться за допомогою як вербальних, так і візуальних засобів, з домінуванням візуального способу репрезентації у графічних наративах [5]. В оповіданні Ш. Тена «*Distant Rain*» автор використовує мультимодальні (візуально-вербальні) засоби наративного конструювання. Найбільш поширеними лінгвостилістичними засобами є персоніфікація, порівняння й перерахування, наприклад у фрагменті: «*Left undisturbed, this ball gradually becomes larger and rounder as other free verses, confessions, secrets, stray musings, wishes and unsent love letters attach themselves one by one. Such a ball creeps through the streets like a tumbleweed...*» [3, p. 30], у якому персоніфікується сфера зі шматочків паперу, що збільшується та повільно пересувається вулицями (*this ball gradually becomes larger and rounder; a ball creeps through the streets*) і порівнюється з перекотиполем (*like a tumbleweed*). Серед шматочків паперу є вільні вірші (*free verses*), зізнання (*confessions*), таємниці (*secrets*), роздуми (*stray musings*), бажання (*wishes*) та не надіслані любовні листи (*unsent love letters*), що перераховані у текстовому фрагменті. Усі вербальні засоби творення наративу є інтегрованими в візуальні зображення. Візуальне конструювання оповідання, ілюстрації до епізодів наративу домінують над вербальними. Автор створює їх за допомогою різноманітних графічних технік, як-от паперовий колаж, використання різних шрифтів і почерків, а також кольорів та розмірів вербального тексту. Зображення намальовані олівцем, акрилом або олією.

В оповіданні усі речення та навіть слова є розміщеними на сторінках на окремих шматочках паперів різних розмірів, кольорів, почерків чи шрифтів, на перший погляд, хаотично, проте все ж у логічній послідовності, яка уможлиблює читати історію зліва направо та зверху вниз. Окрім того, на сторінках графічного наративу також містяться ілюстрації до тексту, що зображені на окремих «шматочках паперу». Наприклад, серед пояснень наратором причин, чому поети не показують нікому свої праці, наводиться приватний і особистий характер поезій «*Perhaps they are too private and personal*», що візуально експлікується також в зображенні на сторінці будиночка, у якому на самоті сидить за столом і щось пише один з таких «поетів» [3, p. 28].

Фрагмент графічного наративу «Distant Rain» Шона Тена

Автор наводить й інші можливі причини, чому поезії були пошматовані (неідеальність *not good enough*, або страх перед засудженням читачів *the prospect of such a heartfelt expression being seen as clumsy*), вербально виражаючи їх за допомогою повторів номінативної одиниці *perhaps* та перерахуванням чотирнадцяти експресивних прикметників з негативною семантикою у такому фрагменті: «*Perhaps the prospect of such a heartfelt expression being seen as clumsy, shallow, silly, pretentious, saccharine, unoriginal, sentimental, trite, boring, overwrought, obscure, stupid, pointless or simply embarrassing*» [3, p. 28]. За допомогою візуальних засобів у наративі твориться точка зору фокалізатора. Зокрема, читаючи перелік цих прикметників, кожен з яких розташований на сторінці на окремому шматкові паперу, погляд поступово опускається вниз, відображаючи все більшу кількість причин та змушуючи, у такий спосіб, читача співпереживати авторам цих фрагментів поезій, які вирішили їх сховати від світу. На подібну до наведеної вище візуально-вербальної репрезентації наративу натрапляємо також наприкінці історії, коли дощ руйнує сферу та її шматочки з окремими виразами або словами «падають» донизу, разом з краплями далекого дощу (*distant rain*), що зображено на темно-синьому тлі. Натомість фінальний фрагмент, у якому йдеться про наступний ранок після такого дощу, коли люди вийшли на вулицю й побачили на галявинах, вікнах автомобілів, скрізь безліч новостворених випадкових віршів (*every lump of wet paper contains various faded words pressed into accidental verse* [3, p. 35]), вже розміщено на рожевому сонячному тлі, що символізує новий початок, нове життя для усіх цих забутих поезій. На сторінці книги для підсилення вербального опису новостворених віршів, що репрезентовані перерахуванням експресивних номінативних одиниць-прикметників з позитивною семантикою радості (*joyful*), правдивості (*truthful*), веселощів (*hilarious*), глибини (*profound*), ідеальності (*perfect*), наратор використовує різнобарвні шрифти й рукописні

почерки, символічне зображення сонця, ілюстрацію, на якій зображено жінку, яка дивиться на безліч шматочків паперу на землі, а також розміщення цих фрагментів, зокрема дугоподібне розташування виразу «*strange feeling of weightlessness*», що візуально імітує «дивне відчуття невагомості» людини, яке вона відчуває, читаючи ці поезії.

Отже, сучасні австралійські художні наративи для дітей початку XXI століття характеризуються тенденціями до жанрових трансформацій та мультимодальності наративного конструювання. У графічних наративах візуальний модус репрезентації історій домінує над вербальний, доповнюючи й підсилюючи його за допомогою низки графічних засобів, сприяє творенню постатей наратора та фокалізатора й уможливорює глибше розуміння змісту історій. Перспективним вважаємо дослідження мультимодальної образності графічних наративів для дітей Австралії та порівняння їх особливостей з наративами інших країн.

Список використаних джерел:

1. Цапів А.О. Конструювання графічних наративів (коміксів) (на матеріалі графічних текстів циклу Fables). *Science and Education a New Dimension. Philology*, VIII(68). 2020. Issue 226. P. 50-55.
2. Kress G., & van Leeuwen T. *Reading images: The grammar of visual design* (2nd ed.). London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2006.
3. Tan Sh. *Tales from Outer Suburbia* (S. Tan, Illus.). Allen & Unwin, 2008. 96 p.
4. Tan Sh. *Suburbia Book*. URL: <https://www.shauntan.net/new-page-30> Accessed 16 November 2024.
5. Tsapiv A. Multimodal Imagery in Picture Books for Children. *Cognition, communication, discourse*. 2022, № 25. P.80-87.

СПЕЦИФІКА ЖІНОЧОЇ ПСИХОЛОГІЇ У РОМАНІ ДЖЕЙН ОСТІН «ГОРДИСТЬ І УПЕРЕДЖЕННЯ»

Валерія Швайка

здобувачка історико-філологічного факультету,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
E-mail: valerishvaika4@gmail.com

Надія Павлюк

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української на зарубіжній літератур,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
E-mail: pavlyuknadya@gmail.com

Психологізм у літературознавстві є складним явищем, яке поступово розвивалося від зосередженості на зовнішніх подіях до все глибшого дослідження внутрішнього світу персонажів. У ранніх художніх творах головна увага була звернена на дії героїв та перебігу подій. Оповіді базувалися на зовнішніх чинниках: пригодах, битвах, коханні чи сімейних інтригах. Однак згодом автори почали усвідомлювати, що для створення більш багатовимірних, живих і реалістичних героїв необхідно показувати не лише їхні дії, але й внутрішні переживання, думки та емоції [1].

«Цей перехід до зображення складних душевних станів став особливо помітним у XVIII-XIX століттях, коли в європейській літературі зароджується новий тип роману — психологічний роман» [2]. Письменники почали цікавитися тим, як зовнішні події впливають на внутрішній світ героїв, як їхні рішення формуються під впливом емоцій та думок, і як внутрішні конфлікти можуть стати рушійною силою розвитку сюжету. Тому, наприклад, у творі «Гордість і упередження» Джейн Остін виступила зі своєрідним «вотумом довіри», щоб висловити розуміння до зазначеного питання специфіки жіночої психології.

Однією з визначальних рис жіночої психології в романах XIX століття була концепція романтизованої жіночності, тобто жінки «грали роль», у якій втілено гіперболізовані якості, такі як ніжність, лагідність, чистота, досконалість, скромність, сором'язливість. Їхнє місце в суспільстві обмежувалося рамками «гарної господині, яка турбується про дім і сім'ю».

«Виховання жінок відбувалося з думкою про те, що їхня основна мета — вийти заміж і бути вірною дружиною та матір'ю. Така «сентиментальна» концепція жіночності становила основу багатьох романів, формуючи стереотипний образ жінки як «ангела дому», символу самопожертви, терпіння і моральної чистоти» [1].

У романах цього періоду, зокрема у белетристичному творі Джейн Остін «Гордість і упередження», також можна зустріти мотиви психологічних конфліктів між обов'язком і почуттям. Багато героїнь переживали внутрішні конфлікти між своїми обов'язками перед родиною або суспільством і своїми власними почуттями та бажаннями [3].

У літературі XIX століття нерідко підіймалися питання, пов'язані з феміністичними ідеями та критикою патріархального суспільства та норм, які там було укорінено, саме цими нормами і регулювалося життя жінок у соціумі того часу. Хоча Джейн Остін не належала до феміністичних активісток у сучасному розумінні цього слова, у своєму романі вона торкнулася теми жіночої рівноправності. Через образи героїнь, а особливо Елізабет Беннет, авторка висловила своє критичне ставлення до традиційних уявлень про роль жінки у шлюбі. Письменниця змогла довести, що представниці жіночої статі — не профани, а стійкі особистості, що мають внутрішню силу, яка допомагає їм знайти щастя поза соціальними очікуваннями.

Освіта та інтелектуальний розвиток жінок також стали важливими темами в романах цього періоду. Жінки часто були обмежені в доступі до освіти, і їхня самореалізація залишалася на другому плані у порівнянні з чоловіками. Але

автори все частіше порушували питання значення освіти для жінок, пропонуючи образи героїнь, які прагнуть до знань і розвитку. Персонажі, такі як Елізабет Беннет у «Гордість і упередження» або Джейн Ейр у однойменному романі Шарлотти Бронте, протиставлялися типовим образам наївних і «поверхневих» жінок, втілюючи нову тенденцію — образ освіченої, самостійної жінки, яка здатна автономно приймати рішення [5].

Елізабет не лише прагне до освіти й саморозвитку, але й використовує свій інтелект для того, щоб протистояти соціальним і культурним нормам свого часу, що є специфікою формування її внутрішнього світу. Вона демонструє здатність мислити критично, оцінювати ситуації з власної точки зору і робити вибір, заснований на моральних принципах, а не на сподіваннях оточуючих. Наприклад, головна героїня роману відмовляється виходити за людину, яка не відповідає її уявленням про гідність і повагу, навіть якщо це забезпечило б її майбутнє з фінансової точки зору.

У романі Джейн Остін «Гордість і упередження» Елізабет проходить через складну емоційну еволюцію, яка відображає не лише її особисті переживання, але й широкі соціальні контексти ХІХ століття.

Друга з п'яти сестер, улюблениця батька вирізняється серед героїнь свого часу незалежністю та непокірністю усталеним суспільним нормам. Вона не боїться висловлювати свою думку, навіть якщо це йде врозріз із загальноприйнятими стандартами. Її дотепність, критичне мислення і здатність ставити під сумнів суспільні правила роблять її не просто романтичною героїнею, але й уособленням прогресивної жінки, яка бореться за право бути почутою і визнаною не лише за красу чи походження, а й за свій розум, глибину і характер. «Елізабет була рішуче налаштована проти будь-якої розмови з Дарсі й тому відвернулася, бо була в настрої такому поганому, що не змогла повністю його подолати навіть під час розмови з містером Бінглі, чия сліпа нерозбірливість почала дратувати її» [6, с. 83].

Важливою рисою специфічного образу Елізабет є її неприйняття традиційного для того часу уявлення про шлюб як про економічну угоду. Вона відмовляється від пропозиції містера Коллінза, бо не бачить у ньому ані поваги, ані любові:

«— Містере Коллінз, — запально вигукнула Елізабет, — ви мене просто ошелешуєте. Якщо все, що я вам досі сказала, видається вам різновидом заохочення, то я дійсно не знаю, як висловити свою відмову таким чином, аби ви переконалися, що це — справді відмова» [6, с. 100]. Такий вчинок є кардинально неприйнятним тогочасними нормами, коли для жінок шлюб був єдиним шляхом до стабільності та соціального статусу.

Однією з основних тем емоційної еволюції Елізабет є її сприйняття любові. На початку роману вона має певні уявлення про романтичні стосунки, які згодом змінюються. Спочатку дотепна дівчина з упередженими твердженнями сприймає шлюб, перш за все, як соціальну необхідність, але водночас вважає, що істинна любов і взаєморозуміння є важливими компонентами будь-яких стосунків. Її початкове ставлення до містера Дарсі — це суміш іронії і зневаги, яке зумовлене його гордістю та відчуженістю. Вона піддає сумніву наміри

чоловіка та моральні якості, вважаючи, що він є типом людини, з якою неможливо знайти спільну мову, краще піти на гільйотину, ніж залишитися з ним правити теревені один на один. Це ставлення відображає не лише її початкову недовіру, а й здатність до критичного мислення.

Спершу відчуженість Дарсі й безспірна незалежність Елізабет створюють між ними напруження. Гордощі Дарсі та упередження Елізабет щодо нього лише посилюють їхню ворожість:

«— Це так дивно! — скрикнула Елізабет. — Який жах! Це просто огидно! Як же це всім відома гордовитість містера Дарсі не змусила його вчинити справедливо щодо вас?! Окрім інших мотивів, від непорядності його мусила втримати хоча б гордість та самоповага, бо його вчинок тільки непорядністю й можна назвати» [6, с. 75]. Проте, впродовж розгортання сюжетних перипетій роману обидва герої зазнають глибоких психологічних змін, які зближують їх.

Поведінка Дарсі зумовлена схильністю до саморефлексії та змін, то ж з часом його снобізм і зневага до нижчих соціальних верств, включно з родиною Елізабет, поступаються місцем новому рівню самосвідомості. Попри свої статки, він починає розуміти важливість поваги до почуттів інших людей. Його любов до Елізабет ставить під сумнів власні переконання щодо соціальної ієрархії і змушує замислитися над власною поведінкою та зарозумілістю.

Елізабет, у свою чергу, також переглядає упередження та вчиться сприймати події з іншої перспективи. Цей процес стає для неї емоційним викликом. Її початкова зневага до Дарсі сформувалася не лише на непорозуміннях і плітках, насправді це було проєкцією її власних страхів і недовіри. З часом, дізнаючись його справжній характер, вона починає бачити значно більше, що свідчить про її зростання і здатність до саморефлексії. Це і формує її психологічний портрет, як жінки, що здатна трансформуватися.

Крім того, у романі важливою є тема сімейних зв'язків. Елізабет має різні стосунки з усіма членами своєї родини, що також впливає на її внутрішній стан. Вона часто відчуває сором за поведінку своїх сестер, особливо за Лідію, яка стає жертвою своїх легковажних рішень. Цей сором і занепокоєння накладають свій відбиток на емоційному стані Елізабет, коли вона змушена балансувати між власними бажаннями та обов'язками перед родиною. Дівчина намагається бути моральним компасом у своїй родині, але це часто призводить до конфліктів та стресу, оскільки її погляди не завжди відповідають очікуванням оточуючих [2].

Емоційна еволюція Елізабет досягає свого апогею під час кульмінаційних моментів роману. Коли вона дізнається правду про Дарсі, його вчинки та його бажання допомогти її родині, сприйняття дівчини до його особистості зазнає кардинальних змін. Вона визнає, що справжня любов потребує не лише фізичної привабливості, а й емоційної та моральної підтримки.

«Завершення роману символізує повне перетворення Елізабет. Її шлях до самопізнання та прийняття власних недосконалостей, а також готовність прийняти любов з усіма її викликами свідчать про загартований дух юної дівчини. Вона вчиться цінувати себе, а також шанувати глибину почуттів інших

людей. Ця еволюція робить її не лише сильною, але й чутливою жінкою, здатною на справжні почуття» [4].

Роман Джейн Остін «Гордість і упередження» є прикладом глибокого художнього дослідження жіночої психології, у якому відображені важливі аспекти внутрішньої еволюції та соціальних змін.

Елізабет демонструє свою здатність до саморефлексії, особливо у стосунках з містером Дарсі, який спочатку викликає в неї антипатію, але згодом стає відправною точкою для переосмислення її поглядів. Ця трансформація не лише відображає її здатність до емоційного розвитку, але й показує вплив кохання, що спонукає до перегляду упереджень і особистісного зростання.

Роман Джейн Остін вирізняється оригінальним підходом до зображення жіночої самосвідомості в умовах патріархального суспільства, де шлюб часто розглядався як засіб досягнення економічної стабільності.

Таким чином, авторка, завдяки образу Елізабет Беннет, відкриває шлях до нової концепції жіночої ідентичності, яка включає в себе як повагу до традицій, так і прагнення до особистої самореалізації. Бестселер є не просто романом про кохання, а й глибоким дослідженням ролі жінки у суспільстві, що випереджає час і відкриває нові можливості для літературного втілення фемінного досвіду та розкриття багатогранності жіночої психології.

Список використаних джерел:

1. Бернард Л. Тема жіночої чутливості в романах Джейн Остін. Оксфорд: Оксфордський університет, 2015. 256 с.
2. Гончарова Н. Психологізм жіночих образів у романі Джейн Остін «Гордість та упередження». Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. 97 с.
3. Коваленко О. Конфлікт між особистістю та соціумом у романах Джейн Остін. *Наукові записки НДУ*. 2019. Т. 8. С. 78–85.
4. Ліндсі К. Іронія та психологізм в творчості Джейн Остін. *Сучасна література*. 2019. № 4. С. 55–63.
5. Невгад А. Жіночі образи в англійській літературі ХІХ століття. Харків : Фоліо, 2016. 156 с.
6. Остін Дж. Гордість та упередження. Київ : Знання, 2023. 336 с.

РОЗДІЛ 4 СУЧАСНИЙ МЕДІАПРОСТІР: ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

НОВИНИ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ЯК ДЖЕРЕЛО ОФІЦІОЗУ В ЛОКАЛЬНИХ ЗМІ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКОВА)

*Євген Блінов,
старший викладач кафедри
періодичної преси та медіа редагування,
Одеський національний університет імені І. І Мечникова,
аспірант Запорізького національного університету
E-mail: blinov.od@gmail.com*

Офіціоз є поширеним явищем в українському медіаполі. Як зазначає аналітикиня громадської організації «Інститут демократії імені Пилипа Орлика» Наталя Стеблина, офіціоз (або офіційно-протокольні матеріали) – журналістський матеріал, який створений на основі офіційної інформації, наданої органом влади, та в цілому відтворює позицію цього органу влади [9]. Зазвичай медійники створюють офіціоз, спираючись на пресрелізи відповідних органів або на інформацію, розміщену на вебпорталах відповідних суб'єктів влади чи бюджетних організацій. Структура офіціозу:

- посилання на пресслужбу / речника, речницю / офіційну особу, що представляє орган влади чи бюджетну організацію;
- відсутність балансу думок;
- відсутність широкого контексту.

Матеріал не містить узагальнень, міркувань, експертних думок. Таким чином, публікуючи відповідний матеріал, журналіст відстоює інтереси влади, а не громади, зазначає Н. Стеблина.

Офіціоз притаманний для масмедіа різного рівня – як центральних, так і регіональних ЗМІ. За даними моніторингового звіту Інституту демократії імені Пилипа Орлика за серпень 2024 року, найбільшою проблемою локальних медіа був офіціоз – необроблені матеріали від місцевої влади, правоохоронних органів тощо: «Пояснити такі результати можна літнім затишшям, зменшенням рекламного ринку, особливо для релокованих медіа, а також і тим, що деякі видання більш відповідально ставилися до розмежування рекламного та редакційного контенту» [6].

Проте офіціоз не є «сезонним» явищем в українському медіасередовищі. Щоб довести це, ми провели аналіз запозичення публікацій, які з'явилися в розділі «Новини» офіційного сайту Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету за 1 – 14 листопада 2024 року. Огляд не включатиме інші інтернет-ресурси міської влади.

В перший день місяця на зазначеному вебпорталі вийшло 12 новин. Тематика: діяльність органів державної влади, комунальних підприємств, війна (з наслідками). Зазначені новини стали джерелом офіціозу для 30 публікацій. Найбільше репостів набрала новина про зміну маршруту трамваю № 7 2 листопада. Зокрема, відповідну публікацію здійснило «Суспільне Харків» [7]. День 2 листопада припав на суботу, і в цей день офіційний сайт міста випустив лише одну новину, присвячену візиту делегації представників Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) та Конгресу Сполучених Штатів Америки [1]. Офіціоз щодо цієї події не був поширений у медіа. У неділю, 3 листопада, вийшло 2 публікації – привітання від міського голови з Днем працівників соціальної сфери та святкування того ж заходу в Салтівському районі. Вони стали джерелом 2 новин-офіціозів.

Наступного дня, у понеділок, 4 листопада, в розділі «Новини» з'явилися 7 новин. Публікації інформували читачів про ліквідацію наслідків ворожих обстрілів, роботу місцевого водоканалу, зміни у русі міського транспорту та про привітання міського голови на адресу залізничників та стали джерелом 31 офіціозу. Найбільше медіа передрукували новину про згоду ЮНЕСКО взяти участь у відновленні будівлі Держпрому, зруйнованої російськими військами. Таких публікацій було 12, одну з них зробив портал Mediaport [14].

Вісім новин на сайті з'явилося 5 листопада, які розповідали про діяльність ЮНЕСКО в Харкові, допомогу бізнесу, що постраждав від війни, кількість зареєстрованих ФОПів, контакти очільника громади із благодійною організацією, допомогу Франції у спорудженні захисних укриттів, влучення дрону в житлову будівлю. Разом вони стали джерелом для 34 офіціозів, причому лідером за кількістю стала інформація про плани французів створити в Харкові «енергетичний острів». Про це писав, наприклад, ресурс «Гвара Медіа» [3]. Наступного дня на вебпорталі Харківської міської влади з'явилася лише одна новина – про нагородження І. Тереховим призерів спартакіади комунальних закладів, яка стала джерелом 4 публікацій-офіціозів. Наприклад, на сайті «Харків – мій дім» [5]. 7 листопада в рубриці новин вийшло 5 публікацій (про пошкоджені будинки, привітання з ювілеєм театру музкомедії, зустріч з послом Швейцарії та ін.), що спричинили лише 10 офіціозів в українській пресі. По 4 публікації у медіа присвячено народженим в Харкові немовлятам [10] та руйнації будинків внаслідок обстрілів [12].

П'ять новин з'явилося на сайті міста й у п'ятницю, 8 листопада. Тематика: усунення наслідків обстрілів, створення Ради безбар'єрності, відновлення водопостачання, інформація про рух електротранспорту. Загалом в ЗМІ з'явилися 19 відповідних офіціозів, найбільше – 8 – були присвячені зміні у русі міських трамваїв та тролейбусів, про що повідомляв і сайт 057.ua [2]. Щодо 9 листопада, то розділ новин сайту міста містив 3 публікації: про міський транспорт та співчуття родині загиблого поліцейського. На підставі цієї інформації журналісти створили 24 публікації, з них 11 про тимчасову заборону руху транспорту [8]. Лише одна новина про вивезення сміття опублікована на сайті міськради 11 листопада. Публікація стала джерелом двох офіціозів. З шести новин 12 листопада три присвячені роботі міського

транспорту, одна – захворюваності на грип, одна – роботі комунальників напередодні зими. Також повідомлялося про підтримку міською владою Плану перемоги Президента України. Новини стали джерелом 28 офіційно-протокольних матеріалів у ЗМІ. Інформація про зміну руху маршруту тролейбусів стала джерелом найбільшої кількості офіціозів за цей день – 11. Зокрема, про це писало видання Status Quo [11].

Новини за 13 листопада містили інформацію про презентацію Харкова на виставці в Лондоні, виступ І. Терехова на Європейському саміті шкільного харчування та оновлення обладнання фахівцями водоканалу. У медіа з'явилося 10 офіціозів. Саме участь міського голови у форумі найбільше зацікавила медіа, які зробили 7 публікацій офіційно-протокольного характеру [13]. 9 новин опубліковано на вебпорталі міської ради 14 листопада. Теми були такими: робота комунальних служб та міського транспорту, вартість харчування у школах, статистика народжуваності, відновлення зруйнованих будинків, перемовини міського голови із Європейським Інвестиційним Банком. Новини стали джерелом для 45 офіційно-протокольних публікацій. Найбільше офіціозів (10) було опубліковано з новини про види зброї, якими, за інформацією очільника громади, ворог б'є по городу. Таку публікацію, серед інших, зробив ресурс «Главком» [4].

Отже, за досліджуваний період на офіційному сайті Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету було опубліковано 63 новини, які стали джерелом 239 офіційно-протокольних публікацій в українських медіа. Переважна більшість припала на локальні видання. Найбільше ЗМІ зацікавили новини про нові види озброєння, якими російська армія б'є по Харкову (14 листопада, 10 офіціозів), зміну руху тролейбусів (12 листопада, 11 офіціозів) та плани ЮНЕСКО щодо відбудови будівлі Держпрому (4 листопада, 12 офіціозів). Таким чином, можна зробити висновок, що офіційні новини, які публікуються місцевою владою Харкова, є стійким джерелом для створення контенту місцевими ЗМІ.

Список використаних джерел:

1. Агентство ООН у справах біженців продовжить підтримувати Харків. *Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету*. 2 листопада 2024 р. URL: <http://surl.li/xbpoen> (дата звернення: 18.11.2024).
2. В Харкові тимчасово змінять трамвайний і тролейбусний рух. *057.ua*. 8 листопада 2024 р. URL: <https://www.057.ua/news/3855983/v-harkovi-timcasovo-zminat-tramvajnij-i-trolejbusnij-ruh> (дата звернення: 18.11.2024).
3. Веклич А. Франція допоможе створити у Харкові енергетичний острів. *Гвара Медіа*. 5 листопада 2024 р. URL: <http://surl.li/zsmpru> (дата звернення: 18.11.2024).
4. Вонс Р. Ворог атакує Харків новим озброєнням: Терехов розповів деталі. *Главком*. 14 листопада 2024 р. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/voroh-atakuje-kharkiv-novim-ozbrojennjam-terekhov-rozpoviv-detali-1031373.html> (дата звернення: 18.11.2024).

5. Ігор Терехов нагородив переможців спартакиади. *Харків – мій дім*. 7 листопада 2024 р. URL: <https://myhome.kh.ua/news/23325-igor-terehov-nagradil-pobeditelei-spartakiady.html> (дата звернення: 18.11.2024).
6. Менше джинси – краща якість? Як українські регіональні ЗМІ дотримувалися стандартів у серпні 2024. *Інститут демократії імені Пилипа Орлика*. 21 серпня 2024 р. URL: <http://surl.li/qujeue> (дата звернення: 18.11.2024).
7. Меньшикова Є. Трамвай №7 у Харкові тимчасово змінить маршрут 2 листопада: як ходитиме. *Суспільне Харків*. 2 листопада 2024 р. URL: <http://surl.li/fflyzn> (дата звернення: 18.11.2024).
8. Нагорна О. У Харкові на вулиці Лосівській на три дні заборонять рух транспорту. *Об'єктив*. 10 листопада 2024 р. URL: <http://surl.li/mwwekk> (дата звернення: 18.11.2024).
9. Офіціоз та «паркет» у медіа. Медіапутівник від ІДПО. Частина 4. URL: https://www.youtube.com/watch?v=A4gH_TvhFbg (дата звернення: 18.11.2024).
10. Скільки дітей народилось у Харкові за минулий тиждень. *Редпост*. 7 листопада 2024 р. URL: <http://surl.li/lmpoei> (дата звернення: 18.11.2024).
11. У Харкові кілька тролейбусів змінюють маршрути (список). *Status Quo*. 12 листопада 2024 р. URL: <http://surl.li/jrmlzu> (дата звернення: 18.11.2024).
12. У Харкові через обстріли пошкоджено понад вісім тисяч житлових будинків *My Kharkov.info*. 7 листопада 2024 р. URL: <http://surl.li/njbrsg> (дата звернення: 18.11.2024).
13. Харків на передовій шкільного харчування: Ігор Терехов виступив на Європейському саміті у Києві. *Редпост*. 13 листопада 2024 р. URL: <http://surl.li/qnsnns> (дата звернення: 18.11.2024).
14. ЮНЕСКО готове допомогти у відновленні Держпрому. *Mediaport*. 5 листопада 2024 р. URL: <https://mediaport.ua/yunesko-hotove-dopomohty-u-vidnovlenni-derzhpromu/> (дата звернення: 18.11.2024).

ТЕЛЕМАРАФОН «ЄДИНІ НОВИНИ» ЯК ІНСТРУМЕНТ ВЛАДИ ДЛЯ КОНТРОЛЮ МЕДІАПРОСТОРУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

*Галів Олег,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 061 Журналістика
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
E-mail: Oleg8703@gmail.com*

Вступ. У час широкомасштабної збройної агресії РФ проти України український медійний простір зазнав значних трансформацій. Це зумовлено

викликами національної безпеки, коли інформація стала зброєю. Відтак задля інформування населення щодо перебігу воєнних дій, а отже, захисту національних інтересів, українські телеканали та медіагрупи за ініціативи Міністерства культури та інформаційної політики України об'єдналися в загальноукраїнський телевізійний марафон «Єдині новини».

Вже третій рік поспіль телемарафон залишається ключовим інформаційним майданчиком, який транслює офіційні повідомлення від органів державної влади, військових структур, політичних еліт та закордонних експертів. Проте він постійно піддається критиці з боку громадського сектору, медійних середовищ і міжнародних організацій. Головні претензії полягають у незбалансованості новин, відсутності в ефірах марафону опозиційних політиків, у недоцільності витрачання державних коштів на його фінансування. Телемарафон «Єдині новини» розкритикувала Європейська комісія, наголосивши, що Україні потрібно працювати над відновленням різноманітності в медіа. Зауваження до його діяльності ЄК представила в щорічному звіті, де висловила занепокоєння щодо об'єктивності марафону і того, наскільки він є найкращою платформою для «вільного обміну думками між українцями» [3].

Постановка проблеми. Відтак постає питання, чому українська влада на третій рік повномасштабної російсько-української війни досі не відмовилась від телевізійного марафону «Єдині новини», який, на думку експертів, втрачає популярність серед української аудиторії, а отже, його вплив падає. Останні соціологічні дослідження констатують, що за період з травня 2022 до жовтня 2023 року простежується зниження довіри українців до телемарафону. Про це свідчать дані опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології в період із 30 вересня до 13 жовтня. Соціологи зазначили, що «хоча телемарафон зберігає позитивний баланс довіри-недовіри, але при цьому з 69% до 48% стало менше тих, хто йому довіряє. Натомість із 12% до 39% стало більше тих, хто йому не довіряє» [2]. За результатами дослідження, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» (вересень 2024 р.), телемарафон «Єдині новини» є джерелом інформації лише для 21% українців, а месенджер «Телеграм» — для 47% опитаних [8].

Якщо аналізувати перші місяці повномасштабної російсько-української війни, то телемарафон «Єдині новини» справді виконав свої завдання:

- 1) суспільство отримувало верифіковану інформацію про події на полі бою, перебіг війни, важливу інформацію для біженців;
- 2) діяльність усіх каналів об'єдналась навколо державної інформаційної політики, спрямованої на протидію російській дезінформації;
- 3) злагоджена робота марафону демонструвала суспільству прояви стабільності та єдності всередині країни, канали не конкурували за глядача, а намагалися забезпечити його інформаційні потреби;
- 4) телевізійна сфера України вистояла і, попри скорочення бюджетів на медіа через незрозумілість того, що буде завтра, медійники продовжили працювати.

У лютому 2022 року, коли телемарафон «Єдині новини» запрацював, це

стало своєрідним феноменом телевізійного ринку. Але зараз, у листопаді 2024 року, питання доцільності його існування все частіше порушується як представниками медіагалузі, так і народними обранцями. Здебільшого вони наголошують, що сьогодні інформаційний телемарафон потрібний українській владі для контролю над медіапростором. Владі вигідно мати свій медійний майданчик, який не просто фінансується за кошти платників податків, а його редакційна політика повністю відповідає її інтересам. У ньому практично не транслюються повідомлення, які б з негативної сторони висвітлювали діяльність української влади, зокрема Офісу Президента. В ефірах телемарафону не говорять про усі проблеми фронту, наприклад, відсутність фортифікацій або ж невчасну підготовку міст до оборони, про що неодноразово заявляли військові кореспонденти з незалежних медіа. Крім того, влада використовує цей майданчик як канал комунікації з українським суспільством.

Неодноразово профільні видання, наприклад «Детектор медіа», відзначали, що присутність опозиційних політичних сил у телемарафоні «Єдині новини» є обмеженою. Натомість найчастіше там з'являються представники партії «Слуга народу», які поширюють наративи влади. Для дослідження ми обрали ютуб-канали тих медіа, які створюють контент для марафону «Єдині новини», і проаналізували їх випуски. Наприклад, ефір за 10 жовтня 2024 року. У цей день Верховна Рада України проголосувала за рекордне підвищення податків для українців і опозиційні політичні сили та експерти критикували такі дії. Ми вирішили дослідити, як цю тему висвітлили в телемарафоні. На ютуб-каналі Факти ICTV є відео «Єдині новини від ICTV за 10.10.2024 | 960-й ДЕНЬ ВІЙНИ» [4]. Це 12-ти годинний уривок із марафону. Як ми з'ясували, упродовж цього часу гостями марафону були 27 гостей. Здебільшого це речники ЗСУ, міністри, заступники міністрів, очільники або представники ОВА, військові, незалежні експерти, пресекретарі державних відомств та депутати від владної партії «Слуга народу». Наприклад, Ольга Василевська-Смаглюк, яка коментувала тему рекордного підвищення податків. Проте телемарафон не врахував позиції інших політичних сил, зокрема опозиційних, які виступили із застереженнями і критикою цього закону. Не прозвучало і жодного критичного запитання від журналістів для депутатки від «Слуги народу». Крім інтерв'ю у прямому ефірі, куди не запросили представників опозиційних сил та експертів з іншим баченням коментувати тему підвищення податків, їхню позицію не висвітлили також у прямих ввімкненнях кореспондентів. Серед тих, чий коментарі використовували журналісти, — спікер Верховної Ради Руслан Стефанчук (обраний від «Слуги народу»), голова Комітету ВР з питань фінансів, податкової та митної політики Данило Гетманцев («Слуга народу»), заступниця голови Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Ольга Василевська-Смаглюк («Слуга народу»).

У сюжеті про добудову енергоблоків атомних електростанцій журналісти записали коментар депутата від партії «Слуга народу» Анатолія Костюха. Згадували у позитивному світлі і Президента України Володимира Зеленського. Більшість повідомлень у телемарафоні «Єдині новини» відповідають тим наративам влади, які декларують посадовці Офісу Президента, Кабінету

Міністрів України та інших державних відомств.

Проаналізуємо інший інформаційний привід, зокрема представлення Президентом України В. Зеленським «Плану перемоги» у стінах Парламенту 16 жовтня 2024 року. Шестигодинний фрагмент марафону за цей день «ТСН. Марафон «Єдині новини» за 16 жовтня 2024: ВИБУХИ В КИСВІ та ХЕРСОН без світла» розміщений на ютуб-каналі ТСН [7]. А 12-годинний фрагмент є на каналі ICTV [5]. В ефірі телемарафону представили пряму трансляцію виступу Володимира Зеленського, «План перемоги» коментували депутати від провладної партії «Слуга народу»: голова ВР Руслан Стефанчук, Голова Постійної делегації ВР України В Парламентській Асамблеї НАТО Єгор Чернів та віцепрем'єр-міністр із питань європейської та євроатлантичної інтеграції України — Міністр юстиції України Ольга Стефанішина. Не висвітлювалось жодної критичної або ж альтернативної думки від непровладних політиків, які заявляли, що це не план, а пріоритети зовнішньої політики.

Як стверджує інтернет-видання «Детектор медіа», після виходу з телемарафону «Єдині новини» Суспільного, що відбувся у травні 2024 року, частка представників фракції «Слуга народу» серед запрошених депутатів в ефірі марафону зросла до 81%. Про це свідчать підсумки моніторингу телемарафону за липень-вересень [9]. «А от депутати від «Європейської солідарності» після виходу Суспільного з марафону в ефірі не з'являлись. З тих фракцій, що відносять себе до опозиційних, в ефірі марафону за вказаний період, згідно із дослідженням, 7% склали представники «Батьківщини» та 1% «Голосу»» [9].

Висновки. Телевізійний марафон «Єдині новини» сьогодні не є критично затребуваним серед української аудиторії, адже через свою однаковість продовжує втрачати популярність, поступаючись як новинам із соцмереж, так і більш цікавим ютуб-проектам. Натомість влада, попри критику, не відмовляється від його функціонування, адже повністю контролює та може впливати на цей інформаційний майданчик, обмежуючи доступ до ефірів надто критичним опозиційним політикам. Як ми з'ясували, найчастішими гостями телемарафону є представники державних органів влади та партії «Слуга народу», які не критикують дій чинної влади та не порушують тем, які можуть негативно вплинути на її рейтинги.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бакаєвич К. Український телемарафон «Єдині новини» під час повномасштабного російського вторгнення: пропаганда, піар чи необхідність?. *Інтегровані комунікації = Integrated communication : науковий журнал*. 2024. Вип. 1. С. 139-144.
2. В Україні знизилася довіра до телемарафону – опитування. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-telemarafon-opytuvannia/32662330.html> .
3. Європейська комісія розкритикувала телемарафон «Єдині новини». *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/234105/2024-10-30-ievropeyska-komisiya-rozkrytykuvala-telemarafon-iedyni-novyny>.

4. Єдині новини від ICTV за 10.10.2024 | 960-й ДЕНЬ ВІЙНИ. ICTV. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cECCWeitPTc>
5. Єдині новини від ICTV за 16.10.2024. |966-й ДЕНЬ ВІЙНИ. URL: https://www.youtube.com/watch?v=gZ_CZMoxfJA
6. Інструмент інформування чи впливу: навіщо Банковій телемарафон та що влада планує робити з ним далі?. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/navishcho-bankovyy-telemarafon-ta-shcho-vlada-planuye-robyty-z-nym-dali/32944114.html>
7. ТСН. Марафон «Єдині новини» за 16 жовтня 2024: ВИБУХИ В КИСЬВІ та ХЕРСОН без світла. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Fx8pj6CoOvE> Режим доступу:
8. Успіх чи ні? Як українці оцінюють реформування органів правопорядку та підтримку ЄС. *Сайт соціологічної групи Рейтинг*. URL: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/uspikh-chi-ni-yak-ukrayinci-ocinyuyut-reformuvannya-organiv-pravoporyadku-ta-pidtrimku-yes.html>.
9. Частка «слуг народу» в марафоні після виходу Суспільного зросла до 81% — моніторинг. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/232989/2024-10-03-chastka-slug-narodu-v-marafoni-pislya-vykhodu-suspilnogo-zrosla-do-81-monitoring/>

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ *WAR-RELATED COLLOCATIONS* У РАКУРСІ МЕДІА-КОНТЕНТУ SEMANTRUM

Юлія Дем'янчук,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри іноземних мов та перекладознавства,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
E-mail: y.demianchuk@gmail.com

Світоглядні трансформації другої половини ХХ ст. та розвиток системи цифрової передачі даних на початку ХХІ ст. вплинули на мовотворчість. Запровадження принципів політкоректності, підґрунтям яких є неприпустимість дискримінації за будь-якими особистісними ознаками, серед ключових, релігійна чи етнічна – пронизують усі мовні яруси. З'явилися й новітні вимоги до медіатексту, до мовного означення об'єктів реальності, що викликають зацікавлення у різних аспектах – і з боку пізнання потенційних можливостей слова, і в плані увиразнення релевантної інформації, яку він несе.

Перед журналістами постало завдання дотримуватись мовних і культурних конвенцій, ословлюючи і осмислюючи зовнішні події [1]. Найбільшої ваги набувають медіа-тексти, що перебувають в мережі Інтернет, тому вивчення Інтернет-контенту, його гібридних форм, створених за допомогою інтегрованих технологій залишається в пріоритеті лінгвістів [2]. Мовні модифікації відбуваються синхронно із суспільними, а суспільні інституції (політичні,

академічні) вибирають мовну політику й закріплюють мовні норми, забезпечуючи їхню циркуляцію та відтворення в медіатексті.

Аналіз медіа-контенту – це логічний крок у розвиток теорії публіцистики як і наукова відповідь на комунікативні зрушення, що відбуваються в плані вивчення терміносистеми журналістики як у мовному, так і мовленнєвому аспектах. Таке розрізнення означає перехід від пояснення відмінностей між традиційними медійними формами та новими цифровими платформами до можливості тлумачити цю різницю з опорою на вербальне відображення інформаційних продуктів.

Онлайн-сервіс для моніторингу традиційних та інтернет-ЗМІ *SEMANTRUM* це – інструмент професійного аналізу медіа-контенту, як-от новини, відгуки, коментарі про події в Україні. Сьогодні саме цей онлайн-сервіс є потужним інформаційно-експресивним полем, у якому функціонують сталі концептуальні одиниці фразеологічного типу – *war-related collocations*. Велике значення для кращого розуміння культурогенного простору народу періоду війни має професійна медійна оцінка й виявлення максимальної кількості мовних елементів, що формують сприйняття самого тексту.

Значною мірою номінативність термінів та денотативне означування воєнних дій створюють образ – центрального компонента структури публіцистичного тексту. На думку В. Каленич, початковим словесним образом журналіста є будь-який тематичний відрізок мовлення (словосполучення або фразеологічний вираз), який несе цілісну інформацію, рівнозначну дискурсивному значенню окремо взятих слів, елементів цього мовлення [3]. На нерозривну єдність словесного образу й словесного цілого, яке цей образ репрезентує, вказувала і К. Pacheco Harrison [4]. Така словесна “дуальність” на думку вчених, указує на правильність розставлення акцентів у повідомленнях різного типу [5].

Вивчення мови медійного простору наділене евристичним потенціалом інтерпретації, відповідно процес аналізу тексту вимагає різностороннього підходу до верифікації інформації. Тому система аналізу медіа-контенту покликана з'ясувати взаємодію друкованих та онлайн-медіа, що породжує геополітичну концепцію України.

Фактично, ґрунтуючись на публіцистичних статтях відбувається становлення мови війни, що охоплює *war-related collocations* – вербалізовані сегменти мовно-культурного простору України в контексті російсько-української війни. Вони виявляють стійкість й демонструють незвичність простору, до якого потрапляють. Розглянемо динаміку згадувань *war-related collocations* в період з 24 лютого по 12 червня 2022 року (див. Рис.1).

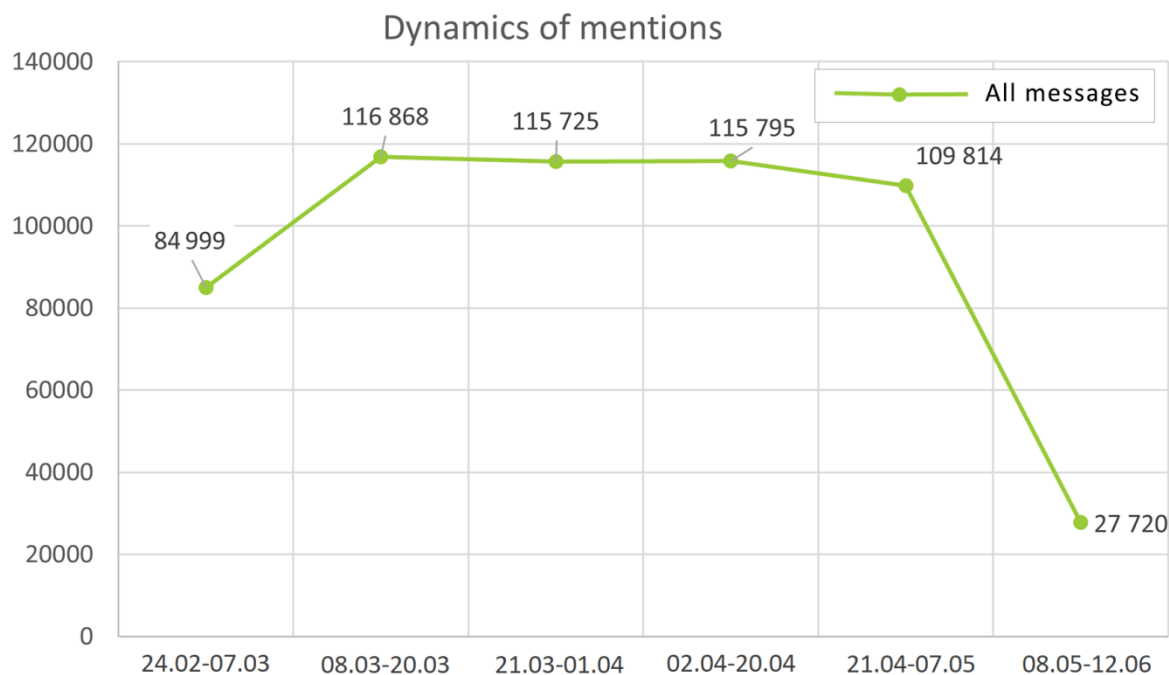

Рис. 1. Моніторинг згадувань *war-related collocations* в онлайн-ЗМІ України

Видавництво *Berezan* виявилось лідером у висвітленні медіатексту по всій Україні. До війни в пріоритеті видавництва, основним завданням було узагальнення різноаспектної інформації у місті Березань та навколишніх містах і селах. Проте з початком війни ситуація докорінно змінилась (див. Рис. 2).

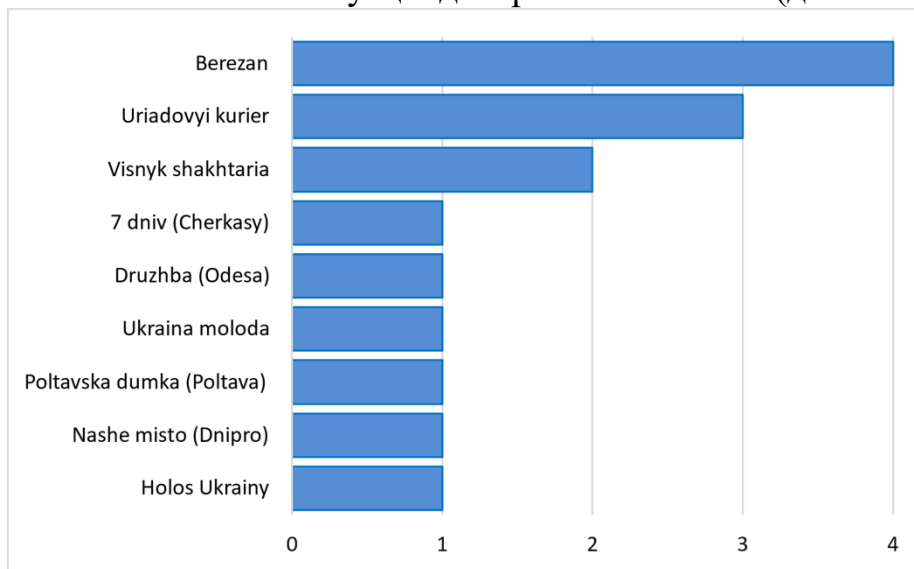

Рис. 2. Типологія друкованих ЗМІ (за період 24 лютого – 31 березня 2022 року)

Змістове наповнення видань, як правило генералізує запити споживачів інформації, тому рефлексія мови війни сприяє популяризації медіасегменту. Характерним приміром є новинний портал MY.UA, що зайняв ключову позицію у медіаплатформі (див. Рис. 3).

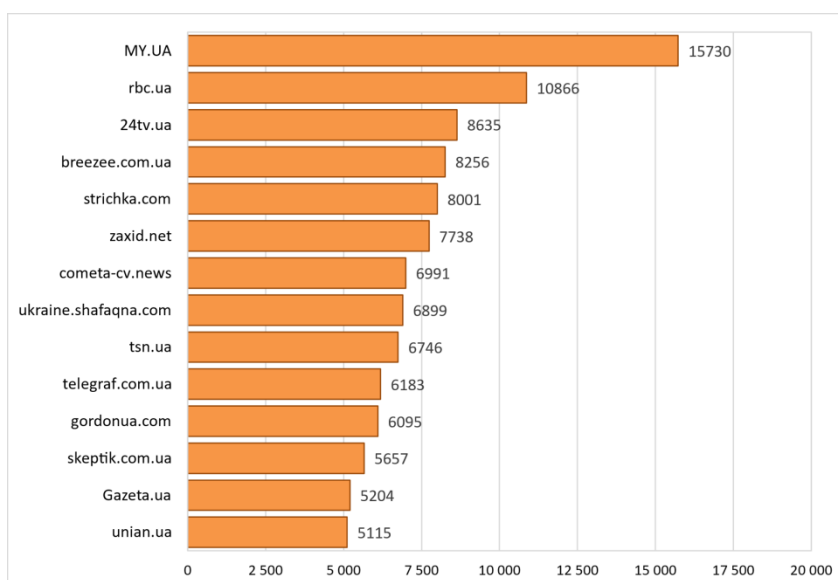

Рис. 3. Кількісне відображення дописів на тему російсько-українська війна (за період 24 лютого – 31 березня 2022 року)

У нашому дослідженні виявлено, що більшість статей (в період з 24 лютого по 12 червня 2022), опубліковані в середу, четвер і п'ятницю. Натомість у вихідні, суботу та неділю спостерігаємо зниження тенденції (див. Рис. 4).

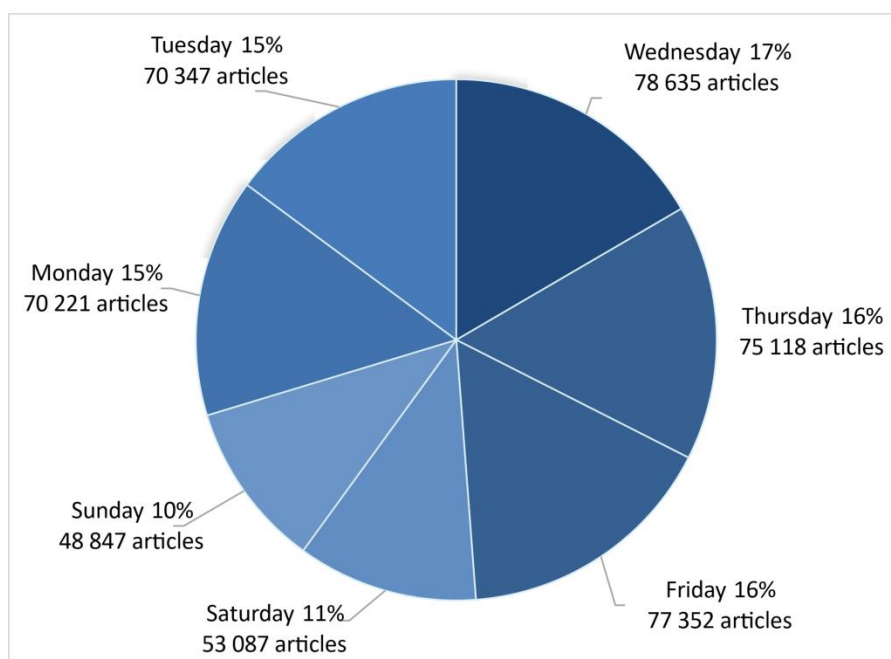

Рис. 4. Сегментний розподіл статей у межах тижня (за період 24 лютого – 31 березня 2022 року (SEMANTRUM, 2022)

Отож, система аналізу медіа-контенту SEMANTRUM пропонує новий погляд на виявлення мови війни, її мовних засобів – *war-related collocations*. Поява медіа платформи у нашому дослідженні засвідчує розвиток номінативного фонду таких *war-related collocations* як *information resistance* (інформаційний спротив), *political manipulation* (політична маніпуляція),

political narrative (політичний наратив), *information front* (інформаційний фронт) та ін.

Список використаних джерел:

1. Muhammad A., Danish, A., Haider I., Batool S., Javed M., Tariq W. Enhancing Social Media Text Analysis: Investigating Advanced Preprocessing, Model Performance, and Multilingual Contexts. Xi'an Shiyou Daxue Xuebao (Ziran Kexue Ban)/Journal of Xi'an Shiyou University. Vol. 20. 2024. P. 187–197.
2. Crystal D. Language and the Internet. 2001. URL: https://www.academia.edu/35434663/Language_and_the_Internet
3. Каленич В. Образність журналістського мовлення в регіональній пресі. *Imagery of journalistic speech in the regional press. Scientific Notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Series Philology (Linguistics)*. 2023. С. 84–91.
4. Сизонов Д. Нові смисли сталих медійних онімів із компонентом НЕЗЛАМНИЙ. Записки з українського мовознавства. 2024. Вип. 31. С. 142–150.
5. Pacheco Harrison K. Verbal visuality of journalistic television genre: readings to build sign language interpreting strategies. *Bakhtiniana, São Paulo*, Vol. 8 (2). 2013. P. 201–217.

ДО ПРОБЛЕМИ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ МАС-МЕДІА У СВІТІ

Мар'ян Житарюк,

*доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
завідувач кафедри зарубіжної преси та інформації,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
E-mail: maryan.zhytaryuk@lnu.edu.ua*

Упродовж перших десятиліть Незалежності України у нас де-факто була відсутня державна інформаційна політика. Досі концепція інформаційної безпеки України обговорюється як проєкт, а не виконується як закон [5]. З одного боку, у мас-медіа домінував приватно-олігархічний тип власності, де головним було обслуговування певних політико-бізнесових груп, з іншого, у держави не було і досі бракує достатнього розуміння важливості інформаційної складової для утвердження і розбудови країни як міжнародного політичного суб'єкта в геополітичному контексті.

Питання важливості та уразливості національного інформаційного простору уразливе й зараз, на одинадцятому році екзистенціальної російсько-української війни, на третьому році повномасштабного вторгнення. Так, практично не було допомоги українським ЗМІ (україномовним та англomовним) у реалізації міжнародних проєктів, що дозволяли б українським редакціям відкрити закордонні бюро. З іншого боку, мало що зроблено, щоб закордонні

мас-медіа мали свої корпункти в Києві та інших українських містах, щоб світ довідувався про Україну з України, а не за моделями пропагандистського трикутника (або легітимізації джерела, або збільшення впливу, або викривленого джерела [1]) – з російських, польських, американських, німецьких та інших джерел. До 2014 р. Україна переважно бачила світ або з допомогою CNN/BBC/Російського телебачення очима росіян, поляків, німців, американців, євреїв тощо, тільки не українців.

До Революції Гідності імідж України і українців у світі формували переважно російські пропагандистські мас-медіа, особливо в пост-ельцинський період. На відміну від України, вони мають велику кількість закордонних кореспондентських пунктів та потужне інформаційне агентство ТАРС. Кореспонденти західних мас-медіа, акредитовані на теренах колишніх радянських республік (СНД), працюють переважно у корпунктах на території російської федерації (акредитовані в СНД). В Україні мало місце засилля російських ЗМІ («Аргументы и факты в Украине», «Известия в Украине», «Комсомольская правда в Украине», «Коммерсант-Украина», ОРТ, НТВ, РТР і багатьох інших). Московські міфи і вигадки (про єдину церкву, спільну історію, один народ, російська як друга державна мова) допомагали поширювати і ЗМІ, зареєстровані в Україні. Переважно це були російськомовні мас-медіа. Таким чином, і світ, і Україна сприймали українську реальність очима тих же російських пропагандистів.

Переважно до 2013 р., а в певних випадках і до 2021 р. [2; 3], у нашій країні домінували не національні мас-медіа, не українські, а мас-медіа України (які просто мали українську реєстрацію) та мас-медіа в Україні (які тут активно розповсюджувались). Усе це дуже прикро визнавати, але необхідно, інакше доведеться наступати на ті ж граблі... Інакше на шпальтах газет і журналів, у радіо- й телеефірах знову матимуть місце чужі наративи, які актуалізуватимуть неактуальне з погляду державницького поступу: російська як державна мова, регіоналізація України, автономізація/ федералізація на основі не адміністративно-територіального принципу, а етнічного, системні кпини з українства, його маргіналізація на кшталт „сала-галушок-вишиванок-шароварів”. Це тільки загострюватиме наявні політичні протиріччя та погіршуватиме міжлюдські взаємини. Звісно, звірства сучасної орди в Україні багато-кому відкрили очі, змусили переосмислити стосунки з ворогом, але останні парламентські вибори в Грузії показали, що немає нічого неможливого...

У довоєнний період українська друкована журналістика за кордоном не була дієва. Тут переважали звіти про засідання, пленуми тощо, піднімали теми з українським підтекстом (про пам'ятники українським митцям, про концерти співаків, про виставки художників, про візити наших політиків, про виступи спортсменів), мала місце й компіляція текстів із місцевої преси. В умовах, коли практично не було власних кореспондентських пунктів (бюро), важко розраховувати на ексклюзивні матеріали з-за кордону.

Щоб українські мас-медіа повноцінно утверджувались у світі, щоб були нашими очима за кордоном і репрезентантами нашої країни, щоб реалізувати

повноцінну національну інформаційну стратегію, треба серйозно поставитися до відкриття закордонних кореспондентських пунктів на постійній основі (гранти, державна, спонсорська підтримка мас-медіа).

Залежно від виду ЗМІ, фінансових можливостей і поставлених завдань, кореспондентський пункт може бути великий (йдеться про телеканали), а може бути скромніший – для одного власного кореспондента. Узгоджуючи наші прагнення з нашими можливостями, скажемо: для друкованої преси достатньо мати корпункт на одну особу, яка була б універсалом (такі тенденції активно пропагуються на Заході): писала б, фотографувала б, здійснювала б професійну відеозйомку, мала б водійські права, акредитації у важливих установах тощо.

Для успішної роботи корпункту має бути журналіст-професіонал, комфортне місце праці і місце проживання сім'ї, техніка, засоби зв'язку, машина. Оскільки редакція може відкликати одного журналіста і відрядити іншого, бажано, щоб приміщення було не орендоване, а власне, редакційне (хоч орендоване й дешевше, але постійні переїзди не сприяють ефективній діяльності). Щоб зекономити кошти, час, куплене приміщення повинне виконувати три функції: бути офісом, місцем проживання, міні-готелем (на випадок приїзду спецкорів редакції або колег з інших корпунктів чи редакцій). Тобто приміщення має бути на чотири-шість кімнат, але в межах 150-200 квадратних метрів. Звичайно, в дорогих столицях (Лондоні, Парижі, Вашингтоні, Москві, Токіо) немає сенсу його купувати в центрі, значно дешевше у передмісті чи в містах-супутниках. Це, звісно, недешево, але ж хіба це не вдала інвестиція на багато років, яку можна будь-коли повернути?

Відсторонення медіавласників, держслужбовців найвищого рангу від проблеми розвитку українських пресових бюро за кордоном – *позиція недержавна*, незрозуміла ні самим журналістам, ні численній аудиторії (науковці, натомість, про неї кажуть давно [4, с. 306-320]). Навіть у період УНР були відкриті українські пресові бюро в Лондоні, Парижі). Лише на спростування чужої „дези”, „організованих сенсацій” (наслідком яких були численні арешти: літаків, кораблів, банківських рахунків, міжнародні політичні і військові скандали через газові і нафтові транзитні маршрути, продаж військової техніки тощо), не кажучи вже про самопропагування через посередників, на дорогих іноземних адвокатів держскарбниця витратила значно більші суми, ніж ті, за які можна було б розбудувати кореспондентську мережу у світі. Відсутність корпунктів – відсутність стабільних контактів, друзів, знайомих закордонних політиків, бізнесменів, службовців, змарнований час, який нічим не компенсуєш...

Список використаних джерел:

1. Jowett G.S., O'Donnell V. Propaganda and Persuasion. Newbury, 1972.
2. Zhytaryuk Marian. War and Media: Sanctions of the National Security Council and Anti-Ukrainian Hysteria // GeoPolitika: București, 2021. Anul XIX. Nr. 86 (1 / 2021). P. 230-234. Анотація доступна за посиланням:

<https://www.geopolitic.ro/2021/05/war-media-sanctions-national-security-council-anti-ukrainian-hysteria/>

3. Житарюк М. Г. Закриття телеканалів News One, ZIK та «112 Україна»: медійний і політичний складник // Український інформаційний простір. 2021. Ч. 7. С. 94-104. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/233880/232508>
4. Житарюк М. Г. Соціокультурна модель журналістики: традиції і новаторство. Львів, Простір-М, 2008, с. 306-320, https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/monograf_a5_cd.pdf
5. Концепція інформаційної безпеки України. Проект (неофіційний текст) від 09.06.2015 р., <https://ips.ligazakon.net/document/NT1607>

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ЗМІНУ ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ ЖІНОК

Валентина Журба

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
E-mail: valskakalska@gmail.com*

Війна в Україні стала каталізатором суспільних змін. Однією з найбільш помітних трансформацій є зміщення гендерних ролей, особливо у контексті медійного висвітлення. З початком повномасштабної російсько-української війни українські жінки та чоловіки стали обличчям національного спротиву.

Незважаючи на політику України в наданні рівних можливостей чоловікам і жінкам стосовно всіх аспектів життя суспільства, гендерні стереотипи в суспільстві зберігаються і посилюються через повномасштабне вторгнення.

Зарубіжні дослідники Р. Кук, К. Вейс, Е. Троабух вважають: «Збільшення повної, рівноправної та значущої участі жінок у миротворчій діяльності та запобіганню конфліктам могло б стати однією із сильних сторін збройних сил, але підміна індивідуальної оцінки недоречними стереотипами не лише шкодить жінкам, а й загрожує оперативному потенціалу, геополітичному партнерству та перспективам міцного і справедливого миру, створює загрозу цілісності збройних сил, завдає шкоди національній безпеці та заважає дотриманню країнами міжнародного права [8; 9].

Війна загострила гендерні виклики, включаючи поглиблення нерівності та дискримінації. Жінки та дівчата, які стали внутрішньо переміщеними особами або біженками, стикаються з підвищеними ризиками сексуальної експлуатації та торгівлі людьми. На виникнення рольових конфліктів у суспільстві впливають гендерні стереотипи закріплені соціальними ролями за відповідною статтю. Образ жінки-матері та берегині сімейного вогнища, що стає жертвою

збройних конфліктів, є найбільш поширеним та центральним у літературі, присвяченій проблемам війни та безпеки.

«Участь жінок у військовому конфлікті як постраждалих, підтримка та обслуговування чоловіків героїв і допомога постраждалим часто визнається суспільством, тоді як роль жінок у процесах, пов'язаних з досягненням миру, потребує ще значних зусиль для створення можливостей жінкам реалізуватись у цій сфері. Адже традиційні гендерні стереотипи, які дуже живучі в суспільстві, визначають миробудування та захист Вітчизни як виключно чоловічу справу» [4].

Українська дослідниця Тамара Злобіна у статті «Гендер, Майдан і Війна, і те, що після Війни» зазначає: «Типовий медійний образ – матері, яка пішла на війну, щоб війна не прийшла до її дітей. Це така модифікована до сучасних умов модель «берегині», в якій жінка завжди є спочатку матір'ю, а потім уже усім решта – патріоткою, громадянкою, воїном»[1].

Під час повномасштабної війни активно поширюються наративи про матерів, дружин, коханих, які чекають чоловіків з фронту. Звісно, так є – але чекають не лише жінки. Батьки, дідусі, брати і друзі чекають теж. Суспільство оспівало «горе матері, яка втратила сина», не помітивши батьківського горя. Це жіноче «чекання» описується з тими ж маркерами пасивності, як і «сидить дома з дітьми», у той час як під поверхнею знову сховалась уся праця – збільшене навантаження по догляду та забезпеченню родини, психологічна реабілітація травмованих війною чоловіків, волонтерська участь, політична діяльність.

Деякі журналісти ігнорують факт наявності жінок-військових. Так, онлайн видання «Віледж» опублікувало матеріал під назвою «Це жінки, які чекають на чоловіків із фронту».

«Дружина військового – це один із небагатьох соціальних статусів в Україні, у який доросла повносправна людина не входить самостійно. Вона не підписує жодного документа, не дає своєї згоди на входження в цей статус. Він їй просто надається [державою]» [7].

Матеріал містить опис побуту жінок, які чекають коханих з війни. В самому матеріалі описано як жінки тікали від війни в інші країни, як виховують дітей і хвилюються за чоловіка, та навіть виділили нову гендерну роль – дружина військового. Серед військовослужбовців є не лише чоловіки, а й жінки, для гендерної рівності в матеріалі потрібно було дати хоча б одну історію, коли чоловік чекає з фронту свою дружину.

Іноді також в український медіапростір потрапляє сексуалізований образ жінки-військовослужбовиці. Яскравим прикладом такої сексуалізації є виставка художника Андрія Мороза «Сексуальні захисниці» [5], напівгола захисниця в газеті «Спротив», яку створюють Сили територіальної оборони України [3], та календарі з оголеними журналістками «5 каналу» [6].

У сучасній війні українські жінки не лише є свідками страхіть війни, але й активно беруть участь в бойових діях, вони є невід'ємною частиною військового механізму. Жінки служать нарівні із чоловіками на передових позиціях, виконують ті ж ролі: стрільці, командири, артилеристи. Проте, незважаючи на їх відвагу та вклад, роль жінок у війні часто залишається

непомітною або недооціненою. Медіа часто акцентують увагу лише на чоловічих героїчних подвигах, матеріалів про жіночі внески одиниці. Приєднавшись до військової служби, жінки долають культурні та соціальні бар'єри.

Також, відбулось посилення активної ролі жінки в соціумі та країні – передусім у ЗСУ, у сфері волонтерства. Дослідження ГО «Інсайт» «Гендерні стереотипи та ролі очима молоді: до і після початку повномасштабної російської агресії» [2] показали, що відбулось посилення ролі жінки у професійному плані та в родині (чоловіки пішли на фронт, їхні ролі вимушено, але ефективно виконують жінки). Збільшився тиск в ролі «жінки-берегині», яка виховує, оберігає та доглядає дітей, дбає про комфорт «родинного гнізда», чекає на свого чоловіка-захисника.

«Жінки складають більшу частину населення, яке змушене переміщуватись, щоб знайти безпечніше місце проживання для себе, своїх дітей, рідних. 2/3 внутрішньо переміщених осіб – це жінки з дітьми (61% – жінки, 14% – діти). На новому місці жінки стикаються з необхідністю адаптуватися до інших умов проживання, часто гірших за попередні. Уся робота з догляду за дітьми, влаштування їх у навчальні заклади, пошук нового місця роботи та засобів до існування також лягає на плечі жінок» [2].

Гендерна дискримінація призводить до стереотипного уявлення про роль жінок у суспільстві. Аудиторії потрібно звикати до їхніх нових гендерних ролей і сприймати їх на рівні з чоловіками. Допомогою в цьому має стати об'єктивне відображення у медіа нових гендерних ролей як жінок, так і чоловіків.

Список використаних джерел:

1. Гендерні дослідження, проект «Донбаські студії». Фонд ІЗОЛЯЦІЯ; Платформа культурних ініціатив; Представництво Фонду імені Генріха Бьолля. Київ, 2015. 228 с.
2. Гендерні стереотипи та ролі очима молоді: до і після початку повномасштабної російської агресії: звіт за результатами дослідження. ГО «Інсайт». 88 с. URL: https://www.insight-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/GS_2.pdf (дата звернення: 10.11.2024).
3. Журавель Д. Сексуальна об'єктивізація жінок-захисниць: військовослужбовиці ображені. *Межа*. URL: <https://mezha.net/ua/mysli/seksualna-ob-iektyvizatsiia-zhinok-zakhysnyts-viiskovosluzhbovytsi-obrazheni/> (дата звернення: 11.11.2024).
4. Саморегуляція українських медіа під час дії воєнного стану в Україні / За заг. ред. Л. Кузьменко, Л. Куц, М. Дворового, О. Погорелова. Київ: Комісія з журналістської етики, 2022 90 с. URL: <https://cje.org.ua/wp-content/uploads/Samorehuliatsiia-ukrai-nskykh-media-pid-chas-dii-voiennoho-stanu.pdf> (дата звернення: 11.11.2024).
5. Сексуальні захисниці черкаського художника підірвали мережу. *Провсе.ck.ua*. URL: <https://provce.ck.ua/seksualni-zahysnytsi-cherkaskoho-hudozhnyka-pidirvaly-merezhu-foto/> (дата звернення 10.11.2024).

6. Федоренко О. «Хтивий» календар журналісток «5 каналу» анонсують у продажі втретє. *Межа*. URL: <https://mezha.net/ua/mysli/khtyvyi-kalendar-zhurnalistok-5-kanalu-anonsuiut-u-prodazhi-vtretie/> (дата звернення: 11.11.2024).
7. Це жінки, які чекають на чоловіків із фронту. *Віледж*. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/city-experience/345339-tse-zhinki-yaki-chekayut-na-cholovikiv-iz-frontu> (дата звернення: 10.11.2024).
8. Cook, R., & Weiss, C. Gender Stereotyping in the Military. *Stereotypes and Human Rights Law*. 2016. P. 175-198. URL: <https://doi.org/10.1017/9781780685458.008> (date of access: 11.11.2024).
9. Trobaugh, E.M. Women, Regardless: Understanding Gender Bias in U.S. *Military Integration*. 2018. URL: <https://ndupress.ndu.edu/Publications/Article/1411860/women-regardless-understandinggender-bias-in-us-military-integration/> (date of access: 11.11.2024).

СУЧАСНІ ТРЕНДИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ

Тетяна Іванова,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальних комунікацій,
Маріупольський державний університет
E-mail: tv.ivanova77@gmail.com

Валерій Іванов,

доктор філологічних наук, професор кафедри
соціальних комунікацій Інституту журналістики,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
E-mail: ivanovv@knu.ua

Україна вже не перший рік протистоїть гібридним загрозам, в яких інформація стала одним із головних інструментів впливу. З цього випливає ключовий виклик для нас усіх: навчитися не тільки знаходити, але й правильно інтерпретувати інформацію. Медіаграмотність – це не просто навичка, це інструмент виживання в умовах інформаційної війни, це запорука нашої національної безпеки.

В умовах повномасштабного вторгнення гостро стоїть проблема формування критичного мислення. У гібридній війни Росія широко використовує дезінформаційні та пропагандистські інструменти, тому здатність населення розпізнавати дезінформацію, навички перевірки змісту повідомлень набувають критичного значення. Медіаграмотність в Україні розвивається з 2010 р. На сьогоднішній день Україна є визнаним лідером у сфері медіаграмотності серед країн пострадянського простору.

Отже, які тренди розвитку медіаграмотності очікують нас у 2025 році? Спробуємо їх виділити.

За результатами дослідження Детектора Медіа, з 2020 по 2022 рік рівень медіаграмотності населення зріс з 55% до 81%. І це втішає.

За даними досліджень Детектора медіа, рівень загального індексу медіаграмотності в Україні склав у 2023 р. 76%. Причому рівень медіаграмотності залежить від віку, рівня освіти, добробуту, місця проживання. Він вище у молоді та нижче у старшого покоління. Також він вище у людей, які мешкають у великих містах, з вищою освітою та високим добробутом. Порівняна більшість людей вважають, що медіа працюють не в інтересах держави (25%) чи суспільства в цілому (12%), а своїх власників (30%). Половина населення України (49% проти 17%) підтримують критику влади в медіа. 76% підтримують важливість існування суспільних медіа, як є незалежними від держави та власників. Половина населення України (55%) отримує політичний контент не тільки в традиційних медіа, але й в месенджерах, третина (33%) при спілкуванні з друзями та колегами, 62% у соціальних медіа. Українці – активні споживачі інтернету. Лише 6% його не використовуює, а 91% звертаються до інтернету щодня або майже щодня. За час війни закономірно зросла значущість проблеми дезінформації для аудиторії (64%). Високим є рівень чутливості до спотвореного контенту. Лише 17% вирішують, наскільки можна довіряти повідомленню, інтуїтивно. Частка українців, яка виявляє дезінформацію, шукаючи посилання на джерело в матеріалі, складає 37%, орієнтується на відео-/ фотопідтвердження – 30%, на наявність різних точок зору на подію — 34%. Стає звичним перевіряти інформацію. При цьому частка тих, хто ніколи не перевіряє медіаконтент, знизилася за рік з 31% до 26%. 43% вважають маніпулятивними матеріали, в яких висвітлено лише один бік події; 41% – з неповною або неточною інформацією; 37% – з відсутністю посилань на джерело. Лише 19% визначають маніпулятивне повідомлення інтуїтивно. На думку аудиторії, контент медіа найчастіше спотворюється в інтересах політиків та політичних сил для створення позитивного іміджу (68%) та економічних та політичних еліт: груп впливу, олігархів (41%). Третина (32%) вважає, що держава зацікавлена у спотворенні інформації [2].

Як бачимо вже у 2023 року за показниками дослідження Детектора медіа ми спостерігаємо падіння загального індексу медіаграмотності з 81% до 76% [1]. І це не може не насторожувати.

У цих тезах ми спробуємо проаналізувати причини падіння показників цієї стратегічної якості сучасного українця. На наш погляд, можна виділити наступні:

Життя у постійному стресі позбавляє можливості фільтрувати інформацію та думати критично. У населення спостерігається стан так званого психічного оніміння.

За висловом українського філософа Сергія Дацюка, більшість нашого суспільства перебуває у стані так званих «Ритуалів Публічної Ненависті». Тобто нам конче потрібно знову актуалізувати тему протидії «мови ворожнечі» і спрямовувати її на подолання внутрішніх конфліктів та порозуміння один з одним.

Не можна не відмітити й те, що на жаль, ворожа пропаганда з її безперервним впливом, тиском на підсвідомість і різновекторним впливом, у деяких випадках досягає своїх результатів

За довгі роки проведення тренінгів з розвитку медіаінформаційної грамотності (МІГ) у наших навчальних програмах і досі превалюють методи НАВЧАННЯ, але не методи СПІВПІЗНАННЯ та ВЗАЄМОРЕФЛЕКСІЇ.

На основі цього ми спробуємо окреслити основні напрямки, тренди розвитку медіаграмотності нашої країни на найближчі роки.

Це:

1. Фокус на нові цільові групи та аудиторії формування навичок критичного мислення та МІГ
2. Оновлення змісту та тематики висвітлення проблем медіаграмотності
3. Формування національної свідомості та гордості, як основна якість медіаграмотності
4. Новий формат проведення тренінгів та інших освітніх заходів
5. Потреба у новій конотації терміну “медіаграмотність” для учасників тренінгів з медіаграмотності

По кожному з цих напрямків треба розробити форми, методи, подальші кроки діяльності: від модернізації наших програм до оновлення змісту та тем і навіть, самої назви навчальних занять та тренінгів. Отже, роботи попереду ще дуже багато. Але щоб ми не робили, нам, медіапедогогам, завжди треба намагатися, за висловом Моне, який так прокоментував свою найвідомішу картину «Водяні лілії», «Я просто намагався зробити неможливе – намалювати САМЕ світло...», надавати людям СВІТЛО у грамотному сприйнятті інформації.

Список використаних джерел:

1. <https://ms.detector.media/proekti-go-detektor-media/post/34730/2024-04-22-kilkist-ukraintsiv-z-vysokym-indeksom-mediagramotnosti-znyzylasya-za-drugyy-rik-viyny-doslidzhennya-detektora-media>
2. Індекс медіаграмотності українців: 2020–2023. Детектор медіа, 2024.

ДОСВІД РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НА ПРИКЛАДІ МЕДІА «ГРУНТ»)

*Ірина Іванова,
доктор філологічних наук, професор кафедри
бізнес-журналістики та цифрових медіа,
Харківський національний економічний
університет ім. Семена Кузнеця,
E-mail: vlad-7@ukr.net
Діана Горопашна
здобувачка спеціальності «Журналістика»,*

Суттєві зміни в політиці медіа, його культурі, засобах комунікації та бачення своєї місії в Україні безпосередньо пов'язані із війною. Власне вміння адаптуватися та перелаштовуватися в кризових умовах допомогло низці українських ЗМІ пройти еволюцію від звичайних телеграм-каналів до повноцінних та комплексних медійних продуктів. Прикладом такого проєкту є медіа «ГРУНТ».

З початку заснування у 2022 році й до цього часу керівником проєкту є Валерій Шелупець, до сфери обов'язків якого зараховано фінансові та організаційні питання, розробка стратегії розвитку медіапроєкту. У 2023 році Валерій як медіаменеджер отримав премію «25 до 25: молоді й зухвалі» від Media Development Foundation.

Основними принципами редакційної політики медіа стали реалізація права українців отримувати правдиву інформацію; артикуляція патріотичної позиції; любов та повага до аудиторії – українців та українок; відсутність замовних дописів; відсутність в редакційній політиці практики застосування «темників»; інформація має подаватись оперативно, матеріали медіа мають наближати перемогу та висвітлювати відбудову України. Поєднання оперативності, правдивості, неупередженості та патріотичного звучання є частиною успішної діяльності «ГРУНТУ».

Важливою частиною успіху медіа «ГРУНТ» є оптимістична налаштованість. Намагання медіа в кризовій ситуації, серед негативних новин також давати оптимістичні новини, емоційний позитив є компонентом задекларованої турботи про аудиторію. І така концепція подання новин була оціненою споживачами – їх кількість продовжує збільшуватись.

Медіа представлено в найбільш популярних в Україні соціальних мережах (телеграм, інстаграм, ютуб, фейсбук). Це вдало збалансоване поєднання різних жанрів. Серії інтерв'ю з найбільш популярними та цікавими співбесідниками, а також серії виокремлені спеціально для спонсорів, стрічка новин, аналітика, короткі відео, корисні поради тощо. Також в медіа передбачені авторські програми: «Грунт з Нотевським», «Погляд з Антоном Ходзою», низка просвітницьких робіт від Сергія Ковжуна тощо.

Фінансова політика медіа базується на підтримці аудиторії, тобто головним джерелом фінансування є оплата споживачів контенту, пропонованого «ГРУНТОМ». Передбачено особливий контент для передплатників. Також передбачено низку форм оплати (patreon, монобанка, by me a coffee, base by mono, спонсорство на ютуб) – суми на вибір платника. Однак існує також маркетинговий аспект.

Особливо варто приділити увагу благодійним зборам на армію та її потреби. Це конкретні пропозиції, де вказані конкретні засоби, конкретні бригади. І, на нашу думку, дуже важливий аспект – завжди оприлюднюються звіти про витрати благодійних зборів. Відкритість у фінансових питаннях також є частиною успіху медіа. Власне підтвердженням наміру бути відкритими та правдивими. Незалежність від урядових інституцій, медіахолдінгів, приватних власників, декларована залежність від аудиторії є високо поцінованою в Україні.

Діяльність медіа як інституційного підтримує Європейський фонд за демократію (EED). Однак на сайті «ГРУНТУ» задекларовано, що зміст публікацій виключно вибір та відповідальність самого медіа та може не співпадати з офіційною позицією EED. Це добрий прецедент політики запровадженої в українському медіа, де задекларовано власну незалежність від інституцій. Бо часом грантодавці жорстко диктують редакційну політику українських медіа, чим роблять шкоду: утримують матеріально, але відлякують аудиторію медіа.

Список використаних джерел:

1. Ivanova, I., Yaresko, K., Prosiyanuk, O., Zyma, O., & Starkova, H. (2022). Information war and mission in profession of a journalist: the evolution of the world view of media students. *Intercultural Communication*, 7(1), 17–30. <https://doi.org/10.13166/ic/712022.4972>
2. Виговська Н. А. Мультимедійність та конвергентність як фактори трансформування регіональних медіа. Дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04. Запоріжжя 2015. 255 с.
3. Чорна І. Тенденції розвитку регіональних засобів масової інформації на прикладі Жмеринської преси. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2015. № 1. С. 109-115.
4. Русиняк А. Регіональні медіа: специфіка понятійно-категоріального апарату. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2018. Т. 1, № 12. С. 75–84.

СТРАТЕГІЇ ВПЛИВУ В СУЧАСНОМУ АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Владислава Куліш
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри германської філології
Сумський державний університет
E-mail: v.kulish@gf.sumdu.edu.ua

Медіадискурс на сьогодні розглядається як складний знак, що вбирає в себе ключові ознаки категорії комунікації та породжується різними агентами (і медійними продуцентами – інституціями та особистостями – і реципієнтами.

Мовленнєві жанри, які утілені в текстах медіадискурсу уособлюють в собі складні знаки, знакодія яких характеризується кодовим, інформаційним та культурним вимірами.

За сучасним підходами термін медіадискурс визнається як тип мовленнєвої діяльності в медіа, спроектований на інформування аудиторії щодо різних сфер суспільного життя засобами масової комунікації (телебачення, радіо, Інтернет, друкована преса та ін.) [1]. Враховуючи наукове напрацювання українських філологів, релевантним вважаємо визначати медійний текст: а) текст, що включає креолізовані елементи, такі як звукові ефекти, музику, візуальні образи та графічні компоненти б) текст, що відіграє важливу роль у формуванні принципово іншої психофізичної реальності – концептуальної картини світ та виконує функцію соціальної корекції та регуляції поведінки реципієнта всіма видами своєї діяльності; в) текст, що є частиною медіакультури та має, отже, свої канали впливу на масового реципієнта [3]. При цьому вплив на сприйняття адресатом тих чи інших суспільних фактів та подій, та спонукання до рефлексії чи дій – є однією з функцій медіатексту.

Саме з огляду на визначення та функції медіадискурсу релевантним є дослідження основних стратегій аргументації та маніпуляції впливу.

Маніпулятивність – складне явище, яке впливає на поведінку, взаємодію та прийняття рішень у сучасному суспільстві. У повсякденному житті ми регулярно стикаємося з ситуаціями, в яких маніпулятивні стратегії використовуються для досягнення різних цілей, будь то в сфері особистих відносин, політики, медіа або бізнесу. До маніпулятивних прийомів належать такі методи, як обман, психологічний вплив та маніпулювання інформацією. Визначені стратегії характеризуються як позитивною оцінкою, тобто вплив задля благородних цілей, так і негативною, тобто для особистої вигоди або маніпулювання суспільною думкою. Таким чином, вивчення маніпулятивності важливе для гуманітарних наук з кількох причин. По-перше, воно дозволяє краще зрозуміти механізми людської поведінки та взаємодії в суспільстві. По-друге, аналіз маніпулятивності допомагає ефективніше захищати людину від небажаних впливів і втручання з боку маніпуляторів. По-третє, вивчення маніпулятивних навичок сприяє розвитку критичного мислення та вдосконаленню навичок аналізу інформації.

Аналіз маніпулятивності є багатовимірним дослідженням, і існує низка теоретичних підходів, які пропонують різні перспективи вивчення цього явища. Об'єднує всі ці дослідження те, що вони розуміють маніпуляцію як багатопланове, багатовимірне явище і водночас розглядають одну з його граней, наприклад, як певне психологічне, соціально-політичне, когнітивно-прагматичне та лінгвістичне явище.

У сфері теорії медіа та комунікації цікавою є робота Маршалла Маклюєна. Маклюєн стверджував, що медіа не просто передають інформацію, а самі є повідомленнями, які глибоко впливають на нашу свідомість і культуру. Він використовував термін «зомбування», щоб описати стан, в якому люди настільки піддаються впливу медіа, що втрачають здатність критично аналізувати інформацію. Він попереджав, що медіа можуть створити пасивних

споживачів інформації, які не здатні ставити запитання чи аналізувати те, що їм пропонують [5].

Л. де Соссюр стверджує, що для успішної маніпуляції маніпулятор використовує як розумові операції, такі як формування висновків і перевірка інформації на об'єктивність і достовірність, так і емоції [4]. Емоції відіграють важливу роль у маніпулятивних процесах. Маніпулятори можуть активно використовувати емоційний вплив, щоб викликати у жертви певні почуття, такі як провина, страх або жалість.

Аргументація, в свою чергу, виступає як макромовленневий акт, структура якого складається з пропозиційного змісту, логічної форми та ілюкативної сили. Щодо логічної форми, то один з критеріїв присутності аргументації в мовленні полягає в наявності казуального зв'язку між аргументом та його логічним наслідком. Теорія аргументації тісно пов'язана з логікою, оскільки аргументативні фрагменти мають чітку логічну структуру.

Стівен Тулмін визначає шість частин, що складають аргумент: претензія, підстава, ордер, підкладка, застереження (спростування), відбірковий турнір [6]. Аналізуючи такі компоненти, валоративним є розглядати такі компоненти з точки зору:

- даних, істинність яких не викликає сумніву;
- тез, у істинності якої потрібно переконати співрозмовника;
- підставою, тобто твердженням, що веде від даних до тези;
- підтвердженням, на базі якого діє підстава;
- обмежувачем, що описує область дії аргументації;
- модальним визначальником, який характеризує ступінь впевненості автора у істинності тези.

Таким чином, з огляду на визначення та функції сучасного англійськомовного дискурсу основні стратегії впливу функціують в межах маніпулятивності та аргументації.

Список використаних джерел:

1. Медіалінгвістика : словник термінів і понять / Л.І. Шевченко, Д.В. Дергач, Д.Ю. Сизонов / за ред. Л.І. Шевченко. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2014. 380 с.
2. Сизонов Д. Медіатекст та медіадискурс в сучасному медійному просторі // *Studia Linguistica*. 2013. №7. С. 389–391. DOI: <https://doi.org/10.17721/APULTR.2019.39.21-36>.
3. Теорія медіалінгвістики : підручник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов ; за ред. Л. І. Шевченко. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2021. 214 с.
4. de Saussure L. Manipulation and Cognitive Pragmatics: Preliminary Hypotheses // *Manipulation and Ideologies in the Twentieth Century: Discourse, Language, Mind* / L. de Saussure, P. Schulz. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2005. P. 117.
5. McLuhan M. Understanding Media: External Extensions of Man. Gingko Press, 2003. 616 p.
6. Toulmin S. Return to Reason. Harvard University Press, 2009. 255 p.

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Євген Лук'янов

аспірант,

Сумський державний університет

E-mail: Luk2023E@ukr.net

Матеріал присвячений ціннісним аспектам деколонізації українського інформаційного середовища. Показано, що увага до ціннісних аспектів деколонізації зумовлює необхідність входження у простір аксіологічного знання, характеристика якого надається у пропонуваній роботі. Обстоюється позиція, що деколонізація національного інформаційного середовища пов'язана не лише з деконструкцією колоніальних наративів, але, і передусім, з трансформацією ціннісного фундаменту національної медійної сфери.

Ключові слова: деколонізація, цінності, аксіологія, інформаційне середовище, медіа.

В одній із наших попередніх робіт було наголошено, що «національний медіапростір в умовах сучасних екзистенційних викликів та євроінтеграційних завдань, що постали перед українською державою й суспільством, може й повинен у своєму розвитку враховувати актуальний для України деколонізаційний тренд» [1, с. 74]. При цьому, деколонізацію як явище соціокультурного порядку ми пов'язуємо з проблематикою світоглядних й морально-ціннісних трансформацій, що перетворює відповідний феномен на каталізатор постколоніальних трансформацій. З означеного походить необхідність спеціальної уваги до ціннісних аспектів деколонізації.

Порушуючи означену тему ми фактично входимо у простір аксіологічного знання, що зумовлює необхідність понятійного визначення такого знання і його головної категорії – цінності.

Щодо аксіології, то нині її потрактовують, «як одну із сфер філософського знання, предмет дослідження якої охоплює цінності, проблемні питання їхньої генези, буттєвого статусу, особливості організації (структурування) ціннісного світу, альтернативи ціннісних ієрархій і їхнє значення (індивідуальне й соціальне), вектори впливу на соціокультурний простір» [2, с. 79]. При цьому, загальним місцем міркувань сучасних дослідників щодо значення аксіології є визнання того факту, що у просторі філософського знання вона реалізує культуротворчу функцію сприяючи формуванню гуманістичної за змістом суспільної ідеології та світогляду, а фундаментальним завданням аксіології є «обґрунтування системи вищих цінностей як сукупності норм та ідеалів» [3, с. 35].

Відзначимо, що у науковому обігу поряд з поняттям «аксіологія» вживається і поняття «аксіологічне знання», змістовне й системне визначення якого нам вдалося виявити у працях української дослідниці Н. Шетелі. Зокрема, вона наголошує, що в основі аксіологічного знання (його концептуальна ідея)

визнання принципового значення ціннісних феноменів для індивідуального прогресу і соціального поступу. Саме ж аксіологічне знання постає як результат осмислення методологічних проблем ціннісного пізнання і ціннісної сфери індивідуального й соціального буття. Будучи складноутвореною системою, яка структурована різними сукупностями фактів, закономірностей, теоретичних побудов ціннісної теорії, аксіологічне знання забезпечує уявленню про світ цінностей і, водночас, є свідченням складності ціннісних феноменів (цінності, ціннісні орієнтації, ціннісно-сміслова сфера, ціннісна свідомість, аксіологічна культура тощо), що потребують спеціального осмислення, наголошує Н. Шетеля [4]. Своєю чергою, Ю. Пелех обґрунтовано стверджує, що теоретичне осмислення ціннісних феноменів «актуальне у зв'язку з тим, що розуміння специфіки (природи, змісту й функцій) таких феноменів сприяє усвідомленню цивілізаційних перспектив й потенціалу цілеспрямованого впливу на них» [2, с. 101].

При цьому фундаментальним ціннісним феноменом і головною категорією аксіології визнано цінність. Очевидно це є наслідком визнання науковою спільнотою того факту, що «цінності й ціннісні орієнтації є основою взаємодії людини із навколишнім середовищем (соціальним та природним), визначають її життєві стратегії» [5, с. 78]. Парадокс же полягає в тому, що таке визнання не заважає розмаю підходів до змісту самого поняття «цінність», що призводить до необхідності у безпосередніх наукових розвідках або приймати певне вже сформульоване визначення вказаного поняття, або застосувавши дефініційний підхід сформулювати власне.

У зв'язку з означеним наголосимо, що звертаючи дослідницьку увагу на ціннісних аспекти деколонізації (зокрема, інформаційного середовища), ми наголошуємо саме на соціокультурному контексті деколонізації як специфічного процесу. Сутність відповідного процесу полягає у світоглядних й морально-ціннісних трансформаціях – і передусім ціннісних. Тут ми виходимо з класичного трактування цінностей, що його було запропоновано М. Рокічем: цінності як усталені переваги індивіда чи соціуму щодо певного зразка поведінки або остаточного стану на противагу іншим можливим варіантам [6]. Згодом, П. Сенге розвинув позицію Рокіча детермінувавши цінності як основу індивідуальної «ментальної моделі», що визначає розуміння світу і зміст активності особистості [7, с. 8]. Суголосною з таким підходом до цінностей є візія Ш. Шварца, який стверджував статус цінностей як керівних принципів життя і стандартів поведінки [8].

Взявши до уваги вказані трактування й розуміння цінностей є підстави стверджувати, що деколонізація національного інформаційного середовища пов'язана не лише з деконструкцією колоніальних наративів, але, і передусім, з трансформацією ціннісного фундаменту національної медійної сфери. Без власного – панукраїнського і проєвропейського, ціннісного фундаменту меді навряд чи здатні виступати каталізатором постколоніальних трансформацій у суспільному житті України, а також адекватно реалізувати такі свої функції, як-от інформативну, інтеграційну, мобілізаційну, світоглядну й освітню.

Виходячи з означеного, практичні завдання деколонізації українського інформаційного середовища очевидно вимагає теоретичного осмислення ціннісних аспектів відповідного процесу й напрацювання, в тому числі, аксіологічно-комунікаційної стратегії деколонізації.

Список використаних джерел:

1. Лук'янов Є. М. Концепт деколонізації у контексті розвитку національного медіапростору. Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи : збірник наукових праць III Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців, м. Суми, 23-24 травня 2024 р. / відп. за вип. В. О. Садівничий. Суми : Сумський державний університет, 2024. С. 71-75.
2. Pelekh Y. Axiopedagogy: Theoretical and Methodological Concept and Practical Perspectives. Rzeszow: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2024. 329 s.
3. Підлісний М. М. Проблеми аксіології та шляхи їх вирішення. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 164 с.
4. Shetelia N. I. Value education in the context of providing modern professional training for future specialists in the field of culture and arts. European potential for the development of pedagogical and psychological science: Collective monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. P. 394–428.
5. Пелех Ю., Матвійчук А., Білоус Т. Ціннісний інтелект людини в осмисленні і вирішенні сучасних соціальних проблем. Нова педагогічна думка. 2021. Том 106 № 2. С. 77–83.
6. Roakeach M. The nature of Human Values. N.Y.: Free press, 1973. 438 p.
7. Senge P. The fifth discipline: The art and practice of the learning organization. New York: Doubleday/Currency, 1990. 424 p.
8. Schwartz, S. H. Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. Advances in experimental social psychology New York: Academic Press, 1992. Vol. 25. P. 1–65.

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ РОСІЯН І КОЛАБОРАНТІВ В ОНЛАЙН-МЕДІА «KIBORG.NEWS»

***Сергій Муравський,**
магістрант факультету філології
й журналістики імені Михайла Стельмаха,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
E-mail: seregam09@gmail.com*

Журналістські розслідування набувають все більшого значення в умовах російсько-української війни, оскільки цей вид діяльності допомагає розкривати приховані деталі війни, зокрема воєнні злочини, корупцію, зловживання

владою та інші порушення. Це дає суспільству необхідну інформацію для формування поінформованої громадської думки. Журналістські розслідування притягують політиків і військових до відповідальності. Висвітлюючи порушення та зловживання, журналісти змушують уряди та організації бути прозорими та чесними.

Ж. Мурікан так визначає поняття «розслідування»: «це полювання на факти, які дозволяють читачеві зрозуміти те, що він має зрозуміти» [1, с. 8]. Журналістське розслідування ми розглядатимемо за дефініцією І. Хоменка, що розуміє це явище як «систематизоване доказове вивчення журналістом або групою журналістів неочевидних явищ і прихованих тенденцій на підставі припущення щодо суспільно негативного і небезпечного характеру цих явищ (тенденцій) із метою подальшого оприлюднення здобутих і доведених фактів у засобах масової інформації» [3, с. 106].

Сайт «kiborg.news» спеціалізується на викритті злочинів росіян, колаборантів, сепаратистів в Україні від початку війни в 2014 році по сьогоднішній день, що є особливо актуальним, важливим та необхідним процесом в умовах російської агресії на території нашої країни. Команда KibOrg складається з медійників, IT-спеціалістів, які активно ведуть інформаційну війну, розвінчують фейки та проводять журналістські розслідування: *«У складі команди KibOrg працюють хакери, які дістають інформацію з комп'ютерів окупантів. Ми також використовуємо різні методи OSINT-досліджень для перевірки даних і детального аналізу»* (<https://kiborg.news/hto-my-shho-my/>).

Яскравим прикладом журналістського розслідування на сайті «kiborg.news» є матеріал «Як російські чиновники та їхні колаборанти крадуть українських дітей. Розслідування Reuters», що було опубліковане у грудні 2023 року. До команди, яка здійснювала розслідування увійшли медійники з України, Нью-Йорка та Лондона: Марі Сайто, Марія Цветкова, Поліна Нікольська, Антон Зверєв, Ден Пелешук, Сергій Каразі, Вікторія Лакезіна, Рід Левінсон, Люсі Ніколсон (фотографиня), Єва Вотлінг, Джон Емерсон, Крістіана Лоу та Джанет Макбрайд. Цю публікацію віднесли до 6-ти розділів: «Війна», «Діти», «ІноЗМІ», «Крим», «росія», «Україна».

Цей матеріал торкається надважливої проблеми, а саме – викрадення дітей у Херсоні та Херсонській області російськими окупантами. Журналісти-«кіборги» у своєму розслідуванні послуговуються різними джерелами та фактами. І. Печеранський та І. Васкул відзначають: «Ніколи не можна в журналістській діяльності говорити бездоказово або на підставі неперевірених фактів, чи взагалі намагатись аналізувати оцінки фактів замість самих фактів» [2, с. 27]. В аналізованій публікації медійники беруть інтерв'ю у 16-річних дітей із Херсона Лізи Бацури та Зорікп Ібріана, яких розлучили із сім'ями та без будь-якої згоди завезли в Генічеське професійно-технічне училище № 27: *«Останні кілька місяців підлітки провели у приморських таборах в анексованому Росією Криму, де працівники табору заборонили їм носити синьо-жовті кольори України і змусили вивчити напам'ять російський гімн. Нещодавно проросійські чиновники перевезли їх до Генічеська, утримуваного*

Росією портового міста на Азовському морі»
(<https://kiborg.news/2024/01/13/vyvezennya-rosijskymu-chynovnykamy-ukrayinskyh-ditej-z-okupovanyh-terytorij-rozsliduvannya-reuters-za-materialamy/>).

Також у матеріалі посилаються на офіційний ордер Міжнародного кримінального суду на арешт уповноваженої з прав дитини в росії Марії Львової-Белової та президента рф за викрадення дітей. Медійники використали також інтерв'ю з керівником дитячого будинку, офіційну базу даних та фотографії зниклих безвісти дітей. Відповідно в кінці публікації подаються світлини, імена, дати народження дітей та коли їх бачили востаннє. Медійники взяли інтерв'ю також у голови неприбуткової організації «Save Ukraine» Микола Кулеби, який займається поверненням дітей з росії в Україну, у двоюрідного дядька однієї з викрадених дівчаток Олександра Пономарчука, жінки Віри, яка проживає поруч з дитячим будинком і була свідком вивезення дітей. Журналісти також використали відео з камери дитячого будинку, на яких зафіксовано прибуття російських військових у цей заклад; сюжет телеканалу «Крим 24», що подавав фейкову інформацію про схему продажу внутрішніх органів дітей в Україні; російський документальний фільм з новою директоркою дитячого будинку Тетяною Завальською, фото та відео у цьому закладі з депутаткою російського парламенту Яною Лантратовою (на її ж Instagram-сторінці) та співробітницею апарату парламенту Інною Варламовою; відео з Telegram, де зафіксовано члена верхньої палати російського парламенту Ігоря Кастюкевича поруч з дітьми біля автобуса з написом «Z», яких ідентифікували як вихованців Херсонського дитячого будинку. Також агентство «Reuters» змогло віднайти близько 30-ти із цих дітей у російському будинку «Ялинка».

На сайті «kiborg.news» також можна прочитати публікацію «Встановлено 197 колаборантів, які відповідають за промивання мізків мешканців ОРДЛО» (<https://kiborg.news/2022/07/02/ti-hto-stoyat-za-promyvannyam-mizkiv-ukrayincziv-na-ordlo/>) від 02.07.2022 р. від Максима Дудсенка, який опублікував всю таблицю з іменами колаборантів, їх датами народження, посадами, окладом зарплати, подекуди навіть з адресами та фотографіями.

Отже, сайт «kiborg.news» спеціалізується на журналістських розслідуваннях злочинів росіян, колаборантів та сепаратистів на території окупованої України в умовах російсько-української війни, що допомагає розвінчувати фейки, вести інформаційну війну, віднаходити зниклих людей та дітей, формувати громадську думку, звертати увагу суспільства на важливі проблеми та намагатися їх вирішити.

Список використаних джерел:

1. Мурікан Ж. Журналістське розслідування. Київ: ІМІ, 2003. 178 с.
2. Печеранський І., Васкул І. Сучасний медійний дискурс та роль у ньому журналістського розслідування. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*. 2018. Вип. 2. С. 22-29.

3. Хоменко І. Функціональність журналістського розслідування в українському медійному просторі: погляд практика. *Current issues of mass communication*. 2013. Вип. 14. С. 106-111.

МЕРЕЖЕВІ ІМЕНА ЯК СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ РІЗНОМАНІТНИХ ПОТРЕБ КОРИСТУВАЧІВ

*Ірина Омелюх,
аспірантка кафедри українського
мовознавства і прикладної лінгвістики,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
E-mail: omeljuhiryna@vu.cdu.edu.ua*

Нікнейм як вигадане, створене чи обране користувачем ім'я для позначення свого акаунта функціює в найбільш змінюваному середовищі – в інтернет-просторі. Зважаючи на те, що нікнейм має на меті вплинути на інших користувачів соціальних мереж і спонукати їх до певних дій, а саме перейти на акаунт, убачаємо в цьому виразну прагматичну функцію. Віртуальні імена не тільки відображають суспільно-політичне життя країни та швидко реагують на зміни в мові, а й допомагають їхнім власникам реалізувати нагальні потреби, зокрема потребу в комунікації.

Віртуальні імена як лінгвальний феномен досліджували українські науковці, зокрема О. Бледнова, М. Гармаш, Л. Летюча, О. Педченко, А. Попова, Є. Сазонова, В. Соприкіна, І. Омелюх, В. Хоровець, С. Шесткова, Л. Шитик, та закордонні: В. Jarosz, R. Łobodzińska, M. Peisert, A. Naruszewicz-Duchlińska, J. Ozimska, A. Siwies. Проте прагматичний складник мережевих імен ще не був предметом наукових зацікавлень.

Власники нікнеймів мають змогу вибрати або створювати їх. Загалом користувачі використовують віртуальні імена, щоб реалізувати власні потреби як: «1. Необхідність у кому-, чому-небудь, що вимагає задоволення <...> 2. Те, без чого не можна або важко обійтися; вимоги, які необхідно задовольняти» [<http://surl.li/yzjmrc>].

Питання реалізації користувацьких потреб за допомогою соціальних мереж загалом і через нікнейми зокрема – надзвичайно важливе й актуальне, адже покликане досліджувати не тільки самовираження та ідентифікацію автора у віртуальному просторі, а й презентувати свій акаунт або продукт (часто акаунт є продуктом) в інтернеті. З огляду на це, тема нашої розвідки – дослідження нікнеймів як способу реалізації потреб – є важливим складником комплексного аналізу віртуальних імен. На жаль, обсяг тез не дає змоги з'ясувати цю тему вичерпно, тому окреслимо лише основні потреби, які користувачі реалізують через нікнейми.

Оскільки віртуальні імена побутують тільки в писемній формі, то джерелом визначення користувацької потреби є текст, тобто матеріальне

оформлення нікнейма, його лексико-семантичне наповнення. Варто зазначити, що мережеві найменування дають змогу реалізувати потреби як їхніх власників, так й інших користувачів інтернету. Це, зокрема, фізіологічні потреби, потреби в безпеці, любові, повазі, самореалізації, належності до конкретної групи. Їхня особливість полягає в тому, що одне віртуальне ім'я вможливує одночасно реалізувати декілька потреб, залежно від того, яку мету ставить їхній власник.

Задоволення фізіологічних потреб через віртуальні імена розтягнуто в часі, що спричинене можливістю замовити їжу, одяг, предмети побуту в інтернеті, однак варто враховувати час на доставлення, хоч воно може бути й швидкісним. Прикладом таких нікнеймів є найменування різноманітних інтернет-магазинів (напр.: *_vcisnyachki_s_europe*, *oksanochka_tort*, *Чайні бомбочки та кіно*, *Одяг Для Всієї Родини*).

Віртуальне найменування вміщує стільки інформації, скільки власник вважає за потрібне, у такий спосіб реалізуючи потребу в безпеці. Це може бути повне приховування особистості, анонімний нікнейм, коли неможливо ідентифікувати власника (напр.: *di*, *HECKOPENA*), або часткове, коли відомо лише ім'я (напр.: *Юлія*, *Natali Natali*, *I R Y N A*) чи ім'я і перша літера прізвища (напр.: *itsirene_p*, *__k.dasha.__*, *zhenichka_m_06.12*).

Спільним для нікнеймів, що реалізують потреби в любові, повазі, самопрезентації та належності до групи, є бажання їхніх власників привернути увагу аудиторії та спонукати перейти на акаунт.

Власникам віртуальних імен важливо, щоб інші користувачі змогли визначити належність автора до певної групи (напр.: *Taras.pro.sweden*, *ukrainians_in_canada*, *11 клас ліцею ім. Лесі Українки*), водночас це допоможе збільшити кількість підписників за рахунок зацікавлених осіб, зробити акаунт легкодоступним. За допомогою нікнейма можна й реалізувати потребу в повазі, якщо зазначити соціальний статус (напр.: *super_babusia*), назву професії (напр.: *advokat.daryasvistula*, *ПСИХОЛОГ*), ім'я та по батькові (напр.: *Roman Mikolajovich*, *Алла Миколаївна*) чи прізвище, ім'я та по батькові (напр.: *Надія Володимирівна Остапінас*, *Наташа Віталіївна Тулайдан*, *Максум Olehovych Dibovuk*). Потребу в самопрезентації демонструє зазначення професії (напр.: *Творчий вчитель НУШ*, *Дружня психологиня*), прізвища (напр.: *поради від Карпачова*), хобі (напр.: *ainka.photo*), назви продукту, що його продає або популяризує власник (напр.: *ПРИКРАСИ З ЯПОНСЬКОГО БІСЕРУ*, *Квіти з атласної стрічки*, *Твоя файна мотанка*).

Нікнейми також допомагають реалізувати потреби в обміні інформацією особистого характеру, що залежить від наміру їхніх власників розкати про життя (напр.: *Діа-мама Поліна*, *Наташка з сільпошки*), знайти однодумців (напр.: *ua_in_poland*, *gospodar_net*) та обговорити робочі питання (напр.: *Все про ФОП*), прорекламувати продукт (напр.: *psychologist.from.ua*).

Отже, вивчення способу реалізації потреб за допомогою нікнеймів допомагає з'ясувати не тільки особисті потреби людини, а й розв'язати інші запити – роботи, бізнесу, хобі тощо.

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ВИСВІТЛЕННЯ ВІЙНИ

*Віталій Прокопець,
старший викладач кафедри
інформаційного права та юридичної журналістики,
начальник відділу зв'язків з громадськістю (PR-відділ)
Національного університету водного
господарства та природокористування,
E-mail: v.e.prokopets@nuwm.edu.ua*

Планетарний в своєму обсязі процес глобалізації зумовлює низку суцільних перетворень і водночас розвиток сутності охоплених еволюцією явищ у традиційних структурах, засобах, сферах тощо, спрямованих на підтримку і вдосконалення життєдіяльності людства.

Взаємопов'язаний з цим перехід від постіндустріального до інформаційного суспільства, розширення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та інших дотичних у цій сфері інновацій призвели до переосмислення досі недоторканих і здавалося б постійних теоретико-практичних методів і застосування ЗМІ в багатьох цивілізованих країнах світу. Сучасне суспільство функціонує у діалогічному забезпеченні інформування суспільства через соціальні мережі, які забезпечують оперативність подачі інформації та відтворюють ефект присутності за принципом «тут і зараз».

До того ж охоплена динамічними змінами та технологічністю сучасність характеризується виникненням нових способів ведення війни. Місце та місія ЗМІ в процесі діджиталізації державного апарату та роль законодавчого органу державної влади в інформатизації суспільства з одного боку сприяють прогресивній трансформації традиційних форм функціонування моделі відносин «суспільство-держава», а з іншого боку, суспільство стає вразливішим до розширення новітнього військового потенціалу із застосуванням методів ведення інформаційно-психологічних операцій (ІПСО). Саме тому війни нового покоління ведуться як на полі бою так і в інформаційному та психологічному середовищі, на рівні свідомості. Інформація поширюється швидко та має свою специфікацію, яка можлива у використанні соціальних джерел.

Для визначення функціонального впливу соціальних мереж на висвітлення подій війни, у своєму теоретико-прикладному дослідженні ми здійснили моніторинг стрічки новин на сайті всеукраїнського медіа «УНІАН» і аналіз контентного наповнення відібраних публікацій на предмет наявності в них медіатекстів орієнтованих на розвиток певної інформаційно-психологічної антиросійської кампанії, перш за все.

Закономірним визначаємо, що з переходом провідних країн світу від постіндустріального до інформаційного суспільства зумовило потребу упровадження інформаційно-комунікаційних функціональних характеристик

суспільно-політичного відображення подій та новин. Дослідниця Н. Фоміних вважає, що «...сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження та управління інформацією». [2, с.396]

Широкомасштабне використання ІКТ зумовлює і підтримує у всіх сферах соціального, економічного, політичного і культурного життя громадськості такий неминучий процес як – інформатизація та мережева соціалізація, де в свою чергу аудиторія, громадськість, стають джерелом безпосереднім джерелом інформації, формуючи альтернативу традиційним медіа і, звичайно, сприяючи демократизації інформаційного суспільства.

У глобальному вимірі мета інформатизації полягає у покращенні вже відомих нам аспектів життєдіяльності людства та створенні безпрецедентного, новітнього суспільства за допомогою електронних технологій. Усвідомлюючи масштабність інформативних процесів і відповідальність держави як гаранту безпеки перед власними громадянами, виникає потреба у творенні відповідної програми на національному рівні.

Розуміння цієї проблеми, насамперед, подане нами виходячи із нормативно-законодавчого правового поля функціонування засобів масової інформації. Отож, у статті 1 Закону України «Про національну програму інформатизації», в якому затверджується поняття інформаційного суверенітету держави, що дослівно означає: «здатність держави контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави». [1]

Виходячи з цього закону, наголошуємо, що Україні, як національній і суверенній державі, варто спонукати громадськість до вміння фільтрувати ворожі інформаційні атаки та не піддаватись їх впливу. Адже медіаграмотність населення, як носіїв національної свідомості – запорука невразливості й твердості українського інфосередовища.

Поряд з державними процесами інформатизації в становленні інформаційного суспільства дотичним до цього виникає поняття діджиталізації. Ми вважаємо за доцільне розрізнити дані поняття, але не роз'єднувати їх один від одного, адже в цілому зазначені процеси є результатом розвитку електронного стандарту інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналізуючи функціональний вплив соціальних мереж на населення та формування громадської думки щодо теоретичних аспектів дослідження, ми проведемо моніторинг новинної стрічки сайту всеукраїнського медіа «УНІАН». За результатами моніторингу виявлені журналістські матеріали будуть зібрані та проаналізовані на предмет конкретних медіатекстів, яким був би характерний системний потік інформації на певну воєнну тему, що налаштовані на зміни у комунікаційно-публічному просторі щодо певної зміни у продукуванні інформації та творенні віртуального простору через інформаційно-психологічну спеціальну операцію. Також, на основі отриманих даних, ми маємо визначити інтенсивність і протяжність виявленої

антиросійської інформаційної кампанії.

Нами було проведено моніторинг стрічки новин сайту всеукраїнського медіа «УНІАН» на предмет інформаційно-психологічних операцій з 14 вересня, коли вперше було згадано мобілізацію в РФ (або «могілізацію на болотах»), по 14 листопада, адже і досі трапляються поодинокі публікації, які стосуються обраної тематики.

Аналізуючи контентне наповнення інформаційної агенції «УНІАН», варто відзначити, що в новинах, наприклад «Кадиров заговорив про воєнний стан та загальну мобілізацію у РФ» (Катерина Шварц, 14.09.22).» У матеріалі йде мова про висловлення Глави Чечні Рамзана Кадірова стосовно воєнного стану в РФ. Він, зокрема, закликає кожен регіон держави до мобілізації, не чекаючи на її оголошення. Подібні висловлення, ймовірно, були підготовчим етапом населення до майбутніх подій.

На думку про факт скорого оголошення мобілізації спонукає інформація, опублікована в матеріалі «Росії не вистачає людей для відправки на війну, там проводять "внутрішню самообілізацію"» (Віталій Саєнко, 18.09.22). Чоловіків мобілізують під виглядом набору до підрозділів матеріально-технічного забезпечення. У публікації зазначається, що РФ вдається до подібних оманливих заходів через нестачу людських ресурсів. Читачеві очікувано зробити висновок, що Росія має потребу в оголошенні мобілізації і незабаром це відбудеться.

Контентне наповнення матеріалу «У Держдумі РФ заявили, що загальної мобілізації не буде» (Людмила Жерновська, 20.09.22), в якому подаються слова глави думського комітету А. Картаполова. «За його словами, закон, що вводить до Кримінального кодексу Російської Федерації поняття "мобілізація", не означає загальну мобілізацію» — зазначає автор матеріалу. Глава, ймовірно, намагається довести, що закон приймається зовсім не спеціально під війну в Україні. Але його слова парадоксально навпаки посилюють впевненість у майбутньому проголошенні мобілізації. Тоді ж дня на сайті з'являється російська опозиційна думка у публікації «Опозиціонер з РФ про можливу мобілізацію: "Це закінчиться протестами, воювати за Путіна ніхто не хоче" (відео)» (Вікторія Гордієнко, 20.09.22). Опозиціонер Геннадій Гудков запевняє, що мобілізація, у випадку її оголошення, закінчиться протестами. У його інтерв'ю присутні цікаві для аналізу слова: «По-друге, ці накази просто тебе на той світ приведуть. Коли тебе просто як гарматне м'ясо відправляють проти професійної, підготовленої армії з нормальним точним озброєнням. Ти не виконуєш наказ, тому що тебе вб'ють». Таким чином, «УНІАН» вперше спонукає зробити висновок, що для росіянина мобілізуватися означає померти. Ми вважаю, що саме цей матеріал розпочинає антиросійську кампанію.

Функціонування впливу на аудиторію здійснюється через коментарі росіян у різних соціальних мережах. В інформаційно-комунікаційному середовищі журналісти, в тому числі через соціальні мережі, хочуть посіяти серед росіян паніку, дискредитувати їх на міжнародній арені. Отже, на основі проведеного контентного аналізу та отриманих результатів у

функціональному призначенні медіатекстів на тему висвітлення подій про війну ми виявили елементи антиросійської інформаційно-психологічної кампанії.

Соціальні мережі відіграють важливу роль у сучасному інформаційно-комунікаційному висвітленні війни, маючи вплив і на інформаційний простір, так і на громадську думку. Вони стають платформою для оперативного поширення новин, особистих історій, фото- та відеоматеріалів з місця подій, надаючи людям можливість отримувати інформацію з першоджерел. Однак цей функціональний вплив має як позитивні, так і негативні аспекти. Хочемо звернути увагу, що соціальні мережі є серйозною площиною у веденні інформаційно-психологічної спеціальної операції, оскільки швидкість поширення інформації висока, а відтак і формується площина для функціонування емоційної напруги, фейків, пропаганди та маніпулятивних технік дезінформації.

Вплив соціальних мереж на висвітлення подій про війну є багатограним і залежить від того, як саме ці комунікаційні інструменти використовуються. Ефективність застосування інформаційного інструментарію вимагає підвищення медіаграмотності суспільства, відповідального підходу до контентного наповнення тексту та усвідомлення етичних аспектів роботи з інформацією під час кризових ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Фоміних Н. Ю. Сутність поняття «інформаційно-комунікаційні технології» та їх значущість на сучасному етапі інформатизації освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / наук. ред. Сущенко Т. І. та ін. – Запоріжжя, 2009. Вип. 5 (58). С. 396–400. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/58651/5/Fominykh_Sutnist_poniattia_informatsiino_komunikatsiini_tekhnolohii.pdf;jsessionid=96900A77B933F0AE07811C8AB9F57665
3. Фролова О.М. Роль ООН в системі міжнародної інформаційної безпеки. Електронне видання Інституту міжнародних відносин. 2018, № 18. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/3468/3140

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ: ІСТОРИКО-КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Микола Степаненко

*доктор філологічних наук, професор
кафедри журналістики та мовної комунікації,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,*

E-mail: myk_ivan@ukr.net

Владислава Петюх

*магістрантка гуманітарно-педагогічного
факультету,*

*Національний університет біоресурсів
і природокористування України,*

E-mail: vlada20022018@gmail.com

Політична реклама відіграє важливу роль у формуванні іміджу осіб, ідей, програм та політичних поглядів. Її історія тісно пов'язана з розвитком політики, адже вона виникла в момент появи держав, коли влада потребувала взаємодії з населенням для підтримки порядку та комплектування армії і використовувала інформацію як інструмент впливу на поведінку громадян.

Багато істориків вважають, що коріння політичної реклами сягає Стародавньої Греції, де демократична система дозволяла громадянам вільно обирати, а політикам рекламувати свої якості — розум, багатство, красномовство тощо [6]. Найперші форми політичної реклами були усними: кандидати та їхні прихильники вихваляли свої заслуги, намагаючись принизити суперників. Наприклад, римський оратор Марк Туллій Цицерон став відомим завдяки своїм викривальним промовам проти Катиліни та пізніше – Марка Антонія, критикуючи його стосунки з Клеопатрою.

Глашатаї у Стародавньому Римі та Греції сповіщали громадян про державні справи, початок війн та великі військові кампанії, а також рекрутували добровольців. Написи на стінах Помпеї закликали голосувати за сенатора Марка Публія Фурія, вияскравлюючи передусім його порядність. В аналізований період усна реклама залишалася значущою, позаяк вона підтримувала владу, адресувала їй хвалебні дискурси. Компромат і наклеп залишалися актуальними інструментами політичного впливу.

У середні віки усна реклама дещо втратила свою значущість. У Європі глашатаї супроводжували розпорядження імператорів (графів, князів, королів) хвалою на їхню адресу та прокльонами супротивників. У цей час також активно використовувалися компромат і наклеп у політичних цілях.

У XVI столітті в Англії, Франції та Голландії з'явилася політична карикатура, метою якої була негативна реклама та пропаганда. Імператор Наполеон усвідомлював переваги такого жанру й активно заохочував художників створювати роботи, які б підкреслювали його успіхи.

Політична карикатура є тим мистецьким витвором, у якому художник поєднує реальність і фантазію, гіперболізує риси особистості та вдається до несподіваних порівнянь. Через масову неграмотність поліжанрові й різнотематичні карикатури здобули популярність, позаяк вони доносили інформацію у зрозумілій формі.

Політична карикатура активно побутувала й у XVII столітті. В Італії цього часу вона мала двозначний характер, оскільки відкрито критикувати владу було ризиковано. У Франції кардинал Рішельє суворо карав за карикатури, але пізніше кардинал Мазаріні поставився до цих витворів та їхніх авторів поблажливіше. Розквіт політичної карикатури в цій країні збігся з революційним періодом 1789 року, коли випущено безліч карикатур на листівках, які поширювалися серед людей.

Політичні карикатури стали популярними також у Голландії, зокрема завдяки художникові Ром'єну де Хугу (1645-1708). В Англії в XVII, XVIII та XIX століттях відомими карикатуристами були Вільям Хогарт (1697-1764), Джеймс Гілрей (1757-1815), Томас Роландсон (1756-1827) та Джордж Круїкшенк (1792-1878). У період розквіту творчості Роландсона та Гілрея Англія стала відома як «Дім карикатури». Наприкінці XIX й на початку XX століття провідними карикатуристами в Англії були Пой (П. Х. Ферон), С. Струб, Л. Ілінгворс та Девід Лоу. Водночас найзначніші роботи для соціально-політичних традицій Англії створили Вілл Дінсон та Віктор Вейтс («Вікі»).

Дослідники зазначають, що вплив карикатури в суспільстві зріс із моменту, коли західна цивілізація почала відходити від релігійних основ. Першою американською політичною карикатурою вважають роботу Бенджаміна Франкліна «Join or Die», на якій зображено розчленовану змію, що символізує різні колонії. Франклін використав цю карикатуру для втілення свого плану об'єднання колоній на Албанському конгресі в 1764 році. Відомим карикатуристом під час громадянської війни в США був Томас Наст, який малював карикатури на південних лідерів і став «творцем» двох символів, що їх досі використовують у карикатурах: осла (демократи) та слона (республіканці). Своїми мистецькими знахідками Наст підірвав кар'єру корумпованого політика В. Твіда.

На початку XX століття в США з'явилися карикатури на президентів Т. Рузвельта і В. Вільсона. Згодом карикатури почали активно використовувати під час виборчих кампаній не лише у США, а й в інших країнах.

У США виникла сувенірна політична реклама, першим прикладом якої став гудзик Дж. Вашингтона. Під час кампанії У. Гаррісона в 1840 році активно використовували жетони з діркою для кріплення на одязі. У 1860 році, коли на політичну арену виходив А. Лінкольн, до жетонів додалися феротипи з фотографіями кандидатів. Пізніше їх замінили дешевші фотографії, прикріплені шпильками. У 1893 році з'явилися значки, які стали популярними завдяки своїй міцності та доступності.

Крім усної реклами, існують й інші форми політичної реклами, зокрема радіореклама. Після винаходу радіо частина інформації почала передаватися в ефір, але політична реклама в сучасному розумінні заявила про себе лише

наприкінці 80-х років XX століття. На початку XXI століття виникли нові жанри політичної радіореклами. Йдеться передусім про дебати та новинні рекламні споти.

Візуальна реклама, зокрема портрети та скульптури, також має давнє коріння. В античності статуї правителів часто супроводжувалися урочистими написами [2]. Під час революцій у Європі з'явилися ідентифікувальні знаки для прибічників протидіючих партій – пов'язки та прапори, що поклали початок розвитку культивованої нині сувенірної політичної реклами.

Невеличкі прапорці також можна вважати частиною рекламної сувенірної продукції. Традиційними сувенірами політичного характеру є різноманітні календарі з портретами політиків або символікою політичних рухів. Наприклад, нині в багатьох гіпермаркетах можна знайти календарі із зображеннями президентів різних країн.

Телевізійна реклама з поширенням телебачення набула виняткової популярності, оскільки вона є менш витратною та ефективнішою. Проте доступність телебачення для широкого населення стала звичною нормою лише у 80-х роках XIX століття, тому про політичну рекламу на телебаченні можна говорити, починаючи із цього часу. У багатьох європейських країнах телебачення розвивалося раніше. У сучасних США політична реклама на телебаченні відіграє ключову роль у виборчих перегонах. Американська система передбачає трансляцію дебатів у прямому ефірі, що дає змогу глядачам оперативно реагувати на події.

Наразі чи не найактивніше використовують телевізійні жанри для політичних цілей, оскільки телевізійний сегмент часто контролює держава. Найбільшу популярність здобули короткі рекламні ролики, і ця тенденція нині відчутно зростає.

Щодо інтернет-реклами, то вона почала активно розвиватися з кінця 90-х років XX століття. Політичний сектор не проігнорував змоги поширювати свої ідеї через вебресурси. З'явилися банери, електронні версії друкованих видань, інформаційні портали та сайти політичних партій і діячів. Соціальні мережі також відіграють важливу роль, адже вони стають своєрідним майданчиком стеження за діяльністю партій та політиків не лише з офіційних джерел, але й, так би мовити, з «особистісних порталів».

Отже, політична реклама існувала ще в давні часи, і вже тоді сформувалися три її основні форми: візуальна, письмова та усна. Усна реклама була й залишається найпоширенішою у сфері політичних комунікацій.

Список використаних джерел:

1. Бокач В. М. Політична реклама та політичний публік рилейшнз в контексті гармонізації політичних відносин. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 166–172.
2. Шевчук О. Політична маніпуляція: поняття, концепції, механізм реалізації. *Актуальні проблеми політики*. 2021. Вип. 68. С. 83–89.

БЛОГЕРСТВО, МЕДІА, ГРОМАДСЬКА ДУМКА: ДЕТЕРМІНАТИВНІ ЗВ'ЯЗКИ ТА ВІДНОШЕННЯ

Ніна Степаненко

*кандидат філологічних наук, доцент
кафедри журналістики та мовної комунікації,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
E-mail: stepanenko_nina@ukr.net*

Блогерство – прогнозований продукт видозміни буденного та застарілого механізму передачі інформації через простір радіо, газет і навіть телебачення. Такого нововведення потребували, а нерідко й вимагали суспільні пертурбації, а особливо молоде покоління, яке прагнуло модерних, підлаштованих під його інтереси змін. Цілком закономірно поряд із класичними, з уже утрадиційненими сучасними видами журналістики постав і блогінг із його специфічними впливами на все, чим живе світ.

Людину постійно охоплюють мережеві потоки різнопланової інформації, яка шириться з неймовірною швидкістю. Різні за змістом та силою рецепційної дії інформаційні матеріали неоднаково впливають на читачів. Цей тип особистісно-суспільної детермінації залежить від різних чинників, передусім освіченості людини, типу її мислення, рівня зрілості, ступеня стресостійкості та емоційної готовності. Вони визначають те, яким буде здійснюваний вплив – негативним чи позитивним. Вирізнений феномен потребує регулярного вивчення та моніторингу, адже інформація, яку ми творимо і сприймаємо, щоразу відчутно еволюціонує відповідно до новітніх тенденцій та запитів суспільства. Зміни в навколишньому середовищі провокують у соціумі нові стратегії і тактики, які визначають радіус поширення, технологію оформлення, зрештою, зміст, тобто контекст в повному його обсязі, самої інформації. Вона ж, перманентно трансформуючись, удосконалює, переінакшує свій вплив на користувачів.

Саме поняття інформаційно-психологічного впливу вже тривалий час суттєво не змінюється, воно відповідає дефініційним канонам, які випрацювали й кодифікували вітчизняні та зарубіжні вчені. У загальноприйнятому витлумаченні інформаційно-психологічний вплив – це вплив поширювача інформації на свідомість і мислення окремої людини або певної соціальної групи для свідомого чи несвідомого внесення змін у погляди та думки різнокатегорійних реципієнтів.

Основним інструментом у так званій модифікації думок і свідомості людей є маніпуляція у вигляді навіювань та переконань, яка базується на аргументах, фактах, офіційних або неофіційних твердженнях, але водночас має власні аспекти впливу: Наміри та логічність переконання зазвичай доступні інтелектуальному кодові об'єкта впливу. Для ефективного процесу переконання характерне вживання зрозумілих, відомих, навіть привабливих

адресатові фактів. Процес переконання, про який ідеться, має базуватися на синтезованій відповідно до конкретних засад, зрозумілій та доступній для сприйняття інформації, до того ж із певними загальними, а в окремих ситуаціях й універсальними пропозиціями. Одна з визначальних умов його реалізації – відсутність корелювання із сумнівними, дискусійними та спірними тезами, зокрема тими, які реально й потенційно запрограмовані на конфлікт. Актуалізованим у момент переконання фактам варто надавати емоційної конотації, спектр якої досить розлогий. Завдання полягає в тому, щоб вибрати з низки можливих пейоративних чи меліоративних конотацій найдоречніші.

Щодо основної технології навіювання як найпромовистішого репрезентанта маніпуляції, то вона полягає в тому, що цільова аудиторія обирає суб'єкт, який є індіферентним стосовно критичного сприйняття інформації. Ознаками цього процесу є: 1) планомірність та плановість використання; 2) точність у виборі об'єкта навіювання (мовиться про вибірковий вплив на окремих людей, на ті або ті групи суспільства); 3) чіткість та запроєктованість поведінки учасників процесу.

Інформаційно-психологічний вплив спрямований на індивідуальну чи групову свідомість набором чітко регламентованих засобів, які провокують видозміну думок, сприяють переформуванню світогляду, корегуванню стереотипів та загалом свідомості людей, певною мірою контролюють їхню поведінку, впливають на когнітивний механізм, аксіологічні потенції і адекватну реакцію, отже, й на поширювану або навіть тиражовану інформацію, що відповідає запитам адресанта.

Сам процес інформаційно-психологічного впливу специфічний, позаяк наповнений особливими емоційними модусами, здатними суттєво впливати на перебіг будь-чого. У ньому діє насамперед механізм запам'ятовування і сприйняття, а вже потім мислення. Людина сприймає інформацію частково або взагалі не сприймає її і не бере конкретної участі у формуванні яких-небудь узагальнень, пропозицій, рекомендацій, не говорячи вже про положення засадничого статусу. Обдумування осягненої інформації відбувається пізніше, коли починає діяти пізнавальна активність людини. Рівень результативності аналізованого впливу залежить від багатьох чинників, основними з-поміж яких є такі:

1. Суть інформаційного матеріалу, а саме: змістова точність, актуальність, доступність і суспільна значущість.

2. Психо-емоційний стан: апатія, байдужість, страждання та пригнічений стан людини не дають усвідомленого та ефективного сприйняття інформації, отже, дія інформаційного впливу на людину не є догматичною. Рівень автоматизму у зворотному зв'язкові людей поєднаний зі ступенем розуміння та аналітичного сприйняття поліінформаційних матеріалів.

3. Часовий інтервал між впливом та очікуваною реакцією: за умови тривалішого часового інтервалу автоматизм реакції знижується, унаслідок чого посилюється активна розумова діяльність об'єкта інформаційного впливу.

Важливо наголосити на такій важливій особливості маніпулятивного впливу, як «невидимість» його в очах «споживачів» інформації. Ідеться про те,

що людина здебільшого не помічає і не сприймає цього впливу як загрозу, а отже, стає, за твердженням багатьох дослідників, відкритою, доступною, незахищеною жертвою для маніпуляторів, пропагандистів, шахраїв, які використовують беззахисність у своїх корисливих цілях.

Засіб впливу інформаційних пропагандистів та маніпуляторів, який відіграє вагомий роль у поведінці людини, називають установкою. Вона керує основною траєкторією думки людини, корегує ту чи ту подію, ситуацію. А це все спричиняє зміни у свідомості, світогляді, сутнісно впливає не лише на особистість, а й на громадську думку. Саме установка регулює не обмежений локативними координатами рух дій і водночас координує спосіб мислення індивіда. Найсильнішими за впливом є політичні установки. Вони служать надійним підмурком для конституювання інших видів установок і для формування політичної позиції окремої людини, соціальних груп, зрештою, цивілізації загалом.

РЕГІОНАЛЬНЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ДОСВІД «СУСПІЛЬНЕ ЖИТОМИР»

Тетяна Струтинська

асистентка кафедри журналістики,

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника

E-mail: strutynska.tania96@gmail.com

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну, український медіаландшафт зазнав значних змін, включаючи регіональні телеканали, які стали критично важливими для інформування населення про поточну ситуацію в країні та регіоні. «Суспільне Житомир» – регіональний телеканал, який розпочав своє мовлення у 1992 р., канал швидко завоював популярність поміж мешканців Житомирської області. Відзначимо, що телеканал активно відреагував на нові виклики, продовжуючи свою місію інформування громадян Житомирщини у складних умовах воєнного часу. Починаючи з перших днів вторгнення, канал зіштовхнувся з необхідністю швидко адаптувати свої формати мовлення, контент і робочі процеси. Підкреслимо, що однією з найважливіших функцій «Суспільне Житомир» в умовах війни є надання оперативної інформації про ситуацію в регіоні. Зважаючи на те, що Житомирська область з перших днів війни опинилася під загрозою атак та обстрілів, телеканал став основним джерелом актуальних новин для мешканців регіону. Досліджено та виокремлено головні проблемно-тематичні вектори у новинному етері телеканалу «Суспільне Житомир» (за період від 24.02.22 – 24.10.24 р):

• **соціально-економічні проблеми:** новини про споживацький кошик, тарифи на комунальні послуги, соціальний захист населення, благоустрій території, стан промисловості та фінансів міста та області – «У Житомирі опалювальний сезон розпочнуть з роботи нової котельні, яка працюватиме на щепі» (28.07.22), «Економія електрики – У Житомирі скоротили споживання електроенергії (17.10.22), «В Житомирщині після опалювального сезону може зрости тариф на переробку сміття: якою буде ціна» (21.03.23), «Військові облигації, донати на ЗСУ і зарплати – декларації нардепів-мажоритарників Житомирщини за 2023 рік» (30.03.23), «У Житомирі планують побудувати реабілітаційний центр для військових (22.06.23), «У платіжках житомир'ян з'явиться плата за переробку побутових відходів» (30.10.23), «Ціни на сало і м'ясо в Житомирі: прогнози на кінець 2024 року і реальність цін на Житньому ринку» (20.09.24);

• **гуманітарна ситуація:** висвітлення роботи волонтерських організацій, гуманітарних штабів, а також заходів із надання допомоги постраждалим від війни – («Працівники Житомирського обласного лабораторного центру щопонеділка відправляють гуманітарну допомогу переселенцям» (30.05.22), «У Житомирі обладнають соціальний прихисток для вимушених переселенців» (01.06.22), «Сітки та кікімори: як волонтери Радомишля на Житомирщині допомагають військовим ЗСУ» (17.12.22), «Гуманітарна ситуація з Бердичева: як українці підтримують поляків після повені (20.09.24);

• **повітряні тривоги та заходи безпеки:** інформація про небезпеку обстрілів, рекомендації для населення щодо укриттів та безпечної поведінки під час атак – («Житомир знову зазнав удару з повітря» (04.03.22), «На Житомирщині російські війська обстрілювали населені пункти трьох громад (30.03.22), «У Радомишлі на Житомирщині встановлять нову сучасну систему оповіщення» (14.07.2022);

• **робота місцевої влади:** новини про рішення місцевих органів влади, що стосуються безпеки, евакуації, допомоги населенню та відновлення інфраструктури – «Затримки соцвиплат – У Житомирській міськраді розповіли коли пільговики отримують виплати (06.07.22), «Пільги для бізнесу – підприємцям Житомира зроблять знижку на оренду комунального майна» (14.07.22), « У Житомирі на виконкомі сперечалися через суми зарплат заступників міського голови (20.12.23), «Верховна Рада не підтримала перейменування зросійщених назв населених пунктів – як голосували депутати з Житомирщини» (18.09.24);

• **сюжети про долі земляків, які воюють** – «Став на захист України з перших днів повномасштабної війни – у Житомирі попрощалися із військовим Андрієм Кризським» (17.10.22), «Загинув під час виконання бойового завдання: у Житомирі попрощалися з військовим Максимом Яковенком (05.08.2023), «Історія Героя з Житомирщини: стрілець Олексій Циханюк не допустив просування російських військ» (05.08.24)

• **кримінал та надзвичайні ситуації** – «На Житомирщині нетверезий чоловік демонстрував людям гранату і погрожував її підірвати» (22.04.22), «На

Житомирщині суд завершив розгляд справи про убивство матір'ю новонародженої дитини (17.10.22), « На Житомирщині під колесами потягу загинула 17-річна дівчина – обставини її загибелі розслідує поліція (30.03.23), «У Житомирі судитимуть учасників міжрегіонального каналу збуту наркотиків (27.07.23), «На Житомирщині поліція підозрює підрядника у завищенні вартості ремонту після обстрілів» (10.10.24).

Вагомо підкреслити, що нові виклики з початком війни, змусили «Суспільне Житомир» оперативно переосмислити свої формати та способи донесення інформації до аудиторії. Телеканал перейшов на багатоплатформний підхід, використовуючи як традиційне телевізійне мовлення, так і цифрові платформи для максимальної доступності контенту – соціальні мережі, YouTube та сайт для публікації новин і відеоматеріалів у режимі реального часу. Завдяки цьому канал забезпечує своїй аудиторії доступ до інформації навіть у випадку технічних збоїв на традиційних платформах.

Одним із важливих аспектів роботи «Суспільне Житомир» у час війни є не тільки інформування, а й підтримка морального духу місцевих жителів. У цей складний період канал створює та транслює програми, що висвітлюють історії звичайних громадян, військових, волонтерів, лікарів та інших людей, які щодня борються за майбутнє України. Прикладом є документальна програма «Сильні, як земля» про людей, котрі попри жахи війни творять життя в Україні, до стрічки входять історії людей з Київської, Чернігівської, Львівської та Рівненської областей. Такі програми допомагають зміцнювати патріотизм, сприяти єдності громади та зберігати надію на перемогу, а також відіграють важливу роль у підтримці психологічного здоров'я населення.

Тож, підсумовуючи вищенаведене, наголосимо, що телеканал «Суспільне Житомир» у час війни став не лише джерелом важливої інформації для мешканців Житомирської області, але й надійною платформою підтримки громади. Швидка адаптація до умов війни, дозволили телеканалу продовжувати виконувати свою місію у найскладніший час.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко П., Печончик Т., Сухарина А., Яворський В. Виклики для свободи слова та журналістів в умовах війни: соціологічне дослідження. Київ : Центр прав людини ЗМІНА, 2023. 56 с. URL: <http://surl.li/nragm> (дата звернення: 08.04.23).
2. [Заславський Є. Стан українських регіональних медіа 2023 року. Media Development Foundation](https://research.mediadevelopmentfoundation.org/) : офіційний веб-сайт. 2023. URL: <https://research.mediadevelopmentfoundation.org/> (дата звернення: 06.04.23).
3. Матвієнків С. Регіональні медіа: визначення поняття та особливості функціонування в умовах російсько-української війни 2022 року. *Російсько-української війни (2014–2022 рр.): історичні, політичні, культурно-освітні, релігійні, економічні та правові аспекти* : матеріали конференції. Рига, Латвія: “Baltija Publishing”, 2022. С. 992–999. URL: <http://surl.li/fqxim> (дата звернення: 08.04.23).

4. Телеканал Суспільне Житомир : офіційний вебсайт. 2024. URL: <https://suspilne.media/zhytomyr/>

ПРОБЛЕМА МЕДІАСПОЖИВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

*Світлана Ситняківська,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов,
Поліський національний університет*

E-mail: hng@ukr.net

*Катерина Климова
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов,
Поліський національний університет*

E-mail: klimov999@gmail.com

Сучасний світ живе в епоху інформаційного вибуху, коли доступ до новин та іншої інформації в інтернеті є необмеженим. У період війни, яка триває на території нашої країни понад два роки, цей доступ стає ще більш значущим, адже він формує сприйняття реальності та впливає на емоційний стан людей. Однак неправильне медіаспоживання може призвести до дезінформації, паніки та психологічного виснаження, а це, в свою чергу, до погіршення пам'яті та концентрації, зниження продуктивності, втрати інтересу до навчання.

Під час війни проблема медіаспоживання стає надзвичайно актуальною через такі причини: в медіа просторі з'являється велика кількість фейків та дезінформації, адже під час збройного конфлікту дезінформація використовується як інструмент інформаційної війни, щоб посіяти паніку, ненависть або деморалізувати населення. Студентська молодь, яка часто споживає інформацію через соціальні мережі, такі як Instagram, TikTok або Telegram, стає особливо вразливою до недостовірних джерел [1, 2]. Відсутність навичок критичного мислення може призвести до поширення неправдивих даних серед рідних, друзів і знайомих. Саме тому розвиток так званих «м'яких навичок» серед яких критичне мислення є одним із ключових, в межах закладів освіти стає одним із ключових завдань під час війни [3].

Постійний потік негативних новин впливає на емоційний стан студентської молоді. Під час війни інформаційна перевантаженість може спричинити тривожність, страх, депресію та навіть апатію. Постійний перегляд відео з місць обстрілів, фото вщент понівечених будинків і авто, читання трагічних історій змушує переживати страшні події знову і знову, що виснажує психіку, що в свою чергу відображається на результатах навчання. У зв'язку з цим доречно організувати у закладах освіти групи психологічної самопомоги, щоб під керівництвом куратора за допомогою різноманітних психологічних практик в офлайн форматі розвивати емоційну стійкість [1, 3].

Варто також брати до уваги, що алгоритми соціальних мереж розроблені таким чином, щоб утримувати увагу користувачів. Вони презентують в основному контент, який викликає сильні емоції, а це зазвичай сенсаційні або негативні новини. Студентська молодь, яка проводить левову частку часу в інтернеті, може опинитися у своєрідній інформаційній пастці, де правдива інформація та інформаційні вигадки перемішуються. Щоб зарадити цьому потрібно обмежувати час перебування студентської молоді у віртуальному просторі, замінюючи це живою комунікацією: влаштуванням у закладах освіти офлайн заходів дозвіллевого характеру [4].

У сучасному світі, де медіапростір є основним джерелом інформації, заклади освіти відіграють ключову роль у навчанні студентської молоді основам медіаграмотності. Для цього заклади освіти повинні запроваджувати спеціалізовані курси, тренінги або інтегрувати елементи медіаграмотності у фахові дисципліни. Спеціалізовані тренінги з розвитку критичного мислення допоможуть студентській молоді виявляти маніпуляції та оцінювати достовірність інформації. Навчання має бути спрямоване на розвиток здатності молоді аналізувати інформацію, а не просто сприймати її на віру. Також заклади освіти повинні взяти на себе місію підтримки емоційного здоров'я студентів, мають створювати безпечне середовище, де молодь може висловлювати свої емоції, ділитися переживаннями та отримувати підтримку (заходи, спрямовані на управління стресом і розвиток емоційної стійкості). Заклади освіти також можуть застосовувати інтерактивні платформи та додатки, які навчають молодь перевіряти інформацію (використання фактчекінгових сервісів, таких як StopFake чи VoxCheck), ініціювати проєкти, спрямовані на підвищення рівня медіаграмотності серед студентів, а також формувати культуру відповідального медіа споживання, адже молодь повинна знати не лише про ризики дезінформації, а й про їхню соціальну відповідальність у медіа просторі [2, 3].

Таким чином, неправильне медіаспоживання в умовах війни є серйозною загрозою не лише для психологічного здоров'я, але й для соціальної стабільності студентської молоді. Заклади освіти є важливими агентами формування медіаграмотності студентської молоді в умовах війни. Поєднуючи освітні програми, психологічну підтримку та інтерактивні методи навчання, вони можуть допомогти студентській молоді розвивати критичне мислення, емоційну стійкість і здатність відповідально споживати інформацію. А це, в свою чергу, сприятиме формуванню суспільства, здатного протистояти дезінформації та маніпуляціям.

Список використаних джерел:

1. Беккер, Г. Інформаційна війна: як працює пропаганда. Київ: Критика, 2020.
2. Міністерство цифрової трансформації України. “Як перевіряти інформацію в соціальних мережах” [Електронний ресурс].
3. StopFake.org. “Розпізнавання фейків: рекомендації для молоді” [Електронний ресурс].

4. Національний інститут стратегічних досліджень. “Інформаційна безпека України в умовах війни”. Київ, 2023.

ОБРАЗНІСТЬ ЯК РИСА СУЧАСНОГО ВОЄННОГО РЕПОРТАЖУ

Андрій Соломахін

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української і слов'янської філології та журналістики,
Херсонський державний університет
E-mail: solo@ksu.ks.ua*

Богдан Шевченко

*здобувач спеціальності “Журналістика” факультету
української й іноземної філології та журналістики,
Херсонський державний університет
E-mail: holosova15@gmail.com*

Російська агресія як найбільше потрясіння на теренах Європи з часів Другої світової війни ставить перед українським суспільством низку фундаментальних питань, що пов'язані з економічним розвитком, соціальними викликами, культурою, міжнародною політикою, врешті виживанням народу, його ідентичності та збереженням власної незалежності. У цьому контексті неабияку роль відіграють ЗМІ, які не лише інформують громадськість про новини з театру бойових дій, але й документують воєнні злочини, фіксують порушення прав людини на лінії фронту або ж окупованих територіях, висвітлюють гуманітарну ситуацію в конкретному регіоні, аналізують та пояснюють загалу тенденції на світовій арені тощо. Крім того медіа є виразниками національної ідеї, що має на меті консолідувати суспільство, сформувані критичне мислення, визначити моральні орієнтири та вселити віру в перемогу українського народу.

У цьому світлі особливу роль слід відвести воєнній журналістиці. На думку авторів посібника «Військова журналістика. український аспект: становлення української військової журналістики; місце військової журналістики у медіапросторі в період воєнного стану; правові підстави діяльності військових журналістів під час воєнних дій», зображення війни супроводжується низкою суттєвих викликів, це не лише пов'язано з фізичною небезпекою, передовсім це робота з неповною та суперечливою інформацією, об'єктивністю її подачі [2, с. 4].

З-поміж усього розмаїття жанрів, якими послуговуються медіа, для висвітлення подій на фронті, особливу увагу слід приділити репортажу, адже саме ця форма дозволяє дотриматися достеменною послідовності подій, оцінити та збагнути їх суть. Такий ефект досягається шляхом використання низки виражальних засобів, зокрема наочності описів, кінематографізму, деталізації, динаміці, наявності діалогів, реплік, живої мови [4, с. 78].

Баркар Дмитро зазначає, що воєнний репортаж на сторінках сучасних

українських ЗМІ впливає на висвітлення російсько-українського протистояння. На думку автора, крім фактів та офіційних повідомлень ця форма сприяє більш об'єктивному та емоційному сприйняттю війни через зображення реальних людських історій [1].

Назаренко Г.І., аналізуючи жанрові особливості, наголошує на тому, що «...репортаж – це трансформація події у спектакль, з реальними персонажами, діями, декораціями. У цьому «спектаклі» журналіст – і драматург, і режисер, і діюча особа, і літописець одночасно. Його завдання – занурити читача (глядача чи слухача) в цей спектакль, у цю дію, надаючи йому інтелектуально необроблену «сировину», а саме: замальовки, зображення зовнішніх деталей; звукове тло (грюкіт, тиша, музика, розмови), цитати; пахощі; смакові якості; фізичні відчуття» [4, с. 76]. Така специфіка окресленої жанрової форми передбачає використання значної кількості художніх засобів, що й зумовлює образність викладу інформації.

Зазначену рису воєнного репортажу проаналізуємо на прикладі журналістського матеріалу «Оборона міста вічного вогню очима піхоти. Репортаж з окопів поблизу Авдіївки», опублікованого на сайті «Української правди». За словами авторів Кириленко Ольги, Ларіна Дмитра: «Ми провели з військовими 110-ки день і, окрім обстановки на напрямку й того, як працює піхота, хотіли показати ще дещо – як війна струшує наліт буденності зі звичних речей і дозволяє проживати життя навіть за кількасот метрів від ворога» [3]. Аналізований твір представлено в текстовому та відеоформаті, об'єктом нашого дослідження обрано перший.

Композиційно репортаж поділено на низку умовних картин: «Зв'язки у військкоматі, Авдіївка і Ромчин АК з підствольником», «6 літрів бограчу», «Повітря», «У них там є світло», «Бах», «Ікона», «Птічки», «Будем плакати» [3], що змінюють одна одну ніби кадри та дозволяють пов'язати текст логічно, створюють ефект присутності, надають динаміки. Крім того текст насичено значною кількістю фотографій, які вдало доповнюють матеріал.

З-поміж художніх засобів використано перифраз, зокрема в заголовку знаходимо: «Оборона міста вічного вогню очима піхоти» [3], подібний художній засіб покликаний підсилити враження, зацікавити читача, надати додаткової інтриги, підготувати до подальшого сприйняття інформації. Перифраз так само вжито в канві тексту «Місто коксохіму, яке пережило 8 років АТО та ООС, за рік після великого вторгнення Росії перетворилося на місто вічного вогню»; «Оазисом мирного життя на цій позиції є "еСПешка", де військові підгодовують пару десятків повнотілих синичок» [3], а також прямій мові одного з героїв: «Я собі вже хочу представити, як ми дійдемо до красної зvezди (до Москви – УП)» [3].

В аналізованому тексті широко уживані вигуки, наприклад: «На землю!»; «–Блін, блін, – виривається з вуст пресофіцера, який підводить на них очі»; «Пчих-пчих-пчих. Військовослужбовець 110-ої бригади Сергій розпилює антисептик у металеву чашку і старанно протирає її паперовим рушником»; «Увага, увага всім позиціям. Повітря! Усім в укриття!»; «За ним роздаються три глухих вибухи. Бах, бах, бах»; «...каже: "Ось!". А на запитання, які

турнікети у хлопців були раніше, відповідає зітхаючи: "Китайські"» [3] – це дозволяє підсилити ефект присутності, надає динаміки, підсилює емоційне враження.

Автори репортажу використовують значну кількість метафор: *«Кулеметну чергу, що свистить над голими кущами, перериває вигук бойового медика на ім'я Петро»*; *«...дзвінкий почерговий вихід набоїв зі стрілецької зброї...»*; *«...війна струшує наліт...»*; *«Запах розчинного "Якобса", який у мирному житті доживає віку на базарах маленьких міст, на війні означає одну з найприємніших речей – ранок настав»*; *«На кілька секунд, поки сонце засліплює горизонт...»* [3], що значно увиразнює текст, уподібнює його до художнього твору, полегшує сприйняття.

Крім того канва репортажу містить епітети, зокрема: *«... свистить над голими кущами...»*; *«...дзвінкий почерговий вихід набоїв зі стрілецької зброї...»*; *«На вулиці стоїть глибока передранкова темрява, над головою – жодного натяку на дрон. Єдине, що світиться навколо – жовтий круглий місяць і окупований Донецьк за 10-15 кілометрів на горизонті»*; *«Передранкова темрява вже змінилася ледь блакитним небом – з обох боків починають літати дрони, а за ними – працювати артилерія та авіація»*; *«Оазисом мирного життя на цій позиції є "еСПешка", де військові підгодовують пару десятків повнотілих синичок»* [3]. Цей художній троп допомагає підкреслити деталі, зробити опис живописним, створює потрібну атмосферу та настрій, що відповідає тематиці журналістського матеріалу.

Як у авторському тексті, так і у прямій мові героїв, трапляється використання військової жаргонної лексики, наприклад: *«"виходи" артилерії»*; *«звуки "приходів"»*; *«"відкосити"»*; *«кількох "трьохсотих"»*; *«"еСПешка"»*; *«"кетівський" сертифікований турнікет»*; *«"Птічки"»* [3], що занурює реципієнта в будні військовослужбовців.

Не можна не звернути увагу на художню манеру викладу матеріалу: *«Слово "відпустка" з вуст українського військового – повний антонім до слова "копати". Воно пахне домом, часто – дівчиною або дружиною, випраною в машинці постільною білизною, сирниками чи кавою з автомата. Найкраще слово на світі»* [3]. Подібний стиль викладу, на нашу думку, є цілком виправданим, адже дозволяє у цікавий та доступний спосіб описати враження пережиті репортерами, висловити емоційний стан українських військовослужбовців.

Таким чином використання у канві воєнного репортажу художніх засобів є не тільки виправданим, але й необхідним, адже дозволяє занурити читача, слухача, глядача в реалію війни, розкрити психологічний стан військових, описати їх думки, переживання, мрії та надії. Подібна манера формує ефект співучасті, причетності, дозволяє глибше зрозуміти головних героїв.

Список використаних джерел:

1. Баркар Дмитро. Репортажі воєнних часів: чи існує цей жанр в онлайн-медіа. Дослідження ІМІ. URL:<https://imi.org.ua/monitorings/reportazhi-voyennyh-chasiv-chy-isnyue-tsej-zhanr-v-onlajn-media-doslidzhennya-imi-i64120>

2. Військова журналістика. український аспект: становлення української військової журналістики; місце військової журналістики у медіапросторі в період воєнного стану; правові підстави діяльності військових журналістів під час воєнних дій / Укл.: Копотун І. М., Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Пасіка С. П., Петков С. В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 676 с.
3. Кириленко Ольга, Ларін Дмитро. Оборона міста вічного вогню очима піхоти. Репортаж з окопів поблизу Авдіївки. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/03/20/7394127/>
4. Назаренко Г.І. Інформаційні жанри журналістики: Навчальний посібник. К.: НАУ, 2009. 124 с.

SMM-СТРАТЕГІЇ ВИДАВНИЦТВА «VIVAT»

*Тетяна Цепкало,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики, реклами
та зв'язків з громадськістю
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
E-mail: tsepkało.tetyana@vspu.edu.ua*

SMM-стратегії у наш час набувають все більшої популярності та активно використовуються для різних видів послуг, товарів, у тому числі й для рекламування та просування книжкової продукції різними українськими видавництвами. Привертає увагу SMM-діяльність відомого українського видавництва «Vivat», що бере свій початок з травня 2024 року після того, як російські війська обстріляли харківську друкарню «Фактор-Друк», де підприємство друкувало свої книги. Ця подія широко обговорювалася на різних онлайн-платформах, в тому числі у соціальних мережах. Дуже велика кількість людей об'єдналась для підтримки друкарні та видавництва «Vivat», а тому реклама книжкової продукції відразу привертала увагу загалу.

Дослідниця Н. Савицька зауважує: «Маркетинг у соціальних мережах – це комплекс специфічних онлайн-маркетингових заходів, що здійснює вплив на цільову аудиторію через канали соціальних платформ та спрямований на досягнення маркетингових цілей організації або особи (поліпшення якості або чисельності цільової аудиторії; зміни звичок покупки і використання товару; просування бренду/продукту/компанії та підвищення лояльності до нього; залучення нової аудиторії)» [2, с. 23]. Відповідно команда видавництва «Vivat» активно долучилась до маркетингової діяльності в соціальних мережах, серед яких найбільш фігурує Facebook як «універсальна соціальна мережа, яка підходить будь-якій компанії, тут досить легко налаштовується таргетинг, тому залучити зацікавлену аудиторію неважко при наявності достатньої кількості ресурсів» [4, с.88]. Користувачі, які в пошукових системах вводили запит на

книги, на своїх сторінках цієї соціальної мережі можуть бачити рекламу різних видавництв та різних книг, в тому числі й продукцію видавництва «Vivat».

До прикладу у рекламному оголошенні від 25 листопада 2024 року розповідається про серію книг «Двір шипів і троянд», а фанатам пропонуються додаткові товари, пов'язані з головними персонажами видання та окремими сценами із сюжету. Зокрема, просувають закладки, листівки, наліпки, шопери та ін. Все це супроводжується світлинами товарів в одному візуальному стилі фону. У кінці допису використовується звернення до читачів «А яка сцена з “Дворів” для вас найулюбленіша?» (<http://surl.li/gdvcro>), що сприяє залученню аудиторії. «Це робота, яка пов'язана з психологією, з бажаннями та стереотипами людей, з їх реакцією на ту чи іншу дію. Це вміння підлаштуватися під інтереси аудиторії, інтегрувати бренд в комунікацію» [3, с. 23]. Таким чином, видавці намагаються взаємодіяти з потенційними покупцями та читачами у неформальному середовищі.

Перед всесвітньо відомою маркетинговою «Чорною п'ятницею», що передбачає кілька днів знижок у кінці листопада, користувачам Facebook у стрічці підтягувалась реклама акцій, приурочених цій події. Якщо натиснути на гіперпосилання «Деталі», то читач переходить на офіційну сторінку видавництва «Vivat» та може ознайомитися з деталями акції. Наприклад, допис «Фантастична Чорна п'ятниця: знижки до -60% на понад 600 книг» подає 658 пропозицій книг із наукової фантастики, фентезі, містики, магічного реалізму, а також описує детальні умови акції – дати, розмір знижки тощо (<http://surl.li/pcuhit>).

Розповіді про події, що ініціюються видавництвом «Vivat», також мають вагоме значення, адже залучають зацікавлених осіб до зустрічей з письменниками та рекламують їхні книжки, котрі відповідно можна придбати на офіційному сайті підприємства. Цікавим прикладом такої SMM-стратегії є запрошення на промо-тур родинної саги киянки Тетяни Бондарчук «Якби міста вміли говорити»: *«Якби міста вміли говорити, вони розповіли б про те, як спалахують почуття, на що люди готові заради кохання і що вони ладні пробачити тим, кого люблять»* (<http://surl.li/taquzp>). У дописі подається також перелік міст (Львів, Івано-Франківськ, Вінниця), локації, часу та гуглформи для реєстрації учасників.

Як бачимо, у цьому дописі використано цитату з книги. Це є одним із цікавих SMM-прийомів видавництва «Vivat». В. Каленич зазначає: «Наявність цитат у медіатекстах пов'язана з їхньою здатністю активізувати інтелектуальний досвід адресата, оскільки цитата є двоплановою. Вона одночасно відсилає до тексту й контексту відомого джерела і до змісту того тексту, в якому вона наведена» [1, с. 115]. Відповідно таке цитування в рекламі книжкової продукції або в анонсуванні зустрічей з письменниками створює перше враження про книгу та її автора та може зацікавити потенційного учасника подій або майбутнього покупця.

Також у деяких дописах на своїй сторінці у Facebook видавництво «Vivat» використовує вислови відомих письменників під час конкретних подій. Зокрема, у дописі про панельну дискусію «Чому ми повинні здолати цього

ворога» на 20-му форумі YES можна прочитати фразу відомого українського письменника, музиканта, військовослужбовця ЗСУ Сергія Жадана: «Культура – важливий маркер самої війни. Це маркер, важливіший за інституції та відстані. Російські політики хочуть знищити саме поняття того, що таке Україна і що вона насправді означає. Це війна за цінності. Ми маємо її виграти» (<http://surl.li/onmhto>). І хоч прямої реклами та заклику до купівлі книг тут немає, така стратегія спрямована на звернення уваги до онлайн-платформ видавництва «Vivat».

Отже, маркетинг соціальних мереж видавництва «Vivat» спрямований на підвищення зацікавленості користувачів Facebook книжковою продукцією, різноманітними заходами та українськими письменниками. Окрім прямого рекламування книг, онлайн-магазину цього підприємства, команда видавництва «Vivat» використовує також дописи про книжкові події, акції, цитування авторів тощо. Регулярне розміщення цікавого контенту з рецензіями, презентаціями, відеооглядами книг, інтерв'ю з авторами привертає увагу аудиторії, спонукає її до неформальної комунікації та сприяє зацікавленню книжковою продукцією.

Список використаних джерел:

1. Каленич В. Інтертекстуальність у сучасному медіадискурсі. *Modern researches in philological sciences : collective monograph*. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. С. 102-117.
2. Савицька Н. Маркетинг у соціальних мережах: стратегії та інструменти на ринку B2C. *Marketing and Digital Technologies*. 2017. Vol. 1. № 1. С. 20-33.
3. Чернобровкіна С., Приходько Є., Винниченко А. Шляхи розробки SMM-стратегії для малого та середнього бізнесу. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: Економічні науки: збірник наукових праць. Харків : НТУ «ХПІ», 2020. № 3 (5). С. 21-24.
4. Чернявська О., Вигівська О. Формування стратегії просування товарів та послуг у соціальних мережах. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2023. № 40. С. 86-90.

ЖАНРОВО-КОМПОЗИЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ТВОРІВ

*Лариса Яценко,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики,
зарубіжної літератури та журналістики,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
E-mail: Zadoyana.larisa@meta.ua*

Для реалізації і втілення творчого задуму важливу роль відіграє жанр та композиційне оформлення медійних матеріалів. Так, науковець В. Дрешпак на основі синтезу низки підходів до розуміння жанрів журналістики пропонує розглядати поняття «жанр» «як відносно стійкий історично сформований тип журналістського твору зі спільними формальними, структурними та змістовими властивостями, що зумовлені конкретною комунікативною ситуацією, соціокомунікативними функціями цього твору, способами відображення в ньому реальності й характером ставлення до неї автора» [2, с. 5].

Практичні знання про жанри журналістських творів, на його думку, «необхідні для: розуміння технологій поєднання змісту та найрізноманітніших форм викладення матеріалу, зважаючи на особливості конкретної аудиторії, певного медіаландшафту, у контексті всього комунікативного процесу, включно з діяльністю як автора, так і читача (слухача, глядача); необхідної стандартизації творчої діяльності, оволодіння алгоритмами підготовки різних матеріалів, включно з добором методів отримання інформації, технологій її опрацювання» [2, с. 5].

Загальноприйнятою є класифікація, згідно з якою жанри журналістики диференціюють на «інформаційні, художньо-публіцистичні та аналітичні» [2, с. 5]. Проте, у практичній журналістиці подекуди наявне таке явище, як дифузія жанрів, що передбачає «змішування різних жанрів, їхню гібридизацію, навмисне використання у стійкому сполученні, властивому стилю певного журналіста або видання» [2, с. 19]. В одному журналістському матеріалі можуть змішуватися різні жанри (і не тільки в межах однієї групи). Крім того, ще на етапі підготовки до матеріалу чи й у самому викладі можуть бути використані матеріали різних жанрів, наприклад, готуючи статтю, ми опрацюємо інтерв'ю та статистику з певної проблематики, або включаємо у продюковану статтю необхідні статистичні дані (власні чи запозичені з посиланнями на авторство) тощо.

Жанрову дифузії можна простежувати як у межах аналітичних жанрів (поєднання статті з рецензуванням), так і у включенні в аналітику (стаття з рецензуванням) елементів такого різновиду інформаційного жанру, як репортаж.

Для реалізації будь-якого авторського задуму важливу роль відіграє не лише жанрова організація матеріалів, а й їхня композиція, іншими словами, побудова. В. Шевченко надає такі критерії якості контенту на інформаційних вебсайтах: «відповідність контенту меті публікації: інформування, переконання, реклама; привернення уваги зображенням, яке швидко завантажується; текст повинен бути написаний цікаво, привертати увагу і затримувати увагу реципієнта; не повинно бути орфографічних помилок, недоречностей, різноманітних елементів; унікальність тексту для пошукових систем; наявність інтерактивних можливостей, гіперпосилань; оптимізація контенту під пошукові системи; наявність ключових слів і виразів; читабельність тексту: шрифт, колір, розташування, побудова речень; вказівка на джерело інформації, авторів контенту; можливість зворотного зв'язку» [3, с. 21].

Крім того, у всіх пропонованих журналістських матеріалах бажано використовувати авторський текст. Проте в окремих випадках можуть використовуватися копіпаста та рерайт. Відомо, що копіпаст являє собою «фрагмент тексту, скопійований і вставлений в інший текст, призначений для опублікування під іншим авторством», а «рерайт готових статей є не що інше, як перерозподіл доміант тексту, коли змінюється форма подання без зміни сенсу, розбавлення контенту певними ключовими фразами. При рерайті, як і при копіпасті, важливо робити покликання на джерело»[3, с. 21].

Визначаючи жанрово-композиційну специфіку творчих проєктів, враховується різноманітність форм мовлення (форм мовного спілкування), саме від цих характеристик багато у чому залежить системно-структурна організація продукованих текстів.

На думку Ф. Бацевича, «форми мовного спілкування – це типи інтеракції, виділені залежно від немовних складників комунікації: форми втілення засобів мовного коду, способу взаємодії між учасниками, специфіки каналів, функцій та змісту повідомлень, сфери спілкування тощо» [1, с. 56].

Класифікують форми мовного спілкування за різними критеріями.

1. Залежно від форми втілення засобів мовного коду розрізняють:

— зовнішнє мовлення (*усне, писемне, паралінгвальне*);

— внутрішнє мовлення (*діалог людини із самим собою; довербальний етап породження мовлення*).

2. За способом взаємодії між комунікантами виділяють мовлення:

— монологічне (*говорить один учасник спілкування*);

— діалогічне (*розмовляють, як правило, двоє осіб*);

— полілогічне мовлення (*розмовляють троє і більше учасників*).

3. З урахуванням специфіки каналів комунікації виокремлюють:

— мовлення безпосередньої комунікації (*“обличчям до обличчя”*);

— мовлення опосередкованої комунікації (*записки, друкована продукція, телефон, радіо, телебачення, Інтернет тощо*).

4. Залежно від функції та змісту повідомлення розрізняють:

— побутове (*обговорюються побутові, щоденні проблеми*);

— наукове (*обговорюються наукові проблеми*);

— офіційно-ділове (*спілкування між людьми як представниками соціальних інституцій*);

— естетичне (*пов'язане з передаванням естетичної інформації, наприклад твори художньої літератури*).

5. За способом організації комунікації:

— стихійне (*випадкова зустріч на вулиці, транспорті тощо*);

— організоване (*збори, мітинги, конференції тощо*).

6. За сферами спілкування або стосунками комунікантів:

— дружнє (*розмова друзів, добрих знайомих, закоханих тощо*);

— антагоністичне (*спілкування ворогів, людей, які сваряться тощо*);

— офіційне (*спілкування регламентоване, інституційоване, наприклад начальник — підлеглий*).

Кожній формі мовного спілкування властиві особливості добору і використання засобів мовного та паралінгвального кодів, стильова і стилістична специфіка тощо. Водночас для культури мовлення особливе значення мають передусім форми мовного спілкування, пов'язані зі способом взаємодії між комунікантами, тобто діалог, монолог і полілог [1, с. 57].

Отож, друкований текст, інтернет-видання (вебсайт); неформальний спосіб взаємодії між учасниками спілкування (коментарі у соцмережі «Фейсбук» тощо) творчого проєкту; цифровий спосіб взаємодії (сайт та сторінка у соцмережі); популяризаторська функція усіх текстів проєкту; освітньо-наукова сфера спілкування (сайт закладу вищої освіти тощо) є специфічними експлікаторами форм мовного спілкування (Ф. Бацевич), які враховано у процесі продукування творчих проєктів.

Загалом, жанрово-композиційна структура творчих проєктів повинна відповідати всім журналістським критеріям, що є запорукою для їх успішної реалізації.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. С. Духовна синергетика рідної мови: лінгвофілософські нариси: монографія. Київ: Академія, 2009. 187 с.
2. Дрешпак В. М. Жанрологія журналістських творів: навч. посіб. Дніпро: УМСФ, 2021. 186 с.
3. Шевченко В. Особливості контенту в сучасному журналістикознавстві *Діалог: медіа студії*. 2015. № 21. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/411685.pdf>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Австріна Олена	магістрантка кафедри англійської філології та світової літератури імені проф. Олега Мішукова, Херсонський державний університет
Андрєєва Марія	аспірантка кафедри англійської філології та світової літератури імені проф. Олега Мішукова, Херсонський державний університет
Ануфрієва Карина	магістрантка кафедри української і слов'янської філології та журналістики, Херсонський державний університет
Бакум Зінаїда	доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови, Криворізький державний педагогічний університет
Безруков Андрій	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології та перекладу, Український державний університет науки і технологій
Бибик Світлана	доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики, Інститут української мови НАН України
Bohovyuk Oksana	PhD (Philology), Associate Professor Philology and Translation Department Ukrainian State University of Science and Technologies
Босва Евеліна	кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Бондаренко Лідія	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української і слов'янської філології та журналістики, Херсонський державний університет
Бурова Анна	здобувачка філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Василюк Марія	здобувачка філологічного факультету, Запорізький національний університет
Васько Сергій	аспірант кафедри германської філології, Київський національний лінгвістичний університет
Волох Галина	аспірантка кафедри української мови та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Гайдаєнко Ірина	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української і слов'янської філології та журналістики, Херсонський державний

Галів Олег	університет здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 061 Журналістика Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Гарбера Ірина	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології, Донецький національний університет імені Василя Стуса
Глуховцева Ірина	кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки, української філології та журналістики, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
Глуховцева Катерина	доктор філологічних наук, професор кафедри української мови, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
Горобець Руслана	доктор філософії зі спеціальності 035 Філологія, кафедра української мови, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Горопашна Діана	здобувачка кафедри бізнес-журналістики та цифрових медіа, Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця
Грона Наталія	доктор педагогічних наук, доцент, викладач вищої категорії, викладач-методист Комунальний заклад «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Демешко Інна	кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та журналістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка
Демченко Володимир	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет
Дем'янчук Юлія	кандидат економічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Денисовець Ірина	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Dombrovan Tetiana	Seattle WA, United States of America

Дунєва Олена	аспірантка кафедри світової літератури, Львівський національний університет імені Івана Франка
Житарюк Мар'ян	доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувачка кафедри зарубіжної преси та інформації, Львівський національний університет імені Івана Франка
Жуков Станіслав	аспірант кафедри українознавства і лінгводидактики імені професора О. Г. Муромцевої, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Журба Валентина	магістрантка кафедри журналістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Загнітко Анатолій	доктор філологічних наук, член-кореспондент НАН України, професор кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології, Донецький національний університет імені Василя Стуса; головний науковий співробітник, Український мовно-інформаційний фонд НАН України
Загороднюк Василь	кандидат філологічних наук, доцент кафедри української і слов'янської філології та журналістики, Херсонський державний університет
Іванов Валерій	доктор філологічних наук, професор, професор кафедри соціальних комунікацій Інституту журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Іванова Ірина	доктор філологічних наук, професор кафедри бізнес-журналістики та цифрових медіа, Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця
Іванова Тетяна	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальних комунікацій, Маріупольський державний університет
Ishchenko Tetiana	Senior Lecturer at the Department of Language Training of the Dnipro State University of Internal Affairs
Калько Валентина	доктор філологічних наук, професор кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Калько Микола	доктор філологічних наук, професор кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Кальник Ольга	здобувачка факультету української філології та журналістики, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Карімова Ксенія	магістрантка кафедри української і слов'янської філології та журналістики, Херсонський державний університет
Касаджик Марія	магістрантка кафедри літературознавства, східної філології і перекладу, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
Киця Анастасія	магістрантка кафедри української і слов'янської філології та журналістики, Херсонський державний університет
Климова Катерина	доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов, Поліський національний університет
Климович Світлана	кандидатка філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри української і слов'янської філології та журналістики, Херсонський державний університет
Ковалевська Тетяна	доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри української мови та мовної підготовки іноземців, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Ковтюх Світлана	кандидат філологічних наук, професор кафедри української філології та журналістики, Центральноукраїнський державний університет імені В. Винниченка
Комарова Зоя	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Кондратюк Ольга	аспірантка кафедри української мови та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Костромицький Роман	кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та журналістики, Бердянський державний педагогічний університет
Kocherha Halyna	candidate of philological sciences, Associate Professor of the Department of Ukrainian Linguistics and Applied Linguistics Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi

Кравченко Яна	магістрантка кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології, Донецький національний університет імені Василя Стуса
Кравчук Дар'я	магістрантка факультету української й іноземної філології та журналістики, Херсонський державний університет
Краснощок Карина	магістрантка кафедри української і слов'янської філології та журналістики, Херсонський державний університет
Крижанівська Ольга	кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та журналістики, Центральнотукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка
Криловська Юлія	здобувачка вищої освіти 2 курсу, СО «Магістр», ОПП «Прикладна лінгвістика», Донецький національний університет імені Василя Стуса
Куліш Владислава	кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології, Сумський державний університет
Кульбабська Олена	доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Кучеренко Ірина	доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри методики професійної освіти та соціально-гуманітарних дисциплін, Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України
Куш Наталія	кандидат філологічних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту практичної культурології та артменеджменту, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ)
Лекціонов Денис	здобувач вищої освіти 2 курсу, СО «Магістр», ОПП «Прикладна лінгвістика», Донецький національний університет імені Василя Стуса
Lelet Iryna	Assistant Professor, Philology Department Odesa National Maritime University
Ліпич Вікторія	кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та журналістики, Бердянський державний педагогічний університет
Лопушинський Іван	доктор наук з державного управління, кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Івано-Франківського національного технічного

Лук'янов Євген	університету нафти і газу
Мазуренко Діана	аспірант, Сумський державний університет магістрантка кафедри української мови, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
Майстренко Людмила	кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та перекладу, Національний університет «Одеська політехніка»
Мамчур Євген	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Мамчур Лідія	доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту, Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України
Марищук Вікторія	магістрантка кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова, Херсонський державний університет
Мартос Світлана	кандидат філологічних наук, доцент кафедри української і слов'янської філології та журналістики, Херсонський державний університет
Matorina Natalia	doktor nauk humanistycznych w dziedzinie językoznawstwo, docent, doktorant Katedry Polonistyki i Przekładu na Wydziale Filologii i Dziennikarstwa Wołyńskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Łesi Ukrainki
Матусяк Галина	кандидат філологічних наук, доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук, Херсонський державний аграрно- економічний університет
Мельник Павло	аспірант кафедри української мови імені професора Л. А. Лисиченко, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Мікрюкова Катерина	кандидат філологічних наук, старша викладачка кафедри української мови і літератури, Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського
Москаленко Юлія	здобувачка вищої освіти 2 курсу, СО «Магістр», ОПП «Прикладна лінгвістика», Донецький національний університет імені Василя Стуса

Музичка Святослав	аспірант, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Наместюк Світлана	кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Буковинський державний медичний університет
Негуляєва Алла	аспірантка кафедри німецької мови і літератури з методикою її викладання, Криворізький державний педагогічний університет
Немченко Іван	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української й слов'янської філології та журналістики, Херсонський державний університет
Нестеренко Тетяна	кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та журналістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка
Nikitina Iryna	Senior Lecturer at the Department of Language Training of the Dnipro State University of Internal Affairs
Ніколайчук Ірина	здобувачка вищої освіти 2 курсу, СО «Магістр», ОПП «Прикладна лінгвістика», Донецький національний університет імені Василя Стуса
Okulova Liudmyla	Assistant Professor, Philology Department Odesa National Maritime University
Олексенко Володимир	доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики, Херсонський державний університет
Олексенко Олена	кандидат філологічних наук, професор, професор кафедри української мови імені професора Л.А. Лисиченко, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Opryshko Natalia	PhD in Philology, Associate Professor at the Language Training Department Kharkiv National Automobile and Highway University
Орлова Наталя	кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри філології, Херсонський академічний лицей ім. О. В. Мішукова ХМР при ХДУ
Ostapenko Ihor	PhD, Head of the Department of Military Training for Specialists of the State Special Transport Service, Colonel Ukrainian State University of Science and Technologies
Остапчук Орина	магістрантка кафедри української і слов'янської філології та журналістики, Херсонський

Павлюк Надія	державний університет кандидат філологічних наук, доцент кафедри української на зарубіжної літератур, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Падалка Руслана	кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «ДДПУ»
Пальчикова Олександра	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології, Криворізький державний педагогічний університет
Петюх Владислава	магістрантка гуманітарно-педагогічного факультету, Національний університет біоресурсів і природокористування України
Посполітак Олена	викладач вищої категорії, Чернівецький індустріальний фаховий коледж
Прокопенко Юрій	здобувач факультету іноземної і слов'янської філології, Донецький національний університет імені Василя Стуса
Прокопець Віталій	старший викладач кафедри інформаційного права та юридичної журналістики, начальник відділу зв'язків з громадськістю (PR-відділ), Національний університет водного господарства та природокористування
Радзівська Ольга	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Рембецька Ольга	кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології, Херсонський академічний ліцей імені О. В. Мішукова ХМР при ХДУ
Романченко Алла	доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Сабліна Світлана	кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Запорізький національний університет
Серебрянська Ірина	доктор філологічних наук, професор, професор кафедри прикладної лінгвістики, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Серебрянський Андрій	старший помічник начальника відділу забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Силованюк Юрій	аспірант кафедри германської філології, Київський національний лінгвістичний університет
Ситняківська Світлана	доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов, Поліський національний університет
Соломахін Андрій	кандидат філологічних наук, доцент кафедри української і слов'янської філології та журналістики, Херсонський державний університет
Степаненко Микола	доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики та мовної комунікації, Національний університет біоресурсів і природокористування України
Степаненко Ніна	кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації, Національний університет біоресурсів і природокористування України
Стрій Людмила	кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Струтинська Тетяна	асистентка кафедри журналістики, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Тендітна Надія	кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури, Донбаський державний педагогічний університет
Фалат Надія	викладач вищої категорії, Чернівецький індустріальний фаховий коледж
Христіанінова Раїса	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, Запорізький національний університет
Цепкало Тетяна	кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Шатілова Наталія	кандидат філологічних наук, доцент, асистент кафедри сучасної української мови, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Швайка Валерія	здобувачка історико-філологічного факультету, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Шевченко Богдан	здобувач факультету української й іноземної філології та журналістики, Херсонський державний університет

- Шерстюк Ольга** кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри «Філологія», Одеський національний морський університет
- Шуляк Світлана** доктор філологічних наук, професор, професор кафедри прикладної лінгвістики, зарубіжної літератури та журналістики, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
- Яковлева Тетяна** аспірант кафедри української мови імені проф. Л. А. Лисиченко, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
- Яценко Лариса** кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, зарубіжної літератури та журналістики, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини